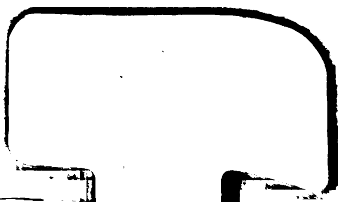

L. Tegnér

11 Maj [illegible]

(Ex auction eft. J. A. Bornemann).

Historisk-biographiske Samlinger,

og Bidrag

til den danske Sprog- og Literaturhistorie

i ældre og nyere Tid.

Udgivne for

den danske historiske Forening

af

C. Molbech,
Selskabets Secretair.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1851.

213

Forerindring.

Det historiske Tidsskrift, hvoraf i Aarene 1840—1851 ti Bind ere udgivne af den danske historiske Forening, ved Undertegnedes Redaction, og som, i Følge Selskabets Vedtægter, kan omfatte „Alt, hvad der i vidtløftigere Mening regnes, saavel til Historien, som til dens Hielpevidenskaber", har saaledes ikke heller været udelukket fra saadanne „originale historiske Afhandlinger og Udarbeidelser", der vedkom enten Biographien, eller Literaturens og den videnskabelige Culturs Historie. Enkelte Bidrag af saadan Art have ogsaa fundet Plads i nogle af de hidtil udgivne Bind af Tidsskriftet, men de have dog overhovedet kun været faa; og ligesom dets Charakter efterhaanden har dannet og udviklet sig i en vis Hovedretning, saaledes at Tidsskriftet saa at sige udelukkende har indskrænket sig til den danske Historie, og hvad der nærmest staaer i Forbindelse med denne: saaledes kan dets Indhold hidtil overhovedet siges at henhøre til Statens og Folkets politiske Historie, til Undersøgelser over begges indre Forfatning og Vilkaar, til Danmarks og Nordens Cultur- og Konsthistorie, m. v. Selskabets Bestyrelse fandt det derfor (i A. 1847) ikke upassende, ved Siden af det historiske Tidsskrift, at anlægge en anden Samling, hvis Indhold og Formaal mere kunde gaae ud paa biographiske Arbeider, Noticer og Actstykker, paa den danske Literaturs og paa Sprogets Historie,

m. m. af saadan Art. Udgivelsen deraf overtog Undertegnede indtil videre, og uden i den Henseende at kunne love eller binde sig til nogen bestemt Tidsfølge. En Begyndelse til dette Foretagende skeete ved et Hefte, der udkom ikke længe for den mærkværdige Epoke, som i Februar 1848 forberedede en stor og betydende Forandring i vore Statsforhold, og et rigt og vigtigt Stof for en tilkommende Fortælling af den danske Historie i det 19de Aarhundrede. Fortsættelsen, eller andet Hefte af disse Samlinger udkom 1849.

Ved nu at slutte dette Bind med et tredie Hefte, maa Udgiveren beklage, at Tidens Uro, Begivenhedernes Storhed, Handlingens Vigtighed og Alvorlighed i de tre Aar, da det danske Folk i Vaaben maatte kæmpe for sin Ret og Selvstændighed, ei kunde andet end svække den Deeltagelse, som disse historiske Samlinger maaskee ellers kunde have lovet sig fra flere Sider, ved en mere virksom Bistand af Andre, og maatte formindske Udgiverens, ogsaa ved forskiellige Arbeider i andre Retninger optagne, og af flere Grunde forringede Kræfter. Jeg kan derfor trænge til, at Selskabets Medlemmer, og andre Historiens Venner i Danmark, med saa meget mere velvilligt Sind ville modtage denne Begyndelse til et literairt Foretagende, som, hvis min Evne ikke skulde strække til at fortsætte det, let vil kunne optages af en Anden, som dertil medbringer Lyst og Kiærlighed til vort Fædrelands Historie og Literatur.

Kiøbenhavn, d. 31. October, 1851.

C. Molbech.

Indhold.

Rettelser.

S. 49. Lin 1. — neste, læs: **Fortieneste.**
54. Lin. 4. „og den nationale Tone" læs: **som for** den n. T.
110. Lin. 3. nedenfra: „oprindelige" læs: **qvindelige.**

Om de gamle Danske Folkevisers Beskaffenhed og Forhold, deres Skikkelse i Haandskrifter og trykte Udgaver, og om Grundsætningerne for deres Udgivelse,

af

C. Molbech.

Toute pensée qui n'est pas une, se détruit elle-même.
A. Lamartine.

1.

Formaalet for disse Blade er at give en kort Fremstilling, saavel af vore gamle Danske Folkevisers særegne Natur og Beskaffenhed, saaledes som de ere til i ældre og nyere Optegnelser; som af det Forhold, hvori de, fra Indholdets og Sprogformens Side, staae til nyere Dansk Poesie og Sprog overhovedet: Alt i den Hensigt, af dette Forhold og Folkevisernes virkelige Natur og Beskaffenhed at udlede de Grundsætninger, hvorefter Visernes Udgivelse i en Samling, der kunde indbefatte saavel de hidtil trykte, som et Udvalg af de endnu utrykte Viser, maa indrettes; naar man i en saadan Udgave vil tage Hensyn, ikke allene til Enkeltes Tarv eller særlige Afbenyttelse af Folkeviserne i linguistisk Henseende, men til det læsende Publicum overhovedet, eller til alle Classer af Læsere, som en saadan Vise-Samling kan finde; hvoriblandt da hverken Historikeren, Oldgrandskeren eller nogen Videnskabsmand overhovedet, vil finde sin Tarv forbigaaet, eller sin Forventning skuffet.

Folkeviserne ere til, ikke allene som Sprogværker; de ere til, deels som historiske Monumenter, deels som Frembringelser af national Naturdigtning eller Folkepoesie. Men endskiøndt disse Viser vist nok udgiøre,

om vi saa maa sige, et oprindeligt Element i vor nationale Historie og Archæologie: er dette Element dog hverken reent factisk og ublandet med Digtning og Phantasieværk, eller paalideligt og brugbart for den historiske Beretning, som umiddelbart Kildestof. Endog som Bidrag til Culturhistorien og Folkehistorien maa dette Element bruges med stor Varsomhed og streng Kritik, naar det ikke skal kunne forlede en troskyldig eller phantaserende Historieforsker eller Antiquar til skadelige og ukritiske Vildfarelser. Folkevisernes Udgivelse kan derfor ligesaa lidt udelukkende eller fortrinligen vedkomme Historikeren eller Archæologen, som Sprogforskeren; den vedkommer nærmest og i Almindelighed den danske Poesie, og Folket, som denne Poesie tilhører. Dette Folk har givet Viserne deres Tilværelse; det har i Aarhundreder, og medens det ingen anden Poesie eiede, end denne umiddelbart-naive, forplantet og bevaret Viserne; det har opmuntret, forlystet og underholdt sig ved at synge, siden ved at læse dem, og modtaget det Slags æsthetiske Virkning af samme, som Naturdigtningen eller Folkepoesien kan udøve paa en Nation, i visse Stadier af Culturen og Konstdannelsen. Den samme Folkepoesie har senere, da en renere Smag og æsthetisk Dannelse medførte høiere Modtagelsesevne, en mere klar og aabnet Sands for den poetiske Aand, selv under en umiddelbar, eller endnu ikke konstdannet lyrisk Form, udøvet betydelig Virkning paa den nyere Digtekonst; og man har lært i et høiere Maal, med mere klar Bevidsthed, at skiønne og at vurdere Folkevisernes sande Betydning, i deres poetiske Charakteer og Stof, og i den Egenskab de have, ved dette Stofs Oprindelighed, Ægthed og eiendommelige Naturkraft, at kunne tiltale den æsthetiske Sands paa meget forskiellige Trin af den menneskelige Dannelse. Det er følgelig saameget mere afgiort, at Viserne bør udgives som national Folkepoesie for hele Nationen, ikke som Sprogmonumenter for Archæologer og Linguister; de bør udgives for at kunne med Lethed læses og nydes af hele Folket, og for at kunne udøve deres fulde, udeelte Virkning paa den største Læserkreds i det 19de Aarhundrede; ikke for at kunne vise, paa hvor mange forskiellige, eller paa hvor afvigende, ufuldkomne og forvanskende Maader man for

to eller tre hundrede Aar siden har opskrevet dem. Saaledes som Spanierne læse deres ældste Nationalsange, Romanzerne om Cid, efter 600 Aar paa samme Maade, som de læse en Digter fra det 18de Aarhundrede — og som Italienerne læse deres Dante, der digtede for meer end 500 Aar siden, med Accademia della Crusca's Skrivebrug — saaledes som Anders Sørensen Vedel mod Slutningen af det 16de Aarhundrede viste Veien til at meddele Viserne uforvanskede, men forstaaelige for enhver med ham samtidig Dansk, der kunde læse i Bog: saaledes maae vi stille os paa samme Punkt som andre oplyste Nationers Videnskabsmænd og Sproglærde, naar vi ville giøre de danske Folkeviser tilgængelige i nye og fuldstændigere Udgaver: saaledes bør deres Udgiver i vore Dage sætte sig paa sin Samtids Standpunkt, og give os Viserne, uden noget Slags unyttig Hinder, læselige for alle Danske i det nittende Aarhundrede. „Ligerviis som vi have fundet dem for os „(ere Vedels Ord), saa levere vi dem fra os igien. Men er „her noget rettet og forbedret, enten paa Rimene, eller i „andre Maader — det kan være en føie Ting; og Meningen er dog bleven den, som var tilforn."

Det ligger udenfor mit Øiemed, at betragte eller beskrive andre Nationers Eiendom af Folkeviser, disses Natur og Værdi, eller Beskaffenheden af de Kilder, hvoraf man efterhaanden næsten i alle europæiske Lande har ladet trykke større eller mindre Samlinger af dette Slags Folkepoesie. Dennes Natur i Almindelighed deler ogsaa den gamle danske Folkevise; men der kan være og er meget individuelt eller særeget i den gamle Folkedigtnings historiske Forhold hos forskiellige Nationer, som har havt Indflydelse paa deres Bevaring, deres Aftrykning, deres skriftlige Form. Jeg har allene at holde mig til de danske Viser; og hvad disse angaaer, da er det bekiendt nok, at man har fem ældre trykte Samlinger: Anders Vedels „hundrede Viser" (1591) og „Tragica" (udgiven 1657); Peder Syvs „To hundrede Viser" (1695); Sandvigs og Nyerups „Levninger af Middelalderens Digtekonst", 2 Dele (1780—84); og Nyerups Udgave af danske Sange i 4 Dele, foruden en 5te, hvis Indhold er Fortaler, Vise-Melodier, literaire

Noticer, en Afhandling af Rahbek om den danske Ballade og Romance, m. m. (1812—14). Enkelte, vel ikke ganske faa, ældre Folkeviser findes desuden hist og her aftrykte i danske Tidsskrifter og poetiske Calendere m. v.

Foruden bemeldte trykte Kilder, giemmes i forskiellige Bibliotheker omtrent 30 haandskrevne Visebøger, hvilke for en stor Deel indeholde gamle danske Folkeviser, (og blandt dem ogsaa næsten alle de hidtil trykte); men for det meste tillige blandede med nyere, originale og oversatte Viser, der i Ælde naae ned til den Tid, som Haandskriftet tilhører; ligesom heller ikke sielden tydske Viser ere indskrevne imellem de danske. Disse Haandskrifters Alder gaaer omtrent fra Midten af det 16de til Slutningen af det 17de Aarhundrede; hvorved er at mærke, at langt fra ikke alle tilhøre een Tid og samme Afskrivers Haand. Endeel af disse Visebøger have gaaet giennem flere Eieres Hænder, som efterhaanden i en Række af Aar enten selv have afskrevet Viser, eller ladet Andre indføre dem. Ligesaa forskiellige, som Eierne eller Eierinderne have været i Smag, og forskielligt øvede i Skrivekonst og Ordstavning, og ligesaa forskiellige, som de mundtlige Overleveringer til de skrevne Viseterter have været, hvorefter en Folkevise er indført i Bøgerne — saa forskiellige kunne ogsaa Viserne findes i Fuldstændighed, Nøiagtighed, Sprogrigtighed og Ordenes Stavemaade. Endeel af de gamle Viser (men ikke saa mange, som man undertiden troer og tænker sig) ere nedskrevne i Visebøgerne af Fruentimre, og det uden Tvivl især og mest af adelige Fruer og Jomfruer. Man venter sig heller ikke andet, end at det fornemmelig maatte være i denne Stand, hvor man i det 16de Aarhundrede kunde finde Døttrene saaledes oplærte, at de kunde udføre et Arbeide af den Art; men det er dog ikke blot af Visebøgerne, det er ogsaa af adelige Damers Breve og Slægtebøger fra hiin Tid, at man kan overbevise sig om, hvor langt de allerfleste have været fra Færdighed i at bruge Pennen med Sikkerhed og Fasthed i Tidsalderens Skrivebrug og Stavemaade; og ikke bedre gik det med Flere af Mandkiønnet, der i det 16de og 17de Aarhundrede have opskrevet Viser og afskrevet Visebøger. Man finder derfor ikke blot megen

Skiødesløshed og Feil i Sproget og Visernes Text; men en grændseløs Uoverensstemmelse i Ordenes Skrivemaade, endog paa samme Side i Bogen, eller i den samme Vise.

Visebøgerne dele sig, efter deres Oprindelsesmaade i to Hovedclasser. Nogle ere at betragte som egentlige Haandskrifter. De ere blevne til omtrent paa een Tid, eller i et kortere Tidsrum, og kunne ansees som Redactioner eller Samlinger, der ere udførte ved nogenlunde øvede Skriveres Hænder, og overhovedet kunne antages at være Afskrifter efter andre forhen existerende Visebøger eller enkelte Vise-Opskrifter. — Den anden Classe bestaaer derimod af Visebøger, som ere samlede Tid efter anden, og hvori man gierne finder flere, undertiden mange forskiellige Hænder, og Afskrifter af meget ulig Beskaffenhed og Værdi. Adskillige gamle Viser i det sidste Slags Haandskrifter ere formodentlig optegnede i Bogen, ikke efter tidligere Afskrifter, men efter Hukommelsen, eller efter mundtlig Recitation; og undertiden har vel i sidste Tilfælde en tienende Bondepige paa Herregaarden været den levende Kilde, af hvis Tradition den adelige Frue eller Jomfru har modtaget hvad hun nedskrev.*)

---

*) Det er factisk, at man overhovedet først imod Midten af det 16de Aarhundrede har begyndt at nedskrive dette Slags Viser. Ikke allene gives der ingen ældre Samlinger; men neppe engang Spor til enkelte optegnede Viser i andre Haandskrifter. De yderst faa ældre historiske Spor eller skriftlige Yttringer, hvoraf man kan slutte, at Folkeviser efter Tradition have været kiendte af den Tids Lærde, eller studerede Personer, Skribenter o. s. v. vedrøre kun nogle historiske Viser, og knap en eller anden meget gammel Ballade, f. Ex. den over hele Norden bekiendte Vise om „Habor og Signe“. — Der kan neppe være Tvivl om at allerede i det 16de Aarhundrede — ligesaa fuldt som i det 18de — har det været hos Almuen, hos Bondestanden, og blandt dens qvindelige Deel, at de ældste, de oprindelige og mærkeligste Viser og Ballader ere bevarede ved levende Tradition. Men Adelen levede den Tid og giennem flere Aarhundreder mest paa sine Herregaarde, hvor Tyendet for en stor Deel tilhørte Bondestanden, og paa den Maade kunde Viserne blive fælles for begge Stænder. — Det er i det mindste en falsk Forestilling, som En og Anden har giort sig: at Viserne i ældre Tid havde deres egentlige Hiem hos Adelen, fordi de skrevne Visebøger tilhøre denne Stand; og at de senere, da den fornemmere Verden vragede og opgav dem, steg

Denne Grund kan, med flere andre, have bidraget til de høist forskiellige, længere og kortere, meer eller mindre fuldstændige Skikkelser, hvori saamange Viser fremstille sig i Haandskrifterne. Hertil kommer endnu Dialectforskiel, som dog fornemmelig kun ytrer sig i de Præg, som enkelte Visebøger have af at være skrevne i Jylland. Hvor ukiendelige og hvor afvigende fra sædvanlig dansk Skrivebrug en Mængde Ordformer ved denne Dialects Anvendelse paa Viserne, ere blevne: derom kan man bedst overbevise sig, allene ved Giennemlæsning af de tre i Hr. S. Grundtvigs „Prøve paa en ny Udgave af danske Folkeviser“ meddeelte Viser af Haandskriftet i Karen-Brahes Bibliothek.

I øvrigt vil det næsten være overflødigt at bemærke, hvad Enhver, i Følge de haandskrevne danske Visebøgers Oprindelse, forskiellige Samlere eller Ophævsmænd, og forskiellige Alder, letteligt vil tænke sig: at disse Haandskrifter ogsaa i deres egentlige Indhold, eller de optegnede Visers Art, og i Viseteksternes Beskaffenhed, ere meget ulige og af forskielligt Værd. En Iagttagelse, man ellers har Anledning til at giøre næsten ved enhver Slægt og Classe af Haandskrifter, nemlig at de oprindelige, eller de ældste, i Almindelighed ere de bedste, og de paalideligste, som oftest ogsaa de bedst skrevne: lader sig dog neppe overhovedet anvende paa vore gamle Visebøger. En af de allerældste f. Ex., det Thottske Haandskrift i Qvart, Nr. 1510, (i Hierte-Form) udmærker sig vel i det Hele ved god og meget læselig Skrift; men den største Deel af dette Haandskrifts Indhold bestaaer af nyere og slette Viser fra 16de Aarhundrede, de fleste formodentlig oversatte af Thydsk. Overhovedet maae vi ikke forestille os hvad der hører til den danske Visepoesie fra det 16de og 17de Aarhundrede — i den Deel af samme, der indbefatter de lyriske,

ned til Almuen. Folkeviserne, baade de ældste og de silbigere, ere fra Tider, da det mere var Magt, Midler og Krigsøvelse eller Vaabendygtighed, end Cultur og Smag, der skilte imellem Adel og Almue, eller Bønder. Hvorvidt i øvrigt Folkeviserne i Norden og Danmark ogsaa tidligere, eller nærmere deres Oprindelse, kunne have meddeelt sig til, eller været fælles baade for Adel og Bønder: er et Spørgsmaal, jeg andenstleds vil søge at besvare.

didactiske eller moraliserende Kiærligheds-viser — anderledes, end enten som en umiddelbar Overgang og Aflægger af tydsk-lyrisk Poesie; eller som en i Smagen nær beslægtet Variation af de tydske Toner. Det oprindelig danske og nordiske Element holder sig for det meste kun indenfor den lyrisk-episke, eller Kæmpevisernes og de eventyrlige og erotiske Balladers Kreds. — Som en reen Modsætning til det ovenfor anførte Exempel af den Thottske Codex af betydelig Alder, kan et andet nævnes, nemlig Dorthe Thott, Axelsdatters, Visebog, som maa regnes til en af de allersildigste, da den har Aarstallet 1699 og Eierindens Cipher udenpaa Bindet. (Hun døde omtrent 1744, i en høi Alder, som Klosterfrøken i Roeskilde). Man skulde saaledes netop her vente sig en stor Mængde deels bekiendte, og deels nyere og slettere Sange; men dette interessante Haandskrift (der formodentlig er skrevet i Begyndelsen af det 18de Aarh.) indeholder ikke allene blandt 180—90 Viser, der næsten udelukkende høre til Ballade-Classen, over 100, som ikke findes i den Nyerupske Udgave; og en ikke ubetydelig Deel af disse kunne upaatvivlelig, i det mindste fra det nationale og historiske Synspunkt, adskillige ogsaa fra det poetiske, fortiene meer eller mindre Opmærksomhed.

2.

Hvad her i Forbigaaende er yttret om et Par Haandskrifter af Viserne, fører mig nu til det, jeg holder for en nødvendig Forberedelse, inden jeg gaaer videre; nemlig noget nærmere at charakterisere enkelte af de endnu tilværende gamle danske Visebøger af forskiellig Art; eller Haandskrifter, der indeholde saakaldte „Kæmpeviser“ og „Folkeviser“, samlede og opskrevne fra Christian den Tredies til Slutningen af Christian den Femtes Regieringstid; eller, med runde Tal, omtrent fra 1550 til 1700. Dette tør være nødvendigt for at de Læsere, der ikke have eller kunne have nogen tydelig Forestilling af Sagen, naar der tales om Vise-Haandskrifter, gamle Visebøger og gamle Udgaver af Viserne, om ældre og nyere „Opskrifter“ og Afskrifter, om „Texter“ og „Recensioner“, „Versioner“

og „Varianter“ af Folkeviser, m. m. kunne vinde en klarere Opfatning af Forholdene, som man just ikke har været vant til at see afhandlede med en saa lærd og fornemt klingende Terminologie.

At man, som sagt, først henimod Midten af det 16de Aarhundrede, har begyndt at opskrive Folkeviser i Danmark, er ikke allene factisk beviisligt; men det stemmer ogsaa ganske overeens med Tidens øvrige historiske Forhold. Ved at undersøge danske Haandskrifter, Breve og Diplomer, Registranter, Copiebøger, Regnskaber, og Alt hvad man forresten har tilbage af hvad der er nedskrevet paa Dansk i det 15de og 16de Aarhundrede: vil det blive aldeles tydeligt, at Skrivefærdigheden før Reformationstiden har været yderst indskrænket, og overhovedet kun i deres Besiddelse, til hvis Embede, Kald og Stilling det nødvendig hørte, at kunne bruge Pennen i Modersmaalet. Dertil maa regnes for det første Kongernes, Biskoppernes og Abbedernes Cancellie-Betiente, Skrivere, Rentemestere, samt enkelte Klostergeistlige og Præster; dernæst Kiøbsted-Øvrighedens Betiente (Byskrivere og Regnskabsførere) og andre Retsbetiente (Landstings- og Herredsskrivere.) Den geistlige Stand var den eneste lærde eller skoleoplærte Stand; og i den, eller særdeles blandt Klostergeistlige, maae vi ogsaa søge Ophavsmændene til vore ældste Haandskrifter (baade Love, Opbyggelsesskrifter, Lægebøger*), m. m.) og dem, der ikke allene i ældre Tider førte alle offentlige Diplomer, Breve og Retsacter i Pennen, saalænge kun det latinske Sprog dertil anvendtes; men som endnu længe ogsaa brugtes til at skrive danske Documenter af lignende Art, i det mindste i Cancellierne og Klostrene. Efterhaanden som Modersmaalets Brug i Statsacter og Documenter tiltog, udbredte Skrivekonsten sig i det mindste til een Classe af Lægfolk: Retsskrivere, vel ogsaa enkelte Dommere, ved Herredsting og Byting; og fra

*) En Munk („Frater Kanutus Yuul“) er nævnt, uden Tvivl som Afskriver af det ældste Haandskrift (fra Slutn. af 13de Aarh.) af Henr. Harpestrengs Lægebog. En anden Munks Navn („Frater Johannes Juta“) findes i et omtrent jævnaldrende fortrinligt Haandskrift af den saakaldte K. Erichs Siællandske Lov, o. s. fl.

disse gik den over til Herremændenes Fogeder (Ridefogeder) og Skrivere (i det stikigere Sprog Forvaltere;) omsider vel ogsaa til Landsbydegne og Skolemestere. Hos de Adelige selv hørte Skrivefærdighed endnu til store Sieldenheder i det 15de Aarh.; enkelte Undtagelser have vel fundet Sted, f. Ex. hos Adelsmænd, der giorde Udenlandsreiser (bl. a. til Palæstina) eller studerede udenlands. Nogle lærte vel ogsaa Skrivekonsten i visse Klostre, hvor adelige Børn ikke sielden sattes i Skole (i det 15de og 16de Aarh.; formodentlig ogsaa tidligere). Den store Sieldenhed af danske Haandskrifter, (paa Lovbøger nær) og overhovedet af ethvert skriftligt privat Mindesmærke (private Breve, Optegnelser, Beretninger, Regnskaber o. s. v.) paa Dansk fra det 15de Aarhundrede: taler tydeligt nok for Rigtigheden af de ovenfor fremsatte Facta. Ja, naar vi endog gaae til Kongernes eget Cancellie og Rentekammer, maae vi forbauses over den fattige Tarvelighed og til det allernødvendigste indskrænkede Simpelhed, som man finder i Kongers og Dronningers Hof-Regnskaber, i betydelige Klostres Regnskabs- og Jordebøger, og hvad ellers man endnu kan finde paa Papir, og skrevet i Modersmaalet i anden Halvdeel, eller mod Slutningen af det 15de Aarhundrede. Fra Kongens Cancellie haves ingen ældre Registranter eller Copiebøger, end fra Christian den Andens Regiering, og disse i høi Grad tarvelige. Siden vedligeholdtes Skikken, at indføre Kongebrevene i Copiebøger; og fra Frederik den Førstes Regiering haves de tidligste Protocoller eller Optegnelser om Rigsdagene og om Rigsraadets Forhandlinger med Kongen (1523—31). Man har neppe havt saadanne tidligere; og disse skylde mueligen deres Tilværelse den Omstændighed, at Frederik den Førstes egentlige Residents var Gottorp Slot, og hans idelige Fraværelse ofte giorde det nødvendigt for Rigsraadet, at underhandle skriftligt med Kongen.

I disse Forhold, hvis Hovedtræk vi her kun berøre, indtraadte fra Christian den Andens og Frederik den Førstes Tid en betydelig, og fremskridende Forandring. Kirkereformationen, dens Polemik, dens Liturgie og Homiletik, bragte de første Spirer af en dansk theologisk Literatur med sig; man begyndte at skrive udenfor Klostrene, og denne Konst udbredte sig efterhaanden til flere Stænder,

end den geistlige. Den var dog endnu indtil Midten af Aarhundredet i sin Udøvelse seen, tung, ubehændig; den lette (currente) Skrift kiendte man endnu neppe. Men ved at sammenholde Hænder og Haandskrifter fra Christian den Andens og Frederik den Førstes Tid med saadanne, som ere 30—40 Aar sildigere i Tiden, synes man at kunne see, hvorledes vore Forfædre gik frem i Skrivefærdigheden; hvorledes den danske currente Skrift lidt efter lidt i det Hele forbedrede sig, eller blev skarpere, renere og tydeligere; indtil den noget hen i det 17de Aarhundrede, da Skrivning blev hyppigere og mere almindelig, igien aftog i Ziirlighed og Tydelighed, paa samme Tid som den blev hurtigere og mere flydende. Hvad her i Almindelighed er sagt, gielder ogsaa om de skrevne Visebøger. Skriften i disse er i det Hele bedst, eller tydeligst og mest læselig i det 16de Aarhundrede; men ogsaa i dem kiender man let de øvede Skriveres Hænder, og kan skille dem baade fra en lærd Haand, (som A. Vedels) og fra Fruentimmerhænder.

A. Af alle danske Vise-Haandskrifter er et af de beviisligen ældste den ovenfor nævnte, ved sin usædvanlige Form fra alle andre udmærkede Visebøger i det store Kgl. Bibliothek (Cod. Tholt. 4to. Nr. 1510) der indeholder 175 Blade, saaledes tilskaarne, at Bogen, naar den oplukkes, har Skikkelse af et Hierte; efter hvilken Form ogsaa det gamle samtidige Bind er indrettet. Denne Visebog paa tykt og stærkt Papir synes (paa en eneste Vise nær) *) heelt igiennem at være skreven med samme Haand, som man nu vilde kalde et Slags Fractur-Skrift, og med ualmindelig Omsorg og Pyntelighed. Den første Linie i hver Strophe (paa en Side findes ikke over to eller tre) er udmærket ved større Bogstaver; i de store Begyndelsesbogstaver ved enhver Vise er undertiden rødt Blæk benyttet til Udpyntning. Man seer, det er et af en øvet Skriver paa Bestilling udført Arbeide; og Bogen har alt Udseende af, at have været bestemt til Foræring af en kiær Haand. Foran findes

*) Det er Nr. 66: „Hr. Magnus red sig under Ø;“ eller „Karl Hofdings Vise“, hos Peder Syv, 1695; S. 729; men meget afvigende fra denne.

to Blade med Overskriften: Regyster paa alle thysse wyser som her epther fölger; og derhos, med en samtidig Haand, Aarstallet 1555. I Registeret opføres 82 Viser, med den første Linie af enhver, og Visens Nummer; men Nr. 82 (Mett liust daa wyll wy siunge) har aldrig været i Bogen; derimod fattes et eller to Blade, ved Enden af Visen Nr. 27 og Begyndelsen af Nr. 28. Bogen er endnu ældre, end det Aar, som Registeret har, og kan være skreven ikke længe efter 1550. Inden i findes nemlig paa forskiellige Blade følgende Navne med Aarstal: M. Perßenn. „Kierlighedt lang Schilsmes forbriffuer." 1553. H. Skougardt 1554. O. Brockenhus. 1557. Johann Wenstermandt. 1558. K. Grubbe. 1571; foruden nogle andre silldigere Navne, og anden maculerende Skrift. — I øvrigt er dette Haandskrift mere mærkeligt ved sin daterede Alder og sit sielbne Udvortes, end det har megen reel Fortieneste. Blandt de 80 Viser, det indeholder, hører neppe en Femtedeel til de egentlige Ballader; de øvrige derimod til den Classe af danske verdslige Sange og Kiærligheds-Viser fra det 16de Aarhundrede, som man regner med til Folkeviserne, fordi de uden Forfatternavn findes i Vise-Haandskrifterne, men som i det mindste neppe nogentid have været rette Almueviser. Deres Art, Beskaffenhed og Forhold til anden dansk Poesie fra samme Aarhundrede, vil jeg ikke videre opholde mig ved, da en saadan særegen Undersøgelse her vilde falde for vidtløftig *). Deres Slægt og Frændskab kan ikke søges andensteds, end i den høitydske og nedertydske Visedigtning, i Overgangen fra det 15de til det 16de Aarh.; men det er mindre heri, eller i deres uvisse ægte

*) Det vil i øvrigt her nærmest kunne bemærkes: at dette Slags Viser for den danske Sprogudviklings Historie i saa tidlig en Periode, som 1ste Halvdeel af det 16de Aarhundrede, have deres særegne Mærkværdighed. De staae under et andet, og temmelig forskielligt, Sprogforhold end de ældre Ballader, endskiøndt opskrevne samtidigt med disse, og i de skrevne Visebøger; da de omtrent ere blevne til paa samme Tid, som deres Skriftform, og derfor ogsaa give et mere umiddelbart og lignende Billede eller Udtryk af denne, end Balladerne.

Fødsel (en stor Deel i det mindste af dette Slags Sange ere vist nok ikke meer end oversatte eller efterlignede) at deres uheldige Vilkaar ligge; end det er i den brede, snakkesalige, ganske raae og trivielle, eller aand- og klangløse Prosa-Maneer, hvorved disse Viser, eller deres ganske overveiende Mængde, selv indskrive sig i det sørgelige „genre ennuyeux."

B. Haandskrift i Folio, i Karen Brahes Bibliothek i Odense: skrevet i Jylland, efter Midten af det 16de Aarhundrede *) (omtr. vel imellem 1550—1560). I dette Haandskrift udgjøre 264 Blade den egentlige gamle Visesamling, der bestaaer af 203 Viser, alle indskrevne med een og samme Haand; og Samlingen har Afskriveren villet fortsætte, da Nummeret 204 er tilføiet nedenunder den sidste Vise. Efter denne Visesamling følge 3 Blade af et Register, med Angivelse af enhver Vises Begyndelse, der gaaer fra Nr. 1—165 (et fierde Blad, er maaskee blevet borte.) Af denne Fortegnelse, der er skreven med en smuk Haand og en anden Stavemaade end Haandskriftets, i anden Halvdeel af 16de Aarh., (efter 1583) sees det ogsaa, at Bogens første Blad er borte, da Registeret angiver Visen Nr. 1 med Begyndelsen: „Fisken tager sin Føde i Vand, og Ørnen alt med sin Klo"; men det første Vers i Bogen begynder: „Det var Herre Espen, klapped hende ved hviden Kind." Efter Visen Nr. 105 fattes Nr. 106, 107, 108, hvortil 4 Blade have været efterladte ubeskrevne; ligesom ogsaa i Registret er givet Plads til Nr. 107 og 108. Den, som har skrevet Fortegnelsen har nemlig regnet en tydsk Vise for Nr. 106, som er bleven indført paa det første af de tomme Blade **).

*) Der findes under Nr. 181. en historisk Vise over Christian III. Datters, Frøken Annas, Bryllup i Torgau med Hertug August af Saxen, den 7. Aug. 1548.

**) Dens to første Stropher kunne staae her til Prøve baade paa Tonen og Skrivemaaden:

„Mit libe bin ich ombefangen hart wegen einer schonen Frauen zart: Mit der libe bin ich besessen. Ihr tugent gutt, Ihr Adeliche mutt, Ihr khan ich nicht vorgessen."

„Da ich Ihr solte dinen zuvhor, vndt mich Ihr ergeben gantsch

Neden under denne Vise læses Navnene E. M.(?) Lange (med hvis Haand den synes skreven) og Knud Brahe, med Aarstallet 1583 *). Den sidste har nedenunder tilføiet nogle slette og feilfulde franske Riim. Paa det næste Blad har Otto Giøe skrevet et franskt Vers (noget mere correct) og et Riim paa Tydsk; og der nedenunder: „En faveur & perpetuelle souuenence de ma treschere seur Elene Giöe ay ie escrit ça à Torpegaardt 17. Sept. Ao. 1628.“ „Otho Giöe.“ Denne Otto Giøe, til Turebygaard (nu Turebyholm) (en Søn af Henrik Giøe) blev (1632) gift med den lærde Birgitte Thott, og døde 1642. Har Haandskriftet, som heraf synes at være tydeligt, tilhørt hans næstældste Søster Ellen Giøe (der 1625 blev gift med Mouritz Ascherøleben), saa er det efter hende kommen i Søsterens, den bekiendte Anne Giøes Eie, der døde ugift den 9. Jan. 1681, og efterlod sin Bogsamling til sin Broder, Falk Giøes Datterdatter, Karen Brahe til Østrupgaard, som ligeledes døde ugift 1736, og 1716 havde stiftet det adelige Frøkenkloster i Odense, blandt hvis Bibliotheks danske Haandskrifter det her beskrevne indtager en udmærket Plads **).

---

vndt garr: Nach Ihren willen zu leben. Ich hoffe zu godt vndt alle sein gebodt, (?) Er wirt mir si wol geben.“

*) Knud Brahe, en Broder til Tyge Brahe, blev 1584 gift med den bekiendte Margrethe Lange, Eriks Datter (til Engelsholm), Enke efter Jens Kaas til Gudumlund og Vorgaard. Hendes Broder Erik Lange (gift med Tyge Brahes Datter, den af sin Lærdom og sine Uheld berømte Frue Sophia Brahe) maatte for Gield skille sig ved sin Fædrenegaard Engelsholm, som derpaa kom i hans Søsters Margrethes Eie. (Hun døde 1622, anden Gang Enke efter Knud Brahe, som var død 1615). Den, som har skrevet den tydske Vise, er formodentlig Erik Lange; og det mellemste Bogstav (M) har da intet med hans Navn at giøre.

**) For Fuldstændigheds Skyld maa endnu bemærkes, at dette Haandskrift, foruden endeel tomme Blade, imod Enden endnu har omtrent 30, ved forskiellige Hænder beskrevne Blade, som indeholde: 1) Visen, i 69 Vers: „Her Tove han rider ud af Als, han fører sin Glavind i Reste.“ 2) Axel og Valborgs Vise i 183 Vers. 3) En Vise i 87 Vers: „Hertugen udi Skaane, han haver en Daatter saa hvid.“ — Disse ere skrevne i 17de Aarhundrede,

Denne gamle Visebog er blandt alle overblevne en af de mærkværdigste, saavel ved sin Alder, som ved sit Sprog og sin Skrivemaade; da vi her have noget over 200 danske Folkeviser, skrevne med een Haand, og heelt igiennem i den samme, stærkt marquerede jydske Sprogcharakteer. Det er denne Omstændighed, der har meddeelt Viserne i dette Haandskrift paa den ene Side en særegen Interesse som det eneste egentlige Sprogmonument fra det 16de Aarhundrede, nedskrevet i en jydsk Dialectform;*) men som paa den anden Side udelukker Haandskriftet ganske fra at komme i Betragtning som en Sprogkilde for det almindelige danske Skriftsprog, i nogen af dets Perioder. Som et gammelt, i Charakteer nogenlunde eensformet Bidrag til historisk Kundskab om den jydske Dialect, er Haandskriftet af den Interesse, at det vel kunde fortiene at aftrykkes; især om det i Almindelighed havde været mere feilfrit, mere consequent skrevet, og ikke havde vrimlet af de sædvanlige Uligheder i Ordenes Skrivemaade. Ved sine reent afvigende Dialectformer, og sin Ordene vanskabende Stavemaade, er det derimod (som allerede i Hr. Grundtvigs „Prøve" ligger for Dagen) til den Grad uskikket til at læses som Dansk, at det egentlig først er ved Omskrivning i almindelig dansk Sprog- og Skriftform, at man sættes i Stand til at bedømme dets Indhold, eller faae en Mening om Beskaffenheden og Værdien af det Forraad af Folkeviser, det indeholder. Dette er saameget mere vist, som det ved første Blik tilsyneladende Gammeldags eller Usædvanlige i Sproget for største Deel kun ligger i Bogstavformen, og man ikke uden nogen Forundring vil erfare, at naar Viserne afklædes den barokke, vanskabende Dialectform (deels i Stavningen, deels i den jydske Ordbannelse) er Sprogformen selv langt mindre antik eller forældet, end man

uden Spor af jydsk Dialect, og med en fra den ældre Samling meget forskiellig Stavemaade, i øvrigt temmelig ucorrect. Samlingen sluttes med nogle faa Viser omtrent fra det 17de Aarhundredes Midte, i nyere Art og Tone.

*) Den gammeldanske Bibeloversættelse fra XV. Aarhundrede har ligeledes endeel Præg af jydsk Dialect; men forholdsviis ikke saa mange og stærke, som dette Haandskrift fra XVI. Aarhundrede.

maaskee vilde være tilbøielig til at antage. Hele Viser kunne Ord før Ord omskrives efter nuværende Brug, uden at lide mindste Forandring, og uden at man vil støde paa Noget, der ved sin Ælde var uforstaaeligt.

Det er overhovedet ikke sandsynligt, at de mange hidtil utrykte Viser, som dette Haandskrift indeholder, (Hr. S. Grundtvig har angivet deres Tal til omtrent 90) høre til de meget gamle. De have for største Deel en vis Eensformighed i Maneer og Behandling, i Versenes Indretning og Rhythmik, ligesom i Visernes Indhold og Tone, der giver dem Anseelse af at tilhøre een og samme Periode og Smag i Visedigtningen; og dette er formodentlig den sildigste Periode, hvortil „Ridderviserne" kunne henføres, med deres heldige og uheldige Frierier, Kiærligheds-eventyr, voldsomme Overfald, Drab og Blodhævn, Forgiftelser, Jomfruran og Forlokkelser, Bortførelser og Voldtægt, med flere Træk af vor Middelalders Raahed, som i Virkeligheden give et ikke meget indtagende eller ridderligt Billede af den ældre saakaldte „Riddertid" i Danmark — en Tid, hvis Charakteer vore Digtere have villet fremstille efter denne Classe af de gamle Ballader — men ofte i stærkt opfarvede og alt for glimrende Skikkelser. Man kan maaskee antage, at i det mindste to Trediedele af de ukiendte Viser, som Karen Brahes Haandskrift indeholder, egentlig ikke ere meget meer end Variationer af samme Thema, hvori Handlingen, Situationen og Udgangen omtrent ere eens; hvori de staaende Former og Talemaader idelig vende tilbage, imedens den poetiske Kiærne er temmelig svag; ja selv Sprogets og Sproghistoriens Udbytte (naar vi see bort fra Dialectformen) ikke meget betydeligt. Der vil imidlertid ikke savnes en og anden ny Side for den historiske Betragtning, i de hidtil utrykte Visers Indhold og Behandling, som dette Haandskrift har bevaret. Den idelige Gientagelse af Thema, Motiver og Udvikling bliver for Læseren, der blot søger Poesie, snart ved Eensformighed trættende og Ulyst vækkende; for de Tiders historiske Charakteristik, i hvilke man vil henlægge Viserne, ere derimod mange nye Smaatræk, ja endog den idelige Gientagelse af Raahedens og Brutalitetens Optrin og Yttringer, ikke uden Betydning. Hvad der viser sig som en saa

almindelig, saa fortrolig Gienstand for Folkesangernes Opfatning og episke Behandling af Livsceptrin, maa være meer end blot Phantasiedigtning. Endeel af dette Slags Viser kunne derfor i Stoffet, eller det blotte Indhold, have en vis Erstatning for den poetiske Magerhed. — Alt vil her, ligesom i det hele Foretagende, at samle og sigte de endnu ikke trykte Levninger af Folkevisernes Stof, komme an paa en Udgivers kritiske Tact og Smag, der ikke har antaget den magelige Grundsætning: at Alt er lige godt, hvad der kun er over 300 Aar gammelt. — I ethvert Tilfælde er det afgiort, at dette Visehaandskrift, ved sit Stof, afklædt Dialectens barbariske Dragt, er et af de vigtigste, ældste og ægteste, som ere os levnede.

C. Et Haandskrift i Quart, (Nyere kongelige Samling, Nr. 816) som nu bestaaer af 212 Blade (skrevne omtrent imellem 1560—1580;) men er kun Fragmenter af en gammel Visecodex, det mangler Blade foran, indeni, og bag til, og er i nyere Tid blevet indheftet, efter at have mistet sit gamle Bind. *) Ved sin hele Beskaffenhed er dette Haandskrift (der hører til den anden af de ovenfor nævnte to Classer af gamle Visebøger) en fuldstændig Modsætning til begge de forrige, som ere skrevne med een og samme Haand; og skiøndt det indeholder ulige mindre ubekiendt

*) Haandskriftet har engang tilhørt Langebek (Catal. Biblioth. Langebekianæ p. 50 Nr. 165, bl. Manuskripterne i Quarto) og kiøbtes paa hans Auction (1777) af Suhm for 2 Rdlr. 10 Skill. Et endnu stærkere, for Os næsten utroligt Vidnesbyrd som at vore danske Ballader endnu 1777 maa have været reent ude af Cours i den literaire Verden, forekommer fra samme Auction, hvor et andet Vise-Haandskrift, som Langebek eiede (Nr. 66 Fol. „Endeel gamle danske Viser": S. 535) kiøbtes, ligeledes af Suhm, for 8 Skilling. Da ellers intet Folio-Haandskrift af Viser forekommer i Langebeks Catalog, kan dette ikke være noget andet, end den af Sandvig („Levninger af Middelald. Digtekonst". 1 Hefte 1780) meget benyttede og i Fortalen omtalte Samling af danske Viser, Nr. 2, i Folio, „som forhen har tilhørt Etatsraad Langebek", og nedenfor neiere beskrives. (Jvf. Nyerup, i Udv. D. Viser. V. S. 19.)

Visestof end Haandskriftet B, har det dog en ikke ringere literair og palæographisk Mærkværdighed.

Dette ene Haaandskrift vil nemlig allerede oplyse endeel Omstændigheder ved vore gamle Visebøger, som enten have været ufuldstændigt bekiendte, uklart opfattede, eller reent urigtigt berettede. — Det er saaledes et Slags, i vore Dage paa ny opkogt Tradition: at det især var det 16de og 17de Aarhundreders Adelsdamer, som vi skylde disse Haandskrifter, og altsaa de gamle Visers Bevaring. Dette har vel for saa vidt sin Rigtighed, som det upaatvivlelig for en stor Deel har været hos Qvindekiønnet, at Visernes mundtlige Tradition længst og tilsidst har holdt sig; og at det efter Reformationen er blevet Skik, at lade opskrive gamle danske Sange, deels, som man har seet, i hele Rækker og Samlinger, deels (som vi herefter skulle see) i adelige Fruers og Jomfruers Visebøger, iblandt allehaande nyere Kiærlighedsviser, eller anden opbyggelig og scurril Poesie, baade paa tydsk og dansk. — Har nu Nogen (f. Ex. efter adskillige Yttringer af Hr. S. Grundtvig, og hans Fader) dannet sig en vis Forestilling om, at det allene, eller fornemmelig var Fruer og Frøkener, der selv afskrev Viserne, og at de have havt fortrinlig Ære og Fortieneste af denne deres Hænders Gierning, da maa man, efterat have giort sig nøiere bekiendt med Haandskrifterne, og navnligen med det her omhandlede, lade disse Illusioner fare. Det er maaskee ikke uden Exempel, at der kan gives en eller anden gammel Visebog, som heelt igiennem, eller for største Deel, er skrevet med den første Eierindes Haand; men dette bliver dog altid kun Undtagelser. Visebøgerne ere overhovedet enten udgaaede fra meer og mindre øvede Skriveres eller Afskriveres Hænder; eller man kan betragte dem som et Slags „Album", eller Stam-Bog, i hvis Indhold flere Personer af begge Kiøn have havt større eller mindre Deel. Af denne Art er netop det ene Langebekske Haandskrift; og en nøiagtig Angivelse af dets Beskaffenhed vil allerede give Læseren tydelig Forestilling om, hvorledes den sidstnævnte Classe af de gamle Visebøger ere blevne til; imedens den derhos betydeligt vil nedstemme Begrebet om de adelige Damers Dannelse og Smag i det 16de Aarhundrede, og lægge for Dagen, at den langt fra

ikke var saa udelukkende national og dansk, som Nogle vel tænke sig. Uheldigviis vil dette ikke kunne giøres uden endeel her uundgaaelig Vidtløftighed.

De første 38 Blade indeholde 31 Viser, skrevne med to meget gode og tydelige Hænder (a. b.) En nu og da anbragt Fracturskrift, og udzirede Bogstaver, vidne om, at Arbeidet er udført af vel øvede Skrivere. En tredie Haand, (c.) Bl. 39—42, giver de to første ikke meget efter; men efter den følger (Bl. 43—48) to omtrent lige stygge Hænder fra 1571 (den ene i det mindste er uden Tvivl Fruentimmerskrift;) hvorpaa atter følger (Bl. 49—55) 3 Viser med en meget tydelig Haand (d.), og blandt disse er een af temmelig ualmindelig Art, af en ganske uaristokratisk Tendents, og den eneste politiske Vise i hele Samlingen.*) Det kan ikke andet end vække nogen Forundring, at finde en saadan midt inde i denne adelige Visebog, og næsten umiddelbart foran en usfel Kiærlighedsvise, som „Dorrette Friis, med eghen handh“ synes snarere at have malet med en Pind, end skrevet med en Pen, og hvis første Linier see saaledes ud:

„Chrest omvende miinn vlöcke tiill glede,
och wende vlöcke langtt fraa meg;
wy maa nu baade adskeliis,
doch bliiffuer hiiartt mod och sind hos diig.“

Herpaa følger (Bl. 57—62) i denne Orden, og hver med sin Vise: „Wyuicke gyldenstiern“, (1573), „Anne parsberg“, (1573) „Ide Ulfstand“, (Ulfstand) og Mette Rud (1580), og „Soffy Krafffe“ (1583.) Jeg kan ikke reent gaae dem forbi, uden nedenfor at meddele et Par orthographiske „Prøver“;**) i øvrigt

*) Jeg har med Hensyn hertil, og fordi den (Balladerne uberegnede) hører til det taaleligste af Haandskriftets Indhold, ladet den nedenfor aftrykke, ved de øvrige Vise-Prøver.

**) 1. „Min heste dy holder y rosenlund, dy munde effter meg byde,
Min Söster honn leger y burde syg, det er myne största kuide.“
Ide Ulfstand.

kunde det være vanskeligt og vovæligt at afgiøre, hvem af disse 6 danske Damer der har skrevet slettest, eller stavet meest barbarisk; maaskee vilde Mette Rud dog staae øverst, naar begge Dele under eet skulle komme i Betragtning.

Fra Bl. 64—83 møde vi atter et Par ret gode Haandskrifter, (hvoraf den første og bedste forekom ovenfor i d) skiøndt ikke egentlige Skriver-Hænder; og Viserne selv ere i det mindste bedre end de foregaaende, om endog Stavningen lider under den sædvanlige Skiødesløshed og Ustadighed. Paa Bl. 82 har Elsse Friis, der ogsaa forekommer længere hen, tegnet sit Navn med et Valgsprog: „all min act staar i guss mact;" og Bl. 83 har Holger Bille, med hvis Haand de næst foregaaende Viser synes skrevne, tilføiet sit Navn og Valgsproget: Deus adjutor meus. Imellem 83 og 84 sees to Blade at være udrevne, og en Vise mangler. Bl. 84 begynder en flydende Skriverhaand, med stor Fractur-Skrift i de første Linier af hver Strophe, men uden at Stavningen derfor er bedre. Bladene 92—94 (hvor ligeledes to Blade ere udrevne) have derimod et Par Damer (den ene Anne Gyldenstierne,*) 1579) maculeret med næsten reent ulæselige Hænder. Bl. 95—98 finde vi 3 Viser, skrevne med en af de ziirligste Hænder i hele Bogen; men Viserne ere yderst platte, og Orthographien ikke at rose. („Ett Mindiske som oprichtug ere = Roffle thi Ind Nogher daghe = Komerligt Er thedt att skellies fran theg," o. s. fr.) Bl. 99 har Niels Gyldenstierne**) „medt Egen handt" (1580) ind-

2. „Den sorge der jeg dalyg ber, hun gör mytt hartt stor pyne,
Den glede er icke j werden tyll, som jeg kand der ved lyne."
Mette Rud.

3. „Denn thyd ieg vdt af landenn dru,
Dett vaar medtt mögen sthur surriig:
Enn stack thiid der effther kuns
bleff hun thiil yrden baarren."
Sophie Krasse.

*) Hun var f. 7 Apr. 1544; en Datter af Bisp Knud Gyldenstierne; blev 1571 gift med Corfitz Wiffert til Næs, og døde 16. Oct. 1595.

**) Ved Siderne af hans Navn nedenunder Visen, med Aaret 1580, have Erik Lunge og Knud Rud tegnet deres Navne 1581.

skrevet en Vise, der ikke sætter ham paa noget høiere Trin i Skrivefærdighed og Orthographie, end Samtidens Damer. Et Par Smaaprøver maa bevise dette:

„Eyn Reythers Lidt."

1. „Her Ollff hanndt Rider y marcken wdt, y marcken y saa wy,
aldrig kunde handt finde paa denn, der dysten thor medt hanum
Ride."

2. „Hanndt saa Sig wnder lide Enn höbske Rider wde ride,
hanns hiellum warr lott (?) hans byny (Brynie) war Sortt, och
hestenn gick alle wdy Sprynge."

3. Huadt förde handt paa Sinner mille thollff for gyldene hyffle,
„for huerindt gang han Render Sinn hest y Ring, och daa löber
alle dy smaa hyffuel om kringh."

4. „Huadt förde handt paa sine Spore tholff for gyldene foffule,
och huerindt gang handt hestenn medt sporrenn thuang, och daa
Saadt alle dy foffuele och sang." o. s. v.

Efter denne adelige Haand følger nu igjen en flydende Skriverhaand, og det synes at være den samme, der naaer fra Bl. 100 til 115; kun paa to Sider af Bl. 107 og 108 har „Hilleborg Hans Dother Lindenov" i nogle Strofer af en Kiærlighedsvise givet sin Skrift til Priis, som unegtelig er en af de styggeste i hele Visebogen — og dette vil sige meget. Saavidt jeg har været i Stand til at læse, lyder første Vers saaledes:

„Aller kerreste, huor uor din skönhed der kong paris uor y liffue,
der hand det guld eble hade i uold, den aller sköneste dett ad giffue,
y sandhed tror jeg, hade paris deg med din skönhedt fornomed,
hand hade icke det giued .... for seg, den pris hade du bekomedt."

Paa Bl. 115 b — 118 findes Visen: „Det var unge Hr. Karl, han vilde af Landet fare, han fik Hr. Thor, sin Broder, hans Fæstemø at forvare", i en ret god og læselig Afskrift. Efter et eller flere udrevne Blade har Helvig Hardenberg fra Bl. 119 —128 indskrevet adskillige Viser med en fast og tydelig Skrift, der udmærker sig meget fra de tidligere Qvinde-Hænder, og ligesaa fra K(aren) Gyldenstierne's tunge og stive Haandskrift, hvormed en

Kiærlighedsvise i 5 Vers er indført midt iblandt Jomfru Helvig Hardenbergs, med et Motto: „Auff gott vortrautt, ist wol gebavtt“, og Aarstallet 1584. Efter H. Hardenbergs Viser kommer en tydsk, hvori Texten er ligesaa ussel, som Haanden er fast og tydelig:

„Ich soll von hinden scheiben, Hertze Allerlebeste mein, das bringet mir herzlich leid, das ich nich mach bei dir sein, Wen ich gedencke ahn die vorgangen Zeit, vnd ahn deine schone geber, mein Hertze Is hogerfreut.“

„Ahn dich kan ich nicht Lieben (leben) Hertz allerleibeste mein Mein gedenken, dot stedes Stedes (?) streuen, will Alle stedes bei dir sein, Auff ich geleich, diener person nichtes habe, so zeistu meiner speigell der ogen,“ o. s. v.

Underskriften er „Jacob Trolle Egen hand.“ 1584. Har denne danske Adelsherre ville sætte nogen Ære i at skrive paa Tydsk, saa har Modersmaalet unegtelig taget en følelig Hævn over sin Tilsidesættelse. Bedre i Sproget er den næstfølgende tydske Vise: „Wach auf mein Hertz in Freuden;“ som Johan Rud har skrevet med en rask og hurtig, men mindre smuk og tydelig Skrift, end Jacob Trolles. Nedenunder Ruds Underskrift har Frederik Qvitzou, 1586, viist, at han ikke engang havde bragt det til ordentlig at skrive sit eget Navn. (Friiderick Quidtzwaw.) Jeg forbigaaer to eller tre paafølgende Viser, hvoraf de to sidste kiendeligt tilhøre en Haand fra det 17de Aarhundrede. Derimod finde vi Bl. 135—151 noget nær den ziirligste Haand (af en tydsk Skriver fra 16de Aarh.) som hele Bogen fremviser. Der er i Alt 24 tydske Sange og Elskovsviser, indskrevne med denne smukke Haand, paa 33 indstregede Sider, med en kalligraphisk Omsorg og Regelmæssighed, som ellers overalt savnes. Paa et Par Blade inde imellem Viserne findes A. 1570 og 1572 uden Navn; Bl. 155 derimod Navnet „K. Löcke“, 1571, og „Henrik Löcke“ 1580; Bl. 149: Nills Bille og Jacob Rud, 1580. Den tydske Skriver har afbrudt den sidste Vise midt i et Vers. (Bl. 151ª) Fortsættelsen (dog med et nyt Vers) er med en anden og dansk Haand indført paa Bladene 151ᵇ og 152ª. Det er knap muligt at tænke sig et mere feilagtigt Sprog, eller

en slettere Stavemaade, anvendt paa et mere plat og usselt Visestof, end her *). Man kunde fristes til at tvivle, om Afskriveren har forstaaet, hvad han selv skrev; især da han har sat Overskriften „Ein Anders“ over sit første Vers, endskiøndt han begynder midt i Visen. — Nederst paa Siden 152ª findes Navnene „Hanns Johansſen.“ 1570, og „Caspar Marckbaner.“ 1550; den sidste i det mindste har ikke skrevet Versene **).

Det Tydske vedbliver nu fremdeles at regiere til henimod Enden af denne ridderlige Visebog. (Bl. 153—207.) Jeg forbigaaer de tre eller fire forskiellige øvede tydske Hænder, som her forekomme, og vil endnu kun nævne de danske Adelige, der hist og her have brugt deres Pen i det fremmede Sprog. Heriblandt udmærker sig (Bl. 165, 180 og 190) Niels Kaas 1580: „Alles wie es got gefellt“) sig bl. a. ved en charakteristisk, meget læselig Haand og et temmelig correct Sprog. Jacob Ulfeldt („Alles in Gottes Nahmen.“ 1580) giver ham intet efter: men „Henrich Below“ (1580: „Hoffen und Leiden“) staaer i begge Dele tilbage. Jacob Rud (1580) har piint sin tunge og uøvede Haand ved at fylde to Sider med en grov og kantet Skrift, som dog er nær ved at være kalligraphisk imod Karen Skougaards (1582, Bl. 187—88) og et Par andre adelige Damers Skrift, hvis Lige i Hæslighed ikke vil være let at finde. Af den førstes tydske Vers har det ikke været muligt at læse meer, end her og der et enkelt Ord; men Enhver vilde dog ganske have billiget det Riim, Karen Skougaard har tilføiet sit Navn: „Huem der skriuer som han kand, dend spotter engen danne mand“ — om hun blot havde holdt sig til sit Modersmaal. — „Dorete Krabbe“ **) (1582) har derimod i sin lange

*) For Ex. „Der Held woll aus dem Durren spranck“ — „Mein Freulin sornet sere, dais ich mich vorslaffen han.“ — „Vnnd dais erhört ihr eliche Manndt, wo bald er aus dem Bedde sprank.“ — „God help meine Bulle daar fonn.“ o. s. fr.

) Iver Krabbe, til Østergaard og Krogsholm, D. R. Raad (d. 15) havde 5 Døttre, hvoriblandt Dorthe Krabbe (som var gift med Bened. v. Ahlefeldt, og siden med Eiler Lykke) og Karen Krabbe, som fik Falk Giøe.

danske Vise paa 30 Vers (Bl. 184—187) med en saa uovergaaelig praktisk Grundighed beviist, hvorvidt det er muligt at gaae i slet Skrift, at der virkelig vil behøves en grundtvigsk-ungdommelig Kraft for at arbeide sig igiennem det hele Uføre. — Med en beslægtet, men dog noget bedre Haand har „Karen Krabbe, Ouers Dotter" *) strax efter Søsteren indskrevet noget, der skal være en dansk Vise i 4 Vers; men ere Bogstaverne lidt bedre, saa ere Ordene endnu slettere stavede, end hos Dorthe Krabbe, og knap mere læselige end Karen Skougaards Tydsk. Følgende Strophe har jeg bedst kunnet dechiffrere:

Gud giiue tennom skam meg liöcken forr
annd ennttenn quinde eller mand dett dem dog
yntted skade kand dy viil dog giernne enn
andenns liöcke foruennd, tii mangenn ted piinne
ad suollen monn y vandet skienne.

Bl. 192—197 i Haandskriftet møde vi atter en dansk Dames Haand, i en af det Plattydske oversat Vise med Overskrift: „Jupeters wise paa danske." Man kan spare sig den sure Møie, at ville læse dette i høieste Grad usle Rimeri, som her dog kun udgiør 7 Stropher; medens Originalen: Jupyters Leet, som følger efter, skrevet med en meget ziirlig tydsk Haand, (Bl. 195 b—197) indeholder 12. De første Linier af anden Strophe vil jeg afskrive.

„Dat Harte in my hefft hartt vorseert — mit synem suerdt
Cupido, de son Veneris:
all min geblödt is ganz vorkeert — vnd gar vortert," o. s. v.

*) For imidlertid hverken at være ubillig imod hende selv, eller andre Damer, bør en Prøve af Dorthe Krabbes Orthographie ikke fattes; interessantere vilde dog et Fac-simile af hendes Haandskrift have været:

Jomfruens bröder gar samell y rad,
och wy well gyffte wor söster y ar.

Wy gyuer hynner hynd ryge well rauen, (Valravn)
hand er end herr allt ouer synd land.

Om löuer dagen hand synd gauer wd gaff,
om Söndagen stod derres höttys - dag. o. s. v.

Paa Dansk:

„Myt Hiarte y mig er gantz forferd,
och sared meth kupidis suerd,
wenus och mars deres sön och blod,
hauer skott mig y mit hiarte rod.“ o. s. v.

Under den danske Jupiters Vise staae Bogstaverne „K: HR egen Hand,“ og denne Haand er Karen Gyldenstiernes, som havde været gift med Holger Rosenkrantz til Boller (d. 1586), og hvis Navn, med det tydske Symbolum: „Auff gott vortraut, ist wol gebawt“, læses (fol. 122 a) under en dansk Vise *). De samme Ciphre gjenfinde vi Bl. 201, hvor Adskillige af den da levende Slægt af Familien Rud, under hinanden have tegnet deres knap læselige Navne og Tankesprog; nemlig Pernille Rud, („Gud beuare Karren Holger Rosenkrantz allttyd fran alltt unit.“) Mette Rud, („Löcke hafuer mysgynnder.“) **) Johan Rudt („Thett er werdenss löff“), og Jørgen Rudt; hvilke alle fire vare Børn af Admiral Otto Rud til Møgelkiær, (d. 1565) ***).

*) Om Fru Karen (eller Karine) Gyldenstierne see bl. a. Wegener om And. Vedel. 2 Udg. S. 92. 95. 122. og fl. St.

**) I Anledning af det særdeles venlige Forhold, som man i denne Visebog finder imellem Fru Karen Gyldenstierne og Rudernes Familie, kan det værd at erindre, at der endeel Aar senere (1596—98) reiste sig en meget alvorlig Proces imellem Johan Rud (paa hans Hustrues, Fru Anne Hardenbergs Vegne) og Fru Karen Gyldenstierne, med hendes Søn Otto Christoffer Rosenkrands, Henrik Gyldenstierne til Iversnæs, Knud Bille til Billeskov, Frederik Qvitzou og flere Herrer, angaaende en Troldomssag. Et Par af de for Troldom beskyldte Koner havde til Herredsting i Fyen udsagt: „at Fru Karen (Gyldenstierne) til Stiernholm havde kiebt den Qvinde, der havde været Hovedmand i den Troldomssag, (Karen Jenses, Fostermoder o: Jordemoder) til at bruge sin Konst til at forgiøre Fru Anne, Johanne Ruds,“ m. m. (Jof. Vedel Simonsen om Familien Rud II. S. 199—203. Hvad den endelige Herredags Dom blev i denne vidtløftige Sag er her ikke angivet.)

***) Pernille Rud (f. 1556, d. 1608) var gift med Frederik Qvitzov, (som 1588 byggede Qvitzovsholm, nu Hofmansgave, i Fyen.) Mette Rud ægtede 1574 Henrik Gyldenstierne til Aagaard. Karen Rud blev 1586 gift med Peder Grubbe, og døde 1812. (s. bl. a. Vedel Simonsen Efterr. om Rudernes Slægt. II. S. 212. 208. 196. 217. 158. 163).

Til allersidst i Bogen (Bl. 208—12), forekommer endnu den ovenfor nævnte Else Friis *), der med en mere ulæselig end slet Haand, har indført et moralsk Læreverß i 22 Stropher, og de første 10 Stropher af en opbyggelig Sang under Titel: „Et kristelig Skriftemaal og Omvendelse til Gud." Begge Dele høre til det bedste af Visebogens Indhold.

Denne har jeg saaledes giennemgaaet med en Udførlighed, der kunde synes overflødig; men den var paa dette Sted nødvendig ved dette ene Visehaandskrift — der saa længe har været berømt, og bl. a. for sin Mærkværdigheds Skyld allerede er omtalt af Sandvig (der ogsaa har benyttet det) og af Nyerup — da Beskrivelsen af denne ene Visebog oplyser Beskaffenheden af flere; og da den kan være tilstrækkelig til at opklare den uhistoriske Indbildning om en høiere Grad af Cultur og Forfinelse i Smagen, eller af æsthetisk Sands for den nationale Poesie, hos den danske Adel — eller særdeles hos vore Adelsdamer i det 16de Aarhundrede — end Tidens Charakteer og Culturtrin overhovedet kunde medføre. Man vil af dette Haandskrift, og flere gamle Viseböger lære, hvor ugrundet den Mening er: at det skulde være „det 16de og 17de Aarhundredes Adelsdamer, vi have at takke for det allermeste af hvad vi nu have af Kæmpeviser"; og naar man har fundet det at være „en plump og ubeføiet Fornærmelse" at tvivle herom, eller om bemeldte Damers store Fremskridt i Kundskaber og i Dannelse: saa anvender derimod deres Sagfører selv i sin Kæmpevise-Passion den samme Fornærmelse, paa en mere ubeføiet og neppe finere Maade, i et Forhold, hvor jeg allermindst vilde paatage mig hans Ansvar eller Forsvar. Damerne i hiin Tid, siger han, „udmærkede sig tvertimod ved en hos dem meget almindelig, og ellers

*) Elisabeth Friis var Datter af Henrik Friis til Orbeklunde (d. 1571) som med Margrethe Bilde (død f. A.) havde 14 Børn. (s. Hofmann d. Adelsm. I. S. 21. Tab. 1.) Derimod var (efter Hr. K. Rasmussens Meddelelse) Else Friis en Datter af R. Raad Albert Friis til Harritskier og Ingeborg Gyldenstierne, der var Søster til Karen Gyldenstierne. Denne Else Friis var saaledes i Slægt med flere Adelige, som forekomme i denne Visebog; men i Chronologien synes dog at være Vanskeligheder. Else Friis blev nemlig først 1612 gift med Henrik Holk.

mellem Damer meget ualmindelig boglig Dannelse og Lærdom." *) Al Anvendelse paa vor Tid gaae vi forbi; vi indlade vore dannede Damers Sag for Domstolen, uden at ansee det fornødent at de møde eller lade møde. Hvad angaaer det 16de og 17de Aarhundredes „boglige Lærdom" hos enkelte adelige (ogsaa borgerlige) Jomfruer og Fruer, da kan den have været respectabel nok; men den maa ikke sees giennem et uhistorisk forstørrende eller farvende Glas. Lærdommen var, hvor den fandtes hos det smukke Kiøn, ligesom overhovedet i disse Aarhundreder, fornemmelig af latinsk Art og Vending, jævnlig ogsaa blandet med endeel theologisk og opbyggelig Læsning; den har vist nok heller ikke manglet den pedantiske Charakteer, der saa at sige var uadskillelig fra hiin Tids Lærdom, og som desuden neppe nogen Tidsalders „Blaastrømper" (blue-stockings) undgaae, da ethvert pedantisk Anstrøg hos det smukke Kiøn, endog i mindre Grad, strax og stærkere røber sig. Paa hvilken Fod den „boglige Dannelse" hos adelige Damer i det 16de og 17de Aarhundrede stod, hvis man derved mener Frugten af Læsning og Studier, eller literair og æsthetisk Smagsdannelse: vil man allerede af den mærkværdige, ovenfor beskrevne adelige Visebog, som netop er fra den ridderlige Konges, Frederik den Andens, ridderlige Tidsalder, temmelig vel kunne skiønne. Det vilde i øvrigt være en lige ubillig Fordom, hvis man i dette Tilfælde vilde sætte Adelens Damer i det 16de og Overgangen til det 17de Aarhundrede (Folkevisernes eller Visebøgernes egentlige Tidsalder og Samlingstid) langt under Standens Mandkiøn i Smagsdannelse; af Visebøgerne vilde man mindst kunne hente noget Beviis for dette Kiøns æsthetiske Overlegenhed. Vi have seet, at de adelige Herrer i Frederik den Andens og Anders Vedels Tidsalder mangen Gang baade skrev og stavede ligesaa slet, som Damerne; *) at deres

---

*) Hr. S. Grundtvigs Replik i „Fædrelandet" Nr. 233. Col. 1864.

**) At der selv i en Visebog, der har gaaet igiennem saamange qvindelige Hænder, og hvori man læser saamange Navne, der tilhøre de ædelste Slægter af Ridderskabet under Frederik II., ikke allene findes scurrile, men plumpe og smudsige Viser, maa dog næsten overraske os. Det er ingen-

æsthetiske Dannelse ikke var finere eller renere; og at de ligesaa fuldt som deres Kiæreſter, Fruer eller qvindelige Slægtninger giorde sig til af at at kunne synge elendige tydske Viser, eller i det mindste lige usselt afskrive dem i Vise-Stambøger, midt iblandt gamle danske Folkeviser.*) At der heller ikke er Grund til at kalde den Tids Adelsdamer, med Hr. Grundtvig, „Kæmpevisebøgernes Forfatterinder“: viser allerede de ovenfor beskrevne tre Visebøger. Det vil blive endnu klarere af flere efterfølgende.

Inden jeg forlader det i historisk Henseende saa interessante Haandskrift, kan jeg for Fuldstændighedens Skyld ikke forbigaae de øvrige Adelige, der blot have indført deres Navne med Aarstallet i Bogen og for største Deel ikke allerede forekomme ovenfor. Det er

lunde den plumpeste af saadanne — en for sin Tid lystig Selskabsvise ("Det er saa gott om Landene at ride, oc wide sig huerken Sorrig eller quide" o. s. v.), som Børge Trolle har indført, under sit Navn og Symbolum:

"Alle zeit frühlich ist vmygeleich."

Et af Verſene lyder saaledes:

"Om Winteren skal mand giörre sig glad,
Kiösse oc klappis oc tagis ij aarm,
Oc giöre der aff fuld got et gaun,
Er det kalt, saa kriffuer wi sammen,
Mijn hiertelille kiere wender Eder om,
Tapper öl i kanden. ij drikker flux om!"

*) Det fattes desuden ikke paa meer end tilstrækkelige Beviser paa, at om endog Skrivning og Skrivefærdighed i det **16de** Aarhundrede blev mere udbredt, var det især kun studerede eller lærde Adelsmænd, som undertiden giorde Undtagelser, ved at have tilegnet sig en bedre Haandskrift, og en taalelig Orthographie, eller ved at kunne skrive en for sin Tid nogenlunde læselig dansk Brevstiil, m. m. Endnu langt ned i Christian den Fierdes Tid kunne vi finde, at Rigsraader og andre Adelsmænd i begge Henseender stod langt under billige Forventninger. Af adelige Herrers og Fruers private Breve fra det 16de Aarhundrede har man længe havt en god Deel trykte i det Danske Magazin og andensteds. Nylig have vi faaet en ny og betydelig Samling af saadanne Breve (omtr. fra Tiden imellem 1500 og 1570) meddeelt i Etatsraad Bedel-Simonsens „Familie-Efterretninger om de danske Rubers Slægt.“ 1. 2. Deel. Odense 1845.

følgende: H. Brade. 1561. (Hans Haand er en af de ziirligste i Bogen, og han kan mueligen selv have skrevet nogle af de første Blade, som ogsaa i orthographisk Henseende udmærke sig fremfor de allerfleste andre Vise-Afskrifter). Birthe Ruð. 1562 (hendes Navn synes at være indført med en Andens Haand. Fol. 26.) Johan Wenstermand. 1562. Lave Wenstermand. 1562. Niels Kaas. 1562. H. Skougaard. 1570. (Joh. Skougaard, forskiellig fra denne, forekommer uden Aarstal.) Soffy Kraffse. 1573. Anne Gyldenstierne. 1579. A. Thott. 1580. Nils Gyldenstierne. 1580. Niels Bille. 1580. Oluf Rosensparre. 1580. Jakob Rud. 1581. Knud Erikssen Rud. 1581. O. Lunge, og L. Lunge. 1581. Mandrup Holck. 1582. Ulrik Sandberg. 1582. Erik Lykke. 1582. Cl. Glambeck. 1582. Joh. Rud. 1583. Otto Christ. Rosenkrantz. 1589. 1596. — Uden Aarstal forekommer: Børge Trolle.*) Ingeborg Rosenkrantz. Sophie Rud. — Sandvig har angivet Antallet paa Navnene i Bogen meget for høit, til over 100. Det udgiør i det Hele imellem 40—50.

D. Et Haandskrift (fra anden Halvdeel af 16de Aarh.) med 174 i gammel Tid paginerede Blade, og et Tillæg af 15 Blade. (I det Kongel. Bibliotheks gamle Saml. 2397. 4to.) Foran findes 5 Registerblade (Bogens 6te Blad er udskaaret) og paa det første af disse Valentin Rentzells Navn. Bogen indeholder fra Bl. 1—147 tredsindstyve Viser, der næsten alle høre enten til Balladerne, eller ere af historisk Art; de slutte med Signes og Habors Vise. Herefter følger (fol. 148—174) med forskiellige Hænder en (saavidt jeg veed utrykt) Klagesang over K. Frederik II; („Naar Folket udi Hu og Sind, udi Synden er forblind'“); Visen om Ridderen af Steiermark (P. Syv, p. 472), og Visen om Erik

*) Jvf. Anm. S. 27. Formodentlig Børge Trolle til Trolleholm; Søn af Nils Trolle, som byggede denne Gaard (nu Holsteinborg) og døde 1565. B. Trolle var gift med Anna Munk, og døde 1616. Hans Broder, Jacob Trolle til Sonnerup, Slotsherre paa Kronborg, døde 1600, forekommer i Visebogen m. Aarstallet 1584. (jvf. S. 21.)

Emun og Hr. Plog; tilsidst (fol. 173) en gudelig Sang som begynder „Aleneste Gud i Himmerig", men er ikke den bekiendte gamle Psalme. — Tillægget (der er skrevet med en og samme gode og tydelige Haand) er derved mærkeligt, at det (foruden Visen om Ditmarskens Erobring) kun indeholder 4 Helgen-Viser fra den catholske Tid: 1. „Om Sancte Knud Konning i Danmark; siungis med thy noder: Lercken siunger først om Aar." (P. Syv. 1695. p. 586.) 2. „En Vise om Knud Hertugh, siunges ligesom: Dies est lætitiæ" (forskiellig fra Visen hos P. Syv p. 199, og meget udførligere). 3. „En Vise, siungis som: Fides, Spes, Charitas." (Om St. Lucii Hoved. P. Syv. p. 767.) 4. „En Vise om Hellig Anders i Slagelse." (P. Syv. p. 764.)

Denne Visebog er vel skrevet med fem eller sex forskiellige Hænder (den første gaaer fra Bl. 1—7!); men disse ere alle af en anden Charakteer, end i Haandskriftet C. De synes alle at tilhøre lærde eller dog øvede Afskrivere, og Viserne høre ogsaa i det Hele til de ældre, eller paa en eller anden Maade mærkelige. Kun en eneste Vise („Alle da sade de Kongens Mænd", Bl. 121—123) er skrevet med en slet og ulæselig Fruentimmerhaand. — Hvad der giver Haandskriftet dets egentlige Mærkværdighed er imidlertid, at det skal have tilhørt A. Vedels Svigerfader, Historiographen Hans Svaning i Ribe, død 1584; og at det indeholder nogle Viser, som upaatvivlelig ere skrevne med Anders Vedels egen Haand; ligesom han baade i disse, og i endeel Viser med andres Haandskrift, til forskiellige Tider har indført mange Forandringer og Rettelser imellem Linierne.

At han ogsaa har benyttet dette Haandskrift til sin Udgave af de hundrede Viser, sees bl. a. ganske klart af Visen (med en fremmed Haand) fol. 26: „Hr. Ove han vaagner om Midienat, Sine stærke Drømme siger han saa brat." I denne har han, heelt igiennem i alle 24 Vers, ikke saameget forandret noget væsentligt i Texten, som han har rettet enkelte Ord, og forbedret Stavemaaden. I Vedels Udgave, 3die Part Nr. 13, finde vi denne Vise aftrykt, paa det nøieste, ja bogstavelig tro, efter Vedels Rettelser i Visebogen. („Suöfft i mor" har han f. Ex. rettet med Pennen til „Suöbt i maard", og saaledes findes det

trykt; „gemell“ har han paa flere Steder rettet til „g e n n e m“, og „igemen“ til „i g i e n n e m“; „mig tögte“ er rettet til „mig t y c i e s“; „100 Hoffmend ij Skare“ til „h u n d r e t Hoffmend i P l a d e; i Stedet for „thet ieg viiste all skone wor wred“ har han sat: „D e t ieg v i s t e all S k a a n e v a a r vred,“ o. s. v. Alle disse orthographiske Forandringer gienfindes, lige indtil hvert Bogstav, i Vedels Udgave af 1591. — En lige fuldkommen Overeensstemmelse finder Sted imellem den trykte Erik Pyckesøn's Vise (1591. III. Part Nr. 18) og den med Vedels egen Haand skrevne, senere med mange Rettelser forsynede Text. (Haandskr. fol. 74—76). Derimod stemmer Romanzen hos Vedel, III. Nr. 12, „Dett vaar Oluff Strangissön, oc saa hin vnge Haffburd“ vel i det Hele overeens med den Opskrift i nærværende Visebog, hvortil findes endeel Varianter og Tilsætninger, med en Haand, der ligeledes synes at være A. Vedels, fra en t i d l i g e r e Periode; men følger hverken den skrevne Vises Orthographie og Skrivemaade, eller har nøiagtigen de tilføiede Vers og Varianter. Det samme gielder om Grev Guncelins Vise, (Vedels Udg. I. Nr. 6) der undertiden i Udtryk og bedre Læsemaade afviger betydeligt fra denne Vises Text, som forefindes i Haandskriftet fol. 124—126. Denne er skrevet med Vedels egen Haand, og har ogsaa i enkelte Vers Rettelser og Forandringer af ham selv. Den mærkeligste af disse er i 11te Vers, hvor han først havde skrevet: „hielp nu Jesus Marie sön“, som han har forandret til: „hielp nu O t t h i n oc F r i g g e met“; hvilket derimod i Udg. af 1591 er blevet til: „H i e l p m i g O t t h i n, d u k a n d b e d s t.“ Unegtelig ere begge Læsemaader meget mistænkelige; og man kunde vel falde paa, at betragte dem som en egenraadig Emendation af Vedel selv, der følte, hvor lidt „Jesus Marie Søn“ passede i denne parodiske Kæmpevise.

Dette kan være nok for at vise, af hvad Art nærværende Haandskrift er; at det har været brugt af Anders Vedel til den tidligste Udgave af Folkeviserne; og at det tillige giver os Bidrag til at kiende Maaden, hvorpaa Vedel har til denne Udgave benyttet, behandlet, eller rettet og forbedret s k r e v n e V i s e-T e x t e r, og det endog saadanne, som han tidligere havde optegnet med sin egen Haand.

E. Haandskrift i Quart, fra anden Halvdeel af 16de Aarh. (159 og 207 Blade) af det Kongel. danske Selskabs Samling, (Nr. 91) hvortil det var skienket af Gram; (Langebek det Kgl. d. Selsk. Tilvært. S. 158) nu (efter Selskabets Overdragelse, 1845, af endeel af dets Haandskrifter,) i det store Kongel. Bibliothek. Denne Vise-Samling er i sit Indhold rigere, overhovedet vel ogsaa af større Værdi, og i sin Beskaffenhed af større historisk og literair Mærkværdighed, end den forrige. Den har ligeledes ikke allene været i Anders Vedels Eie, og været en af Kilderne til hans Udgave af de hundrede Viser; men den indeholder desuden adskillige hidtil utrykte Ballader, og endeel af de trykte i afvigende Optegnelser. Den bestyrker paa flere Maader Erfaringen og Overbeviisningen, som allerede det foregaaende Haandskrift maatte give os: at A. Vedel med Skiønsomhed, Eftertanke og Kritik har benyttet de Kilder eller Afskrifter, hvorefter han lod Viserne aftrykke i sin Udgave. Det maa være nok, at lægge dette for Dagen ved nogle Prøver; da ingen her vil kunne vente sig en fuldstændig kritisk Recension af et Haandskrift, der indeholder henved et Par hundrede Viser.

Vi møde meget snart i den Vedelske Visebog et Par gamle Kæmpeviser eller Ballader, og en historisk Vise, der findes trykte hos Vedel, men her i en overhovedet bedre og fuldstændigere Skikkelse. Saaledes f. E. Visen „Det var Nielaus Boesen" (Baggesen) (Vedel. 1591. 3. Part. Nr. 5. Syv. 1695. p. 372.) Denne har i den ufuldstændige Afskrift kun 6 Vers; hos Vedel 11. Den ved sit ironisk parodierende Forhold til det gamle Thors-Eventyr mærkværdige Kæmpevise om "Thor af Hafsgaard" har i Visebogen 23 Vers, i Vedels langt bedre Aftryk (I. Nr. 22) derimod 27. Visen om Dronning Dagmar (Nr. 6 i Haandskriftet): „Det var Behmerlands Dronning", (som i Afskriften er blevet til „Beyerlands" — en Variant, der uden Tvivl skriver sig fra Christoffer af Bayerns Tid) er meget rettet og afvigende hos Vedel (III. Nr. 23). Derimod er den interessante Vise — et Eventyr paa historisk Grund — „Kongens Søn af Engelland, hannem skinner Guld paa hviden Haand", ligesaa nøiagtig og bogstavtro at læse hos Vedel (III. Nr. 48) som den findes i Haandskriftet; med Undtagelse, at Versene

12, 13 og 23 i den trykte Text fattes i Haandskriftet. Ligesom ved den ovenfor S. 29 angivne Vise, har Vedel heelt igiennem rettet i Afskriften og som man seer, oftere for at forandre og forbedre Skrivemaaden, end Ord og Udtryk; skiøndt ogsaa disse stundom ere blevne anderledes*), og det i nogle Tilfælde tydeligt nok, for at hielpe paa Versets Rhythmus. — Et andet Forhold finder Sted med Afskrifterne af de gamle og bekiendte egentlige Kæmpeviser, om Helled Hagen og Folquard Spillemand, om Diderik af Bern, om Holger Danske, m. fl. og de hos Vedel (1591) trykte Texter af disse Viser, hvori man meget snart opdager, at han har fulgt ganske andre og bedre Optegnelser. Imidlertid har bl. a. Kæmpevisen: „Stærke Diderik han boer i Berner Land" (den 30te i Haandskriftet) endeel Afvigelser, som fortiene Opmærksomhed; og disse Visers Alder og særegne Forhold giøre det overhovedet endnu mere end ellers til Pligt, ikke at oversee noget Bidrag til Oplysning af deres Text. Visen om Svend Felding (i Haandskriftet, den 41de; hos Vedel, I. P. Nr. 24) har han i Visebogen indført med egen Haand; men den trykte Vise i hans Udgave (som har 44 Vers) er fuldstændigere end Afskriften, med 36, og har i øvrigt endeel Afvigelser fra denne.

*) Saaledes f. Ex. i nedenfor aftrykte Steder, hvor Skrivemaaden i Haandskriftet anføres med latinsk, og Vedels egenhændige Rettelser, aftrykte i Udgaven 1591, med gothisk Tryk:

„Hver ende Toff (Toug) oc hver ende bon" (Baand). — „Hver den Toff oc hver den baand." = „I dannesuen I værer vel froe." — „I dannis suenne værer trøst oc froe." = „Vil Gud det ieg maa leffue" — „Vil Gud det jeg maa bliffue i Liffue." = Jeg skal det for Kongen af Danmark sige. — Jeg skal det Kongen af Danmark tilskriffue. = „Da blesede der weir paa strand." — „Da blæste saa stort wueir (Uveir) paa Strand." = „paa gyltene Skrin" — „paa gyldene Skrin." = „gik sorgefuld paa den Strand" — „hos den stormende Strand." = „giorde den Herre saa suar meen" — „saa stort et Meen." = „vel tusind Nobel — „femhundrede Nobel." = „giord af Silketvinde." — „befest med." = „ther bleff de undfangen" — „der bleffue de." = „han hobtes." — „han haabtes." = „tog paa sin hat. — „tog af sin Hat." = „de Löffwer smaa" — „de Løwer smaa." og s. fr.

En egen Mærkværdighed har dette Haandskrift derved, at det paa en Maade bestaaer af to Parter eller særskilte Afdelinger, som dog allerede i ældre Tid have været sammenbundne. Den første har 159 paginerede eller nummererede Blade; herpaa følger 4 hvide Blade, og 4 andre maa vel være udrevne. En ny Nummerering af anden Afdeling (som er skrevet paa tykkere og stærkere Papir) begynder nemlig med Nummer 9 og gaaer til fol. 206. I denne finder man andre Hænder, end i første Afdeling, og i alt fer eller syv forskiellige; et Par af disse synes ogsaa at forekomme i den næstforrige Visebog (D). Blandt dem er neppe mere end en eller to Fruentimmerhænder; sikkert ere i det mindste Bladene 188—193, som indeholde tre Kiærlighedsviser, skrevne med en qvindelig Haand. Her findes ogsaa Viser indskrevne, som allerede forekomme i første Afdeling; saaledes bl. a. Signes og Habors Vise, som desuden to Gange er indført i anden Part; saaledes at man har den ikke mindre end tre Gange i dette ene Haandskrift — I dets anden Afdeling vil der neppe findes meer end tre Sider (fol. 179 og 180) heelt skrevne med A. Vedels egen Haand; det er et Par korte og ubetydelige Viser eller Visefragmenter. Derimod forekommer her ikke faa Viser (f. Ex. fol. 75: „Det var Herre Marquor, det første han udred") som Vedel deels har giennemgaaet og rettet; deels forøget med Tillæg af endeel manglende Vers af andre Afskrifter.

Saaledes er ogsaa dette Haandskrift en ærværdig historisk Reliquie fra vore Folkevisers tidligste Fosterfader, og et Bidrag mere til at giøre det klart, hvad Fremgangsmaade Vedel har brugt i at forberede og iværksætte et Foretagende, der har bidraget saameget til hans Navnkundighed og hans Fortieneste af det danske Sprog: Udgaven af de hundrede Viser. I øvrigt vilde det ikke være muligt, kritisk og fuldstændigt, eller med Hensyn til de enkelte Viser, at giennemgaae dette vidtløftige Haandskrifts Indhold, eller flere af de følgendes, uden en Udførlighed, som her er uanvendelig. — I Henseende til Visebogens ydre Vilkaar, maa man beklage at den er en af de faa, mindre vel bevarede; da den har lidt adskilligt af Tidens Tand, især ved en Deel af Papirets mindre gode Beskaffenhed i Haand-

skriftets 1ste Afdeling, som derfor ikke saa vel har kunnet modstaae Fugtighed og Brugens Slid.

F. Haandskrift i Folio (St. Kongl. Bibl. Gamle Saml. 793), som har havt 156 Blade, hvoraf de to første, og den største Deel af det tredie, er borte. Det er heelt igiennem skrevet med samme gode, faste og tydelige Haand. Dets Udvortes har i sin Tid været meget ziirligt, og Bladene forgyldte paa Snittet. Paa Bindets Forside har to Gange været trykket Anne Urops Navn, med Aarstallet 1610*); hvilket Alt nu er utydeligt, og Forgyldningen nedentil næsten borte. Jeg anseer det for rimeligt nok, efter Sammenligning med de øvrige Stempler paa Bindet, og deres Forgyldning, at Navn og Aarstal ere silldigere paatrykte; i det jeg er tilbøielig til snarere at antage dette Haandskrift for at være 20—30 Aar ældre end 1610, end at være skrevet ved denne Tid. Saameget er uimodsigeligt, at det er en af de bedre blandt de ældre Visebøger, ligesom maaskee det bedst og ziirligst skrevne af alle dette Slags Haandskrifter i det Kongelige Bibliothek. Saavel Valget af Samlingen, som Behandlingen af Visteksterne, vidner om Skiønsomhed og Omhu. Orthographien er, naar Hensyn tages til Tiden, temmelig jævn og stadig, og har forholdsviis saa lidt af det vanskabende og barokke, at jeg mener, Professor N. M. Petersen selv vilde henregne dette hele Haandskrift til dem, som han antager, kunne aftrykkes ganske efter nuværende Skrivebrug. — I øvrigt maae vi dog bemærke, at ogsaa i dette, ligesom i de fleste Haandskrifter efter Vedels Tid, finder man

*) Anne Urop (f. 1595) var Datter af Axel Urop til Vapnø i Halland (d. 1601) og Helle Marsvin, som andengang var gift med Jacob Beck, der 1610 eiede og beboede Beldringe i Siælland. Anne Urop, der saaledes 1610, da denne Visebog maa være skienket hende, kun var 15 Aar, blev siden gift med Oberst Frederik Budde til Rødslet (d. i Throndhiem, 28. Aug. 1650.) Hun overlevede ham i mange Aar, og maa have opnaaet en høi Alder, da et Gravcapel i Throndhiems Domkirke blev bortskiødet til hende 1670. s. Schöning om Trondh. Domk. S. 204. 205). Genealogierne hos Hoffmann om D. Adelsm. I. Stamt. til S. 63 (hvor Anne Urops Fader staaer som hendes Broder) maa saaledes rettes, i Følge den af Schöning l. c. meddeelte Gravskrift.

kun faa af de ældste Viser, saa godt som ingen historiske, men for den største Deel Riddervisr fra, eller efter Midten af det 14de, og fra det 15de og 16de Aarhundredes sildigere Perioder. Haandskriftet (som har tilhørt den bekiendte W. J. Coyet, og har den Mærkværdighed, at Gram har giennemgaaet det fra Begyndelsen til Enden, og udmærket en Mængde Steder og Udtryk i Viserne), indeholder i Alt 123 danske Viser, hvoraf noget nær 65 kunne regnes til Balladernes Classe; 12 til Romanzer, eller lignende Viser af nyere Art og Tone; og 43 ere Elskovsviser, opbyggelige og moralske Sange, m. m. Hertil kommer endnu 21 tydske Viser (fra Nr. 124—144) hvormed Samlingen sluttes.

G. Haandskriftet i Folio, formodentlig fra Slutn. af det 16de Aarhundrede, i det Kongelige Bibliotheks Ny Kongel. Samling, Nr. 458, Fol.) Det har endnu 154 Blade tilbage: men fattes Slutningen, og har foran mistet 15 Blade; som sees af den gamle Paginering. Visebogen har i sin Tid tilhørt Langebek, og er omtalt ovenfor ved Hdskr. C. S. 16; den indeholder endnu omtrent 105 Viser, hvoraf den første fattes nogle Vers. Det hele Haandskrift er skrevet paa stærkt Papir, med een og samme øvede, meget jævne og læselige Haand; heelt igiennem er den øverste Linie i hvert Vers udmærket ved Fracturskrift; man søger forgieves noget indtegnet Navn i hele Bogen, og saaledes fattes ethvert Spor af den første eller de senere Eiere. Kun et eneste nyere Blad, indsat midt inde i Visen Nr. 56, giør Undtagelse fra den nys nævnte Beskaffenhed; men dette Blad, skrevet med en usikker og uorthographisk Haand, paa tyndt Papir, i anden Halvdeel eller mod Slutningen af 17de Aarhundrede — er et af de kostbareste Blade, som noget dansk Vise-Haandskrift giemmer, og dets Indhold mere værd, end hele Snese af andre Ballader. Det er dette Blad, hvorefter Sandvig 1780 første Gang lod Ridder Aages og Jomfru Elses nu over hele Norden navnkundige Vise trykke; og ligesom Sandvig overhovedet har den umistelige Fortieneste, at være den, som lagde første Grund til Erkiendelsen af vore gamle Visers poetiske Art og Natur — saaledes var det ogsaa denne Perle for alle gammeldanske Viser, der uden Tvivl har virket meer end de

allerfleste andre af disse paa Udviklingen af den nyere danske Romanze *). Dette Blad er vel ikke det eneste, der giemmer den berømte Ballade; men det har dog den Mærkværdighed, at den Text, det meddeler, og som ved at være den første trykte, har uudslettelig indpræget sig i Alles Erindring, virkelig ogsaa paa en Maade har fremhævet Kiærnen, eller den stærkeste og dybeste Deel af Visens Poesie. Tillige er denne Optegnelse af Balladen, skiøndt ganske daarlig i orthographisk Henseende, i det hele mærkelig reen og correct i Visens Sprogform; og den afgiver et af de mest træffende og afgiørende Beviser paa, at det er til Textens Indhold og Sprog, ikke til dens Bogstavfeil eller slette Stavemaade, vi skulle holde os, for at overlevere Samtiden og Eftertiden den gamle Folkepoesie.

I øvrigt er denne Visebog ogsaa deri forskiellig fra endeel andre, at den forholdsviis har meget faa nyere Kiærligheds-viser; eller kun 15 **) ved Siden af omtrent 90 Ballader, hvis Udvalg overhovedet maa berømmes; men hvoraf derfor ogsaa de fleste alt efterhaanden ere trykte. Det synes imidlertid, som Samleren især har giemt de fleste af hiint Slags Viser til Slutningen;

*) Vi maae imidlertid erindre, at Evald allerede 1778 havde skrevet „Fiskene," og „Liden Gunvers" Romanze, som heller ikke bærer Præg af nogen Indvirkning af Ages og Elses Vise. — Sandvigs Behandling af dennes aftrykte Text, som han kun paa et Par Steder yderst lemfældig har berørt, og paa et Sted meget heldigt emenderet — kommer jeg vel andenstedś til at omtale.

**) Jeg har talt følgende: Nr. 17: „Forfængelig er Gods og Rigdom." 18. „Ingen Ting veed jeg saa dyre at være." 49. „Jeg red mig ud at spadsere." 50. „Lad fare min Siæl din høieste Attraa, lad fare din stolte Begiere." (Sandvig I. S. 54. Denne Sang har været saa yndet, at den forekommer næsten i enhver Visebog.) 51. „Paa Jorden kan ingen større Plager være." 88. „Der er stor Glæde i Verden til." 89. „Trofast bliv alle dine Dage." 90. „Den Dag i Gaar forgangen er, hun kommer ret aldrig mere." 91. „Den Sorrig, som jeg daglig seer." 99. „Den Vinternat giøres kold og lang." 101. „Hemmelig Længsel giør mig stor Møde." 102. „Den Vinter er bortgangen med Frost og megen Kuld." 103. „Jeg har mig et Fæste opbygget." 104. „Et trofast Hierte af al min Magt." 105. „Dag og Nat giøres mig lang."

og Bogen kan saaledes have havt flere, der nu ere borte. Sandvig, der mest har benyttet dette Haandskrift til Balladerne i sin Samling, (Levninger af Middelald. Digtek. 1ste Hefte) har iblandt de øvrige Viser kun fundet to værd at trykke.

H. Haandskrift i det store Kongel. Bibliothek, 187 Blade i Qvart, hvoraf de 7 forreste og de 4 sidste Blade ikke tilhøre den egentlige Visesamling. (Fol. 1[b] og 2[a] har „Ollyne Löche" med en meget slet, uorthographisk Haand indskrevet: „End lydenn niöe uysze" af opbyggelig Art. Nedenunder findes Aarstallet 1614, og Valgsproget: „Frögtt gud leff chrestelig, herren hielper vesselig." Med tvende, endnu slettere Fruentimmer-Hænder er, paa Bogens sidste fire Blade, indført to Viser („Hr. Peder gilled stolte Fru Mettelille i fulde Vintre ni", og „Hr. Peder Hand red sig onder ö, han fest stalten Ingelig, saa ven en mö", som er en usel Variation af Nr. 15. Sandvig, II. 113.) Paa det 3die Blad forfra er skrevet: „Denne Bog Hør Christendz Jull till med Rethe, Och Laante Jeg Bertte Winnd dene bog denn 13. Feberari Aar 1617. Bertte Winnd, Egen Haandt." — Haandskriftets hele øvrige Indhold, (183 Bl. eller 365, nylig paginerede Sider) er skrevet med samme og tydelige Haand. Hele Samlingen, paa to Viser nær, bestaaer af Ballader og Folkeviser, hvoraf dog kun faa høre til de sielden forekommende, og neppe nogen til de ganske ubekiendte. Afskrifterne kan man vel i det hele regne til de bedre, især med qvindelig Haand. Stavemaaden er taalelig og nogenlunde stadig; men det mangler, som sædvanligt, ikke paa endeel Ord, som man kun i deres Sammenhæng og Forbindelse kan læse rigtigt. (f. Ex. „Usselferd", Ørselsfærd, Jorsalsfærd; „den Bronne miö", den brune Miød; „Tallig", taalig; „boelle", bolde; „Sielecke", Silke; „wueyit", veiet; „ligge Barre" og „lige Borre", Ligbaar; „ingen Dyr haffuer ieg biet" ɔ: bedet; o. s. v.)

Uagtet Christenze Juul*), efter hvem dette Haandskrift

*) Det seer ligeledes noget pedantisk ud, at Sententsen: Soli Deo gloria, et Par Gange er udtrykt paa Græsk; og det sædvanlige Finis, nogle Gange

pleier at benævnes, i det mindste 10 Gange inde i Bogen har skrevet sit Navn, foruden to Gange paa det første Blad, kunde der dog opstaae en og anden Tvivl, om Viserne vare afskrevne af hende selv. Der finder en meget kiendelig Ulighed Sted, imellem de to første Navnetegninger paa Bl. 1; og besynderligt lader det, at den første Overskrift, som upaatvivlelig er den Haand, vi gienfinde i Afskrifterne, lyder saaledes: „**Erlig og welbiurdige oc gudfrøctige Jomfru, Jomfru Christentze Jull, Er denne Bogs rette Eyer. Christentze Juul, Egenn Handt.**“ Imidlertid bliver det dog vel temmelig sandsynligt, at ogsaa Afskrifterne tilhøre Jomfru Christentze selv; endskiøndt de hyppige og tildeels lange latinske Sententser neden under Viserne, ligeledes ere noget ganske usædvanligt. I disse latinske Tankesprog er i øvrigt Haanden ogsaa smukkere og elegantere, end i Visernes danske Skrift. Den egentlige Vise-Samling ender pag. 359 med følgende Ord: „Nulla dies sine linea. Fineret den 10. Juny 1615“ *).

I. Haandskrift i lang Quart, (eller saakaldet Nodeformat) 285 Blade, med gammel Nummerering. (I det Kongel. Bibl. Ms. Thott. 1513. 4to.) Bladene 1—6 ere udrevne, og desuden fattes et eller to Registerblade ved Enden. Indenfor paa Bindet

ved Θίλος. Dette forekommer bl. a. p. 55, hvor der nedenunder med en smuk Haand (som vist ikke er Jomfru Chr. Juuls) findes et Par franske Vers. Det sidste lyder saaledes:

„Je confesse, que tu es belle,
Et que tu es pucelle aussi,
Mais quand tu te vante ainsi,
Tu es ni belle, ni pucelle.“

*) Efter en Meddelelse af Hr. K. Rasmussen, levede en Christentze Juul, i det 16de Aarh. og var tre Gange gift: 1) med Kield Juul; 2) med Kield Krabbe; og 3) med Knud Gyldenstierne, efter hvis Død hun i mange Aar levede paa Stubbegaard i Jylland. En Broderdatter af hende, Christentse Juul var f. 1612 og blev 1637 gift med Jørgen Rosenkrantz. Men af disse to Damer, synes, efter de chronologiske og andre Forhold, heller ikke den første, at kunne have været den, som dette Haandskrift fra 1615 har tilhørt; den sidste kan det endnu mindre have været.

læses: „Denne Bog hör mig **wyffuecke byld**, S. Eriik ransoz ttil med rette, och kiöbtt ieg den i Kiöbenhaffn den neste ttorsdag effter min broder hendrik ranzos bröllop, och vill ieg haffue den til en liden vise bog till löst och tidss for driff. acttum kiöbenhaffn den 30. Jun. anno 1631. **wyffueke byld**, S. Ereck ransoz, egen hand.“ *) Nedenfor findes fire Riimlinier, hvis Indhold er at Bogen er givet **Brostrup Gedde** af **Mette Grubbe**, Sal. Hr. **Ebbe Ulfelds** Enke (28. Mart. 1666.) I de sidste to Linier hedder det:

„Var **den** offuerbraget med ædelsten, som **hun** ehr med Lær,
Daa ved ieg, hand vor den fuld vel ver.“

Denne **Viveke Bilds** Visebog er af samme Art, og for det 17de Aarhundrede næsten ligesaa mærkelig og charakteristisk, som det Langebekske Haandskrift (B) er for det 16de; men jeg maa afholde mig fra en ligesaa omstændelig Beskrivelse, som den ovenfor givne over dette. Visebogens Indhold er skrevet med omtrent 7—8 forskiellige Hænder, hvoriblandt Viveke Bildes egen Skrift er den daarligste, og staaer næsten ved Siden af de sletteste fra det 16de Aarh. Hendes Orthographie vil man kunne lære at kiende af en satirisk-parodisk Vise i gammel Tone, som jeg i Tillægget vil lade aftrykke uforandret i Stavning, ikke blot for Elskere af gamle adelige Damers Bogstavering; men for at vise Forskiellen paa det 16de Aarhun-

---

*) **Vivike Bild** (ikke **Bille**), var en Datter af **Preben Bild** til Aggersborg (i Øster Hanherred) og af Fru **Anne Kaas**. Vivike Bild var gift med **Erik Ranzau** (f. 30. Aug. 1585.) Som Enke solgte hun sin fædrene Gaard Aggersborg 1631 til Erik Kaas. (D. Atl. V. 321.) 1641 eiede hun Lundgaard i Fiends Herred; (D. Atl. V. 683) og døde 1650. Hun har ladet afskrive, ved een og samme Haand, en anden stor Visesamling paa 461 Folioblade (hvoraf de første 80 — 90 have lutter **tydske** Viser.) Fori Bogen har hun skrevet: „Denne ær den 3. vise-„bog, och haffuer 174 Viser bode gamel och nye, gode att læse „for den der haffuer löst ttil for lange ville.“ **Wyffuecke byld**, S. Erik ranzos, Egen hand. Denne Visebog har slet ingen Ballader, men kun Kiærligheds-viser, moralske og gudelige Sange, m. m. (Ms. Thott. Fol. nr. 778.)

dredes Skrift, naar Vivike Bilde skrev gamle Viser op, og naar Birgitte Thott lod trykke sin Seneca paa Dansk.

Vivike Bild har skrevet meget i Bogen, baade Ballader og Kiærligheds-viser; de sidste udgiøre, tilligemed endeel gudelige og opbyggelige Sange, i denne Visebog den overveiende Deel af Indholdet; af egentlige Ballader er der neppe en halv Snees iblandt 100 — 110 Viser. — Blandt den øvrige Skrift udmærker sig især et Par calligraphiske Hænder, som giennem hele Bogen paa mange Steder komme tilsyne, og uden Tvivl have tilhørt Personer, hvilke man har ladet indføre den største Deel af det førstnævnte Vise-Slags. Den ene i det mindste — som Bl. 247—256 har afskrevet H. H. Skonnings „Agite poenitentiam, Formaning af Guds Ord til en sand, alvorlig Poenitentz“ o. s. v. Aarhuus, 1644 — har rimeligviis selv været en theologisk Candidat, eller Magister, en Huuslærer i en adelig Familie, eller noget lignende. Med den samme Haand ere ikke allene tydske Viser, men endog et Par Viser i norsk Dialect, indførte, hvilket sidste jeg ellers ikke veed at have fundet i nogen gammel dansk Visebog. (Een af disse begynder: „Andfing hand gieng sior, med Brasier och Spangier, thill Sigry sin, Du stall op thapada, kiörn hekion paa heda, Tra dantzien mett mei.“ En anden er den bekiendte Vise om Bryllupet i Kragelund.) Foruden H. Skonnings ere et Par andre trykte Viser af opbyggelig Art afskrevne med denne Haand; og med den samme er skrevet en gudelig Sang i 18 Stropher, som Forfatteren den 10. Mai 1646 har tilegnet Jomfru Lisbeth Suave. Tilskriften begynder: „Gunstige Gode Jomfrue, Jomfru „Lisebeth Suave, haffuer Jeg eders Velbr. Naffns Bogstaffue „vdsett i Breden paa efterfølgende liden Wisse och sang, och „eders Welbr. dend tilschreffuett och dediceret, thill en ydmyge „thachsigelße for alt det goede eders Welbr. Fromhed mig altid „haffuer beuist“ o. s. v. Om det i øvrigt er Forfatteren selv, der har indført Sangen, eller det er en Afskrift ved en anden Haand, og maaskee af en trykt Vise, tør jeg ikke afgiøre*).

*) Der findes saaledes ogsaa i Vivike Bilds Visebog en Afskrift af en (som det synes) trykt Vise med følgende Titel: „Erlig och welbiurdig Jomfru,

K. Haandskrift i Folio fra Begyndelsen af det 17de Aarh. (i det Kongel. Bibl. Ms. Thott. 775.) Det har havt over 470 Bl.; men har ikke allene mistet noget af Slutningen, men ogsaa 99 Blade i Begyndelsen af Bogen, og er desuden tildeels i en meget beskadiget Tilstand, da det er ilde medhandlet, og i lang Tid har savnet Bind. Dette Haandskrift hører til de sædvanlige Visebøgers Classe, som paa een Tid ere samlede og afskrevne efter andre eller tidligere; og det udmærker sig kun fra alle andre mig bekiendte ved den ganske usædvanlige Vidtløftighed, hvormed det er skrevet, heelt igiennem med een og samme hurtige Haand, der ikke har bragt meer end 4—6 Vers paa hver Folioside; saaledes at den levnede Deel af Haandskriftet paa omtrent 370 Blade kun indeholder 120 Viser, hvoraf den sidste („Vi vare os de Børn saa smaa, Tidlig faldt os vor Moder fra“) mangler noget af Slutningen. En Skrift som denne (hvis hele Udseende kunde synes at vidne om, at det er et Arbeide giort for Betaling, og det arkeviis) vil man overhovedet sielden finde fra de første to eller tre Decennier i det 17de Aarh. Denne Visebog er nemlig skrevet før 1616, da man fol. 189[b] finder Anne Bassis Navn med A. 1616; og ligeledes fol. 382[b] Frandz Brockenhuus; „scripsi Hiulteberg (Hylteberg) St. Mortens Aften.“ 1616. Desuden findes her Navnene Anne Hedvig Gyldenstierne, 1647 (fol. 106[a]), Jørgen Marsviin, 1647 (fol. 472[b]); Knud Grubbe, Niels Parsberg, og fl. uden Aar. — I øvrigt har denne Visebog intet i sit Indhold, som udmærker den fra andre, der tilhøre det 17de Aarhundrede. Viserne ere af de sædvanligen forekommende, og deriblandt næsten ingen af de ældre. Haandskriftets hele Charakteer opforder heller ikke meget til at benytte eller sammenligne det, hvor man har andre, mere omhyggeligt behandlede Vise-Afskrifter; og til saadanne Haandskrifter kan meer eller mindre henregnes de følgende:

Jomfru Anne Rotstehn, ynscher jegh Naade och Fred, o. s. v. Gunstige gode Jomfru, haffuer ieg eders Velbiurdig Naffns bogstaffue wdsatt i efterfølgende smaa Vers, och dett i Sangviß forfatted eders welbiurdigh. til ere“ o. s. v. Actum Pindz Hellig Dage. 1646. Eders Velb. ydmyge Thiener C. I. K.

L. Magdalene Barnewitzes*) Visebog (Thotts Haandskr. i det Kongel. Bibl. Nr. 774 Fol.) som hører til de fra een Side ret mærkelige og interessante Visebøger, endskiøndt den kan regnes til de nyeste. Dette meget vel bevarede Haandskr. indeholder paa 227 Folioblade 163 danske Viser; og da disse næsten udelukkende ere Riddervisel og Elskovsviser fra den senere Ballade-Periode, saa er Magdalene Barnewitzes Visebog netop skikket til at give os en tydelig Forestilling om disses Beskaffenhed, og om Smagen for Folkeviserne, paa det Standpunkt, som den indtog i Midten og i anden Halvdeel af 17de Aarhundrede. Giennemløber man den gamle Indholdsliste over Viserne og deres Indhold bag i Bindet, da seer man klart nok, hvorledes disse Visers temmelig eensformige Charakteer er indskrænket til heldige og uheldige Elskovseventyr, med disses lykkelige Udgang ved Giftermaal, (eller, efter den staaende Talemaade: at begge de Elskende have forvundet deres Harm, og „Ridderen sover i Jomfruens Arm";) eller ogsaa med de fortalte Kiærlighedshandelers ofte oprørende Voldsomhed og Raahed i Optrin og Forhold, og Handlingens ikke sielden grusomme og blodige Følger. Antager man, som jo er den almindelige og neppe ugrundede Mening, at de danske Folkeviser, hvis Emner og Personer udelukkende tilhøre Ridder- eller Adelstanden, ere malede med historiske Grundfarver, men vist nok som oftest med digtede Personer og individuelle Forhold: da bliver Resultatet dette, at Balladesangerne eller Visedigterne i det mindste ikke have smigret de høiere Stænder, i Henseende til deres Sæder, Ukydskhed, Løsagtighed og Raahed; og at mange af de grove Udskeielser og Forbrydelser, som i det 17de, 18de, og endnu i det 19de Aarhundrede, hos os mest have gaaet i Svang i Bondestanden (hvorover allerede ikke sielden klages i det 16de) i tidligere Aarhundreder maa have været fuldt saa hyppige hos Adelstanden. Det synes derimod tillige at vise, at Moraliteten i den Henseende var bleven bedre hos Adelen i det 17de Aar-

*) Hun var født omtrent 1650, og var (efter Hr. K. Rasmussens Meddelelse) en Datter af Frederik Barnewitz til Rubierggaard (i Lolland) og Ide Grubbe; gift med Landsdommer Jens Rotsten til Langsholm (i Vendsyssel.)

hundrede; thi man kan dog ikke vel tænke sig, at det ellers havde været saa almindeligt, at Fruer og Frøkener i dette Aarhundrede lode samle og afskrive hine saakaldte „ridderlige“ Ballader, hvis Thema saa hyppigt er Utugt, Forlokkelse, hemmelig Omgang, Barnefødsel i Løndom, Voldtægt, Mord og andre Voldsgierninger. I Magdalene Barnewitzes Visebog er det yderst sieldent, at dette Slags Ridder-Eventyr og Kiærlighedshandeler afvexle med andre Situationer af den romantiske og eventyrlige Poesies Sphære; Elverfolk, Dverge, Trylleri og desl. forekommer ligesaa sielden i denne Samling af Viser, som noget historisk eller egentlig romantisk Stof.

Kun de første 24 Viser i Samlingen synes næsten alle at være afskrevne enten ved Magd. Barnewitzes egen, eller en hendes lignende Fruentimmerhaand (sit Navn har hun tegnet indenfor paa Bindet;) ligesom ogsaa en og anden enkelt Vise inde i Bogen. De øvrige Viser har hun, eller en anden Eier, lade indskrive ved andre, mere øvede Hænder. Afskrifterne ere i det Hele; ikke ret meget at rose.

M. N. Et Haandskrift i Folio, skrevet omtrent ved Midten af 17de Aarh., nu i det Kongel. Bibliothek i Stockholm; forhen blandt det Kongel. Antiquitets-Archivs Samlinger (med Mærket K. 13. Nr. 103), hvortil det maa være skienket af Grev Magn. Gabr. Dela Gardie*), hvis i rødt Lak aftrykte Segl og Vaaben findes indenfor paa Bindet. Det indeholder 106 danske Viser, som paa to eller tre nær alle ere Romancer eller Riddervifer; og høre, med faa Undtagelser, til de allerede bekiendte og trykte. Afskrifterne, tilhøre to eller tre forskiellige Hænder **), og ere meget tydelige; men i det Hele skiødesløst behandlede og ikke af synderlig Værdi; mange Ord

*) Det er denne Sverriges berømte, af Dronn. Christine yndede og ophøiede, af Carl XI. ydmygede, men aldrig nedbøiede Magnat, som blandt andre Fortienester ogsaa havde den, at fremkalde den ovennævnte Stiftelse (den 14de Dec. 1666) for gammel nordisk Literatur og Sprog, svenske Oldsagers Oplysning, m. m. (Jvf. bl. a. Cronholms Supplement til Sv. Biographiskt Lexikon. 1836. p. 93.)

**) Midt i Visen Nr. 56 begynder en ny Afdeling i Bogen, med sildigere Skrift, og udmærket ved langt sortere Blæk, end den foregaaende Deel af Haandskriftet.

og Ordformer ere misforstaaede og forvanskede, og man finder Viserne i Almindelighed langt bedre i Vedels Udgave af 1591 og i Tragica. Som Exempel paa Afskriverens Uagtsomhed kan bemærkes, at adskillige Viser fattes flere Vers i Slutningen; Skriveren har sat Nummeret paa det første manglende Vers; men nedenunder begyndt en ny Vise. — Nr. 3 („Hr. Peder boer sig ude ved Aa:") findes bedre i Tragica og hos Nyerup, III. S. 104, hvor denne Vise har 113 Vers; her kun 105, eller egentlig endog kun 100, hvor den sluttes med Verset: „Hr. Nicolaus og Stolt Adeluds ligge sammen under sorten Jord." Men Afskriveren har blevet ved (V. 101—105) at tilføie de første Vers af en Afskrift, der seer ud som det var Begyndelsen til et kort Udtog af samme Vise. — Visen Nr. 4: „Unge Hr. Karl af Nørre-Jylland, han kan saa listelig gillie" (utrykt) er uden Slutning, og afbrudt ved V. 24. — Den fordum saa meget yndede Vise om Esbern og Fru Sidselille, har hos Nyerup (IV. S. 145) 38 Vers, her kun 29. o. s. fr. Hist og her forekommer en og anden af de sieldnere, eller hidtil utrykte Viser; men uheldigviis i kun lidet brugelige Afskrifter.

Mindre i Omfang, men smukkere og bedre i Afskrifterne, vel ogsaa lidt ældre, er det andet stockholmske Haandskrift, (N) der ligeledes med Antiquitets-Archivets Samlinger (K. 9. Nr. 103) er gaaet over i det Kongelige Bibliothek. Det har øverst paa 1ste Side den Titel: „**Ehn Viise Bog, atschellig Slags. A. 1641. Den 22. Martii.**" Det er kun et Fragment af Visebogen, som Afskriveren har afbrudt ved det andet Vers i den 42de Vise: „Det var unge Herr Karl, han lagdes i Soteseng." Iblandt de 41 indskrevne Viser findes, i Forhold til Antallet, ikke saa faa utrykte.

O. Dorthe Thotts Visebog (Ms. Thott. Fol. nr. 776) er vel egentlig det nyeste af de Haandskrifter, som her ville blive omtalte; men hører ikke desmindre til dem, der særdeles fortiene Opmærksomhed; ligesom det har særskilt Interesse for Historien af de skrevne Folkevisebøger, hvis sildigste Alder naaer ind i det 18de Aarhundredes 1ste Halvdeel. Det indeholder paa 252 Folioblade 183 Viser, indførte for den allerstørste Deel med den samme Afskrivers gode og tyde-

lige Haand. (Saaledes Viserne Nr. 1 — 107; og som det synes atter Nr. 140—183.) Nr. 108—128 ere skrevne med en anden, vel saa smuk og ziirlig, maaskee qvindelig Haand; Nr. 129—139 derimod med en mindre god og mindre correct, men ret læselig Fruentimmerhaand; og endelig er en enkelt Vise, den sidste i Bogen, (Nr. 184; „Danerkongen han rider sig op under Ø") skrevet ganske ucorrect og med den sletteste Haand i Bogen (ligeledes en qvindelig.) Om nogen af disse fire forskiellige Hænder har været Eierindens, kan ikke afgiøres: da hendes egenhændige Navn ingensteds findes. Paa Haandskriftets første Blad læses derimod, skrevet, eller rettere malet, med meget store Bogstaver: **„Jomfru Tott, Holgersdaatter"**; og uden paa Pergamentsbindet er trykt: D. T. 1699.*)

Endskiøndt dette Vise-Haandskrift saaledes med Visshed kan siges at være saa nyt, som fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, udmærker det sig fra adskillige af de tidligere ved et rigt Indhold. Vel savne vi ogsaa her de fleste historiske Viser, tilligemed næsten alle de ældste Ballader og Kæmpeviser; men Bogen indeholder derimod mange af de sieldnere forekommende Riddervisér fra Mellem-Perioden, (hvoriblandt vi ogsaa gienkiende ikke faa fra Anne Giøes gamle jydske Haandskrift). Jeg har allerede ovenfor bemærket, at den største Deel af Bogens Indhold (omtrent 100 — 120 Viser) kan regnes at være utrykt. At her ogsaa findes golde Ax, eller Klinte blandt Hveden, kan ikke være uventet; men Dorthe Thotts Visebog bekræfter dog ligefuldt Erfaringen: at det altid er de saa at sige under eet samlede og afskrevne Vise-Haandskrifter, hvilke, med

*) Hun er først død efter 2. Apr. 1748 (da hun endnu levede i Roskilde Kloster) og var en Datter af Etatsrad Holger Thott til Marsvinsholm, Eriksholm, m. m. (d. 19. Nov. 1695) og Helvig Rosenkrantz; og var hun Sødskendebarn til vor berømte Grev Otto Thott. Der kan ikke være Tvivl om, at han har arvet denne Visebog efter hende, ligesom han formodentlig ogsaa har ladet giøre den smukt skrevne, men for Resten ikke ganske efterrettelige nyere Afskrift, som haves af Dorthe Thotts Visebog. (Ms. Thott. Fol. nr. 777.) Deri ere Viser udeladte, og nogle andre tilføiede ved Slutningen; endeel Visernes Orden i Originalen er ikke nøiagtigen fulgt; og man kan ikke overalt stole paa Copiens Nøiagtighed.

Hensyn til de senere danske Folkevisers Mængde og Mangfoldighed, give det meste og bedste Udbytte.

Heller ikke i denne Visebog, som har tilhørt en adelig Jomfru, af en af de ældste og navnkundigste danske Slægter, mangler en og anden Vise, som man i vor Tid vil regne til de plumpe og uanstændige (deriblandt den i sin Tid berygtede, i høi Grad smudsige: „Der blev et Bryllup paa Stiienholm giort.") *) Blandt andre sieldnere Viser vil jeg nævne een, som jeg hidtil ikke veed at have seet andenstedes, og som, paa sin Viis ikke saa uhelbigt, fortæller Lucretias Historie i gammeldags Riimvers fra det 16de eller 17de Aarhundrede. Det første og sidste kunne staae her til Prøve, og hele Visen skal jeg paa et andet Sted meddele:

„Til Rom Lucretia, en Hustru god,
Var tugtig og ærlig, af ædel Blod,
Og skiøn vel over al Maade:
Hendes Husbond han reiste i Leding ud,
Som Kongen hannem bød,
Hende monne han efter sig lade."

— — — — — —

„Nu ligger Lucretia, og hende rinder Blod,
Tarquinius han maatte af Landet ud;
Du giemme fuld vel din Ære!
I hvo du est, enten Qvind' eller Mø,
Vær hellere død,
End du skulde din Ære ombære."

P. Tilsidst vil jeg endnu nævne et temmelig bekiendt, under Navn af „Anne Krabbes Visebog" oftere omtalt, og af Nyerup benyttet Haandskrift. (I det Kongel. Bibl.: Ms. Kall. nr. 393. 4to.) Anne Krabbe (f. 29. Juli 1552) var en Datter af Erik Krabbe til Bustrup, D. R. Raad (d. 1558) og Margrethe Reventlow;

*) Den skal være forfattet 1645 af en Student, Fr. Oswald, som derfor blev relegeret. „Ob insulsum nimis, quo Nobilitatem danicam insectatus fuerit, carmen, spurcissimum in nuptias nobiles Steenhaltenses (?) in Cimbria epithalamion, juribus academicis in perpetuum exutus." Nye Tid. om lærde Sager. 1740. p. 169.

hun blev 1588 gift med Jacob Biørn til Steenalt, den sidste i Danmark af Marsk Stigs Efterkommere; blev Enke 1596 og levede siden i mange Aar paa Steenalt, til sin Død d. 17. Febr. 1618. Ovenanførte Haandskrift er kun en sildigere Copie (omtrent vel fra Midten af 17de Aarh.) af den originale Visebog, der (saavidt mig er bekiendt) ikke meer er til, og som man næsten kan formode, at Fru Anne Krabbe med egen Haand havde skrevet; i det mindste var den udmærket ved Tillæg, som man ellers kun finder i A. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver. Ved endeel (omtrent 20) historiske Viser og Ballader eller Riddervoiser i Bogen (der i Alt indeholder 88 Nummere) finder man et Slags kort historisk eller antiquarisk Indledning af Anne Krabbe selv, der for Resten, som man let vil tænke sig, ikke tager det meget nøie med Historien; men hielper sig meest ved sin gode Tro paa Visernes Indhold, og ved mundtlige Sagn og Fortællinger. Naar da f. Ex. „gammel Folk" beretter hende om „Ribolt, Grevens Søn" og „Frøken Guldborg, som blev udtagen af Kalløe, og som de naaede paa Rosted Mark ved Følge Mølle"; ligeledes hvor Moder og Sønnen havde deres Gaarde, og hvor de ligge begravne, udenfor Galten, i gamle Kæmpehøie: saa glemmer hun ikke at tilføie: „og ligger store Stene om Høien, som jeg selv haver været og seet, Aar 1615." Som oftest angiver hun saaledes baade Localiteter og Slægtforhold i Viserne, og flere andre Omstændigheder; f. Ex. ved Visen om „Hr. Ove Stigsen, Ridder, til Oustrup, og om Espen Ottesen, Hr. Stigs Søstersøn," hvor hun tilsidst beretter: „Og var jeg Anne „Krabbe o. s. v. selv personlige paa begge Stederne i det Aar „1592; ogsaa er jeg forevilst den Sted, som Espen Ottesen blev „slagen, i den Kiste, som jeg blev forevilst af Hr. Knud „i Alling, og tou eller trei andre Dannemænd." *) Et kort

*) Ved enkelte af de nyeste Riddervoiser kunne Anne Krabbes Oplysninger vel have mere historisk Paalidelighed; f. Ex. Visen om Erik Stygge (Rosenkrantz) og Jomfru Kirstine Skram, som han bortførte og med hvem han fik Frøslev Gaard (paa Mors) „hvor de boede udi det Aar 1482." I Visen nævnes Kong Hans som den, der gav Ridderen det Raad, „selv at tage sin Fæstemø, og være saa Mand for sig."

Exempel kan endnu oplyse hendes Skrivemaade. Om en uden Tvivl temmelig silldig Vise Nr. 25. („Det var bolde Hr. Nielus, han red sig under Ø“ o. s. v. hos Nyerup III. 121.) hedder det:

„Denne efterskrevne Vise er lagt om en Jomfru, som blev gift bort imod „sine Venners Raad; og er skeet udi Hald Herred, og haver bolde Hr. Nielus' „Søster boet paa Hevringholm; og hans Frues Morbroder haver boet paa „Frydenslund*), som nu kaldes Korsholt, og ligger imellem „Thiestrup“ „og „Saarwad“ i forne Hald Herred. Som gammel udlevede Folk haver beret „for mig, at deres Forældre haver beret for dem. Mig er dette beret Aar 1603.“

Under andre af Anne Krabbes Indledninger findes Aarene 1610, 1612, 1615 o. fl. Visebogen bærer overhovedet Præg af at være samlet med Udvalg, og indeholder i det hele kun 6—7 nyere Sange og Kiærlighedsviser. Af de øvrige Romanzer eller Ridderviser ere omtrent 30, eller nogle derover, trykte i Nyerups Udgave.

Endskiøndt Hensigten med de her meddelte Noticer om enkelte danske Vise-Haandskrifter fra forskiellig Tid ikke har været, at gaae ind paa en fuldstændigere kritisk Undersøgelse af deres indbyrdes Forhold og forskiellige Værd — et Foretagende, der allene kunde være Resultatet af et Arbeide af den Art, som Hr. Justitsraad Thieles: kunde jeg dog ikke lade en stor Deel af de Læsere, i hvis Hænder dette Skrift kommer, være ganske ubekiendte med de historiske, bibliographiske og linguistiske Forhold ved de her berørte Haandskrifter. De have i den sidste Tid ofte været nævnede og omtalte paa Prent; men uden at en eneste saadan Visebog er nærmere beskrevet eller charakteriseret. De, der nu skulle danne sig en Mening om et Foretagende som det, at lade samtlige Haandskrifters Indhold aftrykke, kunne dog behøve at kiende noget til disses Alder, Beskaffenhed, Forhold til de trykte Udgaver af Folkeviserne, m. m. — De her meddeelte korte Beskrivelser kunne saaledes ogsaa bidrage til at berigtige adskillige Vildfarelser og mangelfulde Forestillinger. Man vil erfare, at adelige Damer i det 16de og 17de Aarhundrede vel have yndet og samlet Viser, men selv kun havt ringe

*) Begge disse Steder nævnes ogsaa i Visen.

neste af deres Opskrivning; og at man i det Hele er bedst tient med de Haandskrifter eller Visebøger, der ere udgaaede fra mere øvede Hænder. Haandskrifternes Forskiellighed, efter deres Alder, og andre særlige Omstændigheder, vil blive mere tydelig; og man vil indsee hvor naturligt det er, at de Vedelske trykte Udgaver af 1591 og 1657, der ere samlede med Udvalg og udgaaede fra en Mand, der ikke manglede kritisk Skiønsomhed, besad en for sin Tid ualmindelig Dannelse og udmærket national Sprogsands, i Værd overgaae de fleste skrevne Visebøger. Dette forøger imidlertid ogsaa det ene tydske Visehaandskrifts Mærkelighed og Værdi, at det maaskee kan være 30—40 Aar ældre end Vedels første Udgave, og rimeligviis dog har været ham ubekiendt.

3.

Hvad der hører til de danske Folkevisers Udgivelse paa ny, naar en saadan Samling skal svare til de ovenfor angivne alminbelige Fordringer, og opfylde Hensigten, at blive en Bog for Alle, baade Æsthetikere, Historikere, og Folk i Almindelighed, der ønske at kiende og nyde Alt hvad der er værd at nyde af vore Forfædres gamle Folkepoesie: det ville vi nu betragte fra den rationel-videnskabelige og formelle Side. Hertil hører først og fornemmelig at baade Visernes eiendommelige Art og Natur angives, og ligeledes den virkelige Beskaffenhed af de haandskrevne Kilder; hvilke deels skulle benyttes som Hielpemiddel til en god eller forbedret Text for de allerede forhen trykte Viser: deels til med Smag og Sprogkritik at vælge en saadan Text for de nye eller utrykte Viser, som man med skiønsomt Valg vil meddele i den omhandlede Visesamling.

Her bør saaledes først fremhæves, hvad i øvrigt enhver Sagkyndig maa antages at vide og forstaae: at der er Forskiel paa et Digt eller Riimværk, som, i ældre eller nyere Tider, er produceret af en enkelt (bekiendt eller ubekiendt) Forfatter; og en Folkevise. Det første er til, enten i et eller flere Haandskrifter af forskiellig Alder og Værdi; eller i oprindelige Udgaver (Editiones prin-

cipes) som kunne og maae gielde i Stedet for Haandskrifterne *). Viserne ere vist nok ogsaa, ligesom ethvert Digt, opfundne eller oprindelig digtede af een Forfatter eller Folkesanger; men de ere, i det mindste i en lang Periode, hvori Folkepoesien allene var til ved Hielp af den mundtlige Forplantning, ikkun giennem denne overleverede fra een Slægt til en anden. Allerede paa denne Vei have de giennemgaaet en Traditionsproces, der kunde og maatte lægge adskilligt til og tage adskilligt fra den oprindelige Form, Folkesangeren gav sin Vise. Ikke mindre af slig en Variation eller Omændring kunne Viserne have undergaaet, efterat man havde begyndt at ville bevare dem ved Opskrivning efter Recitation af Een eller Flere, som eiede Visen i deres Hukommelses uskrevne Bog. Deraf de mangfoldige afvigende Afskrivninger, hvoraf een kan have enkelte, flere eller færre Vers, end andre; een kan have Ord, eller hele Linier, som fattes eller ere anderledes i en anden; een eller flere kunne være forkortede eller forlængede Omdigtninger af den oprindelige Vise; een Afskrift kan vidne om Sprogkyndighed og Skrivefærdighed hos Opiegneren eller Afskriveren; en anden kan, paa Grund af hans modsatte Egenskaber, være skiødesløs, feilfuld og mangelfuld, i meningsløse Udeladelser af et eller flere Ord og af hele Stropher, eller i

*) Man har, ved Leilighed af Hr. Sv. Grundtvigs bebudede Udgave af Folkeviserne, kaldt mine Udgaver af den danske Rimkronike, og af Præsten Michaels Riimværker, til Vidne. Jeg maa antage, man dermed har meent, at den, som har udgivet disse to danske Sprogværker, og to andre endnu ældre, (H. Harpestrengs Lægebog, og den ældste danske Bibeloversættelse) ogsaa maa have noget Begreb om, hvorledes gamle Folkeviser skulle udgives; ligesom at han som Literator og Bogkiender maa kunne giøre Forskiel paa Udgivelsen af et Arbeide af en bestemt Forfatter, der udgaaer som Skriftværk fra hans egen Haand, og paa samme Maade uafbrudt er blevet forplantet; og paa Trykningen af Folkeviser, der egentlig kun ere til saaledes som enhver (undertiden først efter et eller flere Aarhundredes Forløb) opskriver dem, eller lader dem trykke. Det er en høist forunderlig Mening og Paastand: at man 1850 skulde være mindre berettiget til at lade Viserne rigtigt trykke, end man var 1550 til at opskrive dem, ofte med stor Skiødesløshed og mange Feil.

en forvanskende Skrivemaade og Stavemaade, hvorved Rimene ere forbærvede eller Ordene ere blevne ukiendelige.

Af alt dette indsees det letteligt: at en saaledes bevaret Folkevise — og det desmere, i jo flere og slettere Afskrifter den er bevaret — enten kun er til i een eller i nogle af de bedste og correcteste; eller Visens Text er saa at sige slet ikke til i en vis Afskrift, dersom Alle skulde befindes at være omtrent i lige Grad mangelfulde og forvanskede; Texten maatte da, paa en ideel Maade, eller ved kritisk Tact og æsthetisk Sands, restitueres, eller paa ny tilveiebringes, om end dette allene kunde skee enten i Fragmenter, eller ved et Slags Tilnærmelse til Visens oprindelige Skikkelse. Det er heraf end videre klart, at alle aabenbart slette og mangelfulde Afskrifter, naar absolut bedre, correctere, fuldstændigere haves, saa at sige slet ikke ere til; og derfor uden al Betænkning maa forkastes og overgives til Forglemmelse — eller, hvilket er det samme, overlades til Eftersyn i vedkommende Haandskrift, af saadanne Kritikere, som mene at kunne ved Efterslæt hente noget Udbytte, selv i Afskrifter af saadan Art. Naturligviis er dette saaledes at forstaae, at hvor en slet Afskrift i et enkelt Tilfælde giver et Ord, eller flere, renere, i en fuldkomnere, for Meningen eller Poesien heldigere, mere opklarende Skikkelse, end de have i de bedre Afskrifter — der er (som jeg allerede andenstedes har antydet) den rette Text i slige Ord og Udtryk at søge i den slettere, ikke i den bedre Afskrift. Er Afskriften i øvrigt af saadan Beskaffenhed, at Udgiveren finder sig opfordret til at aftrykke den heel — eller at betragte Visen som et andet Digt, der udgives efter et vist enkelt Haandskrift — da følger det af sig selv, at ogsaa den bedre Læsemaade maa nøies med at anføres som Variant. Den her tilsidst nævnte Fremgangsmaade vilde overhovedet være den rigtige at følge — ja endog ved Bevaring af den gamle Stavemaade — dersom vi havde eiet et eneste, betydeligt og omfattende **godt** Visehaandskrift af en sprogkyndig og sproglærd Mands Haand, der kunde udgives som Sprogmonument fra det 16de Aarhundrede for — ei at tale om endnu ældre Tider. Hvorledes det derimod i den Henseende forholder sig med de gamle Visebøger — er ovenfor oplyst.

De her i Korthed fremstillede Grundsætninger — der i øvrigt for Kritikens Betragtning ere saa klare og indlysende, at det vilde være overflødigt at udsige dem, dersom man ikke saae, at det hos os kan være nødvendigt — medføre naturligviis ogsaa: at de i deres poetiske Indhold og Form substantielle, eller væsentligt og eiendommeligt afvigende, Texter eller Recensioner af en Vise (der saaledes omtrent kunne betragtes, som naar nyere Lyrikere behandle et og samme Thema, efter hver Digters særegne Aand) kunne ansees som poetiske Varianter eller Variationer af den Hovedtext af Visen, Udgiveren betragter som saadan. Disse behandles følgelig ligesom denne, eller meddeles paa samme Maade, efter den bedste Afskrift, og behandlede paa samme Maade som Hovedtexten, o. s. v. Heri er det dog ikke mindre nødvendigt, at æsthetisk og kritisk Tact maa vide at træffe Maal og Maade; thi ogsaa i den Henseende skal en Udgave af Viserne ikke være et Materialhuus. Der gives vist en Mængde Tilfælde, hvor slige Variationer ikke engang ere Afarter, men kun Udartninger; og her gielde aldeles vor lærde Sprogkienders og Visekienders Udsagn: „Antages det, hvilket heller „ei kan negtes, at man af en og samme Vise har flere Redactio„ner, som stundom løbe ud i forskiellige Retninger, og at kun een „af disse kan være den sande: saa følger jo ligeledes, at man maa „foretage et Valg, giengive det ene Sande, og lade Resten hen„ligge som Stof for Granskeren *); men som utienlig for den Læ„ser, der kun attraaer den fulde poetiske Nydelse“ **).

*) Hvorledes dette kunde skee, hvorledes man paa fornuftig Viis kunde sørge for, at ogsaa det „henliggende“ Stof bliver tilgængeligt og brugbart — nemlig ved et fuldstændigt skriftligt Vise-Corpus, en ordnet Samling af Visetexterne i Afskrifter, uddragne af de forskiellige Haandskrifter — ikke ved at trykke dette Vise-Corpus i et eller flere tusinde Exemplarer: dette har jeg nylig angivet paa et andet Sted. „En Betænkning om den bebudede nye Udgave af en Materialsamling til Danmarks gamle Folkeviser.“ (Kbh. Reitzel. S. 11.)

**) N. M. Petersen om Behandlingen af Kæmpeviserne. (Ann. for nordisk Oldkyndighed. 1842—43. S. 194.) Forf. har oplyst sin Mening ved tre vel valgte, practisk udførte Exempler i Viserne om Svend Vonved, om Aage og Else, og om Stolt Ingeborgs Forklædning. (S. 194 til 206).

Her har den sagkyndige Forfatter netop i disse Ord truffet Maalet i Midtpunktet. Fra ethvert Standpunkt, for enhver Synsmaade, og med Fornuftloven for Øie, vil „den fulde poetiske Nydelse" være det første Lovbud, som en Udgiver af Folkeviserne — hvad enten man betragter Udgaven i sin Heelhed og Enhed, som Literatur- og Sprogværk, eller man seer hen til en individuel Vise — maa have for Øie, og som han aldrig ustraffet kan overtræde. Professor Petersen har paa flere Steder med saa megen Sandhedskraft og Klarhed udtalt og udviklet denne Sætning, at det er næsten ubegribeligt, at han enten ikke selv har villet iværksætte, hvad han saa klart indsaae og fremstillede; eller at hans Ord, hans Stemme og hans Raad ikke have giort sig gieldende der, hvor han selv var den vigtigste Personlighed, i at afgiøre Stikkelsen af den bebudede Udgave af danske Folkeviser *). Denne, saaledes som den skulde indrettes i Følge den i Februar 1847 trykte „Plan", oplyst ved en i Septbr. 1847 udkommen „Prøve", vilde derimod — uagtet Planen netop gaaer ud fra Folkevisernes „blivende Værd baade i poetisk og i national Henseende" — opgive det æsthetiske eller poetiske Synspunkt, og allene holde fast paa det reent philologiske — saameget mere besynderligt, da Udgiveren netop ikke er Philolog; men har giort sig bekiendt ved sin æsthetiske Interesse for de engelske og skotske Folkeviser, af hvilke han har oversat endeel. Imidlertid vilde den Grundtvigske Udgave heller ikke i nogen Henseende opfylde, hvad man i philologisk Henseende, eller fra Sprogvidenskabens Side, maatte fordre af en Udgiver, der giør Paastand paa at „hævde den videnskabelige Betydning." At aftrykke det hele Apparat, som de haandskrevne Visebøger meddele, baade i bedre og i fordærvede Afskrifter, uden Anvendelse af Sprogkundskab og Sproglærdom for saa vidt muligt at rense de første fra enkelte Feil, og at forbedre eller restituere de sidste — er aldeles ikke at give Udgaven „videnskabelig Betydning" for Philologen eller Sprogforskeren. At meddele samtlige ældre og

*) Hr. Professor Petersen var indtil Septbr. 1847 Medlem af Bestyrelsen for Samfundet til den danske Literaturs Fremme.

nyere, bedre og ringere, meer eller mindre poetisk heldige og betydende Viseformer eller Recensioner af hvert enkelt Folkedigt, — eller dog en overflødig Masse af samme — er lige saa lidt at sørge for den „poetiske“ og „den nationale“ Tone. Det er jo kun at give Folket, den store Mængde af danske Læsere, som vilde interessere sig for Landets gamle Folkepoesie, et Værk i Hænderne, hvoraf Enhver, for at kunne læse det, først maatte anvende et kritisk Studium paa Folkeviserne i den forskiellige Skikkelse, som de i et Par hundrede Aar ved Opskrivning have antaget; dernæst afskrive dem til eget Brug, saaledes som Enhver efter sin Smag vilde danne sig en Form eller Text for enhver Vise. Med andre Ord, det var at overlade Udgiverens Værk til hver enkelt Besidder af Udgaven. En saadan Fremgangsmaade maa altsaa ubetinget forkastes, baade hvor Talen er om Folkevisernes Udgivelse for Philologer, og for Publicum overhovedet.

4.

For de første, for de sproglærde, eller i det mindste sprogelskende og sprogforskende Læseres Tarv, har derimod Professor Petersen søgt at udfinde en radical eller giennemgribende Methode i at udgive, og paa samme Tid linguistisk at bearbeide Folkeviserne. Det er imidlertid klart, at han i dette Tilfælde ikke har opdaget den Modsigelse, hvori to væsentlig forskiellige Principer, Sprogvidenskabens, eller Sprogforskningens, og Poesiens, eller den national-æsthetiske Nydelses — hvilke han i sin Afhandling begge tilegner sig, begge udvikler, og tager i Forsvar — nødvendigen i dette Tilfælde maa træde til hinanden. Vi kunne dog meget vel forklare os den Dobbelthed i Forfatterens Anskuelse, som her har svækket hans paa begge Sider, naar Synspunkterne ikke blandes eller forvirres, klare og rigtige Opfatning; hvilken derimod i Anvendelsen paa et Stof, hvor den ikke lader sig giennemføre, bliver uconsequent og modsigende. Han er paa den ene Side begavet med dybere poetisk Sands, Følelse og Interesse; særdeles

i en Retning, der indgiver ham Forkiærlighed for det gamle Nordens Digtning, og hvad der med den er beslægtet. Disse Egenskaber hos ham tiltales af den Folkeviserne iboende Poesie; og naar han hengiver sig til denne sin naturlige Stemning, bliver det ham klart: at Folkeviserne bør betragtes og behandles som en national Naturpoesie, hvilken Folket endnu kan fatte og nyde, og i hvis ublandede Nydelse man ikke maa hindre det; men tværtimod fremme denne Nydelse ved ethvert Middel, som Visernes Beskaffenhed og Forhold stiller til vor Raadighed. Men Professor Petersens Yndlingsstudium er Nordens gamle Sprog, og dettes historiske Spor og Eftervirkninger i de nyere Tungemaal. Det er aabenbart, at han snart (som vi strax skulle see) aldeles stiller sig paa det kritisk-æsthetiske Standpunkt, i sin Theorie af Folkevisernes Udgivelse, og snart træder over paa det kritisk-philologiske; eller foretrækker at bruge og anvende Viserne som et Sprogelement, til Sprogets historiske og grammatiske Oplysning, for deres Udgivelse i det Øiemed, at overgive dem til „en fri, uhindret, uhildet" poetisk Nydelse (ans. St. S. 142). Vi ville først undersøge hans Theorie, og Midlet til dens practiske Udførelse paa det philologiske Standpunkt.

Forfatteren forudsætter, paa dette Punkt, som afgiort, „at Folkeviserne maa meddeles i deres eget gamle Sprog." (S. 252) og at de „altsaa ogsaa maa giengives i dette Sprogs ydre Dragt, den gamle Retskrivning." (Stavemaade.) S. 241. Dette sammenfatter han ogsaa i de Ord: „Man skal lade dem blive som de ere." — De, „som ville have med Viserne at giøre, skulle nyde dem som forældede; thi det ere de." (sammest.) Men her støde allerede de to Synsmaader saa at sige fiendtligt sammen. Hvad er forældet i Viserne, Poesien? — „Nei, ingenlunde!" siger Professor Petersen, og med ham vel ogsaa Alle, der have nogen Følelse for dansk Naturpoesie: „Hvad „der fornemmelig maa tildrage sig vor Opmærksomhed, hvad der „griber dybt ind i vort Indre, sætter dette i Bevægelse, ja mangen „Gang lyder til os en som Røst fra det Fierne, som en Stemme „fra Graven, det er det dybe poetiske Gehalt i disse Vi„ser. Det er som Poesie, ikke blot som historiske (og lingui-

„stiske) Minder, de tale til os, og kun med den poetiske „Sands, der findes i vor Siæl, ere vi i Stand til at „opfatte dem.“ *) — Gielder dette om Folkeviserne, da kunne de altsaa ikke være forældede; man veed, at den ægte Poesie deler den evige, udødelige Ungdom med ethvert ægte Konstværk. Ere de ikke forældede i deres Indhold, da kan det blot være Sproget, som er forældet. Men tre hundrede Aars Erfaring har jo viist, at de danske Folkevisers Sprog heller ikke er anderledes forældet, end at man i al den Tid har læst og siunget dem, baade efter Skrevne og trykte Bøger, saaledes som disse have været skikkede og indrettede, hver til sin Tid. — Naar nu altsaa det poetiske Stof ikke er forældet, og naar Professor Petersen selv tilstaaer, at dette Stof, og dets poetiske Opfatning i Siælen er Hovedsagen ved Viserne: da medfører den sunde Fornuft, at vi ikke med Flid maa bidrage til at giøre forældet, hvad der i sig selv ikke er det. Visernes Poesie ligger i deres Aand og Stof; Stoffet udtrykkes og betegnes ved Ord; det er Ordene, man skal overlevere os, som Tankernes Betegning — ikke altid Bogstaverne, hvorved man for nogle Aarhundreder siden betegnede de samme Ord, som man nu tildeels skriver paa en anden Maade. — Da nu Poesien, i Følge Professor Petersen, er det Væsentlige i Viserne, og dette ikke forældede Væsentlige er det, vi skulle holde os til — men Bogstaverne ere noget uvæsentligt, tilfældigt og vilkaarligt, der kan skifte med historiske Forholds Forandring: saa følger heraf, at det er i Ordene og Udtrykkene, men ikke i Bogstaverne, vi skulle gjengive Visernes poetiske Stof. Denne fuldkommen logiske Slutning kan saaledes ikke omstødes, uden at forkaste Prof. Petersens propositio maior; men dette vil han upaatvivlelig selv ligesaa lidt, som jeg vil det.

*) Hvad herpaa følger hos Forfatteren kan vel være en noget overspændt, eller for høit flyvende („überschwengliche“) Beundring af Folkeviserne; men desto mere taler det for, at Professor Petersen dog ikke ret for Alvor kan ville have dem udgivne for det 16de — og ikke for det 19de Aarhundrede.

Imidlertid forudsee vi her, og ville derfor strax møde en Indvending af upoetiske Bogstavmænd iblandt Philologerne, til hvilke vi ere meget langt fra at henregne en Forfatter, som, naar han kun med Consequents vil følge sin egen Anskuelse af Folkevisernes Poesie og æsthetisk-literaire Værdi, umueligt kan gaae over til at underskrive denne Indvending. „Det Forældede i Viserne", ville hine sige: „ligger ikke i deres hele Form; det ligger i enkelte Ord og Ordformer. For rigtigt at giengive disse, maa de ikke allene staves efter de gamle Visebøgers Skrivemaade; men, for ei at blive uconsequent, maa denne følges overalt; ja hvor gamle Ordformer ere fordærvede, maa de bringes tilbage til deres rette, oprindelige Skikkelse." — Dette er med andre Ord: Uagtet Viserne i det Hele, eller maaskee $\frac{95}{100}$ Dele af deres Stof ere læselige og fuldkommen forstaaelige, naar de staves som man nuomstunder skriver det danske Sprog, i hvilket de ere digtede, skulle dog, i Betragtning af de $\frac{5}{100}$, som kræve en gammel Skrivemaade, samtlige Viser i deres hele Sprogform giøres forældede for den nærværende, og for de tilkommende Generationer. En saadan Fordring kan ikkun giøres af dem, der overhovedet ville have danske Folkeviser betragtede, ikke som dansk Poesie, men allene som historiske Sprogmonumenter. Fra et saadant Synspunkt kunde man vel, som det i England og Frankrige er skeet, og endnu jævnlig skeer, ved en Forening af Sprogforskere, Linguister, Elskere af literaire Sieldenheder, o. s. v. bekoste endeel Viser, i et Oplag af 25, 50, 100 eller 120 Exemplarer, trykte efter dette eller hiint Haandskrift, eller efter Collation af flere, med den forældede Staening i Ordene, med restituerede ældre Læsemaader, Conjecturer, Varianter, o. s. v. til Bedste for saadanne Bibliophiler og Philologer, eller Bog- og Sprog-Elskere.

Men hos os er ikke Tale om saadant; her er Tale om at bekoste en Udgave af Folkeviserne, trykt i 1500 Exemplarer for det dansktalende Publicum. Dette vil ønske og fordre en Udgave, hvori og hvorved det er i Stand til „**at opfatte Viserne med den poetiske Sands, der findes i vor Siæl.**" — Hr. Professor Petersen siger desuden selv (S. 241): „Viserne maa ikke

indrettes efter Læsernes Tarv". Dermed kan han naturligviis ikke mene Læsere overhovedet, eller de $\frac{99}{100}$ af de Læsere, for hvilke en Bog skrives eller udgives; thi man maatte spørge: „for **hvis** Tarv skal Bogen da indrettes, naar det ikke er for **Læsernes**?" — Han maa netop mene: Viserne og deres Udgave maa ikke indrettes efter nogle Enkelte Læseres Tarv. Nu ville de philologiske Bogstavmænd, der i Viserne kun see en stor Ordmasse i en forældet Skrivemaade, hvorpaa de kunne øve deres sprogkritiske Lyst og Studium, være meget faa og Enkelte. Altsaa maa Viserne i en ny Udgave „ikke indrettes efter disse faa Læseres Tarv." „Men dette" — vedbliver man at indvende — „vil dog Professor N. M. Petersen, der selv erkiender Visernes poetiske Værd; ja sætter dette saa høit, at man let kunde antage Nordens Folkeviser for det ypperste, den nyere Verdens Poesie eier." Han vil, at „en i og for sig (absolut) **god** Behandling af Visernes „**Sprog**, er den, naar man giver os dem i deres eget gamle „Sprog, og i dette Sprogs **bedste** Skikkelse; saa at selv det Ydre, „Retskrivningen, men naturligviis især det **Indre**, Sprogets **gamle** „**Ord og Former**, gjengives med Nøiagtighed og Troskab. Man „giver da alt det Gamle, saa gammelt som det" (S. 239.) Vi ville see, hvorledes den sproglærde Forfatter videre udvikler denne Forskrift, og hvorvidt han bringer sin Lære om dens Udøvelse til at stemme overeens med sig selv.

„Man maa ikke tage Hensyn til dem som skulle læse Viserne(!!), eller indrette dem efter deres Kundskab og Smag." (S. 239.) Sandt nok, „Uvidenheden i gammel Dansk er større, end Nogen skulde troe" ..... „Men skal de gamle Viser lide derunder? Skal man til evig Tid rette sig efter sine Læseres Ukyndighed og Magelighed?" — Tværtimod; vi maa ligesaa lidt „omsætte eller forvandle Folkeviserne efter Læsernes Tarv, som vi gjøre dette ved andre gamle Skrifter, vi udgive." — Imod en Behandling, der, for Læsernes Skyld, vil lade „det Gamle være for (?) hvad det er, og give Visen heel og holden i det nu brugelige Sprog" — „oprøres Alt, hvad der i Forfatterens Indre rører sig af poetisk og linguistisk Sands." (S. 240.) „Skulde man

lade alle Visernes gamle Ord fare, og sætte nydanske i Stedet?*) Skulde man giengive deres Siæl uden deres eget Legeme og deres egen Dragt, og sige at dette jammerlige Product bar Præg af Fortidens Aand?" (S. 241.) Forfatteren afviser naturligviis en Paastand, som til Lykke kun er en Fiction af hans Phantasie. Hans endelige Dom er den: „der kan da ikke mere være Tale om at give Viserne en efter Nutiden lempet Skikkelse; **men at lade dem blive saaledes som de ere.**" (S. 241.)

Men hvorledes ere de? — Dette giør Forfatteren selv rigtig Rede for; men her er det desværre ogsaa, hvor hans af et Idealbillede opfyldte Phantasie fører ham i Tankeflugten hen over Virkelighedens Forhold, og berøver hans ofte klare og rigtige Blik Evnen til at øine Modsigelsen imellem hans egen Fremstilling af disse Forholds Realitet, og den Maade, hvorpaa han idealistisk vil anvende dem til at „giengive Viserne som de ere." — Dersom de, siger han, vare komne til os uforvanskede, i en fuldkommen Form (d. v. s. den Tids rigtig overleverede og opskrevne Form, i hvilken de ere digtede) da havde dette ingen Vanskelighed. Men — „det Modsatte er Tilfældet." Vi støde overalt paa Mangler, Uregelmæssigheder, Forvanskninger og Skiødesløsheder i Formen overhovedet, og i Sproget i Særdeleshed. (S. 341.)

Forfatteren erkiender altsaa og beretter selv, at Viserne ikke ere til, saaledes som de ere digtede; de ere for en Deel ikke til, som de fra først af ere sjungne og overleverede ved Tradition; de ere ikke til, saaledes som man vilde have skrevet dem, da de opranndt, og i deres Ungdomsalder; de ere ikke engang til, saa-

---

*) Det er ikke let at begribe, hvorledes Forfatteren kommer til dette Spørgsmaal, eller dets paafølgende Udfyldning. Et saadant Indfald har jeg dog endnu ikke fundet at være opstaaet hos Nogen, der har tænkt paa, eller yttret sig om Folkevisernes Udgivelse. — Men at tale om Visernes Castrering — om at bortrane deres gamle Ord, og sætte moderne i Stedet — der, hvor Talen aldrig har været om andet, end om Ordenes Stavning: dette er en for stærk rhetorisk Figur.

ledes som de fuldstændigen og ordentligt kunde være opskrevne i senere Tider, naar dette ikke meget ofte var skeet ved uvidende, skiødesløse, i Skrivning uøvede Hænder. — Men disse mangelfulde, og forvanskede Viser vil jo Forfatteren (s. ovenfor) „lade blive som de ere;“ de skulle „giengives som de ere“; de skulle beholde deres „eget Legeme, deres egen Dragt,“ i hvor mangelfuldt hiint, i hvor flusket og skiødesløs denne er. Her fremtræder for den simpelste logiske Betragtning en uopløselig Modsigelse imellem Forfatterens egen Læresætning om Visernes poetiske Adel, Ægthed og Glands, om det høie Værd de have, naar de opfattes med vor „poetiske Sands“ — og hans Forskrift: Viserne skulle giengives ufuldkomne, fordærvede, vanskabte, ilde dannede og omdannede — thi, „de skulle giengives som de ere.“ — Denne sidste Hovedsætning i Forfatterens System er unegtelig den Idee, hvoraf han, med mere eller mindre Bevidsthed, ledes giennem hele Afhandlingen; den har ogsaa fremkaldt de Undersøgelser, hvori han (meest efter Geijer og Grimm) oplyser Om qvædenes Natur og Betydning; ligesom andre, hvori han giver Bidrag til at udbrede Visernes temmelig forvirrede Rhythmik og Metrik. Men de Modsigelser, hvori denne Idee undertiden indvikler ham, have deres egentlige Oprindelse og Aarsag deri, at han som nordisk Sprogforsker uvilkaarligt hengiver sig til sin linguistiske Interesse og Forkiærlighed, og derfor glemmer Visernes Poesie; glemmer, at hvad de i sig selv ere, i mangfoldige Tilfælde netop ikke er det, hvad de ere paa Papiret; og at han saaledes dog, naar det kommer til Endelighed, behandler Viserne som Sprogmonumenter, ikke som Digterværker. Til det sidste har han ikke desmindre Villien — og Troen, at han virkelig følger den poetiske Sands, hvis rene Indflydelse han til sine Tider ikke fornegter. — Men det kan dog heller ikke være Linguisten og Philologen, der vil sige til Folket: „I skulle tvinges til at modtage Viserne i et vanheldet og vanskabt Legeme; i en hullet og flusket, eller i en ofte omsyet og til forskiellige Tider sammenlappet Dragt; „thi saaledes ere de gamle Viser i Haandskrifterne.“ — Digteren og den æsthetiske Kritiker ville der-

imod sige: „I skulle give Folket sine gamle Visers *Poesie*, reen, ægte og ublandet i Aand, sund og naturlig i Form, anstændig og tækkelig i sin hiemmegiorte Dragt, i sine egne og rette Klæder — men hverken *hullede*, eller *lappede*.“

5.

Vi maa imidlertid ikke glemme: at, dette er den Sv. *Grundtvigske* — ingenlunde den *Petersenske* Theorie; den første vil lade Bogtrykkerpressen mangfoldiggiøre og forevige selv de haandskrevne Visebøgers Ufuldkommenheder, Uskiønheder og Forvanskninger af Visernes Form og Dragt; den sidste kommer derimod, giennem de ovenfor berørte Modsigelser, eller paa meer end een Vildsti og Omvei, omsider til et formeent Redningsmiddel for „Viserne som de ere“ — en Udvei til at restituere deres *ideale Sprogform*, som vi forgieves søge i Haandskrifter og trykte Udgaver. — Man vil, siger *Petersen*, giengive Viserne „i det gamle Sprog“ — „*altsaa* ogsaa i dettes ydre Dragt, den gamle Retskrivning“ (Stavniug.) S. 241. — Her maa for det første giøres en Indsigelse imod Identiteten af *gammelt Sprog* — hvilket paa *een* og *samme* Tid, i een og samme Kreds, kun kan være eet — og *gammel Stavebrug*, der paa *samme* Tid, i *samme* Land kan være høist forskiellig og afvigende; ligesaa godt som den *nye*.*) Den samme Vise kan være afskrevet i 30 gamle Haandskrifter, med 30, meer eller mindre forskiellig Stavemaader. Hvilket

*) Saaledes skrives eller trykkes nu det samme Digt, det samme Eventyr, den samme historiske Fortælling paa *Dansk* med en anden Stavemaade i *Kiøbenhavn*, end i *Sorøe*; her anderledes, end i *Roeskilde*; i *Odense* anderledes end i *Aalborg* o. s. v. Ja det er hændt mig at finde Stykker af min egen danske Læsebog, saaledes omtrykte i en anden, at man hist og her kunde behøve at gaae i en ny Stavcskole, for at kunne lære at læse sin egen danske Skrift. Ligesom vi altsaa her maa spørge: **hvor** er den *nye* danske Retskrivning? — saaledes maae vi spørge: „**hvor** er Folkevisernes *gamle* Retskrivning?“

Haandskrift skal nu være det privilegerede? — Det ældste? — men dette kunde jo tilfældigviis være slettere, end et nyere.

Vi sige her ikke andet, end hvad der er en Gientagelse af Professor Petersens egne Ord: „Hvilken er den gamle Retskriv„ning? I gammeldanske Skrifter, og ikke mindre i Kæmpeviserne, „er den saa forskiellig, saa ustadig, saa skiødesløs, saa „blottet for al Eenhed, at saaledes som den er kunne vi ikke „giengive den. **Det kan umuligt være vor Mening at „give det Gamle i hele sin Slethed;** overhovedet ikke at „give det Slette, men kun det Gode. Det kan aldrig falde „Nogen ind, i disse gamle Viser at skrive snart kan, snart kand, „kandt, eller kandtt," etc. (Det er imidlertid, som man seer, „dog faldet Nogen ind," at ville „give os det Gamle i hele sin Slethed;" men det kan i det mindste ikke være et „Samfund til den danske Literaturs Fremme," der vil modtage det.) Altsaa, bliver Prof. Petersen ved, er det aabenbart, „at vi maa føre den gamle Retskrivning tilbage til en vis Eenhed; vi maa opsøge, hvad der, efter den Tids Grundsætninger, er det ene Rigtige." (S. 242.) Det er: vi maa giøre os en ideal gammel Stavemaade; ligesom Hr. Liebenberg har opfundet en ideal Holbergsk Stavemaade, for efter den at aftrykke Holbergs Comedier i en Udgave, der synes at være bestemt for dem, som mene, at ligesom vor Tids Symbolum er Fremgang, saaledes bør man i Danmark ogsaa gaae frem i Smagløshed.

Men, spørges her da med Føie: er den gamle Skrivemaade eller Stavebrug saa uundværlig, af saa høi Vigtighed, saa væsentlig en Betydning for at kunne læse vore danske Folkeviser, og for at „opfatte dem med vor Siæls poetiske Sands": i hvilken Tid skal da den ideale Eenhedsform, der skal opfindes for deres Aftrykning, søges? — Visebøgerne, Haandskrifterne, de gamle Udgaver tilhøre jo, nogle Midten af det 16de Aarhundrede, nogle Slutningen af samme, nogle Begyndelsen, Midten, og Slutningen af det 17de. — Hvor findes nu den Linguist, den Sprogkiender, den orthographiske Kritiker, som, med Fornuften og Sprogvidenskaben paa sin Side, vil bringe den omtalte Eenhed tilveie i et

Chaos af mere end 150 Aars meer eller mindre kakographiske og heterographiske Elementer, som her skulle sammenfattes under Begrebet af „gammel Skrivemaade"? — Og fandtes der nogensteds i den danske Verden en saadan Bogstavkonstner, vilde han jo dog reent fare vild i sit Formaal og sit Foretagende. Folkeviserne, i deres Substants, i deres Oprindelse som Digtninger, og netop de bedste og mærkværdigste Folkeviser, ere jo alle ældre, tildeels langt ældre, end Midten af det 16de Aarhundrede — end sige Slutningen af det 17de. Det er deres Forvanskning, deres Opskrivning, som undertiden er bleven til Omskrivning og til Vrangskrivning eller Sletskrivning, i Stedet for Retskrivning, som tilhøre hiin Periode, omtrent fra 1550 til 1700. Skulle de nu trykkes og læses efter en ideal „gammel Retskrivning", som tilhører Sletskrivningens Tidsrum? — Dette er, og kan absolut ikke være Meningen. Vilde man altsaa forsøge at realisere det Petersenske Ideal for Visernes Skriftform og Stavning, da maatte man jo gaae tilbage til det 15de, 14de, ja maaskee 13de Aarhundredes danske Skrivebrug, der var renere og bedre end det 17des og 16des, for at opfinde, hvis det var muligt, den virkelige „gamle Retskrivning", hvori Viserne skulle „giengives"; og det saa meget mere, da Professor Petersen, endog paa den samme Side hvor han udvikler, at „man skal opsøge, hvad der er det ene rigtige"; „man skal bringe det til, rettelig, at opfatte Eiendommelighederne i den gamle Retskrivning; og naar vi have faaet dens Eenhed klar for os, giengive denne Eenhed, lade det Skiæve og Vrange fare" o. s. v. endog selv lærer os: „at **Retskrivning i Grunden er noget uvæsentligt**; men det, den skal udtrykke, Udtalen selv, noget Væsentligt"; at den gamle Retskrivning (Stavemaade) er ligesaa stymperagtig, som vor nuværende" o. s. v. (S. 242.) Her kommer saaledes Hr. Professor Petersen og disse Blades Forfatter, til en mærkværdig Enighed, som jeg oprigtig glæder mig ved, og hvorom jeg haaber, at den, inden de sluttes, kan blive næsten fuldstændig.

Tilvisse er den „gamle" Stavemaade noget **uvæsentligt**; tilvisse kan det Væsentlige i vore gamle Folkeviser ikke ligge i,

at skrive dem paa mange forskiellige „stymperagtige" Maader, saaledes som de ere optegnede i Visebøgerne, i et Tidsrum af halvandet hundrede Aar. Men ligesaa vist har Professor Petersen Ret i, at endeel Nyere i de sidste 10—20 Aar have arbeidet paa at forsuske og forvanske den danske Orthographie. Tilvisse er det ogsaa „stymperagtigt" at ville i enhver Skole, eller i ethvert Skrift i Danmark, indføre en anden Skrivebrug i danske Bøger, og lære Skolens Ungdom Grundsætninger i Stavemaaden, efter hvilken de maae betragte Baggesen, Øhlenschläger, Ingemann, J. L. Heiberg, Mynster, Paludan Müller, S. Kierkegaard o. s. v. som Stympere i Retskrivning, som Idioter, der ikke have lært at skrive og stave deres Modersmaal. — At for Resten enhver dannet Mand i Danmark og Norge, der har lært sit Modersmaal af gode Forfatteres Skrifter, ikke af en modern Retskrivningslære eller Skolegrammatik, skriver og staver det bedre, end den Tid, man opskrev de gamle Visebøger — derom vil et eneste Blik i Hr. S. Grundtvigs Prøve overbevise Enhver, som har seende Øine. — Men er altsaa den gamle Skrivemaade (nemlig fra det 16de og 17de Aarhundrede) „stymperagtig" — hvori vi og give Professor Petersen fuldkommen Ret — og skulle vi, ved at aftrykke Folkeviserne, følge et orthographisk System, eller en god og rigtig Skrivebrug: da følger deraf med logisk Nødvendighed, at vi ikke kunne anvende det 16de og 17de Aarhundredes. Hvorledes den herpaa grundede Forkastelse af 20, 30, 50 (eller hvor mange der kan være) forskiellige Stavemaader, som forefindes i de haandskrevne Visebøger, tillige aldeles stemmer overeens med og befæster den ene rigtige Forholdsregel: at vi skulle udgive Viserne ikke for vore hedengangne Forfædre, men for os selv, eller den nærværende Slægt; at vi skulle aftrykke dem, ikke for det 16de eller 17de, eller et tidligere Aarhundrede, men til Læsning for Danske og Normænd i Midten af det 19de Aarhundrede: dette vil ogsaa i det følgende komme til Syne.

Endnu yderligere stadfæster Hr. Professor Petersen, under visse Hensyn, sin Yttring om den gamle Skrivebrugs Utienlighed og Forkastelse, ved at opstille den Sætning: „Det kan være

„ligegyldigt, hvilken Retskrivning man bruger, naar „man kun udtrykker Udtalen med saadanne Tegn, at Læseren „igiennem disse Tegn paa det bedste fatter den. Deraf vilde da „følge, at man uden at forgribe sig paa det gamle „Sprog, kunde bruge det nærværende, naar kun derved „den gamle Udtale blev aldeles uforvansket. I Grunden er der „intet, der taler for at beholde den gamle Skrivemaade, uden det „at det Hele derved faaer et mere antikt Udseende; **men dette er „da heller ikke meer end et Udseende**" (et Skin); „det ved„kommer blot det synlige Udtryk af Sproget, ikke Sproget selv" o. s. v. (S. 243.) — Forfatteren — med **hvis** nu anførte Grundsætninger jeg ligeledes er enig — forfølger dem videre, paa sit Standpunkt fuldkommen consequent; jeg vil stræbe efter samme Consequents paa mit eget; i det jeg ogsaa vil give et fra mit eget tildeels afvigende System, al den Ret, som det i Tingenes virkelige Forhold kan opnaae, og ved en rigtig Slutningsfølge hævde sig.

6.

Hr. Professor Petersen har sagt: 1) Det 16de og 17de Aarhundredes Skrivebrug i de gamle Visebøger er slet („stymperagtig"). 2) At følge den i vore Dage, tiener ikke til andet, end til at give Viserne et gammelt Udseende, uden at Sproget derved i sig selv bliver gammelt. 3) Det er ligemeget, hvilken Stavemaade man anvender i Viserne, naar kun den rette Udtale betegnes. 4) Den nærværende Skrivebrug kan anvendes, uden at forgribe sig paa det gamle Sprog. — Disse ere de af min ærede, sproglærde Collega udtalte Grundsætninger, som jeg, med en enkelt, men vigtig og fornøden Reservation, Ord til andet kan underskrive. Min fuldkomne Bifalden af den 1ste, 2den og 4de Sætning indeholdes allerede i det Foregaaende. Jeg vilde ligeledes indrømme den 3die Sætning: at Stavemaaden i det omhandlede Tilfælde i sig selv er ligegyldig ɔ: om jeg bruger en ældre eller nyere — i Fald begge med lige Lethed og Sikkerhed kunde give mig **Ordets Betegning**. Men nu

er dette netop ikke Tilfældet med en gammel Skrivemaade; og det saa meget mindre, jo slettere, mere vaklende og stymperagtig den er. Man læser derfor endog ulige lettere et Haandskrift fra det 13de, i det Hele ogsaa fra det 14de Aarhundrede — end man læser Visebogen i Karen Brahes Bibliothek, skiøndt Skriften selv er ret tydelig. — Den ældre Skrivemaade meddeler mig ikke Ordbetegningen paa den i vor Tid vedtagne Maade; den svækker derved Overgangen fra Øiet til Tanken og Forstanden; den lægger en Hinder i Veien for Ordenes hurtige Opfatning og Forstaaelighed; den giør det for den allerstørste Mængde af Læsere vanskeligere og besværligere, at komme fra det Uvæsentlige, det i og for sig selv Livløse og Betydningsløse, eller de døde Bogstavtegn, til det Levende og Aandige, til det besiælede Ord, til Tanken, Billedet, Ideen — der ikke fremstiller sig anskuelig, eller legemlig fattelig, (forstaaelig) i Bogstaver og Stavelser, men kun i fuldstændige **Ord**. — Det er ikke Udtalen, jeg nærmest fordrer betegnet, naar jeg læser, det er Ordene. Det er dem, jeg nærmest vil kiende og forstaae; og jeg vil allersnarest og allerlettest forstaae, hvad jeg læser i mit Modersmaal — jeg vil det i endnu høiere Grad, jo mere aandelig Betydning Læsningens Stof eller Gienstand besidder. Et Digt, et poetisk eller stilistisk Konstværk, skrevet i mit eget Sprog, hvori jeg først skal lære at stave mig til ethvert Ord, inden jeg kan komme til at opfatte Meningen, eller den levende Tankes Billede i Ordet, taber allerede derved overordentlig meget, ved at miste sin fulde Virkning og sin umiddelbare Nydelse. Det vil være overflødigt at bevise Sætninger, der ere saa klare i sig selv. — For saa vidt altsaa, som vore Folkeviser ere danske, digtede i det Sprog, vi endnu tale, tildeels endog overleverede os af vore Samtidiges endnu levende mundtlige eller skriftlige Tradition — for saa vidt som de, skiøndt de tilhøre Folkepoesien, og ere underkastede dennes Savn og Ufuldkommenheder, men ogsaa i Besiddelse af dens eiendommelige Værd og gode Egenskaber; og for saa vidt som man vil bidrage til at giøre den **nærværende** Slægt, paa en det 19de Aarhundredes danske Sprog tilhørende Maade, ligesaa deelagtig i disse Visers Indhold og Form, som vore Forfædre have været det i 3, 4 til 5 Aarhundreder: for

saa vidt maa Folket fordre de danske Viser aftrykte, læselige uden Hinder for Enhver, som i Midten af vort Aarhundrede kan læse Dansk; **følgelig med denne vor Tids almindelige Skrivebrug eller Stavemaade.**

Professor Petersen vil derimod i Anvendelsen af den 3die Sætning (Ligegyldigheden af Bogstavtegns Anvendelse, eller af Stavemaaden i Folkeviserne) umiddelbar og fornemmelig gaae ud paa Opnaaelsen af Ordenes rigtige Udtale. Dette er aabenbart, i det Hele taget, en Misforstaaelse af Skriftsprogets Natur, af Forholdet imellem Skriftens Fattelighed og Talens Forstaaelighed. Jeg skriver for at læses, altsaa nærmest for Øiet, eller for igiennem denne Sands at optage i min Siæl den synligt betegnede Tanke; jeg taler for at høres, og det er i dette Tilfælde Øret, som baade er den modtagende Sands, og Midlet til at bedømme „den rigtige Udtale." Forbindelsen imellem Tankens Lydbetegning ved det udtalte, og dens synlige Betegning ved det skrevne Ord, er vilkaarlig, afhængig af Vedtægt hos Folket paa en vis Tid; men aldeles ikke afhængig af en Sproglærers eller Retskrivningslærers canoniske Forskrift eller Befaling. At man i England og Frankrige f. Ex. udtaler Ordene i utallige Tilfælde anderledes end de staves, eller anderledes, end de i Følge Bogstavernes sædvanlige Lydbetegning maatte udtales — veed jo Enhver. At det tydske Ord „Stein", betegnet paa samme Maade, i en nedersaxisk eller plattydsk Mund vil lyde med **St** (som i det Danske), i Overtydskland eller Saxen derimod nærme sig Lyden af **Scht**—er uden al Forbindelse med den rigtige ɔ: almindelig vedtagne tydske Skrivemaade: Stein. Paa den anden Side gives der f. Ex. utallige Udlændinger, som forstaae og med Lethed læse med Øinene engelsk Prosa og Poesie — og dog ere meer eller mindre ubekiendte med den vedtagne Forbindelse imellem det skrevne Ord og Udtalen; eller som i større eller mindre Grad besidde Evnen til rigtig at opfatte Englændernes skriftlige Ordbetegning, uden at kunne lige rigtigt overføre den i den mundtlige, eller „rigtigt udtale" det læste og forstaaede Ord. Dette maa være nok til Oplysning om et i sig selv simpelt, almindelig bekiendt Sprogforhold.

Hvad der nu skal kaldes „rigtig dansk Udtale“ af Ord og Ordformer, som vore Forfædre brugte i det 14de eller 15de Aarhundrede, og som deres Efterkommere i det 16de og 17de Aarhundrede bragte paa Papiret, efter den Tids, som oftest meget ubestemte, og ikke sielden barbariske Stavebrug — vil virkelig ikke den lærdeste islandske, eller i den islandske Sprogskole dannede Philolog, kunne sige os. Han kan i mange, og vistnok i de fleste Tilfælde give os den Lære: „Udtal Ordene i gamle danske Haandskrifter (fra hvilket Aarhundrede disse end ere) saa nær som muligt efter den nyere eller nærværende danske Udtale: og du vil tage langt mindre Feil, end ved at ville udtale dem allevegne efter Bogstaverne“; men for at give denne Lære, behøves der vel nogen Eftertanke og sund Fornuft, men ingen Sproglærdom. De Modificationer og Modulationer, hvorved imidlertid den danske Tale for to, tre eller fire hundrede Aar siden i endeel Lydforhold kan have været forskiellig fra den nuværende: lade sig ligesaa lidt angive og bestemme ved Kundskab til det islandske Sprog og den islandske Udtale, (i hvilken Grad er ikke denne forskiellig fra den danske!) som det med paalidelig Sikkerhed kan opgives ved Hielp af Stavning og Skrivebrug i gamle danske Haandskrifter eller Bøger. Det er netop her, saasnart vi komme længere ned i Tiden, end det 14de Aarhundrede, at Skrifttegnenes ustadige og ofte ufornuftige, urimelige, Læserens Øie og Begreb reent forvildende Brug (oplysende Exempler herpaa kunde i hundredeviis anføres) i uendelig mange Tilfælde hindrer os i at læse, forstaae og udtale det ældre Danske. Det er ved flere Leiligheder sagt, og atter gientaget, men det maa siges her endnu engang: at vi behøve kun at afklæde det ældre danske Sprog den forældede, men ogsaa alt for tidt forvanskende og forvildende Skriftform eller Stavebrug, for at finde det, vore Forfædre skrev for 3 eller 400 Aar siden, langt nærmere vor nuværende Sprogbrug, end man tænker sig, og vil faae os til at troe.

Vi maae derfor ogsaa forkaste det Petersenske System, uagtet det for en Deel synes at hvile paa en videnskabelig Grund (hvorimod det Grundtvigske er blottet for al Videnskabelighed, og kun vil virke

ved Copiaturens og Bogtrykkerpressens mechaniske Anvendelse); vi maa forkaste det der, hvor hiint System gaaer ud paa at stille Folkevisernes sande og egentlige Sprogstof — det, vi kunne kalde Visernes stilistiske Form for en poetisk, historisk-episk, eller lyrisk-episk Aand, — i Betragtningen og Vurderingen, ligesom i Meddelelsen og Behandlingen, under det grammatiske Sprogstof; eller med andre Udtryk: stille **Ordformerne**, i deres grammatiske Relation, over **Ordene** selv, i deres logiske Betydning. Hvad Værd har det for Sprog, eller Poesie og Indhold i en Kæmpevise, at der i et jydsk Haandskrift fra det 16de Aarhundrede staaer *Herrefaar*, *Muoffe* og *Saallit:* da her ikke er Tale om et Faar, en Muffe, eller om Solbet; men da de Ord, jeg skal læse ud af den udanske Betegning og uforstaaelige Form, ere: Herrefærd, Maag og Salen? — Og, for nu at gaae over i andre Stavningsforhold og Ordformer*), hvad kan det da vel gavne, at forlede Læsere til en urigtig Udtale, ved i en Vise at skrive eller lade trykke Riss og Priss, der hvor vi sige Riis og Priis? — Heller ikke seer jeg hvad der er vundet ved at skrive Suend, men Suene (som kan læses Su-e-ne) der hvor Ordet er **Svende**; eller hvorfor man vil kalde hiin Ordform „Fleertallet af Svend“, som er den nuværende danske Form; ligesom Sveinn, Sveinar er den islandske, og Suene ingen af de to. Det tør vel ogsaa være tvivlsomt, om det er nogen virkelig Forbedring at forandre pl. tunge til tung', og Subst. Tunge til Tung', allene af den Grund at „Rimet i de ældre Viser i Almindelighed er mandligt“; men dog ikke altid, og hvorfor netop her? Eller hvorfor vanskabe saa mange Ord, Sid', rid', vist' (ↄ: vidste), giffu' (ↄ: give), Liffu' (Livet) allene for denne Hypotheses Skyld?

Imidlertid har dog Hr. Prof. Petersen, der hvor han mod Slutningen af sin Afhandling, fra den poetiske Sphære gaaer over i den philologiske, antaget en Mening, som Basis for sit System om vore Folkevisers Udgivelse i det 19de Aarhundrede, hvilken

*) Jvf. til nedenfor anførte Exempler, N. M. Petersen om Kæmpeviserne, S. 257. 256. 254.

(som hernæst skal bevises,) ophæver hans egen, tidligere yttrede, ofte med Kraft og Varme udtalte Overbeviisning om Folkesangenes absolut poetiske Værdi. Vi have ovenfor viist, hvorledes, efter alle æsthetiske Grundsætninger eller Konstregler, denne Værdi her ligger og maa søges i Ordene som Tankebilleder, ikke i Ordene som Sprogformer. (Indtil videre forbigaae vi her det andet Element i Viserne, som Poesie betragtet, nemlig det musicalske, eller Rhythmer, Metrum og Riim. Det spiller i disse Viser en egen, i det Hele mindre vigtig Rolle*), end Ordenes Poesie; men Rimene i det mindste ere ikke uden Vigtighed i Prof. Petersens System, og ville heller ei her blive forbigaaede.) Sprogformerne kunne i denne Henseende, hvad Poesien angaaer, sættes i Parallele (man bemærke: jeg siger ikke: „ere det samme som“) med det locale Costume og Tidscostumet i et Maleri. For en stor Deel er dette

*) Man misforstaae ikke, ved utilgivelig hastig Læsning, mine Ord. Det er som jeg har sagt, Versenes musicalske Elementer, Rhythmerne og Rimene, der tales om; ikke Visernes ledsagende musicalske Deel: **Melodierne.** Disse ere tvertimod saa at sige **Visernes halve Sjæl.** Det er en eensidig Skik hos nogle Sproglærde, Boglærde eller Bogstavlærde, udelukkende at holde sig til, at prise og ophøie Visernes poetiske Text. De have engang været uadskillelige fra Melodierne; de ere det saa at sige endnu. En gammel Folkevise, hvortil Melodien er borte, er paa en Maade kun halvt til; og at alle Viser engang i Fortiden ere siungne, hielper til at forklare, hvorfor man har overseet eller ikke følt endeel Ufuldkommenheder i de poetiske og metriske Former. Jeg behøver ikke videre at bevise disse Sætninger. En genial Digter og Kritiker har ført et praktisk Beviis, som giør det overflødigt. Hvad er „Elverhøi“, hvad er den uhyre Lykke, dette musicalske Nationaldrama har giort, fra nærværende Synspunkt, andet end et praktisk Beviis paa: at Folkevisens Poesie er uadskillelig fra dens Melodie, og kun sammensmeltet med denne giør sin hele Virkning? Det er dette Drama, som man skylder saa at sige en Revolution i vor hele Bevidsthed af Folkevisens Væsen; og den er udgaaet ikke fra en livløs og tactløs Anvendelse af de gamle Melodier, uden at sørge for at de kunde fattes af vor Tids fordærvede musicalske Smag; men fra den uimodstaaelige Virkning af et ægte Konstværk, hvortil Digter og Componist havde forenet sig som een Siæl i to Individer.

borte eller overtraadt i alle Middelalderens Værker af Malerkonsten. Vi kunne f. Ex. paa det store Alterbillede i Cöllns Domkirke, see de Hellige tre Konger malede i tydske Dragter som tilhøre Malerens Tidsalder. Vi kunne i Miniaturer fra det 14de eller 15de Aarhundrede, see græske og romerske Helte, eller Personer af det gamle Testamentes Historie, i Ridderdragt og Borgerdragt, eller i geistligt Costume fra samme Aarhundreder. Ingen Konstkiender „oprøres" ved disse artistiske Anachronismer; Ingen lade sig derved forstyrre i Tilegnelsen, eller taber det Ringeste i Nydelsen af Billedets Poesie, eller Maleriets Konstværd.

7.

Men Professor Petersen vil, at ei allene vor linguistiske, men vor poetiske Sands maa oprøres ved at læse de danske Folkevisers **Ord**, saaledes som en, forholdsviis meget liden Deel af dem, i Tidens Løb og Sprogets Overgange, deels have lidt under den mundtlige Traditions naturlige og uundgaaelige Forvanskninger; deels ved samme Grund og end mere ved den nyere Sprogskikkelse og den nyere grammatiske Udviklings consequente Virken, have modtaget Former, hvis inconsequente Udseende, eller hvis misforstaaede Dannelse, undertiden have f. Ex. skadet Rimene*). Deri tager han unegtelig feil. En eller anden enkelt Philologs eller Sproglærds Stemme kan her ikke komme i Betragtning mod det

*) Jeg siger undertiden skadet Rimene. Thi det er ingenlunde afgiort, at Rimene allevegne have været bedre. Det er øiensynligt, at man i hine Tider, hvori Viserne ere opkomne, har taget sig store Friheder med Rimene, eller fulgt Regler, som Ingen endnu har paataget sig saaledes at undersøge og udrede, at det kunde blive nogenlunde tydeligt, hvor Rimene virkelig ere bortfaldne eller fortærede, og hvor de fra Oprindelsen ikke have været anderledes eller bedre. Der gives ofte det Tilfælde i Viserne, at det slet rimede Ord er poetisk nødvendigt, eller har den Skiønhed og Betydning, at det ei kan undværes. Vilde man her feie det ud, for at sætte et bedre Riim, eller en correctere Sprogform i Stedet? — Dette ville poetiske Læsere. frabede sig.

danske Folks Stemme i tre hundrede Aar. Folket har i denne lange Tid ikke følt sig „oprørt" ved hine linguistiske Uleiligheder; men overseet dem som Støvgran paa et i Friskhed og Farveglands straalende Maleri, og saaledes ikke følt dem. Folkets dannede eller udannede, men poetisk følende Siæle, i den høiere og lavere Stand, have uforargede og uhindrede ved hine Støvgran og Smaapletter nydt de gamle Natursangeres nationale Ballader og eventyrlige Sange og Kiærlighedsviser. At alle Stænder og Folkeclasser endnu kunne nyde dem til gamle, men efter Tonekonstens høiere Dannelse forædlede Melodier — derom vidner ikke blot den undertiden med ringe Pietet behandlede Nyerupske Udgave; men derom vidner ogsaa meer end tilstrækkeligt Weises og Berggreen's musicalske Udgaver, Professor Ch. Winthers og Pastor A. F. Windings med Troskab og Smag besørgede Texter. Den førstnævnte Digter har i sin Fortale sagt faa, men ypperlige Ord om de gamle Visers rigtige og samvittighedsfulde Udgivelse, uden at „bortskære, indskyde, polere eller omarbeide;" men ikke uden at forbedre, ved hist og her af ældre Udgaver eller Haandskrifter at optage en mere oprindelig Læsemaade. Til disse Ord vil jeg henvise, for ikke at afskrive hele Fortalen; hvorimod jeg, i Anledning af hvad nylig er sagt om de ufuldkomne Riim i Viserne, nedenfor vil anføre C. Winthers, al sund Fornuft tiltalende Yttringer om denne Gienstand.*)

Professor Petersen vil imidlertid bygge sit System for de gamle Visers Aftrykning paa en anden Grundvold. Han erkiender

---

*) „Om Rimene ere regelmæssige, eller ikke, synes mig at være en Sag af saare underordnet Vigtighed, og for hvis Skyld man intet bør opoffre. For en stor Deel bestaae Rimene, især i de ældre Kæmpeviser, kun af Vocalriim eller af Assonantser (f. Ex. falsk, Mark, Hals, — Qvinde bringe — B rd, g d — rød, fl i;) deels i en Art Consonantriim (f. Ex. **Navne, hævne — saare, færre — fældte, kaldte,** o. s. fr.) Men paa mange Steder, hvor Stavelser ikke paa nogen af disse Maader synes at samklinge, ville de dog, naar man tager sin Tilflugt til den daglige, især Almuens Udtale, samt til den gamle Grammatik, som oftest befindes rigtige" o. s. v. „Kæmpeviser, hvis Melodier ere harmonisk bearbeidede af Professor Weyse, udgivne af C. Winther." Kbh. 1840. S. V.

og vedgaaer Folkevisernes ægte poetiske Værd; men han vil giøre Vold paa sine Følelser, han vil fornegte sin egen Overbeviisning — fordi han, indtaget af en Yndlingsmening som Sprogforsker, dog i disse Viser ikke vil see **Digte**, men ældre danske **Sprogprøver**. Er Talen om at fornye disse som et dansk Literaturværk, om at meddele dem i en ny Udgave for vor Tids Læsere, da skal der først ges for (S. 441) at de fremstilles efter „den gamle Udtale" (som Ingen har hørt), „i de gamle Former" (som Ingen kan fornye.) Jeg siger: Ingen kan det; fordi Ingen kan det med Fuldstændighed og fuld Sikkerhed; og fordi selv den ypperste Sprogkyndige i Norden i dette Tilfælde dog ikke i en eneste Vise vilde være i Stand til aldeles at undgaae, hvad den lærde Forfatter bebreider samtlige Udgivere af Viserne som en ubodelig Synd, nemlig: „at lave et Sprog, der hverken er til nu, eller nogensinde har været til." (S. 244.)

Enhver Læser vilde paa dette Sted vel lægge Mærke til: at her ikke er Tale om Visernes gamle Ord og Udtryk, men om Ordformer (Endelser, Bøininger, Stavning, m. m.) kort om materielle Elementer, ikke om Sprogets Aand, eller aandelige Element. Professor Petersen tilstaaer, at selv Nyerup (og Udtrykkene lægge for Dagen, at dybere, mener Forf., kan man ikke gaae ned) vilde paa det stærkeste have modsat sig, at de gamle Ord skulde fordrives, eller ombyttes med nye. En saadan Voldtægt, begaaet mod den gamle Poesie, en saadan Ransgierning udøvet mod dens Sprogvæsen, har endnu ingen Udgiver af de gamle Folkedigte tilladt sig; Ingen, der vil tiltage sig dette Navn, vilde i vore Dage vove det. Imidlertid — dersom vi ikke ville underkaste os Philologens Eneherskab eller absolute Bud — dersom vi ikke ville omdanne Visernes velbekiendte, af Tusinde og Tusinde Læsere, uden Anstød i Forstaaeligheden, modtagne og optagne Ordformer, for at bringe dem tilbage til en forudsat gammel og mere correct Skikkelse — da, siger Petersen, skal man ogsaa lade Alt være nyt; da skal man ogsaa jage de gamle Ord ud om, de ere nok saa ægte og gode (S. 245); ja (maatte man vel lægge til) da kan man uden Betænkning, for at være aldeles consequent, handle med alle de gamle

Viser, som det nylig er skeet med enkelte: man kan ombigte dem alle til „Skolebrug"; skjøndt Børn, der kunne læse den omgiorte eller nygiorte Vise, i de fleste Tilfælde ligesaa godt kunne læse og forstaae den gamle og ægte — i Fald den har sandt poetisk Værd. Og har den dette — hvad skulde da bevæge Nogen, der sætter Priis paa Poesie, til enten at cassere eller ombigte Visen, naar han vil **udgive** den? — Eller, skulde man vel vente sig de gamle Folkesanges Ombigter i den, der sætter disse Viser saa høit, at han mener, selv de bedste græske og romerske Haandskrifter ei kunne være os saa „dyrebare", eller „saa værdige at aftrykke fuldstændigen og ordret, som gamle danske Frøkeners og Jomfruers nok saa ilde stavede Opskrifter af danske Kæmpeviser?" *)

8.

Fra en idololatrisk, vende vi tilbage til Visernes philologiske Betragtning; i det vi tilstaae, at vi dog her befinde os bedre i en noget for kølig, end i en alt for brændende og ophedet Temperatur. Desværre maae vi tilføie, at der virkelig neppe er nogen rigtig indvortes Harmonie imellem Hr. Professor Petersens æsthetiske Vurdering af Folkevisernes Poesie, og hans ledende Grundsætninger for deres Udgivelse; saalidt som man kan opdage en saadan Harmonie imellem Hr. Pastor Grundtvigs tilforn yttrede og nu i de stærkeste Udtryk fornyede Begeistring for disse gamle Folkedigt-

---

*) „Om Kæmpevisebogen, en Stemme af N. F. S. Grundtvig." S. 19. Det maa bemærkes, at Forfatteren har skrevet „gammeldanske" Frøkener, hvilket jeg har antaget for en Skrivfeil. Man siger vel „gammeldansk" Skrift, „gammeldanske" Bøger, Haandskrifter, Love, Viser, Skikke, Monumenter. Men „gammeldanske Frøkener" giør Udtrykket komisk; og Forf. er paa dette Sted saa alvorlig, som nogen kan være; uagtet man dog vel maa antage, at der hvor han i Skriftets Slutning fra den pathetiske Stiil gaaer over i den satiriske, vil han til allersidst slutte ironisk.

ninger, og hans egen frie Behandling og Omdigtning af samme.*) Vi kunne imidlertid meget vel holde os til enkelte Yttringer hos Professor Petersen, hvor hans Grundsætninger ere ligesaa enige med den sunde Fornuft, som med den sunde Kritik. Det er ikke ham, der vil giøre, endog de sletteste Afskrifter canoniske; han vil sikkerlig heller ikke mene, at **Alt er lige godt**, selv om det var lige gammelt (imedens vi dog her bevæge os i et Tidsrum af to til tre Aarhundreder). Han siger os: (S. 247.)

1. „Det er nødvendigt (for en Udgiver) at henvende al sin „Opmærksomhed paa Texten og Sproget i Viserne og at „rette samme."

Aldeles enig! Vi føie kun til: „Al sin Opmærksomhed" — efterat denne først har været æsthetisk-kritisk henvendt paa hele Folkevisen, dens Relation til andre, dens Form, som et heelt Digt betragtet, i forskiellige Afskrifter" o. s. v.

2. „Derved kan vist nok megen Vilkaarlighed finde Sted; det „meste beroer paa Udgiverens Skiøn og Indsigt; men lad „det være vilkaarligt, saa er det dog aldeles **nødvendigt**."

Ligeledes fuldkommen enig! — En Udgiver af gamle Digtninger er noget andet end en Aftrykker; men en Udgiver af Folkesange er ogsaa meer, end en Samler af alle gamle Vise-Afskrifter og nye mundtlige Recitationer — og meer end en Correcteur af grove Skriv- og Trykfeil**). Der er saaledes ikke mindste Tvivl om, at en saadan

*) Om denne Omdigtnings Værdi og Forhold i og for sig selv, er her iøvrigt slet ikke Tale. Jeg har kun bemærket, at den umueligen kan bringes i Harmonie med et Afguderi af den Art, som Forsvaret for de gamle Frekeners barbariske Stavemaade, og med Alt — Godt og Slet — til Takke tagende Smag. Pastor Grundtvigs bearbeidede „Kæmpeviser" svare derimod, paa sin Viis, ganske til hans danske Bearbeidelser af Saxo og Snorre.

) Professor Petersen anfører S. 247 et Exempel paa en Trykfeil i Philologen P. Syvs Udgave (Visen om Thor af Hafsgaard) „I otte Dage havde hun ædt", i Stedet for det rigtige hos A. S. Vedel: „I otte Dage haver hun **ikke ædt." Men jeg turde hertil vel sige, at jeg kiender meer end een Sætter, som, naar han ordentlig havde læst den

Udgiver f. Ex. vil rette det feilagtige „spraittede“, (hos Nyerup) og det skiødesløse „spratte“ (hos Syv) til det rigtigere „spratt“, Imperf. af det gamle sprætte ɔ: sparke; som for Resten endnu bruges; (s. Molbechs D. Ordb. I. 397. „At sprætte Klæderne af sig“ i Sengen.) Videre: at denne Udgiver vil rette den Nyerupske Trykfeil: „Svinefloкke“ til Svineflykke; Nyerups „Snid“, og P. Syvs „Snild“ (?) til Sned; o. s. v. i de 5 eller 6 øvrige Feil, som ere anførte hos Professor Petersen S. 248.

3. „Det er fremdeles nødvendigt at rette Texten, for at det be-„hørige Fodmaal (Metrum) tydeligt kan træde frem.“

Dette ville vi endvidere tilstaae, med en fornøden Betingelse, nemlig: at en Udgiver her bekiender sig til strenge Maadeholds-Grundsætninger; men hverken hylder den S. Grundtvigske „Total-Afholdenhed“ fra al Kritik og Eftertanke, eller dens Modsætning. — I Fodmaalet kan og maa man ikke søge Eenhed eller Regelmæssighed i den ældre Folkevise. Dens musicalske Element i Versbygningen er væsentlig rhythmisk; man skal her mere høre Versets Fald, end tælle alle dets Stavelser. Ogsaa i den rhythmiske Deel kiendte Middelalderens Ballade- og Visedigtere kun lidt til den strenge Regelbundenhed; og alle Forsøg paa at bringe en saadan tilveie i vore Folkeviser ville enten strande paa deres naturlige Beskaffenheder — eller Mangler, om man vilde kalde det saa — i denne Henseende; eller de vilde lede til en Behandling af mange Versliniers Ordform og Poesie, der meget let kunde blive til Mishandling. Jeg kan atter lade en kyndigere Stemme, end min egen, tale: „For at „synge en Vise, saadan som den her ligger for os, maa man „altsaa ved den store Forskiellighed i Rhythmerne, „hist og her nærme sig til det reciterede Foredrag; og

---

hele Visen igiennem, selv vilde rette denne Feil, dersom han maatte. Den samme Sætter vilde derimod ei kunne rette Trykfeilene i den Nyerupske Udgave I. S. 75: „Löv og Lyd“; i Stedet for „Löd og Lyd“; men dette kan derimod enhver Udgiver, som er noget vant til at læse og forstaae ældre Dansk, og har Vedels eller P. Syvs Udgave for sig. Der findes endnu langt værre Skrivfeil, selv i Karen Brahes Haandskrift, end denne Tryk- og Læsefeil.

„dette har vist ogsaa i de ældre Tider meest været Tilfældet, ligesom „Nutidens Improvisatorer i Sydlandene forstaae at „udvide og at sammendrage en Melodie, saa at den ret „vel passer til den frie Form af de Ord, Aanden just lægger dem „i Munden. Den lærde Musiker vil, som en Følge heraf, maaskee „stødes derved, maaskee mindre villig finde sig tilrette; medens den „ulærde Sanger, blot forsynet med godt Øre for Melodie og Rhyth„mus, uden Vanskelighed paa hiin Maade vil kunne synge mange „af de gamle Sange.“*)

Men vi komme nu til det fierde Punkt i Professor Petersens Udvikling af hans Meninger om de gamle Visers Sprogform eller deres hele linguistiske Tilstand, og hans Principer for deres Behandling ved en Udgivers Haand: „Det er endelig nødvendigt, at rette Texten for at Rimene kan træde frem i deres rette Skikkelse.“ (249. 250.) Han forklarer dernæst Rimenes hyppige Ufuldkommenheder, og hvorledes man, ved endeel af disse, ikke tog det saa nøie i ældre Tider, men lod det være nok, at enten Stavelsernes Vocal-Lyd, eller ogsaa Consonanterne, vare enten de samme, eller nær beslægtede. Men, hvor al Assonants er borte, der ophæves jo enhver Tanke om Riim; der „maa Manglen enten ligge i total Forvanskning, eller i Sprogets Forandringer.“ Endestavelser som Mark og Magt, kan man ikke lade passere:

4. „Der er saaledes Grund til at føre Rimene tilbage til deres „oprindelige Skikkelse; og hvad ligefrem deraf følger, at føre „hele Visens Sprog tilbage til det selvsamme „Sprogtrin, hvorpaa Rimene staae.“**)

Dette er egentlig den Thesis i det Petersenske System, hvorpaa hans Methode for Visernes „antiquiserende Omstøbning“ hviler; og det er nærmest de uheldige Riim-Mangler, som have undermineret vor, i de foregaaende Sætninger saa vel indledede og begyndte Enighed;

---

*) Ch. Winther, Fortale til Udgaven af de ved Prof. Weise componerede Kæmpeviser.

**) Nemlig de ved det conjecturale System indsatte, eller nydannede og omdannede Riim-Ord, eller Riimstavelser i gammel Form.

ja som, i Fald man ikke kan fortolke en strax efter paafølgende Hoved-Sætning paa min Maade — reent vilde sprænge denne Enighed i Luften. Jeg vil imidlertid med de alvorligste Bestræbelser, og med enhver Indrømmelse, som Sprogkritikens og Sproghistoriens Grundsandheder tillade, søge at afværge en saa beklagelig og ødelæggende Hændelse.

Den her tilsigtede Thesis (S. 250) er denne: at hvis man ikke „fører hele Visen tilbage til det samme Sprogtrin, hvorpaa Rimene (de nygiorte gamle) staae, da vilde der atter blive Disharmonie imellem Liniens Begyndelse og dens Slutning;" og

5. „Dette allene viser, hvor ugiørligt det er, at føre „Viserne over i det nyere Sprog."

I disse faa, men vægtige Ord kan der ikke allene ligge en casus belli imellem Professor Petersen og mig — dersom deres Mening ikke ved en diplomatisk-kritisk Underhandling fra begge Sider kan jævnes, eller „tillempes;" men de ere maaskee tillige det egentlige Frøkorn til den Kæmpevært, eller Kæmpetext, under hvis uhyre Masser og tæt skyggende Grenesprebning alt poetisk Solllys skulde berøves vore Folkeviser, og al Næringssaft berøves den Jord, hvori de hidtil have kunnet voxe, og hvori en Mængde af disse Viser endnu kunne trives — nemlig Popularitet og Læselighed.

9.

Meer end en Menneske-Alder er forløben, siden jeg lærte at forstaae og at fatte vore saakaldte „Kæmpeviser". Aarene have forhøiet, ikke formindsket min Kundskab til Viserne og Sproget, hvori de ere skrevne, tilligemed min Interesse og min Kiærlighed for dette; men de have med den forøgede Kundskab og aa sat mig mere i Stand til at skiønne Tingenes virkelige Stilling og Forhold; de have givet mig bedre Evne til at skielne imellem Kiærne og Skal, og til at kunne sætte høi Priis paa vor danske Sprog-Eiendom, vore nationale Sprogskatte, uden at vugges i Drømme om en mageløs Herlighed, der skulde være udelukkende falden i vor, eller snarere i

vore Forfædres Lod; og uden at indklæde min Vurdering af det eiendommeligt Nationale, den ægte Sprogmalm, eller den oprindelige Folkepoesie, som er bevaret saavel i de gamle Viser, som i andre Sproglevninger fra den danske Fortid, enten i en pralende Selvroes, i Nedsættelse af vor egen nyere Sprogdannelse og Sprogkonst, eller af nogen fremmed Nationalitet, dens Sprogskatte og Digterværker. Jeg maa sige dette, fordi jeg maa beskytte mig selv mod den uvenlige Tanke, eller den fiendtlige Sigtelse: at jeg ikke var ligesaa tilbøielig til at sætte fuld og tilbørlig Priis paa vore Folkeviser, som Andre, der enten ville giøre dem til Gienstand for Afguderi, eller for Behandling som blotte Overgangslevninger af Nordens gamle Sprog. — Jeg betragter, jeg vurderer og jeg elsker dem som Danmarks Eiendom, som dansk Folkepoesie. Jeg vilde oprøres, ikke mindre end Professor Petersen, eller Professor Winther, ved det Foretagende: at omgiøre Viserne ved Modernisering — hvilket fornuftigviis allene kan menes ved „at føre dem over i det nyere Sprog;" men, jeg vil hverken giøre dem ældre, eller nyere, hverken bedre (i restaurerede Former), eller slettere (i fordærvede Afskrifter). Jeg vil **give dem som de ere**; jeg vil hverken ombigte dem, eller omskrive dem; men jeg vil, at de selv skulle tale til den nærværende Slægt, paa Papiret, ligesom i Sangen eller Oplæsningen; saaledes som de ogsaa have talt til Slægter, der for Aarhundrede siden vare levende i Danmark.

Dette kunne de hverken, naar vi overalt, hvor vi møde, eller troe at møde nogen Feil eller Mangel, ville ombanne deres Riim, deres Endestavelser, deres Sprogformer, efter den islandske Grammatiks Regler, eller efter Sprogleve og skarpe Sprogafdelinger, som kun ere til paa Papiret; eller naar vi, henimod Aar 1850, ville aftrykke dem, som man i vor Literaturs Fosterliv, i vort Skriftsprogs og vor Skrivebrugs Barndom, optegnede dem med usikker, uøvet Haand, i barbariske Dialectformers Ordforvandling, eller med en ustadig, hvert Dieblik forskiellig, sig selv modsigende Stavemaade. — Vi ville hverken lade os imponere, eller forvilde af almindelige Sætninger og Paastande om Folkevisernes Forvanskninger

i Vedelske, Syvske eller Nyerupske Udgaver. Man kan fierne og rette disses enkelte Urigtigheder, forbedre deres enkelte Feil — og anvende den samme Sprogtakt og Sprogkritik, hvorved dette skeer, paa Afskrifterne af utrykte eller trykte Viser — dette er intet Kæmpeværk; dette er ikke et Foretagende, hvis frække Dristighed en rædselfuld sprogkritisk Hævn og Straf skal tugte; eller fra hvis Udførelse en dansk Sprogkiender og Elsker af Folkepoesie maatte lade sig skræmme af nogensomhelst forudfattet Mening, eller forudforkyndt Bandsættelse. Vi have lært i Danmark, siden Holbergs Tid, at vurdere og at bruge den sunde Fornuft; og han, der i sin Levetid ikke var æsthetisk dannet til selv at kunne nyde en Kæmpevise, vilde i det mindste, om han for et Øieblik kunde leve op i vore Forhold, glæde sig over at vi fulgte hans Spor, i at anvende en af hans mest geniale Evner som dansk Forfatter under Udgivelsen af de gamle Folkesange.

Jeg tør antage, at selv hos min ærede og lærde Modstander fremtræder — i det følgende af Deductionen af den Sætning, som han mener at have godtgiort (S. 252), at „Kæmpeviserne maa meddeles i deres eget gamle Sprog“ — saadanne Yttringer, som netop bestyrke Rigtigheden af min Fortolkning af denne Sætning. Jeg siger nemlig: vi skulle meddele Visernes gamle Sprog i Ord og Udtryk, med samvittighedsfuld Agtelse og Omhu for disse Poesiens symbolske Midler og Betegninger; men ikke med en barnagtigt frygtsom Tilbedelse af Bogstaver eller af materielle Ordformer. Man vil kunne see det praktisk beviist, at hele Vers, med deres Ordstof af flere hundrede eller tusinde Ord kunne giengives ordret, i mangfoldige, ja utallige Tilfælde endog bogstavret, efter gamle trykte eller utrykte Texter, i vor nuværende danske Skrivebrug. Herimod kommer det slet ikke op, at vi ved $\frac{1}{100}$ eller $\frac{1}{1000}$ Deel af dette Ordstof i enkelte Tilfælde, hvor dansk Sprogkundskab og æsthetisk Tact leder os, see os i Stand til at forbedre en Linie eller et Ord i Visen, enten ved Anvendelse af Professor Petersens eget System — hvad Ordformer angaaer; eller ved at meddele en af Conjecturen bibragt ny Læsemaade. Paa denne Maade er det, at vi holde Visernes poetiske Værd i Agt og Ære, uden at giøre os med vor

nærværende Sprogkundskab og Sprogdannelse til Trælle af uvidende, uøvede, skjødesløse og smagløse Afskrivere; paa denne Maade er det, at vi trykke Folkeviserne for Folket, eller for den Deel af Folket, der endnu kan og vil nyde deres Aand og Indhold. Men Folket bestaaer hverken blot af Sprogforskere, eller af enkelte toneangivende Stemmer i et Samfund. Disse kunne modvirke, maaskee omstøde den rigtige Fremgangsmaade; men deres Magt naaer ikke engang til at fordunkle, mindre til at ophæve den sunde Fornuft. Dens ideale Rige ligger uden for alle Fordommes, alle falske eller skiæve Foretagenders Indvirkning. Man kan give os en uforstandig, en forfeilet Udgave af de gamle Viser; men de ere da ikke til i denne; de ere til i den rette Skikkelse, som er deres egen, som er eiendommelig for Digtninger, der have levet, ikke i den eengang faste, bestemte Form af et Skrift, et Værk af en Digter fra Konstpoesiens Tid, men kun i Traditionens og Hukommelsens svævende Form. Ligesom man seer, hvorledes i hiin Tid skiønsomme Afskrivere have brugt Omhu og Eftertanke, og mangengang Een har hørt eller læst bedre, end en Anden, og derfor ogsaa skrevet bedre: saaledes er en Udgiver af Folkeviserne i vore Dage under samme Vilkaar, midt iblandt Afskrifternes forvirrende og fordunklende Mængde og Afvigelser. Han er ingen Træl af Bogstaver, ikke engang af hele Haandskrifter; men han maa forstaae at læse, for at kunne lade trykke det Rette.

Dette er den Hovedsætning, jeg her paa Kritikens Vegne maa forsvare, baade imod lærde Sprogforskere, og imod en vildfarende Enthusiasme, der vil kaste sig paa den døde Materie, i Stedet for paa Aanden og Aandens Formliv En i to Aarhundreder baade ved mundtlige og skriftlige Traditioner — baade i Hukommelsen og ved Nedskrivning efter denne, eller ved Afskrifters Afskrifter — giemt Folkevise, er ikke til i nogensomhelst enkelt Copie, saa lidt som i 20 eller 30 saadanne — hvis ikke det Uhørte og Umuelige indtraf, at de alle vare ligelydende, eller paa Smaating nær fuldkommen eens. Den er ikke til i den ældste Afskrift, fordi den er ældst; og ligesaa lidt i en yngst Afskrift, fordi den er yngst; den er ikke til i nogen original (oprindelig) Opskrivning fra vor Tid, efter

mundtligt Fremsagn, med mindre dette er den *eneste* Form, hvori den haves; den er ikke engang til i *denne*, i Fald den har aabenbare og tydelige Sprogfeil, der kunne borttages. Den er først til i den saaledes rettede Skikkelse. **Visen er overhovedet kun til i sin bedste, sin reneste Form** — som Vise, som Folkepoesie betragtet. I *denne* Form, i Udgaver, som indeholde og giengive denne, ere Viserne til for det læsende Publicum, for Folket. I Haandskrifter og i gamle Udgaver, ere de til for Sproglærde og kritiske Sprogforskere, eller for Literatorer og Bogelskere. At ville udgive *Viserne* i 30 Haandskrifters forskiellige Former, eller begrave den gode Form i en meer eller mindre raa og vanskabt Skrive- og Stavemaade — er at forvirre og forvanske Bestemmelsen og Brugen af et Manuskript, og af en trykt Bog. At udgive dem med 30 Haandskrifters Varianter og Variationer, er — om ikke i ethvert Tilfælde, dog i de allerfleste — at give os det hele golde Ax med den eneste vægtige Kiærne; eller med andre Ord, at begrave den *gode* ɔ: den bedste Form iblandt mindre gode, slettere, og reent slette.*)

10.

Hvorledes Professor Petersen selv, i at ville udvikle sine Anskuelser af Visernes *Omskrivning* i ældre Form, indirecte kommer

*) At Variantjægeri baade grasserer og florerer i vore Dage: er jeg langt fra at være uvidende om. Det hører med til det 19de Aarhundredes Charakteer, at ville i alle optænkelige Retninger fremdrage eller frembringe noget **nyt** — eller, i Mangel af det virkelig nye, **noget, der seer ud som nyt.** — *Kiærnen* af de gamle Classikere er for længe siden udtømt. Men i *Skallerne* kan man endnu giøre nye Opdagelser — eller haaber det; og agter i saa Fald hverken Møie, Tid, eller Publicums Tarv eller Penge. Dog passer denne Sammenligning overhovedet kun ganske ufuldkomment herhid. Udgaver af gamle Classikere — ja selv af gammeltydske Digtere m. m. have deres eget *philologiske* Publicum, i et Antal af stundom mange hundrede Personer, der ere Kiøbere af Bogen. En Materialsamling til vore gamle Viser paa 3—400 Quartark, skulde jo derimod trykkes for et Publicum af maaskee 10 til 20 Personer.

til at understøtte de modsatte, ovenfor beviste Grundsætninger: kommer jeg nu tilsidst til at berøre. — Han vil, at de i vore Dage skulle føres tilbage til ældre Sprogskikkelser; men dog ikke (da dette ikke meer er giørligt) til den tidligste danske Sprog- (egentlig Skriftsprog-) Periode, som han kalder „Gammel-Dansk“,*) og hvorved han i sin danske Sproghistorie (I. S. 80—91) forstaaer en Sprogform, som han egentlig blot vil finde i de skaanske Love og Stadsretter, og i Vitherlagsretten. (Den sidste er dog kun til i en yngre Skikkelse; de første besidde deres ældre Sprogcharakteer mere som provinciel skaanske Haandskrifter, end som Mindesmærker af en almindelig ældre dansk Sprogform. Neppe har den tidligste Optegnelse af de siællandske Love været yngre, end den skriftlige Optegnelse af Skaanske Lov; og heller ikke vil Alders-Forskiellen hos de ældste Haandskrifter af begge være betydelig.) Den tidligste Sprogperiode, hvortil Professor Petersen altsaa vil gaae tilbage med Viserne, er det af ham saakaldte „ældre Dansk“ — en Benævnelse, der maaskee, i Forhold til hiin af „Gammel-Dansk“, ikke er ret heldig; da „Ældre Dansk“ egentlig maatte være tidligere, end „Gammel“ Dansk. Men dette saakaldte„ Ældre Dansk“ betragter Forf. som den Skriftform, der naaer fra Valdemar II. til Margrethes Tid, eller fra Midten af 13de til Slutningen af 14de Aarhundrede. Her møder den Mislighed, at man folgelig i denne Periode af 150 Aar maa indbringe, baade Sproget i de ældste gode Haandskrifter af de siællandske og jydske Love, i Henrik Harpestrengs Lægebog, og i danske Diplomer fra anden Halvdeel af 14de Aarhundrede, samt Lov-Codices fra samme Tid. Ja Forfatteren bringer ogsaa det skiødesløse og slette Sprog i den saakaldte „Kong Eriks Krønike“ paa Dansk (som Nyerup lod trykke 1827) under samme Kategorie; siden Haandskriftet mueligen er fra første Halvdeel af 14de Aarhundrede.

*) Forfatterens Ord ere (l. c. S. 353:) „Den Periode, der i Almindelighed kaldes Gammel Dansk.“ Det kan dog bemærkes, at det egentlig kun er Forfatteren selv, der anvender denne Benævnelsen med en bestemt Indskrænkning til saa skarpt afstukne Grændser.

Vi give Professor Petersen Ret i, at det er i dette Tidsrum (eller omtrent imellem 1250—1400) at endeel af de ældste danske Viser (baade de saakaldte „Kæmpeviser“, og endeel af de historiske) allerførst kunne være blevne til; og at de i samme Tidsrum, ved at gaae fra Mund til Mund, have dannet sig i „en staaende Skikkelse.“ Men denne Skikkelse vedblev, ved mange Viser, endnu længe at være meer eller mindre svævende eller ustadig; og Haabet om at kunne giengive Viser, oprundne i hiin i Tidsalder deres „oprindelige Sprogform“, ansee vi for meget usikkert og ofte skuffende. Vor Forfatter kalder selv denne Periode „temmelig lang“; den er ogsaa i sine Skikkelser meget uliig, naar vi f. Ex. sammenligne Sproget i Lovene fra det 13de Aarhundrede, eller disses ældste Haandskrifter, med Diplomer fra Dronning Margrethes Tid, eller Slutningen af 14de Aarh. Sproget i den hele Samling af danske Viser kunde derfor, som Prof. Petersen rigtigen bemærker, „ingenlunde ordret blive det samme“ (l. c. S. 253). Den „ægte ældste Kæmpevise“ (hvis Charakteer og linguistiske eller historiske Kiendemærker han dog ikke nøiere angiver) vil Forfatteren sammest. i Sproget have sat eller bragt tilbage til sammes „ældste Skikkelse, i Overgangsperioden fra Gammel Dansk til det nyere danske Skriftsprog.“ Da han nu, som alt er sagt, ved „Gammel-Dansk“ forstaaer Sproget, som det var før Midten af det 13de Aarhundrede, et Tidspunkt, som vilde være det fierneste, man kunde tænke sig for danske Visers Opkomst: saa kunde man endog efter hiin Forskrift komme til, undertiden at giøre Sproget ældre, end Visen var i sin Oprindelse. Men vor Forfatter antager endvidere, at Visernes Sprog maatte bringes tilbage (restaureres) i **forskiellig Grad af Ælde**, i Forhold til Tiden, hvori de ere oprundne, og at „efterhaanden, som det er gienshynligt, at Visen skrider frem i Tiden, maa dette ogsaa give sig tilkiende i Sproget.“ Allerede heraf see vi, at det Slags linguistiske Ombannelses- og Omskrivnings-Proces, som Professor Petersen vil have foretaget med Viserne, naar de skulde „giengives“, eller restaureres efter hans System, vilde udfordre saadan en Dybde og Udstrækning i Sprogkundskab, i Forening med en Sikkerhed i Smagen, en Skarphed i Kritiken, et Talent i dens conjecturale Udøvelse,

uundværlig for den Konst at restituere Folkevisers forældede Sprogskikkelse — især hos os, hvor Sprogmonumenter fra Middelalderen ere saa faa, og ældre poetiske (Viserne undtagne) reent fattes — at man neppe hos den lærdeste Sprogkiender turde vente at finde disse Egenskaber i fornøden Grad. Vanskeligheden vilde blive saameget større, da Forf. selv siger os, at nogle Viser maa antages, „virkelig at ligge paa Sprog-Overgangens Trin;“ atter andre „bære overalt den nyere Tids Præg til Skue“, og disse „kunne giengives næsten ganske i det nyere Sprog.“ (S. 253.)

Dersom vi endog vare villige til at antage Prof. Petersens sproghistoriske Hypothese om hine tre, af ham saa skarpt affondrede Sprogperioder i det ældre danske Skriftsprog — i et Tidsrum, der i Skriften og Haandskrifterne selv ikke udgiør stort over et Par hundrede Aar, eller med runde Tal, fra 1300 til 1500: saa vil dog Enhver, som overveier det foregaaende, indsee Umuligheden i, med nogen Sikkerhed overalt at træffe det rette Sprogtrin for en gammel Folkevises ideale eller restituerede Form. Denne Umulighed bliver endnu mere indlysende ved følgende Omstændigheder:

1) Sprogforskiellen i de virkelige, eller forudsatte Variations-Perioder i bemeldte Aarhundreders ældre Dansk, og Forskiellen imellem dette og det nyere Sprog, ligger for en stor Deel mere i Stavningen, end i grammatiske Former, eller i Udtalen. Uden Tvivl har denne i Aarhundreders Løb modtaget adskillige Modificationer; men disse have paa langt nær ikke været saa betydelige, som Stavemaadens Ustadighed eller Forandringer. Dette viser sig bl. a. derved, at man endnu f. Ex. kan oplæse en Vise af de ældste Haandskrifter, ja oplæse dansk Prosa af andre Haandskrifter, hundrede eller to hundrede Aar ældre, aldeles efter nærværende Udtale, og dog næsten uden al Forandring i Ordenes Form — naar man seer bort fra den blotte Stavemaade *).

*) Man kan oplyse paa en modsat Maade, at Stavning ikke giør Udtale. Om den gode danske Udtale i vor Tid er man dog, i den dannede Verden, temmelig enig. Skulde man derimod indrette Udtalen efter enkelte Neologers Stavnings-Theorier, eller efter det "Sletskrivnings-System", at

2) Visernes Skriftform er overhovedet ikke ældre, end omtrent fra Midten af det 16de Aarhundrede, og den ældste trykte Udgave fra 1591; saaledes kan man finde de alleræld ste Folkeviser, og saadanne, som vi her maa kalde ganske nye (d. v. s. fra Slutningen af 15de, og første Halvdeel af 16de Aarhundrede) opskrevne paa een og samme Tid, efter een og samme Slægts Skrivebrug. Man vil da maaskee vel i de ældste og ældre Viser finde flere forældede og vanskelige Ord; men man vil i det hele omtrent finde samme Charakteer i Sprogets grammatiske Elementer. — Professor Petersen har (S. 254—261) til Oplysning af sin Theorie meddeelt en Prøve i et Par, i archaiserende Form omskrevne Viser („Liden Danneved", og „Elverhøi",) hvilke han holder for saadanne, „hvori Sproget kan antages at have nærmet sig Kæmpevisernes ældste Sprog." Er dette virkelig saa, da kan der ikke gives bedre Bestyrkning af det ovenfor bemærkede, om den i sig selv ikke betydende Forskiel imellem det 16de og det 19de Aarhundredes danske Skriftformer — naar det gielder om at opskrive eller meddele Texten til en Folkevise, som endog „nærmer sig disse Visers ældste Sprog." Ved at undersøge Professor Petersens Restaurering af de to ældgamle Viser, finde vi nemlig at den egentlig i det Hele er et Aftryk af And. Vedels Text fra 1591; og at denne igien uden Hinder ligesaa godt lader sig opskrive efter vor Tids Stavebog, som efter A. Vedels, eller efter den Petersenske Restauration, der i det Hele kun berører Stavningen og nogle faa Endeformer.

Jeg troer bedst at oplyse dette, ved nedenfor at lade aftrykke den saa vel og saa alminbeligt bekiendte Vise „Jeg lagde mit Hoved til Elverhøi," som ogsaa derved er mærkværdig, at denne Vises Form allerede hos Vedel er saa correct, saa poetisk heel

---

Skrivebrug ikke er Folkevedtægt, men en efter hvert Individs Mening foranderlig Ordstavning: saa vilde det indtræffe — hvad nu næsten daglig kan hænde — at den indfødte og sprogøvede Danske vil læse mange Ord i trykte Bøger galt, naar han vil læse dem efter Stavningen.

og fuldstændig, at man neppe af noget nok saa gammelt Haandskrift vilde finde sig kaldet eller berettiget til enten at tage fra eller lægge til. Naar man sammenligner denne Vises tre Aftryk: det Vedelske, det hos Petersen restaurerede, og det efter vor Tids Stavemaade opskrevne: da vil man i det mindste overbevises om, at Restaurationen og Archaiseringen her ikke gaaer meget videre end til Stavningen *); og at deres egentlige Resultat er, „at Visen faaer et mere antikt Udseende." Høre nu disse to Viser til dem, „som nærme sig Kæmpeviserne ældste Sprog:" da maa jo Restaurationen ved dem af næste Aldersgrad blive endnu mindre mærkelig, og endnu mindre fornøden.

11.

Af det Foregaaende vil Læseren saaledes have seet, hvilke Resultater den Petersenske Anskuelse af vore gamle Folkeviser, deres Sprogform og deres Restauration m. v. medføre. Heller ei vil det være vanskeligt for Nogen, at udlede eller at opfatte de Hovedpunkter, hvori vi, uden at fravige de ovenfor udviklede historiske Kiendsgierninger og kritiske Grundsætninger, kunne i det Væsentlige erklære os enige med denne Sproglærde. Disse Punkter ere nemlig følgende:

1) Viserne have en eiendommelig Betydning, baade (under Anvendelsen af en rigtig kritisk Betragtning) som Bidrag til Sædernes og den nationale Culturs Historie, og som dansk Folkedigtning eller Naturpoesie; men det er deres nationale poetiske Værdi, der maa give denne Betydning sin Kiærne og sit egentlige Hold. Denne Værdi kan nemlig, hvor den er tilstede, tænkes som noget afgiort Uafhængigt og Selvstændigt, eller som beroende paa en absolut og

*) Man kunde vel i den Anledning spørge: hvad der egentlig er vundet ved, at skrive (i Svend Danveds Vise, hos Prof. Petersen) f. Ex. scal i St. for skal; icke for ikke; melte for mælte; Prest for Præst; Suene for Svende eller Svenne; suige for svige; ridendis for ridendes; sellff for selv; kierist for kiærest, o. s. v. — Dette er jo, i den egentligste Mening, kun at ville befordre det „antike Udseende" ved at give bekiendte Ord en gammeldags Maske paa.

væsentlig Beskaffenhed; derimod ere Folkevisernes historiske Betydning vilkaarlig, afhængig og middelbar. Viserne ere ligesaa lidt anvendelige som historiske Kilder for de gamle Tider, som man i vore Dage kan skrive Historien efter historiske Romaner.

2) Visernes ydre Form er ikke til i sin ældste eller oprindelige Sprogskikkelse; den er kun til, saaledes som den maatte fremkomme ved forskielligartet skriftlig Optegning — tidligst fra Midten af det 16de Aarhundrede; siden yngre og yngre indtil Slutningen af det 17de Aarhundrede; men altid i disse sildigere Optegninger med Levninger af foregaaende Tiders forældede, i Tale og Skrift uddøde Sprogstof (saavel Talemaader og Sprogvendinger, som Ord, Ordformer og Ordbemærkelser), ligesom af saadanne Tiders grammatiske Sprogformer og Egenheder. Disse forældede Sproglevninger, som i øvrigt for det meste kun ere til i Afskrifternes, undertiden næsten ukiendelige og lemlæstende Forvanskning, maa være en Hovedgienstand for den philologiske Undersøgelse og Oplysning, som Folkeviserne undertiden trænge til. Men saadanne Tilfælde ere i Almindelighed ikke hyppigere, end at de let paa vedkommende Steder kunne forklares; de ere saa isolerede og adspredte, at de saa godt som aldrig hindre, enten den poetiske Opfatning af en Vise, eller dens Læsning og Forstaaelighed overhovedet *).

*) Man maa ikke lade sig skræmme af nogle enkelte Ord og Ordformer, der undertiden fremdrages til Beviis paa Visernes meget mørke og uforstaaelige Sprogcharakteer, hvis Læseren ikke gaaer denne i Møde, ei allene med fortroligt Kiendskab til Gammel-Dansk; men ogsaa med „et omhyggeligt Studium af Oldsproget“ (det Islandske). Man lærer jo dog snart, f. Ex. at den i hundrede og hundrede Viser gienkommende Talemaade: at ride sig under Ø, ikke just kan bemærke, hvad „under“ nu ligefrem siger i det nærværende Sprog; hvad enten Talemaaden oprindeligen kan have været: „ride öndurdr Ey“ (ɔ: til et Land, lige over for Øen: jvf. Vedel Simonsen, „Kæmpevisernes Skildring af Middelalderens Riddervæsen,“ 1829. S. 50; man siger dog endnu: „at seile under Landet“) eller den har havt nogen anden Form. Men det maatte da tillige bemærkes, at man upaatvivlelig i en Mængde Viser, digtede i sildigere Tider, (15. og 16. Aarhundrede) har sat den engang indførte og staaende Talemaade ind, uden tydeligt at tænke sig noget derved. Viserne vrimle af

3) Visernes Optegnelser ere ligeledes til i meget forskiellige Stavemaader, betingede ei allene ved de forskiellige Tiders Skrivebrug; men ved de Personers forskiellige Stand, Dannelse og Kiøn, eller Fødested og Dialect, som have opskrevet Viserne. Denne de ældre Tiders ustadige Skrivebrug er — efter min ærede Collegas udtrykkelige Vidnesbyrd — i det mindste ligesaa slet og fordærvet („stympéragtig") som nogen nyere Stavebrug.

4) Man kan vel paa flere Maader søge at bringe Sproget eller Stavningen i de skrevne Viseterter tilbage i ældre Former, deels „for at give Viserne et antikt Udseende" (men et saadant gammeldags Syn og Skin er en Omstændighed, uden sand eller væsentlig Betydning); deels for derved at kunne borttage en og anden af de hyppige Mangler i Rimene, (efter vore Rimeregler) eller Uregelmæssighed i Versemaalet. — Men der gives ingen constant Regel for at udføre en saadan Omdannelse og Omskrivning heelt igiennem med Eenhed og Consequents. Man maatte idelig tage forskiellige Tiders ulige Sprogformer og Skrivebrug til Mønster og Rettesnor; og en fuldkommen Sikkerhed i denne Operation vil være umuelig at opnaae, selv for den lærdeste Sprogkyndige. — Saavidt troer jeg Hr. Professor Petersens Mening, i disse Sætningers væsentlige Indhold, at være overeensstemmende med min.

Men jeg maa nu for det første deri vedkiende mig en anden Anskuelse og Overbeviisning, end han: at selv under de heldigste Omstændigheder vedkommer en saadan Omskrivning yderst sielden Visen selv, betragtet som Folkedigtning, som et poetisk Product af den umiddelbare Naturpoesie; men den vedkommer Sprogforskning og Sprogvidenskab; den gaaer umiddelbart ud paa Visernes linguistiske Former, og tilsidesætter deres poetiske Heelhed, Nydelsen af deres naive Poesie og dennes substantielle Deel, for en Restauration af et materielt Udvortes, der ofte netop ved at restaureres, tillige endnu mere forældes, og derved, i Stedet for at lette Visernes Læsning som Digte og som Sprogværker, vanskeliggiør

---

saadanne standard locutions; som dog i de allerfleste Tilfælde ere forstaaelige nok.

denne. — Naar dette forholder sig saaledes, og vi altsaa fra det Usikkre, Ustadige og Vaklende i en Restaurering af det Obsolete, som dog aldrig overalt bliver en fuldkommen restitutio in integrum, ville gaae over til en consequent Forholdsregel, der lader sig anvende paa Folkeviser fra enhver Tid, naar de blot ere danske: da bliver ingen anden tilbage, end den Lære og Grundsætning, jeg allene kan følge og antage for den rigtige, og hvori jeg saaledes maa skille mig fra den Petersenske, eller enhver anden Theorie, der vil udgive Viserne, læselige for Philologer; men ulæselige, eller meer og mindre vanskelige, usikkre og ustadige at læse, for Folket af enhver Stand og Classe, som vil tilegne sig og nyde disse Viser for Indholdets og den poetiske Virknings Skyld.

Folkeviserne maae vi altsaa fornemmelig betragte og udgive som poetiske Sprogværker, som Produkter af en ældre Natur- og Folkepoesie, hvilke man skal giøre sit Bedste for at meddele den nærværende Tid i deres Indholds Reenhed og Fuldstændighed — i deres uforandrede Sprog og Ordstof; men dette hverken forvansket ved en slet og fordærvet Stavemaade, eller ved at ville give Viserne et ved Konst forældet Udseende. Denne Betragtning af Visernes Natur og Beskaffenhed staaer ogsaa i Harmonie med deres historiske Betragtning, eller en saadan, hvori Texten eller Indholdet betragtes under Anvendelse paa historiske og archæologiske Forhold. Det er i Visernes poetiske Indhold, og i deres nationale historiske Charakteer, at deres sande antik-naive Præg ligger; men ikke i Ordenes Skrivning med andre og flere Bogstaver, end vi nu nu bruge. De skulle udgives uhindret læselige af den nærværende Slægt; **altsaa efter dennes Skrivebrug og Stavemaade.** — At dette lader sig udføre paa en overhovedet let, til- tilfredsstillende og consequent Maade, naar vi i Viserne ikke blot ville see et Stof for Sproghistorie og Sprogforskning, men Frembringelser af dansk Folkepoesie: dette vil jeg nu ikke videre i Theorien fremstille; men hellere paa en eller anden Maade praktisk bevise det.

12.

De foregaaende Undersøgelser, hvori jeg har stræbt at udvikle det sande Forhold med vore Folkeviser, og at gjendrive den Mening, at det skulde være nødvendigt for en Udgiver i vore Dage, at archaisere dem i Sprogformer og Stavning, endog meer end de ere i Haandskrifter og gamle Udgaver: have ikke nærmest giort den Grundtvigske Plan for deres Udgivelse til Gienstand for Kritik. Det var naturligt og nødvendigt, at endskiønbt denne Plan var den nærmeste Anledning til Undersøgelsen og Fremstillingen af Forholdene, maatte Kritiken først vende sig mod en sprogvidenskabelig Idee, den nemlig, at restituere Folkeviserne til en formeentlig renere og mere oprindelig Skikkelse; inden jeg kunde give mig af med at drøfte et Forslag af saa materiel en Tendents og saa uvidenskabelig en Natur, som at aftrykke alle gamle Visebøgers forbærvede, uorthographiske Viseterter, i Stedet for Viserne selv. Meget af det, som er sagt i Anledning af Professor Petersens Idee og Meninger, vil dog ogsaa findes anvendeligt paa det bebudede Værk, der i den Febr. 1847 udgivne Plan blev kaldt „en saa vidt mueligt fuldstændig Udgave" af Folkeviserne; men som Hr. S. Grundtvig nu senere, under den over hans „Prøve" reiste Polemik, derimod vil, at vi kun skulle betragte som en Materialsamling for en tilkommende Udgave.

Hvad angaaer dette Foretagende, og Udførelsen deraf efter en saadan Maalestok, at dette literaire Værk i Omfang vilde blive et af de største, ligesom et af de kostbarste, som nogentid i Danmark er udført: da har jeg derom, med Hensyn til de materielle Forhold og Betingelser, paa et andet Sted yttret hvad jeg især troede fornødent. Størrelse og Kostbarhed er vist nok ikke det Væsentlige i Undersøgelsen; men vi kunne dog ikke afvise den Betragtning, at vilde man i Danmark — det være af Statens Midler, eller ved et Selskabs Bidrag og Sammenskud — anvende en Sum af 8—10,000 Rbdlr. paa en Udgave af Folkeviser: da maatte man være berettiget til den Forudsætning, at ikke allene dissес egen Betydning, men ogsaa Udgavens Værd og Fortienester, svarede til Foretagendets

Storhed, og at det var uundgaaelig nødvendigt, at giøre det saa kostbart, for at opnaae et fornuftigt Øiemed. Den sidste Omstændighed — der beroer paa den hele Plan og Oeconomie for Hr. Grundtvigs „Materialsamling“, og paa Fortolkningen af dette „heelt og holdent“, som efter hans egne Ord skal være Maalestokken for det Visestof, han vil lade aftrykke — har jeg allerede forhen vedrørt.*) Jeg behøver neppe at komme tilbage til en Sag, der for en stor Deel er afhængig af Hr. Grundtvigs Hensigt: at „Alt hvad der af vor Middelalders Folkedigtning er bevaret, skal overgives i den danske Læseverdens Hænder“ (Planen af Febr. 1847, S. 1); men det er naturligviis ogsaa den Omstændighed i hans Plan, at „den nye Udgave skal meddele først Visen uforandret i sin oprindeligste Skikkelse;“ og desuden, „for saavidt den haves i flere afvigende, fra hinanden uafhængige Opskrifter, meddele alle disse hele og holdne, deels i Texten, deels som Varianter“ — det er denne Omstændighed, hvori jeg (skiøndt jeg dog virkelig er „nøiere bekiendt med endeel gamle Folkevisers Vilkaar“), ikke kan see andet, end en høist „unødvendig Vidtløftighed,“ der ingenlunde „ligger i Sagens Natur;“ (Planen, S. 5.) og som, hvis det endog var muligt at udføre den uden grændseløs Forvirring af Visens Opfatning, vilde bidrage det meste til at bringe Udgaven eller Materialsamlingen til at udsvulme i en uhørt og usund corporlig Fylde.

Men hvad jeg endnu først maa afgiøre, er at indlægge Protest imod Hr. G.s omvendte eller vrange Anskuelse af en Udgaves „videnskabelige Betydning.“ Denne sætter han i Frugterne af den blotte Afskrivers og Aftrykkers Virksomhed. Han vil ikke lægge en eneste „ved mundtlig Overlevering forplantet Version af en Folkevise“ tilside; han vil ikke have en eneste opskreven Version forkastet som „uægte.“ Derom behøve vi heller ikke et Øieblik at trættes; thi jeg vil blot forkaste den slette, eller den slettere Version, hvor vi have en bedre, en mere correct og poetisk heel

*) En Betænkning over Udgivelsen af en Materialsamling, o. s. v. S. 7. S. 10—12. 12. 15. 21. 29.

eller fuldstændig — om det endog traf sig saa, at denne var *kortere*, end den, fra Poesiens Side, svagere og ringere. — Den Fremgangsmaade, han vil følge, og hvorved han troer at give sin Udgave en „objectiv“ og „videnskabelig“ Charakter, gaaer jo netop ud fra en reent uvidenskabelig Forkastelse baade af den linguistiske og æsthetiske Kritik, som han benævner „subjectiv Vilkaarlighed;“ og hans „Materialsamling“, hvoraf han ikke vil udelukke nogen Version eller nogen Variant, kan jo (som han selv, ved at tillægge den dette Navn, synes at have følt) heller ikke engang nærme sig Charakteren af en kritisk, fuldstændig og correct Udgave. En saadan Udgave maatte samle, vælge og meddele *det bedste* endnu ikke bekiendte af danske Folkeviser, ved Siden af de allerede i 3 Hoved-Udgaver trykte Viser. Den maatte vel ikke ganske forbigaae vigtige og interessante forskiellige Recensioner og Versioner, eller Opskrifter af en Vise; men heller ikke drive den blinde Forgudelse af Folkepoesien saa vidt, at betragte *Alt* hvad der er opskrevet som lige mærkværdigt, lige poetisk, lige trykkeværdigt. — Slige Forgudelsestheorier ere saa langt borte, som muligt, fra en sand „*videnskabelig*“ og „*objectiv*“ Beskuelse af den poetiske Betydning, eller af et Digts Sprogværdi; thi de føre netop lige ind i det, Hr. Grundtvig kalder „subjectiv Vilkaarlighed.“ Det er altid en egenraadig, egoistisk Tvang, hvorved en Udgiver uden Dømmekraft og Kritik nøder os til at modtage, i Stedet for det renere Stof, den ædlere Objectivitet, en raa og formløs Masse, eller en ureen, forvansket Form. Der gives en æsthetisk Kritik, som ogsaa lader sig anvende paa Folkedigtning og Folkeviser, og ved hvis Veiledning vi maa finde igiennem den chaotiske Masse af meer eller mindre slette Afskrifter, bedre og ringere Versioner og Læsemaader, charakteristiske og eiendommelige, eller ubetydelige, flaue og vamle Viser. Erklærer nu derimod Nogen, at for *ham* har dette altsammen en „objectiv“ national Værdi — at intet deraf maa blive tilbage i Visebøgerne og Flyvebladene: da kan Ingen have noget at indvende mod en saadan Mening, for Vedkommendes egen Deel; men den bliver netop kun til en reent subjectiv Anskuelse, eller hvad man i daglig Tale pleier at kalde en *Smagssag*.

Professor Petersen, der formodentlig ikke aldeles fuldstændigt kiender Indholdet af alle haandskrevne Visebøger, har i sin Afhandling om Kæmpeviserne ikke indladt sig paa nogen Undersøgelse af de utrykte Visers Forhold til de allerede bekiendte og trykte. — Det er egentlig og væsentlig kun det ovenfor undersøgte philologiske Princip for deres Udgivelse i archaistisk Form, som denne Afhandling gaaer ud paa; men, uagtet man vel kunde sige, at for en saadan Synsmaade, efter hvilken Sproget i Viserne sættes høiere end deres poetiske eller historiske Indhold, maatte alle Viser — for saavidt som de alle meer eller mindre kunne være Gienstand for Sprogkritik og archaiserende Omskrivning — omtrent have samme Værd: har jeg dog ikke mindste Grund til at antage, at Hr. Prof. Petersen vilde bifalde en Theorie, efter hvilken man vilde trykke Alt, eller dog saa meget som mueligt. Jeg for min Deel kunde være bristig nok til at ville vende Sætningen om, eller at mene: man skulde trykke saa lidt som mueligt. I at forklare, paa hvad Maade dette maa forstaaes, kan jeg tillige med faa Ord giøre Rede for det Væsentlige i min Theorie om vore gamle Folkevisers Udgivelse.

13.

I det jeg ovenfor har yttret mig om og imod en udelukkende philologisk eller linguistisk Betragtning og Vurdering af Visernes Stof, er jeg langt fra at ville reent forkaste eller forbigaae en saadan. Jeg mener tværtimod, det vilde være gavnligt og for Sprogforskningen interessant, dersom en dansk Philolog, fortrolig baade med det nordiske Stammesprog, med de svenske Folkeviser, og overhovedet med det gammelsvenske Middelalders-Sprog, vilde giennemgaae det hele danske Visestof med Hensyn paa Ordkritik, og i et særskilt Skrift levere Resultaterne af Stoffets kritiske Behandling, som her aldeles var paa sit rette og lovlige Sted; og som uden Tvivl vilde give en saameget rigere og interessantere Høst, da den Sproglærde saaledes kunde bevæge sig fuldkommen fri for alle Bihensyn til æsthetiske Grunde eller nationale Formaal. Et saadant Skrift vilde baade bevare sin selv-

stændige Værdi for nordisk Sprogkritik og Sproghistorie; og tillige meget ofte kunne være en Udgiver af Visernes Text til Veiledning og Hielp. Men, ligesom Philologen paa sin Side, saaledes maatte ogsaa Visernes Udgiver være baade tvangfri og fordomsfri paa sit uafhængige Standpunkt. Naar den lærde Sprogforsker i Visernes Ord og Ordformer finder det egentlige, umiddelbare Stof for sin Ordkritik: saa har derimod den, som vil besørge de fra Midten af det 16de Aarhundrede opskrevne gamle Folkeviser, trykte for det danske Folk, eller til almindelig Læsning, i det 19de Aarhundrede, et ganske andet Hverv. Det er hans Kald, at sørge for Læserne fra de to Synspunkter, det æsthetiske og det nationale historiske, som begge komme under Betragtning; uagtet det første — skiøndt i den episke Lyrik saa at sige uadskilleligt fra det sidste — dog har et absolut og selvstændigt Værd i Visens naturpoetiske Charakteer og Beskaffenhed, forud for det historiske Synspunkt. At her, under begge Hensyn, ei kan være Talen om andet, end at give os en god Text i den tydeligste og læseligste Sprogform, er ovenfor viist.

Fra det æsthetiske og poetiske Synspunkt kunde man unegtelig lade sig nøie med et betydeligt indskrænket Udvalg af Folkeviserne — især af den hidtil utrykte Mængde. Vil man ikke hengive sig til en national-partisk Overvurdering, da kan det ikke falde nogen ind at negte, at mange af disse Viser egentlig ikke have mere poetisk Værd, end det, som Alderen, Sproget og dettes antike Charakteer og nationale Egenhed, giver dem. Det er især ved at giennemgaae vore Vise-Haandskrifter, at man vil giøre en Erfaring, som neppe savner Analogier hos andre Nationer: at det er gaaet med Folkepoesien, som med flere Folks og Tidsalderes lyriske Digtekonst; efterat have blomstret sin Tid ud, har den udtømt sig, eller er gaaet over i et Slags staaende Typus, hvis Maneer og Form blive til vedvarende Gientagelser, hvori Aanden mattes og slappes, og Virkningen paa Phantasie og Følelse tilsidst taber sig. Man vil derfor uden Tvivl overalt giøre en lignende Erfaring: at det vel oftest er de gamle skrevne Visebøger, som have giemt det Meste af Folkevisens ringere, ubetydelige eller slette Stof;

imedens de Viser, Almuen har bevaret i Traditionen, endog til silde Tider, ikke sielden udmærke sig ved sand poetisk Værdi.

Om vore Vise-Haandskrifter gielder det overhovedet som almindelig Regel: at hvad de indeholde af lyrisk og erotisk Sang (hvilket desuden i det hele ei kan være ældre, end første Halvdeel af det 16de Aarhundrede) er den i Poesien svageste, mindst eiendommelige, ofte ogsaa i Formen sletteste Deel. I øvrigt er denne Deel overhovedet at betragte som en særegen Slægt af Viser, hvis Vurdering og hvis Udvalg maa betinges ved andre Vilkaar, end de episke Visers, og som i ethvert Tilfælde maatte skilles fra disse i et eget Tillæg.

Det er saaledes Balladerne og Romanzerne, eller de episke Viser, som udgiøre Kiærnen af Middelalderens Folkepoesie i Norden. De have en forhøiet historisk Mærkværdighed deri, at om man endog har troet at kunne finde en eller anden Overgang til Balladepoesien fra det gamle Nordens Digtning og Digtarter, saa er deres Udspring og Dannelse dog egentlig at søge i andre Elementer, end de gamle nordiske Skialdeqvads. Det er Middelalderens ridderlig-romantiske Aand og Tone, som formodentlig deels ved de tidlige Søtog til Frankrige, deels ved de Danskes og Normændenes Tog til England og Skotland, har kunnet efterlade sig en eiendommelig Eftervirkning og Indvirkning hos nordiske Folkesangere, og hos Nationerne, som de tilhørte. Vi sige dermed ikke, at jo tillige en svagere Efterklang af visse gamle nordiske Toner kan spores i Kæmpeviserne; men en umiddelbar Slægtfølge og Afstammelse fra den nordiske eller gamle islandske Poesie vil man med al Anstrengelse ei kunne bringe for Dagen. Derimod er Slægtskabet imellem den danske (svenske) og den engelsk-skotske Balladepoesie ligesaa klart og afgiort — uagtet vi aldrig, som Normanner, Englændere og Skotter eiede nogen egentlig episk Ridderpoesie i Middelalderen — som det er tydeligt, at der viser sig en oprindelig Forskiellighed imellem danske og tydske episke Folkeviser fra den senere Middelalder. Det er ikke min Hensigt videre at undersøge disse Forhold, som jeg her blot nævner, fordi de betydeligt forhøie den Interesse og Værdi, vore Ballader eller episke Viser have fra et historisk Synspunkt;

nemlig som middelbare, eller ved Phantasiens og Digtningens Speil reflecterede, og derfor hyppigt i Farverne forstærkede Billeder af en Culturtilstand og et Folkeliv i en vis Periode af Middelalderen, der vel kan sættes imellem det 14de og 16de Aarhundredes Begyndelse; men saaledes, at tidligere Erindringer fra det 13de endnu havde deres levende Eftervirkning; og at den episke Visedigtning eller Balladesang endnu har havt en Efterklang, som først ganske tabte sig med og efter Kirkereformationen.

Fra denne Side kunne vore gamle Ballader og Riddervisser give Stof til en Mængde Betragtninger og historisk-charakteriserende Træk, som langt fra ikke alle ere benyttede eller udtømte. Fra denne Side kunne ogsaa mange af de hidtil utrykte Folkeviser modtage en Betydning i deres Text-Indhold, som enten kan bøde paa deres poetiske Ubetydelighed, eller forhøie det Krav paa Opmærksomhed, som de i andre Henseender kunne fortiene. For den historiske Betragtning og Undersøgelse kan det ikke være ligegyldigt, at noget hidtil ubekiendt eller mindre fuldstændig bekiendt Træk, der ligger enten i en Situation, en Beskrivelse, en fortalt Tildragelse, i nogle Udtryk eller Yttringer, der røbe Tidernes Tænkemaade og Sædeligheds- eller Sømmeligheds-Begreber, m. m. skal blive skiult, eller forbigaaet — naar Talen nu er om at bringe for Lyset, hvad der hidtil ikke var udgivet af det danske Vise-Forraad. En Udgiver skal heller ei forsmaae noget Udbytte, som fra denne Side kan være at vinde, eller den Erkiendtlighed, han kan høste hos historiske Betragtere af disse Visers Stof. Det er et Resultat, som endog kan opnaaes ved Viser, saa at sige uden alt poetisk Værd, naar de derimod fra den anden Side virkelig indeholde noget nyt og eiendommeligt. Men ogsaa i den Henseende gives der nok af Gientagelser, Efterligninger, og Copiers Copier; og hvad man læser i to eller tre Viser, behøver man heller ikke for det historiske Forholds Skyld at aftrykke i ti eller tyve.

Nu er det i øvrigt klart nok, at ligesom vi fra det æsthetiske Standpunkt ville modtage Viserne i deres correcteste og fatteligste Form, altsaa hverken i en ældre, end den, Poesien behøver, eller i en anden Stavning end den, hvori vi læse og kunne læse ethvert

danske Digt: saaledes er der heller ikke mindste Grund for en Historiker eller Archæolog til at giøre andre Fordringer, end at en Vise, der aftrykkes, gives „heel og holden“ i sine Ord og Udtryk; der ligger heller ikke ham mindste Magt paa at see, hvor slet man i Jylland eller Fyen stavede disse Ord 1550; saa lidt som han vil forlange eller bekymre sig om, at enhver mindre fuldstændig Viseform, enhver ligegyldig eller overflødig Variant, som man kan sanke af gamle og nyere Afskrifter skal belemre den Text, han ønsker sig meddeelt for Indholdets, ikke for Varianternes Skyld. Endelig vil det heller ikke være ham om at giøre, at see uden mindste Valg enhver gammel Vise trykt, hvis Indhold han, maaskee paa Personernes Navne og en eller anden Biomstændighed nær, allerede veed saa godt som udenad, eller kiender af en eller flere tilforn meddeelte Originaler eller Variationer. — Den historiske Læser vil, ligesom den æsthetiske, finde sig langt bedre tilfredsstillet ved en med Valg, Smag og Kritik besørget Udgave af Viserne, end med en „Materialsamling“, der kun har den Bestemmelse, at skulle lette Arbeidet for en tilkommende Udgiver, i den Nuværendes Sted, som man behøvede og ventede sig.

Ved et saadant Værk vilde altsaa den egentlige Udgivelse af Folkeviserne, saavel de allerede bekiendte, som de, man i Særdeleshed maa ønske sig, nemlig de utrykte, i Stedet for at fremmes og iværksættes, ikke allene skydes endnu længere ud i en uvis Fremtid; men maaskee endog i denne Fremtid hindres, eller giøres usikker og vanskeligere. En „Materialsamling“, som den, vi trues med, vil altid, i hvor lidt den endog tilfredsstiller Publicum, giøre det mindre let, at bringe en ny, fuldstændig og kritisk Udgave af vore Folkeviser for Lyset; og den vil saaledes maaskee endnu for mange Aar hverken kunne giøre P. Syvs, eller Nyerups Udgaver overflødige; ligesom ogsaa den sidste, med al sin Spænding af Forventningen, og alt sit Apparat, ikke bragte det derhen, at man kunde undvære den første.

Hvad der af de foregaaende kritiske Udviklinger og Betragtninger nærmest og umiddelbart lader sig anvende paa Hr. S. Grundtvigs Plan til det bebudede Værk, vil for den Sagkyndige

ikke trænge til nøiere Paavisning, ligesom det, i den tidligere specielle „Betænkning", allerede for en stor Deel er behandlet. — Naar jeg tilsidst endnu engang kommer tilbage til denne Plan, er det ikke allene for at gientage de væsentligste Punkter i dens theoretiske Mangler og i den holdløse Uvidenskabelighed og materielle Grændseløshed, hvorunder den i Udførelsen maatte lide: men ogsaa for at lade en eller anden practisk Oplysning (foruden de allerede meddeelte) tale til mangen Læsers Øie og Eftertanke — ofte bedre og stærkere, end vidtløftig Theorie og langvarig Polemik. Der kan længe paa Papiret trættes frem og tilbage, om man i vore Dage skal aftrykke en 300 Aar gammel Visetext i en jydsk Dialect, eller i vort danske Skriftsprog. Ved en eller to af saadanne Visetexter, aftrykte paa begge Maal, vil kunne udrettes meget til at oplyse Sagen for Læsere, der holde paa den sunde Fornuft; men som undertiden, over lutter Lærdom, Declamationer og Polemik, slet ikke faae at vide, hvorom det egentlig gielder; hvilket man endog snarere giør sig Umage for at lade dem blive uvidende om.

Saaledes er, i nogle Ugers Tid, tidt nok „Karen Brahes Folio-Haandskrift" blevet nævnt; ja det har opnaaet et Slags Navnkundighed i vor Literatur, som knap i senere Tid noget andet Haandskrift har havt i den Art og Grad, siden for endeel Aar siden „Oldbogen F" (hvorved meentes en gammel dansk Lovcoder) kom for Orde, og reiste adskillig Ordstrid og Bogstavkiv. Men endnu har Ingen, hverken „Arbeidsbier" eller „Vandbier", ordentlig oplyst Publicum, eller Samfundet for den danske Literatur — som er største Lodtager i hele Sagen — om, hvad Beskaffenhed det har med denne, paa en Maade fra alle andre udmærkede Visebøger, eller hvoraf den har sin rette Mærkværdighed og Værdi. Ingen har sagt os, hvorledes man egentlig troer at kunne giøre den tilgængelig for danske Læsere, uagtet en Sprogform, der seer saa vanskabt og barbarisk ud, selv i Hr. Grundtvigs ziirlige Aftryk, at meer end een dannet og studeret dansk Mand har erklæret mig sin absolute Uformuenhed til at kunne læse eller forstaae den første Vise i „Prøven", og har anseet den for at være skrevet i et til den Grad

forældet og ukiendeligt Sprog: „at det vilde blive nødvendigt at „ledsage alle Viser af den Art i Hr. G.s Udgave, ikke allene med „andre, afvigende Opskrifter og Variationer, men med en Over-„sættelse i nyere Dansk." — Min Forsikkring, at ikke allene denne Vise, men den hele Visebog kunde, i Fald man vilde det — aftrykkes **ordret** i vort almindelige danske Sprog — i det mindste i 99 Ord af 100 — uden at røre den yderste Flig af Poesiens gamle Kiortel, eller af Sprogets blanke Brynie, dersom det ikke var for hist og her at borttage en smudsig Skiold, eller afviske en Støvplet: optog man derfor med nogen Mistro. Det kommer nu an paa, om jeg paa den practiske Vei kan overvinde en Mistillid, der virkelig ikke var uden Motiv, i Fald den Grundtvigske „Prøve" skulde blive til noget mere — eller endog gielde for en canonisk Rettesnor.

Den store Vildfarelse, at den poetiske Substants og dens Sprogform i en dansk Folkevise, eller nogetsomhelst dansk Digt, kunde meddeles giennem en Opfatning og Omskrivning i en saa egen og saa afvigende Dialectform, som den jydske: vidner allerede om, hvor langt Hr. S. Grundtvig ved sin ideeløse Plan til Folkevisernes Udgivelse er kommen bort fra den rette Vei. Han vil saaledes ikke meddele os danske, men jydske Viser, uden at de dog ere eller kunne blive det sidste paa en substantiel Maade, eller i deres hele Væsenhed; thi det viser sig let og strax for den, som kiender den jydske Dialect, at de vel ere opskrevne, men ikke digtede i denne: (den, som vil have dette praktisk oplyst, behøver blot at sammenligne nogle Viser af K. Brahes Haandskrift med de af Hr. St. Blicher digtede jydske Romanzer). Hine have mange Former af denne Dialect, hvilken Opskriveren var saa vant til at bruge, at han anvendte dens Udtale i en Mængde danske Ordformers og adskillige jydske Ords Stavemaade; men uden nogen fuldstændig og giennemført Brug af den jydske Dialects Grammatik. Ligesaa rimeligt det derfor er, at en Deel af Viserne i dette Haandskrift ere nedskrevne, deels efter Hukommelse, deels efter Andres mundtlige Fremsigelser: ligesaa vel maa man antage, at den temmelig øvede Skriver, som Visebogen skyldes, har været en i

Jylland levende og barnfødt, ustuderet og i Læsning ikke meget bevandret Mand, som i det Hele har brugt jydsk Stavemaade, fordi han ikke forstod at anvende nogen anden; men ikke har skrevet i det jydske Sprog. — Men ligesaa lidt som Udgiveren af de danske Folkeviser i det 19de Aarhundrede skal giøre sig til en saadan jydsk Skriver fra Midten af det 16de, eller os Andre til jydske Læsere: ligesaa lidt maa han give os de øvrige Viser i en broget og chaotisk Blanding af alle muelige, lærde og ulærde, mandlige og qvindelige, dannede og udannede, ordentlige og sluskede Skrive- og Stavemaader i de Opskrivninger, der i halvandet hundrede Aar have meddeelt Viserne i de forskielligste Skikkelser. Kun een af disse er den ægte, og dette er naturligviis den bedste; men den bedste er, som jeg tilforn har viist, den, hvori vi opfatte Visens poetiske Sprogskikkelse saa oprindelig, men tillige saa reen og umiddelbar som mueligt, saa fri som muelig for materielle Udvæxter og Vanskabninger, og frigiort for enhver Hinder af forældede, ukiendelige eller forvirrende Bogstavformer, hvilke Øiet først skal oversætte i den nærværende Skrivebrug, inden Ordets Tankebillede kan oprinde klart for Siælens Bevidsthed.

Det copierende Stavningssystem i Aftrykningen af ældre Skrifter har kun sin Betydning der, hvor de giengives og kunne giengives som Aftryk af et bestemt og individuelt Sprogværk — et saadant, hvor Sproget i og for sig selv har en væsentlig Betydning, ja hvor det endog ikke sielden (som i mange af Middelalderens Sprogmonumenter) er et Hoved-Formaal for Aftrykningen. Derimod er dette System ikke meer end et Slags modernt Pedanterie, en Higen efter et vist Lærdomsskin, uden sand Lærdomsfrugt eller Lærdomskiærne, hvor man vil følge det i Aftrykningen af Digte eller prosaiske Skrifter, som endnu have deres almindelige poetiske og stilistiske Gyldighed, som meddeles den hele nærværende Sprogverden – eller den hele læsende Verden, der endnu taler, skriver, eller forstaaer og læser det Sprog, hvori Digtet eller Prosaværket er skrevet. Her at ville følge hiint System, kan man snarere kalde at give Skriftet ud af Læserens Besiddelse og Brug, end at udgive det til almindelig Læsning. Det er at berøve os vor

aandelige Eiendom, naar man vil anvende en ulæselig eller mindre læselig Stavemaade, en forvirrende, fordunklende Bogstavbetegning paa bekiendte Ord — eller anvende hiint System og dets Bogstav-Trældom paa saadanne Sprogværker, hvis Væsen og Form den nærværende Slægt uden al Hinder kan nyde; fordi den ældre Sprogform ikke er til den Grad fiern og fremmed, at den er bleven substantiel, eller har faaet virkelig Betydning og Uundværlighed i den poetiske eller stilistiske Form.

Et fuldkommen træffende og oplysende Exempel hertil har man i de engelske Digtere, Shakspeares og Chaucers Værker; den første omtrent fra 1600, den anden omtrent imellem 1350—1400. Shakspeare — som ikke tilhører nogen Palæograph eller Neolog i den engelske Poesies og det engelske Tungemaals evige Eiendom, saavidt begge naae over Jordkloden — trykker man nu i halvandet hundrede Aar aldeles som enhver anden engelsk Digters Værker. Man trykker ogsaa de reent forældede Ord, som Shakspeare har i Hundredetal, efter nyere engelsk Skrivebrug, uden at disse Ord lide nogen Uret eller Afbræk; men til stor Lettelse for Enhver, som læser den i Shakspeares Text, og søger deres Forklaring i en Anmærkning eller i et Ordregister. — Forholdet er derimod anderledes med Chaucer, der skrev over 200 Aar før Shakspeare, og havde lærd Dannelse. Hans Værker ere overleverede Efterverdenen i samtidige Haandskrifter; ikke som Shakspeares i temmelig skiødesløse og ilsomme Aftryk for Skuespillere og Tilskuere. De maa af Udgiveren behandles som Haandskrifter, hvis gamle Sprogform i det Væsentlige tilhører Forfatteren, ikke Afskriveren af hans Digte; tilhører hans Poesie, og derfor er substantiel. Man kan ikke læse Digteren Chaucer anderledes, end i en af Haandskrifterne fremgaaet Text, i Fald man vil kiende ham selv. Shakspeares Text svæver derimod imellem de gamle Aftryk (undertiden flere og forskiellige) af hans enkelte Dramer, og den første Folio-Udgave af 1623. Saaledes svæver vore Folkevisers Text, der knap ved de allersildigste Viser er oprindelig eller samtidig, imellem Mængden af de ældre og nyere, bedre og slettere Afskrifter, og et Par gamle Udgaver, uden uforanderlig primitiv Grund, men ikke uden faste

poetiske Elemnter eller Grundformer, hvilke altid maa blive det Væsentlige ved en Folkevise; imedens et enkelt Vers meer eller mindre, et overflødigt Ord, beholdt eller udeladt, en Partikel, en Endeform, en Stavelse, skrevet efter ældre og nyere Brug, et „ham“, eller „hannem“, „fæste“, eller „fæsted“ m. m bliver til ubetydelig Smaating, ved Siden af det hele poetisk-historiske Udbytte; og imedens Strid, der udgaaer fra og føres om Fortidens slette Stavning, om Visebøgernes aabenbare Feilskrifter, deres Ordene forvanskende og vanskabende Bogstavformer, let omsider bliver pedantisk og latterlig.

Desværre kan det maaskee endog befrygtes at en saadan Strid, dersom den længere skulde fortsættes, vilde, som det i vore Dage næsten med enhver Sag gaaer, bringes over til at blive Partistrid. Den kunde være saameget mere udsat herfor, da den fra een Side er fremkaldt og ført paa en aldeles uvidenskabelig Maade. Eensidig Fordom, Fordybelse i langvarige materielle Forberedelser, og derfra hentede materielle Synsmaader og Resultater, have ført Vedkommende til en Smaahedsaand, der kan have ligesaa dræbende Følger for videnskabelig Aand og poetisk Aandelighed, som den hurtige, ligegyldige, løselige Lethed, hvormed Nogle ville behandle en Materie, som de i Grunden slet ikke ere hjemme i. — Man kunde saaledes vel undres over, at der er skrevet saa meget frem og tilbage over den Grundtvigske Plan til vore Folkevisers Udgivelse, uden at man (med Undtagelse af Planens Ophavsmand) har sporet hos Nogen et tilstrækkeligt Kiendskab til Acterne i Sagen (de gamle Visebøger;) og derhos paa saadan Maade, og under en saadan Argumentation, som om Danmark var det eneste Land, der havde gamle Folkesange, eller det eneste, hvor man havde udgivet dem. Jeg kan dog ikke dele en saadan Forundring; thi Tilfældet er for mig ikke nyt. — I nærværende kritiske Bemærkninger har jeg, saaledes som Sagens tidligere og nuværende Stilling forholder sig, fornemmelig indskrænket mig til og i Grunden søgt at bekæmpe den eneste videnskabelige, men, ved en alt for villig Hengivelse til Phantasiens Medvirkning, fra sit rette Standpunkt bortførte Idee som hidtil er yttret, angaaende Folkeviserne: den, at restituere dem

i en oprindelig, eller dog i en gammel Form. Jeg har udviklet, hvorfor jeg maa være ganske imod en saadan Mening; da dette Foretagende ikke har tilstrækkelig gamle, endnu mindre oprindelige Haandskrifter, at støtte sig til; og da Folkeviserne, skiøndt gamle, dog endnu i deres Substants tilhøre den nærværende Slægt, saa godt som det 16de Aarhundrede, i hvilket man først begyndte at opskrive dem. — Jeg kan imidlertid heller ikke paa dette Sted undlade at bevidne en Modstander, hvis Lærdom og Sagkundskab jeg høiagter: at det har været og altid vil blive mig en sand Tilfredshedskilde, at jeg troer mig, i nærværende Tilfælde, maaskee at være nærmere en samstemmende Enighed med ham, end med nogen anden Deeltager i Striden.

14.

Jeg maa derimod beklage, at andre Lærde synes tilbøielige til at forsvare den mest uvidenskabelige og uforstandige Fremgangsmaade, hvorpaa det vel er muligt at ville udgive Folkeviserne. I det mindste har man seet — imedens Planens Ophavsmand, skiøndt han vel har det nøieste og smaaligste Kiendskab til ethvert tilgængeligt dansk Visehaandskrift, støtter sit Forsvar for denne Plan paa tildeels ugrundede Paastande og uhistoriske Forudsætninger*) — at en

*) Dertil hører og f. Ex. den hele falske Anskuelse af de skrevne Visebøger, som om det var vigtige Sprogmonumenter; da de, med faa Undtagelser, røbe en undertiden høi Grad af Skiødesløshed, eller af en ligegyldig mechanisk Copiering hos Afskriveren. Kan man derfor endog sige, at Mange eller de fleste Vise-Opskrifter kunne blive bedre, ved en kritisk rettende Haand: saa er dog intet mere urimeligt, end at ville tænke sig at reise et nationalt Monument for den danske Folkepoesie fra det 15de, 14de Aarhundrede, eller en maaskee endnu tidligere Tid, ved at aftrykke et Chaos af tildeels meget slettere Afskrifter, Variationer og Varianter fra det 17de Aarhundrede, hvilket de allerfleste Visebøger tilhøre. — Ikke mindre ugrundet er den Mening: at man kun ved at „meddele det hele Stof (af Visebøgerne) uforandret," kan „varetage Hensynet til Belærelsen om Folkets aandelige Tilstand og Udvikling giennem en lang og dunkel

lærd Historiker, i hvem vi tillige ere vante til at finde den grundigste og skarpeste kritiske Forsker og Fremstiller, afgiver sin Stemme til Fordeel for en Mening, hvilken han antager at være af Andre udtalt „fuldstændigere og bedre," men dog „endnu ikke høit og ofte nok." Høit nok er der talt — og ungdommeligt nok; men her behøves endnu tilsidst et Alvorsord imod en kritisk Stemme af betydende Vægt, som i dette Tilfælde ikke synes ganske fri for, at ville mere imponere end argumentere. — Jeg kan nu ikke, for at svare denne Stemme, gientage mig selv; jeg kan ikke engang fordre, at Læsere, der allerede kunne være trættede af en lang kritisk Fremstilling, skulde lade sig henvise til dennes enkelte Partier og Udviklinger, for at samle det, som kan tiene til at

---

Tid", og at det derfor ingenlunde er Visernes **gode Text**, „selv om den restitueredes ved den heldigste Konst"; men netop de (tildeels forandrede, afstumpede, fordærvede) **Afskrifter** i Visebøgerne, der skulde være nødvendige for at give os „et Indblik i Folkepoesiens og i **Folkets indre og aandelige Historie**;" og at vi skulde faae et saadant Indblik ved at „betragte de forskiellige Tiders Optegnelse af Viserne efter mundtlig Sang *). — For det første er det ikke Visernes umiddelbare Optegnelser til forskiellige Tider, i flere Aarhundreder, vi betragte: det er, med Undtagelser af meget faa Samlinger fra det 16de Aarhundrede, lutter afskrevne Visebøger fra det 17de, nogle endog fra Beg. af det 18de Aarhundrede. — Dernæst er det ikke i Afskrivernes skiødesløse Copier, eller i Variationer og Varianter, at vi skulle faae dette „Indblik i Folkepoesien" m m.; men det er ved **Viserne selv, i deres Heelhed**, i deres Indhold og poetiske Form, som er noget heelt andet, end deres Bogstavform. — Endelig maa vi betydeligt indskrænke Synskredsen for dette Indblik i „Folkets indre, aandelige Historie." Det er kun en meget begrændset Deel af denne Historie, eller af Folkelivet, som aabenbares i Viserne, hvor alt hvad der hører til det offentlige Liv, til Borgerlivet og til Forhold af virkelig historisk Charakteer, kun viser sig i den enkelte Afdeling, de historiske Viser, hvilke allerede fra det 14de Aarh. af bliver meer og mere tynde og magre; imedens Folkevisens Poesie i det 14de, 15de Aarh. og maaskee lidt senere, næsten udelukkende dvæler ved Herrestandens ridderlige Herligheder og Kiærlighedseventyr, eller ved denne Stands meget raa og uopbyggelige Leveskik.

*) Hr. S. Grundtvigs Replik i „Fædrelandet" Nr. 233.

giendrive hiin kritiske Stemme.*) Jeg maa derfor nøies med at fremhæve nogle af de vigtigste, ved den udtalte Sætninger, som jeg vil tillade mig i al Korthed (thi jeg er selv træt af dette Arbeide) at modsige, i det jeg i øvrigt henholder mig til de foregaaende Paragrapher:

1. Hensigten af den paatænkte Udgave er ikke „at give det læsende Publikum i Almindelighed en tiltrækkende Lecture" (?) thi da „var det rettest at holde sig paa det Nyerupske Standpunkt," ved at „give Læseren Folkeviserne halv moderniserede i Form og Sprog, saaledes som de saa omtrent have lydt, eller burde have lydt, for vore Forfædre."

Nyerups Hensigt var ikke at give det læsende Publicum i Almindelighed en „tiltrækkende Lecture" i sin Udgave af de gamle danske Viser. Dertil kiendte han dog bedre dette Publicums Smag. — Han vilde ligesaa lidt give dem „halvt moderniserede" (som i Hr. Pastor Grundtvigs Omdigtning); thi han giorde ikke andet, end aftrykte dem efter de ældre Udgaver, hist og her med nogle tilsatte Vers af et og andet raadspurgt Haandskrift; og efter sin Tids — eller vel tildeels efter sin egen Stavemaade. I Fald i øvrigt Nyerups Idee var, at meddele Viserne „saa omtrent som de have lydt for vore Forfædre:" da veed jeg ikke, hvor man skulde finde nogen Udgiver af gamle Viser i de tre nordiske Riger, som kunde giøre det bedre. Den er ikke født af en Qvinde, som kunde lade en eneste Vise aftrykke, aldeles som den lød for vore Forfædre, da den blev digtet.

2. Man kan ikke ønske: „at Frembringelsen af en vis poetisk Stemning hos det store Publikum altid skal blive Hensigten med Folkevisernes Udgivelse." Disse Viser have „som Foster af en forsvunden Poesie et Værd i sig selv, der opfordrer til at behandle dem, som deres egen Natur kræver det."

Folkevisernes „Værd i sig selv" bestaaer netop deri, at de, som Værker af en umiddelbar Naturpoesie, besidde en poetisk Malm eller Kiærne (paa Tydsk „Gehalt") som ligger i, og er uadskillelig

*) „Ogsaa et Ord om den nye Udgave af Folkeviserne fra Middelalderen;" (ved Hr. Dr. philos. C. Paludan Müller.) Berl. Tidende. 1847. Nr. 277. 279.

fra deres Heelhed. At meddele Læseren denne poetiske Heelhed uafkortet, uforvandlet, er det sande Middel til at lade hiin Malm klinge for den poetiske Sands. Kunde en Udgiver bidrage til at Viserne „frembragte en almindelig poetisk Stemning hos det store Publikum“ — da, langt fra at have feilet, havde han netop opfyldt sin Pligt. Folkepoesien maa dog ogsaa tilhøre det store Publikum, eller **Folket**, i hvis Skiød den er udsprungen, og hos hvilket den længst har levet. Det er ogsaa langt mere Konstpoesien, og de lærde Digterværker, som behøve Opmærksomhed paa enkelte Ord og Stavelser, paa vanskelige Steder, tvivlsomme Læsemaader m. m. d., end Folkesange, der kunne giøre et dybt Indtryk, og frembringe deres hele stærke Virkning ved deres Substants — selv i en mindre fuldstændig Form — naar den poetiske Kiærne og Heelhed ikke mangler. Et Beviis herpaa hos os selv giver bl. a. Ages og Elses Vise; ligesom paa en anden Vei Visen om Axel og Valborg. Uden at kiende en eneste af de mangfoldige Variationer, som denne Vise har i 20—30 Haandskrifter, digtede Oehlenschlæger ved Hielp af Peder Syvs Udgave, sin Tragoedie.

3. „Det kan ikke komme Udgiveren an paa, at give et let tilgængeligt Udvalg af det, Nutidens æsthetiske Smag mest tiltalende, det saakaldte Bedste“ i Folkeviserne.

Har Nutidens Smag for Poesie virkelig den Egenskab, at forlange det Bedste: da maa dog vel den, som vil være Udgiver af poetiske Frembringelser (hvortil Folkepoesien ogsaa hører) ikke staae under sin Tids Smag eller ville paatvinge den en anden, der skulde sætte det mindre Gode, eller endog det Slette, ved Siden af „det Bedste“; i Fald han vil vente, at man skal kiende ham dygtig til det, han paatager sig. Og hvad angaaer „det saakaldte Bedste“, da narrer man ikke saa let Publikum med noget saadant, som min ærede Modstander synes at mene. Men i det han vil forklare — om ikke „det Bedste“, saa det Nødvendige eller Fornødne, ved Alt det Existerende, baade gamle Visetexter, nye Afskrifter, slettere Variationer, ligegyldige Varianter, o. s. v. da maa vi antage, at han slet ikke kiender noget af alt det

sidste i Haandskrifterne, hvis han virkeligt troer, at det er dette, hvorved man skal kunne give os hiint „det klareste Billede af Forfædrenes Liv og Poesie.“

4. Vil en Udgiver af Viserne „giengive os Forfædrenes Poesie med Troskab“, da har han kun Valg imellem Professor N. M. Petersens strengt kritiske, „og dog poetisk idealiserende(?) Restauration“ — eller en fuldstændig Samling af alle de **oprindelige** Viser.“

Den første Fremgangsmaade anseer ogsaa min ærede Modstander omtrent som uudførlig. — Men hvad er da hans „Samling af alle oprindelige Viser?“ — Hvor vil han finde eller fremskaffe en eneste virkelig oprindelig Vise? — Neppe engang kunne vi saaledes kalde en hidtil ikke i noget Haandskrift forefunden Vise, som man nu først opskrev efter mundtligt Fremsagn; thi selv denne kan og vil jo være Aarhundreder yngre, end Visens oprindelige Digtning. — Imidlertid tales der (i den Berlingske Artikel) bestandig om „den oprindelige Viseform“, om en „tro Giengivelse af Virkeligheden“, om „Fædrenes Poesie, som den virkelig var“, om „Fortidens egne Ord, der altid ere belærende for den, der forstaae dem, hvad de saa end sige“(!) — om „det, Folket har adlet med sit Præg“ — om „det Ugrundelige(?) og virkelige Folkelige, som man maa forlange“, o. s. v.; hvilket Alt, med Hensyn til Viserne, skal gaae ud paa, at man maa give os dem fuldstændigen, i deres oprindelige Skikkelse — eller, maa vi føie til, da en saadan ikke er til, i den ældste, som haves; thi andet kan dog fornuftigviis ikke være Forfatterens Mening; og forsaavidt som den ældste i Almindelighed er den bedste, deler jeg ganske denne Mening. — Men nu vil Forfatteren tillige: at Hr. Grundtvig maa udgive dem netop saaledes som han vil det; og det er, i Følge hans Prøve, ikke blot i den ældste (saakaldte „oprindelige“) Skikkelse, men ogsaa i alle nyere Skikkelser, uden Hensyn til om de ere slettere, — og i hvor slet de endog ere afskrevne og stavede. Forfatteren modsiger sig altsaa, i det han ikke vil have de oprindelige, men ogsaa de aflededе Viser — ikke blot „hvad Folket adlede med sit Præg“, men ogsaa hvad Afskriverne forfuskede med deres Pen, eller hvad Tiden forringede gien-

nem Uagtsomhed og Glemsomhed. — Som Modsætning til alt det Ovenanførte, taler den Berlingske Artikel om „et **bearbeidet** Udvalg af det efter vor Dannelse og Smag Bedste og Smukkeste“ — om en „**Sammenarbeidelse** af de forskiellige Recensioner til een“ — om „en kritisk Text, som man fordrer, Hr. Grundtvig skal construere“ — eller om „en eneste Text, man vil han skal **sammensætte** af alle de forskiellige Former, hvori eet og samme Visestof forekommer“ m. m. d. — Jeg veed ikke hvem her sigtes til, eller hvem der har fordret alt dette; mig forekommer det, som her fegtes mod en selvgiort Skygge. Hos mig har aldrig været enten Tanke eller Tale om, at „bearbeide“ eller „sammenarbeide“ alle de forskiellige Vise-Afskrifter — et Foretagende, der er ligesaa uudførligt, som dets utaknemmelige Natur ligger for Dagen. Hvad jeg tænker mig ved, kritisk at benytte en eller anden fuldigere Vise-Text, eller fuldstændigere Afskrift til at udfylde en ældre med et manglende Vers eller Ord, m. m. vil min Udgave af hidtil utrykte Viser bedst forklare. — Jeg er vist nok langt fra at yde de gamle Viser, uagtet al min Kiærlighed til dem nogen Afgudsdyrkelse, og ligesaa langt fra at ville forgude en vis Visebog, eller betragte nogen enkelt Afskrift som canonisk. Men jeg veed derfor, ligesaa godt som Hr. Grundtvig og Andre, at det er den ældste Text, man i Almindelighed maa holde sig til, naar man vil have den bedste; og at derfor Karen Brahes Haandskrift, — hvis Feil man derfor hverken maa oversee, eller canonisere — hvis Stavemaade, som man vil kunne overtyde sig om, er en uvæsentlig Sag, en Dialectmaske, som Sproget kaster af, saasnart man vil det — af alle er det vigtigste og meest værdifulde, fordi det er det **ældste**, og fordi det ikke blot er gammelt, men derhos har en vigtig Forbeel i dets Charakteer af en heel, consequent, ved een Haand udført Visesamling. Vil derimod Hr. Grundtvig, eller nogen Anden, fordre en Adoration af dette Haandskrift, der endog fulgte Afskriverens undertiden grove Feil, Skiødesløsheder, Udelukkelse elles Omsættelse af Ord i en Linie, m. m. d., da maa han vist nok ikke søge mig blandt den Sect af Visetilbedere, der vil henregne Afskrivnings-Feil, eller soleklare Fordærvelser

og Forvandlinger af en god og gammel Visetext, til Folkevisernes Poesie, til deres „Oprindelighed", deres „Adelspræg", deres Nationalitet, Sprogværdi, eller hvilke andre gode Egenskaber de besidde. I den Henseende bekiender jeg mig til Holbergs og Anders Vedels Tro, ikke til den Grundtvigske.*)

5. „En Udgaves Værd beroer paa, at den giver os Folkeviserne, som de virkelig ere komne til os fra Fortiden. Deres „naturlige Dragt er den, hvori den første Opskriver uden lang Betænkning har klædt hvad hans Øre havde hørt."

Men uheldigviis have vi ingen ældre „Fortid" for Viserne, end det 16de og 17de Aarhundrede; og man afskrev den Tid Viserne undertiden langt slettere, end f. Ex. Vedel lod sine hundrede Viser trykke; hvorom bl. a. Haandskrifterne, han selv har brugt og rettet, vidne. — Vel taler Forf. om en „naturlig Dragt, som de første Opskrivere have givet Viserne efter deres Øre"; men vi maae her spørge: hvo viser os noget af disse saakaldte „første Opskriveres" Arbeide? — Den maa aldrig have seet Visehaandskrifterne, som kan troe andet, end at yderst faa Viser af deres Indhold ere de første Opskrifter, eller opskrevne efter mundtlig Fremsigelse. — Jeg har antaget dette for mueligt om en Deel af Viserne i Anne Giøes Visebog (den burde rettest benævnes saaledes;) men Haandskriftets Beskaffenhed, Skriftens store Eenshed, den hyppige Fracturskrift m. m., giøre det endog her kun lidet sandsynligt. Snarere kan det gielde om adskillige Viser i de Vedelske Haandskrifter, især det ene, (E) og om de Visebøger, hvori forskiellige, og tildeels oprindelige Hænder forefindes.

Jeg slutter, eller snarere afbryder disse Bemærkninger, og den hele Undersøgelse, med en Erindring af Vigtighed. Man vilde,

*) Jeg tilstaaer endog ligefrem, at Maaden, hvorpaa Hr. Grundtvig behandler sine kritiske Anmærkninger og sine Variantsamlinger i hans „Prøve", er mig modbydelig. Enhver som vil giennemgaae dem, vil finde, at Pedanteriet er her drevet til en Grad, som nærmer sig Idealet.

som det først hed, give os en **Udgave**, der skulde indbefatte alle danske „Kæmpeviser" eller Folkeviser, trykte og utrykte, i alle eksisterende „Opskrifter", Recensioner og Variationer, med alle, ængsteligt indtil den største Smaalighed, som vel nogensinde er seet, opfangede Afvigelser, Varianter, Læsefeil, Skrivfeil og Trykfeil. Udgaven, som siden blev omdøbt til en „Materialsamling", skulde i al Fald blive til den Grad universel og Alt omfattende, at den saa at sige skulde giøre alle Haandskrifters videre Bevaring overflødig, og indtil den mindste Tøddel fremstille Alt hvad der tilhører eller staaer i noget Sammenhæng med den ældre danske Folkedigtning. Men kunde man fra et saadant Foretagende udelukke de i Norge endnu levende gamle Viser? — Var det ikke meget tænkeligt, at man maaskee i de fierne norske Dale, kunde finde mangen Vise i mere „oprindelig" Form, end i vore egne Visebøger fra det 17de Aarhundrede? — Eller har man glemt, at den længste, og en af de interessanteste af vore Viser, som i to hundrede Aar er bleven trykt, aftrykt, læst og sungen paa Dansk, uimodsigelig i sin Oprindelse er fra Norge? — Ikke desmindre kiender man hidtil lidet eller intet, til hvad Norge endnu kan giemme af gammel Folkepoesie i sit Skiød — og det er vist ingen ringe Deel. Først ganske nylig har en bekiendt, ligesaa ivrig, som heldig, til saadanne Foretagender meget begavet Forsker (Hr. J. Moe) begyndt at henvende sin Opmærksomhed og sin Samlervirksomhed i denne Retning. Hans Udbytte skal allerede være af Betydenhed. Fremtiden vil lære, hvad Vinding det vil bringe den nordiske Folkepoesie, eller den gamle Visedigtning i dens Heelhed; thi denne Folkepoesie er ikke sønderlemmet eller organisk forskiellig, den er een og eensartet for hele Norden.

Tillæg.

1.

Prøve af det jydske Vise-Haandskrift

i Karen Brahes Bibliothek.

Nr. 75. **Herr Oluf og Elverpigen.**	Nr. 75. (I min Udgave af hundrede Viser, Nr. 3.)
1. Her Olleff rydder om votte, menn lysenn dag ham tögtte. Huad hielper thett, wij quider.	1. Herr Oluf rider om Otte, Men lysen Dag [det] ham tykte. Hvad hielper det, vi qvider?
2. Her Oluff rider frem att bierigitt, der gick en dantz med duerige.	2. Herr Oluf rider frem ad Bierget, Der gik en Dands med Dverge.
3. Der thrad en jumfru aff denn danntz, hun lagde synn arum om her Olleffs halsz.	3. Der traad en Jomfru af den Dands, Hun lagde sin Arm om Herr Olufs Hals.
4. Hör ij Her Olleff hynd blyde, huortt löster ij nu at ridde.	4. „Hør I, Herr Oluf hin blide! Hvort lyster I nu at ride?“
5. Jeg well ride meg vnder ö, och thalle med myn fæstemöö.	5. Jeg vil ride mig under Ø, Og tale med min Fæstemø.
6. Denn iumfru reker haand fraa seg: alt skal ij först, her Oluff dantz huosz meg.	6. Den Jomfru rækker Haand fra sig: „Alt skal I først, Herr Oluf, dandse hos mig!“
7. Her Olluff well ij luoffue meg, saa rige gaffne daa giffuer ieg eder.	7. Herr Oluf! vil I love mig, Jeg giver eder Gave saa rig.

Anmærkninger til den danske Text.

V. 1. Otte: den tidligste Morgen, før Dagningen.
4. „hvort lyster I nu at ride?" ɔ: hvorhen.
7b. I denne Linie ere Ordene omsatte for at faae Riim. Man kunde undgaae Omsætningen, og beholde Rimet, ved blot at sætte dig for eder i anden Linie men herimod strider, at Elverpigen tiltaler Herr Oluf med I og Eder i alle følgende Vers. (9.10.11.13.) Først i V. 17, hvor hun er opbragt, siger hun Du.

Jeg havde betænkt, at ville af det jydske Visehaandskrift her have meddeelt et Par hele Viser til Prøve med deres Text jævnsides, efter dansk Skrivemaade; men jeg kan lade det beroe ved de ovenfor aftrykte Vers, da Hr. S. Grundtvigs „Prøve", som Beskyrelsen for Samfundet t. den danske Lit. Fremme nu lader anden Gang aftrykke, maa formodes at blive udbredt nok for at bekræfte, hvad jeg ovenfor i Afhandlingen har beviist: at jydske Vise-Afskrifter fra Midten af det 16de Aarhundrede ikke kunne give os de danske Viser, saaledes at Folk nu kunne læse dem; eller saaledes som vi maae have dem ordret og rigtigt aftrykte, i Midten af det 19de Aarhundrede. Yderligere vil dette ogsaa lægges for Dagen ved det nylig udgaaede 1ste Hefte af en Udgave af „Et Hundrede hidtil utrykte danske Folkeviser." *) I Stedet for flere fuldstændige jydske Viseprøver, vil jeg derimod tilføie nogle, nu i Øieblikket hastigt og i Flæng udtegnede Prøver af enkelte Ord, efter Haandskriftets Stavemaade; for ogsaa ved disse øiensynligen at overbevise Læseren om, at det virkelig er formeget forlangt, at vi i en saadan Stavning skulle gienkiende de danske Ord, og at vi skulle læse, enten hidtil ubekiendte, eller bekiendte Viser, saaledes stavede, at de i Sproget blive os lige ukiendelige:

annten (169.) ɔ: enten.	Bieeggel, Beile.
arum ɔ: Arm. (41.)	Bierigitt (75.) ɔ: Biergel.
Baarn ɔ: Barn (153) Bön og Bönn (27.) ɔ: Børn.	Biörre (168.) ɔ: Bierge; men: Biergenn ɔ: Biergene. (76.)

---

*) Ved en synderlig Glemsomhed er Nr. XIV blevet optaget, som alt findes hos Peder Syv. Denne Vise kan imidlertid bedre, end mange andre, forsvare sin Plads, og er i sin Art saa fortrinlig, at man neppe vil have noget imod Feiltagelsen.

Boell ɔ: Baal.
Bydd ɔ: By (i samme Vise ogsaa Byy).
fuorre haard ɔ: favre Haar. (186.)
fuorle ɔ: favrlig.
gaff ɔ: gaf. (41.)
gammell ɔ: Gammen. (23.)
giemmell ɔ: giennem. (76.)
harum ɔ: Harm. (41.)
heesett ɔ: hisset.
Hieeder ɔ: Hæder. (152.)
Hoffuen ɔ: Huen. (41.)
Hiord ɔ: Hyrde. (76.)
Hynd ɔ: hiin (ikke: en Hind.)
Hynder ɔ: hende (ikke: Hinder.)
saa hytt ɔ: høit. (76.) Ellers ogsaa: hiött, hött, hyfft, högtt, o. s. v.
leeber ɔ: løber (196.)
löffuer ɔ: lever (152.).
Leggere ɔ: Leger, Spillemand.
löste ɔ: lystede. (41.)
Mudder, Muodder ɔ: Moder.
Muoor ɔ: Moder.
Muor ɔ: Mord. (168.)
Naatt ɔ: Nat (177.)
skaall ɔ: skal. (154.)
skaall ɔ: Skaal. (76.)
tiell ɔ: til (76.) tiell ɔ: Telt.
Taarnne ɔ: Terne. (153.)
vnnd ɔ: ond.
Wamild ɔ: Vadmel. (41.)
Wieee ɔ: Veie (76.)
Wuodde ɔ: Vaade. (152.)

Slige Stavningsprøver vilde det allene koste Tid og Papir at forøge i hundredeviis; men de anførte ere meer end tilstrækkelige. Den sunde Fornuft lærer os, at et Haandskrift, af denne Beskaffenhed, og af en derhos saa afgiort Værdi i Stoffet, og som historisk Sprogmonument, bør udgives med kritisk Nøiagtighed efter Haandskriftet, som et særskilt Sprogværk; men ikke sønderlemmes og udstykkes i en Udgave af danske Folkeviser. Paa hiin Maade opfylde vi den Pligt, vi skylde en vigtig og ærværdig Reliquie af vor Folkedigtuing, saaledes som den her fremtræder — vel tildeels forvandlet i Sprogformen, ved Opskrivning i en stærkt afvigende Dialect; men dog ægte og gammel i sit Stof, som faa eller ingen af de ældre haandskrevne Visebøger. Ligesaa opfylde vi paa engang Pligten mod Forfædrenes Folkepoesie i dens Væsen og substantielle Form, og mod den nulevende Slægt, naar vi udgive hidtil utrykte, eller mindre fuldstændigt aftrykte Viser, som det her omhandlede Haandskrift indeholder, efter almeenlæselig dansk Skrivebrug.

2.

Folkevisen om Elverhøi.

---

a. Visen, efter Professor Petersens Behandling.

Eluer-Höy.

1. Jeg lagde mit Hoffuit til Eluer-Höy,
mine Öyne de finge en Duale;
ther kom gangendis twaa Jomfruer frem,
Som gern' vild' med mig tale.
Siden ieg hende först saa.

2. Then ene klapped mig ved huiden Kind,
then anden huisked meg i Öre:
Thu stat op, fauren unger Suend,
om thu vilt Dantzen röre.

3. Vaag op, fauren unger Suend,
om thu vilt Dantzen röre

b. Visen, efter Nyerups og Molbechs Text.

Elverhøi.

1. Jeg lagde mit Hoved til Elverhøi,
mine Øine de finge en Dvale:
Der kom gangende to Jomfruer frem,
som gierne vilde mig tale.
Siden jeg hende først saae.

2. Den ene klapped mig ved hviden Kind,
den anden hvisked mig i Øre:
Du stat op, favren Ungersvend,
om du vilt Dandsen røre.

3. Vaag op, favren Ungersvend,
om du vilt Dandsen røre;

---

c. Visen efter A. Vedels Text. 1591.

1. Jeg lagde mit Hoffuit til Eluer Høy,
mine Øyne de finge en Duale:
Der kom gangendis to Jomfruer frem,
som gierne vilde med mig tale.
Siden jeg hende først saae.

2. Den ene klapped mig ved huiden Kind,
den anden huisket mig i Øre:
Du stat op, fauren vnger Suend,
Om du vilt Dantzen røre.

3. Vaag op fauren vnger Suend,
om du vilt Dantzen røre:

mine Jomfruer skulle faare theg quede,	Mine Jomfruer skulle for dig qvæde,
then feyersle theg lyster at höre.	det feierste dig lyster at høre.
4. Then ene begynte en Vise at quede,	4. Den ene begyndte en Vise at qvæde,
saa fauert offuer alle Quinde;	saa favert over alle Qvinde:
striden Ström then stiltis ther ved,	Striden Strøm den stiltes der- ved,
som förre vaar vaan at rinde.	som før var vant at rinde.
5. Striden Ström then stiltis ther ved,	5. Striden Strøm den stiltes der- ved,
som förre vaar vaan at rinde;	som før var vant at rinde:
the liden smaa Fiske, i Floden suam,	De liden Smaafiske i Floden svam,
the legte med theris Finde.	de legte med deres Finne.
6. Alle the Fiske, i Floden vaare,	6. Alle de Fiske i Floden vare,
the legte med theris Hale;	de legte med deres Hale:
Alle smaa Fule, i Skoffuen vaare,	Alle Smaafugle, i Skoven vare,
begynte at quidre i Dale.	begyndte at qvidre i Dale.
7. Hördu, fauren unger Suend,	7. „Hør du, favren Ungersvend,
och viltu hoss os bliffue;	og vil du hos os blive:
thaa ville vi kiende theg Bog oc Rune,	Da ville vi kiende dig Bog og Rune,
ther til at læs' oc scriffue.	dertil at læse og skrive.“

---

mine Jomfru skulle faare dig quede,
det feyerste dig lyster at høre.

4. Den ene begynte en Vise at quede,
saa faurt offuer alle Quinde:
Striden Strøm den stiltis der ved,
som førre vaar vaan at rinde.

5. Striden Strøm den stiltis der ved,
som førre vaar vaan at rinde:
De liden smaa Fiske, i Floden suam,
de legte med deres Finde.

6. Alle de Fiske i Floden vaare,
de legte med deres Hale:
Alle smaa Fule i Skoffuen vaare,
begynte at quidre i Dale.

7. Hør du fauren unger Suend,
os vilt du hoss oss bliffue:
Da ville wi kiende dig Bog og Rune,
der til at læse oc scriffue.

8. Jeg scal lære theg Biörnen at binde,
oc Bassen op til Eg;
Dragen som ligger paa thet megit Guld,
scal römme aff Land for theg.

9. The dantzed ud, oc the dantzed ind,
alt i den Eluer-Ferd.
Alt sad fauren unger Suend,
oc stötte seg paa sit Suerd.

10. Hördu, fauren unger Suend,
viltu icke med os tale:
thaa scal Suerd oc huassen Kniff:
legge thit Hierte i Duale.

11. Haffde Gud icke giort min Lycke saa god,
at Hanen haffde slaget sin Vinge
vist haffde ieg bleffuen i Eluer-Höy,
alt hoss the Eluer-Quinde.

12. Thet raader ieg huer dannis Suend,

8. „Jeg skal lære dig Biørnen at binde,
og Bassen op til Eeg:
Dragen, som ligger paa det meget Guld,
skal rømme af Landet for dig."

9. De dandsed ud og de dandsed ind,
alt i den Elverfærd:
Alt sad favren Ungersvend,
og støtted sig paa sit Sværd.

10. „Hør du, fagren Ungersvend,
vil du ikke med os tale:
Da skal Sværd og hvassen Kniv
lægge dit Hierte i Dvale.

11. Havde Gud ikke giort min Lykke saa god,
at Hanen havde slaget sin Vinge:
Vist havde jeg bleven i Elverhøi
alt hos de Elverqvinde.

12. Det raader jeg hver dannis Svend,

---

8. Jeg skal lære dig Biørnen at binde,
oc Bassen op til Eg;
Dragen som ligger paa det meget Guld
skal rømme aff Land for dig.

9. De dantzet ud oc de dantzet ind,
alt i den Eluer Ferd.
Alt sad fauren unger Suend,
Og støtte sig paa sit Suerd.

10. Hør du fauren unger Suend,
vilt du icke med os tale:
Da skal Suerd oc huassen Kniv
ligge [legge] dit Hierte i Duale.

11. Haffde Gud icke giord min Lycke saa god,
at Hanen haffde slaget sin Vinge:
Vist haffde jeg bleffuen i Eluer Høy,
alt hoss de Eluer Quinde.

12. Det raader jeg huer danis Suend

som ride vil til Hoffue:	som ride vil til til Hove,
han ride seg icke til Eluer-Höy,	Han ride sig ikke til Elverhøi,
oc legge seg ther at soffue.	og lægge sig der til at sove.
Siden ieg hende först saa.	Siden jeg hende først saae.

---

som ride vil til Hoffue:	oc legge sig der at soffue.
Han ride sig ikke til Eluer Høy,	Siden jeg hende først saa.

I Anledning af denne saaledes som ovenfor aftrykte Vise, og en foregaaende „Liden Daneved oc Suend Trøst", siger Prof. N. M. Petersen: „Kun ved en Behandling, som denne, kan „man haabe, at give Viserne den Harmonie, der oprindelig „tilkommer dem. De gamle Ord og de gamle Former ville da følge „parallel med hinanden. Men hertil fordres Kundskab, ikke blot i „Gammel-Dansk, saaledes som den viser sig i danske Skrifter, men „ogsaa i selve Oldsproget" o. s. v. (Antiquar: Ann: 1842. 43. p. 261.) Men betragte vi nærmere „Behandlingen" af „Elverhøi", da bestaaer den jo dog allene deri, at Visen er aftrykt efter Vedels Udgave, med nogle ubetydelige Forandringer i enkelte Ords Stavning, der ikke giøre disse Ord ældre, end den danske Stavebrug var i det Høieste i første Halvdeel af det 16de Aarhundrede; uagtet Visen upaatvivlelig oprindeligen er langt ældre. Om vi altsaa endog vilde indrømme, at disse Ord i Visen vare blevne omtrent 50—60 Aar ældre, end Vedels Udgave, (1591) hvad er da derved vundet? — I Orthographien, som dog overhovedet er Vedels, kunne vi heller ikke finde den „Harmonie", som Forf. vilde tilveiebringe; thi om nogle Ord maaskee nærmest ere stavede, som man snarere skrev dem i Chr. Pedersens, end i A. Vedels Tid, saa ere andre igien afvigende herfra. Chr. Pedersen skrev f. Ex. (i hans Vocabular. 1510, og i Jertegns Postill 1515) **du** (ikke thu), **to** (ikke twaa), **de** (ikke the), **deriss** (ikke theris), **hwiske** (ikke huiske), **sig** (ikke seg), **da** (ikke thaa), **Øyne** (ikke Öyne.) Fremtræder nu Visen dog overhovedet ikke i

sin oprindelige Form, og den ei engang er trykt; som man vilde have nedskrevet den omtrent ved Aaret 1400 — hvad hielper da en „Behandling", som kun vil overstryge en Vise, hvis hele Charakteer og Substants er poetisk, og aldeles ikke forældet, med en Fernis, der skal give den et lidt mere gammeldags Syn? — Visen vil jo dog Ingen med poetisk Sands læse for et Syns Skyld.

3.

En Vise om de Paaske Sønner og Lave Brok.

(Af Vibike Bild's Visebog fol. 120. 121. S. ovenfor S. 38—40.)

1. Di paske sönuer lader böge itt huss
miit paa randers gade,
Jeg saa aldrig saa hiögt itt huss
I alle min liffbis dage.
Dii paske sönner for böger alle borig.

2. Der er paa dett samme huss
XV höie lofft,
kuapen er aff dett röde guld,
det skiener offuer mur och tofft.
(Omqvædet gientages.)

3. Der er paa dett samme huss
vell XV sterke dörre,
aldrig saa ieg saa hiögt itt huss
Enten siden heller förre.

4. Der er paa dett samme huss
vell föde miöd och mosst,
der er paa det samme huss
vel XV vinter kasz. (Kost.)

5. Dett var nils paske sön,
hand gar paa rannerss gade,
Kiöbte han op bode miel och malt,
I huad dij bönder dij hade.

6. Gaff hand 4 Marck for en koe,
och v. mark for en stud,
och altt dett fied j (mangit?) land
dett dreff hans sönner vd.

7. Dett var nieluss paske sön,
hand rider j rosen lund,
mötte hannem vnge her laffue
brok vdi saa vnd en stund.

8. Hör du nilss paske sön,
och huij rijder du her,
hui est du icke j Kiöbenhaffn,
mig for kongen att kiere.

9. Jeg var mig j helsing örd,
min ögsen solde ieg der,
Kongen er ij Kiöben haffn,
Jeg kom hannem aldrig ner.

10. Saa vell ttroer ieg vor vnge kong
ochsaa hin rige her otte,
saa giör ieg Eder her lauffue brock,
I giör mig icke andett ind gatt.

11. Du mott vell tthro hin rige her otte,
ochsaa vor unge Kong,
du tthro rett aldrig her lauffue brock
hand haffuer en orme thunge.

12. Dett var unge her lauffue brock,
hand sitt suer vd drog,
dett var nielus Paske sön
hand sönder ij mijde huog.

13. Nu liger nils paske sön
hand liger j lunden död,
det kasste vnge her lauff brock
bode penge och guld saa röd.
Dii paske sönner for böger alle borrig.
finis Ende.

4.

Danmarks Klagemaal.

(Langebeks Haandskrift, fra anden Halvdeel af 16de Aarhundrede.)
Visen er i det mindste fra Midten af dette Aarhundrede, eller noget ældre.
[Jvf. S. 18 ovenfor.]

---

1. O Dannmark, huor gaar thett nu saa tiill,
Att thu ert wordenn saa mager?
Jeg thett for sanndingen sige wiill,
Jeg haffuer theg kiennth saa Fauer.
Nu Sier ieg indtett paa thinn Krop,
Wdenn blotte Skinndh oc Been:
Huad siuge haffuer theg tereth op?
Naar skalltu thriffuis igienn?

2. „Jeg wiill suaare mett korthe Ordt,
jeg will theg Sandinngen sige,
Jeg fannger suld seinnth eller aldrig boedt;
jeg maa thett icke thie.
Gud haffuer meg skickett enn løffue saa prudh,
att jeg skulle hennde fødde,
Hun skulle meg frij for andere Diur
Att the skulle meg ey øde.“

3. „Nu ere baade wlffue oc reffue saa thycke,
thij kannd ieg inttett baade;
the flecke oc riffue meg bort y Støcke,
then løffue kannd thennom ey raade;
the wlffue haffue meg enn Plaffue paa førdt,
Hun thuinger meg dag bey dag,
Ald Locke haffuer hun fraa meg kiørth:
Den ere minn siuges aarsagh.“

4. „Nar Høgenn(e) haffuer magth, driffuer ørnenn henn
Saa will the off fielff therre:
The therre saa ther er indtett igienn,
dett er min høgellig kiere.
Kiøbsteder ere øde, thett maa jeg sige,
Kiøbmend plages y huer enn wraa;
mett thiiden skall ørnenn ey møgett aff liide,
Sinn rennthe kannd hannd ey naa.“

5. „Alt thet, som jeg Arme Danmarck
Kannd samble mett stuor sorrig oc møde,
Skulle holde tiill goode wdi minn Arck,
thett legger Kolorme øde:
the there fraa meg baade sølff oc guldh,
som jeg skulle meg aff nere,
Aldriig kannd jeg thennom fylle fulde,
thi maa jeg Karper were.“

6. „Thi there fraa meg baade oxe oc Koe,
thett kannd thennom inthet klecke;
Oc (Af) Alth thett jeg eyer, wilthu meg throw,
the kannd ey bliffue metthe.
Kornett the sennde oc (bort) fraa mig,
thiill andre fremmede fulle;
the agte ey huad jeg haffuer igienn,
nar de haffuer Nøffuerne fulde.“

7. Eya, Danmarck, sliig Sorrig oc nød
Ere bitther att biide oc bere;
Jeg mennthe thett wor bedre att were slett dødh,
end lade sliig Diur regiere.
Nar saadann Diur y Landenn ere frij,
Oc Løffuen kannd thenom ey raade:
thaa we the smaa diur, ther boer wdj,
the thages rett platt aff dage.

8. Naar wgle Bliffuer Høge,
Oc glinnthe Bliffuer ørnne,
thaa maa smaa Fulle quide;
Eller wlffuenn leffue (Løve?), oc reffue bliffue biørne,
Smaa diur mon(ne) the sliide.
Jeg wed theg nu, Danmark, ingenn thinng frij,
Forudenn guds ordt thet renne;
the Anndre staar du ilde wdj,
Thij bliff huos gud allene.

Jacob Aals Levnet,

et Udkast af hans egen Haand.

(Af den Afdøde meddeelt Udgiveren i Aaret 1840.)

Jacob Aall er født 1773 den 27de Julius i Porsgrund, som dengang var et Ladested, nu er en lille Kiøbstad i Aggershuus-Stift. Hans Fader, N. B. Aall, var en formuende Kiøbmand, som ved sin academiske Dannelse og sine udenlandske Reiser havde erhvervet sig en usædvanlig Agtelse der paa Stedet; og hans Moder, Ambor, født Jørgensen, udmærkede sig ved sit fromme og religieuse Sind, og sin ømme Hengivenhed for sin Mand og sine Børn. Den strenge Opdragelse, som overhovedet var de Tiders Tegn, der ei tillod Barnet i de Voxnes Forsamling at lade sin Stemme høre, forenet med hans Faders Alvor, der forbyd i sine Betragtninger gav sig lidet af med sine Børn, lagde vel Grunden til den Beskedenhed og Frygtsomhed i Charakteren, der siden fremtraadte paa hans Livs forskiellige Stadier; ligesom hans Moders gudfrygtige Sind, som hun indpodede sine Børn, gav ham den Trøst i religieuse Betragtninger, der under Livets Modgang saa ofte styrkede ham. Han forblev i sine Forældres Huus indtil sit 15de Aar; men den Underviisning, som han der nød af tre forskiellige uduelige Lærere, var saa maadelig, at da hans Fader 1788 bestemte sig til at sende ham til Danmark, betraadte han Nyborgs Latinskole som en aldeles forsømt Skoledisciple. I Nyborg forblev han under Rector Josva Tornøes Veiledning og i hans Huus i 3 Aar, hvorefter han dimitteredes til Kiøbenhavns Universitet 1791. Til sin første Examen fik han bedste Charakteer med Udmærkelse, og var den anden Indkaldte næst efter B. Thorlacius. 1792 tog han

anden Examen, i lige Maade med bedste Charakteer og Udmærkelse; og efterat han derpaa havde tilbragt et muntert Aar i Fædrenelandet, vendte han tilbage til Kiøbenhavn 1793, hvor han 1795 tog theologisk Attestats med Characteren laudabilis et qvidem egregie. Ved Siden af sit theologiske Studium lagde han sig imidlertid tillige efter Physik, for hvilken Videnskab han tidligen nærede stor Tilbøielighed, endskiøndt han til et grundigt Studium deraf manglede det Fundament, som dengang ikke gaves under Skole-Underviisningen. Hans Fader, som selv en kort Tid havde været Amanuensis hos Biskop Gunnerus, havde bestemt ham til Præst; og til dette Maal sigtede han stadigen under sin hele academiske Bane, med det Haab at blive ansat som saadan i det kiære Norge. Men da han 1795 besøgte sit Hiem, og holdt sin første og eneste Prædiken i en af Norges meest afsides Fieldbegne, sporede han saa megen Rædsel for at tale i en offentlig Forsamling, saa han fik Anelse om, at han dertil var mindre skikket. Fra den Tid af fik hans Studier en anden Retning; Theologien lagdes mere tilside, og den Yndlings-Videnskab, som forhen var hans Bisag, blev nu hans Hovedsag. Imidlertid tillod hans Kiærlighed til hans Forældre, der satte deres Glæde i at see deres Søn i Præste-Embede, ham ikke endnu at tage nogen fast Beslutning.

Da han 1796 vendte tilbage til Kiøbenhavn, for at forberede sig til en udenlandsk Reise, opmuntredes han af en af sine kiæreste danske Venner til at læggesig efter Chymie og Mineralogie, og med denne Ven freqventerede han i et Aar de didhørende og physiske Forelæsninger i Kiøbenhavn. Aaret 1797 foretog han derpaa en udenlandsk Reise i Selskab med hans academiske, og hans Livs fortroligste Venner P. E. Müller og N. Hofman Bang, og tilbragte halvandet Aar ved Universiteterne i Kiel, Leipzig og Göttingen, ved hvilket sidste trende andre af hans academiske Venner, L. Engelstoft, B. Thorlacius og G. Sverdrup, paa samme Tid opholdt sig. Da hans Fader døde 1798, bestemte han sig nu til at lægge fortrinlig Vind paa det mineralogiske Studium, og ganske at fierne sig fra den theologiske Bane, i det Haab at kunne, ved Hielp af sin Fædrene-Arv, komme i Besiddelse af et norsk Jernværk. Til den Ende affondrede han sig, efter Opholdet

i Göttingen, fra sine Reisekammerater, som droge til Paris, og reiste til Bergstaden Freyberg, hvor han tilbragte et halvt Aar, deels under flittige Anfaringer i de freybergske Gruber, deels med at høre praktiske og theoretiske Forelæsninger i Mineralogie og Bergbygning; i Særdeleshed hørte han flittigen og gierne den berømte Mineralog Werner. Siden besøgte han de Schlesiske Jernværker, som dengang stode i stort Ry, formedelst forskiellige der ansatte engelske practiske Bergmænd. Neppe var han 1799 om Sommeren kommen tilbage til Kiøbenhavn, førend et af Norges betydelige Jernværker i Næs blev ham tilbudet af dets daværende Eiere J. Schnell. Derom sluttede han, i Forening med sin yngre Broder N. B. Aall, Handel den 30te Septbr. 1799, og efterat han kort Tid derefter havde udløst sin Broder, har han eiet dette Værk indtil denne Dag.

Ikke længe efter at hans Virksomhed som Værkbruger var begyndt, indtraf en af Norges farligste politiske Perioder, da Hungersnød, standsede Næringsveie og stor Pengeforlegenhed stundom nedstyrtede Landet i stor Elendighed. Især vare Krigens Aar fra 1807 til 1814 i denne Henseende rædselsfulde for Fabrikerne, mere end for Handel og Søfart, der tildeels brød sig en Redningsvei giennem en indirecte Forbindelse med Fienden. Han havde saaledes i disse, og de paafølgende Misvært-Aar 1816 og 1817, i hvilke Kornets Priis i høi Grad fordyredes, usigelige Vanskeligheder at kæmpe mod. Det lykkedes ham imidlertid at bortfierne Følgerne af denne Landets ulykkelige Stilling fra sin egen Virkekreds; og de mange Opoffrelser, som han, for at opnaae dette, maatte giøre, rystede vel paa den Tid hans borgerlige Velfærd, men hindrede ham ikke under en følgende lysere Periode fra at skride frem til en vis Velstands-Grad, til Gavn for sig og Sine. Dette Sidste skylder han især en uafbrudt Opmærksomhed paa Bergværkslærens, i den senere Tid, saa raske Fremskridt, en omhyggelig Behandling af de ædle Jernmalmer, som basere Værkets Drift, og en i det Hele oeconomisk Fremfærd, saavidt saadant kunde bestaae med hans Undergivnes Velværen. Næs Jernværk var aldrig det sidste til at prøve de nye Forsøg i andre Lande, der anbefaledes som følgeværdige, og fra dette Værk er udgaaet den finere Støbning, der nu har udbredt sig over fast alle Norges

Jernværker. I sin Virkekreds har han altid været en lykkelig Husbonde, hvor besværlig hans Syssel end stundom under vanskelige Tidsomstændigheder har været; thi han er saa heldig at staae i Spidsen for et Samfund, der udmærker sig ved Orden, Troskab og Kiærlighed til sine Foresatte.

Ved Siden af sit egentlige Kald og sit Bergværks-Studium, har han under Landlivets Rolighed idelig pleiet andre videnskabelige Sysler, hvilke han, ved Siden af egen Attraa og Drift til en fleersidig Dannelse, helst har rettet efter Fædrelandets Trang og Stilling. Til i denne Henseende at fremskride med Tiden og gavne sit Fædreland, blev han især opmuntret ved den Tillid, som blev ham viist, deels af sine Landsmænd; deels af den nærværende Regiering, thi af disse forskiellige Autoriteter kaldtes han, ligefra sin Virksomheds Begyndelse indtil nærværende Stund, i 40 Aar til de forskielligste offentlige Forretninger, saa at neppe Nogen af hans Landsmænd, uden for Embedsfaget, saa ofte paa den Maade har været sat i Virksomhed. Ved enkelte Leiligheder er og givet ham Anledning til fast Embeds-Stilling; men han har troet af flere Aarsager derfor at burde undslaae sig. Hans lille Fieldbal var i hans Øine stedse det meest passende Værksted for hans Virksomhed; saavel med Hensyn til hans Interesse for samme, og til hans egne Evner, som til en fri og uafhængig Stilling. For tilbørligen forberedt at kunne fremtræde i disse offentlige Stillinger, lagde han sig efter Statsoeconomien, og begyndte i den Henseende med Adam Smiths bekiendte Værk, hvorefter han siden i flere Aar har anvendt de fleste af sine ledige Timer paa et Studium, der er lettet og oplyst af saa mange ypperlige Værker i flere Literaturer. — Etatsraad Stouds danske Omplantninger skyldte han i denne Henseende meget, førend Tiden tillod ham at øse af de originale Kilder selv. Det var ogsaa denne Iver for at gavne sit Fædreland, meer end nogen indvortes Overbeviisning om et afgiort Kald, der lokkede ham ud paa Forfatter-Banen. Paa denne giorde han sit første Forsøg 1802, da hans Afhandling om Jernmalm-Leier indrykkedes i skandinavisk Musæum, hvoraf den siden blev særskilt aftrykt. I Aaret 1808, da Fædrelandets Stilling rystedes ved den udbrudte Krig, udgav han en lille Bog under Titel:

„Fædrelandske Ideer," hvori han flygtigen giennemgik flere indenlandske Forhold. Til de Skrifter, Selskabet for Norges Vel udgav, meddeelte han i de strax derpaa følgende Aar flere Afhandlinger, hvoraf de tvende første, „om Kornhandel," og „om Opdyrkning af Myrer," fordeelagtigen recenseredes af Danmarks Olufsen. 1813 lod han i Christianssand trykke en Afhandling om Misværten i Aaret 1812. I Maanedsskriftet „Saga" indførte han en historisk Skizze, en Oversættelse i Udtog af Nials Saga, og hele Laxdæla-Saga oversat. I „Norsk Maanedsskrift" udgivet af Høiesterets-Advocat Hielm, findes tvende Afhandlinger af ham: om Kornhandel, og om Kongsberg Sølvværk. Under hans hyppige Storthingsforretninger, deels som Storthingsmand, deels som Medlem af flere Commissioner, afbrødes imidlertid hans Forfatter-Virksomhed i flere Aar; indtil han i Aaret 1832 begyndte Udgivelsen af et større Værk, Tidsskriftet „Nutid og Fortid", der i trende Bind indeholder en Række af statsoeconomiske Afhandlinger, hvorved han deels har søgt at udbrede et Lys over Fædrelandets nærværende Stilling og Forhold, deels at forplante rigtigere statsoeconomiske Grundsætninger, end de, som paa den Tid vare i Omløb. I norske Aviser findes endeel Artikler af ham, som berøre forskiellige af Norges Forhold og Anliggender.

Det var under et Vinterophold i Kiøbenhavn, imellem Aarene 1810 og 1811, at han af sin fortrolige Ven, den lærde og sagakyndige Professor P. Er. Müller, blev opfordret til at lægge sig efter det islandske Sprog. Det var et Foretagende, der stemte overeens med hans Tilbøielighed for nøiere at studere sit Fædrelands og Nordens Forfatning og Tilstand i Fortiden. Han tog da Underviisning hos Danmarks siden saa navnkundige Sproggransker R. Rask; og efter den Dag har han offret det oldnordiske Studium mangen glad og vel ikke reent unyttig Stund. Frugten af hans nye Yndlingsfyssel i Hviletimer var ovenmeldte Oversættelser i det af Biskop Munch udgivne Maanedsskrift „Saga," Oversættelsen af Biørn Hitardals Kiæmper, med en historisk Oversigt over det islandske Oldvæsen, i „Samlinger for det norske Folks Sprog og Historie," og endeligen et større Værk: Oversættelsen af Snorre Sturlesen, hvis Trykning begyndte 1837

i October, og endte 1840 i Januar. Det var hans trofaste Ven og Nabo, Sognepræsten Hr. Faye, der først opmuntrede ham til at begynde paa dette Værk, og siden har understøttet ham ved Raad og Daad, under dets Udførelse og Trykning. Hvad han skylder andre Venner, men fortrinligen Hr. Capitain Munthe, der har beriget Oversættelsen med sine ypperlige og umistelige geographiske Anmærkninger, er i Fortalen til den oversatte Snorro bemærket; ligesom Oversætteren ogsaa sammesteds i Korthed har giort Regnskab for den Vei, han har fulgt i at fortolke det gamle Tungemaal hos Snorre i det nyere, med mere som vedkomme det vanskelige Arbeides Udførelse.

Foruden i Forsamlingen paa Eidsvold har han deeltaget i 4 ordentlige og 2 overordentlige Storthing. Han udnævntes ogsaa til Medlem af det ordentlige Storthing 1839, men kunde formedelst Sygdom deri ikke deeltage. Hans naturlige Frygtsomhed for at lade sin Stemme høre i store Forsamlinger tillod ham ikke nogen vidtløftig Deeltagelse i de mundtlige Debatter i Norges Storthing, og det var kun efter nogen Øvelse, at hans Tunge løsnedes saaledes, at han kunde deeltage i mundtlige Discussioner; men om hans Virksomhed i Committeer, i flere af hvilke han var Formand, og om hans Deeltagelse i alle Storthings-Overveielser om Fædrelandets vigtigste Anliggender ved skriftlige Vota, udarbeidede Foredrag og Commitee-Indstillinger: derom vidne i det mindste Storthingenes Forhandlinger, i hvilke mange af hans Arbeider af den Art findes indførte. Blandt andet arbeidede han med en Iver, der var ham meddeelt af hans Bergmandsvenner paa Kongsberg, og af Interesse for Bergmandsvæsenet i Almindelighed, i Sagen om det Kongsbergske Sølvværk; og det var ham til ikke liden Glæde, at have bidraget til at opretholde Storthingets Mod til Ubredelsen af store Tilskud i Forsøgstiden, hvorved Veien banedes til dette Værks nuværende betydelige Udbytte.

I sit offentlige Liv har han giort det til sin ufravigelige Regel, ikke at tilhøre noget Parti; men at handle i enhver Sag, ved enhver Leilighed, saaledes som han efter indvortes Overbeviisning ansaae det rettest og bedst for Fædrelandet. Skiøndt han med denne

Tænkemaade, paa en lang Virksomheds Bane, og under mangehaaande Vanskeligheder, ikke har kunnet undgaae at støde an snart mod den ene, snart mod den anden Side: har han dog havt mindre Misfiendelse at besvære sig over, end Mange af hans Samtidige. I det han stedse ansaae sit Fædreland som et af Jordens lykkeligste Lande, med Hensyn til Forfatning og indvortes Forhold, har han tillige indseet dets politiske Ubetydelighed, og har stedse troet det gavnligere for Landet, at Nationens Mænd vaagede over Realiteten af denne indvortes Velværen, end over Iagttagelsen af agtelsesfulde Former i Sammenstød med Frændestaten. Denne Ligegyldighed for den ydre Form, der i øvrigt hverken havde sin Rod i Stræben efter høiere Gunst eller mindre varme Følelser for Fædrelandet, kunde let af Andre mistydes og let overdrives; men paa den ene Side har denne Deel af Fædrelandets Interesse stedse havt sine varme og talentfulde Forsvarere; og paa den anden Side kan den ogsaa finde sin Forklaring af Charakteer, Opdragelse og borgerlig Stilling. — Han har overhovedet sit Liv igiennem været en Hader af Strid, og i Fred synes ogsaa hans politiske Bane at skulle endes.

Af de regierende Konger har han faaet flere Udmærkelsestegn. 1810 blev han Ridder af Dannebrog, og er blandt nulevende civile Mænd Ordenens Senior i Norge. 1821 blev han Ridder af Nordstiernen, og hædredes samme Aar med Medaillen for Borgerdaad. 1839 blev han Commandeur af Vasa-Ordenen. Han er ogsaa bleven optagen som Medlem af flere lærde Selskaber i Danmark, Sverrige og Norge.

Aaret 1799 ægtede han Lovise Andrea Stephansen, en Datter af Justitsraad og Bogholder Stephansen i Kiøbenhavn, og blev ved hende Fader til syv Børn, fire Sønner og tre Døttre, som alle leve. 1825 led han det uerstattelige Tab, at miste sin Hustru; men den dybe Sorg, som dette Tab af en sielden jordisk Lykke forvoldte ham, formildbedes efterhaanden ved hans Faderglæder; thi han regner sig blandt en af Jordens lykkeligste Fædre.

Formedelst Alderdom — han er nær det 67de Aar — og en svagelig Sundheds Tilstand, udtræder han nu efterhaanden af sin offentlige Virksomhed, og lægger den største Deel af sine private

Sysler paa sin ældste, til Borgermand opdragne Søns Skuldre; men han har endnu ikke opgivet Haabet om ogsaa i sine sidste Leveaar at kunne vise Spor af den literaire Virksomhed, der har været ham selv til stor Glæde, om han end derved ei har stiftet det Gavn, han ønskede. Komme endog disse hans Alderdoms silbige Frugter ei til fuld Modenhed: saa anseer han dog Sysselen selv som en passende og opmuntrende Ende paa en langvarig, og under mange forviklede Statens og private Forhold stærkt bevæget Virksomhed.

Det Arbeide, som den hæderlige, høitfortiente Forfatter i Slutningen af dette Levnets-Udkast sigter til, er de „Erindringer, som Bidrag til Norges Historie fra A. 1800—1815", hvoraf han endnu selv kunde udgive 1ste og 2den Deel (Christiania 1844.) Men: „Pennen faldt af den lidende Oldings „matte Haand, medens han var beskiæftiget med Omarbeidelsen af Erindrin„gernes tredie og sidste Deel. Efter langvarige Lidelser endte Jacob Aal sit „daadfulde Liv paa Næs Jærnværk, den 4de Aug. 1844, i en Alder af 71 Aar." En trofast Ven, Pastor A. Faye, anmodede han paa sit Dødsleie om at tage sig af Udgivelsen af denne Deel, som han udarbeidede under en smertefuld Sygdom; i det han anede, at Døden vilde hindre ham selv fra at besørge den. Hr. Faye, af hvis „Forord" ovenanførte Linier ere tagne, opfyldte denne Anmodning, og efterkom, hvad han holdt for sin Pligt, i det han udgav denne Deel „uden Forandringer og uden noget Tillæg" (31. Dec. 1844.) Saaledes fuldendtes dette Jacob Aals værdige Monument ved egen Haand — et historisk Arbeide, som vi vel overhovedet maae kalde det vigtigste og interessanteste Bidrag til Norges Historie i det 19de Aarhundrede, der hidtil er kommet for Lyset.

Prøver af et norsk historisk biographisk Lexikon,

af

Professor P. A. Munch *).

Ahnen, Anen, Ahn, von: en gammel pommersk Æt, der allerførst under Kong Christian den IV. synes at være kommen til Danmark og Norge. Claus (Nikolaus?) v. Ahnen, den første af Ætten, der omtales som bosat i Rigerne, ledsagede Christian IV paa hans Besøg i England 1606 som Hofjunker, og fik siden store Forleninger i Norge, blandt hvilke kunne mærkes Marie Kirkes Provstie, og Sæm med Eker, hvilket sidste Len han dog senere enten mistede eller ombyttede med et andet. En Brodersøn eller Frænde af ham var sandsynligviis den rige og i Norge meget anseete Godseier Preben v. Ahnen, hvis ægte danske Fornavn „Preben" ɔ: „Predbiørn" temmelig klart vidner om, at han i det mindste ei er født i Tydskland. Han var en Tidlang, som det synes, Ritmester

*) For nogle Aar siden, da det længe var paatænkt, ved den Danske historiske Forening at udgive et dansk-norsk historisk-biographisk Lexikon, havde Hr. Professor Munch lovet dette Foretagende sin kraftige Medvirkning, og efterhaanden nedsendt endeel Artikler til Bogstavet A. Forgieves har Selskabets Bestyrelse anvendt flerehaande Bestræbelser paa at bringe et saadant Foretagende i Stand, ved kraftig Medhielp i Danmark; og det er nu opgivet. Hr. Professor Munch agter derimod at udføre det, hvad de norske historiske Personer angaaer, omtrent efter samme Plan, der var lagt for et saadant Værk for begge Riger (indtil 1814.) Det vil saameget mere kunne interessere baade danske og norske Læsere, at see af de her meddeelte Prøver, hvorledes Forfatteren vil udføre den norske Deel af et Værk, hvis Savn hører til de mest følelige i begge Landes Literatur. Red.

ved Landmilicen i det Søndenfjeldske; under Krigen 1643—45 fungerede han som Krigscommissair. I Aaret 1646 blev han forlenet med Nordlandene, hvilke han (efter den uindskrænkede Regieringsforms Indførelse under Titel af Amtmand) bestyrede indtil 1669, da han udnævntes til Amtmand over Bratsberg Amt, hvilket Embede han forestod til sin Død 1675. Han var, som det synes, en meget rask og driftig Mand. Under Carl Gustavs Krig foranstaltede han (1657?) et Tog gjennem Saltdalen og Junkersdalen (der efter ham skal have faaet sit Navn) ind over den svenske Grændse, og ødelagde Nazafjelds sølvholdige Blyværk i Piteaalapmark. Han bevirkede (1663) en ordentlig Postgang gjennem Nordlandene til Finmarken; af flere ham tilstaaede Bevillinger kan det sees, at han speculerede i Hvalfangst, Trankogning og Udførsel af Torskerogn. Ligeledes eiede han allerede 1657 Fossum Jernværk tæt ved Skien, og fik paa samme Tid i Forening med Admiral Ove Gedde Privilegier paa det ligeledes i Omegnen af Skien beliggende, i Aaret 1652 oprettede, Holden Jernværk. Hans fornemste Besiddelse, hvortil han skrives, var Herregaarden Fosnes en Miil Vesten for Tønsberg; desuden eiede han det ikke langt derfra beliggende Skiælbru, Ulefos, tæt ved hvilket Holden Jernværk er anlagt, Dønnes paa Helgeland, Stedje og Kopanger i Sogn m. m. Junker Preben v. Ahnen var to Gange gift, første Gang med Else Knudsdatter Urne, Enke efter Christian v Hadeln, og Søster til Statholderen Christoffer Urne, til Admiral Ove Geddes Hustru o. fl.; anden Gang med Karen Wind, en Datter af Rigsraaden Iver Wind til Nørholm i Jylland. Med disse tvende Hustruer havde han 6 Børn, 4 Døttre og to Sønner, af hvilke den ældste, Alexander, faldt som Major ved Landskrona 1677, den anden, Iver, blev Hofjunker, Amtmand i Romsdals Amt, siden Stiftamtmand i Throndhjem, Conferentsraad og hvid Ridder. Med ham uddøde 1722 Ætten v. Ahnen paa Mandssiden; thi hans ældre Broder havde ingen Børn, og han selv efterlod, uagtet han to Gange var gift (først med en Datter af Vicestatholder Joh. Vibe), kun en eneste Datter, der blev gift med Oberst v. Mühlenpfort. En af Junker Prebens Døttre af første Egteskab,

blev gift med Holsteneren, Major Joh. Richard v. Buchwald, hvem hun bragte Fosnæs Gaard. Disses Datter, Margrete Sophie, blev gift med en Bonde fra Nabosognet Slagen ved Tønsberg, Hans Nielsøn, der pleiede at bringe sit Korn til Møllen paa Fosnæs, for der at faae det malet, og omsider tiltrak sig Frøkenens Opmærksomhed og vandt hendes Kiærlighed. Descendenterne af dette Egteskab optoge siden Navnet v. Ahnen. Ættens Vaaben- eller Skiold-Mærke, et graat Æselhoved i Rødt, synes at tyde hen paa at den maa have havt sin allerførste Oprindelse fra Frankrige, da det franske Ord „âne" eller, som det tidligere skrives „asne", udtales ganske som „Ahn."

Ackeleye, Akeleye, Akeleie. Af denne oprindelig danske Familie maa en Green siden Begyndelsen af det 17de Aarhundrede ansees at tilhøre Norge. Stamfader for denne Green var Gabriel Akeleye til Nørskoug i Fyen, hvis Søn, Sigvard Gabrielssøn, der i Aaret 1611 findes nævnt som kongelig Skibshøvedsmand, og i 1614 som constitueret Lieutenant paa Elfsborgs Slot, allerede ved disse Tider synes at have bosat sig i Norge. Sigvard Gabrielssøns Søster, Elsebet Gabrielsdatter, blev ved sit Ægteskab med Jacob Anderssøn Hvitfeldt til Throndstad paa Hurum, Stammoder til alle senere og nulevende Hvitfeldter, og navnligen Moder til den ved sin Kiækhed i Krigene mod Sverige 1659, 1660 og 1676, fornemmelig ved Haldens eller Frederikshalds Forsvar, bekiendte Oberst Tønne Hvitfeldt († 1677), hvis Søn, Commandeur Iver Tønnesen (eller som der og skrives „Teunissen") Hvitfeldt, sprang i Luften paa Linieskibet Danebroge, som han commanderede i Træfningen paa Kiøgebugt den 4. Oct. 1710. Fru Elsebet ægtede efter Hvitfelds Død Arild Aagesen Rosengedde til Ramvig. Sigvard Gabrielssøn synes tidligen at have erhvervet Rigdomme og store Besiddelser i Norge, især ved sit Giftermaal med den rige Else Tønnesdatter Galde til Nygaard, Enke efter den tydske Adelsmand Eiler Weide v. Jasmund. Til Vederlag for at hun overdrog Nygaard tilligemed sit øvrige Gods til Kronen, blev hendes Mand, Sigvard Akeleie, forenet paa Livstid med Værne-Klosters Gods,

beliggende for største Deel i Omegnen af Moss, hvor han ved Kiøb af Jordegods synes at have villet arrondere sine Besiddelser. Saaledes kiøbte han i Aaret 1631 den gamle anseelige Gaard **Rambo** (forhen Rambhorn) lidt nordenfor Moss, efter hvilken Gaard han siden benævntes. Han døde 1665. Han var paa sin Tid en særdeles anseet Mand, og besvogret med de fornemste Familier i Rigerne.

En Sønnesøns Søn af ham var Commandeurcapitain og Overlods i Tønsberg Jens **Werner Ackeleye**, hvis Datter **Ingeborg Ackeleye** ved sit mislige Levnet har vundet et Rygte, om just ikke af det bedste Slags. Hun var særdeles smuk, og blev meget ung (1763) gift med Eieren af Fossum Jernværk, **Hermann Løvenskiold**. Paa en Reise, som hun med sin Mand foretog til Tønsberg, for at besøge sin Fader, traf hun underveis Grev **Christian Conrad Danneskiold-Laurvig**, Viceadmiral, Kammerherre m. m., der dengang (i Aaret 1764) besøgte det ham nylig ved Arv efter den barnløse Broder tilfaldne Laurvigs Grevskab. Greven, der ei synderligen elskede sin Kone, **Dorothea Sophie v. Holstein** (hvilken han havde ægtet for at faae 50000 Rdl., som Dronning Anna Sophia Reventlow, hos hvem hun var Hofdame, havde testamenteret hende ifald dette Ægteskab kom i Stand) og som derhos var en af sin Tids største Libertinere, blev strax forelsket i Fru Løvenskiold, men synes ikke under sit første korte Ophold i Norge at have faaet Tid til at efterhænge denne Lidenskab; ja det lader endog til at han for det Første slog hende af Tankerne, thi allerede i 1765 gav han en almindelig Skandal i Kiøbenhavn ved at bortføre fra Theatret en Datter af Skuespiller **Rose**. Denne Exces paadrog ham en Udtælling af 10000 Rdl., som han maatte give Jfr. Rose i Reparation, og en Cabinetsordre, ved hvilken han forviistes til sit Grevskab. Denne kongelige Unaade anfegtede ham dog ikke stort; og han var aldrig saasnart kommen i sin landlige Rolighed, førend han erindrede Fru Løvenskiold, og begyndte at lægge Snarer for denne heel letsindige Dame, hvis Mand desuden synes at have været en høist indskrænket Person; hvortil ogsaa kom at hendes Fader, Commandeuren — det være nu af Frygt for at Svigersønnen ei skulde have Forstand til at

passe paa sin Formue, eller af egennyttige Grunde — altid intriguerede for at tilvende sig Bestyrelsen af Løvenskiolds Eiendomme, og derved kom i et spændt Forhold til denne — et Forhold som ogsaa virkede paa Datteren. Greven indbød Løvenskiold og Frue hvert Dieblik til sig; de maatte tilbringe hele Uger, ja Maaneder, hos ham ad Gangen. Det fortælles endog, at han ved Prygl skal have tvunget Manden til at blive, naar denne undertiden syntes, at han ikke altid kunde være borte fra sit Hiem*). Som villige Haandlangere synes Greven at have benyttet, deels en vis H. P. Smith, hvilken han fik Løvenskiold til at antage som Forvalter, og siden, da hans Rolle paa Fossum var udspillet, befordrede til Amtsforvalter eller Foged i sit eget Grevskab; men fornemmelig den listige Sorenskriver Friis, hvilken Greven senere skaffede Titel af Overauditeur i Søetaten. Tilsidst kom det saavidt, at Ægtefolkene, hvis Uenighed dagligen tiltog, bleve separerede; og tog Fruen indtil videre sin Bolig hos Faderen i Tønsberg. Derfra giorde hun kort efter en Reise over Fiorden til sine Slægtninger paa Kambo; men havde ikke været her længe, førend hun pludselig, og som det synes hemmelig, drog bort med Sorenskriver Friis til hans Gaard Falkensteen, ikke langt fra Horten. Her opholdt hun sig indtil Ægteskabet ved kongelig Resolution var opløst, og Grev Danneskiold-Laurvig imidlertid, efterat være tagen til Naade igien ved Hoffet, var befordret til Intendant over Marinen, Admiral og Ridder af Elefanten; men omsider under Struensees Regimente afsat fra sine Embeder, for stedse var flyttet til sit Grevskab. Da begav Fruen sig til ham, levede med ham indtil hans Død (1783) og udøvede saadan Magt over ham, at hun fik ham til at udstede til hende en i alt hans norske Allodialgods funderet Obligation paa 18,000 Rdlr., til hans retmæssige Arvingers Præjudice. Der havde imidlertid ogsaa indfundet sig i Egnen ved Laurvig en svensk Lykkeridder af meget tvetydig Charakteer, Legationssecretair og Landraad Carl Ingemann v. Manderfeldt, en behagelig

*) Grevens Intriguer for at besnære Fru Løvenskiold rygtedes snart i den fine Verden i Kiøbenhavn, og gav Anledning til et den Tids Bonmot: „at han, siden han ei kunde plukke Rosen, maatte nøies med Akeleien."

Selskabsmand, der saaledes indsmigrede sig hos Greven, at denne næsten ikke kunde undvære ham, og overdrog ham Bestyrelsen af hele sin „huuslige Oeconomie," som det heb. Manderfeldt og Fru Ackeleye — saaledes kaldte hun sig efter Skilsmissen — synes i Tide at have sluttet en Overeenskomst til fælles Forbeel; saaledes var det rimeligviis hende, som i Aaret 1782 fik Greven til at bebreve Manderfeldt en aarlig Pension af 1000 Rdlr., og strax efter Grevens Død ægtede de hinanden. — Saa godt havde de ogsaa forstaaet at sikkre sig, at Gavebrevene, hvis Gyldighed Grevens Arvinger paa-ankede, ved en Dom af 1787 bleve bekræftede. Manderfeldt flyttede senere til Kiøbenhavn, hvor han optraadte som Forfatter af nogle nu vistnok forglemte Skrifter (See Nyerups og Krafts Litt. Lex. Pag. 372). Fru Manderfeldt døde, som det synes, 1804, og hendes Mand flyttede da tilbage til Sverrige, hvor han døde i Vennersborg 1813. Familien Ackeleye uddøde i Norge med Sø-Capitain Sigvard Jørgen Akeleie, Enrolleringschef i Bragernes District, † 10. Octbr. 1822 i Drammen.

Alf Erlingssøn, Norges sidste, af mere omfattende Bedrifter bekiendte Søhelt i Middelalderen, stammede fra en af Landets fornemste Ætter og var beslægtet med Kongehuset selv. Hans Fader Erling Alfssøn, eller den Unge, var en anseet Baron eller Lendermand under Kongerne Haakon Haakonssøn, Magnus Lagabøder og Erik Magnussøn; hans Bedstefader, Alf af Thornberg, var gift med Ingeborg Baardsdatter, en Søster af Kong Inge Baardssøn og Hertugen Skule Baardssøn; altsaa var Erling en Fætter af Haakon Haakonssøns Dronning Margrete Skuledatter, og Alf Erlingssøn Nærsødskendebarn til Kong Magnus. Ingeborgs Fader Baard nedstammede, som bekiendt, i lige Linie fra den mægtige engelske Jarl, Godwin og Gyda, Ulf Jarls Søster og Styrbiørn Sveakæmpes Sønnedatter.

Alfs Ættegaard, Thornberg, ligger paa Ringerige, og er endnu en af de betydeligste i Egnen. Dog var hans Fader Erling en Tidlang Sysselmand i Borgesyssel, og det samme Embede synes Sønnen Alf at have beklædt. Kun lidet kiender man til de nærmere Omstændigheder ved hans Liv og Bedrifter, der dog maae

have vakt overordentlig Opsigt, siden han omtales i de fleste norske og danske Aarbøger, lever i Folkesagnet, og besynges i Folkeviser. Det er ikke usandsynligt, at Alf har lagt Grunden til sin Krigserfaring og faaet Smag paa Søkriger-Livet ved det store Tog, Kong Haakon foretog mod Skotland i Aaret 1263. Blandt de fornemste Herrer i Kongens Følge nævnes Alfs Fader Erling, og intet er rimeligere, end at Sønnen fulgte Faderen, for under hans Øine at lære Krigshaandværket. Den langvarige Krig mellem Norge og Danmark samt Hansestæderne, der for Alvor udbrød under Kong Erik Magnussøn, gav Alf rig Anledning til at vinde Hæder og Udmærkelse. Søkrigen førtes paa hine Tider overalt i Europa med stor Grusomhed. Den bestod mest i Kaperier og Hærjen paa Kysterne; Alf var ikke i nogensomhelst Henseende forud for sin Tid, og derfor kan man ei undres over, at han af de Danske og Hanseaterne skildres som en blodtørstig Sørøver. Mag. Absalon Pederssøn fortæller om ham: „Efterdi han var saa lyksalig udi Krig at han fik baade Skotland, England, Danske og „Hansestæder nok at tage vare, da beklaffede de ham og sagde at „han var en Troldkarl, og udrettede sin Sag alt med Diævelens „Kunst; men af de vise Mænd var han ikke holden for nogen Troldkarl, men for en tapper, lyksalig Krigsmand.“ I Krigsaarene 1284—85 sværmede Alf med endeel Langskibe omkring i Østersøen og Kattegattet, erobrede eller ødelagde mange danske og tydske Skibe, stormede Skanør og Laholm, hærjede Jyllands Nordkyst, opbrændte Horsens og Kallundborg, og hiemsøgte flere af de danske Øer. De vendiske Hansestæder udrustede en Flaade af 30 store Kogger, for, som Huitfeld siger, „at styre hans Overmodighed,“ og lagde sig udenfor Helsingør; men efter 8 Ugers Forløb droge de hiem igien med uforrettet Sag, og Alf løb imidlertid frem og tilbage i store Belt, hvorfra han førte et stort Bytte hiem med sig til Norge*). Sagnet beretter, at Alf skal have havt et Smuthul

*) Dertil har rimeligviis den gamle Vise Hensyn, hvis Begyndelse lyder saaledes:

„Synden seile de tydske Mænd
Alt baade med Meel og Malt.

paa den sundewittske Kyst, der efter ham kaldtes Allnoer; og naar han seilede ind ad Eckerumsund, der overalt var bevoxet med tætte Skove, kunde ingen Forfølger længer faae Øie paa ham. (Gude om Sundewitt, Pag. 82.)

Trods Alfs Anstrengelser var dog Norge uhelbig i Krigen mod Hansestæderne, og maatte slutte den uheldige Kalmar-Fred (1285). Med Danmark vare derimod Stridighederne langtfra bilagte; der gik Rygte om at de Svenske vilde angribe Viken, og Kong Erik i Norge anvendte det Pusterum, han fik, til kraftige Krigsrustninger, og til at skaffe sig Forbindelser og Hielpekilder, der kunde sætte ham i Stand til at føre den forestaaende Krig med Eftertryk. Saaledes udbød han efter Alfs Raad Leding fra Island, hvilken ogsaa efter nogen Modstand tildeels bevilgedes ham. Hans Datter Margrete var nærmeste Thronarving til Skotland, og Udsigten til, ved et Giftermaal mellem hende og den engelske Kronprinds at forbinde Englands og Skotlands Throner, giorde Edvard I. i England til hans forekommende og tienstagtige Ven, paa samme Tid som selve den skotske Regiering lod sig ophidse af Hansestæderne til at lægge Embargo paa norske Skibe i Skotlands Havne. For at knytte Forbundet med England fastere, optage Pengelaan og maaske ordne hiint mislige Forhold med Skotland, sendtes Alf i Aaret 1286 som Gesandt til det engelske Hof. Han blev før Afreisen ophøiet til Jarl, en dengang i Norge sielden Værdighed; sikkert for at kunne vise sig udenlands med desto større Glands, dog vist ogsaa paa Grund af hans Fortienester, da det i Arne Bisskops Saga (Pag. 82) hedder: „Kongen gav Alf Jarlsnavn, paa det at han skulde forsvare Norge mod Røverier" (til þess at hann verði Noreg ráni.) For at træffe Kong Edvard I. maatte Alf gaae til Paris, hvor hiin just opholdt sig, da han skulde aflægge den nye franske Konge Philip den Smukke sin Lehnshylding. Alfs Underhandlinger gik heldigt fra Haanden. Kong Edvard bevilgede ham et Laan af

---

Alven ligger i Øresund,
Og tager det fra dennem alt."
M. Absalon i Suhms Saml. II. B. 1 H. Pag. 46.

2000 Mk. Sølv paa den norske Konges Vegne, og meddeelte ham Anviisning derpaa til sine Verelerere i London; ligesom han og medgav ham et Brev til Vicekongen i England, Edmund Jarl af Cornwall, hvori han bemyndigede denne til uhindret at lade alle de Engelske, som havde Lyst dertil, gaae i norsk Tieneste. I London modtog Jarlen siden hine 2000 Mk. Sølv og gav sin Qvittering derfor; ligesom han ogsaa rimeligviis herfra tilskrev Drotseten af Skotland det mærkelige Brev, som meddeles af Mag. Absalon (Suhms Saml. II B. I H. Pag. 47) hvori han udtrykker sin Forundring over at Skotlands Regiering havde arresteret norske Skibe i den sidste Krig, ja at der endog nylig, efter Fredsslutningen, var lagt Beslag paa et norsk Skib i Berwick's Havn. Han slutter med de Ord: „Norge er endnu ikke saa svækket, at det lader sig tvinge af Eders Sporer." (Norvegia non est adhuc ita debilitata, ut vestris se patiatur urgeri calcaribus.)

Ikke længe nød Jarlen godt af sin Ophøielse og sin Krigerhæder. Hans Lykke synes at have giort ham overmodig, i det mindste hvis man skal slutte fra Yttringerne i et Brev, den svenske Konge Magnus Ladelaas tilskrev ham. Der forekommer blandt Andet følgende: „Efterdi Eders store Rygte er vidt udbredt over mange Lande og Riger, Eders Venner til Glæde og Eders Fiender til Rædsel, da raade vi Eder at I ei farer hasteligen frem uden velberaadt Hu, paa det at I, som har et navnkundigt Rygte, ei skal udsætte Eder for at tabe Navn og Lykke, o. s. v. Advarslen frugtede nok ikke stort, thi i Aaret 1288 begik Alf et — som det hedder — svigagtigt Drab paa Baronen Hr. Halkell Øgmundsøn, en af Norges meest anseete Mænd, og Søn af den under Haakon Haakonssøn bekiendte Hr. Øgmund Krøkedans. Anledningen til Drabet vides ikke, men det maa have været forbundet med yderst graverende Omstændigheder, da hverken Alfs høie Stilling eller hans Frændskab med Kongehuset hindrede, at Loven om „Skemdarvig" (skammeligt Drab) blev anvendt i dens hele Strenghed. Alf dømtes fredløs, og hans Formue confiskeredes; dog synes Dommen ikke at være bleven enten affagt eller fuldbyrdet, førend en rum Tid efterat Forbrydelsen blev begaaet; uagtet Alf ikke vovede

at opholde sig længer i Norge, men rømte til Sverrige, hvor han skiulte sig i et Kloster. Strax efter, i Aaret 1289, udbrød Krigen med Danmark for Alvor. Erik Glipping var myrdet i 1286; den Understøttelse, hans Mordere fandt i Norge, giorde Fiendskabet mellem begge Hoffer langt større, end Arvetvisten hidtil var, og Erik Magnussøn giestede selv Danmark i Spidsen for Norges Flaade. Da forlod ogsaa Alf sit Kloster, og befrigede Danmark paa egen Haand, maaskee alene af Patriotisme, maaskee og for derved at udvirke sin Benaadning*). Hans særegne Stilling nødte ham rimeligviis til eventyrlige og halsbrækkende Foretagender, der tilsidst maatte bringe ham i Ulykke. Han blev saaledes fangen i Skaane, og hvis man kan fæste Lid til Kæmpevisen (Udv. Danske Viser II. No. 91) ført til Helsingborg til Enkedronning Agnes, der spottede over hans uanseelige Vært, men fik Svar derefter, og befalede da i sin Vrede at han strax skulde henrettes. Efter Andre skal Drotseten David Thorstensøn have tilraadet hans Henrettelse (Script. Rer. Dan. I. 256), som og gik for sig udenfor Helsingborg, hvor han blev halshugget og steilet. (1289.) Hvitfeldt (S. 302) troer at denne Haardhed vliştes med ham forbi han „løb paa sin egen Haand," uden at være nogen autoriseret Kriger; men snarere var det vel den Tids almindelige, grusomme Krigsbrug, thi nylig forhen var den paa Siælland strandede kongelige Skibshøvding Kolbein Kalteryg bleven henrettet med hele sit redbede Mandskab. (Hvitf. 299.) Baronen Hr. Thorn Haakonssøn bragte to Aar efter Alfs Liig hiem til Tønsberg (Torfæus IV, 384), eller maaskee snarere til Capellet paa hans Fædrenegaard Thornberg. Hans confiskerede Gods skal ifølge Hofnagels bergenske Krønike (Suhms Saml. II B. 2 H. Pag. 127) være blevet lagt til Apostelkirken i Bergen; hvorimod det i et Brev fra Kong Haakon V. til Edvard I. hedder, at da hans Creditorer efter lovligt Proclama

*) Blot ved at bringe „sandt Hærsagn" eller tilforladelig Underretning om at fremmede Fiender uventet beredede Norge Krig eller Overfald, kunde enhver Fredløs ifølge Lovens udtrykkelige Ord (Nyere Gulat. L. Mandhelge Cap. 6) vinde sin Fred elters Landsvist tilbage.

havde indfundet sig et Aar efter hans Død, for at erholde deres Tilgodehavende, blev der intet tilbage af hans Gods, og ifølge Loven skulde dog al Bod og Gield først udbetales, førend Kongen kunde nyde godt af Confiscationen.

Alf skal, ifølge Kæmpeviserne, have været ligesaa hvas i Ord, som han var liden af Vert. Paa Grund af denne uanseelige Statur kaldte han Mindre-Alf, eller Alf Grand (Alfr hin granni), hvilke Navne begge ere forbreiede, hiint til „Milder-Alf," og „Vilder-Alf;" dette til „Alfus grandis," der betegner aldeles det Modsatte. Navnet Alf (Alfr, udtalt Aalv'r), skrives i latinske Diplomer Oliverus; hans Familiegaard Thornberg (nu Thansberg) oversættes Mons Spinæ, og har for det meste været urettelige forverlet med Tønsberg. Hans fulde Titel, i Diplomerne er Oliverus de monte Spinæ, Comes de Sarfsburg; den sidste Titel hidrører ventelig derfra, at han maaskee har succederet sin Fader Erling som Sysselmand i Borgesyssel, hvor Sarpsborg var den eneste By. Alf skal derhos have eiet den store Gaard Skiældbred eller Herre-Skiældbred i Haagjord Sogn, Jarlsberg Fogderi.

Alf havde en Broder ved Navn Find, om hvem man forresten intet veed. Om Fru Ingeborg Erlingsdatter, hiin føromtalte Hr. Thorers første Hustru, var Alfs Søster, eller en Søster af den bekiendte Baron Biarne Erlingsøn af Biarkø og Gesse, er uvist. Ligesaa uvist er det, om Alf var gift eller efterlod sig Børn, dog udgives den omtrent ved 1400 levende, mægtige Ridder Alf Haraldsøn af Mannvik for at have været en Ætling af ham. Alf Jarl skal i sit Vaaben have ført et deelt Skiold, i første Felt en halv Lilie, i andet tre pælviis satte ferbladede Roser.

Om Alf findes de fleste Efterretninger, foruden hos Hvitfeldt, Torfæus, Suhm, og i Kæmpeviserne (Udv. Danske Viser II, No. 90 og 91) fornemmelig i Absalon Pedersøns norske Historie (Suhms Samlinger II. B. 1 H. Pag. 46—48), Werlauffs Afhandling om Krigen mellem Danmark og Norge i Slutn. af 13de Aarhundrede o. s. v. (Molbechs „Nordiske Tidsskrift" II. B.

S.), og især i Munthes „Undersøgelse om det gamle Hørdingssæde Thornberg og dets Beboere“ (Urda, I. B. Pag. 372—390).

Arnbiørn Jonssøn, en mægtig og anseet Høvding i Norge under de sidste Borgerkrige. Hans Fader Jon vår en Søn af Gaut paa Urnæs i Sogn, og var tilligemed sin Broder Munan en ivrig Tilhænger af Kong Magnus Erlingssøn, paa hvis Skib han kæmpede og rimeligviis faldt i det for Magnus uhelbige Slag paa Nordnæs ved Bergen den 3die Juni. 1181. Arnbiørn arvede Faderens Partihad mod Birkebenerne, saameget mere som han opfostredes af Kong Sverrers afsagte Fiende, Biskop Nikolaus af Oslo. Derfor sluttede han sig ogsaa til det af Nikolaus stiftede Baglers-Parti, og erklærede sig for den ved Nikolaus og Kong Valdemar den 2dens Bestræbelser indsatte Baglerkonge Erling Steenvæg. Ved Erlings Hylding paa Haugathinget 1205 nævnes Arnbiørn allerede blandt de fornemste Høvdinger. Siden den Tid forekommer han overalt som Baglernes faste Støtte og Deeltager i alle vigtige Krigsforetagender; f. Ex. Overfaldet paa Einar Kongsmaag i Stavanger, og paa Kong Inge Baardssøn i Nidaros. Efter Erling Steenvægs Død 1207, hyldede Arnbiørn med de øvrige Bagler Kong Philip, Biskop Nikolaus Søstersøn, og deeltog med ham i Beleiringen og Indtagelsen af Castellet i Bergen. Da Hadet mellem Birkebener og Bagler efter Philips Død 1217 begyndte at kiølnes, og Kampen mod Slitungernes vilde Hob, under den forløbne Præst Bene Skindkniv, endog forenede deres Vaaben, viiste Arnbiørn sig især virksom og utrættelig. I den hidsige Fegtning paa Gunnarsbø ved Tunsberg 1215 stred han i Spidsen for Baglerne, stævnede lige mod Slitungernes Banner, som han vilde erobre, og blev temmelig alvorligt saaret. Kort efter gik Baglerne aldeles over til Birkebenernes unge og raske Konge Haakon Haakonssøn, der hædrede Arnbiørn med sin Høiagtelse og udeelte Tillid, hvilken han ogsaa i enhver Henseende viiste sig værdig. Kongen giorde ham til Sysselmand eller Befalingsmand i Borgesyssel, og overdrog ham derved det ansvarsfulde Hverv, at forsvare disse Egne mod Ribbungernes Oprørsflok, der fra Vermeland og de svenske Grændsebygder idelig foruroligede Norge. Arnbiørn

residerede paa det kongelige Slot Valdinsholm (nu Vallensø) i Glommen, og var seent og tidlig paafærde for tilgavns at røgte sit Hverv. Han skiærmydslede uophørligt mod Ribbungerne, og da disse endelig havde underkastet sig, kæmpede han ligesaa tappert mod den oprørske Hertug Skule. Da Skule havde antaget Kongetitel i Nidaros, og truede med et Felttog Syd i Landet giennem Oplandene, overdrog Kongen til Arnbiørn, i Forening med Jarlen Knud Haakonssøn, at forsvare Oplandene og Viken. De mødte Skule tidligt i Foraaret 1240 ved Laaka paa Romerige, men vare dengang uheldige; thi Skule vandt en fuldkommen Seier, og trængte frem lige til Oslo, hvorfra han strax rykkede ned mod Valdensholm. Arnbiørn, som imidlertid var flygtet til Tunsberg, skyndte sig østover Folden, eller Christiania-Fiorden, for at kaste sig i Veien for ham og var endnu heldig nok til at erobre nogle Skibe fra Varbælgerne, Skules Tilhængere. Men hans overvættes Anstrengelser i denne sidste Tid paadroge ham en dødelig Sygdom; dertil kom at han nu var saare alderstegen, og han døde noget før Paaske 1240.

At Arnbiørn allerede tidligt naaede Lendermandsværdigheden, den høieste Hæderstitel næst Konge- og Jarleværdigheden, er naturligt. Det hedder i Haakon Haakonsøns Saga, at hans Død ansaaes for en stor Skade; thi det var Alles eenstemmige Forsikkring, at ingen Lendermand paa den Tid tyktes at kunne sættes i Ligning med ham. Han var det Parti og den Herre, han engang havde sluttet sig til, ubrødelig hengiven; først da Baglerpartiet havde besluttet at opløse sig, traadte han over til Kong Haakon, men forsvarede ham da ogsaa af alle Kræfter. Paa Høvdingemødet i Bergen 1223, hvor Haakons Ret til Thronen paakiendtes, var ogsaa Arnbiørn tilstede og talte fyndigen og alvorligen hans Sag. Hvor høit han hædredes af Kongerne, kan sees deraf, at Kong Philip altid ved høitidelige Anledninger pleiede at gaae Arm i Arm med ham; til ham overdrog Kong Haakon, i sit Navn at tildele Knud Haakonssøn Jarleværdigheden. Arnbiørn viiste sig ved flere Leiligheder mild og human; da den tappre Dagfind Bonde var nødt til at overgive Bergens Castel, var Arnbiørn en af dem, som udvirkede ham og Besætningen Sikkerhed paa Liv og Lemmer. Tidligere havde

han, med flere Baglerhøvdinger, havt den Krænkelse, at Folk ikke respecterede det Tilsagn om Fred, de gave Einer Kongsmaag i Stavanger, men dræbte ham ligefor deres Øine. Kun eengang (1225) lod han sig af sin listige Fosterfader, Nicolaus Arnesøn, forlede til at tøve hos ham i Oslo, istedetfor at forfølge Ribbungerne, som han let kunde have indhentet, men som nu fik Forspring og kom til Tunsberg, hvor de anrettede stor Ødelæggelse.

Arnbiørn var en stolt Mand, som de fleste Høvdinger paa hans Tid. Da Kong Philip havde indgaaet Forliget i Hvitingsø 1208, og frasagt sig Kongetitlen mod at blive Jarl over en Trediedeel af Riget, undslog Arnbiørn sig for at gaae ved hans Arm som sædvanligt, med de Ord: „Nu kan du lede dig selv.“ Da Kong Haakon, for at vinde Skule med det Gode, overlod ham en Trediedeel af alle Sysler paa Oplandene og i Viken, protesterede Arnbiørn i det længste, og jog Skules nye Sysselmænd bort. Skule stævnede ham til at møde sig paa Eidsvold, og Arnbiørn indfandt sig med 300 bevæbnede Mænd. Skule spurgte ham da, hvad hiin egenmægtige Fremfærd skulde betyde; Arnbiørn svarede, at han ei vilde give Slip paa nogetsomhelst af Kongen erholdt Embede, førend han vidste at det var dennes udtrykkelige Villie; at ingen Lendermend skulde tage fra ham, hvad Kongen havde givet ham, og at han ikke agtede at bøie sin Nakke for nogen Mand i Landet, uden for Kongen; allermindst for den hvide Hat, man nu saae paa Thinget. (Skule havde nemlig en hvid Hat.) Siden blev han dog bedre underrettet, og fandt sig i at afstaae Trediedelen af Vorgesyssel; men hvad han ikke var Skules Fiende før, det blev han nu.

Bidrag til Johannes Ewalds og hans Digterværkers Historie.

Censurer i Selskabet for de skiønne Videnskaber over Ewalds „Balders Død." *)

(Aftrykte ordret efter Originalerne.)

a) Skrivelse fra Geheimeraad Carstens til Selskabet.

„Da jeg seer, at Herr Justitsraad Schlegel foreslaaer en formelig Votering i Henseende til Balders Død, saa anseer jeg det for tienligt, noget nærmere at forklare, hvorfor jeg holder det for billigt og fornødent, at Prisen i Poesien, som ellers denne Gang ikke kan bortgives, tilkiendes dette Syngespil.

Af alle de Stykker, som hidtil har faaet Prisen i Poesien (Tullins Arbeider undtagen) har intet været nær saa got som Balders Død, paa den Tid, da det fik Prisen og før end det blev forbedret. Hvad kan da ikke blive af Balders Død naar det forbedres efter Selskabets Anmærkninger? Skulde og Anlægget beholde kiendelige Feil, saa vil dog det ypperlige Colorit bedække dem, og

*) De ere skrevne efter den 12te Marts 1774, paa hvilken Dag Carstens og Schlegel, i et Møde af Selskabet havde foreslaaet at belønne „Balders Død" med en overordentlig Præmie. (Evalds Levnet af C. Molbech. 1831. S. 159. 60. De nu meddeelte Bedømmelser og Bemærkninger ere forskiellige fra de S. 160 omtalte „skriftlige Stemmer i Selskabets Protocoll.") Det er kiendeligt nok af en endeel af de anførte Steder i Manuskriptet til „Balders Død", saaledes som det her censureres, at det paa den Tid ikke havde undergaaet de betydelige Forandringer, som det modtog af Digteren, efter at være giennemgaaet af Carstens.

giøre Skriftet i alles Øyne Prisen værdigt. Det er saaledes i mine Tanker billigt, at Forfatteren faaer den.

Ligesaa er jeg overbeviist om, at det er fornødent, om Stykket skal paa en fordeelagtig Maade komme for Lyset i vore Samlinger. En Mand, som giøres meget af, som Baden nylig (i sidste Nummer af det kritiske Journal, Aar 1772) har ligefrem sat over Tullin, lader sig aldrig nøye dermed, at hans Stykke faaer Sted i Selskabets Samlinger, uden at erholde en Priis. Tager han det ikke til sig igien, for at udgive det selv, saa bliver han dog misfornøyet og taber Lysten til at forbedre det. Paa denne Maade blev det mig ingen Muelighed, at benytte mig af den Tillid, han synes at have fattet til mig, til at faae Stykket bragt i den forbedrede Stand, jeg er forvisset om at det kan bringes i.

Disse Grunde synes mig saa tilstrækkelige, at jeg ikke engang vil tale om Forfatterens Opmuntring til nye Foretagender."

Carstens.

b) Luxdorphs egenhændige Censur (uden Underskrift og Datum.)

„Jeg tvivler meget paa, at dette Støkke vil kunde forsvare sig endog mod en lemfældig Kritik. Ingen af Tildragelserne flyde naturlig af Anlægget (om Forfatteren ellers har havt noget Anlæg;) men overalt er Deus ex machina. Balders Karakteer er, sandt at sige, noget kiærlingagtig for en Halv-Gud, og Nanna er en smule for fræk. De to tvetydige Groupper, hun figurerer med Balder og Hother, kunde nok undværes. Siden Balder dog skulde døe af en Hændelse, kunde Hother giærne være forskaanet for at begaae denne Vaades-Giærning, og det Spøg gaaer noget vidt, at lade Balder døe med et fleurette paa Tungen:

„Søde Flammer! Jeg døer ved Nannas Fødder."

I Haarlokkens Rov staaer: „Jeg døer en Død, som giør mig levende."

„En Taare." (?) „Forønsket." „tale ham" — hvilket Kragemaal!«

c) Justitsraad J. H. Schlegels Bemærkninger ved Manuskriptet til Balders Dod.

„Da die Griechischen und Römischen Dichter sich vielfältige Abweichungen von ihrer gemeinen Mythologie erlaubt(en), so glaube ich daß dem Dichter eine nicht geringere Freiheit im der Nordische zustehe, in der ohnedies Abweichungen genug vorkommen würden, wenn mehrere Schriften darüber vorhanden wären. In der Geschichte von Balders Tode macht die große Verschiedenheit zwischen Saro und der Edda den Dichter um so viel freyer, aus beyden eine neue und schicklichere Fabel zusammenzusetzen. Ich glaube also nicht, daß die Versetzung des Balder ins Valhalla darum ein besonderer Anstoß seyn könne, weil ihn die Edda ins Reich der Hell versetzt. Nach Hr. Ewalds Fiction kommt auch Balder nicht von ungefähr und bloß im Spiele um, wie in der Edda; sondern ein zorniger Mann, den er zuerst geschlagen, erschlägt ihn, obgleich ohne ihn ins Gesicht zu sehen. Also ließe sich dieses noch wohl mit den Grundsätzen der Nordischen Mythologie vereinigen.

Aber die Versetzung ins Valhalla vermindert das Interesse des Stücks. Balders Tod wird in der Edda mit Recht von der ganzen Natur beweint, weil ein Halbgott zur Helle fährt. Aber was verliert hier Balder durch seinen Tod? Er war, da er lebte, in Valhalla bey seinen Vater Odin (denn gleich die erste Unterredung mit Thor zeigt, daß er, so wie derselbe, bloß als ein Gott auf die Erde gekommen sey) und durch den Tod kommt er dahin, wo er zuerst war. Hierzu kommen die Verse Thors:

„Du skal ei see mit Ansigt, for i Valhall.“ (p. 24.)

Da hat er ihn sonst gesehen, und da sieht er ihn nach den Tode wieder, indem er in beiderley zustande unter den Göttern lebt.

Die Valkyrien verlieren sehr viel von ihren Ansehen, (dadurch) daß sie in der ersten Erscheinung Spieße austheilen, die ohne Wirkung sind*); und bei der zweiten erst nach langen Suchen den

*) „Mit dieser haben sie nicht die Absicht, daß Hother Balder erlegen soll. Es bleibt aber immer wahr, daß die erste Erscheinung der Valkyrien sehr entbehrlich.“ (Anmærkn. af Carstens.)

rechten finden. Außerordentliche Erscheinungen, zumal mit einer so feierlichen Zubereitung, müßten von größerer Wirkung seyn.

Balder ist in den ersten zwey Aufzügen edler als im dritten. Dasselbe gielt von Hother, der, nach wiederholten Versicherungen von seiner Großmuth, prahlt: (p. 29.)

„At hver en Aandedræt er Hothers Gave.“

Überhaupt ist der 3te Aufzug nicht so gut bearbeitet, als die beiden ersten. Lokes Unterredung mit Hother (p. 33, 34) hat Dunkelheiten; und die verliebten Unterredungen Balders mit Nanna haben nicht genug Würde; besonders in der von Hrn. C. Rath Luxdorph gerügten Stelle (p. 43.) — Die zweifelhafte Stelle von der Wirkung der bezauberten Spieße (p. 34. 35) ist, wie es mir scheint, mit der Beschreibung des Kampfes p. 27, 28, und den Geschenken der Valkyrien (p. 17) ganz wohl übereinzustimmen.

Auf den Ausdruck habe ich vorizt noch wenig Acht gegeben, da der Conferenzrath schon bemüht gewesen ist, so viele und wichtige Verbesserungen desselben zu entwerfen.

Ich glaube, daß das Stück, selbst wenn der dritte Aufzug dem Inhalte nach nicht sollte verbessert werden können, beides, des Drucks in den Schriften der Gesellschaft, und einer Belohnung, würdig ist; daß es aber dadurch, und durch manche Verbesserungen im Ausdrucke, noch viel gewinnen könne.“

d) Skrivelse fra Carstens af 7de Marts 1774.

Udskriften har været paa Convoluten. Brevet et formodentlig til O. Guldberg.

„Da die Gesellschaft zu Beförderung der schönen Wissenschaften sich nun bald versamlen wird, um die eingekommene Schriften zu beurtheilen, so kan ich nicht länger Anstand nehmen, Ewr. Hochwohlgeb. ein von Ewald eingeliefertes Singspiel unter dem Titel Balders Død, nebst den von dem Herrn Conf. R. Luxdorph, dem Herrn Kammerherren Suhm*) und mir, und demnächst auch

*) Suhms Dom, ved denne Leilighed, over „Balders Død“, fandtes ikke blandt de øvrige Papirer, som jeg i sin Tid, ved Fru Conferentsraadinde Carstens' Godhed kom i Besiddelse af.

von dem Herrn Justitzrath Schlegel, darüber gemachten Anmerkungen hiebey gehorsamst zuzustellen. Die Versification in usem Stücke unterscheidet sich mercklich von des Verfassers übrigen Arbeiten. Sie ist fast durchgehends schön, und die Flecken, die man hin und wieder antrifft, wird man leicht abwischen können; wozu auch in den Anmerckungen schon ein guter Anfang gemacht ist. An der Anlage ist mehr auszusetzen, und das ist die Ursache, warum die zweyte und dritte Handlung die Erwartung nicht erfüllen, welche die erste Handlung bey jedem fühlenden Leser zurücklassen muß. Doch vielleicht ist es noch möglich, das Stück, in Absicht auf die Anlage, Verbindung und Entwickelung, einigermaßen zu verbessern, und, wie dem auch seyn möchte, so beruhet immer das Hauptwerck auf dem Colorit, an dem allein ein wahres Genie zu erkennen ist."

Ewr. Hochwohlgeb.

gehorsamster Diener

Den 7. Mart. 1774. **Carstens.**

„Die Anmerkungen empfehle ich Ihrer gütigen Sorgfalt, weil die Zeit es nicht gestattet davon zur Sicherheit eine Abschrift nehmen zu lassen.

Der Herr Conferenzrath Luxdorph hat das Stück etwas scharf beurtheilt; sich aber doch mündlich erkläret, daß er nur von der Anlage und einzelnen Fehlern rede, sonst aber die Schönheit der Versification nicht in Abrede ziehe."

e) Et Brev (uden Tvivl til Carstens) fra O. Guldberg med dennes Dom om Balders Død.

„See, Høistærede Ven! Balders Død tilbage. Neppe har jeg troet, at det var saa got, som jeg har fundet det, og jeg maa og vil unde det den tilkiendte Priis. De mange overjordiske Væsener, som ere satte i Bevægelse, bliver efter mine Tanker nødvendige, hvor en Halv-Gud er Hoved-Pesonen, og hvad mere er, skal døe. Nei! Kiere Hr. Conferentsraad, det er et Stykke, værdigt for Dem og Deres Fiil. At redde det fra Tilsidesættelse, er en Pligt: og at bringe det til sin sande Modenhed, en Fortieneste."

Den 28. Marts 1774.

O. Guldberg.

f) Censur over „Balders Død“ (med tilføiede Anmærkninger) ved Professor og Navigationsdirecteur Chr. C. Lous.

„Jeg har den Ære at tilbagesende hermed Balders Død, som jeg nok har længtes efter at læse. Min H. Herre har saa vel og grundigen i Forvejen igiennemgaaet den, at der er kun meget lidet levnet mig at forbedre, og der er ikke een eeneste af Deres Anmærkninger, jeg jo underskriver gierne. Dette Stykke røber meget Poetisk Ild, og Author kommer mig for at have ret meget af Schakespears Genie (og det meen jeg er nok sagt til hans Forbeel) endogsaa den Engelske Digters Smag for det overnaturlige, for Guders, Trolles ꝛc. medvirkning i hans Tragedier; men jeg troer ikke at fare Vild, naar jeg troer Hr. Ewaldt har ogsaa ikke lidet af Shakespears Feyl, som de Engelske selv bebreyde ham: nemlig en alt for brusende (bouillante) eller opkogende Vittighed, som iblant overgaaer de rette forstaaeligheds og Skiønheds Grændser. Imidlertid er Geniet altid den første, den rare og himmelske Gave. Den kan ey ved Konst komme, men Manglerne kunne vel ved Konst forbedres.

Om de Ord Kiende, aved, har jeg i Anmærkningerne selv givet min Tanker; Tylde er et af de uædelste Ord i vort Sprog, og bør i Poesien aldrig bruges undtagen i burlesque. Taare troer jeg gaaer vel an; alleene jeg synes, Author har brugt det alt for tidt; og overalt synes mig han affecterer at bruge usædvanlige Ord, i Tanke maaskee for at faae et mere ædelt Sprog; men hvor let kan man ikke derved igien falde til det unaturlige eller uforstaaelige?“

Den 29de Martij 1774.

C. C. Lous.

„Jeg troer det er besluttet, at min Oversættelse af Pope skal trykkes i Samlingen.“

Anmærkninger.

Den vel studerede, og ved sine nautiske Skrifter (1767—1793) hæderligt bekiendte Forfatter havde 1759 oversat Pope's „Forsøg over Mennesket“, som Sneedorf udgav med sine Anmærkninger. Sorøe 1759, og som siden med Forbedringer blev udgivet 1776 af Selskabet for de skiønne Videnskaber, hvoraf Lous ogsaa blev Medlem. Han oversatte ligeledes nogle af Popes poet. Epistler, hvoraf et Par optoges i Selskabets „Forsøg i de skiønne Videnskaber.“ VI. Stykke. De af ham til Evalds Manuskript af Balders Død meddeelte Anmærkninger (han synes at have havt de af Carstens for sig) ere ikke faa; men bestaae for en Deel blot i anførte Steder af Manuskriptet (formodentlig rettede af Lous.) Af de øvrige kan det være nok, at afskrive nogle til Prøve:

P. 1. „Medynksløst synes mig bedre om, end ynkesløst.“

2. „Guders Rat: dette kommer mig og for dunkelt for, som De selv har anmærket. Dette, saavelsom flere stæder i Digtet komme saa afbrudt paa læseren, saa man ey uden efter megen eftertanke kan finde nogen Sammenhæng deraf med det foregaaende eller efterfølgende.“

4. „Klippens haarde Søn: det forstaaer jeg ikke hvem det skal være.“

6. „Ach, Hiertet isner ved den blotte Tanke: Den samme Mening findes strax oven for i dette stykke, og just samme Ord.“

9. „Balders Tale: Ha, Lys, ha Lynild &c. forstaaer jeg ligesaa lidt, som Loke.“

10. „Den Arioso er mig heel uforstaaelig: Den begynder med en Eeger, og strax derpaa har Jægeren fatt paa en Mandbiørn (skal nok være en Han-Biørn); men disse to Slags Jagter ere nok forskiellige. Jeg veed ey om det bør hedde en Eeger. I daglig tale siger man Egern.“

13. „Jeg tænker aldeles som De, at den Arioso maa omgiøris. Jeg veed, at i Poesie bør ey den nexus i Tankerne søges, som fordres i Philosophie og Mathematique; men dersom at nexus er reent borte, troer jeg dog og, at det bliver paa det bedste kun Ord uden Meening. Uden saa er, at denne Arioso er med Flid

giort saaledes for at betegne en Ild, som snart sprotter til een, og snart til en anden Side" o. s. v.

P. 18. „Udi den chanson ere de 6 første Linier vakkre; men det (de) sidste igien uforstaaelige, og i mine Tanker ilde sammenhængende. Det Ord lastret kiender jeg ey. Hvorledes kan Elskov opdage Troløshed hos hans Brud? Det gjør Eftertanken eller Jalousien. Elskov er blind."

20. „Den Duetto er i mine Tanker meget deylig, og vil uden Tvivl paa Theatret gjøre en ugemeen Virkning."

23. „Frostig er ikke dansk."

24. „Skimte er et verb. activum; glimte passivum. Jeg skimter et Lys imellem Træerne; men et Lyß glimter imellem Træerne."

35. „Af alle Kiendetegn hun fandt det rette."

[Her havde Ewald skrevet „Kiende". Lous mener, det her ikke gaaer an; skiøndt: „man siger til Skibs: Vi havde ingen Kiende (dog mest Kiending) af Land."]

36. „Aved. Naar aved vilde sige det samme som tilbage, kunde det bruges; men det er ei Ordets Betydning; men snarere forkeert, bagvendt, in sensu ironico; som: Verden gaaer aved om; han løber aved omkring, d. e. tosset. Derfor maatte det hedde:

„Nu dreier Krebsen baglænds." o. s. v.

40. „Hvor langsom er din Gang, du blege Maane:" „Jeg seer slet ikke hvor dette skal henhøre; uden Tvivl skal Maanen her være et emblema paa det smigrende, falske Haab; men mig synes uden Riim og Rigtighed." o. s. v.

Kritiske Bemærkninger og Resultater, angaaende den Grundtvigske Udgave, Materialsamling og Kildesamling af gamle danske Folkeviser.

Hr. Grundtvig og Bestyrelsen for „Samfundet til den danske Literaturs Fremme“ have, paa Selskabets Bekostning, paa ny udgivet den forhen trykte „Prøve paa en Udgave af Danmarks gamle Folkeviser,“ ledsaget af den første „Plan“ til dette Foretagende, og af „Tillægsbemærkninger“ paa 21 Quartsider, saaledes at hele Skriftet fylder 47. Dette er saaledes det tredie Skrift, Bestyrelsen har fundet fornødent at bekoste trykket, for at skaffe de Grundtvigske Meninger og Grundsætninger om de gamle danske Viser, og deres Udgivelse, Indgang hos Samfundets Medlemmer. Men det er i meer end een Henseende uheldigt, at Sagen i sig selv derved ikke er kommen et Skridt videre. De haandskrevne Visebøger ere naturligviis uforanderlige (men nu Alt i Alt, med Stumper, Brudstykker og Copier, voxede i Antal til 38.)*) Den sunde Fornuft — der holder sig til Kilderne selv, ikke til Illusioner, som ville forgude disse Kilder indtil at drive Afgudsdyrkelse med Bogstaver og Ordstavning — kan ved nok saa mange Prøver ikke føres bag Lyset. Hr. Grundtvig endelig, er bleven staaende paa det samme Punkt, som da Samfundets

*) Dette Tal, efter Hr. Gr.'s Register, (S. 41—45) maa nedsættes til 30 eller 31. Der bør nemlig fradrages Nr. 1, som kun indeholder 7 Vers af en eneste Vise; Nr. 21, som kun har 2 saakaldte „Kæmpeviser;“ Nr. 29, som indeholder een; Nr. 31 med 4, og Nr. 38 med 2 af dette Slags Viser; endelig Nr. 35 og 36, der, som blotte Copier, af Hr. Gr. selv ikke bringes i Betragtning. Heller ikke det Reenbergske Haandskrift paa Universitetsbibl. (i Hr. Gr.'s Fortegnelse Nr. 33) er egentlig andet, end en Udskrift af D. Thotts Visebog. Saaledes bliver hans tidligere Angivelse af „omtrent 30 bekiendte Haandskrifter,“ det Rigtige.

Bestyrelse i Februar 1847 lod hans Prøve trykke. Hele Forskiellen er kun, at hvad han dengang kaldte en „Udgave“ af Folkeviserne, og siden gav Navn af en „Materialsamling“ til Udgaven, det hedder nu en „Kildesamling.“ (s. Prøven Nr. 2, S. 37.) Værket, som nu skal fremtræde under dette Stempel, bliver i øvrigt det samme; og dets Omfang anslaaes, ligesom tilforn, at ville optage 150 dobbelte, eller 300 enkelte Quartark (paa 8 Sider;) hvorpaa vi skulle erholde, foruden Varianterne (enkelte Stropher, Linier og Ord) 1350 hele Texter eller Optegnelser af omtrent 450 forskiellige Viser, hvoraf 200 angives som forhen utrykte.

Heraf kommer Hr. Grundtvig ved en arithmetisk Beregning til det Resultat: at bemeldte 1350 Viseterter (hvoriblandt han angiver 1100 at være forhen utrykte) endda kun ere omtrent Halvdelen af 2611 existerende Optegnelser eller „Redactioner,“ hvoraf han vil forskaane os for det halve Antal; og at de saaledes „netop udgiøre 3 til enhver af bemeldte 450 Viser.“ Imod dette Facit kan ingen Regnemester giøre mindste Indvending, men Fornuften, eller dens Tiener, Kritiken, desto flere. — Hr. Grundtvig maatte egentlig være den første, der giorde en Udsættelse paa sit eget Regnskab. „Da en og samme Opskrift „siger han,“ „hyppig findes i flere Afskrifter, saa er Antallet af virkelig forskiellige Redactioner kun omtrent det halve, nemlig 1350.“ Men Hr. G. maa selv bedst vide, at to Afskrifter af een Vise, i forskiellige Haandskrifter dog aldrig, eller kun i yderst sieldne Tilfælde, ere aldeles ligelydende. Efter hvilken Adkomst, grundet i hans eget System, vil han da med arithmetisk Nøiagtighed beholde 1350 Afskrifter, under Navn af „Redactioner“ og forkaste andre 1350 som ugyldige Copier? — Han vil altsaa her forlade sit Afskriver-System, og anvende en kritisk Fremgangsmaade; men har han engang begivet sig ind paa Kritikens Enemærker, kan han ikke blive staaende inden for Ledet. Hvorfor vil han ikke, siden han dog er kommen paa en reen arithmetisk Vei, endnu engang dividere 1350 med to? — 675 Afskrifter af 450 Viser vilde upaatvivlelig være et anstændigt, og formodentlig, naar det med rigtigt Valg fordeles paa de rette Steder, tilstrækkeligt Antal. — Men her bliver endnu det Spørgsmaal at afgiøre: Ere

ogsaa alle de 450 Viser saadanne, at de fortiene Aftrykning, og det ikke blot i een Text, men i flere? — Det er dette Spørgsmaal, til hvis Afgiørelse vi først ville forsøge at give et Bidrag.

Efter Hr. Grundtvigs Anskuelse maatte Svaret allene hentes fra Patriotismens og Nationalitetens Side. Den „fuldstændige Bevaring af Danmarks Middelalders Poesie fordrer et stort Offer;" (Prøven, Nr. 2. S. 46.) Men denne Poesie er ogsaa „hvad det „danske Folk tænkte og følte og sang giennem Aarhundreder, i „lyse og i mørke Dage, i de høie Haller og i de lave Hytter; „giennem Aarhundreder, rige paa Liv og paa Kamp, paa tappre „Mænd og ædle Qvinder, rige paa Magt og Ære, rige paa Tro, „paa Begeistring og Kiærlighed." — Dette har vist nok baade Sandhed i Følelsen, og Klang i Udtrykket; men ikke enhver almindelig Sandhed lader sig anvende paa hver enkelt Deel, paa ethvert særskilt Forhold af Heelheden. Naar man overhovedet siger: De danske Folkeviser ere mærkværdige og ærværdige Fortidslevninger — der er et oprindeligt poetisk Element i meget af deres Indhold — der er en Naturkraft og eiendommelig Sprogtone i deres ydre Form, som bevarer sit Præg og sin Friskhed, endog i en Tidsalder, der yttrer stærke Tegn paa snarere at være overmæt af Konst og høiere Cultur, end fortrolig med begges evige Aand og Ideer, eller med deres ædelste Former: da siger man ikke dermed: enhver af de 450 (eller maaskee 451) Viser er lige god og mærkværdig, lige berettiget til en Opmærksomhed og Hylding, en udelukkende Beundring, og en Kraftanvendelse, som den, man vil fordre.

Der er desuden i denne Fordring, og i hele Maaden, hvorpaa den udbringes og understøttes, noget, der snarere synes i Slægt med national Forfængelighed, Indbildning og Selvroes, end med den rolige, kraftige Bevidsthed om egen Fortieneste, eller om den nationale Eiendoms uafhængige Værd og uforgængelige Betydning. Der er tillige, i den hermed forbundne Charakteristik og Vurdering af Folkepoesien overhovedet, foruden Overdrivelsen, en og anden Eensidighed og Unøiagtighed, ved hvilken Hr. Grundtvig lemper de historiske og factiske Forhold til de Fordringer, hans

Begeistring giør paa en næsten udelukkende Beundring og Adoration af Naturpoesiens Producter. Man kommer let nok til en saadan æsthetisk Vurdering, hvor man, i Stedet for Konstphilosophie hielper sig med digtende Phantasie, og i Stedet for klare og bestemte objective Omrids, giver os blotte Farver og Toner. Vi kunne paa en Maade kalde det saaledes, naar en ungdommelig Enthusiasme, fordybet i Beskuelsen af en vis Art Folkedigtning — lad det endog være vort eget Fædrelands — og af sit eget Arbeides materielle Product, for at fremstille denne Folkedigtnings Væsen og Beskaffenhed, anvender bekiendte og ofte gientagne Sætninger og Resultater med rhetorisk Prunk og Overdrivelse, i Stedet for at bruge dem i den æsthetiske Kritiks og den historiske Sandheds Tieneste; (thi ogsaa Folkepoesien har sin Kritik og sin Historie, der maa behandles med ikke mindre Samvittighed og Sandhedskiærlighed, end enhver anden historisk Fremstilling.) Den nationale Pietet, og Kiærligheden, hvorfra den udspringer, er af ædel Natur; og Varmen, hvormed den omfatter og pleier sin Gienstand, er baade velgiørende og agtværdig; men skiøndt det er glædeligt, at see den frembryde og yttre sig i en Tid, der fostrer saa mange af den kolde Egoismes og Materialismes Spirer: kan den dog ikke i det allermindste Punkt omskabe det Factiske, forvandle et for Dagen liggende virkeligt Forhold, forandre, forskiønne eller forædle en historisk Kiendsgierning. Den kan ligesaa lidt nedbryde „Smagens Videnskab", som den kan udrydde den sunde Fornuft. Vore Folkeviser og deres Optegnelse i Haandskrifterne blive det, de ere, om man end vil løfte dem nok saa høit over deres virkelige Standpunkt i Middelalderens Folkepoesie.

Den første Fordring til den, som med noget andet og mere, end national Fordom og vrang Patriotisme, vil angive og bestemme dette Standpunkt, er, at han maa være i Stand til reent og klart at betragte dem ethnographisk, eller i deres individuelle Charakteer, deres Slægtskab til Folk og Sprog, som de tilhøre; thi det er ved denne Synsmaade, at de vinde deres egentlige Betydning som Producter af en vis Nationalitet og af dennes Naturpoesie — af hvad Art og Værdi den end er. Men netop til en saadan Betragtning,

som kun hindres ved hiin Virkning af subjectiv Forkiærlighed og dens rhetoriske Overvurdering, hører Evne til en baade æsthetisk og historisk-kritisk Betragtning og Charakterisering af Folkepoesien overhovedet, af dens Egenskaber og Værdi hos forskiellige Folkefærd, og dens sande Forhold baade til samtidig, ældre, eller nyere Konstpoesie.

Hr. Grundtvig, hvis Bemærkninger (i det anførte Skrift) om Folkepoesie i Almindelighed, ere, om end ikke nye eller originale, dog stundom rigtige: er imidlertid, baade i sin „Plan", og i sit Forsvar for denne gaaet ud fra denne Forudsætning — hvilken han ligefrem forkynder som factisk Sandhed — at det danske Folk eier „de rigeste Rester af den folkelige Balladepoesie fra Middelalderen, der tilhører den gothiske Stamme." (Prøven Nr. 2, S. 17. jvf. S. 26 og 39.) Han vil have vanskeligt ved at bevise dette, naar Sammenligningen skal skee med de engelsk-skotske Ballader, hvoraf næsten hvert Aar nye, større og mindre, Samliger udgives; og uagtet han selv, efter „nogle og tredive Udgaver"*) angiver Tallet paa de sidste til netop **275** gamle Ballader, som skulle være trykte i netop **475** forskiellige Redactioner — saa tør jeg dog, uden at have reist i England og Skotland paa Ballade-Poesien, dristig nok antage: at Hr. Grundtvig med al sin Selvtillid ikke kan indestaae for**), at der om ti eller tyve Aar gierne kan

*) Det havde været ønskeligt, at Hr. Grundtvig havde nøiere angivet hvad han forstaaer ved dette Antal „Udgaver", og hvilke Grændser, han sætter for de engelske og skotske „gamle Ballader", i sammes Antal af **275**. (Som vi alt ovenfor have seet, ynder Hr. Gr. meget de Tal-Angivelser, der gaae op i 25.)

**) Han forsikkrer, at „der i hele England og Skotland, hvor man er gaaet saaledes tilbunds, at man har udgivet hver Stump, man kunde opsamle, neppe vil være synderligt tilbage, som er undgaaet Opmærksomheden." Ikke desmindre vove vi at tvivle om den afgiorte Umulighed af en god Efterhøst, hvoraf vi endog ganske nylig have seet tre interessante Prøver i nye Samlinger fra 1845 og 1846; og deriblandt een fra England. Overhovedet er den Rigdom af gammel-engelsk og skotsk Literatur, der i senere Aar, ved Samfunds og enkelte Personers nationale Interesse, strømmer fra Pressen, saa stor, at vi ville vogte os for den dristige Vished, hvormed Hr. Gr. dømmer om Forholdene.

være samlet og trykt saa mange flere gamle Viser i England og Skotland, at man der kan udfylde det Deficit af netop 175 Ballader, som vi skulle have forud for Briterne og Skotterne. I øvrigt er det vel den yderste Tilflugt, Nogen i Konstens, Literaturens eller Poesiens Historie kan ville gribe til, at maale Vægt, Værdi og national Betydning efter Talstørrelser.

Men det bør heller ikke forbigaaes, at saameget Hr. Gr. endog holder paa den „numeriske Overvægt“, (l. c. S. 39) saa føler han dog, at denne allene kan ikke gjøre Sagen klar; og han vil derfor ogsaa hævde den danske Balladepoesie „en større indvortes Mangfoldighed, end **noget andet Folks**;“ eller: dens Rigdom viser sig ogsaa deri, „at de forskjellige Retninger og Stadier i hiin Digtart („Nordens rhytmiske Folkedigtning“) findes hos os fuldstændigere repræsenteret, end noget andetsteds“. (S. 39.) Til Beviis for denne Paastand nævner han først de „saakaldte egentlige Kæmpeviser“, hvis „Stof og Costume tilhører Oldtiden, og hvis Form ved større Simpelhed viser en høiere Ælde.“ — Det første maa vi ligefrem benegte. Hvad Stoffet angaaer, da maa der skjelnes imellem det oprindelige Stof, og det afledede, eller fornyede. Eddasangene tilhøre Oldtiden, Oehlenschlægers „Nordens Guder“ er digtet i det 19de Aarhundrede; og dog indeholdes samme Stof i begge. Tidsmomentet afgjør heller ikke det, vi kunne kalde en Digtnings antike Charakteer, baade i Stof og Costume, naar vi betragte begge Dele fra det poetiske Synspunkt, hvilket vi dog ei ved noget Digterværk kunne undvære eller undgaae; (og Hr. Gr. kalder jo selv den nordiske Balladepoesie „en egen Digtart“ l. c. S. 39). Enhver, som besidder Evne til at tage sig dette Synspunkt, vil tilstaae, at en stor Deel af „Nordens Guder“ har langt mere af hiin antike Charakteer, eller staaer det umiddelbare eller oprindelige Stof og dets poetiske Form ulige nærmere, end vore saakaldte Kæmpeviser, hvor Stoffet er afledet giennem flere Overgange. Ja, endog Romanzerne i „Helge“ — som vi kunne kalde en dansk Folkedigtning af evig Natur, for saa vidt som Poesien har Evighed og tilhører det Folk, i hvis Sprog den skaber sine Værker — ere mangen Gang i „Stof og Costume“

mere antike, end nogen dansk Ridderviſe i dens ældſte „Opſkrift“; thi det Antike ligger ikke blot i forældede Ord, og gamle Sprogformer, eller overhovedet i noget blot udvortes; det ligger endnu meer i det indvortes Aandelige, ſom enhver Digtning maa eie; følgelig ogſaa Folkeſangen. — Hvad derimod i Særdeleshed angaaer „Coſtumet“ i vore „egentlige Kæmpeviſer“, da maa det ſynes os ubegribeligt, hvorledes den, ſom kiender Nordens oprindelige Myther, mythiſke Poeſier og epiſke Digtninger, vil henføre Coſtumet i Kæmpeviſerne til Nordens „Oldtid“; da det hele ſaakaldte „Coſtume“, eller den ydre Skikkelſe, Tone, Maneer i disſe Viſer tilhører Middelalderens eventyrlige Poeſie, og det vel en temmelig ſildig *), hvori Indvirkningen af den tydſke Middelalder neppe vil kunne afbeviſes; om endog den nordiſke Folkeſang eller Ballade har ſin Eiendommelighed, ſom den kun deler med den ſkotſk-engelſke. (Hvad Hr. Grundtvig henregner til den friſiſke Green af denne Folkepoeſie [l. c. p. 26] er mig hidtil kun lidet bekiendt. Den kommer heller ikke her i Betragtning, da lignende „Kæmpeviſer“ der fattes.)

Næſt efter Kæmpeviſerne komme de Folkeſange „der behandle bekiendte hiſtoriſke Stæd og Perſoner fra Middelalderen“; og om dem lærer Hr. Grundtvig os „at intet andet Folk kan maale ſig med det danſke“ i denne Green af gammel Folkepoeſie **). I

*) Hos Hr. Grundtvig (l. c. S. 39) er det en afgiort Sag: at disſe Kæmpeviſer „ere de ældſte Levninger, og ſikkert ogſaa de tidligſte Foſtre af den gothiſke Balladepoeſie.“ Dette bliver imidlertid hos ham eller Andre ikke meer, end en ubeviiſt Mening eller Hypotheſe, ſaalænge endnu den hele nordiſke Balladepoeſie, ſom bekiendt er, ſavner enhver kritiſk Underſøgelſe og Bedømmelſe af det hele vidtløftige Stof.

**) Det er en falſk Anſkuelſe, at ville prøve eller veie det ene Lands Folkepoeſie ved umiddelbart at ſtille den ved Siden af et andet Folks, eller anvende en fremmed Nationalitet til Vægt eller Maaleſtok i et Tilfælde, hvor Productet netop fremſtaaer med et Slags eiendommelig Naturnødvendighed. Men naar Hr. Gr. tager ſig dette Standpunkt paa los Flyveſand, og et falſkt Synspunkt, hvor Blikket kun forvildes og forvirres: hvorledes vil han da (naar vi endog lade den engelſk-ſkotſke Balladepoeſie ligge til Side) komme ud af Sammenligningen med den ſpanſke? — Troer han for Alvor, at den ſpanſke hiſtoriſke Ballade-Cyklus om Cid, eller

den hele „lange Række Viser, der (eventyrligt) behandler Æmner af den danske Historie fra det 12te til det 16de Aarhundrede“ er han dog kritisk-forsigtig nok til „kun at pege paa Marsk Stigs og Niels Ebbesens Viser“, som virkelig, naar der skal være Tale om Historie, ere de eneste (foruden Visen om Sorte-Plog) der fortiene nogen Opmærksomhed*). Hr. Grundtvig troer endog, „at neppe noget andet Folk til dem kan opvise Mage;“ men det er, som man saa ofte seer, hans svage Side i Betragtningen af Folkepoesien, at han overseer den Vægt og Betydning, som den netop har i sin eiendommelige Charakteer og Nationalitet hos ethvert Folk især; og at man ikke giør andet end svække denne, eller forvirre og vildlede den rene objective Beskuelse af al Folkepoesie, vedørkesløse Sammenligninger, eller ved at ville anvende paa det ene Folks oprindelige episk-lyriske Digtning en Maalestok, som man laaner hos et andet. De ovenfor nævnte danske Viser have deres egen Charakteer og Mærkværdighed; men det er kun en høist fattig og aandsfnever national Partiskhed, som vi Gud være lovet ikke trænge til i Danmark, der vilde kalde vore historiske Viser mageløse, eller ignorere, hvad det spanske, engelske og tydske Folk eier af dette

Romanzerne fra Maurer-Krigenes Aarhundreder, ikke kunne maale sig med Viserne om Niels Ebbesen, og om Kongemordet i Finderup? — Veed han ikke, at Spanierne have Udgaver af gamle Folkesange allerede fra det 16de Aarhundrede, og at allene den første Deel af deres Canzonero general, der udkom i Madrid 1610 (den anden Deel existerer desværre neppe i Danmark) indeholder over **900** Romanzer eller Folkesange og derblandt **flere hundrede** historiske?

*) Hr. Gr. beretter (S. 70) „at Qvadene om Marsk Stig, som Vedel (II. 29—33) meddeler os som en Række af meer eller mindre forvirrede Brudstykker, ere Stykker af et heelt folkeligt Heltedigt (?), der endnu som saadant findes i tvende af de ældste Haandskrifter.“ — Foruden at det er besynderligt nok, at han ikke engang nøiere angiver disse Haandskrifter, er den hele Beretning meget ubestemt. „Stykker af et heelt Heltedigt“ blive jo dog omtrent det samme som „Brudstykker“. Findes de bekiendte Viser om Marsk Stig fuldstændigere end ellers i et gammelt Haandskrift (og Karen Brahes er vel et af dem, her menes) da havde Hr. Gr. ikke let kunnet vælge nogen bedre historisk Ballade til sin Prøve, ved Siden af et Par af de meddeelte eventyrlige.

Slags Ballader. — Kun saameget finde vi her Anledning og Leilighed til at erindre, i Anledning af en Tendents til den overdrevne Beundring og Adoration af Folkeviserne, og navnlig de historiske, hvorved man mere skader, end gavner den nationale Sag og Interesse, man vil forfegte.

Det er kun den svageste Side, man fremsøger hos vore Ballader, naar man vil betragte dem som Mindesmærker om det Factiske i Middelalderens Historie; og det er yderst faa, som i den Henseende kunne fortiene nogen Opmærksomhed. De have en anden Vigtighed og Betydning af historisk Art, et rigere Stof for Betragtning, Undersøgelse og Kritik, i de mange Bidrag til Culturens, Sædernes og den nationale Tænkemaades Historie, der ligge, som adspredte Træk, eller ideligt gienkommende Skildringer og Situationer, under Sløret af en prunkende og luxurierende Udmaling af udvortes Vilkaar, Indretninger, Klædedragt, Leveskik og huuslige Forhold hos den eneste Stand, der fremtræder handlende saa at sige i alle danske Ballader — en Udmaling, der paa den ene Side røber en vis aandsfattig Beundring af udvortes Prunk, og en staaende Maneer i at overdrive dens Colorit i Skildringen eller Fortællingen; paa den anden Side en mærkelig Naivetet i at lægge den hele Raahed, Voldsomhed, umenneskelige Grumhed og Haardhed, eller den Usædelighed, Uteerlighed og Ryggesløshed for Dagen, hvorved de danske Balladers Ridderstand eller Herrestand — i Fald man ellers vil tillægge dem mindste Deel af historisk Nationalitet — maa til en vis Tid have udmærket sig i en saadan Grad, at man her med Rette kan sige, at „neppe noget andet Folk dertil kan opvise Mage.“ Vi maae forbeholde en nærmere Undersøgelse af disse og flere andre eiendommelige Beskaffenheder ved de danske Riddervisers Stof til en anden Leilighed; men vi maae dog ikke lade den Omstændighed reent ubemærket: at der især blandt de hidtil utrykte Viser af denne Art findes en stor Mængde af saadanne, hvorpaa man dog virkelig knap uden et Slags Undseelse vilde kunne anvende Hr. Grundtvigs allerede ovenfor anførte Slutningsord: at dette var

„hvad det danske Folk tænkte og følte og sang i høie Haller og lave Hytter giennem Aarhundreder, rige paa Liv og Kamp,

paa tappre Mænd og ædle Qvinder, paa Magt og Ære paa Begeistring og Kiærlighed" o. s. f.

Alt hvad Hr. Grundtvig her, selv begeistret, og næsten blind af Kiærlighed til Balladerne, tillægger dem og det danske Folk, er der jo ikke ringeste Spor af i hundrede, og atter hundrede af de Viser, til hvis Aftryk i Tusindeviis af „Opskrifter" og „Afskrifter" han vil fordre „det store Offer." — Var det „tappre Mænd og ædle Qvinder," der sang hine hundrede og hundrede Riddervifer, saa er det i det mindste ikke saadanne Mænd og Qvinder, om hvem de sang. Allerede ved at giennemgaae de trykte Visers 3die Afdeling (tredie og fierde Bind, fra Nr. 111—222, i Nyerups Udgave) ville vi finde den mindste Deel af disse Viser at have nogen høiere Charakteer og Betydning, end den, som maa hentes fra det romantisk-eventyrliges laveste eller simpelste Trin; nemlig de i deres Natur og Yttringer som oftest meget raa, materielle, og plumpe, eller i det mindste lidet poetiske Kiærligheds-handeler i Adelstanden. Der findes i den allerstørste Mængde af disse Viser intet Spor til national Følelse, fædrelandsk Begeistring eller noget Slags „högre Lyftning;" der findes intet af den „dybe heroiske Følelse," saalidt som af „den storartede Simpelhed i Fortællingen,"*) Hr. Grundtvig (l. c. S. 27, 28) vil tillægge Viserne i Almindelighed, med faare faa Undtagelser blandt de yngste eller sildigste, som han dog ligefuldt vil have aftrykte ved Siden af de øvrige, for at „vise os, hvorledes Folkets skabende poetiske Kraft meer og mere tabte i Fylde og Friskhed." Men her er ikke engang Talen om saadanne; de anførte 112 Riddervifer og Elskovsballader i Nyerups Udgave ere langt fra at høre til Folkepoesiens „sildigst fødte Fostre;" de indeholde for en stor Deel et Udvalg af det Bedste blandt denne Classe af Balladerne. Dog er det ikke det klarede Blik, den uforbærvede Sands, den poetiske Følelse, eller den rette Studering af Folke-

*) Simpelhed i Fortællingen have de gamle Ballader overhovedet; men for at denne Simpelhed skal blive grandios eller storartet, maa der dog enten være noget Stort at fortælle om, eller en stor Tanke maa besiæle Fortælleren. Af begge Dele vil man have ondt ved at finde noget i Viser som f. Ex. de, hvis Indhold nedenfor anføres.

poesien og Nationaliteten, men kun en svag og blind Adoration af det Hiemmefødte som saadant, der i alle 112 Viser hos Nyerup vilde see Udtryk af begeistrende poetiske Kraft, eller det Glensikin af en national Herlighed, Storhed og Ypperlighed, som Hr. Grundtvig vil finde i enhver Visestump fra en Tid, hvor Folkets Sangere saa at sige ikke fandt noget andet værd at synge om, end den evige Vise om hvorledes adelige Herrer og Fruer kom i Brudeseng, med eller imod Brudens Villie.

Et saadant Forhold træder uden Tvivl endnu stærkere frem i den utrykte Masse af Riddervisser. Ikke allene er disses langt overveiende Mængde ikke andet end en snart trættende Gientagelse, med ringe Forandringer, af visse Slags ridderlige Kiærligheds-Eventyr. Men de ovenfor nævnte Træk af Barbarie, Haardhed og Usædelighed i det Ridderliv, som disse Viser skildre, ere saa hyppige, at man virkelig har vanskeligt ved at udmale sig Billedet af en Tidsalder, hvis troe Afpræg vi skulle tænke os i denne „folkelige, danske Balladepoesie," der „maa være en af Hovedkilderne til Kundskaben om det danske Folks indre Historie i Middelalderen." (l. c. 27.) Thi — bliver Hr. Grundtvig ved — det er den, „som giver os et ellers uopnaaeligt Indblik, ikke allene i Folkets „ydre Levevilkaar og Levemaade; men ogsaa i dets hele aande„lige Udvikling og indre Liv; i dets Følelse og Tanke„gang, i dets Ideekreds og i dets sædelige Anskuelse." (sammest.) — Bestod da, maae vi her spørge, det danske Folks aandelige Udvikling, dets Ideekreds og sædelige Anskuelse i Middelalderen, ikke i andet, end i de forskiellige eventyrlige, listige, voldsomme og forræderske, eller simplere og trivielle Maader, hvorpaa en adelig Svend beilede til en Jomfru, og enten lykkedes i sit Frieri, eller mistede Liv og Lemmer ved at gaae paa ulovlige Veie? — Er det Folkets „sædelige Anskuelse," hvori man vil give os et „ellers uopnaaeligt Indblik," ved at aftrykke en Mængde Viser, som de, vi f. Ex. finde rigeligt nok i Fru Barnewitzes Visebog (fra anden Halvdeel af 16de Aarhundrede) og over hvis Indhold hun, tildeels som det synes med egen Haand, har skrevet et Register bag i Bogen? — Dette er et i sin Art curieust Stykke, og jeg vil

ikke undlade at afskrive nogle Prøver af disse Balladers Indhold, saaledes som det findes i Registeret, til Bedste for dem, som ville fordre yderligere Beviser for mine Yttringer om en stor Deel af de utrykte danske Ballader. F. Ex.

(30) „Hr. Oluf besover Hr. Carls Fæstemø."
(31) „Hr. Peder slaaer Hr. Eskild ihiel for Fru Elines Skyld."
(34) „Hr. Lave vil lokke Lutzelille, og mister sin Haand."
(46) „Liden Kirsten holdt ei sin Ægtemand Hr. Peder ved Tro."
(47) „Hr. Magnus sover hos Kirstine, Tyge Hermandsens Brud."
(49) „Hr. Borge lokker Fru Mettes Datter."
(50) „Hr. Lave Stigsen reiser bort; Espen Ottesen lokker hans Fæstemø og slaaer Lave ihiel."
(59) „Hr. Stig lokker Inger, sover hos hende og vorder slagen af hendes Brødre.
(65) „Hr. Joen slaaer Hagen ihiel for Jomfru Sidzells Skyld, og hugger sin Fæstemø ihiel."
(66) „Rimord fæster en Jomfru, som slaaer ham ihiel."
(71) „Hr. Henrik fæster Ingeborg; hun lokkes af Sølverlads Broder."
(72) „Hr. Carl forklæder sig, og sover hos Jomfru Remolt."
(79) „Stolt Hellelille krænkes af Hr. Giede, og døer i Barselseng."
(84) „Stolt Ellensborg krænkes af Hr. Oluf, og faaer ham."
(90) „Hr. Lave vil krænke Stolt Margrethe; hun hugger ham ihiel."
(98) „Hr. Magnus tager Stolt Ingerlille med Vold i Skoven."
(108) „Grev Tue Henrikssen voldtager Stolt Ingerlille."
(115) „Hr. Find fæster Stolt Vendelrod; hun var ikke Mø."
(116) „Hr. Samsing faaer Stolt Ingerlild; hun græder for hun var ikke Mø; hendes Pige Adeluds hielper hende."
(136) „Hr. Sallemand Thygesen tog Agitha med Vold i Skoven, og rev Klæderne isønder paa hende."
(158) „Hr. Peder sov hos Fru Sidsel, og vil dog ikke troløve hende." o. s. v.

Skulde Hr. Grundtvig for Alvor mene, at Viser af den Art, som de her opregnede af en adelig Dames Visebog fra det 17de Aarhundrede, høre med til Vidnerne om vore Balladers saa mageløse Værdi og Ypperlighed, at end ikke en eneste, som er til, selv i den sletteste Visebogs usleste „Opskrift" — dersom ingen anden haves — maa forblive utrykt? — Jeg tør ikke afgiøre det; thi jeg seer, for ham er intet umueligt at bevise, naar det kommer an paa Nødvendigheden af at trykke i det mindste de 1350 Visetexter eller de 300 Quartark danske Viser. „Større eller mindre

Værd" kan ingenlunde afgiøre, „hvormeget det er værdt at udgive af det Forefundne." (Dette er bogstaveligt hans egne Ord, S. 27.) At Viser af erkiendt poetisk Værdi bør udgives og trykkes med Omhu — dette behøve vi ei at lære; men at ogsaa de afgiort slette og værdiløse lige omhyggeligt skulle aftrykkes, for at tilfredsstille „den folkehistoriske og literairhistoriske Interesse"*) — dette er en splinterny Sætning i Literaturen og dens Historie, som Hr. Grundtvig har Æren af førstegang at docere. Hr. Gr.s Beviis faaer saaledes omtrent følgende Slutningsform: „Er en Folkevise god, eller endog udmærket, maa den udgives, forbi den er god; duer den intet, eller er den ubetydelig, maa den udgives fordi den er slet: Ergo, maae alle Viser trykkes."

Dette er det eneste positive Resultat, som kan bringes ud af Hr. Grundtvigs Tillægsbemærkninger paa 25 Quartsider, hvor vi forgieves søge om et eneste virkeligt Beviis i en Strøm af Declamation om det, som ingen Sagkyndig modsiger, og af Inductioner, som mangle den factiske Understøttelse og den logiske Sandhed. Hr. Gr., som dog har den Fordeel, at kunne lade enhver Plaidoyer uddele til Literatursamfundets Medlemmer, taler bestandig til en Menighed uden Sagkundskab; og taler sin egen Sag som den, der vil være Advocat og Dommer i een Person. Hvor er den Jury, der først havde skullet afgiøre, om han har Ret i sin udsvævende Paastand, eller ikke, inden han kunde være berettiget til at appellere til „det danske Folk," og navnligen til Samfundet til den danske Literaturs Fremme? — Dette Samfunds Medlemmer, vide jo, at det eneste Medlem af dets Bestyrelse i Kiøbenhavn,

*) „De Viser, der for en eensidig æsthetisk Betragtning snarere kunde synes ubetydelige og overflødige, ere i Regelen de yngste, og vinde derved en forhøiet, folkehistorisk og literairhistorisk Interesse, at de vise os Folkepoesien i dens gradvise Hendøen." o.s.v. (S. 27. 28.) Naar Hr. Gr. længere hen tilføier: „Antallet af disse Viser er imidlertid kun saare lidet," da tager han deri uden Tvivl meget feil, dersom han ved de yngste Viser vil mene den yngste Classe af Ballader, som han vil lade trykke; thi disses Antal kan jo maaskee gaae op til et Par hundrede.

som var stemmedygtig i en Jury angaaende Folkevise-Sagen, traadte ud, da den skulde afgiøres, fordi han ikke vilde bifalde Hr. Grundtvigs Plan, og heller ei kunde blive enig med dem, som l i d e t kiende til Folkeviserne i gamle Udgaver, og i n t e t til deres Haandskrifter. Hans Plads udfyldtes ved Valget af en Mand (Mag. T h o r s e n), som har denne Kundskab; og dette Medlem af Bestyrelsen har vedgaaet, i det hele at være enig med hans Forgænger, (Professor N. M. P e t e r s e n.) Men hvad enten han bliver denne sin Mening tro, eller fraviger den: saa er det aabenbart, at det store P u b l i c u m, til hvilket Hr. Grundtvig har appelleret — uden at føie et eneste beviisende Actstykke til dem, hans første (nu atter bogstaveligt aftrykte) Viseprøver, der endog snarere beviste i m o d, end f o r den Grundtvigske Plan, indeholdt — maa tilbagevise en Sag, der er behandlet imod alle naturlige Retsregler.

Vi opstille, efter tilstrækkelige Undersøgelser, om ei af 30 eller 31 (Tallet er ogsaa en uvæsentlig Omstændighed) saa dog af omtrent 22 af de gamle Visebøger*), et R e s u l t a t, meget afvigende fra Hr. S. Grundtvigs. — Det er aabenbart, at de hidtil ved Trykken bekiendtgiorte Viser kunne vinde ved sammenlignende Benyttelser af de haandskrevne Kilder. — Det er aabenbart, at der blandt disse gives e e t Haandskrift, (det j y d s k e i Odense Kloster-Bibliothek, beskrevet af mig under Lit. B**) der baade er saa gammelt, saa eiendommeligt og consequent i Sprogets Dialectform, og saa vigtigt i Sammenligning med alle øvrige, at det — inden

*) At jeg ikke har kunnet undersøge nogle flere, der kunde fortiene det, og blandt hvilke jeg især savner Kundskab til det a n d e t gamle Haandskrift i Odense Frøkenklosters Bibliothek, (Nr. 4 hos Hr. Gr. S. 42) ligesom at jeg hidtil ikke har kunnet opnaae at slutte min Undersøgelse af Anna Gioes (eller det ovenfor nævnte j y d s k e) Haandskrift: beroer paa Omstændigheder, som staae i Forbindelse med den Frygt, man har for, at det sande Forhold med Visehaandskrifterne skal komme for Dagen. Hvorledes man (for en Tid, ville vi haabe) har vidst at faae Eneret til Brugen af bemeldte Bibliotheks Visebøger, og hvorledes man har søgt at udvide en saadan privilegeret Brugsret endog til udenlandske Bibliothekers Haandskrifter — er bekiendt nok, og vil udgiøre et synderligt Capitel i den danske literaire Krønike for A. 1847.

**) Histor. biograph Samlinger, v. s. v I. S. 12—16.

noget andet foretages — bør aftrykkes i en ordret nøiagtig Udgave. At sønderlemme dette Haandskrift, ved at blande dets 200 Visetexter ind imellem de øvrige 1150 af høist forskiellig Værdi, som Hr. Gr. vil have trykte, og fra hvilke det ved sin Sprogform er aldeles bestemt adskilt: vilde ikke blot være et Brud paa den simpelste Grundlov for Udgivelsen af et Haandskrift, eneste i sin Art, men ogsaa et ganske overflødigt Foretagende; efterdi dette jydske Haandskrifts Beskaffenhed er af den Beskaffenhed, at det under alle Omstændigheder forbrer en egen Udgave, som vist heller ikke længe vil udeblive; og efterdi uden Tvivl den største Deel af de Viser, det indeholdet, ville blive at meddele i dansk Sprogform som Grundtexter i en saadan Udgave af samtlige danske Folkeviser, der fortiene at samles, hvori Udgiveren finder det raadeligst, at følge Fornuftens og Videnskabelighedens Regler.

Fremdeles er det en aabenbar Kiendsgierning, at ligesaa vist som den største, bedste og mærkværdigste Deel af Danmarks gamle Folkeviser allerede tilforn ere trykte, og som derfor ogsaa disse i en saadan Udgave bør skienkes al Omhu for at fremstilles i den fuldstændigste og bedste Skikkelse, som de ved rigtig Benyttelse af gode Haandskrifter kunne opnaae: ligesaa vist er det afgiort, at Haandskrifternes Texter ere af høist ulige Værdi; at mangfoldige Afskrifter af baade bekiendte og hidtil utrykte Viser ere saa slette, at de uden ringeste Tab maa og bør forkastes eller forbigaaes; og at denne i det hele ringere Charakteer, med Hensyn til Visernes fuldstændigere Bevaring og mere correcte Opskrivning, overhovedet, og med Undtagelse af ganske faa blandt de mig bekiendte Visebøger, (f. Ex. Dorthe Thotts) maa tillægges samtlige nyere Visehaandskrifter eller dem, som ere samlede og skrevne efter det 17de Aarhundredes første Decennier. At her ikke desmindre enkelte bedre Afskrifter af en eller anden Vise i et ellers daarligt eller ringere Haandskrift ligeledes kunne giøre Undtagelse — er naturligt; men det er derfor ikke mindre beviisligt: at visse; og det endog vidtløftige Haandskrifter (hvortil man f. Ex. kan regne Fru Magdalene Barnewitzes) saa at sige heelt igiennem have en

Charakteer af Skiødesløshed eller uheldig Opskrivning og slette Kilder. — Af det ovenanførte følger saaledes:

1. At ogsaa endeel af de hidtil utrykte Riddervisер, deels fordi de i deres Indhold og Form ere uden Værdi, og tillige ikke ere Andet end næsten ligelydende Variationer af andre, deels fordi man kun har dem i slette, forbærvede eller reent ufuldstændige Optegnelser, bør udelades, og uden al Skade kunne udelades, i en ny, fornuftig og videnskabelig Udgave af de danske Folkeviser. En saadan Udgave maa udelukke det afgiort slette, usle, eller trivielle; den bør udelade det reent overflødige, sig selv gientagende, eller i sin Form og Opskrift uhielpeligt forfuskede og forbærvede.

2. At selvsamme Grundsætning bliver at anvende paa de i Udgaven til historisk og æsthetisk Oplysning meddelte Variationer, eller afvigende Recensioner af samme Folkevise. Det er oftere sagt, og af sig selv klart: at en fornuftig og videnskabelig Samling af disse national-poetiske Mindesmærker, der skal være tilfredsstillende for Alle, eller opfylde enhver Fordring, som baade Videnskabsmanden, Digteren, Historikeren, Almuesmanden, kort hele Folket kan giøre til et Værk af den Art, der vil tillægge sig en slig universal Charakteer, maa først og fortrinligst gaae ud paa at meddele enhver Vise i en Grundtext; det vil sige i den fuldstændigste og correcteste Text, som haves*). Det er ligeledes før bemærket: at en saadan Text træffes i Almindelighed i den ældste, eller blandt en af de ældste Optegnelser. Hvis nu en Udgiver af Balladerne finder en saadan Grundtext, kan han vel oplyse dens forskiellige Opfatning i afvigende Variationer, i Fald han finder saadanne, der i sig selv have Værdi og Mærkelighed; men ligesom han kan spare sig den Umage, at ville giemme paa det Slette og reent Værdiløse, om det endog kun er til i en eneste Afskrift:

*) Der gives upaatvivleligt Tilfælde, hvori et Par Grundtexter saa at sige kunne staae ved Siden af hinanden, eller skille sig tilstrækkeligt fra hinanden, til at de omtrent faae lige Værd og Betydning. Men disse ville ikke være mange; og det Væsentlige og Universelle i det angivne Forhold lider derved ingen Forandring.

saaledes maa han heller ikke fordærve os Nydelsen af det Gode, ved at overlæsse det med ringere Gientagelser, eller drukne det i en Sump af ti eller tyve saadanne Gientagelsers slettere Læsemaader eller Varianter. Man kunde paaminde ham ved Lafontaines Forskrift, med en let Ordforandring:

Le trop de manuscrits peut gater une affaire;
N'en ayons qu'un, mais qu'il soit bon.

Hr. Grundtwig vil imidlertid bruge en skotsk Ballade-Udgivers Forsvarsord for Aftrykningen af forskiellige Optegnelser af den samme Ballade, til sit Skiold mod Kritiken af hans System; men enten maa han selv misforstaae sit Forsvarsindlæg, eller han maa troe, at hans Læsere ikke kunne forstaae det. For det første burde Hr. Gr. vide, og sige de Læsere, der behøve at underrettes derom, at Skotland ikke er Danmark; at de skotske Ballader have en heelt anden poetisk Sphære og national Sangkreds, end de danske; og naar han desuagtet vil anvende „den kyndige Udgiver af skotske Ballader", Hr. Motherwell's Ord paa vore danske Viser, burde han ikke oversee eller ville bringe sine Læsere til at oversee; at denne Udgiver gaae ud fra og behandler ganske andre Forhold, end dem, der finde Sted ved vore danske Folkeviser. Motherwell taler ikke et eneste Ord om at lade aftrykke ti eller tyve ringere, forfuskede, forskaarne, eller paa anden Maade fordærvede Afskrifter; han vil forsvare den Sætning: at det er en Udgivers Pligt, ikke at ville componere en bedre Balladetext af flere nutidige Optegnelser efter mundtlig Tradition; men at aftrykke enhver saadan „forskiellig Version af samme Vise", fra „forskiellige Landsdele", som en samvittighedsfuld Tolk af denne Tradition. — „Alle Versioner af en Ballade, mundtlig forplantede fra Slægt til Slægt, kunne giøre Fordring paa lige Ægthed og Oprindelighed, i hvor store Afvigelser de end have." — „De gamle Ballader — maa bevares i den samme Dragt, hvori de erindres og kiendes, og kunne bevises at existere iblandt os." Disse, og flere Motherwell's Udtryk, som anføres efter Hr. Gr.'s egen Oversættelse, finde ingen umiddelbar Anvendelse paa Mængden af vore slette eller skiødesløse Afskrifter i Visebøgerne fra 17de Aarhundrede. Det er noget heelt andet,

naar en Ballade endnu lever i Erindringen og Sangen blandt Skotlands Bierge, hos en phantasterig og sangrig Almue, der endnu den Dag idag har sine Folkesangere, og naar Balladen efter disses eller andre Almuesfolks Recitation optegnes, ved en sprogdannet og med Dialecterne fortrolig Mand i det 19de Aarhundrede — og naar vi skulle udgrave vore gamle Viser af de for en stor Deel baarlige, skiødesløse, uvidende og ukyndige Afskriveres Visebøger, fra en Tid, hvor de gode, paalidelige og correcte Haandskrifters Tal er det mindste blandt den Mængde, som Hr. Gr. anseer for en saa misundelses-værdig Rigdom og national Skat. Motherwell kan mangengang have Ret, naar han siger: „Tre Aarhundreders Slid ved den mundtlige Forplantelse paa Almuens Læber giør en gammel Vises Text mindre Skade, end een kort Time, efterat de ere faldne i Hænderne paa en af vore Dages dannede Udgivere.“ Men, uden at vi behøve at udvikle de Modificationer og Indskrænkninger, som en Sætning med saa ubesteemt Almindelighed kan modtage: vil Enhver let see og begribe, at Hr. Gr.s Anvendelse af Motherwells Beviis, hentet fra gode og ægte mundtlige Traditioner, paa slette og uægte Afskrifter, kun er en Nødhielp, som Ingen vilde betiene sig af, der ikke vil kæmpe med Fordommens Blendværk imod Fornuftens og Historiens Sandhed.

Behøvede vi et yderligere practisk Beviis herpaa, saa kunne vi finde det i Hr. Grundtvigs egne Viseprøver, hvor faa og utilstrækkelige disse endog ere. Han har kun meddeelt tre eensartede Viser, hvoraf den første („Elverskud“, eller „Hr. Oluf og Elverpigen“) har sin Grundtext i det ovenfor omtalte jydske Haandskrift, hvortil Hr. Gr. har føiet den Recension af Visen, der findes hos P. Syv, Nr. 87. Hertil er god Anledning, da Visen hører til de interessante, og findes ikkun i disse to Skikkelser paa dansk, af hvilke den jydske charakteriseres ved en bredere dramatisk-episk Udvikling; den kun halv saa lange siællandske, hos P. Syv, ved en til det Nødvendigste sammentrængt Korthed, som imidlertid ingenlunde er bleven uforstaaelig. Den Vidtløftighed, hvormed Hr. Gr. (S. 30. 31) analyserer de to Viser for at hiemle deres Aftrykning, er her ganske overflødig for enhver dannet Læser; man vilde ogsaa uden

hans Forklaring fatte de to Texters Beskaffenhed, og give ham Ret. Med Visen Nr. 2 („Havmandens Svig") har det en noget forskiellig Beskaffenhed. Den udførligste Recension er den nyere Optegnelse (B), som findes i 3 ikke aldeles overeensstemmende Afskrifter, der have 34 Vers; den ældre, i Karen Brahes (eller Anne Biges) Haandskrift, har derimod kun 25 Vers; den trykte Text (Nr. 91 hos P. Syv) endog kun 17. De to første, som hver for sig eiendommelige, fortiene begge Optagelse; den forhen trykte kunde ved Siden af dem undværes; eller i al Fald nogle af de første Vers optages blandt Varianterne. — Af den tredie Vise, „Harpens Kraft", har Hr. Grundtvig beholdt alle *fem* forefundne Afskrifter. Blandt dem fortiene A og B (af Karen Brahes, og af det saakaldte *Svanings* Haandskrift) begge at optages, som de ældste og interessanteste. E kunde maaskee ogsaa beholdes, som Exempel paa, hvad Skikkelse en gammel Visetext har faaet i en Redaction fra anden Halvdeel af 17de Aarhundrede; men Aftrykningen bør da naturligviis skee efter Nyerups Udgave, (Nr. LIII.) som har fulgt et trykt Flyveblad fra 1679; ikke, som i Hr. Gr.s Prøver, efter et lignende, hundrede Aar yngre (fra 1778.) Hr. Gr. giver desuden her en anden „Prøve" paa sin Kritik, der hører til de ganske uheldige. Det er allerede ikke sømmeligt, at han uden alt Beviis forud tillægger *Nyerup* — der, uagtet sine svage Sider, har samme Adkomst til at skee Ret, som enhver Anden — den egenraadige Vilkaarlighed, at have indbragt den betydelige Afvigelse, som finder Sted imellem hans Aftryk af Bladet fra 1679, og det Grundtvigske Aftryk af Visen, saaledes som den er trykt 1778. Jeg forbigaaer de mindre Varianter*), hvoraf knap nogen giver Anledning til en saadan Formodning; men

*) Adskillige af disse vidne i øvrigt ligeledes for en høiere Alder. Saaledes f. Ex. V. 22, at: „Jeg *passer ikke paa min* Brud saa væn", i Stedet for Linien i Aftrykket fra 1778: „Jeg *skiøtter* ikke *om* min Brud alen'." I det Nyerupske Aftryk fra 1670 kunde Hr. Gr. ogsaa have fundet det manglende Verbum, i B. V. 10 (b) og C. V. 12 (b), hvormed han forgieves bryder sin Kritik (Prøven S. 14, Not. 25). Hos Nyerup læses nemlig ganske simpelt og naturligt:

„Den Jomfru *faldt* ud for striden Strøm."

hvad berettiger ham til at skrive: „Det tabte Flyveblad fra 1679 — „har uden al Tvivl været ligelydende med det herunder af„trykte fra 1778. Vi tør ikke antage Udgavens (den Nyerupske) „Afvigelser for andet, end de nævnte Udgiveres egne Foran„dringer, hvortil her intet Hensyn kan tages." — Hoved-Afvigelsen bestaaer i ikke mindre end 5 Vers, (26—30) som findes i Bladet af 1778, men fattes i det Nyerupske Aftryk; og som han altsaa, efter Hr. Gr.s Formening har udeladt. Enhver, som har mindste Øvelse i at læse i de gamle Viser, vil imidlertid ved første Øiekast see, at Nyerup ikke har disse Vers, fordi de ikke have staaet i den bedre, 100 Aar ældre Recension, som han fulgte; og fordi han, dersom han havde kiendt det nyere Flyveblad, „uden al Tvivl" havde havt Tact nok til ikke at optage de fire nægte, moderne, af Nonsens og smudsig Tvetydighed sammensatte Vers, som jeg maa undsee mig ved at skulle afskrive for de Læseres Skyld, der ikke have den Grundtvigske Prøve ved Haanden:

26. „Hr. Peder tog Jomfruen hiem med sig,
Han legte for hende saa lystelig."

27. „Hr. Peder han legte med største Attraa;
Til Bryllup gik Alle, men Ingen gik fra." (?)

28. „Hr. Peder han legte til Qvinten sprang,
Da fik hans Harpe en anden Klang."

29. „Thi Bruden, som før var stiaalen i Løn,
Hun fødte om Aaret Hr. Peder en Søn."

30. „Hvilken Ungersvend vel paa Harpen kan slaae,
Han lader ei gierne sin Kiæreste tage sig fra."

Hvor lidt svarer al den øvrige Ængstelighed, og det hele Afguderi med de gamle Visebøgers mangengang usle Afskrifter, til Dristigheden hos en Udgiver, der uden alt Beviis vil antage, at disse Vers have staaet i Vise-Aftrykket fra 1679, og vil lægge Nyerup til Last, at han havde Sands og Tact nok til at kunne skiønne — i Fald Verserne (som Enhver stærkt maa betvivle) virkelig havde staaet i bemeldte Aftryk fra 1679 — at de vare et moderne Fabricat fra hiin Tid, der slet ikke tilhørte de øvrige 26 ægte Vers? — Det falder

saa meget mere i Øinene, at Aftrykket fra 1679 med Troskab er gjengivet hos Nyerup, da hans Text tillige, i Stedet for det uægte V. 30, har en anden Slutningsstrophe med gammel Form og Klang:

„Nu haver den Jomfru forvunden sin Harm,
Hun sover nu hver Nat i Hr. Peders Arm."

Man tør vel ogsaa knap af en Udgiver, med saa lidt Skarphed eller Sikkerhed i sin Kritik, forlange, at han skulde have udstrakt den til, i sin Viseprøve at udelade to hele Variationer (C og D, af Christenze Juuls og Anne Juuls Haandskrift) blandt de 5, han har ladet aftrykke af den ene Vise. Men det er derfor ikke mindre afgiort, at de ere saa slette, skiødesløse, platte og defecte, at de uden al Medynk bør casseres.

Vi forudsee, at En eller Anden her vil bemærke: at endog efterat vi have tilladt os denne lille kritiske Renselse af Hr. Grundtvigs 3 Prøveviser, uden at ansee det for Umagen værd at indlade os paa hans smaalige Note-Rettelser*) og Variant-Kritik, have vi af hans 10 meddeelte „Opskrifter" eller Variationer af 3 Viser, godkiendt de 7, eller bifaldet deres Optagelse i en ny almindelig Udgave af de danske Folkeviser; og at vi saaledes — forudsat at vi ligeledes bifaldt den fuldstændige Trykning af 450 Viser — maatte komme til et andet arithmetisk Forhold, end det ovenfor antagne af omtrent 675; da her nemlig maatte komme ud 3 : 7 = 450 : 1050) altsaa 425 over det antagne Antal af Versioner, som kunde gives Plads i Udgaven. — Hertil maa vi svare: 1) At Hr. Gr.s Antal af 1350 Visetexter, som hans Ultimatum fordrer, dog i alt Fald blev betydeligt forringet, om vi ogsaa, f. Ex. vilde lægge et hundrede Stykker til, eller regne omtrent 775 Texter. 2) At Hr. Gr. i sin Prøve

*) Den pedantiske Respect, som i disse Noter lægges for Dagen, endog for Afskrivernes meest aabenlyse Skrivfeil, gaaer f. Ex. til en saadan Grad, at Hr. Gr. (S. 12 a. V. 1) ikke tør rette: „væne saa brud" til „væne Brud"; S. 14 b. V. 2: „Alt saa den iomfru" til „alt sad den Jomfru"; S. 15 a. V. 4: „mit gode guld meest" til „mit gode Guld-Nest" (som endda staaer rigtigt i det næste Vers) og saaledes paa flere Steder, som det kun er Tidsspilde at paavise.

netop har valgt 3 Viser, som høre til de specielt mærkelige, forbi deres Stof og Thema er eiendommelig poetisk, eller tilhører de nordiske Balladers Mythekreds; af hvilke der, forholdsviis mod de andre Arter, gives kun et lidet Antal. Her vil det være rimeligt og naturligt, at man snarere behøver at give Plads til flere Versioner af samme Ballade-Eenhed, end der, hvor vi have den store Masse af Ridderviser for os. Af disse ere mangen Gang fire, fem eller flere forskiellige Viser i sig selv slet ikke andet, end Gientagelser af et og samme Thema, og en meget stor Deel af denne Classe af Viser kan derfor godt nøies med at aftrykkes i een, nemlig den ældste og bedste Text; saaledes som jeg i mit Udvalg af et hundrede utrykte Viser har giort, og overhovedet agter at giøre.

Det bliver, uagtet alle begeistrede Taler om vore Folkevisers næsten uberegnelige Værdi og Vigtighed, som „et Gienfødelsens Bad i Folkets Aand," (Gr.s Prøve, Nr. 2, S. 22) som et „Væld, hvori vore Skialde have nedsænket sig — hvoraf de fornyede ere opstaaede," og hvor de have „øst en Begeistring, der meddeelte sig til Folket og vakte det af sin Dvale"; eller som „en Grube, hvorfra de have hentet Guld og Malm, gyldne Tanker(?) og malmfulde Ord," o. s. v. dog lige historisk sandt og uimodsigeligt: at disse Visers absolute eller ubetingede Værdi er meget forskiellig — at Nogle have mere af Folkepoesiens „Guld og Malm", andre mindre — at de i den fremlevende danske Poesie omtrent have spillet den Rolle, eller giort den Virkning, som de kunne giøre*); og at saaledes

*) Folkevisernes Virkning paa den nyere danske Poesie oprandt egentlig først med Oehlenschlæger. For hans Tid begyndte man vel, mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, at ville benytte deres Poesie; men forstod det ikke. Oehlenschlæger, den danske Romanzes rette Skaber, modtog en ikke ubetydelig Indflydelse af den danske Folkepoesie; men en endnu større af den gamle Nordens Mythe og Sangdigtning, og af en Deel af den tydske Middelalders Poesie. Den rige Skat, han nedlagde i sin Romanzedigtning, har baaret sine Frugter baade i den danske og svenske Poesie; men Høsten er saa at sige færdig. Hvad der endnu vil digtes efter Folkeviserne, eller efter Oehlenschlæger og den fra ham udsprungne Ballade- og Romanze-Poesie, vil vanskeligt blive til meer, end matte Gientagelser.

en meget betydelig Deel af dem mere have deres nationale Betydning fra den historiske, end fra den æstetiske Side. De ville altid blive os en ærværdig monumental Skat — og det er netop tildeels*) en Virkning af den almindelige Bevidsthed, der følger vor medlevende Slægt, om den uafvendelige Undergang af saa mangen betydningsfuld Levning fra en tidligere Alder, der ledsager Tidsaandens ustandselige Fremflugt i nye Baner, som ogsaa har vakt Tanken om at samle Nordens gamle Folkeviser, netop da man kan sige, at deres sidste Rester ere i Færd med at uddøe paa Almuens Læber. Men det hielper ikke, at denne Tanke, svulmet til ungdommelig Begeistring, vil stille sin Glenstand i en magisk, eller nok saa forstærket Belysning. Naar vi afklæde denne Begeistring sin rhetoriske Blomsterdragt, og bringe Tanken tilbage til dens Sandhed og Virkelighed: da træder ogsaa det virkelige Forhold i sin Ret. Selv for den patriotiske og nationale Betragtning bliver da Folkeviserne hvad de ere: et Fortids-Element i vor Poesie, der kan nydes som saadant og beholde sin historiske Betydning, men hvilket man ligesaa lidt kan vente at bringe et eneste Trin høiere paa den poetiske Scala, (og man glemme dog ikke, at Folkevisens absolute og oprindelige Natur er Poesie) som man kan vente, at Folket, hvilket man idelig opraaber og anraaber, skal i sit nuværende Sprogliv og i sin Konstdannelse lade sig blende ved en barnlig Forguddelse af dets egen gamle Balladesang, eller bortlede fra en fornuftrigtig Vurdering af Forholdet imellem Poesiens Naturliv og poetiske Konstværker. Derfor kan man vel, i Midten af det 19de Aarhundrede, vente sig en bifaldende Stemning, hvor Talen er om Balladernes bedre Deel, som poetiske Reliquier, eller deres Betydning

*) I Forening med denne Tidens Instinct virker upaatvivlelig ogsaa en æsthetisk Trang hos den nærværende Slægt, der i Konstens Regioner føler sig ligesom overmættet, udlevet og udtømt i Productionskraft. Som man i Lægekonsten tyer til Naturens meest enkelte Elementer, saaledes tyer man f. Ex. i Architecturen til den egyptiske Stiil, i Maleriet til Middelalderens og de tidligste Maleres strenge christelige Konststiil; i Poesien til Folkedigtningen i Sagn, Eventyr og Folkeviser, for at søge Trøst og Hielp mod Udtømmelsens Vanmagt.

som historiske Monumenter og Roster fra en tidligere Alders renere Sprogcharakteer; men det er forgieves at vente sig Bifald og alvorlig Deeltagelse, hvor der handles om at aftrykke 300 gamle Ridderviser, eller deres Versioner og Variationer, og det med Visebøgernes „stymperagtige“ Stavemaade *). En Udgiver, der ikke vil behandle Sagen som Barneleg, eller de gamle Viser som et Legetøi for sin individuelle Lyst til at spilde Aar og Kræfter paa at samle 2600 Afskrifter, gode og slette, af 400 Viser, vil naturligviis indskrænke sig til at lade alle de Ballader, der ikke have anden Værdi, end den antiquariske og historiske, nøies med een Aftrykning efter den fuldstændigste og bedste Optegnelse. Herved, og ved den rigtige Fordeling af de Versioner eller afvigende Opskrifter af enkelte, poetisk og historisk mærkværdige Ballader, ved hvilke der kan være indvortes Grund og Fornødenhed til Meddelelse af samme Vise i flere Redactioner, vil den bebudede „Materialsamling“ blive til det, den bør være: en med Forstand og Sagkundskab besørget Udgave; og dennes Størrelse vil da fra 300 Qvartark kunne bringes ned til maaskee halv saa mange Octav-Ark.

Vi komme tilsidst til det andet af Hr. Gr.'s „Principer“ (Tillægsbemærkn. S. 33) eller af de Grundlove, han dicterer for Udgivelsen af de danske Folkevisers „Kildesamling“. Den første er, „at give Alt hvad der er“; den Anden, „at give Alt som det er“; og ved det sidste forstaaes, at give Alt „ældre end

*) Med noget andre Ord er det samme ganske nyelig sagt af Professor Hiort, som jeg vel, efter de Yttringer, han sammesteds har anvendt paa mig, tør anføre som en personligen ganske upartisk Auctoritet, med Hensyn til nærværende Bemærkningers Forfatter: „Ikke lidet i de gamle Viser „er smagløst, uheldigt, forvansket, ja upoetisk. Skal det holdes i religiøs Hævd? — Det skal respecteres som det engang Overleverede; „der skal sørges om det, og det gaaer ind under den almindelige Hel„lighed, man kan tillægge denne Nationalskat i dens Heelhed. Saaledes „er Bibelen hellig; men vi dømme dog med Frihed og Selvstændighed om „dens Enkeltheder. Hvor kan man da kræve en naar astende Ærbødighed „for en Smule Vise, som ikke Fædrene, end sige Nationen, men en eller „anden sanglysten Person har opskrevet sig? Den hele Antastelse „bestod jo i al Fald i, at lade Visen ligge urørt og uhørt.“

Aar 1700", med den forefundne Stavemaade. Dette vil han forsvare deels ved lidt Spøg*), som mindst passer, hvor man ikke forstaaer at bruge den; deels med for Alvor at erklære sig for en „Bogstavtiener", hvor det gielder om de usselste Idealer, som vel nogen Dyrker af Pedantismen, eller nogen Bekiender af Bogstavtieneste, har kunnet vælge sig; nemlig saadanne Visebøger, hvoraf de allerfleste netop ere opskrevne i den sletteste Periode af vor Skrivebrug, af ulærde og ukyndige eller til mechanisk Brug af Pennen indskrænkede Personer; deels endelig med at beraabe sig paa et Par Auctoriteter.

Sagen selv, det Ufornuftige, Usammenhængende, Uudførlige — eller endog reent Barnlige, der, hvor man med et saadant Princip kommer til den, indtil Latterlighed fordærvede og slette Stavemaade i en Mængde Vise-Afskrifter: har jeg allerede tilforn tilstrækkelig lagt for Dagen**); og Hr. Grundtvig har ligeledes i sine 10 aftrykte Visetexter givet tilstrækkelige practiske Bilag til min Udvikling af den Nødvendighed, hvormed alle existerende Forhold udkræve, at en forstandig Udgiver af Folkeviserne ikke maa give dem i 30 Stavemaader, men i een og den samme, nemlig den nærværende Skrivebrugs. Hr. Grundtvig har giort det muligt, endog for dem, som aldeles ingen Adgang kunne have til Haandskrifterne, at overbevise sig om, hvor uovereensstemmende med sig selv, og indbyrdes, hvor vrang og slet, hvor feilfuld og stundom comisk vanskabende, eller med Professor N. M. Petersens ene,

*) Hr. Gr. vil nemlig S. 33 spøge med Nogle, om hvem han har hørt sige „at de ville have en Udgave af Kæmpevisernes Aand — uden Bogstaver." Jeg har aldrig hørt noget om slige Folk; men uagtet Hr. Gr. selv (paa anf. St.) ligefrem erklærer sig for Bogstavtiener, kan jeg dog umueligt tage det for Alvor, at Oversætteren af de skotske Folkeviser vil vende Sætningen om; eller at han, for at bruge en anden Lignelse, vil foretrække — Buxer uden Been, for Been uden Buxer. — Hvad mig angaaer, da har jeg for meer end halvhundrede Aar siden læst og lært: „at Bogstaven ihielslaaer, men Aanden gior levende"; og til denne Lære, rigtig forstaaet, bekiender jeg mig endnu.

**) S. Afhandlingen „om de gamle danske Folkevisers Beskaffenhed og Forhold", o. s. v. S. 57. 62—65. 101—102. 110—111.

vægtige Ord, hvor „stymperagtig“ Skrivemaaden er i mange eller de fleste Visebøger. Han har tillige giort det muligt for dem, som ville raadføre sig med en og anden, med lidt Omhu trykt dansk Bog fra det 16de eller 17de Aarhundrede, at blive overbeviist om, at disse Visebøgers Stavemaader ikke overhovedet maa betragtes som den danske Skrivebrug fra hine Aarhundreder; men ofte kun ere Productet af en uoplært, ukyndig eller skiødesløs Skrivers Pen. At Bestyrelsen for Samfundet til den danske Literaturs Fremme to Gange har ladet bemeldte Prøve med dens Vidner om Visebøgernes forfuskede Stavemaade aftrykke, kunne vi derfor, fra denne Side, ikke andet end bifalde. Det er ikke til Skade, jo flere authentiske Vidnesbyrd om Sandheden af en Sag der kommer til offentig Kundskab.

Hvad endelig den af Hr. Grundtvig paaberaabte udenlandske Auctoritet angaaer, nemlig Hr. Bibliothekar Arwidssons Udgave af svenske Folkeviser: da beklager jeg, at maatte afvise en Auctoritet, hvis af Hr. Gr. ufuldstændigt citerede Yttringer i Indledningen til den Arwidssonske Udgave, naar de sammenholdes med den i Visernes Aftrykning fulgte Fremgangsmaade, snarere bevise det Modsatte af hvad Hr. Grundtvig ved dem vil have beviist. Han anfører nemlig Hr. Arwidssons Ord saaledes oversatte: „Ved Aftrykningen af de ældre Haandskrifter, har Udgiveren fulgt den Regel: saa nøie som muligt at følge Orginalen Stavemaade.“ Det er altsaa kun om de ældre Haandskrifter, Hr. A. taler, hvis Stavemaade han følger, saa nøie som det er muligt. Hvor vidt han har fundet det muligt, forklarer han ikke selv; men det er tydeligt nok af de paagieldende Vise-Aftryk i hans Samling, tagne af gamle svenske Haandskrifter, at Stavemaaden i disse maa være langt mere consequent, og mindre afvigende fra den nyere svenske Skrivebrug, end at her kan blive Tale om nogen chaotisk Forvirring, saaledes som der, hvor Hr. Gr. vil følge 20 eller 30 indbyrdes forskiellige Stavemaader. Hr. Arwidsson forklarer ogsaa selv, i Forsvaret for hans Bibeholdelse af „den forældede Retskrivning“, at den derved opstaaede „Vanskelighed ved Læsningen er altfor (ɔ: saare) ringe og let hævet.“ Hr. Gr. udelader derimod den svenske

Udgivers efterfølgende nøiere oplysende Ord, at han har fulgt hiin Regel: „med al muelig Nøiagtighed at aftrykke de gamle Optegnelser, og kun da afveget derfra, naar Haandskriftets Orthographie befandtes i den Grad ustadig og uefterrettelig, at den deels ikke uden Vanskelighed kunde afgive en forstandig Tanke, deels beviste, at Afskriveren ikke har fulgt nogen Rettesnor.“ Han giør ved enhver aftrykt Vise Rede for, hvor denne Afvigelse er skeet, og disse Tilfælde, tilligemed andre, hvor det Forældede i Orthographien knap er mærkeligt, forekomme saa hyppigt, at man vil finde ulige flere af Hr. Arwidssons 170 Viser (foruden de lyriske) trykte med en nyere, end med Haandskrifternes forældede gamle Stavemaade. — Hvor bliver nu Bestyrkelsen af Hr. Grundtvigs „Bogstavtieneste“ ved den Arwidssonske Udgave af svenske Viser?

Men hvad endnu er langt mere og vigtigere: Hr. Arwidsson, den eneste fremmede Autoritet, som Hr. Gr. trøster sig til at anføre for sin Dyrkelse af Bogstaverne, omstøder endog ved sin Fremgangsmaade, og ydermere ved en aldeles uindskrænket Erklæring, og et meddeelt Exempel, det Anathema, Hr. Gr. har udtalt over dem, som vilde vove at benytte flere „Opskrifter“ af en Vise til Redactionen af en bedre eller fuldstændigere Text. Som det allerførste mødende Exempel vil jeg henvise til Kæmpevisen „**Widrik Werlandsons Kamp med Högben Rese.**“ (**Arwidsson. I. p. 20.** Nr. 3. b.) Af denne meddeler han en Optegnelse af Haandskriftet i Linkøpings Bibliothek, som den bedste Text af Versionen B. Men, tilføier han, „deri ere indførte nogle Vers af den Gyllenmærsiske Visebog, hvilke giør Optegnelsen fuldstændigere.“ For at adskille dem fra de øvrige har han aftrykt dem uden Vers-Tal. — Et andet Exempel er givet allerede ved Nummer 1 i Arwidssons Værk: „Hammer-Hentningen“, eller den i sin danske Form bekiendte Vise om Thord af Hafsgaard og Tossegreven — et Slags parodisk Bearbeidelse af Thryms Qvida i den poetiske Edda. Denne har Hr. Arwidsson, allerførst i sin Udgave, aftrykt efter et gammelt Stockholmsk Haandskrift fra 16de Aarhundrede, og fuldstændigen meddeelt Varianterne i en Text,

som findes i et andet Haandskrift af samme Alder. Herpaa følger en tredie, redigeret Text, om hvis Beskaffenhed han meddeler følgende, ordret og nøiagtigt fordanskede Oplysning:

„Ved Forening af begge disse Optegnelser, tilligemed „nogle orthographiske Forandringer, skulde Udgiveren „ansee følgende Text af denne Sang tienligst at (kunne) redige„res. Denne Bearbeidelse tilkiendegiver tillige, hvor„ledes Udg. anseer, at vedvarende („blifvande“) Aftryk „af de gamle Sange burde redigeres.“

Det er denne Sverriges sagkyndige Literator og Visekiender, hvis yttrede Grundsætninger Hr. Gr. benævner „en Mands Ord, som vel Ingen vil negte Stemme i denne Sag.“ (Tillægsbemærkn. S. 33.) Jeg haaber da, at han allermindst selv vil negte det, og at han i Fremtiden enten vil gaae over til Hr. Arwidssons Meninger, eller lade mig beholde ham som Auctoritet.

Jeg kunde til Slutning fremkalde en anden og indenlandsk, hvis Vægt jeg i dette Tilfælde kalder betydelig nok. Men det vilde føre mig for vidt, naar jeg skulde afskrive alle den alt ovenfor anførte Sorøeske Kritikers skarpe, og indtrængende, her anvendelige Ord, om Manglerne ved den Grundtvigske „Bogstavtieneste“, og ved hans System for Viseterterne Aftrykning og Udgivelse. Kun een Yttring af ham vil jeg endnu anføre, da den nærmest maa anvendes paa den Stavemaade, der vil være at bruge, og vil dermed slutte disse Bemærkninger:

„Den Sprogform, hvorunder en Kæmpevise er os overleveret, „er, med Hensyn til Visen selv, som oftest noget Tilfældigt, af„hængigt af dens Held (eller egentlig Uheld) i at blive opskrevet. „Vil man samle eller sammenstille mange Kæmpeviser: saa fører „Visernes Gienfødelighed, eller Foryngelsesevne, ligefrem til, at „man bringer alle paa Trin med hinanden, og giør dem til vor „Tidsalders Kæmpeviser, eller lader dem reflectere fra vor Aands „Speil eller Sprogform.“ — „At her ikke menes Nutidens „frie Omarbeidelse af gamle Viser, men den gamle Vises*)

*) Hos Hr. Professor Hiort staaer „gamle Psalmer“ og „den gamle Psalmes“. Han har nemlig i et mellemliggende Punktum sammenholdt

„Bevarelse i vor Tids Sprogform, altsaa dens Omstøbning eller „Hudskifte, om man tør sige saa, er vel indlysende; men af „Forsigtighed vil jeg udtrykkelig sige det.*)

Hvad i øvrigt de endelige Hoved-Resultater angaae, som disse Bemærkninger ville føre til, saa vil jeg ikke gientage dem, da de tydeligt nok for Enhver i det foregaaende ere fremhævede. — Kun eet af dem er i disse faa Blade ikke udtrykkeligt nævnt; men endskiøndt det fremstiller sig af sig selv for enhver tænkende Læser, vil jeg dog ogsaa hidsætte det, fordi det vedkommer et nationalt Anliggende: nemlig Tilværelsen og Virke-Evnen af Samfundet til den danske Literaturs Fremme; og fordi vi netop have et Exempel for Øie, som for Anvendelsen af dette Samfunds Kræfter vil være høist lærerigt: En saadan, om endog successiv Anvendelse af en Capital paa 7—8000 Rbdlr. paa en Materialsamling eller Kildesamling til Udgivelsen af de danske Folkeviser, som den Hr. Grundtvig fordrer, vil for dette Samfund blive et Slags artesisk Brøndboring — af literair Art. Det Kongl. danske Videnskabernes Selskab staaer i Begreb med, efter en dyrkiøbt Erfaring, at opgive sin Deeltagelse i Brøndboring. Det er at formode, at Samfundet for den danske Literatur vil undgaae at betale en lignende Erfaring, i Forhold til dets Kræfter, endnu langt dyrere.

Den 18de Januar 1848.

---

de gamle Viser med Kirkepsalmerne, „med hvilken Nationen giør noget ganske lignende." — Men om han end herved ikke blot tænker paa Stavemaaden, saa er det dog aldeles indlysende, at han ligesaa libt kan mene, at man skulle trykke Psalmerne til Folkets Læsning eller kirkelig Brug med det 16de eller 17de Aarhundredes Stavemaade, som i en gammel Tids Sprogform.

*) Kiøbenhavnsposten, 1848. Nr. 2. p. 6.

Tillæg.

Imedens de foregaaende Blade trykkedes, udkom: „Om Udgivelsen af Kæmpeviserne, af Prof N. M. Petersen.“ 20 S. 8. Dette nye Bidrag til vor Balladepolemik indeholder en concentreret Fremstilling af den lærde Forfatters Meninger om Visernes Udgivelse, som i flere Henseender er mærkelig; i det den bl. a. lægger for Dagen, hvad heller Ingen kunde have nogen Tvivl om: at han seer klart og skarpt nok i Tingen, i ethvert Tilfælde, hvor Forholdene ikke komme i Strid med hans egen Yndlingstheorie: at Alt i vort nyere Sprog er meer eller mindre forvansket og forringet; og at ethvert ældre dansk Sprogmonument kun har Betydning, for saavidt det indeholder Levninger af den islandske Sprog-Organisme, og derfor kan og maa i disse Tilfælde bruges til Oplysning af denne Organismes langsommere Aftagen og Forsvinden i det nyere danske Tungemaal, end man efter flere historiske Spor maa antage. — Mærkelig er saaledes ogsaa hans Inddeling og Charakteristik af gamle Haandskrifters og Sprogværkers Udgivere (S. 5:) 1) „Nogle som hænge i Bogstaverne, og ikke kunne komme uden for dem; det er Bogstavmændene eller Bogstavkræmmerne“. Denne „vidtudbredte Slægt“ tilstaaer Prof. Petersen, er ham „meget imod“. 2) „De, der bestandig hænge i Ordet, og aldrig see udenfor dette; **det er de rene Sproggranskere, de ægte Pedanter.**“ 3) „Endelig Andre, som holde sig til Meningen allene“ (altsaa dog ikke hænge i den) „og tænke, de kunne komme til den i dens Kraft og Fylde, uden at bryde sig om Ord og Bogstaver; det er de sværmeriske, poetiske, philosophiske, o. s. v. Gemytter udi egen Indbildning.“ — Den sidste Classe seer man, maa være meget talrig, da der, foruden dens tre Underafdelinger kan gives, man veed ikke hvormange „o. s. v. **Gemytter.**“ *) Delingsgrunden forekommer imidlertid noget ulogisk og usammenhængende. Et „sværmersk Gemyt udi egen Indbildning“ er en ørkesløs Distinction. Til al Slags Sværmeri hører egen Indbildning og Indbildningskraft; og gaves der noget Gemyt, som indbildte sig at være Sværmer, uden virkelig at være det, da vilde et sligt Gemyt, saa vel som den ægte Sværmer, neppe befatte sig med Folkevisers Udgivelse. — Ligesaa ondt som man har ved at forstaae, hvad her menes ved en Sværmer „i egen Indbildning“, ligesaa lidt har man før hørt noget, enten om „philosophiske Gemytter“, eller om en tænkende Følelse.

*) Man bør lægge Mærke til, at endogsaa Professor N. M. Petersen ikke kan undvære ægte tydske Ord; saaledes nedenfor „Formæling“.

Resultatet af dette skal imidlertid være: „at enhver ægte Sprogmand (ikke den „rene Sproggrandsker“ = en ægte Pedant)“ og enhver sand Digter meget godt vide, at Ord og Tanker indgaae en inderlig og harmonisk Formæling“; og at „til at udgive Kæmpeviserne maa der en Mand, som har aabne Öine baade for Bogstäverne og for Lyden, der ligger deri, ligesom for det poetiske og historiske Indhold.“ — Meningen heraf synes at være den: at det er den „ægte Sprogmand“ og den „sande Digter“ i een Person, som Forf. helst ønsker til dette Værk. Spørgsmaalet bliver da nærmest: har Professor Petersen fundet en saadan Mand i Hr. S. Grundtvig? — Et bestemt Svar, paa dette Spørgsmaal, er vanskeligt at udfinde af det omhandlede Skrift. Vi ville forsøge, hvorvidt Svaret kan bringes. Bestemt forkastes „Bogstavmændenes“ System, „der ville have et gammelt Haandskrift aftrykt aldeles som det er, uden Hensyn til de enkelte Tings indre Værd“ (hvilket jo ligger i Indhold og Mening ɔ: i noget aandeligt) „Bogstav for Bogstav, Skrivfeil og alle muelige Feil med“ o. s. v. (S. 5, 6, hvor dette Systems Urimeligheder videre angives.) Et fuldkommen nøiagtigt Aftryk af enkelte mærkværdige Haandskrifter kan være lærerigt i en og anden Henseende; men „at ville aftrykke en heel Literatur saaledes, er aldeles uhensigtmæssigt.“ (S. 6.) Hensigten med Kæmpevisernes Udgivelse er ikke, at lære den gamle Retskrivning (Stavemaade) i alle dens Udskeielser; den er ikke den oprindelige, altsaa uden videre Værd; den er endelig „i mange Tilfælde total slet, fordærvet, uden sund Sands og Sammenhæng, aldeles tilfældig.“ (S. 6, hvor videre Exempler paa Bogstavkræmmeriet anføres, f. Ex. at angive, hvor der staaer Prik over i, eller ikke, „hvor sch er skrevet heelt ud, og hvor c har tabt sig i Sammentrækningen“, o. s. v.) „En Fordybelse i blotte Bogstaver, er en Plage for dem, der skal giengive den, og en Forstyrrelse for den, der skal modtage dem“; naar Bogstavmanden endelig har fuldendt sit Arbeide, „vil det vise sig fuldt af Trykfeil“ o. s. v.

Her have vi altsaa en absolut Forkastelse af det Grundtvigske Bogstav-System. Men, „med alt det ere Bogstaverne ikke at foragte; thi det er dem, der bære Ordet.“ Konsten bestaaer i „giennem Bogstaverne at trænge ind til Ordet, det er Lyden.“ (S. 7.) Hr. Prof. Petersen mener dermed, at „igiennem Afskrivernes ofte slette og mislykkede Brug af Bogstaverne, skal man kunne skiønne, hvad de have tænkt paa, hvad de have hørt, hvad de have villet sige“; og dette ɔ: deres Ord, deres Sprog, skal man giengive. Med andre Ord maa dette altsaa sige: Saaledes som en Afskriver hvergang har opfattet Lyden af et Ord — i hvor falsk eller urigtig denne end kan have været — saaledes skulle vi giengive Ordet, naar vi aftrykke et Haandskrift. Efter denne Regel maatte vi altsaa ikke giengive det rette Ord, i Fald vi kiende eller kunne udfinde

det; thi vi skulle giengive det Ord, der har lydt for Afskriverens Øre. Hvorledes vil nu dette stemme med Professorens Theorie, om at bringe alle afslidte eller moderniserede Ordformer i Viserne og i deres Riim tilbage til en rigtigere antik Form — altsaa til Ord, som Afskriverne ikke have hørt? — Det kan jo efter dette ikke altid være den Ordlyd, Afskriverne have „tænkt paa, eller hørt“, men i mange Tilfælde et heelt andet, grammatisk eller linguistisk rigtigere Ord, vi skulle lade trykke efter Haandskriftet. Dette har han selv bemærket S. 11; men i det han her først tilstaaer: „at det i disse Tilfælde kan blive vanskeligt at bestemme sig“, siger han ganske kort efter: „Sædvanlig vil Valget (imellem en Afskrivers falske og de ægte eller rette Former) ikke være vanskeligt.“ Af denne hans dobbelte Mening om samme Sag vil man uden Tvivl, ogsaa efter de meddeelte Udveie, være mest tilbøielig til at antage den første; og der findes liden Trøst for en Udgiver, naar Spørgsmaalet er: „hvilke Former, Constructioner, o. s. v. ere da ægte?“ i Forf.s Besked: „Derpaa kan Ingen saaledes uden videre svare. Udgiveren maa vide det, eller see at komme efter det.“

Hr. Prof. Petersens følgende Udvikling af denne Mening (S. 7—11) er overhovedet en ganske kort Gientagelse af det samme tidligere fremstillede System, hvorefter han vil have vore Folkeviser udgivne: nemlig ved at antiquisere dem, eller ombanne en Mængde Ordformer, eftersom en Udgiver troer, med meer eller mindre Sprogkundskab eller Sproglærdom, at kunne give dem en gammel Skikkelse. Han forkaster saaledes det Grundtvigske Bogstav-System; men beraaber sig, til Bestyrkelse af sit eget System (som han S. 4 ikke vil kiendes ved, fordi en Anden har kaldt det „selvcomponeret“) paa Uhland, og meddeler S. 12—14 et Udtog af den Redegiørelse, som den tydske Digter har givet (Deutsche Volkslieder I. 2. Abthl. S. 984—995) for Maaden, hvorpaa han har ladet Viser aftrykke efter gamle haandskrevne eller trykte Kilder. Herved er at mærke, at Uhland allene er gaaet ud paa, at forklare, hvorledes han altid har søgt at meddele en Vise, der findes opskreven i forskiellige tydske Mundarter, i den Opskrift eller det Aftryk, der kommer Mundarten, som tilhører det tydske Land, eller den Egn, hvorfra Visen stammer, nærmest; og at han tilføier: „Texte, deren ursprüngliche Sprach„form sichtlich verwischt, oder getrübt war, versuchte ich gleich„wohl nicht auf diese zurückzuführen; denn sie ist für jene „Zeit der Übergänge vornherein zweifelhaft.“ (l. c. S. 985.) Hvorledes man, saavel i dette, hos Hr. Prof. Petersen udeladte Sted, som i Uhlands hele Forklaring af sin Fremgångsmaade, vil finde nogen Bestyrkelse af det Petersenske System for de danske Folkevisers Aftrykning: vil jeg overlade en fordomsfri Kritik at afgiøre.

David Mogensen Grønlund.

Et Bidrag til den danske Presbyterologie og Literairhistorie,

af

Dr. P. N. Thorup.

Forord.

Den her meddeelte Levnetsbeskrivelse er formodentlig den værdige, af Skolen og Literaturen fortiente Forfatters sidste Arbeide, da en uventet Død (den 26. Oct. 1846) bortkaldte ham fra det paatænkte Foretagende, paa Ny at bearbeide og i Samling udgive hans beliendte historiske Programmer over Ribe Skole, m. m. Pastor Grønlunds Biographie havde den Afdøde (som jeg kun har kiendt giennem Brevverling) tilsendt mig i A. 1845, og bestemt for det historiske Tidsskrift. Da den fandtes mindre overeensstemmende i sin Charakteer med de mere egentlig historiske Bidrag, som Tidsskriftet for det meste optager og indeholder: blev Biographien henliggende, som bestemt for nærværende Samling, i hvis første Hefte den dog tilfældigviis ikke blev aftrykt. En af Grundene hertil var, at Udg. havde tænkt at forespørge hos Forfatteren, om ikke den benyttede haandskrevne Dagbog af Grønlund, skulde (som det synes antageligt) indeholde et eller andet Mere, som kunde fortiene at optages i Levnetsbeskrivelsen. — Dette blev imidlertid i nogen Tid udsat; og nu indtraf først Forfatterens Død, senere de rystende Forandringer i Staten og Krigsoptrin, som have hindret mit Forsæt, at søge nærmere Oplysning om bemeldte Haandskrift. Det kunde være ønskeligt, at en nøiere Undersøgelse af samme, oplyste dets Beskaffenhed, eller at den Grønlundske Dagbog fandt Veien til Bevaring i et offentligt Bibliothek.

Levnetsbeskrivelsen i og for sig selv, saaledes som den meddeles ordret efter Forfatterens Haandskrift, opfylder iøvrigt meget vel sin Bestemmelse; og kan ogsaa være et Exempel paa, hvormeget, meer eller mindre betydende, vigtigt eller interessant Stof for Personalhistorien og Biographien der aarlig gaaer til Grunde, forbi yderst Faa i Danmark træde i den fortiente Thorups Spor. De til Biographien føiede Tillæg savne ikke historisk Interesse, og det efter Grønlunds Udkast meddeelte Schema til Sognebeskrivelser kan endnu i vor Tid fortiene Opmærksomhed og gielde for brugbart. Ved Klevenfeldts

originale og charakteristiske Breve, hvoraf overhovedetyderst faa ere bevarede, maae vi allene beklage, at den afdøde Forfatter af Biographien, som man seer, (S. 202) ikke har meddeelt alle dem, han besad eller havde Adgang til.

Udg.

David Mogenssen Grønlund er født Torsdagen den 15de October 1716 paa St. Agnes*), ved Roeskilde, og døbt i St. Ibs Kirke, den 10de s. Maaned. Hans Forældre vare Mogens Davidsen, som døde den 5te Jun. 1751, og Karen Nielsdatter Worm, der 10 Aar iforveien, ligeledes den 5te Jun., var ham ved Døden berøvet.

Ved Paaskëtid 1724 blev vor Grønlund sat i Roeskilde Latinskole under Rector Jesper Pedersen Schabe**) og Conrector Christian Ring. Hans Hører var i 1ste Lectie Søren Loumand, som fattede en særdeles stor Kiærlighed til ham, og ved sin fordeelagtige Anbefaling bidrog til, at han St. Hans Dag næste Aar blev opflyttet i 2den Lectie. Men, da Høreren i denne Classe, Søren Vicard, fordrede en overdreven Nøiagtighed i Alting og ansaae enhver Feil, som Discipelen under Examinationen begik, for en Følge af Dovenskab, samt derhos var af et meget hidsigt Temperament: indjog han Drengen en saadan Frygt, at han aldeles tabte Mod og Besindelse. I det første Halvaar bleve hans Hænder saa forpidskede af Riset, at de næsten tabte al Følelse. Da Læreren mærkede det, anbragte han Tugtelsen paa et vist andet Sted; men da Vanen ogsaa her omsider sløvede Risets Virksomhed, blev Disciplen ikke sielden nøgen afklædt og hudflettet fra Nakken til Haserne. Afskrækket ved en saadan Mishandling ude-

---

*) Nogle Bønderhuse i Nærheden af Roeskilde, en Levning af det gamle St. Agnetæ Kloster. Efter den Oplysning, som Hr. Cancellieraad Blume venskabeligen har meddeelt mig, bærer Stedet endnu Navnet St. Agnes, og hører til det under St. Jørgens Bierg henlagte St Ibs Sogn. St. Ibs Kirke er solgt til Nedbrydelse. Grønlund's Forældre hørte saaledes formodentlig til Bondestanden.

**) I nogle Optegnelser om sit Liv og Levnet kalder Grønlund selv denne Rector Peder Schabe; men af Etatsraad Blochs Bidrag til Roeskilde Domskoles Historie, 1ste H., sees at Rector Peder Schabe var død den 18de Febr. 1712 og efterfulgt af sin Søn Jesper Pedersen Schabe.

blev han nu ofte fra Skolen, men paadrog sig derved ny og større Straf, naar han kom igien, saa at Huden paa hans Krop sielden var heel. Hans Meddisciple gik det ikke bedre; thi Fordringerne vare saa overspændte og urimelige, at Ingen formaaede at fyldestgiøre dem. Fra Klokken 7 til 12 om Formiddagen holdtes de paa Skolen. Klokken eet skulde de møde igien og giøre Rede for nye Lectier. Da de med al Anstrengelse ikke altid vare istand til at lære disse, toge de engang Alle den Beslutning at udeblive om Eftermiddagen. Morgenen derefter blev da holdt Execution saaledes: de vare i alt 20 Disciple; den Øverste fik 20 Haandbask, den anden 19, den tredie 18, og saa fremdeles nedad indtil de 4 sidste, som slap med 4 hver. Engang skulde En af dem construere det Stykke i Grammatiken: nomina liquidorum et aliarum rerum etc., og da denne, som ellers var ret ferm i sine Ting, sagde aliarum rerum,*), blev han paa det haardeste straffet for denne Forseelse og derved saa aldeles forvirret, at han, i hvor mange Hug han end fik, ikke kunde besinde sig og sætte Substantivet foran Adjectivet. Derover blev Høreren tilsidst i den Grad opbragt, at han jog dem Allesammen paa Døren. Dagen efter sendte han vel Bud til dem, at de skulde komme igien; men der forløb dog en 8 Dages Tid, inden han fik den hele Classe samlet.

For at unddrage sig dette Skoletyrannie, hvorover han dog aldrig klagede til sine Forældre, følte Grønlund sig undertiden fristet til at giøre Ende paa sit Liv, og var engang endog i denne Hensigt steget ned i en Brønd, men betænkte sig medens det endnu var ham muligt at komme op af det iiskolde Vand, som satte hans Beslutning paa en ubehagelig Prøve.

Hans Taalmodighed blev dog snart igien dreven til det Yderste. Da Rector Bernhard Schnabel i Aaret 1726 var bleven ansat ved Roeskilde Skole, lod han en Eftermiddag Disciplene skrive en Examensstiil under sit eget Opsyn, og havde taget en Bog med for imidlertid at læse i den. Da han næste Morgen savnede denne

*) Dette Sted er utydeligt. Formodentlig skulde her staae: at Drengen begyndte med „aliarum rerum nomina" etc. eller noget saadant.

Red. Anm.

Bog, troede han, at den var bleven glemt paa Skolen, og da den ikke fandtes der, lod han spørge i alle Lectier, om nogen af Disciplene havde taget den til sig. Alle Tilstædeværende negtede det; men den eneste Fraværende var uheldigviis Grønlund. Paa ham faldt altsaa Mistanken om at han havde tilvendt sig den forsvundne Bog. Hvilken barbarisk Behandling han nu maatte udstaae paa Grund af Omstændigheder, som syntes at vidne imod ham, der dog var uskyldig, vil jeg anføre omtrent med hans egne Ord, som findes i det Haandskrift, hvoraf min Beretning om hans Levnet for en stor Deel er hentet. „Der blev ledt efter mig," fortæller han, „og da jeg blev funden paa Marken, førte man mig hen paa Regentsen*) Klokken 6 om Eftermiddagen. Et Kammer blev mig anviist, hvor En af Mesterlectien traadte ind til mig og spurgte, hvor jeg havde giort af den Bog, jeg tog i Aftes paa Skolen. Jeg, som intet vidste af hvad der var forefaldet, svarede, jeg havde ingen Bog taget. Derpaa begyndte han at gribe mig fat i Haaret og prygle mig med en Stok, som han havde i Haanden. Da Stokken gik i Stykker, kom de andre Disciple til og toge tvende Riis, hvormed et Par af dem pidskede mig, medens de øvrige holdt mig nedkastet paa Jorden. Jeg bad dem at standse med deres Slag, saa vilde jeg bekiende; men saa snart jeg kom op, sagde jeg: jeg havde ikke taget nogen Bog, og vidste ei af nogen Bog at sige. Men neppe var denne Bekiendelse giort, førend de begyndte at pidske mig igien. Saaledes opslede de 4 Riis paa mig og begyndte med tvende nye. Da Smerten blev mig altfor heftig, raabte jeg atter, at jeg vilde bekiende hvor Bogen var. Jeg havde hørt at der boede en Bonde i Himmelev, ½ Miil fra Roeskilde, som i sin Ungdom havde gaaet i Latinskolen. Ham, sagde jeg, havde jeg solgt Bogen til for 4 Skilling. Dette blev da antaget. Jeg blev derpaa ført hen til Rectoren og fremstillet som den, der havde taget eller stiaalet Bogen, hvorpaa han svarede: Ja, pidsker ham til han oplyser, hvor

*) En Bygning, hvor 20 af Roeskilde Skoles Disciple havde fri Bopæl tilligemed Conrectoren. S. Blochs Bidrag til Roeskilde Domskoles Historie. 1. H. S. 21.

den er*). Forsynede med denne Fuldmagt, føre de mig bort, samle gode Hesselkieppe, og begive sig med mig paa Veien til Himmelev under jævnlige Stokkeprygl, alt som jeg gik; og da jeg var saa forslaaet, at jeg neppe kunde komme af Stedet, toge tvende føre Karle mig under Armene og nødte mig til at løbe, medens de Andre med Stokke opmuntrede Ryggen, saa at jeg nogle Gange var nær ved at tabe Veiret. Der vare endog nogle Børne af min egen Classe, som under min største Mathed stødte mig i Ryggen for at drive mig afsted. Gud forlade dem denne Ubarmhiertighed!"

„Da de kom til Bonden i Himmelev og spurgte ham om Bogen, kunde han naturligviis ingen Oplysning give dem derom. Han bød dem ind og skienkede for dem, og for mig med, som høiligen trængte til en saadan Vederqvægelse. Endskiøndt mine Bødler nu vel mærkede, at de havde forgrebet sig paa en Uskyldig, lode de sig dog ikke forstaae dermed, uden for saa vidt, at de sloge mig mindre voldsomt paa Tilbageveien. For at jeg ikke skulde tage min Tilflugt til Hiemmet, fandt man det raadeligst at beholde mig hos sig om Natten, og truede med at gientage samme Straf næste Morgen. Herren være lovet, at jeg ikke havde en Kniv hos mig; thi medens de pidskede mig, tænkte jeg paa at stikke den i En af dem, som holdt mig; og da de truede mig med at fornye Mishandlingen følgende Dag, var jeg fristet til at tage Livet af mig selv, for at forekomme Fortsættelsen af denne Tortur. De lagde mig i en Seng hos Tvende af Mesterlectien, hvor jeg faldt i en dyb Søvn. Da jeg vaagner om Morgenen, efter at de andre vare opstandne, træder En af dem ind til mig med et mildt Ansigt, spørger mig, hvorledes jeg har det, og beder mig staae op og gaae i Kirke. Jeg adløb, skiøndt jeg neppe formaaede at krybe afsted. Imidlertid havde mine Forældre erfaret hvad der var foregaaet med mig; min Moder kommer i Kirke og kalder mig ud. Da hun saae mig saa ilde medhandlet, lod hun mig syne, og der yttredes Tvivl om mit

---

*) I Etatsraad Blochs Program — 1842, S. 64, roses Rector Schnabel som „en ulignelig Skolemand, en brav Lærer, og mod sine Disciple kiærlig Rector." Man seer da, hvorledes selv en kiærlig Rector paa den Tid handlede mod sine Disciple.

Liv. Hun gik derpaa til Rectoren og meldte ham min Forfatning; men da han ikke vilde troe hendes Beretning, maatte jeg selv fremstille mig for ham. Nu blev han forfærdet ved dette Syn, og bad min Moder ikke at paa-anke Sagen. Der blev anordnet Alt, hvad der kunde tiene til min Restitution, saa at jeg efter 4 Ugers Forløb igien kunde søge Skolen.« — Saaledes lyder i det Væsentlige Grønlunds egen Beretning. Den Bog, som Rectoren savnede, var det nye Testamente paa Græsk med en latinsk Version. Den kom for Lyset igien ved følgende Leilighed. Rector holder Examen i 5te Lectie, hvor en Discipel, Hans Paulin, en Søn af Domprovsten i Roeskilde, just har denne Bog, og da Rector faaer Øie paa den, spørger han, hvorfra han havde faaet den. Denne svarer, at da hans Moder var bleven Enke og var flyttet hen i den Gaard, som Rector havde beboet strax efter sin Ankomst til Roeskilde, førend nemlig hans Residents var bleven istandsat, havde hun, da hun vilde giøre ryddeligt paa Loftet, fundet Bogen, som laae blandt noget Gruus. At det var denne Bog, for hvis Skyld den arme Grønlund havde lidt saa grusom en Medfart, havde Rectoren siden fortalt hiemme ved sit Bord, og da hiin fik det at vide, ønskede han at see den. Da han saae at den var af saa ringe Værdie, siger han, at han ikke vilde modtage den, endskiøndt den blev ham tilbudt som en Foræring. Jeg skulde snarere troe, at han afslog denne Gave med billig Harme over at man saaledes troede at kunne godtgiøre den ham tilføiede Krænkelse.

1727 blev Grønlund forfremmet til 3die Lectie, hvis Hører Peder Schabe Koelp, en Mand af en bizar og fortrædelig Natur, næsten syntes ham endnu værre end den Lærer, han var sluppen fra. Efter 1 Aars Forløb blev han opflyttet i 4de Lectie, hvor Høreren Oluf Unger just havde aflagt noget af sin tyranniske Strenghed, som nær havde kostet ham sit Embede, da han havde udøvet den mod en Discipel, hvis Fader hverken manglede Evne eller Villie til at forskaffe Sønnen Fyldestgiørelse. Sagen var dog bleven neddysset. I 5te Lectie, hvor G. efter 3 Aar blev optagen 1731, forefandt han Høreren Hans Michelsen

Lindberg, som, efter Etatsraad Blochs Beretning*), ved sin Forsømmelighed og slette Opførsel udenfor Skolen opvakte Rectorens Misfornøielse, og tog sin Afsked 1733. Denne Lærer, som Grønlund roser för ypperlige Gaver til at underviſe, fattede Yndest for ham og søgte at indgyde ham Tillid og Frimodighed, hvilket dog faldt vanskeligt nok; da en saadan Frygt fra de forrige Classer havde betaget ham, at han med Skiælven nærmede sig ogsaa til denne Hører, uagtet hans Velvillie imod ham næsten grændsede til Partiskhed, og hans Meddisciple vidste sig temmelig frie for Straf, naar Mogens havde giort sig skyldig i samme Forseelse.

I Mesterlectie, til hvilken han blev transfereret 1733, fik han det første Aar mange Hug af foromtalte „kiærlige" Rector, fordi det faldt ham vanskeligt at lære noget udenad med den Nøiagtighed, som denne krævede. Selv naar han troede at have indprentet sig sin Lectie til Punkt og Prikke, giorde Synet af Rectoren ham saa forfærdet, at han, efter hans egen Forsikring, Intet kunde erindre. Nogen Mangel paa Flid synes dog tillige at røbe sig hos ham; thi han fortæller selv, at, da han efter en strengere Selvprøvelse fattede det alvorlige Forsæt at anvende al mulig Flid, og bad til Gud om hans Bistand til Udførelsen af dette Forsæt, varede det ikke længe, førend Rectoren med Forundring bemærkede den Forandring, der var foregaaet med ham, og fandt efter denne Tid aldrig nogen Anledning til at skiænde paa ham, end sige tildele ham nogen legemlig Straf. Han erholdt derfor ogsaa den 25de Jun. 1736, efter 12 Aars Skolegang, sin Dimission til Universitetet med det hæderlige Vidnesbyrd af Rector Schnabel: eum in studiis fecit progressum, quem paucis liceat, eorumque, quæ in scholis traduntur, eum habet gustum, eam cognitionem, ut ad majora veniat, me quidem judice, satis paratus. Rectoren gav ham (formodentlig af Skolens Stipendiefond) ved Afreisen 24 Rigsdaler, og 8 Alen sort Klæde til 1 Rdlr. Alen.

Efter vel overstaaet Examen artium et styli, blev G. immatriculeret den 31te Jul. og antog Professor Holberg til Privat-

*) Bidrag til Roeskilde Domsk. Hist., 2 H. S. 43.

Præceptor, hvorpaa han tilbragte Sommerferien hiemme. Den 28de August vendte han tilbage til Universitetet, hørte Thestrups, Horrebows og Ankersens Forelæsninger, og opnaaede Charakteren Laudabilis ved den philosophiske Prøve, som han underkastede sig den 19de Martii 1737. Efter et Aars Forløb tog han den theologiske Embedsexamen under Professorerne Steenbuch og Wöldike (den 22de April 1738) med Charakteren Haud illaudabilis, prædikede for Dimis den 19de Juni s. A. og fik derfor af Professor Steenbuch Charakteren Laudabilis. I dette sidste Aar beløb den hele Understøttelse, som han havde modtaget af sine Forældre, sig ikke til mere end 17 Rdd., saa at han undertiden maatte savne det nødvendigste til Livets Ophold. Et Par Gange, da han hverken havde Brød eller Penge, ei heller saae Udvei til noget Laan, fik han en Rigsdalers Penge tilsendt fra en Haand, som vilde være ubekiendt, men som han dog opdagede. Gaven kom fra Doctor Friis's Søster. Den Dag han var oppe til Attestats, vare hans Lommer blevne saa udtømte, at han om Aftenen ikke eiede en eneste Skilling, og næsten hungrig maatte gaae tilfods fra Kiøbenhavn til Roeskilde. Dog takkede han Gud, som hidtil havde hiulpet ham og givet ham et fornøiet Sind under de trangeste Kaar.

Samme Efteraar begav han sig med et Skib fra Kiøbenhavn til Arendal for at søge Condition, og da ingen der var at erholde, drog han derfra til Christiansand. Til den norske Reise havde hans Forældre givet ham 5 Rdlr., hvoraf han ved Ankomsten til det sidstnævnte Sted kun havde 2 Mark tilbage. Med disse maatte han holde sparsomt Huus. Naar han i en afsides Gade mødte en Bagerpige, kiøbte han et Slags Skoldekager*) til 1 Skilling Stykket. En saadan Kage og et Glas Vand var da hans Dagskost.

Han henvendte sig til Biskoppen Mag. Jacob Kiærup og Stiftsprovsten Mag. Jens Christian Spidberg, for ved deres An-

*) Smaa Kager eller Brød af Rugmeel, eller et Slags Fladbrød. S. Etatsraad Molbechs Dialect-Lexicon, S. 493.

befaling at blive anbragt et eller andet Sted som Huuslærer. Den sidste viiste sig især meget giæstfri imod ham, gav ham daglig Adgang til sit Bord og skaffede ham endelig (5te Dec.) en Plads i Topdal hos Lector Christian Tobiasen, hvis Søn og Brodersøn han paatog sig at undervise for en aarlig Løn af 30 Rdlr. Men da hans Elever inden Aarets Udløb bleve satte i Christiansands Latinskole, for derfra næste Sommer at dimitteres, og Lector Tobiasen saaledes ikke længere behøvede hans Tieneste, erholdt han paa dennes Anbefaling en Tieneste som Huuslærer hos Laugmanden, Justitsraad Peder Sønderburg, paa Holmegaard i Mandals Præstegiæld, hvor han ankom den 14de Sept. 1739. Hans Forretning blev her at undervise 2 Sønner og 4 Døttre.

Denne Justitsraad Sønderburg maa have været en Mand af en alvorlig, streng Charakteer; thi da Grønlund en Dag, paa hvilken der ikke skulde læses med Børnene, uden sin Principals Vidende havde giort en Udflugt til Mandal, hvorfra han kom hiem samme Aften, blev dette ham meget ilde optaget af Justitsraaden og gav Anledning til en gienside Opsigelse af denne Condition, som Grønlund forlod den 16de Aug. 1740.

Men Sønderburg var tillige, efter den Forestilling, som jeg af et Brev fra Biskop H. A. Brorson*) til vor Grønlund har dannet mig om ham, en meget from og christeligsindet Mand, af det for Christian den Siettes Tidsalder eiendommelige Præg. Det varede neppe et Aar, førend Grønlund atter som Huuslærer kom i den kiærligste Forbindelse med ham og hans Familie, og allerede under deres første Samliv spores der i Grønlunds religiøse Anskuelse en Forandring, som lader sig forklare af Laugmandens Indflydelse.

Selv giver han det dog ikke udtrykkeligen tilkiende, men fortæller, at han ved dagligen at catechisere for Børnene kom til bedre Eftertanke om den indvortes Christendom, og ved at fortsætte denne Betragtning ledede til alvorligere at arbeide paa sin moralske Forbedring. „Men jo mere jeg beflittede mig derpaa," siger han,

*) Meddeelt som Bilag, Nr. 1.

„desto større Afmagt mærkede jeg, og erkiendte Sandheden af Rom. 7. 8.: Uden Loven er Synden død, og derimod, da jeg vilde leve efter Budet, fandt jeg det at være mig til Død. Jeg kunde ikke faae nogen Trøst i Hiertet eller Ro i Samvittigheden, men var med al min Bestræbelse en Dødsens Mand." Han nævner den 29de Marts 1740 som den Dag, da hans Bedrøvelse var stegen til det Høieste ved Forestillingen om hans Uværdighed til Guds og Christi Naade.

Under Bøn og Graad vedvarede denne Mismodighed indtil Torsdag Eftermiddag den 31te Marts, da disse Ord uimodstaaeligen tiltalte ham: Min Søn giv mig dit Hierte! (Ordspr. 23. 26.). Han efterseer dette Sprog i sin Bibel og, som et Svar paa den guddommelige Opfordring, udgyder han sin Følelse i følgende Stropher:

Mit Hierte, Siæl ja Aand og Sind
Jeg ganske overgiver
Til Dig, o Jesu, luk mig ind,
Jeg hos dig gierne bliver.

Din Vei, o Gud, den er mig sød,
Den altid mig befalder;
I Liv og Lyst, i Kors og Død,
Min Gud, jeg dig paakalder.

I det samme hævede en Stemme sig med overordentlig Kraft i hans Inderste: Vær trøstig min Søn, dine Synder ere dig forladte! — Hans Sorg forsvandt og gav Plads for en himmelsk Glæde, som næste Dag end mere bestyrkedes, da Capellanen Jens Halse meddeelte ham allene, skiøndt dog i Kirken, Alterens Sacramente, hvorom han skriftligen havde anmodet ham Torsdag Formiddag, da han i sin Siæls Ængstelse ikke kunde oppebie den almindelige Communion om Søndagen.

Jeg har opholdt mig ved dette Træk af Grønlunds Liv, fordi det sætter hans christelige Tro i det klareste Lys, og viser os en med Biskop Hans Adolph Brorson beslægtet Aand, hvilket ogsaa dennes foromtalte Brev til ham tyder hen paa, i det man deraf seer Begges Sympathie for Sønderburgs fromme, til pietistisk

Sværmeri nærgrændsende Følsomhed. Dog staaer det Billede af Grønlund, som ved Sysleu med hans Biographie har dannet sig hos mig, ikke sentimentalsk og tungsindigt, som Biskoppens, men i de sildigere Aar fornemmelig, temmelig freidigt og oprømt. Saa meget er vist, at Grønlund var bekiendt som en Ven af et poculum hilaritatis, og vilde, hvis han havde levet i vore Dage, neppe være bleven Medlem af en Total-Afholdenhedsforening.

I August 1740 tog Grønlund første Gang Afsked med Sønderburgs Familie, efter den forhen ommeldte Opsigelse, og anvendte det følgende Aar deels til en Hiemreise med et Skib, som nær havde strandet paa Trindelens Grunde i Kattegattet, deels som Huuslærer hos Justitsraad Falk paa Grimstad, hvilken Post han efter 7 Maaneders Forløb opgav, da hans Elev ikke viiste synderlig Lyst eller Anlæg til Studeringer. I dette Huus var han bleven bekiendt og forlovet med Rebekka Kirstine Seiffert, som der conditionerede.

Blandt flere Tilbud, som vare blevne ham giorte, foretrak han at vende tilbage til Justitsraad Sønderburg, som Lærer for hans Børn, til hvilke han følte sig hendraget af en Kiærlighed, som han siden ved flere Leiligheder lagde for Dagen paa en Maade, hvorfor man maa elske ham. Børnene fandt han ved sin Gienkomst til Holmegaard (den 12te Jan. 1742) ganske forsømte; men i Huset herskede hos alle „en hellig Alvorlighed og en inderlig Lyst til Guds Ord.“

Hvor stor den Hengivenhed var, som knyttede ham til denne Familie, seer man deraf, at da hans Principal den 2den Febr. næste Aar døde, og Tilstanden efter ham var maadelig, tilbød han at blive hos Enken uden Løn, saa længe indtil hans trende Elever, Peter Nicolai og Ulrik Frederik, kunde blive dimitterede til Universitetet. Ja han lagde sig endog, i Forstningen imod sin Tilbøielighed, efter juridiske Kundskaber, for dermed at tiene Fru Sønderburg, som efter Mandens Død saae sig indviklet i adskillige vidtløftige Retssager, og ikke havde Raad til at lønne en Procurator til sit Forsvar. Det Nødvendige for sin egen Person erhvervede han ved at antage et Par andre unge Mennesker til Underviisning,

i Forbindelse med Sønderburgs Sønner. Med disse drog han i Mai 1746 til Kiøbenhavn, hvor de bleve indskrevne som Studenter og i Marts næste Aar toge den philosophiske Examen, Peter Nicolai med Charakteren Laudabilis og Ulrik Frederik med Haud illaudabilis. Den Sidste drog derpaa hiem til Moderen, som manglede Evne til at holde begge Sønner ved Universitetet; men for at den Ældste ikke ogsaa skulde standses i sine Studeringer, som han med roesværdig Flid havde begyndt, tilbød endog Grønlund, der selv ernærede sig knapt nok med Informationer, et Bidrag af 20 Rbd., og „jeg havde", siger han, „den Glæde, at at han forblev ved Universitetet; thi jeg elskede ham inderlig."

Den 3die Marts 1747 blev Grønlund kaldet til at være residerende Capellan ved St. Cathrine Kirke i Ribe, og Compastor til Seem, ordineret d. 5te April og indsat den 16de s. M. — I dette Embede forblev han i 18 Aar, indtil han under 8de Febr. 1765 blev forflyttet til Darum Sognekald.

Den annalistiske Form, i hvilken disse Efterretninger hidtil ere meddeelte, vil jeg nu forlade og samle, hvad jeg om hans Virksomhed veed, under visse Hovedrubrikker.

Om hans Embedsfærd som Præst og Siælesørger bør jeg da allerførst tale. Men her maa jeg beklage, at den stille Fortieneste, som Præsten i sit egentlige Kald indlægger sig, er af det Slags, der ved en sildigere Efterforskning, naar den samtidige Slægt først er uddød, vanskeligst lader sig frembrage for Lyset, og — paulum sepultæ distat inertiæ celata virtus. At Grønlund ikke har manglet udvortes Gaver til værdigen at forkynde Herrens Ord, tør man vel slutte af den Charakteer, som for hans Prøveprædiken blev ham tilkiendt; og at han ikke har nedgravet sit Pund, men giort det frugtbringende, derfor maa den inderlige levende Tro, hvormed han tilegnede sig Evangeliets Lære, derfor maa den Flid og Udholdenhed, som overalt fremlyser i hans Liv, være os Borgen. Efter de Oplysninger, som den nuværende Præst i Darum, Hr. Pastor Jørgensen, har meddeelt mig med en Velvillie, hvorfor jeg er ham særdeles forbunden, synes G. at have været en yndet Prædikant, meest, som Hr. Pastoren formoder, formedelst

hans kraftige, gjennemtrængende og dybe Røst; thi som en Mangel bemærkes, at Traaden i Foredraget, formedelst en altfor stor Udførlighed ikke let kunde fattes eller følges. Men de i Sognet endnu Levende, som have kunnet erindre hans Foredrag, maa rimeligviis have været meget unge, da de hørte ham, og han paa den Tid i sin høiere Alder. Det var da maaskee mere Tilhørerens end Talerens Skyld, at de ikke klart opfattede hans Prædiken; ei heller er det usandsynligt, at denne, som en Følge af Alderdommens sløvede Sindskræfter, kunde have tabt noget af den Orden og Tydelighed, som den i de kraftfuldere Aar havde besiddet. Det er allerede bemærket, at Grønlund stod fortrinligen vel anskreven hos den fromme og nidkiære Biskop H. A. Brorson, til hvis Yndest man ikke kan antage, at nogen Vei gaves for den underordnede Geistlige, uden Troskab og Duelighed i sit Kald. Vel blev Biskoppen ham længere hen i Tiden mindre gunstig, men ikke paa Grund af nogen Misfornøielse med hans præstelige Virksomhed; det var som Raadgiver for Præsten Lemvig paa Mandø i en Skilsmissesag, som denne førte med sin Kone (1762), at han paadrog sig Biskoppens Unaade. Af hans egne Ord derom maa man slutte, at Somme endog have seet skiævt til den Gunst, hvori han hidtil havde staaet hos Stiftets geistlige Overhoved. „Der vare," siger han, „Flere, som ventede sin Fordeel af at Biskoppen blev ikke velsindet imod mig. Gud forlade ham og dem det, og give mig Taalmodighed til at bære det." Med den følgende Biskop J. C. Bloch stod han i et fortroligt og venskabeligt Forhold.

Præstens Omsorg for Skolevæsenet i sit Sogn kan vel i Regelen betragtes som en Kraftmaaler for hans Virksomhed; thi her mødte i den ældre Tid, og møder vel endnu, sædvanlig den største Modstand. Med Skolevæsenet i Seems Sogn var det i Grønlunds første Embedsaar kun maadelig bevendt, især af den Grund, at der ingen fast, eller saakaldet Sædedegn var ansat i dette Sogn, men Tienesten besørgedes af en Løbedegn, hvortil en af Latinskolens Disciple beskikkedes af Rector. Som Compastor til Seem Menighed raadslog Grønlund derfor med sin Collega Præsten Haard om at faae Løbedegnen afskaffet, og en Sædedegn

kaldet i hans Sted. De indgive en Forestilling derom til Bisko-pen, sammenkalde Sognemændene, lægge dem Sagen paa Hierte og formaae dem til at bidrage aarlig af hver Tønde Hartkorn 10 Skilling D., hvorved man kunde blive istand til at oprette 3 Sko-ler i Sognet.

Da Sagen blev sendt til Rector Falsters Erklæring, be-raabte denne sig paa den ældgamle Rettighed, som Skolen siden Bi-skop Munks Tid havde været i Besiddelse af, og haabede at Biskoppen ikke vilde fratage den Samme. Grønlund viiste derpaa i den Erklæring som blev ham afforbret, at slig papistisk Hævd ikke kunde kuldkaste de siden af Kongerne udgivne Befalinger om Sædedegnens Ansættelse; aldenstund der burde dog mere sees paa en heel Menigheds sande Bedste og Underviisning i dens Salig-heds-Sag, end paa en Discipels lovstridige Indkomster, og det saa meget mere som en saadan Løbedegn intet forretter af en Degns Embede, uden allene at forestaae Kirkesangen. Biskoppen indsaae vel Sagens Retfærdighed paa Præsternes Side, men da han ikke vilde giøre Rector Falster imod, lod han dem sige: at hvis de vilde have en Sædedegn, maatte de indgive Ansøgning derom til Kongen.

Denne Vei gik de altsaa, og erholdt et Kongeligt Rescript af 21de Julii 1752: at en Sædedegn i Seem skulde beskikkes, paa det at Skolevæsenet kunde komme istand, hvilken Degn skulde betale i Pension til Skolen 5 Rdlr., deraf 1 Rdlr. til Rector, som han kaldte Præsentationspenge. Biskoppen beskikkede nu Christen Po-velsen til Degn i Seem den 30 Sept. s. A., og han blev da indsat af Grønlund den 1ste Oct. næstefter.

Efterat saaledes een Hindring for Underviisningsvæsenets For-bedring var ryddet af Veien, forfattede G. et Forslag til en Skolefundats, grundet paa Sognemændenes forhen omtalte Tilbud at give aarlig 10 Skilling D. af hver Tønde Hartkorn, hvortil begge Præster ligeledes føiede et aarligt Bidrag af 2 Rigsdaler, istedetfor 1 Rdlr., som forhen betaltes til Degnen i saakaldet Smørbyrd.

Dette Forslag, underskrevet tillige af Pastor Haard, oplæstes

for Menigheden den 14de Oct., som var den 20de Søndag efter Trinitatis. Men da en af Sognemændene, som havde 13 Tdr. Hartkorn i Fæste og dog kun var ansat at svare for 8 Tdr., undslog sig for at bidrage for mere end 6 Tdr, oprørte han de Øvrige af Menigheden imod Præsterne, og da Grønlunds Collega, paa hvis Bistand han havde stolet, indbildte Bønderne at det Hele var hans Medtieners Paafund, maatte denne nu ene forfægte Sagen, som — efter frugtesløse Forsøg paa en mindelig Forening — blev indstillet til Stiftsøvrigheden, Stiftamtmanden Grev Dertz og Biskop Brorson, med Begiering om, at de ifølge Skoleforordningen vilde tilholde Lodseieren at forfatte en Skolefundats; men dette giorde de ikke, saa at Intet videre blev udrettet, end at Degnen skulde holde Skole hele Aaret for Seem By, og derfor nyde 4 Rdlr. og 4 Læs Tørv. For øvrigt maatte man lade sig nøie med de Skoler, man kunde overtale Bønderne til at besørge holdte en kort Tid om Vinteren.

Den nidkiære Grønlund klager endog over, at de, som burde have understøttet dette Værk, ikke vilde røre det med en Haand, men søgte tvertimod at nedsætte det, og derved foraarsagede ham stor Græmmelse, i det den Kiærlighed, som hidtil havde fundet Sted imellem ham og hans Menighed, som han inderligen elskede, derved leed et betydeligt Skaar.

At Grønlund desuagtet ikke har ladet dette Anliggende beroe ved en saa mangelfuld Indretning, men under Stiftets nye Biskop, J. C. Bloch, igien bragt Sagen paa Bane, viser det endelige Udfald. Den 14de Jan. 1766 ankom en af Hospitalsforstander Hiort, der nok tillige var Biskoppens Amanuensis, under 12 Apr. s. A. forfattet, og af Stiftsbefalingsmanden Grev Schack den 2den Mai, samt af Biskop Bloch den 14de Mai approberet Skolefundats for Seem Sogn, hvorefter der skal være en Hovedskole i Seem Degnebolig, som skal holdes af Degnen baade Vinter og Sommer. (Til dens District hører Seem By, Skallebek Mølle og Munkgaard). Derfor skal Degnen nyde Seem Kirkes Lyspenge, 3 Rdd. 2 Mk., af Skoledistrictets Gaardbeboere aarlig 5 Rdd. og til Varme i Skolen 12 Læs Tørv. Af de andre Districters

Børn, som gaae til ham, skulle de, som læse, ugentlig betale 1 Skilling, de som skrive, 2, og de, som regne, 3 Skilling. — Endvidere tilkommer ham Græsning om Sommeren til en Ko og 4 Faar. Desforuden oprettes en Skole i Høm (for Høm og Faurholt) og en i Varming (for Varming By, Karkov, Staunager og Sneps gaard) hvortil 2de Lærere antages, som af Vedkommende findes duelige. Dem forsyner det respective District med Huus, Varme, Kost og Løn.

Denne Optegnelse ledsager Grønlund i sin Dagbog med det fromme Ønske: „Gud lade dette længe forhindrede Værk blive bestandig til Guds Ære og Menighedens sande Gavn!"

Vi have forhen hørt, at Grønlund af Hengivenhed for Sønderburgs Efterladte beflittede sig paa juridiske Kundskaber, i den Hensigt dermed at gaae dem tilhaande i de Sager, som reiste sig imod Boet. Denne Praxis fik han som Præst Lellighed til at fortsætte, saavel i offentlige som private Anliggender. Den 1ste Febr. 1748 blev han udnævnt til notarius perpetuus i Provsteretten og flere Gange beskikket til Actor. Saaledes den 27de Jan. 1752 imod Subconrector Montagne, der med Hug og Slag havde fornærmet en Student Schurmann, og siden ladet sig forlyde med, at det var noget der ikke vedkom Bispoppen. Sagen endtes med, at Montagne giorde Afbigt. 1769, den 20de Dec. fik han Ordre som Actor at tiltale Hospitalspræsten Morten Herløv, der var bleven suspenderet for sin forargelige Opførsel baade i og udenfor Huset. Provsterettens Dom af 4de Marts 1771 blev confirmeret i Varde Landemode den 7de Oct. 1772. Han blev afsat fra sit Embede, men fik dog paa Ansøgning en Pension af 40 Rdd. tilstaaet den 26de April 1773.

Den 3die Oct. 1772 blev Grønlund beordret til at tage Sæde i en Commission, der skulde forfatte en Ligning af Ribe Byes Indqvartering efter Indbyggernes Grundtart og Næring.

At han var anseet for en duelig Jurist og Forretningsmand, viser ogsaa den Tillid, Private satte til ham i vanskelige Tilfælde. Justitsraadinde Bruun t. Ex. anmodede ham som sin Laugværge (den 24de Aug. 1761) om at eftersee hendes afdøde

Søns, Regimentsqvarteermester Rasmus Bundesen Bruuns Regnskaber for 1759—61, der skulde aflægges til Regimentschefen Kammerherre Joh. Heinr. v. der Schulenburg. Sagen stod paa i flere Aar og var forbunden med mange Chicaner fra Regimentschefens Side. Det gialdt om at bringe Regnskaber for meer end 120,000 Rdlr. i Rigtighed, og Grønlund udførte dette Hverv med en saadan Duelighed, at Kammerherren, som giorde en Fordring paa 3000 Rdlr. til Regimentsqvarteermesterens Arvinger ved en Commissions-Dom d. 6 Junii 1765 ikke blot blev frakiendt sit Krav, men endog tildømt at erstatte Boet 1350 Rdd. med 5 pCt. Rente fra 26de April 1761, hvorhos det af Grønlund aflagte Regnskab i Eet og Alt blev approberet. Desuagtet høstede han her, som ved flere Leiligheder, kun liden Løn, ja næsten Utak for al sin Møie.

Hvad der egentlig først har opvakt min Interesse for denne Mand, er hans Omsorg for at bevare, ordne og benytte de gamle Documenter, hvoraf Ribe endnu paa hans Tid var i Besiddelse, samt overhovedet hans historiske Sands og Flid i at hente Oplysning fra Kilder, som Retsprotocoller og andre Actstykker, der giemmes i vore Stadsarchiver og hvoraf man først i vore Dage har begyndt almindeligere at øse. Terpager var vel i denne Henseende et nærliggende Mønster; men, udgivet af Grønlund, vilde Ripæ Cimbricæ være blevet et endnu mere omfattende og grundigere Værk. I et Exemplar af denne Bog, som Ribe Skolebibliothek eier, har han nedlagt en ikke ubetydelig Skat af Berigtigelser og Tillæg, Frugten af et fortroligt Bekiendtskab med Byens Archiver. I April 1750 begyndte han at giennemsee den gamle Stiftskiste, der stod i et Capel nede ved Daaben og havde været forseglet og forglemt siden Bisp Ankersens Tid. Han udsøgte hvad der endnu ikke var ganske forraadnet, og sørgede for dets Bevaring. Dette Arbeide medtog den hele Sommer.

Her, om ikke før, har Grønlund havt god Leilighed til at studere den vanskelige Kunst af disse Oldskrifters Læsning, hvori han overgik Terpager, hvis i Ripæ Cimbricæ meddeelte Afskrifter han paa mange Steder har rettet. Som Oldgrandsker, Kiender og Samler af gamle Documenter maa han have tildraget sig den i

dette Fag bekiendte Conferentsraad Klevenfeldts Opmærksomhed, da denne stod i Brevverling*) med ham, og undertiden havde ham at takke for Forøgelsen af sit antiquariske Forraad. Man kunde da ikke være i Tvivl om, til hvem man i Ribe bedst kunde overdrage den Forretning, at afskrive de Originaler, som efter kongelig Ordre skulde indsendes herfra til Geheimearchivet. Rescriptet til Biskoppen desangaaende lyder saaledes:

„Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til „Danmark og Norge o. s. v.

„Vor Gunst tilforn! Af en fra forrige Biskop over Ribe „Stift, Os elskelig Dr. theol. Hr. Eiler Hagerup, indkommen „Forestilling er Os allerunderdanigst bleven refereret, at da han ved „hans Afreise fra Ribe besørgede Stiftskisten eftersect og bragt i „Orden, er det befundet, at i dette Archiv, som igiennem mange „Secula er bleven bevaret for Ildebrand, giemmes en Mængde „gamle Pergamentbreve, hvoraf nogle formodentlig kunde tiene til „Oplysning i Fædrelandets Historie. Men da nogle af disse Breve „ere igiennem Tidens Længde paa dette fugtige Sted blevne ganske „beskadigede, og det er at befrygte, at samme Skiebne med Tiden „vil overgaae den øvrige Deel deraf, kunde det være fornødent at „lade samme Brevskaber nærmere eftersee og afskrive, for at fore„komme deres fuldkomne Undergang: til hvilken Forretning der paa „Stedet findes en bequem Mand, nemlig den residerende Capellan „til St. Catharinæ Kirke der i Byen, Hr. David Grønlund, som „foruden anden grundig Lærdom skal besidde en uge„meen Kundskab og Styrke i deslige Oldsager at læse „og oplyse: Thi er hermed Vores allernaadigste Villie og Befa„ling, at Du tilholder bemeldte Hr. Grønlund, for det Første at „giøre en Fortegnelse over disse Breve og deres Indhold, og der„efter tilstille Vores Archivarius ved Vores Geheime-Archiv, Os „elskelig Etatsraad Jacob Langebek, hvem vi derom under denne „Dags Dato haver ladet tillægge den fornødne Ordre, samme, for „af ham at giennemgaaes og udmærkes, hvilke deraf kunde fortiene

*) Nogle af Klevenfeldts Breve ere aftrykte som Bilag under Nr. II.

„at udskrives og bevares; da slige derefter af Hr. Grønlund skal „afskrives in duplo, hvorefter Originalerne med den ene Afskrift „skal henlægges i Vores Archiver, hvor de efter deres Indhold „henhøre, og den anden Afskrift henlægges i Ribe Stiftskiste med „Paategning, hvor Originalerne ere henlagte; og ville vi derfor „skienke Hr. Grønlund til Belønning for saadant hans Arbeide „150 Rdlr. af de Penge, som for Charakterer maatte indkomme.

„Derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette, og Vedkommende sligt til Underretning at tilkiendegive. Befalende Dig „Gud.

„Skrevet paa Vort Slot Christiansborg, udi Vor Kongelige „Residentsstad Kiøbenhavn den 5te Januar 1775.

„Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian R.

O. Tott. Lüxdorph. P. Aagaard.

Den 6te Mai 1776 oversendte Grønlund Originalerne tilligemed Afskriften til det kongelige Geheimearchiv. Documenternes Antal var 632, og Udskriften, indbunden med Titel: Documenta antiqua Diocecis Ripensis ab anno 1236, fyldte 10 Bøger Papir foruden Registeret*).

Hvad Møie det har kostet ham at bringe dette Værk istand, kan kun den forestille sig, som af Erfaring veed, hvor vanskelig Læsningen er af slige Oldskrifter, som desuden ofte ere af en skrøbelig Tilstand og nærved aldeles at opløses af Forraadnelse.

Grønlund afskrev Alt, uden at det i Rescriptet omtalte Udvalg blev giort, og beklager, at der ikke var mere; men især at han ikke

*) Dette Bind med Grønlunds omhyggelige Afskrifter med en meget læselig Haand, (631 i Tallet), forsynede med Indhold (paa Dansk) til ethvert Document, bevares (ligesom ogsaa et særskilt Register over disse Documenter) blandt det Kgl. Geh. Archivs Registranter. I det foran afskrevne Brev til K. Christian VII. (dat. Ribe, 6. Mai 1776) beretter Grønlund, at en Gienpart af Samlingen, forsynet med Register, er udskrevet for at bevares i Ribe Stiftskiste.

Udg. Anm.

kunde opdage den af Terpager ofte citerede Bog: „Oldemoder,“ samt en „Anniversariebog“ og en saakaldet „Træbog“, hvilke i de afskrevne Documenter nævnes; (den første i Documentet Nr. 304 af 1464, og „Træbogen“ i Nr. 398 af 1492.)

Af et Brev fra Geheimearchivarius Schøning*), som fulgte efter Langebek i denne Stilling, seer jeg, at Grønlund havde foreslaaet ligeledes at lade en Afskrift tage af Raadhuusarchivets gamle Documenter, hvilket dog ikke er kommet til Udførelse.

Det eneste trykte Skrift, hvorved G. har faaet et Navn i Litteraturen er: Historisk Efterretning om de i Ribe By for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker. Viborg 1780. Af Fortalen erfarer man, at han havde et vidtløftigt Arbeide under Hænder, som skulde handle om Ribe Stifts geistlige, borgerlige og huuslige Stat m. v. fra de ældste indtil de nyeste Tider, og at han i mange Aar havde søgt og samlet Forraad til dette Værk. Anledningen dertil fortæller han i sin Dagbog under 27de Julii 1765 saaledes: Ved Samtale med Biskop J. C. Bloch foreslog denne ham, at han skulde paatage sig at udarbeide en Presbyterologie over Geistligheden i Ribe Stift, et Arbeide, hvortil han ved sine Indsigter og antiquariske Studier maatte være vel skikket. G. svarede at han vel forhen havde havt nogen Tilbøielighed til Sligt; men da var der ingen, som havde Øre derfor, eller vilde hielpe ham deri. Nu var han gammel; men dersom Biskoppen lovede ham sin Bistand, vilde han gierne lægge Haand derpaa. Da Biskoppen ikke allene tilbød, at Alt, hvad han af Stiftskisten maatte forlange, skulde være til hans Tieneste, men ogsaa iøvrigt tilsagde ham sin Medvirkning, leverede Grønlund i Følge denne Opmuntring en Concept til Breve, som skulde sendes omkring i Stiftet blandt Præsterne og Andre, for at indhente Oplysninger om Geistligheden før og efter Reformationen, om Sogne, Kirker, Herregaarde o. s. v.**). Disse Omgangsskrivelser lod Biskoppen den 1ste Nov. 1765 udsende i sit Navn for at Opfordringen

*) Bilag, Nr. III.

**) Et Schema til de Indberetninger, som ønskedes, tilføies under Bilag Nr. IV.

kunde have desto større Vægt, og G. begyndte i September at samle Materialier. Man seer altsaa deraf, at de til Bispecontoret indkomne Beretninger om Ribe Stift efter deres Bestemmelse tilhørte Grønlund, iblandt hvis Efterladenskaber de ere fundne og per varios casus, ved Hr. Conferentsraad Engelstofts Foranstaltning, kiøbte til Ribe Cathedralskoles Bibliothek,*) hvor de adskillige Aar henlaae i en chaotisk Masse, der udentvivl paa flere Maader er bleven formindsket, indtil den af mig blev ordnet og henlagt til Bevaring i dertil indrettede Capsler. Samlingen af disse Indberetninger udgiør 4 store Pakker i Folio.

Med Bearbeidelsen af disse Materialier har Grønlund været sysselsat, indtil han den 3die Sept. 1777 blev kaldet til Sognepræst for Darum og Bramminge Menigheder; og at han i sit nye Kald ikke havde opgivet dette Arbeide, viser den nysnævnte Fortale til hans Bog om Hexeri i Ribe. Besynderligt finder jeg, at Forfatteren af dette Skrift, som udkom 1780, da Grønlund paa tredie Aar havde været Præst i Darum og samme Aar var udvalgt til Herredsprovst, endnu kaldes „Capellan til St. Cathrinæ Kirke i Ribe“. Grunden er vel den, at han just i den anførte Stilling havde skrevet Bogen.

Hvis man kan fæste Lid til Sagnet, var Grønlund, der ved sit Skrift har arbeidet imod Overtroen, selv en Gienstand for samme. Man fortæller om ham, som noget vidunderligt eller mystiskt, at han aldrig kom hiem til sit Huus fra sine Udenbyes-

*) Da det var mig bekiendt, at det var Conferentsraad Engelstofts Omsorg, som Ribe Skole skyldte Besiddelsen af disse Manuscripter, udbad jeg mig af Hr. Conferentsraaden nærmere Oplysning om hvorledes denne Erhvervelse var skeet, og fik til Svar: at de vare komne ud i en Præstegaard paa Landet i Nærheden af Ribe; og at da han under sit Ophold i Ribe i Efteraaret 1807 var bleven giort opmærksom derpaa af salig Professor Hanssen, foranledigede Conferentsraaden den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler til at acquirere den hele Slump som var tilbage (thi Meget var spoleret) for Skolebibliotheket, imod en Godtgiørelse til Besidderen af 30 Rdlr. d. Cour. Det mere Specielle derom erindrede Conferentsraaden ikke. (Dat. 10 Sept. 1833.)

reiser ved høilys Dag; men at han desuagtet vidste Alt, hvad der gik for sig hiemme, og at Tienestefolkene især vare overbeviiste om, at Intet i Huset var eller kunde blive skiult for ham. Han havde ogsaa Ord for at kunne tvinge Tyve til at bringe de stiaalne Koster tilbage m. m.

Grønlund havde været tre Gange gift og var Fader til 21 Børn. Med hans første Kone, Rebekka Kirstine Seiffert (1747—61), avlede han 6 Børn, af hvilke Johannes døde som Hører ved Ribe Skole 1771, Holger som Sognepræst i Agerskov 1805, Carl som Catechet i Veile 1787, og Peter Møller som Jubellærer og Sognepræst til Lundum og Hansted 1837. Af tvende Døttre døde Karen som et treaars Barn; om den anden, Anna Cathrine er mig Intet bekiendt. Hans anden Kone, Margrethe Astrup Hygom (1763—65) fødte ham tvende Døttre, som begge døde i en spæd Alder. Hans tredie Kone, Lene, Cathrine Boysen (1765—1784) var Moder til 13 Børn, som alle døde enten ved Fødslen eller faa Aar efter, undtagen Frederik Christian, som var Sognepræst i Hiortlund ved sin Død i Aaret 1807, og Lene Sophie, som, saavidt jeg veed, har overlevet sine Forældre.

Om Grønlunds huuslige Liv og dets mangehaande Gienvordigheder, indeholder hans Dagbog meget, som jeg med Deeltagelse har læst, men derfor ikke troer at det kunde interessere Læsere i Almindelighed. Med ringe Kaar maatte han længe kæmpe. Morgenen efter at han (samme Aar som han var bleven Capellan i Ribe) havde havt Bryllup med sin første Kone var der ikke en Skilling i Huset. Hans Søn Jubellæreren erindrede sig endnu som Olding med inderlig Rørelse, hvorledes hans Fader, da han skulde gaae til Universitetet, gav ham de sidste Penge, han eiede, med de Ord: at han gav ham dem gierne, og at han vilde være tilfreds med Melk og Brød til sin Underholdning, naar han kun maatte have Glæde af ham, som af sine øvrige Børn. Paa deres Opdragelse sparede han ikke. Han lod dem f. Ex. ogsaa undervise i Musik. Ved hans Beforbring til Darum staaer skrevet i Dagbogen: „Gud være lovet, som har seet til mig i mine trange Kaar;

han lade sin Naade være over mig, at jeg maa føre dette Embede efter hans Hensigt, til Menighedens Opbyggelse, og mig til Roes paa vor Herres Jesu Christi Dag."

Uagtet Grønlund forlod Ribe meget forgieldet, bragte han det dog ved streng Oekonomie og en betydelig Afsætning af Tørv (Klyne), hvoraf han solgte omtrent 300 Læs om Aaret, inden sin Død saa vidt, at ikke blot Gielden var betalt, men endda 700 Rdlr. til Deling mellem Børnene blev tilbage.

Af Udvortes var Grønlund lille og meget før, i Omgang venlig og behagelig at tale med. Mod sine Undergivne var han den samme vakkre Mand, som mod sine Lige og Overmænd, hvorfor hine fandt en stor Fornøielse i at underholde sig med ham. Han døde Søndagen den 19de Dec. 1784, i sit 69de Aar, og blev begravet Mandagen den 27de Dec. Bisp Bloch holdt en Liigtale over ham.

Grønlunds Dagbog, som en Dame af hans Familie har skaffet mig til Laans, indeholder, foruden egentlige biographiske Efterretninger, ogsaa endeel historiske og juridiske Optegnelser, tildeels ogsaa Curiosa. Af dette Slags vil jeg til Prøve meddele Følgende: „1749, den 28de Oct. blev holdet en Jubelfest for den Oldenburgiske Stammes Regierings Begyndelse i Danmark for 300 Aar siden. Bispen prædikede til Høimesse over Texten Ps. 89, 1—6; og prædikede han i tre Timer, da en Cathar hindrede ham at prædike længere."

Bilag.

I.

Et Brev fra Bisp H. A. Brorson.

Velærværdige, elskelige Hr. David Grønlund.

Jeg sender herhos den dyrebare Salig Synderborgs Forelse, som jeg med megen Fornøielse har igiennemlæst, hvorved Efterfølgende flød mig i Tanker og Pennen:

Hvad hører vi for nyt fra Landene i Nord?
Den Kiempe Sønderborg blandt, Norge, dine Fielde
Forsvarer, som en Muur, det søde Naadens Ord,
At det, som kaldes nyt, har apostolisk Ælde.
Lutherus har i ham en reen og sanddru Tolk,
Til Troens Liv og Kraft i Midnats Land at prise.
Til Lykke tusindfold, I kiære norske Folk,
Som slige Vidner har for Sandhed frem at vise.
Men, søde Sønderborg, siig, hvorfor var det, at
Du gik blandt Biergene saa tit og græd saa modig?
Det var i Sandhed ei for nogen Verdens Skat,
Men for at finde ham, som hængte for dig blodig.
Ja! O den Glædesstrøm, som dig paa Kinden stod,
Naar du hans Favnetag i Troen kunde finde,
Det var som Himlen selv i Skoven sig oplod,
Og der var Paradiis i alle dine Sinde.
Den Nordmand Sønderborg har kiendt dig Syndeborg,
Du arme Jord og dybt sin Siæles Nød erfaret;
Men, o, en salig Nød, og sukkersøde Sorg,
Som Syndeborgen ham saa grundig har forklaret.
Den Lavmand, at han blev en lav og nedrig Mand,
Men troede, det er det, man stort om ham kan melde;
Nu er han riig og stor og høi i Englestand,
Og al hans Strid er vendt til evig Seir og Vælde.
Tak, Norge, du har før bragt os det pure Guld,
Og Skattekamre fyldt af dine sølvrig' Aarer,
Det er bekiendt, behold dit rare Støv og Muld,
Men skik os mere af forelskte Siæles Taarer.

Dette skal De have til Tak for Laanet, og at jeg saa længe har havt Skriftet, men ikke før nu i Brøns sidst faaet Tid og Rolighed til det med Eftertanke at igiennemlæse.

Vale in Jesu.

Ribe d. 31 Oct. 1747. T. t.

H. A. Brorson.

II.

Breve fra Klevenfeldt til Grønlund.

a.

Deres Velærværdighed, Edle Høystærede Herre!

I Følge Deres Velærv. høystærede hafver jeg strax hos Vedkommende paa allerbedste og hæftigste Maade incamineret Deriß

Anliggende. Mand har lovet mig got, jeg skal og icke aflade at erindre og anholde, saa det skal icke blifve min Skyld, om det icke skulde udfalde efter Ynske — gifve Gud, at det dependerede af mig! Alting skulde da udfalde efter Deris egne og mine Ynsker — Den Erkientlighed jeg er Deris Velærv. skyldig, opmuntrer mig nocksom at erindre baade min Pligt og Deris Fortieneste. Men hvorledis staaer det til imellem Bisskoppen og Dennem — og, kand De icke formaae den høyærv. Mand til at tale reent ud, uden reservationes mentales? Vidste jeg noget reent ud at skrifve derom, skulde det vist communiceeris; det synis, som jeg har mærket gebrockne Ord, icke af Betydenhed, men det var bedre at Regningen var uden alle brudne Tall — De mig under sál. Hesselbergsz Paquer tiltænkte gamle brefve bekom jeg icke, siden alle hands Kufferter blefve strax forseglede med Rettens Middels Segl og i samme Stand affendte til Enken, fra hvem Deris Velærv. vel henter Dem tilbage, samt tilsender mig dem ved Leylighed; jeg formoder derunder Resten af de gamle Pergamener, som De eengang hafve overladt mig, og hvilke vilde giøre min Samling, af hvad jeg self forhen hafde, temmelig anseelig. Forsickre sig, at denne Godhed icke skal blifve ubetænkt, da jeg skal søge at udfinde noget, som kand være Dennem til Fornøielse.

Hr. Thomssen tør jeg vel icke hilse, siden han reent glemmer, og lader som han icke vil kiendis ved mig; Mad. Hesseldahl maatte flittig hilsis; gid jeg kunde være hende til Tieneste! Feldth. Schachs og Fruis Portraiter ere mig lofvede, veed ey, om af hende eller Hr. Thomssen. Gid den Sidste gode Mand vilde erindre mig med Bisskop Kingo etc.

Saasnart jeg erfarer noget Deris Velærv. vedk., skal jeg icke ermangle at indberette det. Got var det, om de kunde inddrage Fr. Gh. Raadinde Scheel i Deris Fordele, som hun sidste Gang meget mandig fægtede for — Jeg er med største Høyagtelses Hengifvende

D. V. tienstskyldigste
T. Klevenfeldt.

Høyeste Rett i stor Hast
den 2 Oct. 1764.

b.*)

Tilforladelige gode Ven!

Million gange Undskyldning for min lange Udeblifvelse og ligesaa mange Tack for Deriß VelErværdighedß velmeenende og høyst-ærede Skrifvelse af 25 Martij sidst. Visselig har cher amy derved tröcket mit Hierte til sig og forenet det med Deriß eget, som saa høitidelig og i Rette Tid aabenbarer sig og viser, hvorlediß det om mig tænker. Mand kiender i Nød Venner og nu kiender jeg Deriß Velærværdighed saa nøye, saa vel, at jeg veed, hvorlediß jeg bør erkiende saa ædle sentimens, som jeg til en Begyndelse allevegne har promulgeret.

Ja vist kom og Touren til mig; Dersom Allarmens confusion hafde ophørt et par Maaneder før, saa hafde jeg været ligesaa sicker som de Andre, der saae Morder-Engelen over Araunæ Lade. Hvad skal man sige og hvad Trøst for mig, at Hofved-Fienden ligger paa 5 Stepler, da handß Besuch-Knecht, efter at hafve skyllt sig under den store Hob, gaar med gyldene Træskof, dog skammer sig ved sine Gierninger. Mand kand i en kort Tid giøre saa stor en Forvirring, som der behøfver mange Aar til at udvikle, og i denne Ung-Olden er jeg for gammel til at opvarte bedre Omstændigheder for mig Self, dog er herrenß Haand endnu icke forkortet. Maaskee lefver jeg endnu for mine Venner. Gud velsigne den kiære Konge, hand har ingen Deel i min Vandlycke. Adskillige Gange hafde jeg den naade at spise og være vel antaget ved Taffel. Det store Publicum er med fuldkommen Høyagtelse paa min Side. Men Fienden tog Anledning for at styrte mig, at vilde flalere Kongenß Cassa i disse trængendiß Tider og at lade mig stefne for 4000 Rdr., som jeg efter particulier Obligation nyede den Salig Konge. Samme var et Naade-Laan indrettet uden Renter. Det daværende Conseill er videndiß, det samme summa var laant mig uden Tanke at kræfve dem tilbage anderlediß, end at Successor i Justitz-Secretaire-Embedet skulde ved

---

*) Med dette Brev fra Klevenfeldt, hvori hans Afskedigelse som Justits-Secretair omtales, kan sammenlignes de to Breve til ham fra O. Guldberg og Justitsraad Borch (1771). Histor. Tidsskrift. IV. S. 321. 323. Udg. Anm.

Vacance per Jus Talionis betale den summa igien, fordi mig, ved Tiltrædelsen af samme Embede, som jeg aldrig hafde søgt, blef paalagt en 7 Aarß Pension, som udgiorde en lige Sum af 4000 Rdr. — Ingen Løn, eller Bøn — Brandt, Brandt allevegne! Kammer-Advocaten fick Dom; Executionen stod for. De udi høyeste Retts ny anordnede Commission redelige Deputerede giorde protestando beste Forestilling; Det virkede saa meget udi Kongenß dyrebare Hierte, at hand self, der tænkte som hands Fader, skienkte mig de 4000 Rixdr. — Men Brandt, Brandt allevegne! Der kom da et Skrig, som fra Jøderne til Pilatum, Korsfæste, Korsfæst! (dog her af Hebraisk saaledis udlagt) Dommere skulle være vederhæftige Mænd. Ergo Affkeed — og saaledis endiß denne Historie, Gud veed om Mand faaer et bedre Oplag eller nyere Edition.

Velsignet være Herren for sin Naade-Miskundhed, at jeg nu i min Rolighed eyer det lidet, som jeg eyer fra det jeg icke eyer. Velsignet være Naade-Miskundheden, som drog mig ud fra de mange brusende Vande til Klippens Ref, hvor jeg saa kan kiedis af Verdenß Forfængelighed, at Affkeden blifver mig desto sødere, lettere og saligere. Imidlertid er det for det nærværende Lapperie, og i saa maade er best fornøyet med Lapper. Herved erindrer jeg mig Deriß Vel-Ærværdigheds angenehme af 9 Oct. 1771 (mærk, at jeg giemmer Deriß Brefve inter pretiosa!) hvorved lofves mig NB nogle gamle Skind-Lapper; ach, hvor skulde de nu kunde oplifve og moere mig! thi Lige søger Lige — Lapperie og Lapper! De forhen bekomne forvariß som Klenodier, og jeg vilde heller gifve, end lofve Guld og grønne Skofve — Ach, mærk — Ven! at jeg endnu har Mod og Fripostighed, ja Mod nok at foragte og trodse Skiebnen — Mod nok at betragte forsmaae og besiunge den af mig saa velkiendte, u-Retfærdige Verden med det 6te Verß af Kingoß dyrebare Psalme (Min Jesu Du min Siælisz Tröst) hvorved jeg dog ickun har at bestille med Verden; men! i henseende Naturenß skyldß Synde-Pletter refererer mig til det 2det Verß af samme himmel-Salige Mands Psalme (Hvor gaaer det dog, O Rene Jomfrue, til)?

Saadan Frimodighed hafve vi i Gud, og pucker midt i Trængsler.

Formeld imidlertid min Respect til den kiære makede Kingo. Det maa gaae med Chrysillis, som det kand.

Tusind Tak for Velmenenheden med Stiftamtmandskab. Jeg er som Barsilay gammel, og taaler ingen Forandring. Gid min Ven, som jeg nu kalder Dyrebare, var saa vel flyttet til Kiøbenhafn, som han ynsker mig til Ribe; sed bene, qui latuit (dum latere licet) vixit, et bene latent Liberi isti beatissimi, qui apud et coram Deo vivunt; jeg taler om de kiære mange (og deriblandt min Inclination) som behagentlig meldiß mig at være døde. Kommer Een anden engang til Kiøbenhafn, skal han finde en Faderß hele u-deelte Hierte hoß mig og saa meget af Brödet i Huset, som Gud gifver Naade at dele. Ach, Enkens Kruuß i Zarepta! Ach, Engelenß Vand og Brød! Ach Samariæ Provision! er Herrens Haand forkortet? Lapper tiene og i de største Magaziner og giøre magre Folk fede. Skindlapper glæde og mit Skind, og naar det er fornøyet, saa mißunder jeg ey Fienderne deriß Coliquer midt udi Vellysterniß sødeste Strømme.

Henlefver til Døden Deriß Velærværdigheds oprigtigste tiener
Khfn den 30 Junii 1772.

Klevenfeldt.

Falder der icke et ægte Knippe af de store Riber Flønder, eller har de faaet Afskeed under den seniste Forvirring? Nu kand jeg med god Samvittighed tage imod Skiænk og Gafve, som jeg skiemtendiß sagde mine Colleger ved Afskeden at have faaet Privilegium paa. De forundrede sig over min Contenance, men forbandede (tildeels) Skiebnen.

Velærværdige og høylærde Hr. Grönlund,
Gudß Ordß Med-Tiener og Residerende Capellan
i
Ribe.

Franco directe.

c.

Oprigtige og u-Trettelige Ven!

Hvorlediß Jeg skal blifve af med den Giæld, som Deriß Velærværdighed udi saa mange Aar og ved saa mange Leyligheder ved frivillig Godhed har draget ofver mit Hofved, veed Jeg i Sandhed icke. Dersom den giældbundne Svenn hafde fundet

præsteret præstanda, saa vilde Jeg hafve giordt handß Løfte til mit, — **Haf Taalmodighed med mig, Jeg vil betale Dig det Altsammen;** Ja! gifve Gud, at Jeg kunde! Imidlertid er Hiertet opfyldt med Attraae og Velsignelsers Erkiendtlige Ønsker.

Tusinde Tak for gifven underretning ved Waabneniß Aftegning paa Stolene i Lem Kirke! Jeg er just ikke derved kommet meget nærmere til Kundskabs Befæstelse, men er dog derved blefven bestyrket i Henseende Vaabnet, som de, der fordum boede paa Tridie, hafve ført, nemlig 3de Fuglehoveder med Halße i Vaabenet og 3 Plumager paa Hielmen, hvilket og den store Vaaben-Samlere, Fru Lisbet Bryske og tillægger denne Tridie-Slægt. Men, hvad de Bogstafver betyde, som staaer under Vaabnene, det maa Gud vide. Handß Vaaben, som findes paa Mand-Folks-Stolene, med Aarstal 1606, tænker jeg, at de ere malede efter handß Død — Og altsaa allene giætter mig til det Første og sidste Bogstaf, nemlig A.) S. I. A, K. F. B,) S. I. A. K. M. Deraf skulde ved (A.) S, det første Bogstaf at betyde Salig — og F (det sidste Bogstaf) Fædrene sc. Vaaben. Ved B (første S.) Salig og sidste M. Mødrenes(Vaaben) Ligeledeß ved det paa Fruentimmer-Stolene — Det sidste Vaabenß Bogstafver I. M. D. F. Johanne Mogenß Datterß Fædrene — men Gud lade mig icke døbe den salig Frue ofver de Døde.

Det Eeniste, som kunde sætte mig udi fuldkommen Oplysningß Stand var — om den kiære Niels Rindum vilde tillade, at Tridie Gaardß Brefskaber blefve efterseete, for at erfare hvad Eyerniß Nafne hafde været, førend Ao. 1606, med samt Deriß Hustruerß, eller og om ingen Skiftebrefve efter dem findiß.

Hvad de Omskrefne Vacancer angaaer, saa er Stege Kald vanskeligere at tænke paa end et Bisskops Sæde. Om Middelfarts Kald hører jeg endnu Intet, (men Gud naade det, at Skrøbelighed forbyder mig at komme ud af Huset). Sædvanligt er det i Cancelliet, at man ved at forfløtte Een Mand fra saa fæde Stæder, strax hafver en Anden in petto til at besætte den Afgaaendiß Pladß. Men jeg erindrer Deriß Velærværdighed at ofversende en Allerund. Memorial (uden Datum) som kunde her ligge færdig, næst et Brev til Hr. Bisskop Hagerup, for ifald Deriß Ven blef forfløttet, at den da strax kunde være ved haanden.

Deriß Forespørgelse om Raad i henseende det vanartige Mennistes Opførsel, til precaution for Forældre og Vedkommende, er vanskelig at besvare af mig, Som har stridige Principia imod Forældriß almindelige Begegnelse og u-ofverlagde Bestemmelser ofver deriß Børnß Skiebne. Aldrig kan der være større Synd til, end at Forældre ville tvinge Børn til et fremmet Kald, som Gud ikke har kaldet Børnene til, at de ville tvinge Dennem ind i den sortr Kiortel, paa det at de om nogle Aar skulle springe ind i den Røde (hvorpaa mange bedrøfvelige Exempler hafviß) efterat de hafve fordervit og forarget Kirken, giort mange til Ugudeligheds Værktøy, og forvandlet det Theologiske til et Atheistisk systema. Forældre hellige ickun deriß Børn for Gudß Ansigt til det Kald, han har udseet dem til, det være saa geistligt, verdsligt, eller militaire. Dersom da den Vanartige ey vil lyde Forældriß Ord, saa lad ham lyde Kalfve-Skind — lad ham blifve militaire, lad ham oppassis og formaniß. — Dersom han da forseer sig i Tienesten, saa lad ham lide og smage ulydig Barns Tugt. Skicker han sig derimod vel, saa kand hand i det Sit Kald giøre Gud og Landet Tieneste, Og blifve en bedre Mand som Krigs-General, end som Jesuit-General i Kirken. At udsende et flygtigt Menneske til Indien, var at ofverlevere ham til Hedningernis Vederstyggelighed. Gif ham hellere Luft og lad ham Self løbe ud af Landet; han skal engang blifve kiæd af Masken — hand kand maaskee engang oprinde med stor Ære. Opirrer icke Eders Börn til Vrede! u-tidig og for haard Omgang giør et viltert Menniske forstyrret — mand bør sagtmodelig udstudere Svaghedenß Beskaffenhed, førend mand anbringer despe■te Medicamenter.

Det sickerste Raad til Forælderniß og hands Sickerhed er ellers dette, at De indgifve en allerund Memorial om at maatte giøre en disposition ofver deriß Midler saalediß at Et vist deriß Barn, (Som de, under Haab til Gud om handß Forbedring, icke ville nefne til Bestiæmmelse i henseende handß itzige Ungdomß Opførsel) efter deriß Død ikke maatte faae i Hænde til Egen disposition den Arfve-Lod, Som hannem efter Lofven kan tilfalde, forinden det beviſß, at hand ved Forandring til et ordentlig Lefnet og Opførsel er kommen i Stand til at være Raadig ofver sit Eget. Til den Ende De udi Dispositionen agte at udnefne en vis Værge,

Som skal gaae hannem til haande og sørge for hands Velfært og fornødne Pleye.

BisKop Hagerup har fortalt mig, at mand har villet nøde ham Kingo paa — Jeg gaf gierne 10 Rdlr., om han var at faae derfor.

Det glæder mig, saa ofte jeg seer Deriß kiære Søn, Som Rett er min Libling, og fortiener at elskiß af alle brafve Folk. Herren hielpe mig til at hielpe! Men hands Contubernal Mr. H. skulde Forældrene icke twinge til geistlig application imod sin Willie — Tiden spildiß, hand piniß, og Forældrene faae maaskee icke den Søn, som Gud kand giøre af ham til deriß Glæde, naar De under Bøn og Paakaldelse hellige ham under Gudß Egen fri Disposition.

Jeg har den Ære efter skyldig Pligt at forblifve Deriß Velærværdigheds

til fuldkommen Disposition
stedse hengivne tro Ven
og tiener
T. Klevenfeld.

Kbhfn. den 10 April
Ao. 1775.

Vel-Ærværdige og høylærde Hr. Grönlund,
Residerendes Capellan ved St. Catharinæ Kirke
i
Ribe.

Franco Hadersleb.

III.

Brev fra Geh. Archivarius G. Schønning.

Veledle, Velærværdige Hr. Grønlund.

Som endnu fremmed her paa Stedet, som ogsaa ukyndig om de fleste Ting, der henhørte til mit nye Embeds Forretninger, eller dermed forenede Sager, vilde jeg gierne skaffe mig de fornødne Efterretninger, førend jeg besvarede Hans Brev af 14 Febr., hvorover det dermed saa længe henstod. Nu er, for nogen Tid siden, til Commissionen, i Sl. Et. R. Langebeks Papirer at giennemgaae, indløbet Brev fra Hr. Conf. R. Klevenfeldt, med 2de Kasser, hvori skal være gamle Pergaments-Breve af Ribe Stiftskiste, samt en Protokol, hvori Copierne deraf ere indførte, tillige med et

Register derover, hvilket alt af Hans Velærværdighed skal være ham tilsendt. Herved er da Svar fra mig paa de fleste Poster i bemeldte Hans Brev, mig indløbet, blevet unfornødent. Dette alene erindres, at den omskrevne Kasse med 47 gamle Pergamener i, er funden blandt Sal. Et. R. Langebeks Papirer, og at det omskrevne Register er ei henlagt i Archivet.

Jeg saavel som de øvrige i bemeldte Commission ynske Deres Velærværdighed til Lykke og god Fremgang med Hans andre begyndte Arbeider; man er ogsaa enig derom, at efter Hans derom giorte Forslag, Forestilling skal skee om Sagernes Afskrift i Ribe Raadhuus-Archiv, paa samme Maade og Vilkaar, som de forrige bleve afskrevne, samt at recommendere saa vel dette Arbeide, som hans andre Værker, paa behørige Steder til beste Understøttelse. Det skal fornøie mig saavel heri, som i andre Ting, at kunne udrette noget til Hans Velærværdigheds Tieneste. Min kiærligste Hilsen beder jeg at maae aflægge til Deres Hr. Bisskop. Vær ogsaa selv kiærligst hilset af den som stedse er

Deres Velærværdigheds
Kbhvn. d. 1 Junii Ao. 1776. tienstskyldigste Tiener
G. Schøning.

IV.

Grønlunds Schema til Sognebeskrivelser.

A. Sognet.

1. Dets Navn.
2. Paagrændses af omliggende Sogne efter de 4 plagas.
3. Dets Længde fra Øster til Vester.
4. Dets Brede fra Sønder til Nord.
5. Kirkens Distance fra 4 eller flere omliggende Kirker efter de 4 plagas.
6. Aaernes Navne og Løb igiennem Sognet. Broer derover, eller anden Passage. Deres Udløb.
7. Byernes Navne, Gaardes og Beboeres Antal og Hartkorn.
8. Torpernes og eenlige Steders Navne, Beboere og Hartkorn.
9. Deres Etymologie.
10. Mærkværdigheder ved samme.
11. Deres Situation imod Kirken, Distance fra Kirken, paa hvad Side af Aaerne.

12 Sognets bedste Næring af Ager eller Eng.
13. Hvad der saaes, og af hvilket meest.
14. Om noget af Avlingen kan sælges, og hvor bedst affættes.
15. Hvormange Aar Jorden bruges, og hvormange Aar den hviler.
16. Hvorledes formenes, at Avlingen kunde forbedres.
17. Om haves andre Nærings-Midler.
18. Om haves Skov, Moser, Brændsel til Fornødenhed, af hvad Slags, og hvor.
19. Om noget deraf kan affættes til andre, og til hvem.
20. Om Søer ere i Sognet og deres Navne.
21. Fisterier i Sognet, hvad Slags Fiske der fanges, hvo Rettighed haver til Fisteriet; Om nogen Fisk kan affættes, og hvor
22. Fisteri i Havet, hvorledes dermed omgaaes, hvorledes kunde forbedres, hvor sælges.
23. Hvad Slags vilde Dyr i Sognet.
24. Hvad Fiedervildt.
25. Hvilke Haandværkere i Sognet.
26. Hvad Slags Fabriker, hvorledes dermed omgaaes, hvorledes kunde rafineres.
27. Bygningernes Beskaffenhed.
28. Mineralia i Sognet, hvorledes kunde rafineres.
29. Personers Antal over 12 Aar.
30. Luftens og Jordens Beskaffenhed.
31. De Dødes og Fødtes aarlige ongefærlige Tal.
32. Antiquiteter af Stene og Høie, deres Navne og Tradition derover.
33. Hospitaler og Fattighuse, deres Stiftelse, Legata, hvor mange i samme underholdes, oghvad de nyde; Gienpart af deres Fundatser, saavidt samme ikke ere trykte.
34. Skoler i Sognet, naar oprettede, Skoleholdernes Løn, hvorlænge de holde Skole: Hvo der har Rettighed til at kalde Skoleholdere.

B. Herregaard i Sognet.

1. Dens Navn, og naar til Herregaard oprettet.
2. Om complet eller ikke.
3. Dens Bygningers Beskaffenhed.
4. Dens Hovedgaards-Taxt.
5. Tilliggende Bøndergods i
   a) Sogne, Byer, hvor mange Beboere og Hartkorn hver Sted.
   b) Tilhørende Konge- og Kirke-Tiender og deres Hartkorn.
   c) Mølleskyld, Skovskyld, Fisterie, deres Hartkorn.
   d) Andre tilliggende Herligheder.
6. Dens forrige og nærværende Eiere, naar med dem er skeet Forandring.
7. Dens Fata, Tilvæxt eller Afgang.

8. Hvad er kiøbt for paa adskillige Tider.
9. Dens Herligheder i Ager og Eng, og hvorledes forbedret.
10. Om holder Stutterier, Meierier, stalbes Stude, hvor mange af hvert Slags.
11. Hvor Herregaardens Vare afsættes.
12. Hvad til Herregaarden kan saaes, hvor mange Læs Hø avles.
13. Om drives ved Forpagtning, og hvad gives i Forpagtning.
14. De nærværende og forrige Eieres Genealogier, saa vidt haves, og hvad om dem er bekiendt.

C. Kirken.

1. Dens Navn, efter hvem.
2. Dens Alder.
3. Bygningens Beskaffenhed.
4. Om tækket med Bly.
5. Dens Taarn, om haver Spiir, dets Dannelse.
6. Hvor mange Klokker og deres Inscriptioner.
7. Dens Capeller, af hvem byggede; til hvad Brug, hvad Legata dertil.
8. Om Kirken er gevælvt, eller har Loft.
9. Alterets Arbeid, Malning og Inscription.
10. Om Disk og Kalk er af Sølv, forgyldt, Inscription, deres Givere; Alterklæder.
11. Funtens Beskaffenhed og Inscription.
12. Prædikestolens Ornamenter og Inscription.
13. Andre Ornamenter i Kirken og Inscriptioner.
14. Stolene i Kirken, hvor mange Mands-, hvor mange Qvindestole, hvor mange Sæder i Stolene.
15. Om er Pulpitur, dets Beskaffenhed og hvor mange Stole.
16. Hvad Disputer har været om Stolestader, og hvorledes afgiorte.
17. Hvad Vaaben eller Inscription paa Stolene.
18. Epitaphia eller Inscriptioner i Kirken eller paa Liigstene, med hvad Relationer kan haves om de Døde.
19. Aabne Begravelser i Kirken, hvem tilhører, hvo deri ere begravne, med Inscriptioner paa Liigkisterne.
20. Liigstene paa Kirkegaarden, om nogle mærkværdige, deres Inscription.
21. Kirkegaardens Indhegning med Muur eller Steengierde.
22. Kirkens tilliggende Gaarde og Eiendomme, naar komne til Kirken; og deres Afgift til Kirken.
23. Deres Indkomster, Capitaler, Legata, Hartkorn.
24. Staaende Udgifter i Expenser, til Skolen, Matriculstat.
25. Om haves Bygninger at vedligeholde.
26. Hvad Refusion Kirken giver for at holde Viin og Brød.

27. Kirkens Fata ved Ildebrand eller andre Forandringer; om og naar den er bleven større eller mindre.
28. Om er rummelig nok for Menigheden, hvis ikke, da hvorledes uden for stor Bekostning for Eieren kunde indrettes.
29. Kirkens forrige og nærværende Eiere, naar derved er skeet Forandring ved Arv eller Kiøb.
33. Hvad den har kostet, baade før, og sidst den er solgt.
31. Om Kirkeeieren haver jus vocandi, og naar det er overdraget fra Kronen til Kirkeeieren.
32. Om paa Hovedsognets Vegne sidst er kaldet Præst, og af hvem.

D. Kongetienden.

1. Dens Hartkorn.
2. Dens nærværende Eiere.
3. Hvorledes og naar er kommen fra Kronen.
4. Hvad den aarlig kan indbringe.
5. Hvad den har kostet i forrige Tider, og da den sidst blev solgt.
6. Hvad af samme er svaret, og hvad nu betales i aarlig Afgift.

Ligeledes beskrives Annex-Sognet, dets Herregaarde, Konge- og Kirketiende.

E. Præstegaarden.

1. Dens Bygning, Fata, naar indløst fra Børnehuset.
2. Dens Hartkorn.
3. Tilliggende Herligheder af Ager, Eng, Skov, Moser, Fiskeri, Huse paa Præstegaardens Grund.
4. Om noget af samme skal kiøbes af Successor.
5. Naar deslige er tillagt Præstegaarden.
6. Hvad Disputer eller Processer har været om dens Tilhørende, og hvorledes afgiort.
7. Om noget Præstegaarden er frakommet, naar og ved hvad Anledning.
8. Om haves Annexgaard, hvor ligger, naar tillagt.
9. Dens Hartkorn.
10. Om haver deraf al Rettighed efter Loven.
11. Præsteembedet tilliggende Mensalgods, hvor beliggende, og dets Hartkorn, samt dets Afgift.
12. Hvad Enkepension af Kaldet svares.
13. Hvad Afgang eller Forbedring, Kaldet har havt.
14. Documenta publica om Sognet, Kirken eller Præstegaarden.
15. Hvad Pensioner Præstekaldet paaligger, og til hvem.
16. Hvad videre kan vides, som kunde være mærkværdigt til Sognets Beskrivelse.

F. **Pastores a tempore Reformationis:** om haves ældre, maatte de og anføres, samt hvad haves saavel om Christendommens som Reformationens Indførelse.

1. Deres Forældre, Fødested og Aar.
2. Hvor gaaet i Skole, hvorfra og naar dimitteret, til hvad Universitet.
3. Deres Ophold og Forretninger i deres Studenterdage.
4. Naar taget deres Examina, under hvilke Examinatorer, og hvad Charakteer erholdet.
5. Om havt noget Skoleembede, inden de bleve Præster.
6. Af hvem kaldede og naar; naar, hvor, og af hvem ordineret.
7. Deres Ægteskab, med hvem og naar.
8. Deres Børn, naar fødte, og hvor ere af blevne.
9. Deres Dødsdag, hvor begravet, Inscription over dem.
10. De over dem forfattede Personalia.
11. Hvad bekiendt om deres personlige Qvaliteter.
12. Hvad Traditioner haves om dem.
13. Deres særdeles Fata og exempla specialia divinæ providentiæ.
14. Deres og Hustruers Genealogie.
15. Deres Skrifter, som ere trykte, naar og i hvad Format.
16. Om efter dem ere conserverede Manuscripta.
17. Hvad videre kunde vides om dem, som var værd at meldes.
18. Og som der hos en eller anden kunde være nogen Efterretning om andre Geistlige i Stiftet, end der i Sognet have været i Embede, at dette da og maatte meddeles.

Ved Kiøbstæderne maatte og anføres deres Ælde, Tilvært og Afgang, med deres Fata, nærværende Beskaffenhed, Næringsmiddel, hvor mange Skibe, hvad Handel, hvor mange Magistratspersoner, andre Embedsmænd, Haandværkslaug, privilegerede Personer, Fabriker, Borgere, Huse, Personers Antal over 12 Aar, Fødtes og Dødes Tal, den aarlige Consumtionen med videre, som enten foregaaende Poster ommelde, eller kan vides fornødent til Kiøbstædernes fuldstændige Beskrivelse.

Ved Latine Skoler: deres Stiftelse, Legata og Lærere.

Et Bidrag til Slagelse Latinskoles Historie i Aarene 1760—1770.

(Tillæg til foregaaende Artikel.)

Forord.

En mangeaarig Dyrker og Lærer af de historiske Videnskaber, Hr. Overlærer C. P. Andersen, har for en Tid siden, til Benyttelse for disse Samlinger, venskabeligen meddeelt mig nogle efterladte Papirer af en i sin Tid, som Bestyrer af Borgerdydskolen i Kiøbenhavn, og som Rector i Helsinger, meget bekiendt Skolemand, Professor Bertel Møller, som (i Følge hans egen Angivelse) den 1ste Jul. 1809 havde begyndt nogle Optegnelser til sin Levnetshistorie. Disse har han dog ikke, paa en halv Snees Blade, ført længere ned i Tiden, end til hans første Universitetsaar; og hvad han beretter om sin Barndom er overhovedet temmelig ubetydeligt. Heller ikke tør man tænke paa en Odmanns classiske „Erindringer fra Skolen" (i Wexiø, 1760—70) ved at læse Møllers langt mindre livfulde og mere fragmentariske Træk af Skolelivet i Slagelse, under den især for sin usle Skoletugt berygtede Rector Rhud, hvis Erindring endnu i mine Ungdomsaar, (1795—1802) da jeg ofte kom til Slagelse, ikke var uddød. Da imidlertid ethvert saadant af Samtidige optegnet historisk Bidrag af den Art meer eller mindre oplyser hiin Tids Lærdoms- og Culturtilstand, og dette Bidrag paa en Maade slutter sig til de tidligere Træk af Roeskilde Skolehistorie i 1ste Halvdeel af det 18de Aarh., som Grønlund meddeler, har jeg meent, at de faa Blade, som det her optager, ikke vilde være overflødige. Jeg har dog holdt mig til Skoletiden, og meddeler kun nogle Sammendrag af det Tidligere om Forfatterens Barndomsaar, der stundom vel meget røbe en skiødesløs Pen. Han har forudsendt nogle faa almindelige biographiske Optegnelser, som jeg her har medtaget og forøget med et Par silddigere Noticer.

Jens Bertel Møller blev født den 26de December 1754 i Slagelse, hvor hans Fader var Raadmand, Byskriver og Postmester. Sin første Underviisning fik han af en Klokkermadame, som intet kunde lære ham, og af Faderens Skriverkarl, der lærte ham at læse, lidt at skrive og noget Catechismus; men tilsidesatte ham for hans et Aar yngre Søster, der var „mere lærenem, og et artigt, elskværdigt Barn." Da denne Skriverkarl kom bort, lod Faderen ham i nogen Tid gaae i Huset, overladt til sig selv og Tienestefolkene. Omsider sattes han en Drengeskole, hvor der lærtes Catechismus og Pontoppidans

Forklaring udenad, at skrive og at regne, for 4 Skilling om Ugen. Berthel blev her et Lys baade i Udenadslæsning og i Regning, hvortil han havde „megen Lyst og Nemme." Men Borgestuen hjemme var ham et kiærere Opholdssted; Faderen havde faaet en Bondekarl i sin Tieneste, som „var et Genie, maatte i Julestuerne agere Præst, og forrette de der forefaldende Brudevielser." Han var meget bevandret i „Robertus von Agerkaal", „Finkeridderen" og mange flere „Markedskroniker", som han skaffede Drengen at læse: og som nu afløste de „Eventyr og Spøgelseshistorier", Kokkepigerne tilforn ved mundtlig Fortælling rigeligt havde forsynet ham med. Uglspils Historie og Holger Danske blev især hans Yndlingslæsning; og „hvor Løgnene ikke vare alt for grove", blev Indholdet baade af Drengen og af Bondekarlen taget for reent historisk. Til Giengield lærte Bertel sin Mentor at skrive og regne, saa godt han kunde det. Engang var han tilfældigviis kommen til at opdage en Regningsfeil i et af Faderens Post-Regnskaber. Da denne var meget streng imod Sønnen, var han i stor Forlegenhed med sin Opdagelse, som han dog inderlig gierne vilde komme frem med: „Forfængeligheden seirede tilsidst „over Frygten; jeg maatte og skulde vise min Fader, at jeg kunde finde Feil, „som han havde begaaet. Min Opdagelse skrev jeg paa et lille Stykke Papir, „som jeg lagde i hans Comptoir paa Bogen. Det blev vel optaget; jeg blev „roest; Belønningen derfor var, at jeg blev betroet til at efterregne Summerne „i de Bøger, som skulde indsendes med Regnskabet til Generalpostamtet. Arbeidet var hiertelig kiedsommeligt; men min tilfredsstillede Stolthed, naar „jeg nu og da traf en Feil, gav mig Taalmodighed."

Dette bragte Faderen endelig paa den Tanke, at Bertel maatte have noget Hoved. Han confererede derom med Skolemesteren; og Udfaldet blev, at Drengen skulde lære Latin, hvoraf Skolemesteren udgav sig for at kunne bibringe ham de første Grunde, og tilbød at giøre det for en forhøiet Skoleløn af 6 Skilling. En „Aurora" blev anskaffet, og Drengen begyndte at lære: Ala, en Vinge, Alauda, en Lærke, Ancilla, en Pige, o. s. v. Hvad Nomen substantivum, adjectivum, o. s. v. var, derom blev, af gode Grunde, ikke talt et Ord. Det gik nogenlunde, indtil man kom til Verberne. Der lod Skolemesteren ham lære, ikke amo, amavi, amatun, o. s. v., men, som der stod i Bogen, **amo** — avi, atum, are, jeg elsker; **aro** — avi, atum, are, jeg pløier, o. s. v. I den anden Conjugation, hvor det som oftest blev til — ui, itum, ere, gik det allerede reent desperat; og i den tredie stoppede det reent." Drengen blev af Skolemesteren erklæret for en Dosmer; men Faderen, som maaskee dog havde nogen Tvivl herom, faldt paa den bristige Tanke, at ville selv examinere ham, skiøndt han ikke forstod mere af Latinen, end Skolemesteren; nemlig slet intet. Denne Examen faldt paa begge Sider lige jammerligt ud. Faderen saae meget suurt til, at knap nogen latinsk Glose var bleven hængende hos Sønnen; men han har maaskee dog tillige mærket, at Læreren ikke vidste meer end Lærlingen. Denne blev da sat til privat Underviisning hos en Hører ved den latinske Skole, ved Navn Winther. Vi lade nu herefter Møller selv fortælle.

— — „Denne Winther havde allerede forud to Privatister, hvoraf den ene H. S. nu er en meget fornem, meget riig og tillige meget retskaffen Mand. Winther lod mig strax begynde med Donaten. Det forstaaer sig, Declinationer, Conjugationer, og alt andet skulde ramses op; men jeg fik dog tillige den nødvendigste Oplysning, og dette giorde mig strax denne Læsning interessant. Mine to Kammerater havde gaaet her længe før jeg, og havde altsaa et godt Forspring. De tyede allerede i Lange's Colloquia; men da de vare svage Hoveder, maatte Winther ofte tygge det samme for dem, og idelig repetere de simpelste Regler. Ved saa ofte at høre det samme, og ved at forene det min erhvervede Øvelse i at declinere og conjungere, og lidt mere af Grammatikens første Grunde, blev jeg snart mine Kammerater overlegen. Men Undseelighed og Forfængelighed vare Hovedtræk i min Charakteer. Mine Kammerater, med Lange's Grammatik og Colloquier for sig, forekom mig altfor meget hævede over mig, der stod med min fattige Donat i Haanden; og det kom slet ikke i mine Tanker, at Winther giorde nogen Forskiel paa os til min Fordeel, endskiøndt han skiendte uafladelig paa de andre, men aldrig paa mig. Skiøndt jeg ofte nok kunde svare i deres Sted, og inderlig gierne vilde have giort det, vovede jeg det dog ikke. Omsider fik dog Forfængelighed Overhaand. Jeg erindrer endnu meget nøie, at det var Ordet præceptoris, hvorom Ingen af de to Andre kunde sige, hvad Casus det var; endnu mindre giøre nogen syntaktisk Rede derfor. Jeg tog Mod til mig, og sagde, uden at være spurgt, at det var Genitivus; og efter det derpaa følgende Spørgsmaal, oplyste jeg Ordet, til Winthers Fornøielse. Jeg blev da strax, dog endnu blot som Tilhører, sat til at see i Bog med de Andre, men forbunklede dem snart aldeles.

De havde allerede giort saakaldte smaa Exempler. Der skulde jeg og prøve Styrke med dem; og skiønt jeg ikke engang havde lært den Smule Syntaxis, som er i Donaten, rev jeg dem dog aldeles ned.

Min Lecture hiemme var nu og noget forbedret. Bibelens historiske Bøger (de dogmatiske faldt mig alt for krusede), Tusinde

og een Nat, Holbergs Comedier, og andre ligesaa usammenhængende Sager læste jeg med stor Begierlighed. Bibelen interesserede mig, fordi jeg havde, jeg veed ikke selv hvorfra, faaet den allerstærkeste Overbeviisning om dens Guddommelighed. Ved Tusinde og een Nat begreb jeg nu ret godt, at det kun var Fabel; men den blev ligefuldt en alt for behagelig Beskiestigelse for min sværmende Phantasie. Holbergs Comedier forstod jeg i det Væsentlige ikke; men da jeg altid har moret mig usigeligt ved Pudseerligheder, saa læste jeg dem med inderlig Latter og Fornøielse. Min Fader, for hvem Winther formodentligen havde roest mig, indlod sig nu ogsaa undertiden om Aftenen i Mørkningen i en eller anden belærende Samtale med mig. Jeg udlod mig da med Adskilligt, som laae mig om Hiertet, for Exempel om Spøgerier, hvorom jeg havde hørt en skrækkelig Mængde for mig troværdige Fortællinger i Borgestuen. Alt hvad han sagde, var et Evangelium for mig. Saaledes satte jeg vel ogsaa fuldkommen Tillid til hans Forsikkring: at Alt hvad der fortaltes om Spøgeri, var ikke andet end Fabel. Men Frygten kunde han alligevel ikke betage mig; jeg havde i Borgestuen hørt alt for mange Spøgelsehistorier, og alt for længe troet paa dem. Undertiden satte jeg min Fader i største Forlegenhed med mine Spørgsmaal. Jeg vilde saaledes yderst gierne vide, hvad der fandtes oppe i Himmelen. Svaret, at der var vor Herre og de Salige, indeholdt ikke meer, end hvad jeg allerede troede. Men det, som egentlig var mig om at giøre, var at komme efter, hvad der igien var oven over dem. Striden imellem de to Forestillinger om Grændse for Rummet, og om Uendelighed i Udstrækningen, var faren mig i Hovedet. Jeg kunde ikke selv finde ud af et saadant Bilderede; og min Fader var lige saa klog som jeg.

Efter at have havt Underviisning af Winther omtrent et halvt Aar blev jeg indskreven i den latinske Skoles fierde Lectie, hvori Winther var Hører. Egentligen var fierde Lectie den mellemste Classe. Thi Skolen bestod kun af tre Classer, hvoraf den øverste kaldtes Mesterlectie, den mellemste fierde Lectie, og den nederste tredie Lectie. Disciplene i fierde Lectie vare overmaade svage, alle

baade meget dovne og dumme; og saaledes blev jeg iblandt dem snart et Lys. Mit Arbeide bestod i at tyde Cornelius, giøre smaa Stile, opramse Holbergs Compendium historiæ universalis, efter daværende Skik og Brug, uden mindste Forklaring, ja endog uden at faae den oversat paa Dansk. Anchersens Grammatica latina brugtes i Skolen. Jeg begyndte lidet derpaa; men strax efter jeg var kommen i Skolen, blev Winther syg og døde. I hans Sted kom Høreren i tredie Lectie Frick. Han havde hidintil været meget haard mod sine Drenge, men de vare ogsaa for det meste sandt Udskud. Han var ikke vel lidt af Rectoren, og i Almindelighed anseet for en meget maadelig Lærer. For at hæve sig og vise, hvor urigtigen man havde bedømt ham, tog han sig ret ivrigt af Tingen. Kort tilforn var en Bondesøn kommen i fierde Lectie, som var sine 15 til 16 Aar, og havde af en lærd Degn faaet den latinske Grammatica til Livs. Han havde en Jernflid, men var aldeles uden Hoved. Det var især ham og mig, som Høreren Frick tog sig af. Vi fik Curtius at tyde, fortsatte Holbergs historia, begyndte paa den græske Grammatica, og fik nu og da noget at opramse af Lutheri Catechismus. Frick havde dog langt fra ikke de Gaver som Winther. Han tyggede Latinen flittigt nok, men forsømte Grammatiken; og formedelst denne Tyggen behøvede jeg ikke hiemme at see mine Pensa i Curtius igiennem, og havde heller ikke megen Lyst dertil. De foresatte Lectier til Udenadslæsning faldt mig saare lette, og disse sludskede jeg altsaa igiennem. Den græske Grammatik blev mig reent uforbragelig, forbi vi bleve plagede med det hele Chaos af Regler om Accenterne, som findes i Munthes Grammatica, hvilken vi læste. Latinsk Stiil blev ikke skrevet. Min Flid tabte sig reent i denne Lectie; og da jeg vidste med mig selv, at jeg var doven, og troede at Alle vidste det samme, blev jeg ligesom forstenet, da jeg ved den næste aarlige Examen blev, tilligemed Bondesønnen, opflyttet paa de øverste Pladser i Lectien. Stolt ilede jeg hiem for at fortælle min Fader dette forfærdelige Spring; og satte mig nu ret alvorligt for at være flittig. Mit Arbeide blev forøget med Virgils Æeneide, Wøldikes positiones theologicæ, og Johannis Evangelium

i det græske Nye Testamente. — Min Moerskabslæsning var nu falden paa den Tids Romaner af Tydsk Fabrik. Frøken von Weisensøe, Gustav Landkron, Albertus Julius og andre af samme Suurdeig slugte jeg med megen Begierlighed. Jeg blev ogsaa nu temmelig meget brugt af min Fader til Skriverie.

Saaledes var nogen Tid gaaet hen, da det haarde Slag traf mig, at min Fader døde, og efterlod mig og tre Søskende i yderste Armod. Skiøndt jeg først var i mit tolvte Aar, og skiøndt min Fader ofte havde været for streng imod mig, gik hans Død mig dog overmaade nær til Hiertet. Dette satte mig vel ogsaa noget tilbage, dog blev jeg ved næste aarlige Examen flyttet op i Mesterlectien. De Kundskaber, hvormed jeg traadte ind i denne Skoleclasse, bestod i nogle Stumper af Cornelius og Curtius; første Bog af Aeneiden, læst maadeligt nok; Johannis Evang., hvoraf jeg dog ikke kunde meer end de første elleve Capitler nogenledes; noget af Holbergs historia universalis, lært at opramse, og paa samme Maade ganske lidet af Wøldikes Positiones theologicæ. Mesterlectien havde to Lærere, Rectoren Otto Rhud, og Conrectoren Niels Borch*). Rhud havde gode Kundskaber i Latin; Borch var svag i Alting. Hos Rhud blev læst: hele Horatius, hele Iuvenal, Suetonius; i Græsk første Bog af Iliaden og Plutarchus de puerorum institutione; i Hebraisk Josva og Dommernes Bog; fremdeles endnu bestandig Holbergs historia universalis, Junges Geographie paa Latin, Euklids elementa, de første Bøger, jeg troer fem; og Baumeisters Definitiones; Logica og Metaphysica. Hos Borch blev læst: hele Virgilius, hele det nye Testamente, Wöldikes Positiones, Luthers Catechismus, Baumeisters Definitiones i Ethica; Horrebows Sphærica de første Capitler, og ligeledes nogle faa Capitler af Kratzensteins Physica experimentalis. Stiil blev giort to Gange om Ugen hiemme, og rettet hos Rectoren. Den ene blev kaldet Extemporal-Stiil, men bestod

---

*) Denne opnaaede en høi Alder, og levede endnu i Slagelse henved A. 1795—96, eller senere, som pensioneret Conrector.

Udg. Anm.

kun deri, at vi om Fredag Formiddagen, naar vi kom af Kirken, tog alle et libet Stykke Text af Holbergs Heltehistorie, dengang af Mahomeds Levnet, oversatte dette paa Latin, hvis man selv kunde, eller for Betaling lod det oversætte af en anden, løb derpaa strax hen til Rectoren i hans Huus, og fik det rettet. Den anden Stiil kunde hver giøre af hvilken Bog han selv lystede, og den blev rettet om Løverdag Eftermiddag. Methoden, som Rector Rhud brugte ved sin Underviisning, var original, og fortiener at anføres. Alle Pensa fik alle Disciple i Mesterlectien uden Forskiel, og uden Undtagelse. Kun det første Aar vare de Nyankomne befriede for Hebraisk. Rectoren tyede ingen Ting for Disciplene, eller gik Noget igiennem med dem. Med Latin var hans Fremgangsmaade saadan. Han begyndte med den Øverste, opsagde nogle Vers af Poeterne eller en Periode af Suetonius paa Dansk, hvorpaa Disciplen maatte paa Latin ramse Texten op*). Derpaa gik han til Eftermanden, og blev saaledes ved Raden igiennem. Følgen deraf var denne, at man ikke bekymrede sig det allermindste om, hvad det latinske Pensum var paa Dansk, men paa Skolen udregnede strax hvad Linier man kunde faae til sin Part, og medens Formændene bleve hørte, lærte dem udenad. Græsk maatte vi sige op udenad, derpaa ordret vertere det paa Latin efter de sletteste Versioner, og endelig strengt analysere Stedet i den græske Text, hvortil vi brugte nogle gamle skrevne Analyser til Homer, hvilke vi betiente os af paa Skolen i samme Øieblik som vi gik op med vore Lectier. Overhovedet var det Skik og Brug, at narre Rectoren op i hans Øine paa enhver mulig Maade. Alle havde vi megen Øvelse i at see til Siden i Naboens Bog, og, skiøndt Rectoren stod lige for os, dog at kunne læse op af den. Ligeledes vare vi øvede i, naar det behøvedes, at læse bagvendt, og saaledes at betiene os af Rectorens Bog, som

*) Saaledes findes det i Møllers Haandskrift. Fremgangsmaaden er saa besynderlig (især naar man tænker sig Texten hos en latinsk Digter), at man let kunde falde paa at troe, at Ordene „Dansk" og „Latin" ved en Skrivefeil vare omsatte, hvilket dog det følgende modsiger.

Udg. An.

han holdt i sin egen Haand. De Kortsynede vare derfor ofte meget ilde farne, men ieg saae overordentlig langt bort og skarpt, og havde saaledes ingen Nød.

I Hebraisk fik enhver efter Ordenen to Vers, som bleve oplæste, verterede og derpaa analyserede, hvert Ord, med alle tilhørende Regler efter Dantzius. Om et Ord i samme Vers kom flere Gange for, maatte det dog hver Gang atter ganske fuldstændigen giennemgaaes. Mandag Formiddag læstes Hebraisk hos Rectoren. De fleste Disciple kunde neppe læse Hebraisk i Bogen, ja Nogle kiendte ikke engang Bogstaverne. De Faa, som kunde noget, maatte derfor hielpe paa alle de øvrige, og dette gik saaledes til. Hver af disse havde sine Kunder at sørge for, hvorfor der var accorderet en vis Betaling. Da man bestemt kunde tælle sig til hvad Vers enhver fik, saa fik enhver af de Svage sin lille Seddel (eller et saakaldet „Pas"), hvorpaa var skrevet: 1. Den hebraiske Text med latinske Bogstaver; 2. den latinske Version; 3. hvert Ord efter Ordenen, ligeledes med latinske Bogstaver, og derefter Reglerne som henhørte til dets Analyser, men dog blot anførte med Pagina, der henviste til Dantzii Grammatica. Disse Citationer af Pagina kiendte Vedkommende nøie, og kunde i Almindelighed Reglerne udenad, saa at de sielden løb gal dermed. Om Morgenen, inden Skolen begyndte, maatte de dertil ansatte Disciple af Smaalectierne (thi disse vare Mesterlectiens Tienere, Opvartere og Rendedrenge*) hente hver Stymper hans Seddel eller „Pas". Naar Personen kom op med sin Lectie, holdt han det dertil indrettede Pas uformærkt i Haanden, og læste det frisk op; den paa saa plump en Maade narrede Rector troede nu, at Disciplen var meget ferm. De Faa i Skolen, der skrev dette Slags Passer, hvoriblandt jeg blev Een, havde den Fordeel, at de herved bleve meget faste i Hebraisk; de andre vare og bleve Stympere. Nogle faa hialp sig selv saa godt

*) Det er bekiendt nok, at denne Skik herskede endnu under Baggesens Skolegang i Slagelse, hvorfra han dimitteredes 1782. (s. hans „Ungdomsarbeider", 1ste D. S. 53. 54.) Den var heller ikke uddød i denne Skole, i Aarhundredets sidste Decennium. Udg. Anm.

de kunde, og de lærte dog noget. I Særdeleshed maa der lægges Mærke til, at baade i Latin, Græsk og Hebraisk blev der, fra det Dieblik, man traadte ind i Mesterlectien og læste under Rectoren, intet forud exponeret; man maatte deri, saa godt man kunde, skaffe sig selv fornøden Oplysning. — Udenad lærte Præcepta bleve heller ikke i mindste Maade forklarede; man ramsede dem op af Naboens Bog, og dermed var Rectoren vel fornøiet. Kun i Geometrien var man nødt til at hielpe sig selv. Men da Rectoren slet intet forstod deraf, gik ogsaa dette meget godt. — Om jeg erindrer ret, udgiorde to Sætninger i Euklides et Pensum. En Discipel ad Gangen gik hen til Rectoren, ramsede sin Proposition op, saae derpaa hen i hans Bog, ikke paa Figuren, som det skulde være, men paa Demonstrationen, og gav ham det Ord for Ord. Undertiden fik Rectoren det Indfald, at sætte sin Snuusdaase paa Demonstrationen. Naturligviis stoppede det da for os; men det gik ham selv ikke bedre. Naar han da skød Daasen tilside for at see sig for, vare vore Dine vel saa hurtige som hans. Det løb næsten altid af til fælles Fornøielse. — Det sidste Aar jeg var i Mesterlectien, var der en Præst, som havde en Søn i Mesterlectien, og i sin Vrede over at Sønnen intet kunde, oplyste Rectoren nogenledes om, hvorledes det gik til; men det havde slet ingen videre Følger, end at vi til Straf bleve tilsagte hver Onsdag Eftermiddag paa Skolen, at skulle giøre Extemporal-Still under Rectoren, uden mindste Hielp enten af Grammatica eller Ordbog. Her fik da Rectoren i Førstningen Stile, som man kan tænke sig, af den usleste Qualitet. Men det varede ikke længe, førend man ogsaa fandt paa Midler til at narre ham ham her.

Conrectoren havde rigtigere Begreber om Underviisningsmaaden. Hans Villie var ogsaa meget god, men hans Evner svage. Vi havde overhovedet kun liden Agtelse for ham, deels fordi vi vidste, han ikke var stærk i sine Ting, deels fordi de, der trodsede ham, fik Medhold af Rectoren, der var hans Uven. Conrectoren tydede Virgil for, saa godt han kunde; men det var heelt maadeligt. I det græske Testamente maatte vi selv hielpe os igiennem med Knollius og den danske Bibel. De historiske Bøger gik det

nogenlunde med, thi dem kunde vi dog forstaae noget af. Men af Epistlerne lærte vi ikke andet end Gloser. Theologie, Moral, Astronomie, Physik gik alt blot paa Opramsning. Det, hvori Conrector Borch giorde meest Nytte, var egentlig Grundene i den hebraiske Grammatik; men hans Fremgangsmaade var fra Begyndelsen alt for vidtløftig. Han havde endeel strevne Regler, formodentlig fra sin egen Lærer, som angik alle Smaating, for Exempel: temporum moræ, Schva mobile et quiescens, Dagesch forte et lene, formationes temporum etc., hvilket alt blev foredraget indtil de mindste Bagateller, og det forstaaer sig Alt paa Latin. I Skolen var det meget Brug at forsømme under Conrector, og jeg havde selv den slemme Vane at skulke meget, hvilken jeg især fulgte i det Hebraiske, da Borchs Pedanterie kiedede mig. Jeg havde kun hørt meget lidet af hvad der var giennemgaaet, og Conrectoren var i det Hele meget misfornøiet med mig. Mine Kammerater kunde ramse en Mængde Regler op, og skulde begynde at vertere. Jeg kunde endnu ikke engang læse det rigtig op af Bogen. Adskillige Bøger i alskens Fag havde jeg samlet hist og her; thi jeg havde allerede i Skolen en stor Bogorm. En Morbroder havde givet mig de fleste og bedste deraf; iblandt disse var Wasmuths og (om jeg erindrer ret) Opitii Grammatica, disse tilligemed Genesis, Dantzii Grammatica, Analysis Geneseos og den danske Bibel tog jeg nu for mig en Løverdag Eftermiddag og udspækkede de Brokker, jeg her og der havde faaet ved at høre Conrector, saaledes at jeg endog fik en 7 eller 8 Vers nogenledes til Livs af det første Capitel. Dagen, da der skulde begyndes at vertere, indfandt jeg mig, med stor Fripostighed, og uden at jeg selv vidste det, befandtes jeg meget visere end alle mine Kammerater. Jeg fik derved strax en høi Stierne hos Conrector, som havde troet, at jeg var reent en Idiot. Dette gav mig nu virkelig Lyst til at studere Hebraisk med Flid, saa at jeg, da vi begyndte hos Rector, strax blev en betydelig og flittig Passkriver.

Nu hændte det sig ogsaa, at et Bekiendtskab jeg havde giort med en tydsk Tobaksplanteur i Byen, skaffede mig en gammel tydsk Bog i Hænder, som indeholdt lutter Spøgelsehistorier og var

forsynet med endeel Kobbere. Disse bragte mig, som altid havde været meget higen efter alt Overspændt, altsaa ogsaa efter Spøgelsehistorier, Lyst til at kiende Indholdet. Uden Hielp af Grammatik, Ordbog, eller mundtlig Understøttelse, forstod jeg tilsidst, veiledet af Kobberne, min Bog nogenledes reent igiennem. Denne Begyndelse til Kundskab i det Tydske kom mig herlig tilpas, og blev mægtig forøget ved de latinske Udgaver med tydske Noter, som man da jævnligen havde i Skolerne. Enhver tydsk Komoedie, Roman eller anden Moerskabsbog, jeg kunde faae fat paa, giennemfoer jeg, og fik derved i det mindste megen Lethed i at forstaae Tydsk.

Endelig var jeg i mit syttende Aar ved Ancienniteten i Skolepladsen kommen saa vidt, at jeg skulde dimitteres. At forberede sig til Examen ved Academiet, var aldeles ikke Skik og Brug i Slagelse Skole. Kun omtrent det sidste halve Aar gik Candidaterne een Time om Aftenen ned til Rectoren paa hans egne Værelser, for at giennemgaae Josva og Dommernes Bog i det Hebraiske, og saavidt jeg troer, den første Bog af Homers Iliade. Den øvrige Tid vare de frie fra Skolen, og vare altsaa deres egne Herrer. Med denne Repetition hos Rector gik det elendigt; og det eneste, jeg i al den Tid bestilte, var løseligt at oversee det hebraiske Pensum.

Reisen til Kiøbenhavn gik omsider for sig. Jeg fremstillede mig til Examen Artium, udrustet med saare maadelige Kundskaber. Der blev til denne Examen den Tid examineret i Latin, Græsk, Hebraisk, Theologie, Historie, Geographie, Philosophie, Ethica, Geometrie, Arithmetik, Astronomie og Physik. Characterene, som Professorerne gave for hvert Fag, vare følgende: **bbb**, det er tre bene eller optime; **bb** ɔ: to bene; **b** ɔ: bene; **bh** ɔ: bene hæsitans; **m** ɔ: mediocriter og **o** eller nihil.

De examinerende Professorer vare: I Latinen Wadskiær, noksom bekiendt af sine smagløse danske Vers. Uden at bryde sig om hvad Candidaten angav, skiøndt han antegnede det, ramsede han udenad en poetisk eller prosaisk Periode op af en classisk Autor, som det først faldt ham ind, hvilken da Candidaten skulde

uden Bog strax oversætte paa Dansk. — Jeg havde et temmeligt godt Øre for Latin, og var i Forveien giort bekiendt med hans sædvanlige Ramser. Jeg slap derfor ret godt fra ham og fik **lb**, som i øvrigt Wadskiær gav enhver, der ikke var meget ussel, eller slet ikke forud instrueret.

I Græsk, den endnu levende Abraham Kall. Den første Bog af Iliaden, Plutarchus de puerorum institutione, og det Nye Testamente, var det Græske vi fra Skolen kunde. Men at forberede sig paa det, man havde læst og skulde angive til Examen, var hos Slagloslanere lige saa lidet Skik og Brug, som i Skolen at besørge sine daglige Pensa. Det traf sig, da vi kom op, at der paa Examinators Bord stod det græske Nye Testamente; hændelsesviis fik vi ogsaa Plutarch frem; men ingen Homer. Vore Formænd havde intet af Iliaden at angive; og vi (tre) Slagloslanere tænkte ikke saa langt frem, at tage Bogen med os til Examinationen. Derimod havde vore Formænd, Aalborgenserne, angivet de historiske Bøger af Septuaginta interpretes. En saadan Bog havde vi rigtignok aldrig seet for vore Øine; men for at bøde paa Homer, gave vi den uden videre an. Jeg stod først frem, sqvadronerede endeel med mine Analyser, hvori jeg var noget beløben, og hialp mig virkeligen igiennem baade i Testamentet og Interpretes, med min Dristighed i at giette og med min Hurtighed i at pludre Latin. I Plutarch kom jeg derimod slemt i Knibe, thi Stedet, som blev opgivet mig, forstod jeg ikke det mindste af; men ved min Uforskammethed bragte jeg dog Professoren til at sige: „Han mærkede nok, at jeg forstod det Græske, men kunde ikke udtrykke mig." Jeg lod den lærde Mand gierne have Ret; skiøndt ingen vidste bedre end jeg, at han tog feil. Jeg fik da **lb**; hvilket ellers ikke traf saa synderligen tidt hos Abr. Kall. — I Hebraisk var det Faderen, den gamle Kall, en Tydsker af Fødsel. Han examinerede med Grundighed og megen Værdighed. Der var jeg mere hiemme, og skiøndt jeg ikke havde repeteret Genesis, maatte han, i hvor knap han ellers var, give mig **lb**. — I Theologie examinerede Studsgaard. Wølbikes positiones og Luthers Catechismus skulde her giøres Rede for.

Af Wöldike kunde jeg ramse nogle Bibelsprog op, og af Catechismus en Artikel. Jeg troer jeg fik **bb.** eller maaskee kun eet **b.**

I Historie og Geographie: Møllmann, en underlig Mand, der betragtede Examen artium som en ubetydelig Formalitet. Nogle visse Spørgsmaal gav han Alle. F. Ex. Quas res gessit Ferdinandus Catholicus? — Quomodo dispecitur circulus Westphalicus? — Han fortrød ikke paa, at man lod sig soufflere, eller saae i en Bog ved Siden af sig. Een og samme Charakteer pleiede han at give Alle; og jeg fik da ogsaa mit **b.**

I theoretisk Philosophie var det ganske anderledes hos Riisbrigh, en alvorlig og streng Examinator. Baumeisters definitiones forstod jeg hverken, eller havde lært dem udenad, og Uforskammenhed kunde her ikke hielpe; jeg maatte altsaa nøies med **bh**, eller sligt. — I Ethica eller philosophia moralis havde vi Obelitz. Baumeister var her ogsaa Manden, men ikke min, eller min Lærers Mand; altsaa gik det her omtrent som hos Riisbrigh. — I Geometrie og Arithmetik: Professor Hee, en sarkastisk, og i det mindste for Auditorium pudseerlig-interessant Examinator. Han giorde ikke mange Complimenter, men satte mig strax til Bænks, og endelig spurgte mig: quid est Nihil geometricum? hvorpaa fulgte et **o.** — I Arithmetiken gik det dog lidet bedre. Men derimod forstod jeg ikke det mindste af Astronomien, hvori Horrebow examinerede. Nogle faa Definitioner kunde jeg ramse op, og dermed hialp jeg mig igiennem. — Endelig kom i Physiken den tydske Kratzenstein. To eller tre Capitler af hans latinske physica experimentalis havde jeg lært udenad paa Ramse i Skolen; det var Alt, og uden at jeg engang kunde oversætte dem paa Dansk. Imidlertid fik jeg noget deraf anbragt hos Professor Kratzenstein, og da han, ligesom Møllmann, giorde intet af Examen Artium, saa slap jeg heelskindet fra ham.

Saaledes fik jeg mig tilsidst 15 Bene'r skrabet sammen, hvilket vel ikke var meget stort, men meer end nok for mig, der havde fremstillet mig med stor Ligegyldighed til min første Examen. Jeg havde vel vaaget Natten forud; men ikke af Ængstelse, eller for at læse over. Det var for at kunne vise mig paa denne mærkelige

Dag med en brillant Frisure, som en Haarskærer maatte lave Aftenen tilforn; dette ansaae jeg for meget vigtigere, end Examens-charakterer. Latinsk Stiil kunde jeg giøre nogenlunde, og slap skikkelig derfra." . . . . . .

Tilsidst beretter Rector Møller i faa Linier, hvorledes han begyndte at forberede sig til det næste Aars Examen philosophicum. "Jeg "tænkte virkelig at ville og kunne paa de store og lærde Mænds Audi-"torier sluge al Verdens Viisdom, og begyndte strax gandske alvorligt paa "at afskrive endeel vidtløftige Dictata af Riisbrigh til Logiken; thi disse "sagde man mig, vare især den Viisdomskilde, jeg maatte have inde. "Men da det kom til, at der skulde høres Forelæsninger, kom min gamle "Magelighed igien, og jeg indskrænkede mig til 4 Professorer. Hos "Riisbriigh var jeg en flittig Tilhører; det var for mig nye Sager, "og som jeg troede, af yderste Vigtighed. I Logiken lærte jeg Dicta-"terne ordret udenad; derimod var jeg i Metaphysiken blot Tilhører, og "lærte den i sig selv langt bedre."

De øvrige tre Professorer, der omtales, ere Obelitz, J. C. Kall og Kratzenstein. Om den førstes Forelæsninger over Moralen, siges, at de vare "temmelig vandede, og Indklædningen stiv og skolastisk." Møller besøgte dette Collegium kun fordi "det var Skik at høre Obelitz." — "I Hebraisk havde jeg gode Forkundskaber; Kalls Foredrag var lyst, bestemt og uden Vidtløftighed. Endskiøndt jeg ikke optegnede noget, og heller ikke hiemme repeterede det mindste af hvad Professoren havde giennemgaaet, giorde jeg dog virkelig Fremgang i dette Sprog." — Kratzensteins Forelæsninger over Physiken vare det Modsatte af den grundige og alvorlige Kall's. Men her "var ofte skiønne Rariteter at see, og der forekom Løier og Hanswursteri. Jeg forsømte derfor ikke gierne Kratzensteins Timer." — Her afbryder Rector Møller sin Fortælling, hvorpaa han havde begyndt den 1ste Jul. 1809. Af den korte Indledning til disse Optegnelser erfare vi, at efterat have taget den philosophiske Examen 1772, blev han strax Huuslærer hos Enken, Madame Christensen paa Bonderup Gaard ved Korsør, hvor han var i fire Aar, (til 1776) og derefter omtrent to Aar hos Pastor Bagger i Hagested ved Holbek. Herfra kom han til Justitsraad Astrup paa Eskildstrup, og endelig, som ti Aars Student 1781 til Kiøbenhavn — for at studere. Han fik Klosteret og Plads paa Walkendorfs Collegium, tilligemed private Underviisningstimer i Confessionarius Bastholms og flere Huse. Da Borgerdydsskolen i Kiøbenhavn 1787 oprettedes ved et privat Selskab, blev Møller ved denne Skole (for hvis Oprettelse og Organisation Abr. Kall viste sig meget virksom) antaget til første Lærer, med Eneret til at dimittere til Universitetet (efter Opgivende

af Hr. Overlærer Andersen.) Han havde derfor allerede 1796 begyndt at skrive nogle „Bidrag til Borgerdydsskolens Historie“, og et andet Fragment af sit Levnetsløb: „Mit Bekiendtskab og min Omgang med Samsøe“. Begge Stykker ere usuldendte, men kunde maaskee være skikkede til, at Noget deraf meddeeltes, som Bidrag til Samsøes Charakteristik og til den kiøbenhavnske Skolehistorie mod Slutningen af det 18de Aarhundrede. — I hiin Stilling ved Borgerdydsskolen blev Møller til den 5te Septbr. 1806, da han blev udnævnt til Rector ved den lærde Skole i Helsingør. Dette Embede forestod han med Bifald og Agtelse hos Foresatte, og i sin Leve- og Virkekreds; og blev derfor ogsaa d. 29. Aug. 1815 benaadet med Charakteer af Professor, og 1817 udnævnt til Ridder af Danebrog. Han indskrænkede sig i øvrigt ganske til sit Kald som Lærer og Skolebestyrer; literair Virken var ham aldeles fremmed, og hans Navn savnes blandt alle Fortegnelser over danske Forfattere. I sin sidste Levetid var han mere arbeidstræt og udtømt ved nogle og fyrgetyve Aars Ungdomsunderviisning og Skoleslid, end kraftløs og legemssvag. Han havde altid ført et muntert, jovialsk Liv, var meget afholdt i Helsingør og en yndet Giæst i Selskaber. Den tredie Julii 1825 blev han pludselig syg, og da han altid havde levet ugift og ikke havde nogen Slægtning hos sig, lod han sig, for at nyde omhyggeligere Pleie, indlægge paa det Øresundske Sygehospital. Her levede han endnu nogle Uger, svækket af Sygdommen; men den blide Rolighed og Sindsfriskhed, som han altid havde eiet, forlod ham ikke til det allersidste. Professor B. Møller døde den 23de Aug. 1825, i sit 71de Aar, og er endnu i kiær Erindring hos de faa Levende, der nøiere kiendte ham. Han efterlod i sine Værelser i Skolebygningen en udvalgt Bogsamling, særdeles af græske og romerske Forfattere, og af mathematiske Værker; men da Møller i sine yngre Aar havde været en ivrig Jagtelsker, og altid var stærk Tobaksrøger, fandtes ogsaa i et Værelse, ved Siden af Bøgerne, en betydelig Samling af Jagtbøsser, med tilhørende Fornødenheder, samt af Tobakspiber. Hans efterladte Formue, der udgiorde nogle tusinde Rigsdaler, skienkede han ved Testamente sin eneste, den Tid i Slagelse levende Søster, og indsatte Sognepræsten Hr. Bastholm i Slagelse, den første Discipel han havde dimitteret fra Borgerdydsskolen, til Executor.

Et Votum om det store Kongelige Bibliothek,

af

Professor **D. F. Eschricht,**

med **Anmærkninger og en Skrivelse til Forfatteren, af C. Molbech.**

Ved en Undersøgelse, som den Commission har foretaget, der er bleven udnævnt i Anledning af den for Tiden under Forhandling værende Bibliotheksag, er det blevet oplyst, at uagtet det store Kgl. Bibliothek har en ulige større Skat af Bøger*) og et langt større Personale**), end Universitetsbibliotheket, staaer Antallet af

*) **„En ulige større Skat af Bøger“:** Dette trænger til Oplysning og nøiere Bestemmelse, naar det skal tiene til Motiv for at fordre større Udlaan fra Bibliotheket. — Her menes dog vel ikke blot Tallet paa Værker og Bind? — I saa Fald maatte ikke allene vort meget søgte Universitetsbibliothek, men maaskee de fleste offentlige Bibliotheker i Europa, med Hensyn til Udlaansforholdet, staae tilbage f. Ex. for Athenæums Bogsamling i Kiøbenhavn, eller lignende Indretninger. — Menes der en større eller rigere Skat af sieldne, kostbare, meer eller mindre uerstattelige Bøger: da kan det dog neppe være Meningen, at man skulde søge at giøre Udlaanet af disse saa hyppigt og saa uindskrænket, som muligt — eller reent ophæve den, især i forrige Tider, ofte anvendte Regel for slige Bøger: „maa benyttes paa Stedet?“

Udg. Anm.

) **„Et ulige større Personale.“ Det maa forekomme Enhver naturligt, at allerede det umiddelbart foregaaende om det ulige større Antal Bøger, strax maa lede til den Slutning: at det større Bibliothek, der indtager langt meer end det tredobbelte Rum, allene derved maa have Trang til et større Personale. — Det er i øvrigt ikke nyt, at man fremhæver Tallet af de ved det store Kgl. Bibl. ansatte Embedsmænd, som betydeligt, især i Sammenligning med Universitetsbibliotheket. Her vil jeg kun bemærke: 1) At der ikke blot maa tales om, hvor mange Embedsmænd Bibliotheket har, men hvilke Arbeider disse have præsteret for Stiftelsen, og hvad den fordrer for at vedligeholdes i tilbørlig

de aarlig derfra udlaante Bøger dog i et modsat Forhold, nemlig omtrent kun som 1 : 3. Consistorium er derved blevet bevæget til at give

---

Orden og videnskabelig Brugbarhed. 2) At hvis man (som baade er troligt og rimeligt) ved Univers. Bibliotheket har for faa Betiente, saa beviser dette aldeles ikke, at det store Kongel. Bibliothek har for mange; i Paralleler af den Art løbe Linierne alt for let skjævt, og de føre da kun til skjæve eller falske Resultater. Man kunde ellers ogsaa giøre den Slutning: at da der f. Ex. ved Hs. Maj. Kongens Haandbibliothek er ansat tre Embedsmænd, kunde man forholdsviis forudsætte 10, eller i det mindste 5 Gange saa mange ved det st. Kgl. Bibliothek. — Vil man ikke lade vore egne Forhold gielde, kunne vi henvise til andre Landes store Bibliotheker. Jeg vil først nævne Frankrige og Paris, hvor jo alle offentlige Stiftelser og Indretninger ansees for de bedste og de mest liberale i Europa. Bibliotheque du Roi (p. t. „nationale“) med dets Skare af Bibliothekarer, Adjunkter og underordnede Betiente, vil længere hen komme til Omtale. Men Paris har 4 andre offentlige Bibliotheker (Mazarine, Sainte-Genevieve, Bibliotheque de l'Arsenal og de l'Institut.) Deres Størrelse anslaaes tilsammen til omtrent 500,000 Bind; i det mindste et Par af dem ere temmelig meget besøgte; men ved dem er ansat 22 Bibliotheks-Embedsmænd (Conservateurs & Conserv. Adjoints;) og hvad der er det værste, kun det sidstnævnte (B. de l'Institut) modtager aarligen Forøgelser, som ere værd at nævne. Man har for længe siden klaget over dette Misforhold; (f. for Ex. „Lettre à Mr. le Min. de l'Instruction publique &c. par *H. Ternaux Compans.*“ Par. 1837. p. 8—16.) men den franske Regiering har, under alle Former, viist en mærkværdig Utilbøielighed til at indskrænke Statsudgifter til videnskabelige Formaal, Bibliotheker, Lærdes Understøttelse o. d. Det er vist heller ikke den Udgiftspost paa det franske Budget, hvorved Nationen snarest vil finde sig besværet. — Da Tydskland derimod er det Land, som vore Indretninger overhovedet mest have nærmet sig, vil jeg anføre nogle af de største tydske offentlige Bibliotheker, med deres angivne Størrelse, og Personalets Antal, som det var i 1845—46:

Berlin: 500,000 Bind trykte Bøger. 10 Embedsmænd. 4 Opvartere.

Breslau: Univers. Bibliothek (oprettet 1811) henved 300,000 Bind trykte Bøger. 5 Embedsmænd, foruden 4 Amanuenser.

Dresden: 300,000 Bind tr. Bøger (foruden 182,000 Smaaskrifter.) 8 Embedsmænd. 2 Opvartere.

Goettingen: 400,000 Bd. tr. Bøger. 7 Embedsmænd; foruden 4 Medhielpere. („Accessisten“.)

Leipzig: Univers. Bibliothek: 110,000 Bd. tr. Bøger. 6 Embedsmænd. (Leipzig har desuden 12—14 andre offentlige Bibliotheker,

en Yttring af samme Commissions Medhold, nemlig den: at det vilde være ønskeligt, om et ligeligere Forhold kunde bevirkes tilveiebragt derved, at Udlaanet fra det Kgl. Bibliothek yderligere fremmedes. Denne Bestemmelse af Consistorium har jeg ikke kunnet tiltræde, af Grunde, som jeg troer at burde fremsende til høiere Vedkommendes nærmere Overveielse og Bedømmelse.

Ved at yttre Ønskeligheden af, at Udlaanet fra det Kgl. Bibliothek bragtes i et ligeligere Forhold til Universitetsbibliothekets, udtaler man aabenbart den Tanke, at Bestemmelsen af det Kgl. Bibliothek, ligesom Universitetsbibliothekets, fornemmelig er at tiene til Udlaan. Men var det saaledes, saa forekommer det mig, at begge disse Bibliothekers fælles Bestemmelse vilde opnaaes ved langt færre Kræfter og til langt større Beqvemmelighed for Publicum, om de aldeles sammensmeltedes. Dette gielder ikke blot, hvis Udlaanet bestemmes, frembeles at skulle omfatte samtlige Videnskabsfag; det gielder ogsaa hvis der i Udlaanet bestemmes en eller anden Forskiellighed; thi Grændsen vil dog altid blive usikker, og i mangfoldige Tilfælde vil Laantageren, i Stedet for strax at søge det rette Sted, først have at giøre en forgieves Gang til eet af Bibliothekerne. At vedligeholde begge Bibliotheker i deres Selvstændighed kan altsaa, efter min Overbeviisning, kun forsvares derved, at man giver hvert af dem en ganske forskiellig Bestemmelse — eller rettere: jeg har den Overbeviisning, at de netop derfor bør vedligeholdes begge, forbi det da bliver muligt, at skaffe Staten Opfyldelsen af de to Hovedbestemmelser, som store offentlige Bibliotheker overhovedet have: 1) at udlaane; 2) at bevare og vedligeholde for Eftertiden det til videnskabelige Studier nødvendige

---

hvoriblandt Stadsbibliotheket, med 80,000 Bind, foruden Haandskrifterne, har 4 Embedsmænd og 4 Medhielpere.)

München: det Kongel. Bibliothek: 250,000 Bd. tr. Bøger foruden 16,000 Haandskrifter, 13,000 Palæotyper, henved 400,000 Smaaskrifter.) 9 Embedsmænd.

(Universitetsbibliothek: 200,000 Bd. 3 Embedsm.)

Prag: Univers. Bibliothekct: 100—150,000 Bd. 6 Embedsmænd. 2 Opvartere; 2 ringere Betiente. Udg. Anm.

Bogforraad. Enhver af disse Bestemmelser er af største Vigtighed, og den sidste sikkert ikke af mindre end den første; men Erfaring har noksom lært, at det er umueligt for nogetsomhelst Bibliothek, ligeligen at opfylde dem begge, eftersom Udlaanet ikke kan skee uden paa Bekostning af Conservationen, især med Hensyn til Værkernes complete Stand. Erfaringen lærer fremdeles, at, for endog kun nogenlunde at opfylde begge disse Bestemmelser, blive Vanskelighederne og Bekostningerne stedse større, i Forhold til Literaturens stærkt stigende Omfang. Dette gielder især paa Grund af, at hver af disse forskiellige Bestemmelser fordrer en forskiellig Huusholdning i Bibliotheket. Med Hensyn til Udlaanet nemlig maa Bibliotheket først og fremmest være forsynet med de meest søgte Bøger, i Forhold til Søgningen, endog i flere Fag; i Valget af Bøgerne, saavelsom i deres Udstyrelse, maa Alt være beregnet paa det med Udlaanet forbundne større Slid og muelige Tab; i Personalets Instruxer den prompte Tilfredsstillelse af Laansøgernes Fordringer være et Hovedpunkt. Jo mere Bibliotheket opfylder sin Bestemmelse som Laaneanstalt, desto mindre vil det i noget Dieblik kunne staae ordnet som et complet Oplagssted — lutter Omstændigheder, der lidet begunstige den anden Hovedbestemmelse: at være et sikkert Giemmested for Landets literaire Skatte, ligesom de ogsaa kun lidet stemme med den Bestemmelse, at tiene til Afbenyttelse i Bibliothekets egen Læsesal.

Er det altsaa af stor Vigtighed, at i Rigets Hovedstad og Nationens eneste Universitetsstad ogsaa denne anden Hovedbestemmelse af et Rigsbibliothek fleer fyldest, og kan dette ikke skee i Forbindelse med en ligelig Opfyldelse af en saadan Anstalts anden Hovedbestemmelse, den at tiene til Udlaan: saa vilde det aabenbart være meget at beklage, om Kiøbenhavn kun havde eet eneste offentligt Bibliothek af tilstrækkeligt Omfang, hvorved den ene af disse forskiellige Bestemmelser nødvendigviis maatte staae til Side. Men da lykkeligviis vore Forfædre have grundet to store Anstalter af denne Art, er Midlet givet til at opnaae begge Bestemmelser, og ifølge de af Commissionen indhentede Oplysninger viser dette Middel sig allerede tildeels benyttet — vist nok mindre i Følge nogen forud lagt Plan,

end i Følge selve Forholdenes gradvise Udvikling. Det er netop i Følge disse Oplysninger klart, at lidt efter lidt det lærde Publicum, navnlig de academiske Borgere, have vænnet sig til at betragte Universitetsbibliotheket fortrinsviis som den egentlige Udlaans-Anstalt; Kongens Bibliothek derimod som den Anstalt, hvor fortrinsviis kun sieldnere og kostbare Værker søges; især saadanne, der overhovedet ikke egne sig til Udlaan og altsaa især til Afbenyttelse i Læsesalen. Vel benyttes ogsaa Læsesalen i Universitetsbibliotheket, og maaskee af ligesaa Mange, som den i Kongens Bibliothek; men derhos skeer denne Afbenyttelse, saavidt mig er bekiendt, mere af de yngre Studerende og til Brug af saadanne Bøger, der ret vel ogsaa kunde erholdes tillaans i det private Hiem.

Naar altsaa Forholdene have udviklet sig paa denne Maade — Aarsagerne maae ligge hvorsomhelst — saa stiller det Spørgsmaal sig: om man skal gribe ind for at forstyrre denne deres Udvikling, navnligen ved at søge at hæve de formeentlige Aarsager til det Kgl. Bibliotheks forholdsviis saa paafaldende ringere Benyttelse til Udlaan — hvilket er fremsat som Consistoriums Mening; eller om man ikke snarere skulde søge at fremme denne deres Udvikling, ved meer og meer at lede de Laansøgende til Universitetsbibliotheket og lede dem fra Kongens Bibliothek, især ved at giøre den forlangte Garantie for de laante Bøgers omhyggelige Behandling og punktlige Tilbagelevering strengere end hidtil, og navnlig strengere end ved Universitetsbibliotheket? — Af de ovenstaaende Bemærkninger vil man skiønne, at dette Sidste forekommer mig at være rigtigere.

Jeg troer imidlertid, at det vilde være endnu rigtigere at gaae et Skridt videre, saa at den forskiellige, eller rettere ueensartede, Bestemmelse af de to Bibliotheker blev udtalt klart og skarpt; ved nemlig ganske at standse Udlaanet fra det Kongel. Bibliothek, saa at dets Skatte kun bleve tilgængelige indenfor dets Mure*), imedens derimod Universitetsbibliotheket anvendte

*) Principet vil i vore Dage neppe vinde almindeligt Bifald; men det er det eneste **fuldkommen consequente.** Det er derfor ogsaa indført og

alle sine Kræfter paa dets Bestemmelse, at tiene til Udlaan af videnskabelige Værker; hvorhos den derværende Læsesal fortrinsviis indrettedes til Afbenyttelse af de mere courante Bøger for yngre Studerende. Først ved denne Ordning forekommer det mig, at den jævnsides Bestaaen af to store offentlige Bibliotheker, begge indbefattende samtlige Videnskabsgrene (kun Botaniken staaer som en særegen Undtagelse), faaer Betydning; først ved den bliver det ene ikke ligesom en Doublet af det andet; ethvert faaer sin særegne Bestemmelse, til hvilken det kan offre alle sine Kræfter; og at spare paa disse Kræfter bliver stedse mere nødvendigt, da det Materiale, der deels skal tiene til Udlaan, deels vaages over som et af Nationens største og ædleste Klenodier, voxer i den Grad Aar for Aar, at det vel kan beregnes i Løbet af mindre end et Aarhundrede at ville fordobbles, og derved tillige Vanskelighederne med dets Bestyrelse. For Publicum kan en saadan Ordning neppe siges at ville medføre nogen Uleilighed; thi det indsees neppe, hvorfor de 25 af hvert hundrede Laantagere ikke ligesaavel kunne søge til Universitetsbibliotheket, som de 75 — forudsat at de her kunne vente at forefinde alle de til Udlaan sig egnende Bøger; det er meget mere en Fordeel, at Stedet, hvor Udlaanet skeer, i alle Tilfælde er eet og det samme. Og paa den anden Side vinder Publicum den store Fordeel, at det i det Kongel. Bibliotheks Læsesal altid kan være vis paa at forefinde alle Bibliothekets Bøger, uden at vente at blive afviist med Svaret, at denne eller hiin Bog for Tiden er udlaant; at det altsaa kan være vis paa, i det mindste paa eet Sted, og i det mindste til Afbenyttelse paa dette Sted, altid at kunne strax lære at kiende det Værk, som ønskes. For

---

aldeles strengt overholdt hos den mest consequente Nation i Europa, ikke allene ved det store Universitetsbibliothek (Bibl. Bodleyana) i Oxford, men ved det uhyre Nationalbibliothek (British Museum) i London. Navnligen ved det sidste har man derimod i den senere Tid giort meget for at lette Adgangen til Brug af videnskabelige og belærende Skrifter paa Stedet, og Frequentsen af Læsere ved det Britiske Museums Bibliothek har tiltaget overordentligt i vort Aarhundredes sidste Decennier. Udg. Anm.

Bibliothekerne selv vil Uleiligheden kun forsaavidt blive større, at Udlaanet fra Universitetsbibliotheket omtrent vil blive ⅓ større*), saa at dets Personale maae forøges i samme Forhold; hvortil altsaa kun behøves Ansættelsen af een Underbibliothekar mere. Udgifterne til Bøgers Anskaffelse ville neppe derved forøges, og kunne anvendes paa een for det Hele mere planmæssig Maade; i det nemlig Universitetsbibliotheket indskrænker sig til de sig mest til Udlaan egnende Bøger, hvorimod Kongens Bibliothek søger at holde sine Samlinger i en saadan Stand, at vore Efterkommere ikke skulle kunne sige om os, at vi sørgede mindre for dem, end vore Forgængere har sørget før os**).

Den 5te Marts 1849.

D. F. Eschricht.

Høistærede Ven og Collega!

De har venskabeligst meddeelt mig et Actstykke til det store Kgl. Bibliotheks Historie: et af Dem den 5te Marts 1849 i det academiske Consistorium afgivet Votum, i Anledning af en fra samme æsket Betænkning over dette Bibliotheks Stilling og Forhold til Universitetsbibliotheket, nærmest med Hensyn til Udlaan fra begge Bibliotheker; hvorhos dog nødvendigen ogsaa andre Omstændigheder, vedkommende det Kongelige Bibliotheks Tilstand, Organisation og Bestemmelse, maa være komne under Betragtning

---

*) Det vil nedenfor blive oplyst, hvorledes en meget stor Deel Vanskeligheder og Besvær ved Udlaan fra store Bibliotheker kan undgaaes, ved et Middel, paa hvis practiske Brugbarhed og Udførelse man allerede har et stort Exempel, (jvf. S. 268) og som vil blive mere uundgaaeligt og nødvendigt, jo mere Bibliothekerne tiltage i Omfang. Udg. Anm.

**) Dette gielder upaatvivlelig om hele Bibliotheket; men i høieste Grad om det egentlig nationale Bibliothek, eller den danske Literatur. — Det er her, hvor efter alle Retfærdigheds- og Fornuftgrunde aldeles intet Udlaan burde finde Sted; men Brugen af dette Bibliothek allene indskrænkes til Læsning paa Stedet. (s. nedenfor S. 269. 70.) Udg. Anm.

og til Omtale; endskiøndt saadant ikke umiddelbart og udtrykkeligt findes berørt i Deres Votum. Dette har De velvilligen overladt mig til hvad Brug og Anvendelse, jeg deraf kunde giøre; men dog ønsket at faae det tilbage i Original eller Afskrift, for selv ved forefaldende Leilighed at kunne benytte det. Her har De Deres Votum bevaret paa en Maade, hvorved det, uden Afskrivning, vil giøres tilgængeligt og brugbart, som man tør antage, for Enhver i Danmark, der interesserer sig for Sagen. Jeg tør forud være vis paa Deres Tilladelse til at ledsage dette Bidrag til det Kongel. Bibliotheks Historie med efterfølgende Bemærkninger.

Disse kunne ikke andet end begynde med at tilkiendegive min Glæde ved at læse denne Meningsyttring af en Mand, hvis vigtige Lærdomsværker og utrættelige Forskninger i næsten utilgængelige Grene af Dyrnaturens Liv og Organisme have fundet hæderfuld Erkiendelse i Europa; men hvis videnskabelige Aand tillige maa give hans Stemme forøget og stærkere Vægt i ethvert Tilfælde, hvor der skal tales og handles om Stiftelser og Indretninger for høiere Videnskab og aandelig Cultur. Jeg bør endnu tilføie, at hiin Følelse hos mig af let forklarlige Grunde maatte styrkes og udvide sig, da jeg fandt bekræftet hvad jeg kunde vente mig: at en lærd Mediciner, Naturkyndig og Physiolog, i hvem jeg saa længe har kiendt en af Danmarks første og ivrigste Bogelskere og Bogsamlere, ved denne Leilighed ogsaa fremtraadte som den sagkyndige, videnskabelige Kiender af Bibliotheksvæsen og Bibliotheksvidenskab — som en grundig og kraftig Forsvarer af et almindeligt Nationalbibliotheks Tarv og Stilling i Europas Civilisation og Cultur paa deres nærværende Standpunkt. — Det kan vel være mig tilladt at yttre denne Følelse, da jeg saa ofte har havt Erfaringer af modsat Natur; eller da jeg, om ikke i det hele Tidsrum af 45 Aar, i hvilke mit Liv, fra dets tidlige Ungdom indtil Oldingsalderen, har været sammenvoxet med Nordens ypperste Bogskat, dog i en Deel af samme, har maattet prøve, at dette Bibliotheks Værdi og Betydning for Danmark ikke altid efter Fortieneste er blevet erkiendt og paaskiønnet. Man har fra Regieringens Side overhovedet ladet det beroe ved, ei at unddrage

det den engang bevilgede, efter vor Stats Forhold liberale og anstændige normale Dotering; men saare sielden siden 1839 labet Bibliotheket nyde den ved flere Leiligheder uundværlige, høiere umiddelbare Opmærksomhed, Gunst og Beskyttelse, som altid vil være en vigtig, næsten uundværlig Betingelse for en Stiftelse, som denne, naar den ikke allene skal netop opholde Livet, men trives i en saadan Udvikling, der svarer til Bibliothekets Forhold i sig selv, til Tidsalderen, til den literaire Cultur hos Nationen og paa Stedet, hvor det findes. — Jeg kan ikke have mindste Tvivl om, at De, min ærede Collega! hverken vil misforstaae eller mistyde noget Ord i min foregaaende Yttring. De vil saaledes f. Ex., naar jeg nævnede „Beskyttelse“, eller „Gunst“ ikke tillægge mig den Mening, at man skulde fordre eller giøre Regning paa noget partisk Hensyn fra høiere Steder paa Bibliotheket, meer end paa Stadens øvrige Museer eller offentlige Indretninger af lignende Art. De er ogsaa bekiendt nok baade med Bibliotheket selv, og med dets nyere Historie, for at kunne see, hvad der ligger aabent for Dagen, og hvad jeg her ikke kan udvikle i alle Enkeltheder. Vil man i øvrigt have et Beviis af tilstrækkelig Vægt, i Stedet for flere andre, da kan det være nok at nævne Bygningssagen.

Det er bekiendt, at neppe noget National-Bibliothek i Europa af lige Betydenhed, kan være i større Trang til et udvidet Locale og en rummeligere, ja man kan endog sige anstændigere Opstilling. Den under K. Frederik VI. Regiering i A. 1825 erholdte Udvidelse ved en næsten heel Etage, var dog allerede den Gang ikke tilstrækkelig, og har efter 24 Aars Forløb tabt det Meste af sin Virkning[1]. Men uden at nævne andre Afdelinger i Bibliotheket, som meer eller mindre lide under en alt for trang, ubeqvem

[1]) Saaledes saae man sig for nogle Aar siden nødsaget til, allerede at forstyrre baade Skiønheden og den frie Rummelighed i den herlige nye Bogsal, der byggedes i den førrige Konstkammer-Etage, hvormed Bibliotheket 1825 blev udvidet. Fire colossale dobbelte Bog-Stillinger, der i Høide naae til Foden af Galleriet, maatte opreises i begge Afdelinger af denne Sal, for at modtage den største Deel af en heel indflyttet Videnskabs (Medicinens) rige Bogforraad.

eller ikke sømmelig Opstilling', saa er den Hovedafdeling, som for Nationen og Nationaliteten altid bliver den dyrebareste, det danske Bibliothek, i saa høi en Grad trængende til et større og anseeligt udvidet Giemmested, at der allerede længe før K. Frederik VI. Død, og under hele Kong Christian VIII. Regiering, aarligen har været meget talt om at tilveiebringe en saadan Udvidelse, bl. a. ved at foretage en Udbygning over Enden af Tøihuset og dets Port, hvorved anden Etage af den store Bibliotheksbygning vilde blive forlænget, og det fornødne Rum vindes til en ny Sal for den danske Literatur, noget større end den nærværende.[2] I hvor stor og almindelig erkiendt af Enhver, som er lidt nærmere bekiendt med Bibliothekets Tilstand, denne Trang er: saa er der dog i det lange Tidsrum, hvori Sagen i det mindste er blevet omtalt, hidtil ikke skeet noget Skridt, for at bringe den til Udførelse — endskiøndt (saavidt min indskrænkede Kundskab om Sagen strækker sig) jeg i det mindste veed saameget, at man fra vore militaire Naboers Side har viist megen Forekommenhed og god Villie til at befordre det Kongelige Bibliotheks Bedste i denne Velfærdssag. — Det har vel mangen Gang giort mig ondt, at see denne Sag saaledes trukket i Langbrag; men det har ikke forundret mig. Jeg har jo selv oplevet endeel Aar af den lange Tid, hvori man, i Følge mange Syn og Erklæringer af Bygningskyndige, vidste, at Tagværket over den store Kongelige Bibliotheks- (og Konstkammer-) Bygning ved Vielkehoveders Opraadnen og anden Brøstfældighed, i høieste Grad trængte til en Hovedreparation.[3] Denne blev imidlertid, med en sielden Resignation og Tillid til høiere Magters Beskiermelse (som Bibliotheket unegtelig paa en mærkværdig Maade nød ved Christiansborgs Slotsbrand) udsat i saa lang Tid, at man omsider fandt den uundgaaelig nødvendig. Nu blev da ogsaa den heldige Følge heraf for Bibliotheket, at det, ved den lige uund-

---

[2]) Det vil nedenfor blive nærmere berørt, at af alle Planer for at skaffe Bibliotheket større Rummelighed, er det denne, der for Dieblikket uden Tvivl lettest og billigst lod sig udføre.

[3]) Jvf. Werlauffs histor. Efterr. om det st. Kongl. Bibliothek. 2. Udg. S. 338.

gaaelige Nødvendighed af Konstkammerets Flytning (1824) tabte sit Kobbertag, men vandt en heel ny Etage. Saaledes har jeg undertiden trøstet mig ved den Tanke: „Har' det danske Bibliothek i saa mange Aar ventet paa et rummeligere Bevaringssted, saa tør vi maaskee haabe, at naar man omsider ikke længere kan bie dermed, vil Resultatet blive ligesaa heldigt for Bibliotheket i det Hele, som det blev ved hiin Nedtagelse og Omreisning af Bygningens hele Tagværk."

Da jeg nu, i Anledning af den almindelige Defect i Rummelighed, hvorunder det st. Kongelige Bibliothek lider, er kommen til at nævne dets Afdeling for dansk Literatur: vil jeg, inden jeg gaaer videre, standse et Øieblik, for at afgiøre hvad der i den Anledning maatte udtales i de Bemærkninger ved min ærede Collegas Bibliotheks-Votum, jeg vil meddele Dem. Thi, naar De i dette Actstykke giør Vedkommende opmærksomme paa, at det er en væsentlig Pligt „at vaage over Bibliothekets Forraad, som et af Nationens største og ædleste Klenodier:" da gielder denne Sandhed endog nærmest og fortrinligst om det danske National-Bibliothek, hvis omhyggelige, samvittighedsfulde Bevaring i dette Ords fuldstændige Betydning, er en ubetinget Pligt for Staten, Regieringen, den overordnede og den særskilte Bestyrelse, som Stiftelsen er undergivet. Behøver denne Sætning noget Beviis for den, som har mindste Kundskab, eller det tarveligste Begreb, om Betydningen for vort Fædreland — ja selv for den norske Nation, der ved Sproget har Literatur tilfælles med Danmark — for det hele Norden — og vi kunne gierne sige, for den hele dannede Verden — af en Bogsamling, med hvis Ødelæggelse eller Undergang, den hele danske Literatur, fra dens Oprindelse, indtil Tidspunktet for en saa ulykkelig Begivenhed, vilde være historisk tilintetgiort[4]? — Hvad er Bestemmelsen af et dansk

[4]) Skulde nogen tvivle herom, da vil jeg ophæve enhver Tvivlsgrund ved et eneste practisk Beviis. En enkelt Deel af vor Literatur er i den nyeste Tid behandlet og fremstillet paa en virkelig classisk Maade, i den historiske Anthologie, under Titel af „Den Danske Psalmedigtning, samlet og ordnet af C. J. Brandt og L. Helweg," (Kbh. 1836. 47. 2 Dele.

Nationalbibliothek, som det, der nu er sammenbynget i een maadelig Bogsal og et for flere skadende Potentser udsat Bogmagazin? — hvad andet vel, end **paa eet Sted at redde og bevare de skriftlige Mindesmærker**, hvori vore Forfædre i halvfierde hundrede Aar have nedlagt Frugten af deres aandelige Liv og Virksomhed? — Man veed jo, at Bøger, endog efterat den nyere Verdens følgerigeste Opfindelse giør det lettere at bevare dem for Eftertiden, ikke desmindre høre til de mest forgængelige Producter, naar de ikke baade udvortes varetages, og giemmes fra Undergang ved Adsplittelse, Misbrug og Anvendelse som Papirstof? — Men ikke Enhver — ja maaskee ikkun Faa i og udenfor Danmark — vide, hvad jeg derfor ogsaa her maa gientage: at mange tusinde af de ældste, ældre og nyere danske Bøger ikke mere ere til, uden i det eneste Exemplar, i hvilket de ere reddede fra Tilintetgiørelse i det danske National-Bibliothek, der, saalænge det existerer, udgiør den vigtigste Deel af den uvurdeerlige Bogskat, som her er Talen om. Skulde jeg nu behøve at bevise, at Lyset tilhører Dagen, og Mørket Natten? — eller at den, som vil have dansk Sprog, dansk Lærdom, dansk Videnskabelighed, historisk bevarede for de Slægter, som skulle fortsætte den danske Nations Liv og selvstændige Tilværelse, ogsaa maa ville, at Staten anvender ethvert muligt Middel for at frede og bevare den største, den **eneste** Bogskat, ved hvilken hine Virkninger ere at opnaae? [5])

---

st. 8.) hvorved Forfatterne have erhvervet sig en uforgængelig Fortieneste af Sproget og Literaturen. Forfatterne ville med mig kunne bevidne: at uden det store Kongelige Bibliotheks danske Samling, der indslutter saa godt som enhver Kilde til et saadant Værk, havde det været umueligt at bringe det tilveie. Man tage hvilken anden Green af vor ældre Literatur man vil, Betingelsen bliver den samme.

[5]) Man har i den nye Upsalske Bibliotheksbygning, et Hædersminde, som den svenske Nation og Regiering har reist sig for Evigheden — som den gives her paa Jorden — foruden at det ligger aldeles isoleret paa en fri Plads, desuden indrettet de to Sale, hvori Manuscripterne og den svenske Literatur giemmes, saaledes, ved steenhvælvet Loft, m. m. at de ere fuldkommen brandfrie. Jeg holder det for mueligt, at noget lignende kunde skee for det danske Bibliothek, naar det erholdt en rummeligere Sal ved den ovenfor omtalte Udbygning over Tøihuset.

Nei, jeg kan ikke spilde min egen Tid, hvis sidste Rester jeg tærer paa, eller Andres Taalmodighed, som man i vore Dage har saa lidt af, paa at forklare, hvad der af sig selv er klart for dem, som ere komne til Overbeviisning om, hvad en national Literatur betyder hos et Folk, og som derfor ogsaa vide og indsee, at en saadan Literatur bestaaer i noget meer end de Bøger, der ere strevne i de sidste 10 eller 20 Aar, og de danske Forfattere, som den nærværende Slægt ynder og læser — eller i al Fald kiøber deres Værker, naar de trykkes i nye og billige Reitzelske Udgaver. For Andre er det forgieves at tale om det, som de ikke have Øren til at høre. — Men jeg er Dem derfor ikke mindre Tak skyldig, min ærede Collega! for den Anledning, De har givet mig, til engang offentlig at sige — eller maaskee for en Deel at gientage, hvad jeg før har sagt — om den Opmærksomhed og Agtelse, som national Pietet hos enhver Dansk bør skienke baade det Kongelige Bibliothek overhovedet, og særdeles dets danske Afdeling. At en saadan Opmærksomhed maa finde sit Mønster, sin Opvækkelse og sin Næring hos den danske Regiering og i dens Foranstaltninger: er et Ønske, om hvis Opfyldelse jo i Særdeleshed den hele nærværende Generation maa haabe det Allerbedste. Medens vi før en Deel leve i Erindringen, lever den kun i Haabet om Fremtidens Herlighed og gyldne Frugter. — Maatte da noget af denne Guldregn falde over begge Bibliotheker, baade Christian den Fierdes og Frederik den Tredies! — for engang at nævne dem efter de Kongelige Stiftere.[6] — Men jeg tvivler ikke paa, at om ingen Anden, saa vil i det mindste Professor Eschricht være af min Mening: at Opfyldelsen af dette Haab fremfor Alt er afhængigt deraf, om det bliver Videnskab og Sagkyndighed, der

---

[6] Universitetsbibliotheket kan vel ikke egentlig siges at være stiftet af Christian IV. Men da han Nytaarsdag 1605 skienkede det, om ikke sin hele Bogsamling, dog en anseelig Deel deraf, baade Haandskrifter og trykte Bøger, som han ogsaa forøgede, (Werlauff, l. c. S. 13—15) og desuden opførte den Kirke, hvor Universitetsbibliotheket fik sit Locale: kan man vel sige, at denne Konge lagde den vigtigste Grund til dette Bibliothek.

kommer til at raade for Bibliothekernes tilkommende Skiebne, eller ikke. For at blive ved den Gienstand, jeg ovenfor berørte, saa vilde jeg indskrænke mit Ønske til, at man i de nærværende Forhold ikke maatte staae tilbage for tidligere Tider, og at der med det 19de Aarhundredes anden Halvdeel maatte oprinde en Periode for det Kongelige Bibliothek, som man kunde sætte ved Siden af den, der tilhører vort ævum Fridericianum — eller Frederik den Siettes Tidsalder[7]).

Denne var, som man veed, en Tid, da der overhovedet blev talt langt mindre end nu; men handlet meer, end man formodentlig nu vil indrømme. Godt, at heller ikke Bibliothekernes Historie kan tilintetgiøres. Den har berettet, og skal bevare i Erindringen, med hvor stor Liberalitet og Munificents fra Regieringens Side man i A. 1781—85, i Forhold til Tidens daværende Vilkaar og Tarv, udvidede Localet[8]), og sørgede for den danske Bogsamlings rummelige Opstilling, værdige Bevaring og fremtidige Berigelse og Fuldstændighed. Den vil ikke glemme, hvorledes der i Frederik den Siettes sildigere Regieringsaar handledes i lige Aand, da en egen stor Gaard blev indrømmet det Kongel. Konst-Musæum, for at Bibliotheket kunde vinde en heel Etage i Frederik den Tredies mægtige Bygning. Det vil ligesaa lidt kunne gaae i Glemme, at det var i hiin lykkelige Tidsalder, (1788—1800) hvori Regieringen viste en paa den Tid endnu sielden Liberalitet imod et Bibliothek, der i disse Aar hævede sig fra en ubetydelig Stilling til et af de vigtigste i Europa[9]). Saalænge Danmark i Nordens rigeste Bogskat eier en af Landets ypperste videnskabelige Indretninger, vil Historien lige erkiendtlig bevare Erindringen om Frederik den Siettes umiddelbare Kongelige Omsorg for at

7) Naturligviis regner jeg denne fra 1784 — hvad Bibliotheket angaaer, i al Fald fra 1788, da Moldenhawer blev Overbibliothekar.

8) Werlauff, l. c. S. 208—210. (Det var i disse Aar, Harsdorff opførte den Forlængelse af Bibliothekets ældre Hovedbygning, der naaer indtil Tøihuset, og saaledes har udvidet Bygningens hele Længde til noget nær 175 Alen.)

9) Jvf. Werlauffs Skildring af Moldenhawers Bestyrelsestid; l. c. S. 245—288.

tilveiebringe de Catalog=Værker[10]), som først have betrygget Bibliothekets organiske Tilværelse og Orden, og fuldstændiggjort dets Brugbarhed, paa en saadan Maade, at Danmarks Nationalbibliothek nu kan rose sig af et fuldendt Catalog=System, hvortil knap noget af Europas største og med de rigeste Midler udstyrede Hovedbibliotheker skal kunne opvise et Sidestykke[11]).

Det er mig alt for vel bekiendt, at dette Slags Arbeider undertiden betragtes med Ligegyldighed og ringe Paaskiønnelse. Den overordentlige Lettelse, som de yde Enhver til at kunne benytte Bibliotheket, regner man for intet, naar den engang er givet. Den møisommelige Flid og Arbeidskraft i lange Aar, som har maattet anvendes for at tilveiebringe et Catalog=Værk, der fylder henved 200 Foliobind og omtr. 580 Titel=Capsler, beregner man ligesaa lidt, som den Videnskab, Tid og Møie, der udfordres, for at fortsætte Catalogerne, vedligeholde, udfylde, og i enkelte Tilfælde rette og forbedre dem. Man har fordum høiligen maattet savne et saadant Hielpemiddel. Naar det engang er der, ansees det som noget, der følger af sig selv. „Et Bibliothek maa have Cataloger; fattes de, maa Bibliothekarerne skaffe dem tilveie." Det er let og snart at sige; kunde det saa let udføres, da vilde man ikke ved saa mange offentlige Bibliotheker i Europa, endog ved det ypperste og rigeste af Alle, i den store Verdensstad Paris[12]) forgieves søge, hvad det Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn besidder.

---

10) Jvf. Frederik den Siettes Rescript til Molbenhawer af 3. Sept. 1816, efterat han den 29de Aug. s. A. med Dronningen og Hoffet havde besøgt Bibliotheket. (Werlauff l. c. S. 296.)

11) Endskiøndt dette kan synes at være sagt med en noget for stor Almindelighed eller Udstrækning (jeg tilstaaer selv f. Ex. ikke at kiende det Goettingske Universitetsbibliotheks nærværende Standpunkt, i Henseende til Catalogerne, hvori det maaskee staaer ved Siden af, eller tildeels endog noget høiere, end det Kgl. Bibliothek i Kiøbenhavn:) saa gielder dog, hvad ovenfor er sagt, aldeles om det Kgl. Bibliothek i Paris, om det britiske Museums i London, om det Keiserlige i Wien, og om Centralbibliotheket i Berlin; og disse fire ere baade Europas største og rigest doterede Bibliotheker.

12) Man har en heel Literatur af Smaaskrifter, hvori der føres Klage over det saalænge og dybt følte Savn af brugelige Cataloger over denne Europas

De vil ikke undres over, Hr. Professor! at jeg har opholdt mig et Øieblik, og med Varme i Sindet, ved en Materie, som vel ikke ligger indenfor den nærmeste Begrebskreds, der kan udvikle sig af Deres Ytringer; men dog ikke er fremmed for disses Formaal. Det er netop Catalogerne over det Kgl. Bibliothek, som paa den ene Side skulle vidne om, hvilke Lærdomsskatte i alle Fag det besidder, eller hvorledes det, ved Anvendelsen af et videnskabeligt System, af literair Sagkundskab og rigtige Grundsætninger, har opnaaet den Plads, det indtager blandt Europas store Centralbibliotheker; men det er ogsaa Catalogerne, som kunne og skulle stadfæste ved beklagelige Erfaringer, at Bibliotheket i 57 Aar ikke har undgaaet mangehaande Tab ved Udlaan; og at det saa meget mindre tør ventes, at den anden Hovedbestemmelse, som De tillægger store offentlige Bogsamlinger: „at bevare og vedligeholde for Eftertiden det til videnskabelige Studier nødvendige Bogforraad“, kan være opnaaelig ved Siden af et uindskrænket Udlaan. Imidlertid veed man jo, at Nogle vilde, om muligt, have et saadant Udlaan snarere indrettet efter en Idee, som er hiin ganske modsat; nemlig den, allene at have Døgnets Lyst og Nutidens nærmeste Interesse for Øie; og i øvrigt handle næsten som om man gik ud paa, at saa lidt som muligt af den ældre Literatur skulde vedligeholdes for vore Efterkommere. Ligesaa falsk og barbarisk som en saadan Anskuelse vilde være, ligesaa skadelig og ufornuftig den modsatte: at ville hindre den nærværende Slægt, eller nogen følgende, i enhver fornuftig Benyttelse af et offentligt Bibliothek. Det er netop Harmonien imellem begge Principer: Brugens og Bevaringens, der udgiør Prøvestenen for en saadan Stiftelses Bestyrelse.

ypperste og største Bogskat. (Jeg vil deraf blot nævne de to Skrifter af Lacroix og Bibliothekaren Paulin Paris, som længere hen omtaltes.) Man vil næsten finde det utroligt, hvad dog er historisk sandt: at der i Aarene 1837—1849 af de franske Kamre voteredes en extraordinair Bevilling af 120,000 Francs (henved 44,000 Rbdlr.) allene for at bringe en Bibliotheks-Catalog tilveie; og at Resultatet af de i Følge heraf foretagne Arbeider ikke blev andet, end en Masse af flere hundrede tusinde saa godt som aldeles ubrugelige Titelsedler. (s. nedens. S. 259.)

De har talt et kraftigt Ord imod et for vort Centralbibliothek i Kiøbenhavn, og for alle lignende Bibliotheker i store Stæder, meer eller mindre ødelæggende System ved deres offentlige Brug og Anvendelse. Men tør vi, min ærede Collega! antage, at Deres Ord vil blive hørt? — Derom indeholder Deres skriftlige Meddelelser, med hvilke jeg modtog det ovenfor aftrykte Votum, intet. Jeg seer kun, at en Commission (i A. 1848) har været udnævnt „i Anledning af Bibliotheksagen"; at der har været foretaget Undersøgelser angaaende Udlaanet ved de to største offentlige Bogsamlinger i Kiøbenhavn; og at man i den Anledning — eller om „Bibliotheksagen" i det Hele — har æsket Consistoriets Erklæring, som, hvad Udlaanet angaaer, har været overeensstemmende med Commissionens Mening, og denne gaaer ud paa: at man, langt fra at indskrænke det, maatte befordre det endmere end hidtil — for at det Resultat kunde opnaaes, at Udlaanet fra det store Kgl. Bibliothek „yderligere fremmedes"; med andre Ord: at, om ikke flere, i det mindste ligesaa mange Bøger laantes fra bemeldte Bibliothek, som fra Universitetsbibliotheket, i Stedet for at Udlaansforholholdet nu skal være som 1 til 3.

I Følge Deres ovenfor meddeelte Ord synes baade Bibliotheks-Commissionen og Consistoriet fornemmelig at gaae ud fra det Motiv: at da det store Kgl. Bibliothek baade har „en ulige større Skat af Bøger" og et „større Personale": saa burde derfor et mere ligeligt Forhold i Udlaanet fra begge Bibliotheker tilveiebringes. Altsaa, hvad enten man efter en saadan Grundsætning vil anvende det simple Talforhold paa Bøgernes Antal, (nemlig 3—400,000 og vel omtr. 100—150,000) eller paa Personalets Tal (7 og 3) burde fra det Kgl. Bibliothek udlaanes noget over dobbelt saa mange Bøger som fra Universitetsbibliotheket; eller, hvis man gaaer ud fra det ovenfor angivne nærværende Udlaansforhold imellem begge Bibliotheker, burde Udlaanet fra det Kgl. Bibliothek være 6—7 Gange saa stort, som det er. — Jeg tilstaaer, denne Motivering har en overraskende Nyhed, hvis Anvendelse paa offentlige Bibliotheker vilde give meget besynderlige Resultater; bl. a. disse: at det, ved Frugten af Udlaanet fra et

offentligt Bibliothek allene komme an paa Tallet af de laante Bøger, ikke paa Værdi, Art eller Beskaffenhed af de Bøger, som laanes og bruges; ligeledes, at der ved Antallet af et Bibliotheks Betiening eller Personale allene maa sees paa, hvormange Bind der om Aaret udlaanes fra Bibliotheket, men ikke paa nogen anden Omstændighed, f. Ex. Størrelse, Localets Udstrækning, Catalogarbeide, Manuscriptsamlinger, eller andre integrerende Dele af et stort Bibliothek (f. Ex. i Paris, Kobberstiksamlingen) o. s. v.; endelig: at Udlaanet fra ethvert Bibliothek ubetinget maa rette sig efter Størrelsen, eller Bindenes Antal, og efter dets meer eller mindre talrige Betiening. Herved kunde man i øvrigt komme til den uventede Erfaring: at det Kgl. Bibliothek i Paris (jeg beholder denne Benævnelse, som det maaskee inden faa Aar anden Gang faaer tilbage) i Udlaan forholdsviis ikke stod saa høit over de Kiøbenhavnske Hovedbibliotheker, som man maaskee tænker sig[13].

Hvorledes nu „høiere Vedkommende" ville bringe det derhen, at „Udlaanet fra det Kongelige Bibiothek yderligere kan fremmes", og om Meningen er, at man overhovedet skal søge at drive Antallet af de aarlig udlaante Bøger høiere i Veiret, eller at man blot tænker paa at aflede endeel Boglaanere fra Universitetsbibliotheket til det Kgl. Bibliothek; derom indeholder Deres Votum (som hidtil er min eneste Kilde til Kundskab om „Bibliotheksagen") ingen videre Oplysning. I begge Tilfælde vil man ligefuldt tilsidesætte den høiere, universelle Betragtning af begge disse Bogsamlinger, men særdeles af den sidstnævnte. Man synes da at betragte den, ikke i sin Totalitet, som et Centralbibliothek, men som en Laane-Anstalt for en stor Mængde Læsere; som et Slags videnskabeligt Leiebibliothek, hvor Udlaanet skeer gratis; men hvor man dog af en eller anden Grund bør giøre sig

[13]) Man antog, inden de senere Forandringer, at Tallet af Laanerne fra Bibliotheket i Paris i Giennemsnit kunde regnes til to eller tre hundrede paa een Tid — et Antal, som maaskee ikke engang var dobbelt saa stort som Tallet af Laanerne fra Universitetsbibliotheket. Efter den saakaldte Reform har Udlaanet, og Klagerne over dets Misbrug, betydeligt tiltaget. (*Paulin Paris* l. c. p. 51.)

Umage for at have saa mange Kunder som muligt. — Jeg gientager her kun Deres egen Yttring, min ærede Ven! med en lille Forandring i Ordene (ovenf. S. 238.) Men det er ikke blot heri, at De forud har udtalt, hvad jeg vilde og maatte sige, dersom jeg skulde yttre mig over dette Spørgsmaal: hvilken er den naturlige, den fornuftige Bestemmelse, som tilhører Kiøbenhavns to største Bibliotheker, det Kongelige og Universitetets, naar begge skulle bestaae som særskilte, selvstændige offentlige Stiftelser? — Jeg behøver ikke at gientage, men kun at henvise til Deres Yttringer, hvis Hovedsum er: for det sidste er denne væsentlige Bestemmelse **Udlaan** — et almindeligt, men dog ligefuldt forstandigt og samvittighedsfuldt Udlaan; (thi ogsaa Universitetsbiblioteket er overantvordet fra Forfædrene og skal tiene Efterslægten, saavelsom Nutiden;) for det Kongelige Bibliothek derimod: **Literaturens historiske Bevaring i et udvalgt Bogforraad.** Herom deler jeg med Dem en saa stærk, paa et heelt Livs Erfaringer, Bogstudium og Bibliothekskundskab fast grundet Overbeviisning, at jeg for at hævde og forsvare denne (i Fald det var faldet i min Lod, nærmest at skulle paatage mig et saadant Forsvar) endog skulde gaae til den yderste Indrømmelse. Dersom det nemlig gialdt om en smaalig Indskrænkning af Pengemidler — dersom vi her ikke havde et af Europas rigeste Universiteter for os, som ei kan have Trang til at forringe sit Bibliotheks Dotation under det Nødvendige: da vilde jeg sige: „Man nedsætte da hellere det Kgl. Bibliotheks Fond; eller man bevæge Regieringen til at afgive et Bidrag af denne Fond til Universitetsbiblioteket, for at lønne et Par yngre Medhielpere mere ved dets Betiening; men man fordre ikke, at det Kongelige Bibliothek skulde forfeile sin Bestemmelse, forringes i sit Værd, eller endog efterhaanden deelviis gaae til Grunde, ved at ville paatvinge det Charakteren af et almindeligt Laanebibliothek — til Fordærvelse og Forringelse, ikke allene for denne uundværlige Bogskat selv; men for den rette og sande Interesse for Literatur, Bøger, alvorlig Læsning og videnskabelige Studier i det lille Danmark."

Det er en utvivlsom Sandhed: at enhver Indretning i Verden, saaledes ogsaa enhver offentlig Stiftelse, er til og virker paa den fuldkommenste Maade, naar og for saa vidt som denne Virken udgaaer fra Indretningens egen Natur, og svare til dens egen Bestemmelse. At bruge og behandle et stort Bibliothek som et „Cabinet de Lecture“, eller Leiebibliothek, er ligesaa galt, som om den private Eier eller Bestyrer af en saadan Anstalt vilde hindre eller indskrænke Afgangen dertil, ved at betragte det under samme Forhold som det offentlige Bibliothek. Dette tilhører ikke blot Staten og Nationen, under lige Vilkaar, som et Museum, et Billedgallerie, eller lignende Stiftelser; men Bibliotheket maa ogsaa, ligesaavel som disse, for at kunne vedligeholdes, hævdes i sin Rettighed og Agtelse, som national Eiendom. Denne Agtelse beroer netop paa, at man erkiender dets Værd og Betydning, og indseer, at den for en stor Deel ligger i en samvittighedsfuld Bevaring af Bibliothekets Integritet, ligesom at denne Værdi med hvert Decennium stiger (naturligviis af andre og høiere Grunde, end den materielle Forøgelse.) Om det sidste vil man vel ikke saa let overbevise dem, der mangle Evnen til at opfatte og giennemskue et saadant Bibliotheks egentlige Væsen og Forhold til Literaturens Liv og til dens Historie. Der gives jo Enkelte, for hvilke man maa forevise en stor Bogsamling, omtrent som naar man skulde føre den Blinde giennem en Malerisamling; thi ogsaa denne vilde, efter Rummet allene, som han giennemvandrede, giøre sig en Forestilling om Samlingens Størrelse — men videre vil man have ondt ved at bringe det med ham. — Lettest maa imidlertid en saadan Overbeviisning kunne vindes, naar det gielder den nationale Literatur, og dennes Bevaring i sin Heelhed for Efterslægten. Men hvo kunde besidde eller enhverve sig denne Overbeviisning, og tillige mene: at en saadan Samling skulde være bestemt, eller kunne i nogen Deel opoffres, til Brug for en enkelt Generation? Eller hvilken fornuftig Mand vilde mene, at Bøgerne i et nationalt Museum af den Art skulde betragtes som om de tilhørte et stort Leie- eller Laanebibliothek?

Dette, og meget andet, som dermed staaer i uopløselig

Forbindelse, og vedkommer offentlige Bibliothekers Bestemmelse og Brug, har været mig klart for meer end 20 Aar siden. Det er i det mindste saalænge siden jeg udviklede mine Ideer derom i et Skrift, der har fundet Veien til tydske og franske Lærdes og Sagkyndiges Prøvelse. Jeg har ikke hidtil fundet, at man har modsagt, mindre giendrevet mig i dette Punkt; det første vil man maaskee giøre i Danmark; det sidste vil man ikke kunne, uden ved Magtsprog, og hvad man ved saadanne kan udrette i Videnskabernes Rige, er dog kun korte og svage Forsøg paa at bekæmpe Sandhed og Fornuft. Disse ere ligesom aandelige levende Kilder, hvilke man kan forsøge paa, for en Tid, at stoppe eller aflede; men det varer ikke længe, inden deres stærke Naturkraft bryder alle Baand og Dæmninger, og Vældet springer atter frem i Dagen og følger sit rette, naturligeLøb. — Har ikke Historien, for at blive ved den Sag, her handles om, lært os, hvorledes ogsaa det Kongelige Bibliothek i Paris oftere har været Maalet for Revolutionens Afsindighed eller nyere Reformers Ufornuft? — hvorledes Jacobinere og Sansculotter, i Galskabets værste Tid, vilde have det lukket, ja endog tilintetgiort, eller i det mindste overgivet til en demokratisk Skiærsild? og hvorledes det siden paa flere Maader er bleven Gienstand for urimelige, uforstandige og skadelige Projectmageres Planer og Forslag? — Bibliotheket har dog overlevet baade Revolutioner, Dynastier og Ministerier; og skiøndt det har lidt endeel, ved forfeilede Ideer hos en alt for tidt omskiftende Overbestyrelse, eller ved en sig selv modsigende Liberalitet i Udstyrelse og i Anvendelse: har det dog hidtil giennemgaaet enhver Livsfare — ogsaa den, at opoffres for Architekters Egoisme.[14]) Endnu er det

[14]) De colossale Planer, man har havt til at opføre, efter et Overslag paa nogle og 20 Mill. Fr., en ny Bibliotheksbygning, paa et eller andet langt mindre heldigt Sted for Benyttelsen, havde virkelig endogsaa vundet vedkommende Underviisningsministers (Salvandys) Bifald; uagtet det egentlig ikke var meer end et Idee-Raseri, der i en vis Periode (1835—45) var opstaaet hos Visconti og flere meget gieldende Architekter i Paris. Projecterne mødte saamegen Modstand hos de rette Sagkyndige, og deres Urimelighed, deres Skadelighed og destructive Charakteer blev saa ypperligt belyst af Grev Leon de Laborde, den nuværende Directeur for det

Verdens første og største bevarede Bogskat, og man maa haabe, at det uden alt for store Tab ogsaa vil giennemgaae den unaturlige Svindsot eller Bog-Tæring, som en af Tidsalderens uheldige eller bagvendte Reformer har paaført det. — Jeg tør love mig det samme for det Bibliothek, som er og formodentlig længe vil blive det første i Norden. Endnu har det civiliserede Europa ikke oplevet, at nogen Revolution eller Reform har ødelagt, adsplittet eller forvansket et stort National- og Centralbibliothek. Vel har en stor Bogkiender og Kritiker i Bibliotheksskundskab nyligen paaviist, at en saadan Fare kan være nær ved at true Nationalbibliotheket i Paris; men man tør haabe, at netop af Faren selv, naar den, ved at vore, bliver synlig for Alle, maa det radicale Lægemiddel engang udspringe.

Det er den lærde og aandrige franske Archæolog, Stilist, Kritiker, Bogelsker og Bogkiender Paul Lacroix, mere bekiendt under sit antagne Forfatter-Navn „*P. L. Jacob*, Bibliophile," som i et af sine sidste Skrifter (Reforme de la Bibliothéque du Roi." Paris 1845) har søgt at giøre det tydeligt: at dette Bibliothek i de senere Aar gaaer sin Desorganisation, ja sin Forbærvelse og Undergang i Møde, og det ikke blot ved Udlaan, men ved Læsning paa Stedet. Det var omtrent 15 eller 16 Aar siden, at den daværende franske Minister for offentlig Underviisning og Oplysning, i Forening med det Kgl. Bibliotheks 1832 ansatte Overbestyrer, (Archæologen Letronne) kom paa den Tanke: at man ved at sætte Skranker for Udlaanet, men indrømme en udvidet og uhindret Brug af Læsning paa Stedet, vilde sørge bedre end hidtil for at opfylde den store Nationalbogsamlings

franske nationale Museum („De l'organisation des Bibliothéques dans Paris." Lettre 1. 2. Fevr. Mars. 1845) at der — især efter 1848 — neppe saa hastig igien vil blive Tale om, med uhyre Bekostning, at foretage en farlig Revolution, i Stedet for en velgiørende Reform, i Verdens største Bibliothek. Imidlertid er Grev de Labordes Historie af Ministeriernes, Commissionernes og Architekternes tiaarige Projecter, Speculationer, og Bygningsplaner — der alle gaae ud paa at rive ned og at flytte, for at komme til at bygge — yderst lærerig og underholdende.

Bestemmelse. Man maa naturligviis kiende Forholdene i Paris for at indsee, at Folgerne af dette Stridt maatte blive af en heel anden Natur, og langt mere betænkelige og farlige, end f. Ex. den frie Adgang til det store Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, hvis Læsesal under lige Betingelser, og med lige Lethed, har været tilgængelig i mere end et halvt Seculum. Lacroix lægger derimod factisk for Dagen, hvorledes den mageløse Bogskat i Paris paa den ene Side, ved aldrig at have kunnet opnaae en fast videnskabelig Organisation og et dertil svarende Catalogsystem, endnu i dette Øieblik lider utroligt i Brugbarhed[15]; og hvorledes den paa den anden Side, ved en ufornuftig

[15]) Man vilde knap troe, dersom det ikke læstes i officielle Beretninger, hvor stor og følelig den skadelige Virkning er, som en chaotisk Indretning og Opstilling af flere tildeels reent uorganiske Bogmasser, tilligemed Savnet af brugelige Cataloger, medfører i det franske Bibliothek; hvor meget Arbeide der er spildt, og hvormange Penge bortødslede, uden at hidtil (1847) noget er udrettet. Grunden hertil kan med faa Ord angives: Ministre, Medlemmer af Bibliothekscommissioner, (den uhelbige Revolutions-Statsmand Lamartine var bl. a. ogsaa engang kommen ind i en slig Commission) General-Administrateurer og Overdirecteurer, som skulde raade for Bibliotheket i denne og flere Anliggender af høieste Vigtighed, have vel oftest været berømte, lærde eller i anden Henseende udmærkede Mænd; men — de vare hverken Bibliothekarer eller Bogkiendere, hverken dannede ved et Bibliothek, eller ved Erfaring og Studium fortrolige med en saadan Stiftelses Væsen og Bestemmelse. I den Henseende er det franske Bibliotheks nyere Historie høist lærerig og mærkværdig. Det er egentlig først fra Revolutionens Begyndelse, og fra de af Confiscationer og Sæcularisationer flydende uhyre Berigelser, at Bibliothekets Overgang fra en systematisk Organisme til en tildeels chaotisk Masse af uorganiske Bestanddele, nedstammer. Det i anden Halvdeel af det 18de Aarh. begyndte Foretagende, at skaffe Bibliothekets Organisme Varighed ved en videnskabelig Catalog, var ikke langt fremrykket, forbi man vilde trykke denne Catalog (et Foretagende, om hvis ufuldkomne Opfyldelse af Øiemedet man endnu i vore Dage ikke kan blive overbeviist i Frankrige;) og siden Revolutionen har man ikke fundet Mulighed til at overvælde de umaadelige Bogmasser, der i et langt Tidsrum Aar for Aar strømmede ind til Bibliotheket. Dette bestaaer derfor (uberegnet Haandskrifterne) endnu i nærværende Øieblik af 6 meer eller mindre uordnede Masser: 1) Typographiske Sieldenheder og kostbare Bøger, der i Værdi sættes ved Siden af Manuskripter, og ikke ere til offentlig Benyttelse; (Fonds reservé; beregnet til over 20,000 Bd.) 2) Bøger, hvorover

Udvidelse af Brugsfriheden er udartet fra en Indretning til Videnskabeligheds, lærde Studiers, literair Dannelses Fremme, til at blive et Laane- og Læsebibliothek uden Betaling, for en Sværm af den franske Hovedstads utallige Ørkesløse, Dagdrivere og „Læseheste", som, for at spare nogle Rbskill. om Dagen, eller nogle Francs om Maaneden, i Stedet for at dræbe deres Tid i et Læse-Cabinet, og derved i det mindste understøtte disse nyttige og hensigtssvarende Indretninger, styrte som Sværme af Græshopper over det Kongelige Bibliothek — siden man udvidede dets Læsesale og skaffede bevægelige Ovne til at opvarme dem om Vinteren. Her kunne nu slige læsende Græshopper 5 Timer daglig gratis have et opvarmet Rum om Vinteren, et svalt og luftigt om Sommeren, en Stol at sidde paa, (naar de **400**, som findes her, ikke ere optagne) og en Roman, Reisebeskrivelse, Biographie, et historisk

forskiellige meer eller mindre brugelige Cataloger skulle findes: le Fonds porté, som Hr. P. Paris angiver til 250,000 Bd.) 3) Nyere Tilvæxt, hvorover ingen, eller kun utilstrækkelige Cataloger haves: Fonds non porté: 2 til 300,000 Bind. 4) Bøger, som slet ikke ere ordnede, og heriblandt formodentlig en Mængde Doubletter: le Résidu. 5) Nyere fransk Literatur, som maa leveres inden en Bog kan anmeldes til Salg: dépôt légal, der anslaaes mindst til et Par hundrede tusinde Skrifter, hvoraf den største Deel endnu ere uden Bind, eller kun i Omslag. Endelig 6) En uhyre Masse af Smaaskrifter, hvis Antal ansættes til en halv Million, eller endnu derover. Kort efter den ærværdige Van Praet's Død (der fremskyndtes ved et Fald fra en Stige, i hans 80de Aar) i A. 1737, erholdt Bibliotheket ved Ministeren Salvandys Bestræbelse en extraordinair Bevilling af Kamrene, fordeelt paa nogle Aar, til et Beløb af **1,264,000 Francs**, hvoraf 120,000 Francs var bestemt allene til at betale extraordinaire Catalog-Arbeider. Hvad var Resultatet af den sidstnævnte Sums Anvendelse? — Det vilde blive for vidtløftigt at berette den hele, reent forfeilede eller bagvendte Fremgangsmaade. Jeg vil kun afskrive et Par Ord, af Hr. P. Paris: I Aaret 1844, da paa lidet nær de 22,000 Specier vare opbrugte, blev der hos General-Administrateuren, Mr. Naudet, holdt en Forsamling af hele Bibliothekspersonalet, for at overlægge, hvad der nu var at giøre? „Mr. Richard (en af les Adjoints) eut seul le courage d'ouvrir un avis." Brulez, dit-il, votre demi-million de cartes (Titel-Sedler) qui pourront bien vous embarrasser; mais non pas vous être utiles." („De la Bibliothèque Royale & de la necessité de commencer & d'achever le Catalogue general", &c. par M. *Paulin Paris*, 1847 p. 35.)

Arbeide, en politisk Tractat, eller et Tidsskrift for sig paa Bordet — uden at nogen udtrykkelig Forskrift hindrer dem fra, til Afvexling at tage sig en Søvn paa Stolen, naar det skeer uden at forstyrre deres Sidemand [16]). Heller ikke er det Nogen formeent, som Aspirant til en Stol, at læse staaende, eller siddende paa Gulvet, hvilket man hyppigt kan see. For at opnaae dette, for at tilfredsstille 4—500 graadige Læsegiæsters Hunger, maa man have 7—800,000 Bind, staaende i Boghylderne — man maa lade dem optage en Plads der kunde rumme 40 Huse og 120 Boutiquer — man maa lønne og logere [17]) (foruden en Directeur) henved 20 Bibliothekarer og Adjuncter [18]) (Conservateurs & adjoints) indrullere (enregimenter) endnu større Skarer af Amanuenser og Volontairer (Employés) af 1ste, anden og tredie Classe, som „kunne lære, hvormeget en Foliant og en Quart veier“ — og give Løn og Livrée til en Flok af Bibliotheksticnere; endelig fortære (1837) et Budget af over 270,000 Francs (omtr. 100,000 Rbdlr.) om Aaret [19]), til Lønninger, til at kiøbe Bøger — hvilket man giør slet; og til at skrive Cataloger — hvilket man slet ikke giør, „pour des achats, qui se font mal, & pour des catalogues, qui ne se font pas du tout.“ Derved har man da, siden Julirevolutionen, opnaaet, at det Kongelige Bibliothek (som nu hedder det nationale) „ikke meer er til for lærde Folk, men for Enhver, som kan læse, eller vil lære det.“ (pour quiconque lit, ou apprend á lire.)

16) Det vil neppe være fornødent at bemærke, at jeg i de foregaaende og efterfølgende Linier, i en noget sammentrukket Form, benytter Lacroix egne Ord og Udtryk.

17) Ti af Bibliothekets høiere Embedsmænd have fri Bolig i dets Bygning.

18) Jvf. *Lacroix*, Reforme de la Bibl. du Roi &c. p. 18.

19) Lacroix' Angivelse af Bibliothekets Personale og aarlige Budget (p. 18 og 42) synes ikke fuldkommen nøiagtig, eller noget for høi i det første („une cinquantaine d'employés“) og for lav i det sidste. 1837 havde Bibliotheket, efter en officiel Angivelse, 9 Conservateurs, (med 6000 Frcs. aarlig) 7 Conserv. Adjoints (3000 Frcs.) 19 Employés, (fra 1500 til 3000 Frcs.) Lønningerne udgiorde i det Hele 158,200 Frcs.; den aarlige Fond til Indkiøb 77,400 Frcs.; til uforudseete Udgifter 25,000 Frc.; til Bygningen m. m. 13,400 = 115,800 Frcs.; eller i Alt 274,000 Frcs. (*Macarel & Boulatignier* de la fortune publique en France & de son administr. (1838.) T. I. p. 481—500.)

Man maa ikke troe, at dette blot er Spøg eller Satire af Hr. Lacroix. Hans Data bestyrkes ved Skrifter af Bibliotekets-Embedsmænd (f. Ex. det ovenfor anførte af Hr. Paulin Paris.) Lacroix desuden giver en meget ordentlig, authentisk, efter Giennemsnit beregnet Udsigt over de 16—17 Classer, hvori det Kongelige Bibliotheks 5—600 Læsere om Dagen, og Bøgerne, som de bruge, maa inddeles[20]. Her figurere omtrent en 50 Læsere af Journaler og Tidsskrifter; ligesaa mange Romanlæsere[21]; en 50—60 Læsere af Thiers' **Histoire de la Revolution & du Consulat** — „alle Bindene paa Bordet og altid ventende Aspiranter;“ henved 100 Stykker, som bruge Ordbøger, Encyclopædier og deslige; 40—50 Læsere af samlede Skuespil, og ligesaa mange Excerpister for Betaling af store historiske og andre Værker; 30—40, som more sig ved Kobber-Værker; ligesaa mange „**Voyageurs**“ (Læsere af Reisebeskrivelser) o. s. fr.

Vi have saaledes her et Billede i det Store paa, hvorledes man i Revolutionernes og Reformernes Hovedstad og Hovedsæde virkelig har bragt det til at ombanne Nationalbibliotheket, som efter dets Bestemmelse skulde være Videnskabernes og Literaturens Skatkammer, til et offentligt Institut for Læsere til Tidsfordriv. Vi have et lærerigt Billede, der kan oplyse os om, hvorledes det ligeledes — ja endnu lettere lod sig giøre, at undergrave et offentligt Centralbibliotheks Tilværelse eller Integritet, ved i Hovedsagen at gaae ud paa at giøre det til almindeligt Laanebibliothek, hvilket paa sin Maade kan blive endnu farligere, end at forvandle det fra et literairt Museum til en stor Læsesal. — Jeg vil ikke gaae videre i

---

20) „Cette Statistique des livres, que les lecteurs ordinaires de la Bibliothéque viennent y chercher, est non seulement le résultat d'une enquête plusieurs fois répétée sur les lecteurs & les livres; mais encore le product du dépouillement des bulletins de demandes, présentés chaque jour aux conservateurs.“ Réforme de la Bibl. p. 33. Vi bør tillige tilføie, at mange af de ved Lacroix fremhævede Omstændigheder findes paaberaabte og bekræftede i det oftere anførte Skrift af officiel Charakteer, ved Bibliothekaren Hr. Paulin Paris.

21) Nyere Romaner, enkelte Comedier, og Dagblade fra de sidste Aar gives dog ikke til Læsning.

at udfylde de øvrige Træk af Lacroix Skildring — hvorledes Bibliothekets Bøger i Hundrede- og Tusindetal opslides, tilsøles og paa andre Maader fordærves ved at tiene til almindeligt Læsefoder; hvorledes dette store National-Institut desuden lider mange følelige og smertelige Tab ved Udlaan (uagtet dette dog ikke staaer i Forhold til Folkemængden i Paris, eller til Antallet af Læsere paa Stedet — hvilket allene maa sluge flere af disse Læsere, end alle øvrige offentlige og Specialbibliotheker i Paris[22]); hvad Skade, man kan beregne at dette Statsbibliothek tilføier ikke allene de private Læseindretninger, men Literaturen, ved at bidrage betydeligt til at formindske solide Bøgers Salg, og Anskaffelsen af private Bogsamliger, m. m. Jeg vil kun i Almindelighed fremhæve, hvorledes Lacroix, i et af de skarpsindigste og forstandigste Skrifter i sin Art, baade i og udenfor Frankrige — en lille Bog, som desuden strømmer over af Vittighed, og paa hvis 151 Sider man kan finde i det mindste ligesaa mange Sandheder — tydeligt har lagt det for Dagen: hvor absurd, inconsequent, for Videnskab, Literatur og Oplysning, unyttig en Fremgangsmaade det er, at ville giøre færre, men classiske, eller gode og grundige Bøgers Læsning og Studium af deres **Eiere** sieldnere, og derved formindske Muligheden af at saadanne Bøger herefter kunne udkomme; imedens man vil hylde en indbildt Liberalitet, ved at giøre et stort National- og Centralbibliothek til et Slags Overdrev, hvor Enhver har aldeles fri og uhindret Græsningsret — nemlig, for saa vidt som han er den første til at bemægtige sig Abgangen. Thi hvad er i Grunden det frieste og liberaleste Udlaan af en meget søgt Bog — især naar det enten er en afholdt videnskabelig Læsebog, eller et yndet Digterværk, eller et godt stilistisk Arbeide i Prosa — andet, end at en saadan Bog i et Aarstid maaskee laanes til 5 eller 6 Personer, som ere saa heldige at opfange den, og derimod ikke opnaaes af maaskee 20 eller 30 Andre, som imidlertid ønske

[22]) Lacroix forsikker dette (p. 25.) Bibliothekets Beliggenhed i Middelpunktet af Paris — Adgang til ethvert Slags Læsning til Tidsfordriv, uden al Bekostning — Læsesalens umaadelige Rummelighed, og dens Opvarmelse om Vinteren: kan ogsaa være nok, for at forklare Tilstrømningen af Læsere.

og begiere den til Laans, og hvoriblandt de fleste mueligen havde langt bedre Adkomst til Laanet, end den, som det ved Lykketræf tilfaldt?

I det jeg ovenfor har berørt nogle af de nyeste Forhold ved Pariser-Bibliotheket, vil De strax kunne see, at de vel oplyse, hvor uheldige og skadelige Følger for en saadan Stiftelse en forfeilet Idee, uvidenskabelige Grundsætninger, utidige og forhastede Reformer kunne faae; men at hine Forhold fra Paris i øvrigt ikke umiddelbart ere anvendelige hos os. Det Kgl. Bibliothek har hidtil ikke lidt betydelig eller væsentlig Skade ved Læsere paa Stedet[23]; det har derimod ikke undgaaet i en Række Aar, under en liberal, og næsten uindskrænket Udlaansfrihed, at lide ikke ubetydelige Tab — hvilke man ingenlunde blot kan vurdere efter den Priis, som man efter en eller anden gangbar Taxt eller Maalestok vil sætte paa de mistede Bøger. Dette lader sig kun anvende paa saadanne, som ere i Boghandelen, som til enhver Tid, eller i det mindste med større eller mindre Lethed, inden kort Tid kunne anskaffes paa Ny. Hvad der i dette Tilfælde kan gielde om Stæder som Paris eller London, gielder ikke om Kiøbenhavn. Tusinde og atter tusinde Bøger (jeg taler ikke engang om de forsvundne eller af Tiden fortærede danske Bøger) kunne mistes, uden at her paa Stedet findes nogen Mulighed til at skaffe dem igien; eller og Muligheden maa ventes allene af den Slumpelykke, at maaskee en saadan tabt Bog efter 10, 20 Aar kan forekomme til Salg, og at man da er saa heldig, at erindre dens Tab. Det er derfor tydeligt nok, at man i Danmark bør være endnu langt omhyggeligere i at beskytte offentlige Bibliothekers Eiendom, end i de store Stæder i Europa, hvor det i det mindste indtil vore Dage, har været ikke meget vanskeligere at anskaffe gamle og ældre Bøger, (naar man undtager enkelte store Sieldenheder) end de nyere og nyeste. Og hertil vil, efter Erfaring og min Overbeviisning ikke udfordres andet, end et med

[23]) At et eller andet Pragtværk og Kobberværk lider ved i en Række Aar ofte at bæres en lang Vei frem og tilbage, op og ned ad Trapper, og hyppigen at bruges med mindre en tilbørlig Omhu — eller at enkelte Exempler kunde anføres paa Værker af den Art, hvori endog Blade ere sønderrevne: maa dog overhovedet regnes til Undtagelser og sieldnere Tilfælde.

Fornuft, Retfærdighed og Liberalitet overeensstemmende Reglement for vedkommende Bibliotheks Benyttelse; men et saadant, som med Alvor og Strenghed overholdes. Man frygte kun ikke for Ordet „Strenghed"; det er netop den, som ethvert Publicum meest agter og helst følger, naar det veed og erfarer, at den er bygget paa Retfærdighed. Man forestille sig kun ikke Publicum som ulærvilligt, naar man veileder det rigtigt og forstandigt. Det hører aldeles ikke til Umulighederne, efterhaanden at bringe det til at indsee, at et offentligt Bibliothek er Statens og Nationens Eiendom; at det tilhører ikke blot den nærværende, men enhver tilkommende Slægt; og at man i et Bibliothek ligesaa fuldt bør **agte offentlig Eiendom**, som i et Natural- eller Konst-Musæum, et Billedgallerie, eller enhver anden lignende Stiftelse. Vises denne Agtelse mindre for det offentlige Bibliothek — da ligger Skylden neppe saameget hos Publicum, som hos Bestyrelsen.

Man vil maaskee sige: det er dog langt lettere at faae Mængden til at indsee, at Naturgienstande i et Museum, at Skeletter, anatomiske og pathologiske Præparater, Conchylier, Mineralier, Mynter, Malerier, Kobberstik o. desl. ere Ting af Værdi, der samles udelukkende til Bevaring, Beskuelse og Studium paa Stedet selv for enkelte Mænd af Faget, Naturforskere, Konstnere, o. s. v. end at bringe det store Publicum til at begribe, at Bøgerne ere det selv samme i Bibliotheket, som Naturalier i et Museum, Statuer eller Malerier i et Gallerie, o. s. v. Men hvorledes skulde Publicum lære dette, naar Bibliothekernes Conservatorer ikke ere dette i Gierningen? — naar de ikke anvende samme strenge Omsorg for at beskytte og bevare deres Bogskat, som Directeurer og Inspecteurer ved Museer og Gallerier for de Skatte, som ere dem betroede? — Det maa derfor være den første Grundregel for Tilsynsmænd ved et offentligt Bibliothek — næst den, at de selv maa elske Bøgerne — at lære Andre, baade Laanere og Læsere, at agte dem. At et Reglement, som det jeg ovenfor nævnte, ved at bekiendtgiøres offentligt, burde ledsages af en til Publicum rettet Indledning, om Bestemmelsen og Brugen af et Statsbibliothek, — hos os i Særdeleshed om Betydningen af det danske National-

Bibliothek, og dets **danske Bogskat**, om den Omhu og Skaansomhed, som Bøger overhovedet, baade under Udlaan fra et offentligt Bibliothek og under Brug paa Stedet, have et ubetinget Krav paa, hvilket enhver Borger i Staten, der vil have Navn af Patriot, uopfordret vil agte, m. v. — dette anseer jeg for afgiort nyttigt, eller nødvendigt; ligesom at Reglementet ikke allene maa kunne læses paa flere passende Steder i Bibliotheket, men ogsaa overgives i det mindste til Enhver, som indtræder blandt Laanernes Tal. Naar da et saadant Reglement, med fornødne Bestemmelser af Følgerne for dem, som overtræde det, ved Sanction giennem vedkommende Auctoritet har faaet lovfast Gyldighed: da maa det ogsaa med tilbørlig Kraft overholdes. Thi skeer dette ei, da er det ikke blot de enkelte Brugere af Bibliotheket, som overtræde Reglementet, men vedkommende Bestyrere og Embedsmænd, der handle imod en gieldende Anordning; og ved saadanne Overtrædelser forurettes da ikke blot Staten og den offentlige Stiftelse, men enhver enkelt Mand, som af Pligtfølelse holder sig Loven efterrettelig.

Naar jeg nu endelig af min ærede Collegas ovenfor aftrykte Minoritets-Votum seer, at det — hvad uden Vanskelighed vil falde enhver Sagkyndig i Øine — er Dem, som har udtalt de af Fornuft og Videnskab dicterede almindelige Grundsætninger for store Centralbibliothekers Bestemmelse og rigtige Benyttelse: da kan jeg ikke andet, end i det hele være enig med Dem i den Anvendelse, De giør af disse Grundsætninger i det foreliggende Tilfælde. Jeg kan heller ikke see andet, end at Universitetsbibliothekets rette Bestemmelse er, at være et videnskabeligt Udlaaningsbibliothek, nærmest for Studerende, og hernæst for de academiske Lærere, hvis Tarv i Almindelighed maa antages, ei at kunne være hines i Veien. Men for ingen af disse to Hoved-Classer af Laanere bør det forudsættes eller antages: at de selv forsømte Anskaffelsen af saadanne Bøger, der høre til de første Fornødenheder for den Studerende saavelsom for Universitetslæreren — i Forhold til enhvers Sphære i Videnskaben. Det sættes aldrig i Tvivl, at enhver Lærling i en Skole, høi eller lav, maa være i Besiddelse af de fornødne Skolebøger; og disse maa endog meget ofte forøges

eller ombyttes for andre, i enhver ny Classe. Det vilde være besynderligt, om man troede, at en Student snarere kunde undvære de for det academiske Studium nødvendige Bøger, end en Skoledisciple, eller at Laan fra offentlige Bibliotheker kunde gjøre Besiddelsen af slige Bøger overflødig. Endogsaa et Universitetsbibliothek, der særdeles tager Hensyn til de Studerendes Tarv ved stadig Anskaffelse af Lærebøger, Haandbøger, Commentarer, Indledninger og Encyklopædier i alle Videnskaber, efter deres Fremskridt eller i Tiden forandrede Skikkelse, har dog enhver Bog kun i eet Exemplar; og den Understøttelse, Bibliotheket kan yde ved Udlaan af saadanne Bøger — hvilket ikke kan være indskrænket til en alt for kort Tid, dersom det skal have virkelig Nytte for Laaneren — kan saaledes dog altid kun tilfredsstille Trangen hos en ringe Deel af dem, som behøve Bøger. Udlaanet bliver da oftest kun et svagt og temporairt Surrogat for Besiddelsen af et eget, efter Tarv og Evne afpasset, videnskabeligt Bogforraad, som ingen Studerende kan undvære, som Ingen burde ville savne[24]. Selv et Bibliothek af den Art, kan derfor i det Hele og Væsentlige kun være til, som et **Bevaringssted for Literaturen**; og det er kun en vildfarende Mening, en ubegrundet Fordring, endogsaa til et Universitetsbibliothek, at det skulde kunne indrettes saaledes, at Udlaanet derfra kunde afhjelpe enhver Studerendes Trang til Bøger. Jeg har allerede berørt, hvor lidt et enkelt Bibliotheksexemplar af en Bog forslaaer, naar den paa een Tid er søgt af den større Mængde af Studerende i et vist Fag, som enten ikke kunne eller ville selv anskaffe sig den. Heller ikke kan et saadant Bibliothek i nogen betydelig Udstrækning antage et Laane- eller Leiebibliotheks

[24]) Det vilde være ønskeligt og velgiørende, om der ved nogle af de mange Legater, eller offentlige og private Stipendier for trængende Studerende, var tænkt paa at bestemme dem udtrykkelig og allene til Bog-Stipendier, eller til Anskaffelse af uundværlige Bøger for det academiske Studium. Man kunde sige: ogsaa disse kunde undertiden forfeile deres Bestemmelse, naar Enkelte af dem, der oppebar et saadant Stipendium i Bøger, giorde dem i Penge. Men ere Pengestipendier mindre udsatte for Misbrug, eller for at kunne tilfalde saadanne, der ikke anvende dem som de burde anvendes?

Beskaffenhed, ved at anskaffe, som det ved deslige Indretninger oftere skeer, flere Exemplarer af meget søgte og yndede Bøger. Imidlertid lod det sig vel tænke, at man ved Universiteter kunde bestemme en vis aarlig Sum til paa denne Maade at mangfoldiggiøre Udlaanet af visse Bøger, eller at anlægge et eget Udlaansbibliothek ved Siden af den større Bogsamling — hvilken nødvendigen maa dele og beholde den for alle Bibliotheker almindelige Charakteer: at være Literaturens Museer eller Bevaringssteder.

En saadan Forholdsregel troer jeg i det mindste, at De, min ærede Collega, ikke vilde finde stridende imod Deres yttrede Mening, hvorefter vort Universitetsbibliothek i det Hele fortrinligen maatte være bestemt og indrettet til Udlaan, og det navnligen for Universitetslærere og Studerende; under Forbeholb af den for begge gieldende Betingelse: at man ikke kan fordre eller vente sig meer af Bibliotheket, end at det saavidt muegligt er indrettet til at udfylde de Savn, som baade disse og hine kunne og ville føle ved Siden af deres private Bogforraad. — Men De vil da uden Tvivl heller ikke være uenig med mig i at anbefale et Middel, der i betydelig Grad kunde lette det daglige Arbeide ved et stort Bibliothek, hvor et betydeligt offentligt Udlaan finder Sted. Der gives til enhver Tid en vis Deel Bøger, en vis Kreds af den nyere Literatur, som Laanere fortrinligen attraae og søge paa Bibliotheket; og der behøves ingen lang Erfaring for at kiende denne Bogkreds, og at vide, hvorledes den Aar for Aar deels udvider, deels indskrænker sig; eller med andre Ord, hvilke Bøger der høre til de meest søgte, og hvilke der efterhaanden gaae af Cours og give Plads for Andre. Ved at samle dette Udvalg i flere Fag og Videnskaber, og opstille det særskilt i Nærheden af den Deel af Localet, hvor Bibliothekets Embedsmænd opholde sig, og hvorfra Bøger udleveres, baade til Udlaan, og til Læsning paa Stedet: vilde man upaatvivlelig ikke allene i høi Grad formindske Arbeide, Besvær og Tidsspilde ved at udtage og indsætte forlangte Bøger; men man vilde tillige forøge Letheden i at holde Hovedbibliotheket i den Orden, hvori det antages engang at være bragt. Det er en Tanke, jeg længe har havt, og som ofte er vendt tilbage. Den er

paa ny beskyrket hos mig, da jeg nu seer, at den er praktisk udført, ved Europas største Bibliothek. Allerede for flere Aar siden maatte man giøre den Erfaring ved det Kongel. Bibliothek i Paris, at selv en næsten urimelig Forøgelse af de til at skaffe forlangte Bøger tilveie antagne ikke faste Medhielpere (Employés extraordinares) var utilstrækkelig, da man, som ovenfor er berettet, aabnede Bibliotheket til Parisernes Læsning for Tidsfordriv. Man fandt da omsider paa den Udvei, i det store Gallerie, hvor der var indrettet Pladser for 400 siddende Læsere, at udflytte de fleste Værker, som der fra ældre Tider havde havt deres Sted i gitterlukkede Hylder, og at indrømme Pladsen til en Bogsamling paa 10—12,000 Bind, af saadanne Skrifter, som Erfaringen viste, at man idelígen og dagligen maatte hente og bringe tilbage. Lacroix, der saa nøie har studeret Bibliothekets nærværende store Læsepublicum, tilligemed dettes Smag og Fornødenhed, antager, at Bøgernes Antal i dette valgte Læsebibliothek er meget for stort, og kunde nedsættes til det Halve — og dette er i Paris, og under saadanne Forhold! Man kan altsaa tænke sig Omfanget af en saadan Samling endog ved det mest søgte Bibliothek i Kiøbenhavn ulige ringere; et Par tusinde Bind vilde formodentlig være det høieste, som her paa engang behøvedes. Har man engang havt den Umage, at giøre dette Udvalg, og at skaffe Plads dertil nærmest ved Arbeids- og Læse-Værelset: da vil den Udvidelse og Omskiftning af Bogforraadet, som aarlig behøves, være ubetydelig.

Jeg kommer tilsidst endnu engang tilbage til det Bibliothek, fra hvilket jeg først er udgaaet, og som jeg nærmest har havt for Øie: det store Kongelige. Jeg vil antage, at endnu for Øieblikket vil det af Dem antagne, af mig væsentlig tiltraadte Princip: at dette Bibliotheks Brug og Bestemmelse allene maatte være **Læsning paa Stedet**, ikke kunne strengt giennemføres; uagtet Kiøbenhavn siden den Tid, da det Kongelige Bibliothek aabnedes til offentlig Benyttelse (1793) har faaet over 20 større og mindre specielle Bibliotheker, foruden en Stiftelse som Athenæum — hvilket Alt er den rette og væsentlige Grund til et formindsket Udlaan fra det Kgl. Bibliothek. Men jeg antager, at en saadan Forholdsregel i det

mindste maatte indføres, og blive absolut gieldende for den vigtigste og meest uvurdeerlige Afdeling i Nordens største Bogsamling, saasnart engang det danske Nationalbibliothek faaer sin Ret; med andre Ord, naar det erholder et udvidet og mod Ildsvaade sikkret Giemmested. En saadan Sikkerhed for den danske Literatur, og for den vigtigste Deel af de Haandskrifter, som vedkomme denne Literatur, er en absolut Fordring, som Nationen har til Staten og dens Regiering. Den danske Literatur, maaskee i et Antal af meer end 20,000 gamle og nyere Skrifter, er ikke til uden paa det Kongel. Bibliothek. Skulde en saadan, en saa uvurdeerlig og for evigt uerstattelig National-Eiendom ikke fortiene — i høiere Grad end Alt, hvad det Kongelige Bibliothek i øvrigt indslutter af Kostbarheder og Sieldenheder — at Regieringen sørger for at, den virkelig sikkres for Undergang? — Og har da ikke Nationen det lige ueftergivelige Krav, at der ogsaa maa sørges for, at ikke det danske Bibliothek Aar for Aar lider Tab i det Enkelte? — Men saadanne Tab ere ligesaa uundgaaelige, som i visse Tilfælde uerstattelige, saalænge danske Bøger skulle være bestemte til almindeligt Udlaan fra det Kongelige Bibliothek. Man vil desuden let kunne overbevise sig om, at det netop er denne Deel af Bogsamlingen, hvor Bøgerne, om ikke reent forsvinde — eller gaae over i den Classe, som Lacroix kalder „les livres volés" — dog for en stor Deel vanheldes, opslides og faae et uanstændigt Udseende. Alt dette strider aldeles imod Ideen for et centralt dansk Nationalbibliothek, et Museum for den danske Literaturs Bevaring, hvor den Aar for Aar selv opreiste sit historiske Monument, og hvor dette overleveredes fra Slægt til Slægt med al den Fuldstændighed, som er at opnaae. Danske Laanebibliotheker kan privat Industrie bringe tilveie, efter enhver Tids Tarv; men et dansk Centralbibliothek kan kun eengang existere, og det med et langt andet, og videre udstrakt Formaal, end hines. I 60 til 70 Aar (omtrent siden 1785, eller siden Opførelsen af den Harsdorffske Bygning, og en egen nordisk Bibliotheksal) har den Idee levet i og ved det Kongelige Bibliothek: at her skulde være Samlings- og Bevaringsstedet for den

fædrelandske og nordiske Literatur, i sin høieste opnaaelige Fuldstændighed. Udførelsen af denne Idee, der opstod samtidig med andre Bestræbelser for atter at hæve det danske Element i Staten, ligesom i Literatur og Videnskab, fremmedes ved flere heldige Tilskikkelser. Grev Otto Thotts uvurdeerlige Donation, det Suhmske Bibliotheks Indlemmelse, den Hielmstiernske Bogsamlings Forening med det Kongelige Bibliotheks nordiske Samling, have i Forening bidraget til at give denne sin nærværende Rigdom, og en Værdi, som i Kienderes Øie giør den til Danmarks kostbarste nationale Eiendom. Men siden 1793 har denne Skat været bestemt og tilgængelig for Udlaan. Lad os ikke skuffe os selv, i at vurdere Frugterne af denne Liberalitet, hvortil der i Slutningen af det 18de Aarhundrede kunde være andre og flere Bevæggrunde, end i Midten af det 19de. De sande og egentlige Frugter for den danske Literatur maa, i denne Deel af Bibliotheket, saavelsom i dets udenlandske Skatte, langt mere søges i den danske Samlings Benyttelse ved enkelte Lærde, Literatorer og yngre Videnskabsdyrkere, end i det almindelige og offentlige Udlaan, som tværtimod afgiver en ikke ubetydeligt medvirkende Grund til den stærkt synkende Afsætning af danske Bøger, og derved til vor meer end ephemere Literaturs forringede og lidet heldige Vilkaar.

Jeg troer ikke at tage feil, min høit agtede Collega! naar jeg forudsætter, at De ganske deler min Overbeviisning og Synsmaade i dette Anliggende. De vil da tillige formodentlig mene, at Udførelsen af de ovenfor angivne Fordringer vil være ligesaa let, med Hensyn til at ophæve Udlaanet af danske Bøger (hvorimod desuden flere andre, mindre væsentlige Grunde kunne tale) som det vil have store og maaskee uovervindelige Vanskeligheder, at skaffe det udvidede, mod Ildsfare fuldkommen betryggede Locale for det danske Bibliothek, og for Haandskrifterne. Det sidste er dog ikke ganske min Mening. En Udvidelse af Bibliothekets øvre Etage, ved Hielp af en opført Udbygning over den store Tøihuussal, kan baade skaffe Bibliothekets Locale successiv Forøgelse, og de herved vundne Sale og Værelser, kunde maaskee vel, uden stor Vanskelighed og med en forholdsviis ikke meget forøget Bekostning, forsynes med et Loft eller Tag, af saadan

Beskaffenhed, at det, i Forening med Bygningens temmelig isolerede Beliggenhed, vilde bidrage til at gjøre det erhvervede Locale brandfrit. Ved en saadan Plan, der taaler en Fortsættelse i Fremtiden, som endnu mere kan sikkre Bibliotheket det fornødne Udrum („Utrymma"), uden at gjøre Udflytning nødvendig, maaskee for et heelt Aarhundrede[25]), vil De vel snarest indvende: at Tiden er den uheldigste for Udførelsen af nye Bygningsplaner af saadan Art. Det er sandt, det havde været heldigere for 10 Aar siden, at lægge slig en Plan; og den kunde i nogle Aar, med en aarlig Anvendelse af nogle faa tusinde Rbdlr., være udført. Men troer De derfor, at Planen burde opgives? — Har man ikke, fra den Side, hvor man allene vil dadle, tidt nok bl. a. søgt at kaste Misnøie og Uvillie paa den tidligere Forfatning og Regiering, fordi der, endnu ligetil 1848, anvendtes 50,000 Rbdlr. aarlig paa Christiansborgs Slotsbygning? — Her gjelder det ikke om et Slot; men om en Nationalskat, som nu er erklæret for Statseiendom. Vi tør da vente, at Staten vil finde nogle tusinde Rdlr. om Aaret, i et Antal af faa Aar, vel anvendte, paa at sørge for den danske

[25]) Jeg bør ikke forbigaae, at der engang, for 20—30 Aar siden, har været Tale om en anden Udvei til at udvide det Kongel. Bibliotheks Locale; og denne skulde have bestaaet i at forlægge Artilleriets Vagthuus, hvis Naboskab vist ikke er uden endeel Farlighed for Bibliotheket, til et andet Sted, for her at kunne opføre en ny Tilbygning. Men foruden andre uovervindelige Hindringer, som her møde, og en langt større Bekostelighed, vilde en saadan Plan ikke lade sig udføre, uden at fordærve Bibliothekets store Sal, der snart i 200 Aar har været beundret som et af de skjeldenste Bygningsværker i sin Art i hele Europa. — En tredie Plan, som kunde have store Fordele, bl. a. fuldkommen Isolering, og Betryggelse mod Ildsfare, var Flytningen af Bibliotheket til et af Palaierne paa Amalienborg. Her var for Aarhundreder Mulighed til Udvidelse ved Tilbygninger. Palaiets Indretning til Bibliothek vilde i det mindste ikke koste meer, end at opføre en ny Tilbygning Meget kunde tale til Forbeel for denne Plan, der var i sin Art radical; kun den fjerne Beliggenhed vil hos Nogle kunne afgive en Indvending; en anden vil maaskee hentes fra den tilsyneladende Vanskelighed og Farlighed i at flytte en saa uhyre Bogmasse. Ved et Par dertil skikkede Vogne og en egen Transport-Indretning, vilde den sidste Indvending bortfalde, og Flytningen kunne udføres i et Par Sommermaaneder. En Hoved-Indvending bliver derimod nu og altid: det nærværende Locales Indretning og dets Skiønhed.

Literaturs Bevaring, og for det Kongelige Bibliotheks, inden faa Aar til dets Existents uundgaaelig nødvendige Udvidelse. Jeg venter det ikke blot; jeg er fuldkommen forvisset om, at det vil skee, saafremt den danske Stat vedbliver at bestaae, og saafremt Cultur og Civilisation i Europa ikke gaae til Grunde. Med Culturen i alle Tidsaldre, og med enhver Literaturs Blomstring — hos Grækere og Romere, som i det nyere Europa — ere Bibliotheker fremstaaede, ligesom ved en indvortes Nødvendighed. Det samme Vilkaar medfører, naar heldige Betingelser indtræde, at store Centralbibliotheker danne sig paa enkelte Punkter, hos enhver cultiveret Nation. Er et saadant Bibliothek engang til, forgaaer det ikke, førend Nationen selv taber sin Tilværelse, eller synker tilbage i Barbarie og Opløsning. Men saalænge Bibliotheket er til, maa det skride frem, og saa at sige leve i og med Literaturen. Bibliothekets normale Fremgang og Udvikling, i et rigtigt Forhold til dets organiske Beskaffenhed, og efter et naturligt og consequent System, og dets Bevaring, som Literaturens fuldstændige historiske Monument: disse ere de to absolute og væsentlige Fordringer, som Fornuft og Videnskab stille til en saadan Stiftelses Bestyrere; men hvis nærmere og nøiere Udvikling jeg paa dette Sted maa forbigaae. At tilsidesætte den sidste er saameget mindre at undskylde, som denne Fordring i Ideen ganske staaer ved Siden af den første. Der ligger i det mindste en fornuftstridig Modsigelse i, at man Aar for Aar vil forøge Bøgernes Mængde, naar man tillige vilde betragte deres Tab, Undergang, eller Forvanskning, som en ligegyldig Sag.

Jeg takker min ærede Ven og Collega, fordi De har givet mig Leilighed til, om endog kun hastigt og ufuldstændigt, at kunne berøre en Gienstand, som vil høre til dem, for hvilke jeg vil leve med mine sidste aandelige Kræfter, og undertegner mig

Deres med Høiagtelse hengivne

Kiøbenhavn den 10de August 1849. **C. Molbech.**

Til (S. T.) Hr. Professor Dr. D. F. Eschricht.

Om

Baggesens tidligste, hidtil utrykte Digte,

af C. Molbech.

Det er forgieves, om nogen Retning i Tidsaanden vil modvirke en almindelig Egenskab hos enhver Nation paa et vist Trin af Cultur og Civilisation: at skienke sine classiske Forfattere, sine berømte Digtere og Konstnere, en Interesse, der strækker sig til deres Personer, deres Livsforhold, til biographiske og literaire Omstændigheder, dem vedkommende; ja endog til herhen hørende Smaatræk, der kunne synes uvæsentlige og ubetydelige, naar man vil stille dem ved Siden af Verdens- eller Folkehistoriens store Optrin, eller af mægtige politiske Charakterers Virken og Handlinger. Saaledes seer et Folk sig for en Deel aandelig repræsenteret i sine udmærkede Digtere, og kan neppe eller meget vanskeligt adskille disses Personlighed fra deres Værker, eller lade den rene æsthetiske Nydelse udelukke den biographiske og historiske. Man vil ikke blot, Slægt efter Slægt, med meer eller mindre Dybest, Smag og Bifald, tilegne sig disse Værkers Poesie, i dens mest uddannede og konstfuldkomne Skikkelse. Man vil ogsaa gierne vide og betragte, hvorledes den fra tidlige, ungdommelige Spirer har udviklet sig, paa hvilken Bane Digterens Genius efterhaanden har udfoldet sine Vinger til en høiere Flugt; hvorvidt han paa denne har fulgt sin egen Naturs indre Kald, og bevaret en oprindelig Charakteer; eller hvilke tidligere Mønstre, hvilke fremmede Indflydelser, der have givet hans poetiske Evne og Productionskraft nye Retninger, og stemt eller omstemt hans Digteraand i de forskiellige Toner og Harmonier, hvori den har yttret sig. Jo mere bevæget, jo mere afvigende fra de sædvanlige Spor og Veie giennem Livets Labyrinther Digterens Levnet har været, og jo mere eiendommelig

hans Natur har afpræget sig i dets Optrin: desto mere ville disse i enhver Enkelthed tildrage sig Samtidens eller Efterlevendes Opmærksomhed og Videlyst. Man søger jo i Almindelighed først og snarest en Commentar til Digterens Poesie og dens Frembringelser i hans Person og hans Skiebne; og der gives virkelig Digtere, (til hvis Tal f. Ex. Goethe hører) hos hvilke den individuelle Personlighed saa at sige er uadskillelig fra deres Poesie.

Det samme kan paa en vis Maade, skiøndt under høist forskiellige Betingelser, siges om Baggesen; i det mindste finder mangen usammenhængende Beskaffenhed ved hans Digterværker, som man længe kunde bryde Hovedet med at forklare, meget til sin Oplysning i den evige Uro, den ustadige og flygtige Omskiftning i hans ydre Tilværelse, den usikkre Svæven imellem Sandhed og Indbildning, imellem Ideal og Realitet, som ligge for Dagen i i hans Færd giennem hele Livet. Deri fremtræder bl. a. den fuldstændige Modsætning, hvori denne Digter staaer til Goethe, i hvis Charakteer og Productioner Eenhed, Fasthed, Selvbeherskning, Ro og Klarhed virkede i Forening med Geniets Centralkraft, og med dets beundringsværdige Evne til at give Digtningen, selv i det frieste lyriske Udbrud, Præg og Charakteer af en umiddelbar Naturplastik, med den ligesom forud givne, i det Lette og det Vægtige lige organisk faste, bestemte Skikkelse. Hos Baggesen udvikledes derimod tidligt en vis aandelig Selvmodsigelse, som aldrig kunde komme til Eenhed og Enighed med sig selv; og en stor Deel af rige Naturkræfter og yppigt sprudlende Talenter tabte sig i den bestandige Phantasieruus, hvori han svævede eller sværmede imellem Poesiens Alvor og Spøg, og som han virkelig i tidligere Aar, eller saalænge og saa tidt han blev sin danske Natur tro, var i Stand til at lade gaae op i et betydeligt og eiendommeligt humoristisk Talent. Men dobbelt uheldigt blev det for ham, da han ogsaa opgav Sprogets og Fædrenelandets nationale Eenhed; thi, uberegnet hvad han ellers tabte, saa kunde det allermindst lykkes ham, saa lidt som det lykkes nogen anden Digter, i hiin Retning at vinde et dobbelt poetisk Hiem. Den komiske Muse lærer aldrig meer end et Sprog: Modersmaalet.

Det er bekiendt, at man allerede i de ældste Digte og Digtsamlinger, som Baggesen lod trykke, finder ham, snart i Wessels Spor, snart paa en mere eiendommelig Vei, beilende til den med Lune og Vittighed skiemtende Muses sparsomt og kun Faa tildeelte Yndest. Men ligesaa tidligt finder man ham ogsaa en og anden Gang, som ungdommelig erotisk Sanger, at vove sig til Greb i de lyriske Strænge, som dog endnu hverken vare „gyldne", eller altid af saa reen Klang, som naar han i sit 18de Aar (1782) sang om „Henriette":

„Rækker Døden, Rædslers Konge,
Mod mig sine kolde Hænder,
Og det Hierte, som nu brænder
For dig, brister ved det tunge
Morderslag — mit Suk i dette
Dieblik er: „Henriette"!"

Imidlertid veed man, og det er i senere Tider bemærket i biographiske Skrifter, at den unge Baggesens første Recensent var ganske uheldig i at bedømme eller forudsige hans Digterkald, efter de tidligste Vers af ham, der trykkes mod Slutningen af 1782. („Samling af Poesier. Nytaarsgave 1783." Odense hos Iversen.") Om disse finder Recensenten (i Lærde Efterr. 1783, S. 139): „at den unge Digter, som Rygtet tillægger dem, fortiener at opmuntres til at dyrke det Fag, som Naturen har kaldet ham til, og som, saavidt man af disse Arbeider kan skiønne, er den alvorlige Ode."*) Det danske Publicum deelte dog neppe i Almindelighed denne Mening; Baggesen viste allerede næste Aar, at hans Anlæg for den komiske Poesie og den muntre Sangdigtning (f. Ex. i Visen „Hvad jeg synger og ikke synger") vare i betydeligt fremskridende Udvikling; og Publicum lagde ved en mærkværdig Subskription paa 1300 Exemplarer af de „komiske Fortællinger" for Dagen, at det havde fattet og forstaaet, hvad det kunde vente

*) Uagtet Rahbek (baade hos Nyerup og Erslev) tillægges Recensioner i Lærde Efterr. 1782—86, kan denne, i Følge den Maade, hvorpaa hans egne Bidrag til den anf. Nytaarsgave omtales, ikke være fra hans Haand. Rahbek opholdt sig desuden i Kiel og udenlands fra Efteraaret 1782 til Efteraaret 1784.

sig af den unge Student i sit 20de Aar, som Wessel paa en meget smigrende Maade havde udkaaret til sin Efterfølger. Vi kunne bemærke, at selv den korte Subskriptions-Indbydelse til denne Bog, som Baggesen 1784 lod udgaae, paa den Tid ikke kunde forfeile en vis overraskende Virkning, og viste allerede i de faa Linier Anlæg til en dansk Prosa, der kunde bebude Labyrinthens Forfatter.

Disse have hidtil været de tidligste Prøver, man har kiendt af Baggesens fremspirende Digterevne. (1782. 83.) Det har undgaaet Alles Kundskab eller Opmærksomhed, der have berørt eller behandlet hans Digterliv, at der gives en ikke ubetydelig Samling af utrykte Vers, der næsten alle tilhøre Baggesens Skoletid i Slagelse, og nærmest (dersom en udtrykkelig Aars-Angivelse er ganske paalidelig) de sidste tre Aar af denne Tid,* efter 1779 (eller hans 15de til 18de Aar.) Det vilde røbe Ubekiendtskab med Baggesens første trykte Ungdomsdigte, især i den tidligste Skikkelse, hvori de fremtraadte, dersom man i denne Samling af poetiske Exercitier vilde vente sig Arbeider, som fra Konstens, Formens eller Smagens Side røbede meer end den umodne og udannede Begynder i Musernes Konst. Det er saaledes ikke fra denne Side, de kunne have Krav paa Opmærksomhed; men de fortiene den ved det umiddelbare, af ingen fremmed eller silbigere Haand berørte, troe og fuldstændige Billede, som de give os af de Betingelser, under hvilke Baggesen har været i Stand til allerførst at øve sine Anlæg for Poesien, og hvilke Studier og Forbilleder det var, der ledede ham under de første Forsøg paa danske Riimværker; medens han i de trangeste Kaar, ved fremmed Velgiørenhed og ved nogle Stipendier, tilbragte sit Skoleliv i en meget uliterair lille Landsstad, hvor dog hans tidlige Aands-Gaver hverken bleve ubekiendte eller upaaskiønnede. Man anvender ofte megen Umage og Omhu for at samle Varianter til nyere Digteres Arbeider, eller for at kunne lægge for Dagen, hvorledes disse efterhaanden ved Omarbeidelse eller Rettelse i flere silbigere Udgaver have opnaaet en fuldkomnere og forbedret Skikkelse. Her have vi saa at sige de tidligste Læsemaader til Baggesens danske Poesie overhovedet, og i dens oprindelige Art og Natur; det er svagere, ufuldkomnere, af ham selv

forkastede Læsemaader til hans tidligste Digterliv og Digterværk. Men ligesom han dog selv engang har villet have dem bevarede, saaledes burde vi saa meget mindre indvie til Forglemmelsen et lige saa sjeldent som mærkværdigt Bidrag til Sprogets og Poesiens Historie i Danmark, der kun ved et heldigt Tilfælde for henimod 30 Aar siden undgik en uvis Skiebne.

En eller anden vil maaskee sige: hvad Nytte skal det give, at glemme disse Prøveklude, som Digteren selv bortkastede, eller hvoraf han kun beholdt nogle faa Stykker, hvis Pletter han siden afvadskede og som han tilskar i en mere regelret og zirlig Form? — Men jeg har allerede sagt: vi maae kun holde os paa det historiske Standpunkt; vi maae slet ikke tænke paa noget poetisk Udbytte for Konsten, paa nogen Forøgelse af Baggesens Digterværd, eller Digter-Berømmelse. Det er de første barnlige og ungdommelige, al æsthetisk Vækkelse og levende Indflydelse paa Aand og Smag savnende, ved forfeilet Efterligning og svag Efterdigtning af Evald, tilligemed en og anden ældre dansk Digter, snarere misledede end veiledede Forsøg i den „bundne Stiil", vi her have for Øie. Det er egentlig ikke Digteren, saaledes som han blev, vi her søge; det er Skolediscipleu Jens Baggesen, i hvis første Riim vi ville oplede Spirerne til hans tilkommende Poesie — i Fald de findes der.

Man kan med Rette tale om „bunden Stiil". Der findes næsten i alle disse Rimerier en stor Mangel paa Frihed og Lethed, en synlig Tvang og Stivhed, der røber den med Møie stræbende Lærlings Arbeidsslid, som overgik hans unge Kræfter, hans endnu kun svagt nærede Phantasie og Reflexion, og en ved Livet i en Smaastad, ved hiin Tids Opdragelse og Underviisning, indskrænkede Opfatning af den ydre og indre Verdens Forhold. I de Stykker, hvor Tanker og Ord flyde sammen med noget mere Frihed og Lethed, kan dette dog sjelden bøde paa indvortes Tomhed og Mathed. En overraskende Undtagelse i det satiriske Stykke „Sieldenheder i Naturen", hvor sammendyngede Sarkasmer ved deres Alvor, Bitterhed og gammeldags Tone snarere minde om Reenberg, Falster og Helt, end om Holberg, maa forekomme os,

hverken at tilhøre Forfatterens Alder eller Levetid. — Hvor uendelig forskiellig var i det Hele Baggesens Ungdom fra Goethes, der allerede som femten Aars Dreng, og ligesaa mange Aar inden Baggesen blev født, under besynderlige og eiendommelige Forhold havde opnaaet en Erfaring, en friere Verdenskundskab og mangesidig Dannelse for Aanden og Livet, som Baggesen behøvede sin halve Levetid for at vinde.

Det er vanskeligere i den alvorlige Deel af hans Skolepoesie — som man kan benævne den hele Samling af hans tidligste Rimerier — at opdage et beslægtet Forhold til hans egentlige Digterværker af saadan Art, end det er at finde Slægtskabet imellem Baggesens komiske Digtergaver i deres tidligste Yttringer, og i modnere Productioner. Imidlertid var der ogsaa hos DiscipIen i Slagelse — ligesom hos den ældre og aldrende Digter og vidt omvandrende Verdensmand, der altid vilde være ung, og paa en Maade virkelig blev det — en vis Grad af den samme Overspænding og Overanstrengelse, for at hæve sig til en høiere lyrisk Flugt, eller til en Pathos og Alvor, der ikke tilhørte Baggesens naturlige Digtersphære. Denne overspændte Higen og Jagen paa fremmed Grund efter høie Tanker og stærke Følelser, som blive til intet uden lyrisk Gallimathias og latterlig Afmagt eller opsvulmet Tomhed — viser sig stærkest, hvor han nu og da vilde gaae i Evalds Spor. Baggesen, i sit 17de Aar, forsøgte ogsaa tre Gange paa at være sin egen Følelses poetiske Tolk, ligesom Sorgens og Savnets, der deeltes af hans Fædreland, ved Evalds tidlige Tab. Men han kunde ikke engang her bringe det til meer, end enten ganske jævn Prosa i Gravversstiil:

„Du døde, men dit Navn skal ikke døe med dig,
Thi din Fortieneste skal aldrig Danske glemme,
Som ved hver Smiil af din Erindring skal istemme,
At du en Engel meer end Menneske var liig;

eller, naar han med Magt vilde blive elegisk, til en klangløs og smagløs Mathed i „hylende" Klage:

Saa stort et Tab! — ja Dannemark, du græder
Ved Evalds Bautasteen
Med Rette — Hyl, I Nordens Sønner! Hyler
Ved denne Digters Død" —

Det gik da ikke Baggesen i hans poetiske Barndom bedre, end Andre af Evalds Medlevende og Efterlevende. De rene lyriske Toner, som Ingen havde hørt i det danske Sprog, før i Evalds Sang, fandt ikke let Efterklang hos Nogen; de forstemte, eller alt for høit stemte, prøvede man snarere paa endnu at overbyde. Saaledes, naar den unge Baggesen bl. a. vilde skrive en saakaldet „Ode, til Phyllis", hvor Bombast og Prosa gaae Haand i Haand:

„Er jeg da skabt allene for at græde?
  Og skal Fortvivlelse
Udi mit Hierte ene have Sæde,
  Og ei Fornøielse?"

— — —

Du, ak! men du! min Siæl — mit ømme Hierte
  Skal stedse elske dig —
Om du end — Skræk! en Andens Haand begierte,
  Og vilde hade mig.
Men nei! — fly Billede, fly fæle Tanke!
  Saa uforbragelig,
Saa dræbende — —

— — Ak, med Smerte vil jeg raabe
  I Smerters tause Nat;
Maaskee — men Tvivl — nei fly! — Maaskee, jeg haabe
  At eie dig, min Skat!" *)

Intet kan være mere mislykket, end en saakaldet „Aria",

„Forvildet blandt Klipperne vandred' om
  Med tunge Trin
Den smukke Svanhvide —

Det er intet mindre end en Arie; men derimod en Romanze i 18 Stropher, hvis Forbillede tydeligt, skiøndt knap synligt med blotte Øine, maa søges i Evalds „Liden Gunver." Noget bedre

*) Man kan sammenholde det ovenanførte Fragment af den saakaldte „Ode" med disse Linier af Digtet til Wölbike (I Baggesens Biographie I. S. 25) som dog er fra 1782:

Hans Yndest mister jeg — og evig maa tilskrive
  Saa stort et Tab mig selv.
Et evigt Tab — o Gud! den blotte Tanke dræber,
  Han evig hade mig!
Fly sorte Skygge, fly! — forgieves da jeg stræber — —
  Jeg er ulykkelig!"

kan heller ikke siges om de Leilighedsdigte i Samlingen, (Liigvers, Nytaarsønsker, m. m.) som uden Evald ikke vare blevne til. En „Ode til Tordenen" skyldes maaskee andre Mønstre, og didactiske Forsøg, som „Natten", „Tanker til Himlen" o. fl. have havt deres, deels i de Tullinske Læredigte, deels i en vis Classe af det attende Aarhundredes religiøse og opbyggelige Poesie. Om flere af Baggesens Ungdomsforsøg kan det overhovedet siges, at de meer eller mindre tydeligt give en Efterklang af ældre poetiske Sangtoner og Versarter, hvori man ligesom hører det Forældede i Udtryk og Form, som dog i Efterligningen staaer meget tilbage for den primitive Reenhed, f. Ex. i Bordings eller A. Stubs Viser. Til Exempel kan anføres den nedenfor aftrykte Aria „til Phyllis." — Den nylig anførte „Ode til Phyllis" er et virkeligt Modstykke hertil, og klinger i ganske andre, mere moderne Toner. Det mangler heller ikke paa Prøver af Slagelses egentlige privilegerede „Skolepoesie", eller den, der fortrinlig var antagelig og gieldende hos Rector som Vidnesbyrd om meer end almindeligt Talent hos en Discipel i Mesterlectien. Vi lære at kiende den af to Stykker „Religionen", og „Flittighed", der begge angives som „Stiil af Hr. Rector Wøldike, paraphraseret i danske Vers;" og vi see, at det fra Poesiens Side var meget tarvelige Fordringer, som den lærde Skolestyrer giorde til slige Specimina; hvilke formodentlig dog under hans Rectorat vare ligesaa sieldne Phænomener i Slagelse Skole, som en saa usædvanlig og af Muserne begavet Discipel. Her kunde hverken den Evaldske eller den Tullinske Maneer bruges; det maatte være en ganske jævn Prosa, i et gammelt, ærligt Versemaal, hvori en latinsk Stiil kunde sættes paa Riim; f. Ex.

„For en Uvirksom er til Lærdom Veien trang;
Thi Mod og Flid maa her nødvendig samlet være,
Om man den Møie, som medfølger, ret skal bære,
Og Midlet ikke bli'er til Diemedet: Tvang."

— — — —

„Hvad skulde uden Flid udrettes i en Sag,
Hvor selv Kundskaberne fra mange Kilder hentes?
Nei, skal der Frugter af Oplysningen forventes,
Da maa den Unge vist arbeide Nat og Dag." o. s. v.

Om Rector Wölbikes Maalestok for danske Vers overhovedet kunne vi vel ikke allene dømme efter Maaden, hvorpaa Baggesen fabrikerede sine rimede Skole-Paraphraser; man veed dog nu saameget, at han vel har kiendt andre, og maaskee noget bedre Vers af Baggesen, fra denns Skoletid, eftersom Rectoren i sit Testimonium (1. Sept. 1782) bevidner: at da „ved Læsning af Digtere, og andre ved en ziirlig Stiil udmærkede Forfattere, hiin hellige Lue, som flammer i Digternes Hierte, var vakt i Ynglingens Bryst" — „bragte han det snart saa vidt, at han uden Møie (?) forfattede de skiønneste Vers,*) og det baade af muntert og alvorligt Indhold."

Det er, som vi allerede ovenfor berørte, i de muntre Stykker i Samlingen af Baggesens Skolepoesie, hvor vi baade maa søge det bedste og taaleligste — og hvor man maaskee tør finde en og anden beslægtet Rodspire til den komiske Digteraand, der siden blev Baggesens egen. Den satiriske Ironie og Sarkasmen ere stundom endog meer end skiulte Spirer. De mangle vel Sprogdannelsen, Aandsmodenheden, den skærpede Forstand og komiske Kraft, der i saa unge Aar meget sielden kan udvikle sig. Men den serten- eller sytten-aarige Satiriker eller Humorist staaer dog allerede i en betydelig Grad over Lyrikeren og den didactiske Rimer — og det ikke blot i Talentet selv, men i Brug og Ytring af dets egne, naturlige Kræfter. Allerede i Skolen, som man seer, maatte Baggesen pine og opskrue sin fortidligt halvmodne Phantasie og halvkløgtige Forstand, naar han vilde digte lyrisk og erotisk i høiere Toner. Hans Digtning for Alvor blev enten Børneværk eller rimet Prosa; man seer ogsaa at han senere reent opgav i det mindste den didactiske Alvor. I Skiemt og i Spot traadte derimod hans egen Natur frem med større Sandhed og Frihed;**) undertiden

*) Egentlig har dog vel Wölbike paa Dansk ikke villet sige meer, end „meget smukke Vers" (pulcherrimos versus — som der uden Tvivl staaer i Testimoniet) da den latinske Superlativus her ikke udtrykker noget saa stærkt, som den danske.

) Det samme finder sin Bestyrkelse nogle Aar sildigere i to samtidige Ungdomsdigte (fra Efteraaret 1783, i B.s 20de Aar.) Det alvorlige Afskedsdigt „Til Hr. H* (Helgesen) da han foer ud paa Havet" blev fort

endog med en Sikkerhed og Selvbevidsthed, der var langt over hans Aar — ligesom den, hvad man ikke vil finde uventet, var større, end den Dannelse og Smag, han i sin Skoletid kunde opnaae. Dette bliver fuldkommen klart ved enhver Sammenligning imellem et af de skiemtende eller satiriske Stykker og et eller andet elegisk eller

efter trykt i Nytaarsgaven f. 1784; tilligemed langt bedre Stykker — man behøver kun at nævne Selskabssangen „Lad Herman von Bremerne twiste" — og det har bl. a. en Mærkværdighed deri, at Digteren optog det i den mislykkede Udgave af „Samtlige Værker" fra 1801; uagtet han fandt det nødvendigt, saa aldeles at omskrive det, at knap **een** Linie er bleven som den var. Resultatet af en saa møisommelig Omarbeidelse blev dog kun det uheldige, at affecteret og svulstig Pathos i den senere, kritisk-behandlede Version er endnu langt mere kiendelig, end i det oprindelige Digt; og at enkelte Steder i dette, hvor man udhviler sig ved et simplere Udtryk af Følelsen, ere udslettede. Den polerende Kritik, som Baggesen ellers saa godt forstod at bruge, kunde her ikke lykkes, forbi den slet ikke var anvendelig. Naar B. 1783 brugte, som han bedst kunde, sine Talemaader af Nordens Gudelære, efter hvad han havde lært hos Evald: saa har han 1801 endnu villet forstærke „Walhall" og „Nastrond" ved „Midgardsormen"; men uheldigviis bragt den „brølende" Orm ind i en slettere Strophe — med den uforstaaelige, eller reent ucorrecte Linie: **„O hvi forbydes mig hvad nu kun Held jeg føler"** — i Stedet for et bedre og simplere Vers i det oprindelige Ungdomsdigt. Endnu uheldigere er Forandringen af sammes sidste Strophe, hvor det i Følge den foregaaende Mythologie rigtigere og smukkere hedder:

„Da skal **Alfader** selv staae hielpsom ved din Side,
Og med sin Arm **beskytte** dig";

hvilket 1801 er blevet til:

Da skal **min Genius** staae hielpsom ved din Side,
Og **Musen** **skierme** dig."

Hvor skulde Baggesens „Genius" finde sig en Plads i „Walhal", eller hvorledes skulde „Musen" holde det ud, naar „Midgardsormen" brøler i Stormen?

Det er langt anderledes med det komiske Digt, fra samme Tid: Baggesens tidligste **Matrosvise**; første Gang aftrykt i hans Biographie I. S. 42—46. Den er mere ungdommelig og raa i sin Form, end de senere, eller forholder sig til disse, omtrent som Labyrinthens matte Forløber (den sammesteds aftrykte **Dagbog** fra 1787) til Labyrinthen selv. Men der er dog virkelig **Baggesensk** Aand og Natur i denne „episk-lyriske" Punsch-Vise; og den er et Vidnesbyrd mere om, hvilken Vei hans rette danske Muse fortrinligen og tidligt nok viste ham.

erotisk-lyrisk Vers, eller og en af de Oder, hvori Baggesen allerede under hiin Tid vilde prøve sin lille Pegasus. Det lykkedes ham ligesaa lidt den Gang, at blive meer end høitravende i sit lyriske Ridt mod de parnassiske Høider: som det var sieldent, at han i sine modnere Aar, naar han ret vilde „sætte sig paa den høie Hest" i Poesien, kunde faae Magt med den vælige Gangergrif. Den satte sig enten i en stiv og konstlet Pasgang, naar Baggesen vilde galoppere i Odens Tact; eller den fløi løbsk med ham i de luftige Regioner, hvor han i Stedet for det naturligt Store og Sublime sielden naaede meer, end det Opsvulmede og frampeagtigt Overspændte, eller den Ordklang og Ordpragt, hvoraf især nogle af hans tydske Digte ere fulde. — Man vil overhovedet, ved historisk at giennemgaae Baggesens Digtervirksomhed, snart komme til den Overbeviisning: at det var som tydsk Digter, han især kom paa den Afvei, der førte ham bort fra Naturen — tildeels endog fra hans egen — og hvor han derimod rigeligt nærede sin overordentlig versatile, ustadige Begeistring for utallige Idealer, som egentlig kun vare det for hans Indbildning, meer end for en dybere poetisk Aand, Phantasie og Følelse. Man seer det tydeligt, baade i hans tidligere og sildigere Arbeider, at det danske Sprog og den danske Poesie, i Følge begges nationale Natur, i den alvorlige Lyrik ikke vilde danne og føie sig efter en saa ustadigt sværmende, svulmende og hvert Dieblik af en ny Kilde beruset Digteraand. — Man kunde vel i Baggesens Digterværker i det danske Sprog adskille to Hovedclasser: de, som virkelig ere danske, og de, som blot ere det i Sproget, men derimod i deres væsentlige Grund, eller i i deres Charakteer og Maneer, kunne kaldes tydske Digtninger paa Dansk. Naar man nu har sagt om denne Digter, at „han ikke levede et egentligt Liv i Tydskland"; at hans (tydske) Poesier ere „kolde og tilgiorte"; og at deres „chamæleontiske Natur ikke skienker Gemyttet nogen Ro — saaledes som Tilfældet er med al Poesie af en overveiende Formalitet" (Gervinus): da maae vi dobbelt beklage, at Baggesen heller ikke kan frikiendes for at have overført i endeel af sine modnere Aars danske Poesier Elementer i Form, i Smag og Maneer, der fiernede ham fra hans oprindelige danske

Typus og Charakteer. Paa denne Maade tabte han i Danmark, hvad man ikke vil indrømme ham at have indvundet i Tydskland.

Hvad vi her have berørt, hører dog kun uegenligt hid, og der kan naturligviis ikke være Tale om hiint Slags Dobbelthed i de tidligste Baggesenske Vers, som vi neppe engang tør give Navn af poetiske Studier; da Forfatteren selv har betragtet dem som bortkastede Læreklude. Man kan dog ikke andet end være tilfreds med, at de tilfældigviis ere bevarede. De kunne ikke frakjendes den Art af historisk Interesse, vi allerede have tillagt dem, uagtet de ganske savne ethvert Slags indvortes poetisk Værd, eller virkelig æsthetisk Betydning. Betragter man den Høide i Sprogets Dannelse, i Herredømmet over alle dets Kræfter i Vittighedens Sphære, som Baggesen efter sit 20de Aar opnaaede; betragter man den Rigdom, Ungdomsfriskhed og Lethed i et eiendommeligt Talent, som han, hvem vi kunne regne til en af de første Sprogdigtere, vort Modersmaal kan fremvise, vedligeholdt, næsten til den yderste Grændse af sit poetiske Liv: da vil det maaskee vel kunne blive Gjenstand for nøiere Betragtning og Undersøgelse, hvad eller hvormeget af disse Egenskaber man kan finde Spor af i nogle af hans „Skoledigte". Men det kan dog aldrig blive tvivlsomt, at iblandt saadanne Digterspor findes i det mindste intet af en tidlig modnet Phantasie, eller ungdommelig Genialitet. Hos den danske Digter, og i hans første Ungdomspoesie, maa man ikke søge de store Naturanlæg, som vi maae beundre i deres tidlige Frembrud og Modenhed hos en Byron — og maaskee endnu mere hos den ulykkelige Yngling, (Thom. Chatterton) i hvem man først efter hans tragiske Død kunde opdage de vidunderlige poetiske Gaver, hvis Anvendelse af en 15aarig Dreng engang satte hele England i en Forbauselse, der maa fornyes hos enhver følgende Slægt.

Samlingen af Baggesens tidligste Vers lægge tydeligt for Dagen, at foruden det, han har kunnet optage og modtage af græske og romerske Digtere, af hvis Aand og Liv der sielden bliver noget tilbage under Læsningen paa Skolebænken: har det egentlig meest været dansk Poesie, som han har taget til Mønster — eller som har udøvet nogen egentlig Virkning paa hans første Forsøg i

Digtekonsten. At han har været fortrolig med Tullin og Evald, er let at opdage; det er vel heller ikke uden Rimelighed, at ældre danske Poeter, som Bording, Reenberg og Falster, ikke have været ham ubekiendte. Overhovedet minder Gangen og Tonen i adskillige af Baggesens Skoledigte os meget om den Tid i Danmark, der ligger imellem Falster eller Holberg og Evald. Lige saa lidt som der hos Evald er noget Spor til, at den, hans Mester og Forgænger, Klopstock, ganske modsatte Wielandske Aand (naturligviis saaledes som man kiender den efter 1762) har udøvet eller kunnet udøve nogen Virkning paa vor tidligste Lyriker: ligesaa lidt findes der nogen Grund til at formode, at Baggesen før han blev Student har modtaget nogen mærkelig Indflydelse af den wielandske Muse,*) eller at han i Slagelse har kunnet blive bekiendt med andre nyere Skoler i den tydske Poesie — navnligen den saakaldte Goettingske, som derimod i Decenniet fra 1780—90, og i det paafølgende (giennem Voss, Miller, Hölty, Stolberg, Bürger, m. fl.) fik Indvirkning nok, baade paa Baggesen, og andre danske Digtere. Om en eller anden tydsk „Musen-Almanach" tidligere end 1782 har kunnet forvilde sig til Slagelse, er meget usikkert; og saaledes bliver det ligesaa uvist, om tydske Mønstre nu og da skulde have foresvævet vor unge Rimer, naar han vilde prøve paa den svulstige Styltegang, som han dog i sine Skoleaar slet ikke kunde komme til Rette med. Som Exempel paa dette Slags Poesie kan her afskrives et Stykke, der allerede ovenfor blev nævnt, den saakaldte

„Ode til Tordenen:"

Rasende, stormende
Kommer den vældige
Brølende Kæmpe;

*) Denne Digter var dog allerede, inden Baggesen forlod Slagelse, i det mindste bekiendt ved Fastings Oversættelse af „Musarion", (Kbh. 1776) der i Sprogets Correction staaer tilbage for den samtidige Wessels originale Arbeider; men fortiener Opmærksomhed, som et af de første Forsøg paa at overføre den wielandske Lethed i Tone og Stiil i danske Vers. Jeg antager dog, at Baggesen neppe i sin Skoletid har kiendt noget til Fastings Oversættelse.

Sorte forsvøvlede
Skyer omgive ham.
Mørk er hans Throne.
Skiult udi Hvirveler,
Skræk, Død og Angester
Lyner omkring ham;
Zittrer, I trodsende
Skyrakte Kaukaser,
Zittrer for Kæmpen.
Skiælv for hans mægtige
Arm — du Ophøiede!
Snart rammer Straalen.
Alt dundrer styrtende
Hiin høit optaarnede
Steen-Pyramide.
Hør! Kæmpen nærmer sig.
Skræk! o han knuser mig!
Skiul dig, o Musa.

Der var en umaadelig Afstand imellem dette og „Tordenen paa Toppen af Grimsel"; og saaledes er det omtrent med alle de andre lyriske Sager blandt Baggesens Skolepoesier, at vi have vanskeligt ved at gienkiende Spirerne af den tilkommende Digter — endog i hans første Periode, eller i Studenterdagene (1782—87.) Man seer, at det var først i Kiøbenhavn, hvor en høiere Vækkelse i Aand, Tanke og Følelse, en større, mere udvalgt Omgangskreds, og en rigere og lettere Adgang til nyere Literatur-Skatte, førte Baggesen paa den Bane, hvor han — i Begyndelsen dog uden overraskende stor Hurtighed i Fremskridt — tilegnede sig Smagens og Sprogdannelsens første Præg i de Digte, man hidtil har antaget og kiendt som hans tidligste. Disse maae (saavidt bekiendt er) søges i den nævnte poetiske Nytaarsgave fra Odense for 1783, S. 18—36 („Epigrammer"; „Til Henriette", „Ode til Venus", „Til Dorine paa min Snuustobaksdaase"; formodentlig ogsaa de to Stykker „Til mine Venner" og „Efter Horaz" Od. I. 1. S. 26. 28.) Af dem gienfindes (overeensstemmende med Nytaarsgavens trykte Text) Epigrammerne, (endeel flere end de trykte) „Til Henriette", og „Oden til Venus", i Slutningen af vor haandskrevne Samling, som herefter kunde henføres omtrent til Aaret 1783. Imidlertid maa bemærkes, at

Samlingen tillige indeholder Digte fra den senere Iversenske Nytaarsgave for 1784 (nemlig S. 66 „Drømmene, Hr. P*** (Pram) helliget"; S. 30, „Ode til Musen", efter Horaz, I. 26, S. 91 og „Den sovende Zemire, eller Synet," hvis Overskrift her er „Til Zeline." De tre sidstnævnte Stykker have nogle faa Varianter, som Afskriveren senere har udstrøget og rettet efter Nytaarsgavens trykte Text. Hvad deraf kan fortiene at bemærkes, er at Dorine (i „Drømmene") først har hedt Marine (s. Baggesens Biogr. I. S. 28); at „Wielands velsignede komiske Fias" (Ode til Musen;) i den skrevne Text tilhørte Bürger;*) at S. 30 den „horazikse hellige Muse" her var en „pimpleisk", og den „søde Gudinde" (S. 32) en „Pimplea"; endelig, at hvor det trykte Digt har: „Sangen bliver teutisk og vild", har den skrevne „skurrend' og vild." — Disse og flere Omstændigheder bestyrke det end mere, at Afskriften er giort efter en Original, der uden Tvivl har været den første Samling, Baggesen selv (formodentlig 1782 eller Begyndelsen af 1783) har giort af sine Ungdomsarbeider, og hvis samtlige 42 Artikler han (paa nogle af Epigrammerne nær) har forkastet. De ovenanførte 5 sidste (Nr. 43—47) har han derimod uden Tvivl enten senere tilføiet sin originale Samling, eller de ere blevne det i Afskriften. At denne (hvis Titel er: „**Jens Baggesens Poetiske Stykker, skrevne i det 15de og 16de Aar i Slagelse: Udskrevet af Ditlev Eggersen**") er fuldstændig eller sluttet, sees af det paa Bagsiden af Titelbladet anbragte Indhold med Henvisning til Sidetallene (fra 1—108) i Haandskriftet. Dette opdagede jeg for nogle og tyve Aar siden (uden Tvivl imellem 1820—23) paa en af de sædvanlige blandede Bog-Auctioner her i Staden, hvor det kiøbtes i et Bundt med flere skrevne Sager, og bevares nu paa det Kongelige Bibliothek. — Jeg troer bedst at oplyse de foregaaende Bemærkninger ved hernæst at meddele i nøiagtige Aftryk saamange af de utrykte Stykker i Haandskriftet, at de kunne afgive tilstrækkelige Prøver paa de forskiellige Arter af Baggesens Skolepoesie, der fremtræde i den ovenfor omhandlede Samling.

---

*) Dette er saaledes det tidligste Exempel paa Baggesens bekiendte Skik, nu og da at indsætte og afsætte Digternavne i sine Arbeider.

1. Ode til Phyllis.

Du som med Lænker først mig bandt i Amors Skiød
Da dine Öiekast med mine sammenmødtes,
Og — hvilket Öieblik! — den Tiid min Siæl henflød
I Dig, min anden Siel, og til Dit Hierte fødtes.

Dig er det, Deiligste! Dig er det som min Siel
I fand Oprigtighed allene vil tilbede,
Og for hvis Önskers Maal og dyrebare Vel
At tusind gange døe ieg stedse er tilreede.

Thi Du Elskværdigste i Evas's Døttres Tal
Behersker eene det, som jeg dig eene giver,
Og som skal bristende endog i Dødens Qval
Tilbede Dig — hvis jeg bestandig er og bliver.

---

2. Aria til Phyllis.

Ach Himmel! hvi er Du saa vred?
Hvad synder en Elsker mod dig?
Som gandske af Livet er kied,
Fordie han ei lever for sig.
Er det Dig saa kiert at Du kand
Optænde i Hierter en Brand,
Og satte Du mig paa en Öe
Allene for stedse at døe?

O! skiønneste Phyllis! for Dig,
Du Jordens fuldkomneste Ziir,
Besiæles et Hierte i mig,
Som stedse at elske vedbli'r.
O! Du, hvis Guddommelig Smiil
Indskiød i mit Hierte en Piil,
Giør at jeg, som næsten er død,
Velsigner den Dag jeg blev fød.

Du skiønnest i Nymphernes Tal!
Som alle fordunkles af Dig,
O! vidste Du ikkun hvad Qval
Din Skiønhed forvolder hos Mig:

Ja kiendte Du ikkun den Ild,
Som brænder for Phyllidis Skyld,
Saa troer jeg Din Dyd dig forbød
At see paa Din Elskeres Død.

O! Himmel bønhør dog mit Raab,
Vær ikke saa grusom mod mig!
Nedtryk ei mit skielvende Haab,
Som fæstes allene til Dig.
Giør ved mig hvad andet du vil,
Forfølg mig imens jeg er til,
Din Malurt skal smage mig sød
Forsukkret i Phyllidis Skiød.

---

3. Ode til Venus.

O Søde Venus hør min Bøn!
Cytheriske Gudinde!
Beskytter for det smukke Kiøn,
Og Kierligheds Fyrstinde!
Du som har allerstørste Magt
Til at forene Hierter;
Men dig dog stedse ta'er i Agt,
At dermed følger Smerter:
Vil Du da længer plage een,
Som kiedes ved at leve,
Fordi Du Grumme! er saa seen
Og la'r i Frygt ham svæve.
Men med det Onde troer jeg ey
Jeg kommer nogen Steder,
Derfor ta'r jeg en anden Vey
Og Dig, Gudinde! beder
At Du tilgiver, at ieg nu
Mig nærmer til din Throne,
Og ydmygst beder Dig at Du
Mit Haab dog vilde krone.
O viis Dig da mod mig saa blid
Velgiørende Gudinde!
At al min Kierlighed og Flid
Gienkierlighed kand vinde,

Og lad din Søn den Vinged' Gud,
Som mig at elske lærte,
Sin Piil allene skyde ud
I min Gudindes Hierte.

---

7. Aria.

Forvildet blant Klipperne vandred' om
Med tunge Trin
Den smukke Svanhvide, da Maanen fremkom
Med dødbleg Skin.
O! var ieg, o! var ieg kun hos dig, min elskte Manfred!

Taus vandred' hun om i den vilde Ork
Forgrædt og mat;
Da sortnede Skyerne — Himlen blev mørk
Som sorten Nat.
O! var jeg etc.

O Manfred! O Manfred! hun sang og græd,
O vidste du
Hvor angest jeg er for dig og ræd,
Hvor er du nu?
O! var ieg etc.

Jeg tørsted, du saae det og ilede,
Uvis hvorhen —
At finde en Kilde — Men Manfred, o Ven!
Kom ei igien.
O! var ieg etc.

O Smerte! min Elskte maaskee er dræbt,
Og, Skræk! af mig.
Thi længe forgieves har ieg nu stræbt
At finde dig.
O! var ieg etc.

Saa sang hun — de ømmeste Taarer flød
Ved hvert et Ord;
Da buldrende Tordener Sangen afbrød
Og Ild nedfoer.
O! var ieg etc.

Skiøn Jomfrue hun iled' til Skoven hen,
Til Egens Skiød —
Da lumrede Skyerne — Himmelen
Blev sort og rød.
O! var ieg, o var ieg kun hos dig min elskte Manfred:

Thor gloende Pile lod regne ned
Med Knald i Knald,
Da slog hendes Hierte, og zittrede ved
De grumme Skrald.
O! var ieg etc.

Igiennem Buskene listed' sig
En Røver grum —
I Mørket ved Lynedens (sic) bange Skin
Hun saae han kom.
O! var ieg etc.

Høit brølede Tordenen — Thor var vred
Og Skoven skialv
Ved Braget, naar Straalen fra Himmelen ned
Til Jorden faldt.
O! var ieg, o! var ieg :,:

O! Øieblik! — Røveren nærmed' sig
Og Skræk og Død
Og Torden og Storm — og Ild — og Skrig
I Skoven lød.
O! var ieg, o! var ieg :,:

Halvdød af Skræk slog Hun Øine op
Og saae sig om,
Da ravede Træernes zittrende Top,
Men Manfred kom.
O! var ieg, o! var ieg :,:

O Røver! uddrag kun dit skarpe Sværd!
Og dræb kun mig!
Men var kun min Manfred, var han kun her
Han knuste Dig.
O! var ieg, o! var ieg :,:

Ha styrt, saa tordnede Manfred, Kielv
Forvovne, døe!
Forsvar Dig! see her figter Manfred selv
For Manfreds Møe.
O: var ieg, o! var ieg kun hos dig, min elskte Manfred.

Sit brede Sværd hver af Balgen drog,
Og nu det galt —
Men Røveren ved Slaget, stiøn Manfred slog,
Til Jorden faldt.
O! var ieg, o! var ieg :,:

Til Jomfruen ilede Helten nu,
Halv flyvende,
O! raabte hun, Manfred! Og Du — og du
Er levende.
O! var ieg, o! var ieg :,:

Hand tog Hende op paa sin feyrende Arm,
Omt til sit Bryst:
Hvor fyldtes de Elskendes kiælne Barm
Med lutter Lyst.
O! var ieg, o! var ieg :,:

Nu klarede Skyerne — Maanen brød
Mildt smilende —
Nu flygtede Røver og Torden og Død
Bag Klipperne.
O! var ieg, o! var ieg kun hos dig, min elskte Manfred.

---

9. Til Sylvia.

O Tempora!
In omni modo ferrea!
Jeg er — men tør ieg sige det?
Med Skam at tale om — Poet.
Og — det som endnu værre er
Jeg er — Jeg er forliebt desværr'!
Infelix autem — itaqve
Jeg klager over Tiderne.

O Tempora!
Ut ante dixi — ferrea!
Naar skal jeg naae mit Elskovs Maal?
Min Skiønnes Hierte selv er Staal!
Var nu mit Hierte kun af Flint,
Saa skulde jeg slaae Ild gesvindt,
Og raabe høit: O! Tempora!
In omni modo — ignea!

Sed rideo,
Et qvidem plane sentio,
At jeg forandre maa mit Raab
Og demittere ald mit Haab;
Thi jeg til Flint ei blive kan,
Og derfor vil det ei slaae an!
Iam qvid sit Amo sentio,
Sed qvid sit Amor nescio.

O! Sylvia
Pars cordis mei maxima!
Lær mig, saa faaer mit Hierte Roe,
Kun Amo udi Passivo!
Siig, skiønne Lærer! siig til mig
Kun dette Ord: Jeg elsker Dig!
Sic qvid sit Amo sapio,
Et qvid sit Amor sentio.

O! utinam!
Qvid sit amari sentiam!
Thi det en Jordisk Himmel er,
At elske — og at elsket vær' —
Naar Du, min Engel! elsker mig
Saa er jeg Englelyksalig.
Hvor sød en Conjugatio
Er Amo udi Passivo!

Exaudi me!
O! diva Venus! precor te.
(Jeg skal som en erkiendtlig Ven,
Gudinde, tiene Dig igien)
Skaf mig et Riim til Sylvia!
Og — dette Riim er hendes Ja. —
Tum alte clamo: Tempora
Ter ignea et aurea!

10. Ode.

Evigherlige Guds Søn,
Du som kiender dette Hierte,
Min Fortrydelse, min Smerte,
Bøy Dit Øre til min Bøn!

Lad mig nyde dette Brød
Og den Viin, som Du mig skiænker,
For at bryde Syndens Lænker
Og at tænke paa din Død.

Til din Ihukommelse,
Til din Døds — dit Blods Erindring —
Til en salig Trøst og Lindring
Dyrebare Frelsere!

Til min Troes Bekræftelse,
Til en Trøst i Dødens Time,
Naar utallig Synder stime,
True med Fordømmelse!

Til et Skiold mod Morderen,
Mod hans helvedgloend' Pile,
Til i Modgangs Storm en Hviile,
Til et Pandt paa Himmelen.

Rustet ved din Arm jeg staaer,
Synd og Helvede bekriger,
Kiæmpen selv tilbage viger —
Og jeg Seier-Krandsen faaer!

---

14. Religionen. (a)

Elskværdig Religion! Du Moeder til ald Dyd,
Dig er det Mennesket allene maa tilskrive,
At det kand dydig her, og hist lyksalig blive,
Du sande Kilde til de Dødeliges Fryd!

Ja, hvad er Mennesket, naar det ei kiender Gud?
Hans Almagt, Viisdom bør henrykke os som Skaber,
Og i hans Godheds Svælg vor heele Siæl sig taber
Naar vi beskue Ham, adlydende Hans Bud.

(a) Still af Rector Wöldike, paraphraseret i Danske Vers.

Thi manglede Vi dig — Du Foster af ham selv!
    Vi vaklede som Rør ved Vindens sagte Susen,
    Som Skibet uden Roer blandt Klippe-Bølgers Brusen,
Henrevne af vor Flid (?) som af en stridig Elv —

Ved dig allene kand vi Dødelige naae
    Det os bestemte Maal, for hvilket vi er skabte,
    Det Eden — Paradiis, som vi i Adam tabte,
En salig Evighed naar Verdener forgaae. —

Vort Liv blev selv en Død, om vi ei kiendte Dig:
    Den Sindets Roelighed, som dine Sønner fryder,
    Blev ikke os til Deel — vi kiendte ikke Dyder,
Og kort, vi tabte Alt som giør os lykkelig —

Lad hiine Hyklere, som ikke kiende Gud,
    Kun prange uden Dig med blot udvortes Dyder,
    Som naar de prøvet blier, er kun forgyldte Lyder,
Hvis Glands forsvinder og ei holder Prøven ud —

Lad dem en indbildt Fryd i Lykkens faste Skiød
    Kun nyde — denne Lyst vedvarer sielden længe:
    Ulykkelige da (de?) som maae til denne trænge,
Ret som et Stierne-Skud, hvis Fødsel er dets Død —

Ney — Kundskab om en Gud og hans Bestyrelse,
    At elske ham som god — og frygte som retfærdig,
    Giør eene Mennesket sin store Skaber værdig —
Hvo ikke kiender det, er ikke Menneske.

Saa lære vi af dig, vor dyrebare Skatt,
    Den sande Viisdom, som et Menneske bepryder —
    Og ved at føele dig, de himmelreene Dyder,
Som herligst lyse frem i Prøvelsernes Nat.

---

15. Tanker til Evigheden.

O mihi præteritos referat si Iupiter annos.

Frisegt dig nu, min Siel, fra Mammons Trælles Aag,
    Fra Verdens Tumle-Sværm, — fra hine tunge Lænker,
    Som Tankens Flugt til den Alvidende indskrænker,
Af disse riv dig løs, og lær at blive klog.

Kig ind i Verdens Ork — forundre dig og see
En Sneeforsølvet Mand at løbe om i Blinde,
For en poleert Metal, for Glimmer-Sand at vinde,
Og som forvilder sig i Gierrigheds Allee —

En anden, som i Viin sit sande Gode seer,
Og stedse fylder sig med lutter stærke Drikke,
Og skiønt hand lædsker sig bestandig, slukkes ikke,
Indtil hand endelig kand ikke drikke meer —

Hist gaaer en modig Siel og kiender sig ei selv,
Hand bryster, giør sig til paa sin Indbildnings Regning,
Og paa sin Vigtighed giør en anseelig Tegning,
Henrevet af sit Mod som af en stridig Elv —

Betragt den Unge hist, som, i Sireners Skiød
Henslumrende sit Liv, fortærer sine Dage
Fra den Tid førend han endnu fik Skieg paa Hage,
Til hand omsider faaer af Podagra sin Død —

Men flye min Siæl og see til hiine ikke meer;
Tag frem et andet Speil, som dig ved Synet leeder
Til at betragte de umaalte Evigheder,
Som vil modtage dem, som hist i Vellyst leer.

Hvad, naar de vogner op ved Evighedens Dør,
Naar Tiden er forbie — hvis Vingers sagte Susen
Blev ikke hørt af dem blandt Vellyst-Bølgers Brusen,
Naar de skal ønske den, som de har misbrugt før:

Hvad Scene bliver da — min Muse! skielve Du! —
Og du min Siel: — og du skal være her tilstæde
Ved dette fæle Syn, hvor Engle selv maae græde —
Forskrækkelige Dag — forfærdelige Nu! —

Naar de skal stilles frem for ham som Dommere,
De nyelig spottede med en forhærdet Tunge:
Naar de skal see ham der — ham — som de giennemstunge,
Da vil de raabe — Ak! men alt forsildig — Vee!

Vee os, at vi, o Tid! at vi misbrugte dig —
O! havde vi endnu et Øieblik tilbage
Af de mangfoldige i Synd forsvundne Dage —
O! at vi kunde døe, og blive Intet liig! —

Forbandet Øieblik, som os udviklede
    Fra intet til et Liv, fra Liv til evig Jammer,
    For evig rase her i Millioner Flammer,
O Synd! — Samvittighed! — O Dommer! — Helvede! —

O! grumme Skaber, hør! — Formild vor strænge Dom —
    Naar vi har raset her i tusind Verdens Aldre,
    Lad da din Vredes Hevn i tusind Tordne knaldre,
Og dræb — og styrt os i det Mørk', hvorfra vi kom.

17. Til Bagvaskeren.

Til Eder sigter dette, I alt for Nedrige!
Som stedse vil hudflette de bedre tænkende,
    Og som skal altid hakke paa Eders Næstes Bag,
    Da I dog burde pakke Jer bort fra andres Sag.

Slig røde Helved-Hunde og Dievlens Famuli,
(Hvis Rige gik til Grunde, om han dem ei stod bi)
    De skal mig dog ei brille, det dievlesaaete Frøe,
    Jeg selv skal tie stille og lade dennem giøe.

Om mig Pasqvinus bider, det giør mig ingen Meen,
Om han end paa mig slider, som paa et pillet Been.
    Lad dem kun om mig sladdre, og sige hvad de vil,
    Og Sandt og Løgn udpladdre; Jeg tier og hør til.

Naar Himlen selv kan skaane de værste Spottere,
Skuld' ieg da ikke laane dem Ørene og lee?
    Lad det end noget vare, der kommer nok en Dag,
    Hvorpaa de skal forsvare sig udi denne Sag.

Hvad mon de da vil sige, naar de skal stumme staae,
Og ei kan Aarsag give, hvorfor de sladdred saa?
    Hvor vil den Ende blive for disse, naar de skal
    Sig hisset evig give i Helved-Pølens Qval!

I denne Qvals Ulykke vil Tungen faae sin Deel,
Naar de skal denne tygge og mase ud som Meel.
    Da vil de denne slide, hvormed de andre sleed,
    Og hisset evig bide, for de hverandre beed.

Da vil de først erfare: At der er Nytte i
Sig selv at tage vare, og lade andre frie;
    Samt at man burde lære den Regel noget før,
    At lade andre være og feie for sin Dør.

20. Tanker til Himlen.

Opsving Dig nu min Siæl, forsøg at fatte
Det, som er oven til,
Serafers Lyst og hine store Skatte,
Og Engle-Chorets Spil.
O! Lad os flye fra dette mørke Fængsel,
Hvor Ønsker stedse døe,
Hvor selv Lyksalighed er ikkun Trængsel
Og hvor alt Kiød er Høe.
Hvor det, at leve, er kun lutter Møye
Og Livet selv er Død.
Hvor den lyksalig er, som alt kan døye,
Og som er aldrig fød.
Hvor Synd og Ondt allene haver Sæde
Og Ulyksalighed:
Hvor man er sadt allene for at græde;
Hvor Alt Uroelighed
Opfylder — Kort, hvor man bør ikkun skatte
Den for ret lykkelig,
Som i sit Liv den Sandhed ret kan fatte
At han er dødelig.
Fra denne øde Ørk, fra denne usle Klode
Og melankolske Øe
Hvor Falske ikkun sees, hvor Slanger rode,
Og hvor Fortvivl'de døe,
Vil vi da flye til hine høye Himle,
Hvor al Bedrøvelse
Forsvinder — der, hvor Millioner vrimle
Af glade Salige.
Og vid — og vid, hvor ingen Sorg skal plage
De Herligskinnende,
Som der alleene lutter glade Dage
I Evighed skal see:
Vid hvor Cheruber og Serafer priiser
Den Evigherlige,
Og hvor udvalgte Sieles Øine viiser
Glands af den Evige.
Og vid — og vid — og vid — O! ney — mit Øie,
Det alt for fordiske,
Forblindes her ved Glandsen af den Høye
Og Verd'ners Skaberé.

O store Øyeblik! hvor høyt at skue
Alfaders Majestæt!
For hvilken Kielver, naar Han kun vil true
Al Adams Yngle-Æt,
Hvis Vink allene giør at Verdner ryste,
Ja falde og forgaae —
Og ved hvis Nik de sorte Skyer briste,
Og Tordener nedslaae.
Den, som ved Bliv frembragte Myriader —
Umaalte Verdener —
Altings Regent og Aanders store Fader,
Hvis Dage evig' er:
Den, ved hvis mindste Ord, som af ham sendes
Naar Tid forsvunden er,
Alt falder — og i Evighed opbrændes
Al Firmamentets Hær —
O! hvilken Majestæt! — Hvor stort! — hvad Øye
Af svage Jordiske
Kand skue Thronens Glands — og see den Høye
Udi sit Værelse? —
Ney! — Dødelige! bort! — Skield ved at røre
Ved Saligheders Hav —
Kun da — naar du i Skyerne skal høre:
„Kom frem udaf din Grav!“ —
Kun da — o Fryd! — Kun da — da skal du taale
At see den Herlige
I al sin Glands — og selv med Øyet maale
Serafens Følelse. —
O salige Minut! — min Gud! ieg taber
Mig i den søde Lyd,
Naar ieg skal skue Dig — og see min Skaber,
Som skabte mig til Fryd! —
Bort Verden! — Flye Jord! — Naar ieg dig betragter,
Du Slavers Gud, o Guld!
Blot Glimrend' Sand! — o Støv! — Jeg dig foragter,
Dit Væsen selv er Muld.
Bort Skygger! Flye! — Forsvind! — Og lad mig nyde
I stille Roelighed
Den søde Tanke; at ieg vist skal fryde
Min Siel i Evighed! —
O Øyeblik! — hvor stort! — hvor godt! — hvor mægtigt!
Hvor ubegribelig! —

O Hav! — O Svælg! — O Glæde! — og hvor prægtigt
Min Gud! at skue Dig —
Synk i min Siæl! heelt — lad den gandske smage
Sin heele Salighed!
Jeg svimler! — Ney! — I Tidens korte Dage
Skal Tanken have Sted:
Naar ieg skal komme der, hvor Engle siunge
I sød, harmonisk Klang,
Om Dig — og om din Godhed — hver en Tunge
En evig Ære-Sang!
Der, hvor utallige udvalgte Siæle
Paa Harpen altid slaaer —
Hvor: **Hellig** — kun opfylder hvert et Mæle,
Som for dit Ansigt staaer.
Der hvor Jeg Er i Stolen haver Sæde,
Der hvor hans Throne staaer —
Der hvor Jehovas Ansigt alle glæde,
Og der hvor Lammet gaaer.
Der hvor de mægtige utalte Hære
Af **Herrens** Vældige
Istemme Dag og Nat Algodheds Ære,
Og raabe altiid: See! —
Hvor Lyden af Cherubens Harpe klinger
Af evig Godheds Magt,
Hvor Salige blant Englene sig svinger
I Engle-hellig Dragt.
Der hvor de Fire Dyr i hellig Orden
Staaer ved Alfaders Stoel,
Fra hvilken udgaaer Lynet, Røst og Torden —
Der hvor den rette Soel,
Den Førstefødde — Dragens Overvinder,
Den stolte Løve staaer —
For hvilken, naar han taler, Himlen svinder,
Og Verdener forgaaer. —
Stor er Han — Mægtig — Værdig at modtage
Den Lov fra Magterne:
Priis, Styrke, Magt i Evighedens Dage
Skee Ham, Den Herlige!
Han, som har Mørkets Kiempe evig bundet
Dybt i Afgrundens Skiød —
Lov skee ham evig — Løven haver vundet! —
Føel nu hans Magt! — o Død! — o. s. v.
(Hele Digtet har 160 Linier.)

24. Til Conrektor Borch.

I Anledning af Fredagen den 2den Februar, 1781.

„Tør vi ombede Dig, Du Musernes Fyrstinde!
Du dine Yndlinger i Dag vil skaffe Lov —
Maaskee Du selv kan Hr. Conrektor overvinde,
Som vores forrige Begiering reent afslog.
Saa skynd dig — Tiden ei tillader dig at lente,
Ophold ham ikke med formegen Pølse-Snak!
Siig ikkun dette: at vi alle samlet vente
Vort Ønske opfyldt, at vi Ham kan sige Tak.“

Calliope igien bedrøvet kom tilbage
Med denne Tidende:
At Alt forgiæves var, vi maatte tage
Igien til Bøgerne.
Dog sagde Hun: Jeg veed og alle viide
At gode Ting er tre;
Forsøg endnu engang i Steen at bide —
Og gav sig til at lee.
Gaae, sagde Hun, og siig Ham at jeg tager
Paa min Samvittighed,
Den svorne Eed, om det Ham saa behager —
Og Vi igien afsked.

---

26. Sieldenheder i Naturen.

En Konge, som ei troer sig selv sin Lov at være,
En Hofmand andre som ophøiet roelig seer;
En Herrens Tienere, som lever som han lærer,
En som har meer end nok; og ønsker ikke meer —
En Dommer, som sin Dom ey efter Gaven retter,
En Rabulist, som har et Lod Samvittighed:
En Kiøbmand, som paa Løgn sin Siæl i Pant ei sætter;
Et Sted i Verden, hvor ei Narrerie har Sted.
En ung Parnassi Søn, som ei sit Vid velsigner,
En nylig-bagt Student, som veed sin rette Priis.
To Ting hinanden som i alt fuldkommen ligner,
En Tosse eller Nar, som ikke troer sig viis —
En ung Studerende, som er bestandig flittig,
En Pige, som er Møe, naar hun er Sexten Aar;

En vittig Ung, som ey veed selv at han er vittig,
  En gammel Studios, som ta'r sig ey en Taar.
En gammel Enke, som en Time er fra Speilet;
  En Nar, som ikke sig udmærker ved at lee.
En Last, som Rabener har ikke giennemheglet;
  En værre Bye at boe udi end Slagelse.
Et Menneske, som har bestandig gode Dage,
  Og endnu fieldner' En, som veed at bære dem;
Et Menneske — Et ens, som alle kand behage,
  En Nar, som reiste til Paris og klog kom hiem.
Et Sted, hvor Guld ei meer end Dyd og Viisdom gielder,
  En Digter, som faaer Roes før han den hører ey;
En Drukkenbolt, som ey sig selv ved Drikken fælder,
  En som en Ting bli'r budt, der mener med sit Ney.
To Mestere, som ey hinandens Arbeid laster,
  Et Menneske, som er og kaldes lykkelig;
En Hurtig, som sig ey i nogen Ting forhaster,
  En Lærere, som ei engang forivrer sig.
Et Fruentimmer, som ey ligner Adams Kone
  I Lyst til Enevold — og i Nysgierrighed.
En Lands-Regent, som sidder eene paa sin Throne,
  Og ey begaaer iblant en Uretfærdighed.
En Elskere, som for sin Elskte sig ombringer,
  Og een, som ikke sig saaledes har stilt an:
En Adelsmand, som ei Søn eller Datter tvinger
  Til hadet Elskere — og En som lyder Ham.
Et Fruentimmer, som omsider selv ei frier,
  Naar hun afviset har en halv Snees Kierester:
Et ditto, som blier gift — En af det Kiøn, som tier
  Naar hende hemmelig en Ting betroet er.
Et Sted, hvor Sandhed frit, usminket, gierne høres;
  En Æskulap, som ikke elsker Febere:
En Hændelse, som ei ved Rygtets Kraft forstørres,
  En, som saa taablig er, at troe et Helvede.
En Landsby-Junker, som ei elsker Jagt og Hunde;
  Et Menneske, som ikke elsker meest sig selv:
En Adams Søn, som giør det Gode som han kunde,
  Et Ord, som rimer sig med selv undtagen: Elv.
Et Stift — et Amt — en Bye, hvor hver Papa er Fader,
  En ægte Jyde, som for jeg ei siger a:
En Mand, som har en Ven — En som har ingen Haver,
  En Kydskheds Martyr siden Frue Lucretia.

En, som ei ønsker tidt at Døden maatte komme,
Og En der, naar den kom, ei vilde frygte den:
En Vert, hvis Mave ei kan otte Flasker romme;
En ret Original af den Copie: en Ven.
En ældre Mode, end at æde og at drikke;
En, som vil hvad han kan, og kan Alt hvad han vil:
En Mand — en Pige, som sig ikke la'r bestikke;
En ret Definition paa Vacuum og Nil.
En Hollandsk Søemand, som ei kan la' gaae en Flatus,
En Fyr paa Sexten Aar, som ei har noget mist;
En Rommer, meer bekiendt end Pontius Pilatus,
Et større Monstrum end en Epigrammatist.
En Atheist, som ei for det, han negter, frygter;
En ret Bemærkelse af Ordet: Compliment:
En Mand, som udi alt opfylder sine Pligter,
En, som i Helved ey kan faae sin Pibe tændt.
En Digtere, som Viin og smukke Piger hader,
En gierrig Riig, som slipper ind i Himmerig:
Et Barn, som sikkert veed, hvem det bør kalde Fader;
En som har sund Forstand, og dog vil gifte sig.
Et Sted i Havet, hvor der ei er Vand at finde,
En som foruden Speil har egen Nakke seet:
Et større Under i Naturen, end en Qvinde,
Og usler' Skabning end en Leilighedspoet.

---

27. Indbydelse til en Lystreise.

Min Muse, vær ei længer vred!
Jeg kan min Troe ei lide,
At du seer suurt — kom sæt dig ned
Her ved min høire Side!
Jeg har et lidet Ærende,
Som du kan snart forrette,
Naar du kuns bruger Beenene
Og brav afsted vil sætte.
Løb da til en elskværdig Ven,
Du kiender jo Hr. — (Bager?)
Og spørg ham, om han med mig hen
Til **** tager?

Siig ham i høit-opsvingede,
Oppudsed' Søndags-Toner,
Det, at for den Fornøielse
Jeg bortgav Millioner.
Siig ham mit hele Hiertes Sprog.
Vær du dets Tolkerinde,
Hvor længselfuld jeg ønsker dog
Os der igien at finde:
Thi Venskab er som Elskov, at
Man ønsker kun at være,
Hos dem bestandig Dag og Nat,
Som vor' Gienstænde ere.
Helst naar man tusinde for en
Udvalgte Løyer nyder:
Uskyldig Lyst, for Smitte reen,
Selv Philosophen fryder.
Bort Sorgens Søn; Melankolie!
Bort Heraclitske Kinder!
Kun Munterhed og Glæde Vi
Tilbeder, som Gudinder.
Men hertil er ey Slagelse
Den Skueplads vi søge;
— — kun der, der finde vi,
Et Sted for Os at spøge.
Et Sted, som Oceanets Helt,
Kong Wald'mar har funderet
Ved Bredden af det store Belt,
Hvis Bugt der har formeret
To Øer, som saa ofte har
Os Søe-erfarne Helte
Modtaget, naar Vi ude var,
Og det om Trøien gieldte.
Paa anden Side, see en Skov,
Hvor Vestenvinden leeger
Med Bladene — der, hvor vi grov,
Vort Navn i tykke Eeger.
Hist gaaer en kroget Ager-Mand,
Hist høres Lærkens Triller,
Hist Susen af det muntre Vand,
Som giennem Engen spiller.
Hist trodser hiin opreiste Mast
Den Skye-optaarnet Bølge,

Gaaer giennem Dybet med sin Last,
Hvor ei er Spor at følge.
O! dette Sted, det kalder mig,
Mit Øre — Sind — og Øye,
I Morgen skal ieg der, med dig,
Mig kongelig fornøye.

---

30. Da Evald døde.

Den 17de Mart. 1781.

Hvor hastig skiultes Soelen i et Mørk!
Skrækfulde Dag — Hist trækker op en Torden,
Som dækker — Ach! som dækker over Norden —
Hvor hastig blev nu Danmark til en Ørk.

Ja! rædselsfulde Dag, da Digteren —
Da Tvilling-Rigets største Skialder døde!
O Tab! hvor stort — hvo vil paa dette bøde,
Hvor faaer vi vel en Evald fra igien? —

Saa stor som Du? — hvis Englelige Sang
Til Heltens Roes og Herrens Ære hørtes,
Hvorved Cheruben selv og Seraf rørtes,
Og — for at høre — Harperne ophang.

Du døde — men du lever blomstrende —
Dit store Navn skal sidste Slægter kiende;
Til Alting hører op, ved Altings Ende,
Skal Evald nævnes blandt de Levende. —

Saa græd, min Sang-Gudinde! græd ey meer
For ham, som nu blandt glade Myriader
I Engle-Toner synger for Alfader —
Og som Bedrøvelse ey seer.

---

33. Ved en Vens Bortreise. (a)

Den 5te Mart. 1779.

Ak! allerbedste Ven! Din Bortgang og min Smerte
Umuelig andet kand, end saare dybt mit Hierte.
Jeg veed Du elsker mig — jeg elsker Dig igien,
Nu skal vi skilles ad — naar samles vi igien?

(a) Forfatterens første Digter-Foster — hvis Mathed derfor kan undskyldes.

Forbandet Øieblik, paa hvilket mig for Øre
Kom denne fæle Lyd: Min Ven nu skal bortføre.
Nu stilles Siæl og Liv — Dei samles skal igien.
Jeg ønsker midlertid: Lewvel, min bedste Ven!

Ja — vidste du hvor tidt ieg Himlens Naade priiser
Og hvert et Øyeblik taknemlig mig beviiser
Mod denne, at den har forært mig slig en Ven,
Hvis Kierlighed ey kand belønnes ret igien! —

Nu reyser Du vel bort — men du dog bli'r her hiemme;
Hvor kand du findes da? Udi mit Hiertes Giemme —
Forsikkret altid vær, ieg tænke skal paa Dig
Saalænge mindste Gnist af Liv er til i mig.

Du meest Elskværdige blandt Jordens Dødelige,
Lyksalig evig bliv i din Forsoners Riige:
Ja seil saaledes her igiennem Verdens Søe,
At du kand Livet faae, naar du engang skal døe!

Ja Herre! maatte ieg til dig et Ord nu tale,
Jeg vilde bede dig, du eene kand befale:
Lad Solen stille staae! giør Levetiden lang,
Til denne elskte Ven skal gaae al Kiødets Gang.

Lad Lykken regne ned fra Himlens høie Throne!
Lad Sundhed, Glæde, Fred, ham her bestandig krone!
Lad ham i Livet faae den, som ham bedst er værd,
Kort: Giv ham, Godheds Gud! Alt hvad Han selv begier!

Saa skal o! — — — din Ven lyksalig blive,
Naar den Almægtige vil dig al Lykke give,
Hvori ieg tager Deel — thi det, som rammer dig,
I hvad det ogsaa er, det føles og af mig.

Nu, dyrebare Ven! tillad at ieg udbryder
Til Dig, der skinne skal, for dine sieldne Dyder:
Gid ieg maa see dig i din allerstørste Glands,
Naar Du for Lammets Stoel staaer med din Ære-Krands.

38. Paa Aarets første Dag, til E***,

den 1ste Januar 1781.

Saa træd da frem i Dag, min glade Sangerinde!
Og fra min fyldte Siel lad Glædes Taare rinde,
Syng henrykt — Syng en Sang paa Aarets første Dag,
Og fra din Digter-Pest en værdig Hymne tag.
Dig, min Velgiører! skal i Dag min svage Tunge
Af hellig Iver fyldt i matte Toner siunge:
Min Pen skal tale og udtrykke hvad min Siel
Til Himlen offrer for dit dyrebare Vel —
Stum af Erindringen om hvad dit ædle Hierte,
Rørt af Medlidenhed for Ham, som det begierte,
Udvirkede, da han til Dig sin Tilflugt tog
I Nøden — og til Dig, næst Gud, sin Tillid slog.
Stum af Velgierninger — og stum af Dine Gaver,
Som Du min Fader og mig selv beviiset haver,
Skal min henrykte Aand sin Glæde stamme ud
For Dig og for Din Jeg*) — bønfalde Godheds Gud.
Ja Herre! kunde ieg — og hør' Du Støvets Bønner,
Da hør — Algode! Du som Godhed ene lønner:
Lad disse Dydige i mange Nye-Aar see,
At Du belønner dem, som Dydens Elskere!
Ja Du, som ene seer i hvilke glade Toner
Min ønskefyldte Aand af dette Ønske throner,
Og med hvad Heftighed mit Hierte føler sig
At brænde, for dens Vel, som ene hielper mig:
Tillad at ieg nu og til dig i Dag fremtræder
Ved dette store Nu — da Nye-Aars-Solen glæder
Den heele Jord og Alt, som for Velgierninger
Udi det gamle Aar dig Hekatomber bær.
Lad dem, Almægtige! bestandig Lykke nyde,
Til Du omskiver dem i Evighed vil fryde;
Naar Du da dennem har velsign't i mange Aar,
Giv de da Kronen hist, ved Livets Aften faaer.
Saa skal din Tiener dig et evigt Offer bringe,
Og Millioner Tak skal sig til Thronen svinge.
Min frydefulde Aand skal da ophøie Dig,
For Du belønnede Den, som Dig meest var liig. —

*) Maaskee skulde her staaet: „For Dig, Din anden Jeg" —

42. (b) Ode til Doris.

Engang da Verdens Øye
Bag Vestens gyldne Høye
Sig skiulte, gik jeg ene
Og klaged mig for Egens tause Grene.
Jeg gik i tung og uvis Gang,
Og henrykt sang:

Elskværdigste blandt Skiønne,
Ach! naar vil Du belønne
En Elsker, som tilbeder
Din Skiønhed, Dyd og Engle-Yndigheder,
Som ene ved et Smiil af Dig
Er lykkelig?

Her ved den stille Kilde,
Skal kielne Taarer trille,
Og tause Træer skal være
De, jeg min bittre Klage vil frembære;
Thi Doris vil ey høre mig —
Hun skiuler sig.

Her udi disse Skygger,
Hvor Munterheden bygger,
Hvor Bækkens Susen dysser,
Hvor kiælen Zephyr Buskens Blade kysser,
Er eene jeg — foruden Dig —
Ulykkelig.

Hiin Skovens Sangere
Slaaer yndig, trilrende,
Dog ey min Agt tildrager —
Thi Philomeles Sang mig ey behager,
Naar Du, som giør mig lykkelig,
Er ey hos mig.

Naturen taber nu,
Sin Glands for mig, men Du
Naturens Mesterstykke!
Min Soel! mit Liv! mit Alt! min hele Lykke —
Send blot et Smiil til mig — og see
Alt for mig lee!

J. Gram's Bemærkning og Forslag angaaende de offentlige Forelæsninger ved Kiøbenhavns Universitet.

(Skreven imellem August og November 1741.)*)

At Lectiones publicæ paa Vniversiteter icke blifver ligesaa flitteligen besøgte, som privatæ eller de saa kaldede Collegia, og det ey alene hos os, men fast allevegne, skunes at kunde hafve efterfølgende Aarsager:

1. De gamle Reglements ved Universiteternes første Stiftelser, hvorudi præcise er anbefalet, ey alene hvad hver Professor publice skal docere, men undertiden ogsaa hvorledes, i hvad methode, og inden hvilcke Grændser hand bør holde sig, med videre. Da nu de fleste af saadanne Reglements ere giorte ohngefær ved de Tider, da Lærdommene, ligesom en opgaaende Morgenrøde, begyndte igien at bryde frem af Barbariets Mørcke, saa rettede man saadanne Anordninger efter Tiderne, og foreskref adskilligt, som siden icke saa vel kunde komme til paß. Eet og andet blef og befalet at læse for Studentere paa Academier, som nu læres i Skolerne, førend de blifve Studentere; Saa blef mand og immer ved at tradere Philosophiam Aristotelicam paa selfsamme Fod, uagtet at mand Tiid efter Tiid var blefuen i mange Stycker bedre opliust. Naar nu een eller anden Professor tog sig for at giøre derudi Forandring, fik hand strax Modstand baade af sine Collegis, og af Øfrigheden, som forpligtede ham til at følge de gamle Reglements, som en fastsat Lov. Derpaa hafver mand haft Exempler i Franckerige, Engelland og andensteds: Og har saadant efterhaanden forvoldet, at publicæ Lectiones, endskiønt de vel holdes ved lige, saasom et opus operatum, og formedelst Lovens Tvang, dog meestendeels holdes for tomme Vegge, og bringer langt fra icke den Nytte, som i Begyndelsen.

2. Forbeel og Egen-Nyttighed hos Professorerne, hvilcke i Begyndelsen, da Universitæterne først blefve indrettede, ja endogsaa meget længe derefter, ingenlunde holdte saa mange Collegia og privatas Lectiones, som det nu paa en Tiid lang (fra ongefær 100 Aar) er blefven Mode. Derimod hafve de habileste Professores i gamle Tider anvendt desmeere Tiid, Fliid og Studering paa deres publicas Lectiones, som og for dets skyld blefve besøgte, icke alleene af unge Studentere, men af lærde Mænd. Saadanne Exempler hafver mand haft i fordum Tider udi *Philippo Melanchthone* til Wittenberg, *Joachimo Camerario* til Leipzig, *Victorino Strigelio* til Jena, *Martino Crusio* til Tübingen, *Nicolao Hemmingio* her i Kiøbenhafn 2c. Og udi langt yngere Tiider i *Octavia Ferrario* til Padua, *Benedicto Averani* til Pisa og adskillige andre. Collegia eller privatas Lectiones finder mand ingensteds at de hafve holdet. Icke engang de unge Mennesker, som de enten hafve haft til logement hos sig, eller i andre Maader antaget under Opsigt, hørte noget Collegium hos dem; men den Forbeel, som saadanne unge Mennesker extra publicas lectiones, hafde hos bemeldte Professores, var at de jefnligen kunde spørge dem, consulere om visse Bøgers Læsning, vanskelige Passagers Explication, Maade i at udarbeide deres Skrifter og exercitia &c.

At siden Collegia eller privatæ Lectiones ere komne i Mode, og hafve faaet omsider mere Tilløb end de publiqve, har denne Oprindelse: Ved alle Universitæter befinder sig, og hafve stedse været, nogle lærde og vel-studerede Folck, Magistri, Professores adjuncti vel designati, Doctores og saadanue, som icke endnu hafve kundet gelange til nogen Bestilling; hvilcke, saalænge de vare uden andet Brød, hafve paataget sig at manuducere og informere de yngre Studentere for Betaling, imellem de Timer, som deres Professorum publicæ Lectiones holdtes. Professores self favorisererede dette Værck: og *Philippus Melanchthon* hafde altiid en 5 à 6 saadanne Magistros og Adjunctos til sine Handtlangere, og til deres privat Manuduction distribuerede hand de mange unge Edelmænd, som paa de Tider (meest for

Philippi skyld) indfandt sig til Wittenberg fra Danenmarck, Sverrige, Polen, Ungarn, Bøhmen, og alle Protestantiske Stæder og Lande i Tydskland. Vel var Professorum Salarium i Tydskland (som det endnu er, helst paa saadanne gamle Universiteter) ickun lidet, hvorfore og Cardinal *Bembo*, da hand hørte om hvor ringe Løn Philippus tiente for til Wittenberg, forundrede sig høyligen, at de udi Tydskland kunde hafve saa store Mænd og saa lærde Folck for saa got Kiøb: Men dog var det (nu for 200 Aar siden) efter Vahrenes Priiß nogenlunde tilstræckeligt. Men i de efterfølgende Tider, da alting blef dyrere, haver deels Nøden, deels Giærrigheden og Luxus, bragt de yngere Professores til at tage selv Deel udi det, som deres Adjuncti eller Magistri legentes pleyede alene at fortiene. Saaledes blef da, foruden den publiqve Læsning, først een Time dagligen forundt, imod Betaling, til et Par eller flere formuende unge Mennesker. Siden gick det immer videre, indtil det er kommen i den Skick som nu er almindelig.

Langt fra, at jeg her vil negte, at jo Collegia eller privatæ Lectiones hafve deres store Nytte, helst jeg er nocksom persvaderet, at deraf nu omstunder ceteris paribus, langt mere profiteres, end af publicis. Men mit Henseende var alene, dermed at vise, at det er just dem, der hafve forvoldet, det publicæ Lectiones ere komne i større Afgang og Foragt, og at disse sidste holdes i mindre applausu og mindre freqventia, ja, naar de endog blifve freqventerede, med meget mindre Nytte og Opbyggelse end i gamle Tider. Thi 1) er det neppe mueligt for en Professor, i hvor lærd hand er, at kunde lige saa lyckeligen og vel forrette saadanne partes extempore, og uden behørig præparation af Studering, som naar hand hafver mere Tiid. Og omendskiønt her vel kand siges, at det er icke just lærde Folck, men Tyrones, som skulle profitere af Lectionibus, saa indfinder sig dog paa Auditorio een og anden maturioris profectus Studiosus, en Veteranus, en fremmed lærd Mand, som skiønner paa saadanne Feil, og decrierer dem iblant de yngre, blottende Professoris Svaghed, hvoraf følger det, som let kan tænkes. Herved

kand jeg icke undlade, at anføre et Exempel paa, hvad Skader og Uleylighed, ja for Vedkommende hvad Haanhed og Beskæmmelse det fører med sig, naar en Professor vil forlade sig paa sin Lærdom, Læsning og Hukommelse, og uden vedbørlig præparation holde sine Lectiones ex tempore, enten det er publicæ eller privatæ. Den for nogle Aar siden afdøde Professor i Halle, den saa berømte *Gundling* holdte, som bekiændt er, heel mange Collegia, in variis partibus Jurisprudentiæ, in Historia civili, Historia Litteraria, Politica &c. Disse Prælectiones ere siden efter hans Død faldne i Boghandleres Hænder, som for Gevinstes skyld hafver udgifvet dem i Trycken. Deraf er et Collegium, som hand har holdet ofver de Europæiske Staater og deres Historier, tryckt i tvende Qvart-Bind. Hvilcket i de faae Capitler som jeg har igiennemblades, icke kand læses uden største Forundring ofver Mandens uforsvarlige temerité, i at tractere saa betydelige Ting saa oscitanter og skødesløs. Hvorfor hand ogsaa, for det Capitels skyld, der handler om de foreenede Nederlande, er blefven af en lærd Mand i Holland med det allerbitterste Skrift igiennemheglet og beskæmmet, for de mange bevues og falske Narrata, som derudi forekommer: Og hvis nogen vilde igiennemgaae det der handler om Danmarck, vilde det ey gaae ham et Haar bedre. Hvoraf kommer nu dette? uden deraf, at Manden holdt fleere Collegia og Lectiones om Dagen, end eet Menneske var capable til at berede sig paa og studere grundigen til, helst naar det gielder om re historica. Hand var ellers meget lærd og herligen begafvet: dette er sandt. Men dydig, redelig og opbyggelig Professor, indstiller jeg om den kand kaldes, som for Penge at vinde, for Vanité, og sit Nafn i en kort Tiid at bringe i Udraab, agter intet om, hvad heller hand tiener Sandheds eller Løgnens Fader med sit Embede? og om dette kand kaldes nogen sand merite, at hafve været flittig i at opfylde Ungdommen, Verden og posteriteten med en gandske Hoben faussetés? 2) Seer endeel Professores icke ugierne at Studenterne beholde den Tancke, det deres privatæ Lectiones eller Collegia ere de, hvoraf meest læres og profiteres: Og naar saadan Tanke er først blefven almindelig hos den studerende Ung-

dom, saa maae siden andre, end og de beste Professores, giøre sig ald Umage med deres publicis Lectionibus, de bringe dem dog neppe i den Credit som Collegia.

3. **De unge Studerendes Selfraadighed og ubundne Frihed, i Henseende til Lectiones.** Thi omendskiønt det vel er forordnet og paabudden, om icke just allevegne, dog ved adskillige Vniversitæter, saasom i Franckerige, Spanien &c. at hvo som vil nyde Studiosorum privilegiis, skal og høre et vist Antal Lectiones ugentlig; blifver dog saadanne Love uden Execution. Og hvor lidet de agtes i Tydskland, Holland, Engelland og Italien er nocksom bekiændt: Hvor der aldrig er blefven tænkt paa, at twinge Studiosos til Lectiones enten publicas eller privatas; men mand lader dem aldeeles til deres frie Willie. Saavel Landets Børn, som især de af fremmede Nationer, udsøge sig Professores at høre, hvem som de self lyster, følgende nu derer egen gout og inclination, nu andres Raad eller den almindelige opinion om een eller anden Professoris dexteritate docendi; Saa at det ofte skeer, at visse Professores bekomme overflødige Auditores, andre heel faae, og vel undertiden slet ingen. Mand veed Exempler, at Professores i Italien hafve, enten af Vanité, eller for at recommendere sig hos deres Øfrighed med deres Auditorum Frequentia, tigget og betlet, ja for Penge kiøbt sig Auditores til, naar de icke paa anden Maade hafve vidst, at træcke dem ind i deres Auditoria. Saadan Ulighed er dog langt fra at være grundet paa en Professors habileté, men kommer meget mere udaf Studenternes gout og Inclination til eet eller andet sturdium, fremfor anden slags. Der ere visse Tiider og visse Lande, hvor et vist genus studiorum hafver Overhaanden, prospererer, øfves og forskaffer sin Professori Auditores i Mangde, naar derimod det selfsamme studium foragtes i et andet Land, eller paa andre Tider; og da bekommer saadan scientiæ Professor faae eller ingen Auditores, om hand end aldrig var saa lærd. Udi det XVIde Seculo og nu icke fuldt 200 Aar siden, var Philologia græca et Romana i saa stor vogue og Estime i Ober-Tydskland, at *Martinus Crusius*, Professor i Tübingen,

icke kunde rumme sine Auditores, der ſtimledes til hans Lectiones publicas i de ordinaire Auditoriis, men Vniversitætet maatte tage det næste Huus til Hielp, at bygge hans Auditorium dobbelt større, som siden blev kaldet Auditorium Homericum. Derimod finder mand, at neppe 20 Aar efter samme Tiid, var bemte Philologia saa ringe agtet i Nederlandene, at paa det berømte Vniversitet til Løwen og andensteds, vilde faae lægge sig derefter, uagtet at de der værende Professores Philologiæ vare ulige lærdere end forbemeldte *Martinus Crusius*. Thi hvor kunde vel habilere Professores findes, end *Justus Lipsius* og hans Sucessor *Erycius Puteanus*, begge den Tiid paa benæfnte Løwens Vniversitet? Men imidlertid hafde de overmaade faae discipler i deres Lectier; og *Abraham Scultetus*, som var self Vidne dertil, skrifver derom saaledes: „Docet Vir doctus *Puteanus*, ut et „ante ipsum *Lipsius*, in sterili auditorio, non alia de causa „(ex magno Viro hoc audivi) qvam quod juventus à me„lioribus studiis ad trivias disputationum scholasticarum per „Jesuitas avocatur. Ja, Lipsius self skriver i een af sine Epistler: „Cessat omne studium, et liberalia professi, sine ulla „freqventia, desertis angulis præsident: In Rhetorum ac „Philologorum scholis solitudo est." Hvo veed og icke, at *Joannes Meursius* var een af de fortreffeligste Mænd i sin Tiid, og var dog saa ulyckelig, medens han var Professor i Leyden, aldrig at kunde faae justum numerum Auditorum? hvor ofver hand vel klagede, nu hos Curatores Academiæ, nu udi sine Præfationer til disse Bøger, men uden Frugt. Lige Exempel fortæller *Nicius Erythræus* om den berømte *Aldo Manutio*, Professore til Rom i Pafve Sixti V. Tiid: icke at tale om flere. Og er sært nock, at mand ingensteds finder, det den høye Øfrighed eller Curatores Academiarum hafve herudi remederet, eller med edictis eller poenis forsøgt, at corrigere denne Studenternes Self-Raadighed; Men ladet deres egne Lands-Børn til den samme licentiam og Frihed, som de Fremmede. Undtagen da *Sixtinus Amama*, Professor Ebrææ Linguæ til Franecker, bragte, ved mange Aars soliciteren og stor Møye, Staterne i Friisland til, at

giøre en Forordning, det alle de, som ville søge Præste-Embede der i Landet skulde udvise en viß profect in studio Ebraico, til at forstaae Bibelen i Grund-Sproget: Ved hvilcken Forordning hand ogsaa fick bemte studium igien bragt paa Fode. Endelig falder mig herved ind at mælde, at de tvende berømte Frantzoser *Josephus Scaliger*, og længe efter hans Død, *Claudius Salmasius* (som passerede i deres Tider for de lærdeste i Europa) da de af General-Staterne blefve med store Vilkor og appointements inviterede til det Leydenske Academie, betingede de sig forud, aldrig at læse publice, men alene at boe ved Vniversitetet, og med Lærdom og Raadføring at være dem til Tieneste, som hafde Lyst at consulere dem: ea solum lege, ut nominis sui honorem „Academiæ impertirent, scriptis eandem illustrarent, præ„sentia condecorarent", som Auctor Vitæ Salmasii derom taler. Med hvilcke Conditiones bemeldte *Salmasius* ogsaa tilforne var inviteret baade af Kongen af Engelland til Oxfords Academie, og af Venetianerne til Padua. Dog vil jeg icke sige, at denne deres (Scaligeri og Salmasii) horreur for publicas Lectiones at holde, kom just deraf, at de frygtede for den Skiebne, *Lipsius*, *Meursius* og fleere, af samme genere professionis et studii, hafde haft, og vilde saa icke exponere deres famam og reputation til Studenteres bizarrerie; Men den rette Aarsag var nok deres Hoffart og Vanité, i det de, som fødde Edelmænd icke vilde demittere sig til slige Professor- og Skolemester-Forretninger, der motte forringe deres Noblesse.

II.

Den største Tvang og Disciplin, som nogensteds, mig vitterligt, har paa noget Vniversitet, været i Brug, til at bringe Studentere i Skick, Lectiones publicas at besøge, har virckeligen været hos os; Hvor der, formedelst den Lov, at alle Studiosi skulle hver have sin præceptorem privatum, extra Facultatem theologicam, de letteligen hafve været at twinge, saaledes at en-hver Professor hafver ikke haft fornøden, saa længe slig Tvang var i sin Vigueur, at klage ofver infrequentia Auditorum. Ved

de aarlige Depositzer og Inscriptioner in Matriculam Vniversitatis blifver det hver Candidato Civitatis Academicæ paalagt, at udvælge sig en Professorem (som dog ikke maae være nogen af Theologis) til privatum Præceptorem; Hvorved dog paa agtes, at ikke nogen Professor bekommer flere discipulos, end de andre, men alle ligemange. Dem pleyede mand at sige, og alvorligen advare, at de, (saa mange som forblefve her i Byen, og icke, formedelst Fattigdom eller andre Omstændigheder singe forlof at reyse hiem) skulde flittigen besøge deres privati Præceptoris Lectier; Thi hvis de derudi fandtes forsømmelige, kunde de icke vente at erholde deres privati Præceptoris attest til de tvende Examina, Philosophicum og Theologicum. Herforuden naar nogen Studiosus angaf sig hos Theologos, for at admitteres til Examen Theologicum, motte hand fremviise sin Lectie-Bog, hoc est, hvad hand in lectionibus publicis hafde skrefvet og exciperet ex ore dictantis professoris. Hvis hand da icke, tillige med attesten, hafde sin Lectie-Bog at fremvise, blef hand bortviist og ey antagen til Theologicum examen, eller, som det kaldes, bekom ingen *Attestatz*. End videre motte Præpositus Communitatis passe paa, og hafve Tilsiun med, at saa mange som nøde Kongens Kost i Communitetet, vare flittige i at høre Lectiones og til visse Tider lade sig vise deres Lectie-Bøger. Paa denne Maade kunde det icke andet, end gaae skarp til; endskiønt der vel iblandt Professores fandtes nogle heel milde og indulgentes, som icke øfvede dette jus med den største Strenghed. Derimod pleyede min Sl. Fader at fortælle om sin privato præceptore, som var Dr. *Erasmus Bartholin*, at hand aldrig saae igiennem Fingre med nogen sin Discipel, saa at mangen Student motte gaae hele Aar tillige og forgiæfves sollicitere om hans testificatz til Examen Theologicum, hvilcken de dog icke erholdte, nisi post biennii diligentiam in ejus lectionibus præstitam et probatam. Hvilcket var vel noget haardt og paa visse Maader for strengt for en Theologiæ Studioso, som icke applicerede sig til Medicin eller Astronomie; Thi ofver disse tvende Sciencer holdte hand (Erasmus Bartholin) saasom ordinarius Mathe-

matum Prof. og Vicarius Professoris Medicinæ, alle sine Lectiones.

Denne Disciplina holdtes vel en Tiid lang nogenledes vedlige; Men, som det gierne gaaer, aftog efterhaanden, indtil den omsider faldt bort. Dertil var den første Aarsag, at endeel af de beste og myndigste Professores. scil. Dr. *Thomas Bartholin*, Dr. *Erasmus Bartholin*, *Erasmus Vinding*, *Wilhelm Lange*, Dr. *Wilhelm Worm*, Dr. *Petrus Scavenius*, blefve brugte til andre Kongelige Forretninger, satte i Høyeste Ret, samt i den Kongl. Commission til at giøre den nye Danske Lov, og mere deslige. Hvorfore de self, som og deres Vicarii (hvilcke sidste vare unge Mænd og, som half-Camerader med Studentere, hafde hverken Lyst eller Autoritet til at holde det saa strengt) meget connive-rede med Studiosorum Forsømmelse i saa Maade, og lode sig læt bevæge til at meddeele dem testificatzer til Examina. Theologi blefve dog imidlertiid ved at fordre Lectie-Bøger af de Studentere, som angafve sig til Attestatz. Men derudi hafde Studenterne allerede opfundet saadan Kunst og Bedragerie, som lætteligen lod sig practicere. De laande hverandre deres Lectie-Bøger; de strefve dem i en Hast ud, eller lode dem afcopiere den ene efter den anden; Og Theologi, som det var umueligt herudi at see saa nøye, da de nu endeligen mærckede Bedrageriet, lode de omsider (uden tvifl med Patroni Tilladelse) Tingen gandske fare; nemlig at fordre Dictata & Excerpta, hvilcke og, sandt at sige, var blefven en unyttig Ting i Henseende til de fleeste. Og er det nu noget nær 50 Aar siden, at det aldeeles dermed ophørte.

Endnu førend den Tiid nemlig circa Ann. 1680. da den forbemte strænge Disciplin var temmelig meget remitteret og kommen paa Fald, hafver een af Professorerne nafnlig Mr *Georgius Hilarius*, Professor Mathematum inferiorum, været den som meest har giort sig Umage for at faae den etableret, og hand ideligen klagede ofver Studenterne, at de icke nocksom flittigen besøgte hans Lectiones. Der hand nu icke fandt Medhold hos sine Collegas, som hand yndskede, og mand i den stæd vel torde sige, at denne Ridkiærhed hensaae fornemmeligen til at sælge

des fleere Exemplaria af hans Bog, som hand hafde ladet trykke til at læse ofver, forhvervede hand ved særdeles Faveur Kongel. Bref og Befalning, at ingen Studiosus, enten de vare hans egne Discipler eller icke, motte admitteres til Examina, Philos. eller Theologicum, med mindre de hafde Testificatz fra ham, at de hafde freqventeret hans Lectiones.

Disse saa strengeligen paabudne Mathematiske Lectier blefve endnu til en haarbere Tvang for vores Ungdom, end alle de andre; Og virkeligen contribuerede til, at de andre Professores blefve meere medlidende og indulgentes, enhver imod sine Discipler, i Henseende til deres Lectiones, end de tilforne hafde været.

III.

Naar mand nu alt dette ofvenskrefne vil overveye og ligne med hinanden, fornuftigen eftertæncke, ved hvad Middel, Maade og Disciplin Studiosi her ved Vniversitetet, Gud til Ære, og Fædrelandet samt Lærdommen til almindelig Gafn og Nytte, kunde tilholdes, flittigere at besøge Lectiones, da synes mig uforgribeligen, at efterfølgende Poster bør consideeres.

1. Er vores Vniversitet frie for alle de Inconvenientzer, som hafve paa andre Stæder bragt Lectiones publicas i ringere Agt og estime. Thi Regum gloriosissimorum Anordninger ere hos os saadanne, at Professores icke ere saa bundne til visse Systemata Disciplinarum, visse Præcepta eller Auctores, men kunde forandre dem efter Tiderne, og som best nyttigst eragtes til Ungdommens Forfremmelse, alletider med Patroni Autoritet og Samtycke. Dernæst holdes her icke for mange Collegia privata, saa at Professores hafve nocksom Tiid til at giøre deres Lectiones lærde og behagelige: Og endelig kand her icke klages ofver Ungdommens selfraadige Frihed, helst eftersom de ere alle Kongens Undersaatter og Landsens Børn, følgeligen med ringe Umage kand holdes i en rigtig Disciplin. Jeg er og fast persvaderet, at, saavit som Stillhed og erbart Lefnet angaaer (hvorudi de ufigeligen hafve forbedret dem, frem for i vore Forfædres Tider) da skal vel

neppe findes saa almindelig lydige og skikkelige unge Mennesker paa noget Vniversitet i Europa.

2. Hafver den Tvang, som forbum hos os var brugelig, med Lectie-Bøger at fremvise, og privatorum præceptorum Lectiones uden Forskiel at besøge, haft sine store Inconvenientzer. En stor Deel Studentere ere da blefven tvungne til at forderfve deres Tiid paa saadanne Lectiones at høre, som vare dem til ingen Nytte, saasom det hvercken var eller kunde rimeligen blifve deres Studium. Det mindste Tal af de Studerende, ere saa universales af Genie og Capacité, at kunde befatte mange partes eruditionis tillige. Een derimod, som er fød til at blifve en *Scaliger*, en *Grotius*, en *Tycho Brahe*, kand det være lige meget om hand i Ungdommen skal høre udi een Time en Prof. Lingvarum orientalium, i en anden en Professorem Astronomiæ, i den tredie en Medicum, i den fierde en Jurist &c. Thi ved saadant Ingenium hænger alting fast, og hand finder og strax Lyst til enhver af disse Videnskaber. Men iblandt 100 unge Subjecta, som dog kand blifve lærde og beqvemme Mænd, hver i sit Studio, finder mand (her som i andre Lande) neppe nock een Vniversalist. Altsaa kand jeg for min ringe Deel icke finde det fornuftigt, at ville tvinge een, der hafde génie til Mathesin, til endeligen i den stæd at besøge hans egen privati præceptoris-Lectie, der motte være Jurist, Medicus, Historicus, & vice versa. Og hvad Lectie-Bøgerne angaae, da synes mig, at det retteligen blef afskaffet, dennem at exigere, saa længe som Ungdommen derved ickun vænnedes til Bedragerie at øfve.

3. Den Constitution og Anordning, at de unge Cives Academici faaer, ved Inscriptionen, hver sin privatum præceptorem, er i sig self god nock, og kand ikke med nogen Nytte forandres. Derved blifver ey heller nogen Studiosus bunden saaledes, at naar hand hafver eller bekommer Inclination til et andet Studium, end hans privati Præceptoris profession tihører, hand jo da baade kand og maae consulere en anden Professorem, hvem hand lyster. Saaleedes hafve mange af de andre Professorers, mine Collegarum Discipler, brugt min Manuduction og

Raadføring, og hørt mine Lectiones og Collegia, og af mine Disciplar ere derimod adskillige blefuen Jurister, Medici eller Mathematici. Men her blifver nu Spørsmaalet, om en privatus præceptor, enten han er Juris, Medicinæ eller Philosophiæ Professor, icke bør hafve sin Discipulum i Byen, og see ham jevnligen paa sine Lectiones in Auditorio, saafremt hand ellers skal kunde vidne og attestere med ham, til Censores, naar den Unge vil admitteres til Examina publica. Virckeligen skulde det vel findes, primo intuitu, at burde være saaledes; Ey heller hafver mand hidindtil begrebet det paa anden Maade. Dog alligevel seer jeg icke ringeste Fornødenhed derudi at være; og af den Correlation, som præceptor privatus og discipulus Academicus staae udi tilsammen, følger slet icke nogen absolute Obligation til, hins Lectiones publicas, frem for andre Professorers. Thi hans Forretning, som Præceptor, gaaer icke ud paa at lære sine Disciple sin egen Videnskab, men alene at hafve particulair Indsigt og Opsigt med deres Lefnet, Opførsel og Flittighed, holde dem til at studere, giennemlæse og corrigere deres Exercitia, raadføre dem i deres Anliggende, præstere dennem officium tutorium, naar de anklages eller forurettes, attestere i fornødne Tilfælde deres Giæld og Udgifters Fornødenhed ꝛc. Og i alle slige Henseende er det at hand blifver kaldet deres privatus morum studiorumque ephorus.

Hvad nu Lectiones angaae, da, saa fremt de unge hafve udvaldt samme studium og samme scientiam at lære, som hand, deres privatus præceptor, publice traderer, da forstaaer det sig self, at de bør dennem freqventere. Hvis icke, da lader hand dem herudi til deres egen genie, men derhos informerer sig flittigen, hvad for Lectiones de besøger, og lader sig gifve Oplysning eller Beviis derom af vedkommende Professoribus, hvilcke de hører.

4. Dette hvad jeg nu sidst hafver sagt, concernerer alligevel fornemmeligen og for største Deelen Professores Juris & Medicinæ, ja i visse Maader ogsaa Professores Mathematum superiorum & inferiorum. Thi hvad de andre in facultate Philosoph. er angaaende, da tilstaaes gierne, at, saalænge det skal gaae

ret til, og Disciplinen holdes nogenledes ved lige i vores Vniversitet, bør og kand disse aldrig fattes paa Auditores. Det store Antal af vore unge Mennesker opofre sig gandske til Studium Theologicum; Nogle, men i ringere Tal, til Philologiam alene, for at vorde dygtige til Skole-Embeder, endskiønt de fleeste af disse studerer endogsaa tillige med Theologien. Og for alle disse er det udi de første Aar høyst fornøden, at de freqventere Lectiones publicas eller privatas 1) Professoris Philologiæ Latinæ. 2) Professoris Lingvæ Græcæ. 3) Professoris Hebrææ Lingvæ. 4) Prof. Historiarum & Geographiæ. 5) Professoris Philosophiæ, baade instrumentalis (i. e. Logicæ & Metaphysicæ) saa og naturalis. Saa at dersom Scientiæ Juris, Medicinæ, Astronomiæ, vare ligesaa nødvendige for en Præst eller Skole-Rector, (jeg negter ey at de ere dem nyttige) som bemte fem sidst benæfnte uimodsigeligen ere, da kunde det ogsaa med Føye og god raison exigeres, at enhver ung Studiosus skulde søge sin privati præceptoris Lectiones uden Forskiæl.

5. Men ihvor fornødne alle bemældte Videnskaber (at forstaae de fem slags specificerede) ere for enhver ung Student, der hafver at giøre Regnskab for dem alle in Exam. philosophico, og maae, enten ved andres manuduction, eller og proprio Marte (som endelig vel nock gaaer an med got Ingenio og gode fundamenter fra Skolen) lægge sig derpaa: Saa er det dog icke vel giørligt, og naar det end var giørligt, aldeeles icke nyttigt, at en ung Studiosus skulde høre saa mange Lectioner dagligen; da jeg holder for, at naar hand allene hørte 2, eller i det høyeste 3, var det alt nock. Disse motte staae til hans eget Val; dog saa, at hand ingen Uge forsømte at anvende i det mindste 8 Timer paa Lectiones publicas at høre (vel at forstaae, naarsomhelst der holdes fire Læsedage om Ugen. Thi paa de Dage, naar Examina publica, enten Philosophica eller Theologica forrettes, holdes der ingen Lectiones.) Den unge Studiosus kunde derfore, med sin privati Præceptoris Raadføring, dømme, og udvælge hvad for Lectiones hannem meest nyttede til sit propos: Og, hvad de øfrige scientias angick, hvortil hand icke fick Tiid til at høre dem

forklaret in Auditoriis, dem motte hand ved egen Fliid, eller visse gamle Studiosorum Manuduction, altid med præceptoris privati Bidskab, (som stædse er brugeligt) eller in Collegiis Professorum privatis, stræbe at hielpe sig frem udi. Thi, som jeg tilforn sagde, et got Ingenium med gode fundamentis fra Skolen, kand virkeligen ved egen Fliid og gode Bøgers Læsning, (consulto interdum Professore scientiæ ejus, de qvâ agitur,) komme lige saa vidt, som baade ved Lectiones publicas og Collegia. Hvorpaa kunde vises og nafngifves mange Exempler, hvis Sagen i nogen Maade var tvivlagtig.

6. Til nu at faae saadan Disciplin og bemte Forslag i Stand, og at enhver Professor motte bekomme sufficientem numerum Auditorum, da er min uforgribelige Tancke, at Leges kunde giøres paa efterfølgende Maade.

(1) Ved Depositzens Holdelse skulde tilkiendegives de unge Candidatis, førend de blefve indskrefne i Vniversitetets Matricul, at de straxen, naar de vare inscriberede, enten samme Dag eller næste Dag efter, skulde indfinde sig hos den Professor, som de hafde eligeret eller bekommet til deres privatum præceptorem, og bringe ham en Seddel med deres Nafn, hvorpaa tillige skulde forklares, hvor og i hvad Huuß heri Staden de hafde deres Logement. De, som ville reyse bort, enten propter ferias autumnales, eller for Fattigdom og andre Omstændigheder, motte og uforsømmeligen tage Forlof af privato præceptore, som da antegner det i sin Bog. Sligt er vel hidindtil almindeligen observeret af de fleeste; men nogle hafve af Uvidenhed eller andre Aarsager, forsømt det. Vår derfor got, at det blef publico Edicto injungeret.

(2) Saasnart en Civis Academicus er kommen igien her til Staden, hafver hand det ligeledes straxen at angifve for sin priv. Præceptori, og tillige betegne ham Stæden hvor hand logerer, paa det at præceptor privatus stædse kand vide ham at finde. Saa maae hand og ingen Tiid forsømme, saa ofte hand skifter Logement, det samme at tilkiendegifve.

(3) Naar en Studiosus sig her i Staden opholder, da,

saa fremt hand nogentid agter at komme til Examina publica, skal hand strax efter Depositzen eller efter sin Ankomst igien her til Staden, conferere med privato Præceptore, om hvad for Lectiones publicas hand hafver at freqventere. Herudi maae Præceptor icke tvinge ham, meere til et, end til et andet Slags; men, overveyende hans profect tilliige med hans Inclination, lade det være nock at raadføre ham paa beste Maade og efter god Fornuft. Og naar saadant imellem dennem er afgiort, meddeeler Præceptor en Notice herom til den eller de Professores, hvis Lectiones publicas saadan hans Discipel forpligter sig til at høre, paa det at samme Professor kand være vidende derom, og hafve Øye med, om hand ogsaa kommer og med Flittighed continuerer.

(4) Den Studiosus, som efter Bortreyse igien indfinder sig, skal medbringe og forevise sin privato præceptori Beviis paa, hvor hand sig imidlertid har opholdet. Og paa det at intet ungt Menneske skal tage Leylighed til at ligge her en lang Tiid skiult, for at undgaae Lectiones publicas: da skal privatus Præceptor herom flitteligen inqvirere, som kand skee ved Ministros Academiæ eller andre, saasom og altid findes af deres Landsmænd eller Skole-Cameraber, som kiender dem.

(5) Saa mange, som nyde noget beneficio ved Academiet, være sig hvad det er, i Regentzen, Communitetet, Stipendium Scheelianum, Frisianum eller dislige, og icke hafver endnu sustineret Examen Philosoph. skulde, under Forliis af bemte beneficie, freqventere hver Læse-Dag twende Lectiones publicas i det mindste.

(6) Enhver Professor eller Vicarius Professoris, som læser publice, skal, foruden at hand self bør paa agte, hvem hand hafver til Auditores, udvælge sig af sine Auditoribus en Notarium, der udi hver hans Læse-Time skal optegne Nafnene af dem, som hafve været tilstæde; hvor da de, som komme silldigen og imod Timens Ende, skulde regnes som absentes. Denne Seddel leverer hand siden hver Gang til Professorem, paa det at samme Professor siden kand gifve rapport derom, naar det af enhver Studiosi privato præceptore forlanges. Disse Notarii, saafremt de allerede

icke hafve beneficia Academica (da de ellers iblant saadanne helst bør udvælges) saa skulle de siden præfereres andre til beneficiorum Nydelse, i Henseende til bemte deres Umage, og efter beviiste Flittighed og integrité.

7) Præceptor privatus skal holde Bog ofver sine Discipler, og derudi hafve annoteret, ey alene deres logement, som sagt er, saa og om nogen er bortreist; Og om dennem, der ere her i Staden, skal hand være vidende (ligeledes med at hafve det antegnet hos sig) hvad for Lectiones publicas de hører: Og skal hand i det mindste enhver Maaned reqvirere hos Vedkommende Professores, hvis Lectier de hafve engageret dem til at høre, om de og hafve været derudi flittige. Hvis icke, skal hand forbre dem for sig, og formane dem til Bedring, med Advarsel, at de icke hafver nogen Testificatz at vente til Examen, nisi præstita majore diligentia. Naar nogen ved Sygdom eller andre meget vigtige Tilfælde er forhindret, bør saadant ogsaa Præceptori tilkiendegifves.

8) Præceptor privatus maae ingen af de sine Discipler, som hafve været i Byen tilstæde, give Testificatz til Examina, uden dem, som, foruden anden Skickelighed og Lydighed, bevise sig ogsaa at hafve været flittige in lectionibus publicis; Hvilcket paa den Maade, som forbemelt er, nocksom staaer til at erfare. De som hafve været borte, og indstiller sig igien circa tempus Examinis publici, af dennem kand icke fordres videre, end at de beviser deres skickelige Opførsel paa de Stæder hvor de sig imidlertid hafve opholdet; da og siden det nocksom in Examine kand erfares hvad de hafve taget sig fore, og deres Prøfvelse at bære Vidnesbyrd om deres Flittighed og profect.

9) Efterat en Studiosus er blefven approberet in Examine philosophico, skal hand conferere med sin privato præceptore, om sit øfrige Dessein, og med sammes Raadføring eligere det Studium, hvortil hand helst inclinerer, eller hvortil hand fornuftigen kand dømmes best at være skicket. Naar nu dette blifver Theologia, som er de fleestes Øyemærcke, maae hand paa lige Maade anvises til Professores Theologiæ, som tilforn er

mældet om Professoribus Philosoph. at høre i det mindste 2 Theologicas Lectiones in Auditorio dagligen. Præceptor privatus bør ogsaa at erkyndige sig hos de Theologos, som hand hører, om hans Flittighed in Lectionibus. Ellers, eftersom Theologorum Auditoria ere almindeligen mere opfyldte, end Philosophorum, (hvortil kand gives adskillige Aarsager, og deriblant ogsaa denne, at udaf de Unge, som ey endnu har været til Examen philosophicum, er en stor Deel i det første Aar hiemreyst) Saa veed jeg icke, om det enten just kand gaae an, eller giøres nødigt, at holde derudi nogen Notarier, til at opskrifve alle deres Nafne, som sig der indfinde. Jeg indstiller derfor, om icke Theologi kunde herom spørges, for at sige deres Mening, hvorledes freqventia auditorum udi deres publicis Lectionibus best motte foranstaltes. Men efterdi, ligesaavel til Examen Theologicum som til philosophicum, behøfves og har stædse været brugelig privati Præceptoris Testificatz, uden hvilcken ingen nogentid vorder admitteret, saa skulde jeg og mene, at Præceptor bør ingen meddeele slig recommendation, uden forud tagen notice hos de Theologiæ Professores, hvis Lectier reqvirenten hafver hørt og burde søge.

10) Hvad tilsidst de trende Videnskaber, Jurisprudentiam, Medicinam, og Mathesin angaaer, da, ihvorvel efter dette vort Fædrelands Beskaffenhed, necessario maae være mindre Liebhabere til dennem, end til Theologie og Philologie (hvilcket dog langt fra icke kommer ex defectu ingeniorum) saa kunde alligevel til dennem alle, og enhver af dem, findes saadant Middel, som motte effectuere, at benæfnte Videnskabers Professores icke skulle fattes paa Auditores. Min Tancke og Idee er denne: At, foruden de Studiosos, som udaf egen Lyst og dertil befundne Beqvemhed, erklære sig til eet af bemte Studiis, og hvilcke følgeligen bør og skulle freqventere vedkommende Professorum Lectiones, under samme deres privatorum Præceptorum Opsigt, samme Straf og beneficiers Forbrydelse &c. som tilforne om Studiosis Philosophiæ er mældet, Saa kand vel endogsaa giøres et andet nyt Reglement, icke alene til at bringe Numerum Auditorum i

Juristernes, Medicorum og Mathematicorum Lectier (som er det mindste, hvortil her sigtes;) men endogsaa til stor Nytte for Publico, ved Kundskabs, Lærdoms og Vittigheds Tiltagelse i vort Fædreneland. Nemlig saaledes: Ved Vniversitetet opholder sig en god Deel Studiosi, som allerede hafve absolveret deres ordinarium Curriculum Academicum, og hvis Tiid alligevel icke endnu er forbigangen til at nyde af Vniversitetets Beneficiis: hoc est, de hafve sustineret begge Examina, Philosophicum og Theologicum, ofver hvilcke intet hidindtil videre er blefven fordret af en Candidato Ministerii Ecclesiastici ved Vniversitetet. Men eftersom begge disse Examina blifve udaf mange sustinerede, og saaledes det gandske Curriculum absolveret, inden de 3 eller 4 Aars Forløb, og de samme Personer, enten udi værende Intervalla, eller undertiden derefter gelanger til beneficia Academica, scilicet Communitatis Regiæ, Regentzen, Borckens eller Walckendorphs Collegier, Scheelers eller Frisers Stipendia &c. saa skulde det herefter være enhver Alumno, alicujus jam enumeratorum Beneficiorum, paalagt, saasnart hand var attestatus (saa kalder mand den, der er Aar fra Examine Theologico) at freqventere een Lectionem publicam om Dagen, udi eet af de trende Studiis, Juridico, Medico eller Mathematico, ligesaa længe som hand efter Attestatzen nød noget af omskrefne Beneficiis. Saa motte og en saadan Studiosus, naar enten hans Tiid var omme, at hand ingen beneficio mere nød, eller hand vilde tage Affkeed fra Academiet, lade sig gifve et Beviiß af den Jurist, Medico eller Mathematico, som hand hafde hørt, om sin Flittighed og hvorlænge hand dennem hafde freqventeret; hvilcket Beviiß motte hannem meddeles gratis, og siden udi enhvers Testimonio publico, ligesaa vel som Attestatz og Dimiss, til hans videre recommendation indføres.

Jeg troer icke, at nogen letteligen skulde finde paa dette Project at sige, enten at det var for strengt, eller til liden Nytte; Men langt mere, at det var baade billigt, giørligt og almindeligen i Tiden gafnligt. Vrangvillige og stædse ufornøyede Folckes Domme er mand ellers nocksom vant til, ved saa got som enhver god For-

anstaltning at høre; Men saadanne er det best at foragte, indtil de med Tiden refutere og beskæmme dem self. Icke kand jeg endnu forglemme, hvor utaalmodige endeel, ogsaa gamle og bedagede, ja derhos icke ulærde Folck beteede sig, den Tiid Deres Kongl. Majts Allernaadigste Fundation for Vniversitetet in anno 1732 udkom, just fordi Studiosis blef paalagt, naar de af Theologis skulde examineres til Attestatz, at udvise nogen anseelig profect in fontibus S. Scripturæ Græcis & Hebræis, samt og in Historia Ecclesiastiaca. Dette skrege de ud, som en urimelig Ting og et jugum intolerabile, qvod nec nos in juventute, nec parentes nostri unqvam portavissent. Men Tiden hafver, Gud være lofvet! viist anderledes; og hvad Forbedring vores Ungdom derved har faaet, kunde de vidne om med Fornøyelse, der hafve kiændt Væsenet baade før og efter høyst(bemeldte) Fundation.

Hvad Nytte og dette nu omtalte Forslag med at obligere Studentere, der hafve attesteret og endnu ved Vniversitætet ere Alumni Beneficiorum, til at anvende aleniste 4 Timer om Ugen (hafvende imidlertiid den Frihed, at anvende flere, om de ville) paa at høre og lære noget got og gafnligt af en Professore, enten Juris, Medicinæ, eller Matheseos, behøfver vel ingen vidtløfftig Forklaring. Jeg vil end meere sige, at en Theologiæ Studiosus, som tæncker at blifve Præst, blifver meere dygtig til bemte Embede, naar hand har lærdt noget af Principiis Juris, af Jure Naturæ, item af Jure et Legibus Patriæ, end en anden, som derudi er hospes. Saa veed mand jo ogsaa, ey alene hvor smukt og priseligt for Nationen det er, men ogsaa hvor nyttigt for den almindelige Oeconomie, at mange med Tiden kunde findes, som, endskiønt icke Medici eller Mathematici af profession, dog hafde teinture af bemte ypperlige Sciencer; som de siden kunde applicere, deels i deres Embedes Forretninger (thi Bisper og Provster kunde vel i det mindste være meere kyndige in Jure, end de mangesteds ere) deels til lærde og nyttige Observationer in re physica patriæ, re Medica, Botanica, Anatomica, og hundrede slags Forbedringer i Kunster og Videnskaber at paatæncke, paa den Maade som de Svenske, saavelsom andre Nationer hafver begyndt.

Endnu blef det en sikker Moyen til at skaffe Auditores i Professorum Juris Lectier, naar deres Kongl. Majt vilde Allernaadigst finde for got, at bekiændtgiøre, at om visse civiles Tienester, e. gr. Secreterere i Cancelliet, Assessores i Hof-Retten, Auscultanter i Høyeste Rett, Lands Dommere, Laug Mænd &c. motte ingen understaae sig at anholde, uden hand med gode Attester beviiste, icke aleene at hand af Professoribus Juris var examineret, men at hand ogsaa hafde virkeligen freqventeret deres Lectiones publicas i det mindste i saa lang Tiid, at det kunde regnes for et heelt (om icke tu hele) Aar. Noget deslige kunde vel ogsaa paatænckes for Professoribus Medic: & Mathematum, som jeg mener, at de best kunde erklære om.

11) Slutteligen er min underdanigste Formening, at naar noget af saadan slags, som nu ommældt er, skulde paabydes, det da motte skee publice og ved trykte Befalninger, Professorerne og især samtlige Studiosis til Efterretning: Og, at hvad som deraf motte i Særdeleshed angaae Iuventutem Academicam, motte extraheres og deraf ligeledes trykte Exemplaria distribueres til hver ung Student, naar hand efter depositzen blef immatriculeret, tillige med det Latinske Blad som indeholder Leges Studiosorum, og pleyer leveres til enhver civi Academico, naar hand af Rectore inscriberes.

Anmærkning til S. 309.

*) Af denne Betænkning (der aftrykkes efter en samtidig, ganske neiagtig Afskrift efter den egenhændige Original) har Nyerup (Univers. Annaler, S. 298—305) meddeelt nogle Uddrag. Den bør læses i sin Heelhed; var det endog kun for at faae en Forestilling om, hvor vidt Gram undertiden drev det, i at skrive et Blandingssprog af Dansk og Latin. Man kunde vel i den Henseende paa en Maade anvende paa Grams Skrift, hvad en Samtidig sagde om den ved sin Lærdom berømte Casaubonus i hans Tale: „Il est à ce point hellèniste & latiniste, qu'on le prends pour un paysan, dès qu'il parle français". (Lettres & pièces rares ou inédites, publ. par Matter. 1846. p. 172.)

Anders Arrebo og Anders Bording,

danske Digtere i det 17de Aarhundrede.

(Af Forelæsninger over den danske Poesies Historie.)

I.

Naar vi betragte Forholdet imellem dansk Poesie, Sprog og Nationalitet i det 16de Aarhundrede, for at bringe for Dagen, hvad dette kunde synes at have efterladt sig og overleveret til det 17de: da bliver det endelige Resultat, at Poesien dengang endnu kun levede i Folkevisen; at dennes Liv vel ikke ganske var forsvundet af Folkets nationale Følelse og Bevidsthed; men at det egentlig kun var Almuen og Qvindekiønnet, hos hvem denne Følelse havde bevaret en Deel af sin oprindelige Friskhed og Naturlighed. I den Kreds, hvor Viserne ikke læstes, men kun bleve siungne til deres gamle Melodier: der havde de deres rette poetiske Hiem; og det var neppe Mange af dem, der giemte og opskrev Viserne i Bøger, der kunde bedømme deres Værdi saaledes som den Første, der gav dem i Trykken, „vor Mester Anders Vedel". I Fortalen, hvor han i fire Punkter fremsætter, hvad Gavn man kan have af deres Læsning, slutter han med: „For det fierde, dersom ingen anden Aarsag var til at læse disse gamle poetiske Digte, var denne noksom, for Sprogets Skyld"; og tilføier: „Vil Nogen det forsøge, han tage sig et af de nye Digte, som nuomstunder giøres, og ligne med et andet af disse fordums Digte: da skal man udi Sandhed forfare, at det er ligesom Dag fra Nat, som man pleier at sige." — Da Vedel skrev disse Ord 1591, tænkte Ingen paa, at man over halvtredie hundrede Aar derefter skulde finde hans Tale saa sand, som vi maae finde den. Det Uforgængelige i ægte Poesie fornegter sig heller ikke i Folkevisen. Har der

været en Tid, da disse „forbums Digte" laae i Dvale, saa er der kommet en anden Tid, hvori man slet ikke finder det underligt, at vi mangengang endnu 1850, naar vi „tage et af de nye Digte, som nuomstunder giøres," og ligne dem med de gamle, ville vi finde en Forskiel, „ligesom imellem Nat og Dag." — Forholdet maae vi dog sige, er vel eens, men ikke det samme. Ere vel mange danske Vers, som nu giøres, fattigere paa Poesie i deres Væsen og Kiærne, end mangen gammel Vise: saa have vi dog derfor ligefuldt i endeel classiske Digterværker en Poesie fra det 19de Aarhundrede, der staaer i et heelt andet Forhold til Naturpoesien, end det 16de Aarhundredes Rimerier til den danske Folkedigtning. I den Tid havde Anders Vedel med sin sunde ufordærvede Natursands — skiønbt han selv var uden Digterevne — det rigtige Blik for Tidens Mangler og Armod; ligesom for den gamle, halv glemte og forladte Skat, der nu heller ikke mere kunde hielpe en Tidsalder, som først gik Dannelsens Periode i Møde; men uden at eie andre af Culturens Elementer, end Tungemaalet, som virkelig var paa Veien til at opnaae en Nationalitet, Kraft og Egenhed, der røbe sig baade i det 16de Aarhundredes Prosa og Riim; men kun altfor snart igien gik tilbage og forringedes, ved barbarisk og pedantisk Udartning.

Det var altsaa det danske Sprog, men kun som linguistisk Element, eller i den umiddelbart philologiske Retning, der i det 16de Aarhundrede havde begyndt at tilvinde sig en national Udvikling og Cultur, hvoraf upaatvivleligt ogsaa Poesien kunde og vilde have høstet mangen ædel Frugt, dersom dens Aand havde været levende og virkende i det mindste til den Grad, at den kunde have giennembrudt den ydre Skal eller Raaheds-Bark, som lægger sig omkring Skiønheds-Ideerne, saalænge en Nation ikke har opnaaet et vist Maal af høiere Cultur og Civilisation. Det er let at føre det historiske Beviis for, at heri ligger den sande Grund til vor egen sildige Poesie og Konst-Udvikling, og til den langt tidligere, som Syd-Europas Nationer, navnligen Italienerne og Englænderne, have forud for Norden. Vi ville blive staaende ved et Par literaire Paralleler imellem Italien og England (eet

romanisk og et germanisk, men med tidlig romanisk Cultur befrugtet Land) paa den ene Side — og Danmark paa den anden. — I Italien blomstrede Dante fra 1265—1321; Petrarca fra 1304—1374; Bocaccio fra 1313—1375; Macchiavelli fra 1468—1527. I England levede Wicleff, der kunde levere en for sin Tid udmærket, ja endnu fra Sprogets Side fortrinlig og læselig Oversættelse af det Nye Testamente, og en Deel af det Gamle, fra 1324—1387; Chaucer, en frugtbar Digter, som man paa en Maade kan kalde Englands Holberg, skiøndt i en anden Skikkelse, fra 1328—1400. Spencer og Shakspeare digtede endnu før Udgangen af det 17de Aarhundrede. — Saaledes vare altsaa Dante og Boccaccio samtidige med Erik Menveds Regering, (1286—1320) da man i Dansk Prosa ikke kunde skrive anderledes, end vi see i den saakaldte „Kong Eriks Krønike“, hvis Form er til den Grad ussel, fattig og raa, at en dansk Bondedreng, naar han havde gaaet Landsbyskolen igiennem, allerede for hundrede Aar siden vilde have skrevet bedre. Da Chaucer, dannet ved Universitetsstudier, ved Reiser til Frankrige og Italien, og ved Hofliv i England, i Midten af det 14de Aarhundrede skrev sin „Court of Love“, og sine fortræffelige „Canterbury-Tales“ — rimede Fortællinger, der overstrømme af naiv komisk Lune, Vittighed og skalkagtig Satire: da skrev man i Danmark kun nu og da et Skiøde, et Mageskifte, et Tingsvidne, sielden endnu et vigtigere Kongebrev, i Landets Tungemaal; og medens det engelske Sprog giorde Kæmpeskridt fremad i Udvikling og Literaturrigdom, i hiin, Wiclefs og Chaucers mærkværdige Periode: maatte Danmark, i Feidetidens Jernalder, under Valdemar Atterdags kraftige og nødvendige Jernscepter, kæmpe om sin Tilværelse med holsteenske Grever og andre Panteherrer i Landet. Omtrent paa samme Tid som Machiavelli i hans Florentinske Historie, i hans Discorsi til Livius, og flere Værker, producerede Arbeider, som næsten kunde sættes i Række med romerske Classikere, var man hos os naaet saa vidt, at en Munk i Sorø kunde rime sin danske Krønike efter Thomas Gheismers Udtog af Saxo; og imedens man i Italien, Frankrige og Tydskland anvendte Gutten-

bergs nye Konst til at bringe de gamle Classikere fra Pergaments-haandskrifter, der i Klostre og enkelte Bibliotheker bortgiemtes som sieldne Skatte, i Tusindviis ud iblandt de Lærde og i den studerende Ungdoms Hænder — trykte Gotfrid af Ghemen den latinske Donat, og P. Lolles Ordsprog med latinske Riim, til Skolebrug i Danmark.

Her viser det sig mere levende, end i vidtløftige Skildringer, paa hvad Fod det stod med den intellectuelle Kultur i Danmark, efterat Syd-Europas Nationer allerede længe vare vakte til aandeligt Liv ved den classiske Literaturs Gienfødelse og Konstens friske Opblomstring; og der lod sig ikke vente meget mere i det 16de Aarhundrede, i et Land, hvor det endnu saae dunkelt og fattigt ud i i det 17de. Man var dog endeel videre i politisk Cultur og i Statsforhold, end i Literatur og Poesie i Danmark. Dette saae man alt under Margrethe; for endeel ogsaa under Christian I. Men hvorledes skulde man vel vente sig andet i et Land, hvor endog Clereciet og den geistlige Capitels- og Kloster-Lærdom var sunken saa dybt, som den var i det 15de Aarhundrede, saa at den ved Overgangen til Reformationsseklet stod langt under det, den i det mindste paa enkelte Punkter kan have været i Danmark, paa Absalons, Anders Sunesens, Svend Aagesens og Saxos Tid? — Maae vi ikke, ved at nævne disse berømte Navne, tænke paa, at det netop var i det 15de Aarhundrede, da man hos de Geistlige i Capitler og Klostre maa have fundet Saxos Historie for tung, for poetisk, og for lang at læse? — Derfor maatte Munken Thomas Gheismer sammenskrive sit magre Udtog af denne Middelalders-Classiker; og de faa Haandskrifter af Saxo, der havde været i Landet, gik da saa snart til Grunde, at det var med stor Nød, at Christen Pedersen kunde drive et eneste op i Danmark, da han skulde lade Bogen 1514 trykke i Paris. Undtage vi ogsaa Christian den Førstes, efter Erik af Pommern optagne Idee, at skaffe Danmark et Universitet, som dog, endogsaa hos Geistligheden, kun mødte en dorsk og uvillig Modtagelse eller Understøttelse: saa søge vi forgieves giennem hele det 15de Aarhundrede noget culturvækkende Middel, anvendt fra Statens, Regenternes, eller de Mægtiges Side; saa lidt som noget, der kunde see ud som Interesse, eller Beskyttelse, som skienkedes

Videnskab eller Konst. Universitetet kom vel omsider til Live; men Dotationen blev kun meget tarvelig. Christian den Første var næsten altid i Pengetrang; og Adelen gav intet til en Stiftelse, som den vel har meent, nærmest vedkom den geistlige Stand. Alt var saaledes overladt til den frie Naturvirkning og Naturudvikling hos Folket selv — og hvad skulde den vinde eller modtage ved det eneste Dannelsesmiddel, man paa den Tid kiendte: at endeel Klerke og Klostergeistlige, som vare blevne meget tarveligt oplærte i Capitel-Skolerne, sendtes eller reiste udenlands for at studere nogle Aar i Prag, Paris, Cøln eller Bologna, og der undertiden kunde opnaae Magistergraden, eller Doctorværdighed i den canoniske Ret? — Af saadanne Studier faldt der ikke det mindste af for dansk Sprog eller Poesie; og selv i den latinske Lærdom i Danmark stod det paa en usel og fattig Fod ved Overgangen til det 16de Aarhundrede.

Snarere kunde det dog siges, at Livet havde begyndt at røre sig paa ny i Modersmaalet, efterat der under Christian I. og K. Hans begyndte at blive mere roligt i Danmark. Den brave Bisp Knud i Viborg skrev vel sine Fortolkninger til den jydske Lov paa Latin; men anvendte dog i det mindste sin canoniske Lærdom til Bedste for Lægfolk, ved første Gang at oversætte en latinsk Veiledning til Rettergang paa Dansk. Vi kunne tillige bemærke, at denne Bisp, der døde 1477, var samtidig med Munken Ole Jacobsen i Næstved, der 1459 oversatte Joh. de Mandevilles Reiser paa Dansk, med Riimkrønikens Forfatter, Broder Niels i Sorøe, og med Munken i Børglum Kloster, der 1480 sammenskrev eller oversatte i dansk Prosa en Krønike eller Roman „om Carl Magnus og hans Kæmper".[1] Ligeledes maa erindres, at man i Danmark (i anden Halvdeel af 15de Aarh.) har bragt omtrent de samme af Middelalderens Eventyr i danske Riim, som allerede noget tidligere i Sverrige vare bearbeidede i rimede Oversættelser.

---

[1]) Jvf. min Efterretning om Danske Haandskrifter i det Kgl. Bibliothek i Stockholm. Historisk Tidsskrift IV. Bd. S. 149—152, 160—162.

(Saaledes (1480) Eventyr om Kong Artus og Carl Magnus, om Diderik af Bern, om Flores og Blantzeflor, m. fl.[2]). Det var henved 20 Aar senere, at Sognepræsten i Odense, Hr. Michael, digtede sin „Marias Rosenkrands", som han skrev 1496, efter Dronning Christina's Ønske; tilligemed hans øvrige mindre geistlige Poesier, der i Sprog og Form ganske staae ved Siden af det større Arbeide. Naar vi endogsaa kun betragte dette vor Poesies ældste Sprogmonument fra den linguistiske Side, da har det en betydelig historisk Mærkværdighed. Vi kunne med Grund stille Hr. Michael i Ligning med den omtrent samtidige, egentlig dog 20 til 30 Aar sildigere Hans Sachs, (1494—1575) der giorde sig saa berømt som Mestersanger i Nürnberg, fordunklede den hele tydske Rimer-Skole i det 16de Aarhundrede, og blev dens meest fremragende og meest frugtbare Forfatter. Det kan nu ikke let falde nogen ind, at ville ligne vor rettroende catholske Munk eller Præst i Odense — der paa danske Vers udsatte latinske Legender om Jomfru Marias Rosenkrands, og om Dominicaneren Alanus de Rupe, (Alain de Roche?) som i det 15de Aarhundrede søgte at udbrede denne og anden kirkelig Overtro i Nederlandene og Nordtydskland — med den forstandige og kloge Nürnbergske Reformator i Tænkemaade, Sæder, kirkelig Tro — ja, med Hensyn til hans nærmeste Forgængere, ogsaa i Poesie. En saadan Sammenligning er imidlertid virkelig giort for meer end hundrede Aar siden; men den gialdt mere den poetiske Sprogform, end Digterevnen selv, og naar vi blive

[2]) Jvf. Histor. Tidsskr. IV. Bd. S. 152—158. (Et Haandskrift paa 200 Quartsider, indeholdende en dansk Samling af rimede Eventyr; hvor A. 1480 og Navnet (Jeppe Jensen) paa den »som Bogen satte i Riim« nævnes.) Ligeledes S. 159 og 163. (Et andet Haandskrift af Eventyret paa danske Riim »om Karl Magnus og Kong Artus«; omtrent 2400 Verslinier.) Der kan neppe være Tvivl om, at disse danske Eventyr ere bearbeidede eller omskrevne efter de svenske, som bl. a. indeholdes i det under Navn af »Dronning Euphemias Wisor« bekiendte Haandskrifter. Af de danske er, som bekiendt kun Eventyret om Blantzeflor og Flores trykt af Gotfr. af Ghemen 1508.

staaende ved hiin, kan man vel endnu gierne sige: „at det snarere er den tydske Mestersanger, der maa vige for Præsten i Odense, end omvendt.“ [3]) En poetisk Diction, som den især findes i det sidste af de mindre Stykker af Bogen, („Om alt Menneskens Levnet“) turde man vel have vanskeligt ved at finde overgaaet eller opnaaet hos Hans Sachs.

Med en saadan Formand i Slutningen af det 15de Aarhundrede kunde man vel have ventet sig mere betydelige Fremskridt af den danske Rimekonst, end den naaede i det sextende. Endskiøndt Poesien — eller vi maae snarere sige, den bundne Stiil — havde været ikke sildigere, eller vel endog noget forud for Skriftsproget i Prosa: vedblev den dog, som før er sagt, at holde sig meget nær til de tydske Mestersangeres Versart, Stavelsemaal og eenstonende rhythmiske Former, hvor man ikke engang tog det nøie med Rimene, som dog næsten var den eneste Betingelse, som her krævedes overholdt. Man nævner paa Tydsk baade „Knittelvers“ og „Knittelriim“, for at udtrykke den stødende, ujævne, knudbrede Form, det mangelfulde Fodmaal, det snart indtrukne, snart udvidede Stavelsetal — og det samme gielder ogsaa om Alt hvad man rimede i Danmark, i det sextende Aarhundrede. — Spørges derimod om herskende Udtryk og Tone, om indvortes Charakteer og Eiendommelighed hos disse danske Riimværker: da møde vi her en dobbelt Retning og Hovedform. Det Alvorlige, eller hvad man kan henregne hertil, maae vi søge i den religiøse Lyrik, i Psalmedigtningen, hvor det for største Deel er indskrænket til Efterligninger og Oversættelser af tydske Psalmer, og hvor

[3]) „Was die Verse an sich betrifft, so ist nicht zu läugnen, daß selbige nach der Beschaffenheit derer damaligen Zeiten ihr besonderes Lob verdienen; und Wir glauben, daß wenn in Ansehung der Poesie der gute Hans Sachse unter den Teutschen mit unsern Hrrn Michael in Vergleich gestellet werde sollte, dieser mit jenem um den Vorzug streiten würde.“ Dette er Biskop Harboe's Ord i hans Efterretning om „Mariæ Psalter“. (Dän. Bibliothek. 2. Stück. Coph. 1738. S. 320.) Jvf. min Udg. af Hr. Michaels Riimværker. 1836. Fort. S. VIII.

man overhovedet møder alle de Mangler og Ufuldkommenheder i Metrik og Sprogcultur, som nylig omtaltes. Alt øvrigt i bunden Stiil, udenfor Psalmerne, er meer eller mindre præget med et Stempel af den Egenskab, som vi kunne kalde Begyndelsen til den nationale danske Lune; den naturligt-naive, ubevidste Tendents til en, om endog endnu kun svag, humoristisk-komisk Aand, som, vist nok i lang Tid raa eller udannet, og uden noget Frembrud af Ironiens virkelige Poesie, dog spiller baade paa Overfladen og i den indre Stemning hos alle vore danske verdslige Rimere i det 16de, ja vi kunne lægge til, hos næsten Alle ogsaa i det syttende Aarhundrede. Vi maae vist nok tilføie, at denne humoristisk-naive, godmodigt-lunefulde Stemning kun er ganske svagt udviklet, og at den ofte for vor, ved det Skarpe, Piquante, Effectfulde forvænte Sands knap er mærkelig tilstede; men den er der dog virkelig, naar vi betragte vore gamle Mesteres eller Rimeres Arbeider under den rette Synsvinkel; naar vi, med Hensyn paa den humoristiske og skiemtende Charakteer, ikke spænde vore Fordringer paa komisk Aand og Kraft for høit.

Det er afgiort, at saa lidt vi tør vente os nogensomhelst reen Opfatning eller Yttring af Poesiens ideale Side hos vore Forfædre i det 16de og 17de Aarhundrede: saa lidt kunne vi dog frakiende den danske Rimekonst fra hiin Tid, skiøndt den endnu ikke havde hævet sig til Digtekonst, det naturlige nationale Anlæg til det naiv-humoristiske, den naive Lune, eller saadanne Yttringer af denne Egenskab, som man kunde vente sig i endnu ikke udviklet, fra Smagens Side ganske udannet Tidsalder. Naar jeg taler om et saadant humoristisk Element i den tidligste danske Poesie, da vil jeg dermed ikke benegte, hvad der vel tør kaldes afgiort, at det er en Egenskab, som vore Forfædre have havt tilfælles med flere Folkefærd af germanisk Stamme; saaledes navnligen med Englænderne, Nederlænderne, og Neder-Sarerne i Nordtydskland; en Egenskab, hvoraf man derimod ikke finder noget mærkeligt Spor i de oprindelige nordiske eller islandske Skialdeqvad og gamle Sagafortællinger, hvis Aand og Tone overhovedet er naiv-objectiv, og hvor et egentlig ironisk Element meget sielden yttrer sig. Det findes derimod

aabenbart paa flere Steder i den eventyrlige Deel af Saxo's Krønike; og saaledes bl. a. i det uden Tvivl oprindelig danske Hamlets-Eventyr, som Saxo efter ældre Eventyr har optaget i sin latinske Fortælling. — Jeg vil derfor ogsaa endnu lade det være uafgiort, om vore gamle Rimere skulde have optaget deres humoristiske Tone fra den nedertydske (saakaldte plattydske) Poesie; eller om den ikke snarere, som en egentlig national dansk Egenskab i Sproget og Folkecharakteren, paa en mere oprindelig Maade har dannet sig i det 15de og 16de Aarhundredes Riimværker — hvis hele Sprogtone er i høi Grad afvigende fra den ældre og bedste Deel af vore gamle Ballader eller Folkeviser.

De her omtalte danske Riimværker have imidlertid, som bekiendt er, naar vi fraregne Riimkrøniken og tildeels Hr. Michaels Værker, i Stoffet saa godt som intet Originalt; selv om de nævnte Undtagelser, kan jo siges, at Stoffet for det meste er laant, i den første af en latinsk Krønike; i den anden af en sildig Legendebog. Blandt Oversættelser og Bearbeidelser i det 16de Aarhundrede af tydske Producter indtager Hermann Weigeres Reinike Fos unegtelig den fornemste Plads. Enhver veed, at denne berømte satirisk-komiske Digtning, som er et af Middelalderens Hoved-Værker, (uden at tage noget Hensyn til de gammelfranske og flamske, eller hollandske Bearbeidelser) i dens nedersachsiske eller plattydske Form, som vor danske Oversætter ligefrem har fulgt, strømmer over af naiv Folkehumor og komisk Satire i sit Indhold og i sin hele Charakteer. Men det havde vist nok været umueligt, med et saadant Held og med en saadan Danskhed i den hele Sprogform (de enkelte nedertydske Germanismer, som Oversætteren hist og her har beholdt, giøre intet til Sagen) at overføre denne hele Bog i vort Sprog, dersom Oversætteren ikke allerede i sit Modersmaal havde forefundet den humoristisk-komiske Natur, som her med den yderste Lethed og utvungne Bøielighed slutter sig til den plattydske Sprogtone og Digtningsform. Man læser overhovedet den danske Reinike aldeles som en Original; og det saameget mere, da Oversætteren i det Hele, eller man kan sige saa godt som overalt, ikke har giort sit Arbeide mechanisk; men givet danske Udtryk, Vendinger,

Idiotismer, Sententser og Ordsprog m. m. i de plattydskes Sted; ligesom han jævnligen har ombyttet fremmede Stednavne med indenlandske (f. Ex. skaanske).

Man finder ogsaa endnu noget af denne, om jeg saa maa sige i en Copie eller Oversættelse nedlagte Originalitet og Nationalitet, der er bevaret i vor 300 Aar gamle Reinike Foss, i et andet betydeligt danskt Riimværk fra Slutningen af det 16de Aarhundrede (1591, eller 36 Aar sildegere end H. Weigeres „Rævebog"). Jeg taler om Jacob Madsen's danske Bearbeidelse af den skotske Digter David Lyndsays Værk. Med denne Bog har det en anden Beskaffenhed, end med den danske Reinike, som umiddelbart og med Troskab overførtes af Originalens Plattydsk paa Dansk. David Lyndsay, en skotsk Hofmand og Vaabenherold under Jacob V., og en Yndling af denne Konge, hvis Page han havde været fra hans Fødsel, var i sin Tid og længe efter en meget populair Folkedigter i Skotland, hvor han hørte til det antipapistiske Parti, i Begyndelsen af Kirkereformationen.[4]) Hans Arbeider ere mere umiddelbart moraliserende, historisk-didactiske og blandede med en alvorlig og diærv politisk Satire, der især gaaer

---

[4]) David Lyndsay, af en skotsk Adelsslægt, stammede fra William Lord Lyndsay, som døde omtrent 1425. Selv blev han født paa Familiegaarden »the Mount« (hvoraf han førte Tilnavn) i Fife Shire, omtrent 1490. Kong Jacob V. tiente han perslig. fra dennes Fødsel (12te April 1512) til 1524, da Lyndsay af Formynder-Regieringen eller Douglas-Partiet blev fiernet fra Kongens Person. Da Kong Jacob i sit 16de Aar (1528) havde befriet sig og Skotland fra dette Partiets Undertrykkelser, giorde han Lyndsay 1530 til Ridder og Vaabenkonge (Lyon King of Arms). Han sendtes i flere vigtige Gesandtskaber; bl. a. 1548 til K. Christian III., for at søge Hielp af Krigsskibe og skaffe de skotske Kiøbmænd Handelsfriheder i Danmark. Under sit Ophold i Kiøbenhavn ev Dav. Lyndsay bekiendt med hans Landsmand, Dr. Machabæus (egentlig Mac'Alpine) og andre Theologer. I sine Digte (fra 1528—1553) udmærkede han sig ved uforfærdet Frimodighed og satirisk Skarphed mod Hierarcher og Oligarcher i Skotland. Han døde barnløs i Begyndelsen af 1658, men efterlod Brødre. Gaarden the Mount eiedes endnu 1710 af en Lyndsay.

ud over det papistiske Clereste og over Hoffolket og Adelen af Mod-partiet, end de ere egentlig komiske. Lyndsay stod langt tilbage for Chaucer i Opfindelseskraft og objectiv poetisk Evne; heller ikke har han den Skalkagtighed og den vittige Ironie, som oplíver Fortællingen i Reinike Fos. Han har imidlertid undertiden gode satiriske Indfald, og giver i Hvashed og Diærvhed til at nævne Tingene ved sit rette Navn, ikke let nogen af sine Samtidige efter. Af den eiendommelige nationale Naivetet, som den skotske Original besidder, kan man ikke vente sig meget overført i en dansk Oversættelse paa anden Haand; og skiøndt man dog ikke sielden vil have Grund til at undres over, at den latinske Oversætter har kunnet følge Originalen saa nær, som vi maae antage, ved at sammenligne Jacob Madsens Vers med Lyndsays: faae vi dog mangen Leilighed til at beklage, at for de Danske var i det 16de Aarhundrede, og i det meste af det 17de, den engelske Literatur og Poesie ligesom den ikke var til. Det er let at indsee, hvormeget vort Sprog uden Tvivl kunde have vundet i en tidligere Fylde, kiærnefuld Alvor og Kraft, og i en renere stilistisk Udvikling, dersom danske Lærde, Geistlige, Psalmedigtere og andre Rimere, havde kunnet tilegne sig den engelske Literaturs Skatte fra Chaucer til Shakspeare og Milton, i Stedet for at laane baade Stof, Versemaal og Sprogtone næsten udelukkende fra Tydskland, og særdeles fra den nordtydske eller saxisk-tydske Sprogart (Plattydsk). I dansk Poesie og Prosa, vilde Følgerne af at have i ældre Tider nærmere sluttet sig til England, end til Tydskland, uden Tvivl have været betydelige, og saa at sige uberegnelige. Men, uagtet en nær, ved Familieforhold bestyrket politisk Forbindelse imellem det danske og det skotske og engelske Hof, under Frederik II. og Christian IV, havde den ikke mindste Indflydelse paa et literairt Forhold. — Endskiøndt nu Jacob Madsens Oversættelse af endeel af Lyndsays Værker, med en større Frihed i Sprogformen ved at overføre latinsk Prosa i danske Riim, end Reinikes Oversætter kunde have eller tog sig, og skiøndt Bogen overhovedet er mere prosaisk og ulige mindre underholdende end „Rævebogen": saa er den dog mærkelig som det sidste store danske Sprogarbeide, der viser os det 16de Aarhundredes Charakteer —

det største Riimværk (og et betydeligt, paa 420 Qvartsider) der tilhører de danske Mestersangeres, eller „Knittelverseneś" Periode.

I en vis Henseende mere national, om endog sielden oprindelig danske, ere de dramatiske Arbeider, som tilhøre Frederik den Andens Tid; og hvoraf formodentlig endeel, maaskee af endnu ringere Betydning, have tabt sig. Vi have, som bekiendt, saadanne Arbeider af Peder Hegelund[5]) (f. i Ribe 1542, hvor han døde som Bisskop 1614), Hieronimus Justesen Ranch[6]) (f. i Vinkel Sogn, Ribe St. 1539; d. 1607), Hans Christensen Sthenius[7]) (f. i Roskilde 1514; død som Sognepræst i Malmø efter 1603) og flere af samme Skole, der naaer ind i det 17de Aarhundrede, under Christian IV. Regiering. For en Deel vare disse tidmede danske Skuespil Bearbeidelser efter latinske Originaler, skrevne i Tydskland; nogle vare vel ogsaa oprindelig forfattede paa Dansk, som man allerede seer af vor tidligste bekiendte dramatiske Forfatter Christen Hansen, af hvis tre overblevne, endnu ikke udgivne Stykker fra 1531, de to synes at være Originaler. Han har imidlertid maaskee ikke engang været den første, der rimede sceniske Dialoger (Skuespil eller Dramer tør man vel neppe kalde dem) paa Dansk; da man finder, at allerede i Kong Hanses Tid (1501) opførtes Comedier i Aarhuus af Skolens Disciple i adelige og andre Tilskueres Nærværelse; der nævnes endog en dansk Ridder, Hr. Christoffer Rafensberg, som Forfatter af en Comedie, tidligere end Reformationen; og der er intet udtrykkeligt Beviis for, at de

---

5) Af denne, ogsaa i andre Henseender bekiendte Geistlige, haves nu kun eet Skuespil (hans Susanna, 1578) tilbage; af flere forsvundne kiender man kun Titelen. Ikke mindre end fem, som i Haandskrift fandtes i det Rosenske Bibliothek, brændte med dette 1728.

6) Om hans 3 Comedier „Kong Salomons Hylding" (1585), „Samsons Fængsel" og „Karrig Nidding", s. B. P. Jacobsen „Om Skuespil og Skuespil-Forfattere i Danmark i det XVI. Aarhundrede" Historisk Tidsskr. V. S. 519. 20.

7) Han var Rector og siden Capellan i Helsingør, hvor han i A. 1565—1574 forfattede og med sine Skolebørn opførte Comedier i denne By. (Jacobsen l. c. S. 519 flg.

Skuespil, som den Tid opførtes af Skolernes Lærere og Disciple (undertiden endog af Lærere og Studenter) altid have været skrevne paa Latin.[8]) Vi see i det mindste, at Christen Hansen allerede under Frederik I., skrev sine Stykker paa Dansk. I hvilket Sprog derimod Aarhuus Disciple Fastelavnsmandag 1546 spillede en Comedie for Christian III., som derfor skienkede dem og Skolemesteren (Rector) 30 Mark, er ikke nævnt. At dette ved flere Leiligheder ogsaa er skeet for at give K. Frederik II. en opmuntrende Tidkortning, er rimeligt, da enkelte Exempler derpaa berettes; og man veed, at denne joviale, godmodige og overhovedet (skiøndt han læste Bibelen paa Tydsk) meget nationale danske Konge var en Elsker af sceniske Fremstillinger.[8])

De her omtalte danske dramatiske Arbeider ere, som man vil tænke sig, fra Konstens og Poesiens Side, uden al Betydning; for Sprogets Historie og Charakteristik have de mere Værdi, og de høre, under denne Betragtning, med til den Periode, jeg har kaldt de danske Mestersangeres Tid, og som udfylder omtrent det hele 16de Aarhundrede. Vi have ogsaa endnu bedre Leilighed,

---

8) Den Skik, at opføre latinske Comedier ved festlige Leiligheder, endog for Fyrsterne og deres Hof, var endnu i det 17de Aarhundrede ikke aflagt i England. Saaledes opførtes af Studenter ved K. Jacob I. Besøg ved Universitetet i Cambridge den 6te Marts 1615 en ny Comedie i 5 Acter: „Ignoramus" af Mag. Ge. Ruggle. Den er et Slags Efterligning af det italienske Lystspil „la Trappolaria" (1596) af Neapolitaneren Giambattista Porta; og gaaer især ud paa at giøre den Tids engelske Advocater og Lovtrækkere latterlige. Det er i sin Art et mærkeligt dramatisk Arbeide, fuldt af vittig og drastisk Satire, og behagede i den Grad Kong Jacob, at han, allene for at see Stykket endnu engang, efter et Par Maaneder atter kom til Cambridge, hvor Comedien „Ignoramus„, paa ny giennemseet og forøget af Forfatteren, anden Gang blev spillet for Kongen den 15de Mai 1615.

9) Hieron. Justesen tilegnede denne Konge sin Comedie „Samsons Fængsel"; og saaledes flere. (Jacobsen S. 517.) Den 2. Febr. 1574 skienkede Frederik II. 20 Læster Korns Afgift til 30 fattige Disciples Underhold i Viborg; og Anledningen dertil skal have været det Behag, Kongen fandt i en Forestilling af et Skuespil om Susanna ved Viborg Skoles Disciple. (Thura Idea hist. lit. Dan. p. 77).

end i den danske Lyndsety af Jacob Madsen, til at blive bekiendte med dette Aarhundredes egentlig indfødte Folke-Humor, saaledes som den opfattedes af de danske Rimere, og prægede sig i en endnu eiendommelig biærv, skiøndt raa og usleben Sprogcharakteer. Vi kunne tydelig forfølge denne Charakteer, lige fra Riimkrøniken under Christian den Førstes Tid, til Slutningen af det 16de Aarhundrede, og siden, under noget forandrede Former, ned i det syttende. Det er bekiendt, at hiin gamle Bog har sin egentlige Betydning, ikke fra det historiske Indholds, men fra Formens og Sprogets Side; og det var upaatvivlelig ogsaa fra den Side at den vandt en Yndest, som den bevarede i 6 Udgaver giennem hele det 16de Aarhundrede; fordi det var en Bog, der ganske passede til det danske Folks Nationalitet og nationale Dannelse i hiin Tidsalder. Riimkrønikens Form og Charakteer var ogsaa skikket til at modtage langt mere af dansk Folkehumor og naiv Ironie, end man vil være tilbøielig til at tænke sig i rimede Annaler. Det er allerede noget eget, og giver Bogen et Slags dramatisk Liv, at enhver Konge selv fortæller i første Person sit Levnet; og den hele Naivetet, hvormed Forfatteren behandler en stor Mængde Begivenheder og Situationer i Fortællingen, krydres virkelig ikke sielden, baade med en vis Lune, og med det frie og frisindede Udtryk af en humoristisk Leveklogskab og en trohiertig Moral for Fyrster og Regenter. — Saaledes have vi Grund til at sige, at det er Riimkrøniken, der aabner den hele naive Sprog-Periode, som beholder sin Charakteer af national Humor, Trohiertighed og Lystighed giennem det 16de Aarhundrede, baade i Riim og i Prosa; ligesom den ogsaa, i det mindste i den rimede Deel af den danske Literatur, fører denne Charakteer over i det 17de Aarhundrede, og bevarer den lige ned til Reenbergs, Falsters og Holbergs Tid; eller til det Punkt, hvor vor hele ældre Literatur slutter med en Forfatter, der ligesom samlede Alt hvad der endnu var levende af Sprogets tidligere Nationalitet, for at give det den første Slibning og den forberedende Uddannelse, som det behøvede, naar Danmark endelig skulde faae sin Deel i det 18de Aarhundredes literaire- og Sprog-Cultur.

Men imedens nu det ene, eller (om vi saa tidligt tør bruge

Benævnelsen) det humoristisk-comiske Element var baade levende og ikke uden Kraft, i det mindste i den danske Sprogform, i Løbet af det 17de Aarhundrede: var det alvorlige, det ideale Element i Poesien enten slet ikke til, eller var kun til i Muelighedeu, i Grundspirer, som laae skiulte i Sproget, uden at de i lang Tid kunde trænge igiennem den haarde Jordbund. Man kunde vel herimod nævne Psalmedigtningen, hvilken dog, som jeg har sagt, næsten intet eiendommeligt havde, men for det meste ligefrem var laant eller overført fra tydske Mønstre; undertiden i gamle, halv geistlige, halv moralske Sange, med et Slags Efterklang af Folkevisen. Men ogsaa giennem mange Psalmers Udtryksmaade og Sprogcharakteer gaaer der Spor af den samme danske Folkehumor, som hersker i de verdslige Riimværker. Ja endnu Kingo, der selv ogsaa har skrevet burleske Vers, er ikke uden Anklang af denne humoristiske Tone. — Under Christian den Fierde, i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede havde Danmark, der siden Grevens Feide, med Undtagelse af Landene paa hiin Side af Sundet, ikke havde følt umiddelbare Krigsbyrder, en Tidsalder, hvori det blomstrede i fredelig Hvile, hvis Frugter Grundadelen, der siden Reformationen havde vedligeholdt og styrket sin politiske Betydning, nød paa sine talrige Herresæder; medens Almuen, med neppe kiendelig Fremgang i Cultur, nøiedes med Forfædrenes Tarvelighed og uden voldsom eller fornedrende Undertrykkelse, følte libet til sin Ringhedsstand. I denne Tid, da Lærdom og Videnskab var i en ikke ubetydende Fremvært, men havde sin isolerede Tilværelse, ved Hielp af det latinske Sprog, i en egen Kreds, der ikke strakte sig vidt uden for Universitetet og en Deel af Geistligheden, fremstod Præsten Arrebo som et Slags reent alvorlig Poet; og man har tillagt ham Navn, som den første, der aabnede den danske Digter-Række. Men han har ikke meget mere Ret dertil, hvis der skulde være Tale om egentlig Konst-Poesie, end hans Forgængere. Han giorde derimod den første Overgang til en dansk Lærdoms-Poesie; men under en endnu saa lidt dannet metrisk Form, at vi behøve at hævde ham den retfærdige Overbærelse, man maa have med en Mand, der paa en Maade var den første, som heri maatte bryde Isen.

II.

Anders Arrebo er et i den danske Literaturs, og vi maae lægge til, i den danske Poesies Historie, berømt Navn. En lærd dansk Sprogkyndig og Literator, Forfatteren af den classiske Bog om den danske Metrik, Rector Thortsen, som vel er den sidste, der har omtalt Arrebo, tør ikke gaae videre, end til at sige, at „han af Mange ansees for den danske Poesies Fader;" og blandt disse mange var ogsaa Rahbek, der paa eet Sted, hvor han nævner ham saaledes, føier til: „at kun saare faa af hans Afkom (Efterkommere) nærme sig ham i Værd"; og paa et andet Sted kalder ham „vor danske Digtekonsts egentlige Stifter." Disse Rahbeks Yttringer, af hvilke især den sidste ikke siger noget, ved at ville sige for meget, have for Resten mere historisk end æsthetisk Betydning, som de sildigste i den Række af mangfoldige Berømmelser over Arrebo's Poesier, hvilke man kan forfølge lige fra 1661, da hans bekiendte Hexaëmeron, eller „Verdens første Uges Sex Dages prægtige Gierninger", blev udgivet, 24 Aar efter Forfatterens Død (1637). Det kunde blive Gienstand for en egen historisk Fremstilling, at giøre Rede for disse Lovpriisninger; om endog kun saavidt, at det kunde lægges for Dagen, hvorledes man paa forskiellige Tider har opfattet og betragtet hans Værd; og det kunde blive et Slags Bidrag til Kritikens Historie i Danmark — skiøndt i meer eller mindre ukritiske Tider. Men vi maae her indskrænke os til de væsentligste Omstændigheder, baade ved Arrebo's Poesie i sig selv, og ved dens Historie, der i det Hele viser, hvad man finder flere Exempler paa: at et Digterværk, eller en anden Bog, kan blive meget berømt, uden at blive meget læst. Arrebo's Hovedværk, som en Tid efter hans Død erhvervede ham en Navnkundighed, der endnu efter meer end to Aarhundreder har holdt sig, oplevede aldrig meer end det første Oplag, og Frederik den Tredies udelukkende Privilegium for Udgiveren paa 10 Aar blev overflødigt.

Forfatterens eget Levnet var ikke uden biographisk Mærkværdighed, hvis Omstændigheder dog kun ere lidet bekiendte, og hans Personlighed derfor ogsaa næsten ukiendt. I historisk Henseende er det

ikke uden Interesse at vide, at det uden Tvivl har været det personlige Uheld, der rammede Arreboe, som Følge af en noget ungdommelig Lystighed i Sindet, hvilket fremkaldte hans Poesie. Han var i Aaret 1617, kun 30 Aar gammel, af Christian IV. udnævnt til Biskop i Trondhiem, hvor han kom i et uvenligt Forhold til Lehnsmanden, og allerede efter 4 Aar (1621) blev suspenderet og siden ved Dom afsat fra sit Embede. Arrebo havde vel før den Tid og i yngre Aar skrevet nogle Leilighedsvers; men det var først 1623, da han i sit „otium triste“, som han selv kalder det, levede i Malmøe, at han udgav den metriske, til Psalmemelodier afpassede Oversættelse af Davids Psalmer, der allerede medens han levede giorde ham bekiendt som Digter. Saa lidt det nu vel kan negtes, at vi her først finde en kiendelig Stræben efter rigtigere metriske Former og en høiere Grad af rhythmisk Klang og Harmonie, end man i Almindelighed møder hos vore ældre Psalmedigtere; og saa lidt man ogsaa i den Henseende kan frakiende Arrebo det naturlige Anlæg og Talent til lyrisk Rhythmik, eller, man kunde sige med eet Ord, den lyriske Digters Øre: saa ere dog ogsaa disse Egenskaber endnu kun i deres Barndom hos ham; og det Anlæg, han unegtelig havde til at blive en dansk Lyriker, kunde ikke blive til mere i en Tidsalder, hvori den poetiske Sprogform overhovedet endnu manglede Dannelsens første Elementer. Rahbek har anvendt paa Arreboes Psalmer, hvad Hageborn siger om en ældre lyrisk Digter:

„An Sprach' und Wohllaut ist er leicht,
An Geist sehr schwer zu übertreffen.“

Men paa det samme Sted, hvor han søger at vise, at Davids Psalmer under Arreboes Pen sielden tabe noget i deres Indhold, eller i Tankens Vægt og Fylde, tør han dog ikke negte, at man ogsaa i hans Psalmer finder alle de Feil, som en Poesie maa have, der ikke har traadt sine Børneskoe, eller — efter Kingos Udtryk — „der nys slog løs at gange.“ Man finder, siger Rahbek, „Rimene urigtige, Scansionen falsk, Grammatiken hyppigen overtraadt, uædle Udtryk og Fyldeord imellem hverandre“ (naturligviis ikke overalt, men jævnlig). Efter denne Indrømmelse hielper det ikke meget paa

Arrebo som Poet, at Rahbek siden vil vise, at man i visse Maader vel tør sætte enkelte af hans Davids Psalmer, fra Poesiens Side, i Ligning med, eller endogsaa over silbigere danske Oversættelser i metrisk Form, f. Ex. Bordings, Kingo's, eller Reenbergs. Der bliver dog altid endnu det almindelige Savn tilbage: Tankens rene og poetisk skiønne Form; og det er jo dette Savn, der uvilkaarligt paatrænger sig og bliver føleligt, saasnart engang denne poetiske Form er indtraadt i et Sprogs historiske Udvikling. Man indseer dog uden Vanskelighed, at til Arrebo's Tid, i Christian den Fierdes for den danske Poesie ret magre Periode, og henimod Midten af det 17de Aarhundrede, kunde disse Psalmer endnu giøre en betydelig Virkning i Danmark, hvor de i en Tid af 40 Aar (1623 til 1664) opnaaede fire Udgaver, inden de tabte sig. Imidlertid kan der vel ikke være Tvivl om, at den Haardhed i Formen, som de paa endeel Steder have, har bidraget til at giøre dem mindre skikkede til at synges, end silbigere Psalmer. Man finder i det mindste faa eller ingen af dem optagne i nyere Psalmebøger.

Det var i øvrigt ganske naturligt, at om endog Arrebo's Davids-Psalmer vandt langt større Udbredelse, kunde de som Digterværk ikke giøre saa megen Opsigt i en mere indskrænket og literair Kreds, som det i vor ældre Poesie berømte, i sin Tid ved sin Form usædvanlige Arbeide: hans Hexaëmeron, eller Verdens Skabelses sex første Dage, som er forfattet mellem 1623 og 1637 (Arrebo's Dødsaar) eller i den sidste Periode af hans Liv [10]), hvilken han tilbragte som Sognepræst i Vordingborg; men Værket blev først udgivet af Forfatterens Søn 1661. De, som ville vide, hvorledes studerede Læsere paa den Tid betragtede og bedømte dette Værk, kan man bedst henvise til henimod 20 lange Testimonia og Æreverss paa Dansk og Latin, hvilke Sønnen efter den Tids Skik, har faaet sammensankede hos sine egne og Faderens Venner, og ladet trykke foran i Bogen; hvor de de dog i alt Fald have en noget mere

10) Man kan med endeel Sandsynlighed komme Tidsbestemmelsen noget nærmere. Hexaëmeron er formodentlig skrevet efter 1631.

sømmelig Plads, end naar en levende Forfatter, som man saa ofte seer, lod sin Bog roses af gode Venner, og paanødte Læseren den indirecte Selvroes. Man lærer for det første saameget deraf, at Arrebo's Hexaëmeron i den Tids lærde Verden i Danmark er blevet betragtet som et Slags Vidunder, endnu 21 Aar efter Forfatterens Død: thi det lader sig dog ikke med nogen Rimelighed antage, at saamange af disse smagløse Rimere blot ved Tilfælde skulde blive enige om at beundre og prise Arrebo's Magt til at hæve den danske Poesie til en hidtil ukiendt Høide. Man faaer tillige her en god Leilighed til at blive bekiendt med, hvor beklageligt og fattigt det saae ud med Smag, Sprogevne og Rimekonst hos literaire og studerede Personer i Danmark, ved Souverainitetens Indførelse. Vi vilde vel ogsaa gaae dette, ligesom saameget andet, forbi som en ligegyldig Erfaring, man kan giøre paa mange andre Steder, foruden i Arreboes Bog, dersom ikke ogsaa paa dette Sted Contrasten, iblandt alle disse slette og usle, for det meste geistlige Rimere, fremhævede og udmærkede et eneste Talent; det var vor bekiendte Mag. Anders Bording, som dengang dog alt var i sit 42de Aar, og allerede i ti Aar, eller længere, havde giort sit Navn bekiendt som Leilighedspoet, ved Bryllupper, Begravelser, og andre Tilfælde. Det er i det mindste læselige, lette, overhovedet correcte Vers, hvori Bording har skrevet sit Æredigt over en Forgænger, med hvem man oftere har sat ham i Ligning; og der er i alle de øvrige Riim over Arreboe, som fylde henved en Snees Blade, intet der kan sættes ved Siden af disse Linier, hvormed Bording slutter:

„Var Mangen her i vores Land
Saa sindig og saa kyndig,
Som Arreboe, den lærde Mand,
Og i sin Stiil saa fyndig:
Opitz for Dansken fik et Glas
At stande da tilbage:
Da fik Ronsard, ja selv Bartas,
Topseilet ind at tage.
Thi naar hans søde David vil
Guldharpen sin opstemme,

Saa dyb en Sorrig er ei til,
Man den jo strax maa glemme.
Vil han om Guds almægtig Haand
Og Altings Herkomst digte:
Strax har vor svage Siæl og Aand
Selv Paradiis i Sigte.
Ja, havde blegen Død sin Ret
Saa snart ei af ham krævet,
Vor Digtekonst saa tung og slet
Vel aldrig havde blevet.
Gud glæde ham, der hvor han er,
For søde Riim han giorde:
Det maa ham ønske een og hver,
Som end er over Jorde.

Der hører et nøiere Kiendskab til det 17de Aarhundredes danske Vers, end man finder i vore Dage — da der maa søges længe før man finder en Dansk, som kiender Arrebo af meer end Navn — for at antage paa en Andens Ord: at der for henved 200 Aar siden (1661) neppe var en eneste i Danmark, der kunde have skrevet disse, i sig selv lidet betydende Vers, uden Bording. Men der fandtes vist heller ikke en Eneste i den første Halvdeel af hiint Aarhundrede, der kunde have bragt et saadant Konststykke i Stand, som Arreboes „Hexaëmeron". — Et stort Konststykke var det i sin Tid — og i sin Art ligesaa forskielligt fra det 16de Aarhundredes Knittelvers og Rimerier, som det ligger i en umaadelig viid Afstand fra det, vi vilde kalde et Konstværk i Midten af det 19de Aarhundrede. For at forklare os det Arreboeske Konststykkes Natur, maae vi nærmest hensætte os i den franske alvorlige og didactiske Poesies Aand og Skikkelse, som den var i den anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede. Det var en lærd fransk Poet og Adelsmand, af Huguenotternes Tro, fra Henrik den Fierdes Tid, Guilleaume Sgr. de Bartas, der har skrevet den Original, som Arrebo efterlignede. Dette Digt af Bartas om Jordens Skabelse („la Semaine") giorde i sit Fædreland en saadan Lykke, at det i et temmelig kort Tidsrum skal have oplevet 20 til 30 Udgaver, der alle ere lige saa sieldne, som de nulevende i Frankrige, der have

læst en eneste Linie af Bartas.[11] Vi have her et Beviis mere paa, hvor lidt det betyder i Konsten og dens Historie, at være i Mode, i Sammenligning med at eie virkelig Værdi. Enhver fransk Literator — ja, enhver Elsker af fransk Poesie, kiender endnu Clement Marot, der var omtrent et halvt Aarhundrede ældre. Bartas derimod — som dog maa have været en Yndling af sin Tid, naar man skal dømme efter Udgaverne, hvoraf det vrimler, og efter de latinske, italienske, spanske, engelske og tydske Oversættelser — er saa hastig gaaet af Mode, at han endogsaa hos franske Literatorer i det 18de Aarhundrede næsten reent er glemt;[12]) ja i et bekiendt og godt Arbeide fra vort Aarhundrede, Bouterweck's „Geschichte der Poesie und Beredsamkeit", findes Bartas ikke engang nævnt.

Det var anderledes i første Halvdeel af det 17de Aarhundrede. Paa den Tid var Bartas endnu saa berømt, at det ældste æsthetiske og poetiske Selskab i Tydskland, „die fruchtbringende Gesellschaft" i Schlesien, (stiftet 1617) foranledigede, at „la Semaine" ved en af Selskabets Medlemmer (en Adelsmand, Tobias Hübner, i Dessau) blev oversat paa Tydsk. Dette har rimeligviis givet Anledning til, at vi fik Arreboes Hexaëmeron paa Dansk. Hans Søn fortæller i sin Fortale til Digtet, at den bekiendte Rigscantsler, Christian Friis til Kragerup (død 1639), en Mand af megen Dannelse, der yndede og beskyttede Videnskaberne, opmuntrede Arrebo til, „efterdi man paa samme Tid for Alvor begyndte, den tydske Poesie at øve, og bedre i Lave at sætte": at han ogsaa vilde prøve paa, hvad der i Poesien kunde udrettes i det danske Sprog; og at Cantsleren dertil laante Arrebo Bartas' Skrifter, og Andre, som kunde være ham nyttige. Da Sønnen netop ogsaa ved denne Leilighed omtaler det tydske „frugtbringende Selskab", og den Nytte, det havde for den tydske Digtekonst, er det ikke saa

---

11) Det store kongelige Bibliothek besidder dog ikke mindre end 14 eller 15 Udgaver af „la Semaine", og af Bartas samlede Poesier, fra 1589 til 1616 (foruden de fransk-tydske Udgaver af 1631 og 1661).

12) I Desessart's „Siècles litteraires de la France", Paris 1800 Tom. I. findes dog en kort Artikel over Bartas (f. 1544, død 1590;) men her faaer han som Digter Charakteren „tout meprisable".

urimeligt, at det kan have været den tydske Oversættelse af Bartas, med den franske Original ved Siden, (trykt først i Cøln, 1631) som Arrebo har faaet laant af Cantsler Chr. Friis.

Vi see ogsaa her, ligesom Tilfældet var med Anders Vedel, hvis danske Saxo maaskee aldrig var bleven til, dersom ikke den gamle Cantsler under Frederik II., Johan Friis, og flere fornemme Herrer havde tilskyndet og opmuntret ham til dette Værk — hvad Indflydelse de Høiere og Mægtige ogsaa i hiin Tid kunde udøve paa den nationale Literaturs Udvikling; ligesom man for Resten ogsaa seer, hvor lidt der i det 17de Aarhundrede spores af en saadan Udvikling i Danmark, og hvor kummerligt Sproget og Poesien vegeterede, eller ubemærket holdt sig i Live ved enkelte Individers naturlige Anlæg, der ikke reent kunne qvæles; endskiøndt man, saasnart der ikke var Tale om Theologie, eller om Medicin og Physik, om lidt aristotelisk Logik og Methaphysik, eller classiske, og tildeels nordiske Antiquiteter — overhovedet om latinsk Skole- og Universitetslærdom — lod alt andet, der hørte til national Cultur og Literatur skiøtte sig selv, eller overlod det til Borgerstanden og den ringere Geistlighed, til en og anden Landsbypræst og ubeforbret Candidat og Magister, at pleie danske Studier og en literair Virksomhed, hvis Frugter i en eller anden Retning skulde tilhøre og udbrede sig iblandt Folket. Og saadanne Vilkaar fulgte endog med Christian den Fierdes hele lange Regiering giennem meer end et halvt Aarhundrede — en Konge, der selv i sit hele Væsen var saa dansk, som det var muligt; men som med al sin Agtelse for Videnskaber og Lærdom, og med sin store Interesse for Konst og Architektur, dog var en upoetisk Natur, og desuden heller ikke let kunde betragte disse Forhold anderledes, end den adelige, geistlige og lærde Kreds, der omgav ham, eller kom i nærmest Berøring med Kongen. Det manglede vel heller ikke i hans Tidsalder paa vel oplærte, dannede, ja undertiden lærde Adelsmænd; men det var meget sieldent, at nogen af dem, saaledes som Cantsler Friis, tænkte paa, at der kunde og maatte giøres noget for den danske Poesie. — I øvrigt maae vi, da her nu engang er Tale om Poesie og Prosa, og om Arrebo, som man har kaldt en Stifter

af Digtekonst i Danmark, tilføie en disse Forhold vedkommende Bemærkning.

Vi maae ikke lade os forlede af den Mangel paa danske Literatur-Værker, som hersker det hele 17de Aarhundrede igiennem, til at tænke os den danske Prosa i den Grad tilbage for Sproget i metrisk Form, som man kunde fristes til at antage, efter en stor Deel, ofte meer eller mindre slette, smagløse, eller ved tiltagende Barbarismer i Stilen fordærvede Andagtsbøger, hvoraf den danske Literatur i bemeldte Aarhundrede næsten allene bestaaer. Saa lidt der ogsaa i hiin Tid lod sig giøre nogen Sammenligning imellem vor og den tydske Literatur, saa tør vi vel vove os til den Paastand: at i det mindste den danske Prosa i det 17de Aarh. ikke stod langt tilbage for den tydske. Dersom vi f. Ex. ville tage Fortalen til den ovenfor nævnte Oversættelse af Bartas, som udkom 1631: da vil man have vanskeligt ved at finde noget, i sin tvungne, pedantisk forskruede Stivhed, i sine fortrukne, slæbende, sammenfiltede Perioder, og i sin indholdsfattige Saft- og Kraftløshed, mere ulæseligt, end denne tydske Prosa af et anseet Medlem af det „frugtbringende Selskab“ — som i øvrigt har piint sig selv og det tydske Sprog nok, for at bringe sin franske Original Linie for Linie, og næsten Ord for Ord, i tydske Riimvers. Naar vi nu ved Siden heraf læse dansk Prosa fra Midten af det 17de Aarhundrede, da tør vi vel i Almindelighed hverken vente os Reenhed og Smag, eller stilistisk Udvikling; men det vil dog overraske og forundre os, naar vi nu og da støde paa enkelte Undtagelser, der vise, at Sproget, hvor det faldt i en begavet Mands Haand, ikke aldeles havde tabt den Friskhed, den Fyndighed, og den danske Klang og Kiærne, som det havde tilvundet sig i anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede. Saaledes f. Ex. i den yngre Arreboes Dedication af sin Faders Værk til K. Frederik III., hvor strax i Begyndelsen følgende, her ordret meddeelte Sted forekommer:

„Thi sandeligen, det er ikke uden stor Forundring at betænke, „med hvad rig Forraad den almægtige Skaber Jorden velsignet og „forskynet haver, i det han haver saasom besaaet og bestrøet den

„med utallige og ufkatteerlige Liggendefæ af allehaande Dyr, Fugle, „Fiske, Træer, Urter, Korn, Viin, Most, Olie og andre mangfoldige Slags Frugter og Grøder, som Mennesken, baade til Nødtørft og Overflødighed, ja saavel til Lyst som til Fornødenhed, „dagligen nyder. Men det end besynderlig overgaaer al Forundring, „at foruden den store Guds Rigdoms Mængde, som os daglig for „Øien svæver, der endnu i Jordens Gruber, Kløfter og Afgrunde „ligger forborgen de dyrebare Metaller, som i Jordens Aarer saa„ledes virkes og forarbeides, at de bære Vidne om Guds uendelige „Almægtighed, samt stoppe og undsætte dette Livs mangfoldige Trang „og Mangel.“ o. s. v.

Vi maae erindre, at den, der skrev saaledes, var Landsbypræst i Lolland, blev ikke andet, og har aldrig ellers ladet noget trykke. Man tør heller ikke sige, at hans Stiil allevegne i Dedicationen, og endnu mindre i Fortalen til Bogen, er saa god og reen, som i dette Sted; men saameget tør vi vel antage, at man vanskeligen vil finde bedre, eller saa god Prosa, i nogen Fortale af en tydsk Landsbypræst fra 1661. — I øvrigt have vi fra samme Tid (1658) et andet, langt betydeligere og vigtigere Beviis paa den danske Prosas Tilstand endnu i Midten af det 17de Aarhundrede — jeg mener Birgitte Thotts danske Seneca. Denne Bog er for dette Aarhundrede, omtrent hvad Vedels danske Saxo var for det 16de; og vi behøve kun at holde begge ved Siden af Arreboes Hexaëmeron, for at overbevises om, at det er saa langt fra at Fordelen eller Fortrinet i Sproget er paa Poesiens Side, at denne tvertimod overhovedet staaer langt tilbage for saadanne Prosaværker, som de to nylig nævnte. Dersom man nu tillige vil giøre det Spørgsmaal: Var Digtekonsten i Danmark ligesaa meget tilbage, som dens Form? — var Poesien selv saa svag, mat og ideeløs i sine aandelige Kilder, i Digternes Genius og Evner, som i det poetiske Udtryk og i den metriske Form? — da tør vi vel ikke besvare dette ubetinget bekræftende; endskiøndt der neppe kan være Tale om Konstpoesie, eller om en ideal Digteraand i Danmark, før henved halvandet hundrede Aar efter den Tid, her haves for Øie. — Arrebo selv var vel ikke uden Anlæg til at blive en Digter; men hvad hielper

det at lægge en ædel Sydfrugts Kiærne, eller plante en Stikling af den ypperste Viinstok i en gold Jordbund, og under et haardt og koldt Clima? — Arrebo's Tid i Danmark var alt for lidt cultiveret og forberedet til at kunne modtage eller udvikle den ægte Konstgenius, eller en konstdannet Poesie. Sproget havde derimod ikke tabt al sin Kiærnekraft fra det 16de Aarhundrede. Endnu var der Elementer tilbage, som en heldig plastisk Evne kunde benytte — i en Retning, som vel kun blev og maatte blive reent eller overveiende linguistisk; men hos Arrebo dog ikke var uden virkelig poetiske Glimt og Yttringer paa enkelte Punkter. Han skrev ikke altid blot rimet Prosa; og han bragte desuden ogsaa den ydre Form i det danske Digtersprog betydeligt videre. Han var ikke allene saa at sige den første, der forlod Mestersangernes og Knittelrimenes monotone og knudrede Rhythmus, og indførte den alexandrinske Versart i vort Sprog; men han gik endnu et stort Skridt videre, i det han, som en af de Første i Norden, vovede sig til Hexametret. Dog havde hans Øre endnu ikke Dannelse nok, til at fatte det antike Metrum reent og selvstændigt. Han knyttede det til dobbelte Riim, et ved Cæsuren i Midten af Verslinien, og det andet ved Liniens Slutning. Herved forøgede han ikke allene Vanskelighederne i det antike Versemaal, men berøvede Hexametret, ved den faste Cæsur i tredie Fod, og ved anden Monotonie i Daktylers og Trochæers Brug, næsten al Afvexling i Tonefaldet.[13]) — Imidlertid var allerede dette hos Arrebo et saa betydeligt Fremskridt, at vi nu, naar vi sætte os tilbage paa hans Standpunkt, neppe kunne fatte det; og dog var det ligesom han, ogsaa i denne Henseende, kun aabnede en poetisk Sprogport for sine Efterfølgere — en Port,

---

13) Jfr. Thortsens Metrik, II. 270—272, hvor Arrebo's Hexametre bedømmes med finere Øre, end hos vore ældre Rhythmologer i det 17de Aarhundrede, der sielden have kunnet høre de Lyd-Egenheder i vort Sprog, som skille det fra de gamle. I øvrigt tale vi her om Arrebo, som den tidligste Digter i Norden, der virkelig benyttede Hexametret i Poesie; uden Hensyn til om nogen prosaisk Forfatter (f. Ex. Bertel Knudsen: Ad poeticam dan. deductio; 1641) ligesaa tidligt har prøvet paa at giøre reent mislykkede danske Hexametre.

kunne vi sige, til den Halle, hvor det ikke blev ham forundt, selv at træde ind.

I den her nævnte Berigelse og Forædling af den danske Metrik kan Arreboe indtage en Plads ved Siden af sin Samtidige, den svenske Digter Stiernhielm, med hvem han dog ikke kunde maale sig i classiske Studier, eller i en mere correct Versbygning. Arrebo, (f. 1587) som døde i sine bedste Aar, skrev 20—30 Aar tidligere end Stiernhielm (f. 1598; død 1672, 35 Aar efter Arrebo). Saaledes er Hexaëmeron skrevet 1630; Stiernhielms bekiendte „Herkules“ — det tidligste svenske Digt i Hexametre — blev først skrevet omtrent 1650. — I lyrisk Rigdom og Glands maa man vistnok sætte Stiernhielm betydeligt over Arrebo; men den Glands, som den svenske Digter har forud for den danske, beroer maaskee for en stor Deel paa den førstes større videnskabelige Dannelse. Endnu havde heller ikke Stiernhielm naaet den Reenhed og Elegants i Sproget, som allerede længe før hans Tid tilhørte Digterne i de romaniske Sprog; men i det Hele staaer i disse Egenskaber den danske Digter endnu endeel tilbage for den svenske. Hos Arrebo møde vi overalt en besynderlig, frastødende Raahed, en Mangel paa Smagsdannelse og Sprogpolitur, som undertiden næsten ganske dække den virkelige Tilværelse af en vis indvortes plastisk Kraft, et Sprogtalent og en poetisk Aand — uheldigviis bunden i Lænker, som den ikke kan sprænge; eller rettere, indsnøret og omhyllet med tunge Svøb og grove Klædebon, som den ikke er istand til at udvikle sig af, og som hænge sig ved og omkring Aanden, saasnart den prøver, et Øieblik at hæve sig over Prosalabyrinthen op i Poesiens klarere og renere Livsluft. Arrebo var — om ikke Digter, dog en Sprogkonstner; eller rettere, en Ordkonstner. Hans Dristighed i at opfinde, danne, og sammensætte Ord, og i at bruge dem, af alle muelige Arter og i alle Skikkelser — forældede Ord, nygiorte, poetiske og malende, eller trivielle og usædvanlige Almues-Udtryk — har neppe nogen sildigere Digter i Danmark overgaaet — maaskee paa Grundtvig nær. Men hos Arrebo er denne Dristighed uden Smag, Skiønsomhed og Sikkerhed. Det mest uskiønne, lave, plumpe og prosaisk-burleske Udtryk afvexler umiddelbart med

et ægte poetisk, plastisk eller malende; og ligesom Sproget er, saaledes Indholdet. Hexaëmeron bliver altid historisk mærkværdigt, og saameget mere derfor, at det er det første Forsøg i dansk Poesie paa et egentligt Digt, som heelt igiennem er alvorligt, uden at høre til Psalmer, eller til religiøse Riimværker; saaledes ogsaa med faa Spor af den humoristiske Egenskab, jeg forhen har nævnet som eiendommelig for vor ældre Poesie. Men Arrebo er ogsaa et Vidne om, at den fuldendte Digterevne for Konstpoesien aldrig opnaaes uden en Aandscultur og Smagsdannelse, der i det mindste holder sig i Ligevægt med det Punkt i Dannelse og Udtryksevne, som Digterens Sprog i hans Tidsalder har opnaaet. Det lader sig neppe sige om Arrebo, at han har været i Besiddelse af det 16de Aarhundredes hele Sprogdannelse, saaledes som den i mærkelig Reenhed og Kraft f. Ex. havde udviklet sig i A. Vedels Prosa; ja selv i den bundne Stiil kan man neppe, i en vis Grad af Cultur og Stræben efter Sprogrigtighed, sætte ham ved Siden af den noget ældre Hegelund, eller den samtidige Lyschander, som Sandvig kaldte „vor danske Ennius".

Vi kunne ikke forlade et saa bekiendt Navn, uden at anmærke en Besynderlighed, som er et Bidrag til at vise, hvor lidt vor Literaturs og vore ældre Digteres Historie er behandlet med Fuldstændighed eller Nøiagtighed. I Almindelighed er Arrebo's Hexaëmeron betragtet som Oversættelse af det franske Læredigt af Bartas. Nyerup har vel ikke ganske deelt denne Mening, i det han har yttret: at den ellers saa kritisk nøiagtige Gram (der overhovedet var meget ugunstig stemt mod Arreboe) gik noget for vidt, naar han siger, at dennes „Skabelsens Arbeide" er intet mindre end original; men „alleneste en Efterligning, og, paa nogle faa „Forandringer nær, reent igiennem en Oversættelse af den „franske Bartas." — Med al vor Høiagtelse for Gram, maae vi dog bemærke, at han enten ikke har kiendt Bartas, eller aldrig foretaget sig at giøre en noget nærmere Sammenligning imellem den franske Digters „Semaine", og vort Hexaëmeron, eller imellem Arrebo's danske Værk og den tydske Oversættelse af Bartas fra 1631. Arrebo er saa langt fra, at være „heel igiennem Oversætter",

at det overhovedet er kun faa Steder, hvor han virkelig har oversat, og at man i det høieste kan kalde ham en Efterligner eller Bearbeider af Bartas, der har laant Plan og Motiver af denne; men behandlet dem med største Frihed, og i det Hele mere har ladet sig paavirke af sin Originals stive skolastiske Tone, end fulgt den franske Digter i hans Behandling af mangfoldige enkelte Materier.

III.

I Arrebo, som har faaet Navn af „den danske Poesies Fader", saae vi Overgangen fra det 16de til det 17de Aarhundrede, saaledes som den i Poesien først yttrede sig hos en begavet, men endnu hverken med classisk Aand, eller med kritiske Studier af den gamle og nyere Literaturs bedre Digtere, fortrolig dansk Forfatter. Vi kunne lade ham beholde hiint Navn, naar vi see i ham den første i Danmark, der var noget meer end Rimer og Versemager; der var i Stand til at bringe fremmede og laante Digter-Arbeider i danske Riimvers (skiøndt ofte i deres Form stive, tørre og urhythmiske;) men som tillige, med fuld Aandsfrihed, kunde gaae sin egen Gang, i at vælge de Partier af det franske Læredigt, som han vilde omdanne paa Dansk, og som han bragte ind i en Composition, der tilhørte ham selv ligesaa meget som den franske Bartas. Dette vidner allerede om, at Arrebo ikke manglede poetiske Anlæg; men Form og Beskaffenhed af hans Hexaëmeron viser ligefuldt, at han derimod reent manglede Konstnerdannelse. Den Rigdom, ja man kan sige, den Ødselhed, han anvendte i at bruge sin plastiske Kraft til at udvikle Sproget ved poetiske Ordbannelser (saaledes som de paa den Tid kunde falde) og ved poetiske Malerier i enkelte Billeder og Skikkelser, kunde han ikke frigiøre for den ligesaa store Raahed og Formløshed i at afrunde disse Skikkelser, eller i at danne dem til sammenhængende Led af en harmonisk Digtnings Heelhed. Man kan hos Arrebo samle hele Rækker af gode poetiske Ord, af kraftigt malende og levende Udtryk, som endnu eie deres Kraft, deres Klang og Værdi som poetiske Sprog-Elementer; men Enhver, som i vore Dage vil forsøge paa at læse een Bog til Ende af de fer

Bøger eller Sange, som Hexaëmeron indbefatte, vil snart føle, hvor tungt et Arbeide det er, og hvor mangfoldige Anstød man hvert Dieblik finder i Metrik og Rhythmus. Naar derfor Arrebo altid beholder en stor historisk Mærkværdighed, saa er dermed ogsaa hans egentlige Betydning afgiort. For Konstpoesien giver han os intet Udbytte, og vi søge forgieves et saadant Udbytte i fuldendt Skikkelse giennem det hele 17de Aarhundrede, uagtet det har to andre saa betydende Navne at fæste vor Betragtning ved, som Bording og Kingo. Vi ville standse et Dieblik ved en vigtig Forskiel imellem begge — der ogsaa ytrer sin Virkning i disse to Digteres udvortes Skiebne.

Bording var den mest betydende Repræsentant i sin Tidsalder for den verdslige, Kingo for den kirkelige Poesie i Danmark. Det var som Geistlig denne giorde sin Lykke; og ved de Gaver, han for Resten besad og forstod at giøre gieldende, opnaaede han den udvortes Stilling, hvorved han blev i Stand til at skaffe sine Psalmer og sin Psalmebog en Anseelse og Indgang, som de maaskee aldrig havde faaet, dersom Kingo, i Stedet for Biskop og formuende Godseier i Fyen, havde været en fattig Landsbypræst. Man kan sige, at det var Kirken, som her hialp Poesien frem; hvor lidt derimod Digtergave i og for sig selv fandt Erkiendelse i det 17de Aarhundrede, derpaa have vi Beviser, baade i Arrebo og Bording. Den førstes Hovedværk — der i ethvert Tilfælde var et Phænomen i Aarene 1630-40 — maatte ligge utrykt i 24 Aar, og var maaskee aldrig kommet for Lyset, dersom ikke Sønnen af Pietet havde udgivet det. — Bording gik det egentlig ikke bedre, medens han levede. Uagtet han dog, som det synes, vandt en ikke saa ringe Navnkundighed og Anseelse som Poet, blev hans Lykke dog tynd nok; og andet var ikke at vente. Bording, som var født i Ribe 1619 af en anseet Familie, (hans Fader havde været Livmedicus hos den udvalgte Prinds Christian) var en vel studeret Mand, og blev, efterat han som Student havde været Informator i adelige Huse, temmelig sildigt, i sit 34te Aar, Magister ved Sorøe Academie 1653; men han gik hverken den geistlige Bane, eller Universitets-

veien, som vare de eneste, hvorpaa en lærd Mand eller Literator paa den Tid kunde vente at vinde Livets Ophold. Bording derimod, om han vel ikke var nogen egentlig Digter, havde i det mindste den poetiske Frihedslyst, Kiærlighed til Otium, og var, naar vi skulle troe ham selv i et muntert Vers, Elsker af et lystigt og selskabeligt Liv. Han fandt i nogle Aar sit Ophold hos en Adelsmand og Rigsraad, Hr. Tage Tott til Eriksholm, der var stor Elsker af dannede og lærde Mænds Selskab; men da denne hans Velynder døde den 14de Februar 1658, i sine Huusvenners, Vitus Berings og Anders Bordings Nærværelse, var det med Bording, omtrent som med Lafontaine, da han havde mistet Mad. de La Sablliere; men han fandt ingen d'Hervart for at trøste ham over Tabet. Bording var reent uden Støtte, og maatte leve fattig og trængende i Kiøbenhavn i Danmarks sørgelige Aar 1658—1660, ligesom i flere af de følgende, formodentlig ved en og anden Velynders hielpende Haand, og ved sin egen Pen, som Leilighedspoet[14]); uden at dog Nød og Trang synes at have kunnet forjage hans joviale og lystige Lune. Med Supplikker paa Vers til K. Frederik III. og med overgivne Riimbreve, hvori han snart klager for Alvor, snart driver Spøg og satiriserer med sin egen Trang[15]), vilde det dog ikke lykkes ham. Tilsidst har han, som vi see (1663), henvendt et „den haarde Nøds bønlige Klageskrift“ til Kongen, hvori han erindrer ham om et tidligere Løfte, som han i en Audients hos Frederik III. havde faaet:

„Det er saa nær et Aar, om ikke slet tilfulde,
Jeg fik det milde Svar, min Nød forlettes skulde;
Jeg til mit Livs Ophold saa meget skulde faae,
Som til en ærlig Mand at føde kan forslaae.“

[14]) Saaledes skrev Bording et „Frydeskrig ved Souverainitetens Indførelse“ og opvartede baade med et „Hiertesuk“, og med et Sørgedigt ved Graven, over den bekiendte Rigshovmester Joach. Gersdorff's Død, 1661. Han skrev Brudevers til Erik Sehested, og Gravvers over en Kiøbmand Scholler i Trondhiem, omtrent ved samme Tid; o. s. fl (Bordings Skrifter. I. S. 32—46.)

[15]) F. Ex. i hans „Sendebrev til Rentemester Christoffer Gabel“, (1663) og i „Forhaabnings og Forhalings Griller, paa mig selv og min tynde Lykke satirisk-viis indvendt.“ (1663.) I. 47. 50.

I dette rimede Bønskrift har Bording vel ikke ganske henlagt sin spøgende og satiriske Pen; men det er dog overhovedet holdt i en temmelig alvorlig og frimodig Tone, hvori han heller ikke lægger Dølgsmaal paa, at han vidste at vurdere sine egne Gaver, og stolede paa, at Kongen selv forstod at skiønne paa dem:

„Nei! Kongen heller selv sig korter noget af,
End seer en god Poet skal gaae med Bettelstav;
Han om en artig Digt veed selv saa vel at dømme,
Hvad ikke syndigt er, vil aldrig han berømme.

Men — hvad havde det hiulpet ham? — Hans Glæde over Kongens naadige Tilsagn havde været for tidlig; der gaves nok dem, som giorde sig lystige over hans Nød; men Ingen, som vilde hielpe:

„Mig tidt og ofte maa det spodske Mundheld møde,
Som Myren havde, der Græshoppen bad om Føde."

Den eneste Tilflugt, han har tilbage, er derfor Kongen selv:

„Ach min Herre, det for Eders Naade klages,
At jeg endnu, som før, med Nød og Kummer drages;
Jeg Arme gaaer endnu, som jeg var slet fortabt,
Og ei til Andet, end til idel Armod skabt."

Maaskee har han ikke taget Sagen rigtig fat; maaskee han

— „ikke ret forstod de Streger, Greb og Sæder,
Som fange sielden Nei; men tidt forfremme den,
Der mindre veed, end jeg, at føre Stiil og Pen."

Hans Sag var det ikke, at bære sig fornemt ad, at prale, hykle, gaae Krogveie, eller forlade dansk Skik og Tungemaal:

„Jeg ikke paa Monsørsk, med prægtige Grimaser
Med fremmed Tungemaal og Klæder slet fremstadser;"
— — — —
Nei, jeg vor gamle Skik og danske Trofasthed
Ei saa forhaane vil, blev og al Verden vred."

Efter den Tids Skik i Danmark, især som den efter 1670 kom i Gang, er virkelig dette Riimbrev til Frederik III. endnu temmelig frit og frimodigt i sin Tone; uden at man derfor kan sige, at Bording ikke til andre Tider forstod at strøe Virak tykt nok paa sine Vers. Han maa vel have vidst, hvad der kunde gaae an hos Frederik III., som overhovedet hverken var hovmodig

stolt, eller ligegyldig mod Lærdom og aandelig Fortieneste. Vi tør ikke afgiøre, om det har været denne mere jævne Supplik til Kongen (formodentlig fra Aaret 1663, da Bordings Trang, som man af andre Vers fra dette Aar kan skiønne, maa have naaet en betydelig Grad), eller Ærebigtet i høie Toner til Kongens Søn, daværende Generallieutenant (siden, 1675, Statholder i Norge) Ulr. Fred. Gyldenløve, ved hans Hiemkomst fra sin Krigstieneste i Spanien, som mest har hiulpet Bording. Nok er det, at han endelig 1664 fik et Slags Canonicat eller Lectorat ved Domkirken i Ribe, med et Sognekald, hvortil han maatte holde en Vicarius, siden han, som der siges, „fra Ungdommen ikke var vant til Prædikestolen". Dette Levebrød blev derved kun ringe; Opholdet i hans Fødeby, hvor Bording kun blev et Aars Tid, har maaskee heller ikke synderligt behaget ham; han har formodentlig fundet mere Smag i at leve i Kiøbenhavn; og nu fandt endelig Frederik III., eller Nogen af Bordings Velyndere, der havde Indflydelse hos Kongen, at der var noget, hvortil man kunde bruge den for sine danske Viser og Vers berømte Magister Bording. — Det siger meer, end en lang Tidsskildring, eller Commentar over Bordings Individualitet og Digtercharakteer, at den Brug, man paa den Tid meente bedst at kunne giøre af hans Talent, var at lade ham skrive en maanedlig og rimet Avis; men det er Skade, at man ikke veed, fra hvem et saa charakteristisk Indfald er udgaaet[16]). Uden Tvivl har han derfor faaet en lille aarlig Pension; eller det er bleven giort til Vilkaar for hans Ophold i Kiøbenhavn og Fraværelse fra Lectoratet i Ribe. Bording udførte ogsaa virkelig dette upoetiske Hoverie i meer end 10 Aar, eller fra Jul. Maaned 1666, lige til hans Død i Mai 1677.

Man kan ikke sige, at den i maanedlige Ark trykte, saakaldte „Danske Mercurius" hørte til Forfatterens ringeste Arbeider — naar man kun ikke for Alvor vil tænke paa Poesie, men nøies med den Sprogfærdighed, hvormed Bording, efter Grams Ord,

16) „Maaskee det heller ikke findes", (siger Gram) at nogen god Skribent i andre Lande er bleven sat til saadant Arbeide, at skrive Aviser paa Vers."

„uden at kunne udtømmes, beskriver det samme med idelige Forandringer og paa mangfoldige Maader." I øvrigt har ogsaa dette Riimværk hist og her Præget af Bordings danske Lune, og fattes heller ikke Steder, som ved Læsningen i vor Tid maa frembringe et Slags komisk Effect. Man kan let tænke sig, hvor besynderligt det ofte maa tage sig ud, naar Bording — der var bleven til en Art af Hofpoet, uden at han selv nogentid kunde nærme sig Hoffet — i sit overhovedet rene danske Foredrag, i naiv ydmyg Underdanighed, og med en Alvor, der tidt maa forekomme os som humoristisk Spøg eller halv satirisk Ironie, fortæller om hvad der nylig er foregaaet ved Hoffet og i Staten, i Byen og i fremmede Lande. Det er en Bog, som ikke er uden et Slags Originalitet, og stykkeviis endog kan kaldes underholdende at læse; foruden at den har enkelte Bidrag til Tidsskildringen og Culturhistorien i Danmark. Undertiden vil man vel i vore Dage finde Bordings krybende Tone og Hoffmiger utaalelig; og man vil have vanskeligt ved, i det hele Bind af hans rimede Avis at finde nogen betydende Yttring af aandelig Selvstændighed, eller frimodig Sandhedskraft. At den tillige er det Modsatte af Alt hvad der kan henregnes til Poesie, sætter os ogsaa ganske ind i hiin Tids Anskuelse af Digterværd. Thi det var langt fra, at Bordings rimede Maanedstidende skadede hans Rygte som Poet; den læstes med stor Begierlighed, og blev, som periodisk Blad, en af de største literaire Sieldenheder i Danmark. Det var netop ved sin Mercurius, at Bording blev ret bekiendt blandt det større Publicum, eller blev egentlig national i sit Fædreland, hvor han tidligere kun havde levet i mindre Kredse som Leilighedspoet og Visedigter. Det var jo ogsaa disse to Sphærer, hvortil det, man i det 17de Aarhundrede kunde tænke sig i Danmark som verdslig Poesie, allene indskrænkedes.

Leilighedspoesien var overhovedet en Epidemie, der fra det 17de Aarhundredes Begyndelse gik Europa rundt i den poetiske Region. Vi kunne i det mindste forfølge den fra Frankrige — hvor allerede Ronsard, i Henrik IV. Tid, klager over hvad han led af det uophørlige Hoverie, man forlangte af hans Musa — til England, Nederlandene og Tydskland; hvorfra den snart udbredte

sig til de Tydskes lærvillige Elever i Danmark og Sverrige. Ronsard, som ved Siden af sin lærde Pomp og Svulst, havde megen Digterstolthed, besværer sig over denne Modesyge og Landeplage, der forvoldte, at han ikke havde den halve Glæde af at besynge sin egen Elskerinde, som han havde Pine af at skulle synge om Andres. I Tydskland istemmer Opitz, den nyere tydske Poesies egentlige Stammefader, den samme Klage. Det blev endogsaa ligesom et Slags Digter-Maneer, især hos den slesiske Skole, at klage over Leilighedspoesiens Misbrug og Konstens Forringelse, ved at bruge Musen som Tienestepige og Phoebus som Basunblæser; men ikke desmindre ligefuldt flittig at række Haand til denne Skik, og det som oftest saaledes, at om Poeten just ikke derved vandt nye Laurbær til sin Krands, saa fandt man dog gierne, at en Arbeider var sin klingende Løn værd; enten eftersom Tart og Vedtægt var, eller efter Vedkommendes Stand og Høimodighed. Det siges derimod om Opitz, at skiøndt det vrimler af Leilighedsdigte i hans samlede Værker, var han for stolt og for velhavende til at ville modtage Betaling derfor, som andre Stodderpoeter og tiggende Rimere. Men naar man hører ham selv, da skulde Ingen troe andet, end at han overhovedet holdt sig selv meget for god til at forøge Leilighedsdigternes Skare. I sin Bog over den tydske Poetik („Ueber die teutsche Poeterei": Breslau 1624. 4.) siger han saaledes, at der er Ingen, som giør Poeternes gode Navn og Rygte mere Skade, end de, som forlange, at man skal giøre Vers over Alt hvad de tage sig for. „Der kan ikke „skrives en Bog, ikke holdes et Bryllup, ikke giøres et Barselgilde eller „Gravøl, uden at vi maae være med; og ligesom man mener, „at Ingen kunde døe uden i Selskab med Poesien, saaledes gaaer „ogsaa vore Vers al Kiødets Gang med dem, som de følge til „Graven. Man vil have os paa Fade og Kander; vi staae paa „Vægge og Kaminer; ja, har Nogen paa en eller anden ikke alt „for lovlig Maade faaet sig et heelt Huus, saa maae vi med vore „Vers giøre ham til en lovlig og ærlig Besidder. Kort, der er „ingen Ende paa alle de Tilfælde, hvori vi maae være ved Haanden; og vi have intet andet at vælge imellem, end at giøre os

„al Verden til Uvenner ved Afslag, eller at gjøre Poesien stor „Afbræk ved at opfylde Folks Begieringer. Thi en Poet skal ikke „skrive, naar han vil, men naar han kan, og naar Aanden „driver ham; men disse ubetænksomme Mennesker behandle os som „Haandværksmænd, og ville hverken give os Tid eller Stemning.“ — Men det hialp ikke, at Opitz skrev herom, ikke uden Lune og Vittighed; med al hans Selvfølelse og Digterstolthed maatte han følge Strømmen, og giorde det vel ikke saa ugierne, som man skulde troe efter hans Ord. Hans Leilighedsvers bleve jo til Naadesbevilsninger, dersom han virkelig ikke lod sig betale, og bidrog da saameget mere til at holde Digternavnets Glands ved Lige.

En Landsmand og den nærmeste Lærling og Efterfølger af Opitz i den slesiske Digterskole, Andr. Tscherning, har saa godt som ikke strevet andet end Leilighedspoesie, og paa samme Maade gik det i Danmark (naar vi ikke ville regne Psalmedigtningen med) hele det 17de Aarhundrede igiennem; endskiøndt vi jo allerede 1663, medens Bording selv næsten ikke kiendte eller dyrkede andre, end „den tiende Muse“, finde P. Syv at tale med stor Foragt om Leilighedspoeter. Vi maa høre hans egne Ord, der hvor han i sine „Betænkninger om det cimbriske“ (vil sige, det danske) Sprog ogsaa handler „Om Poeteri hos de Cimbrer“, og ved den Leilighed laaner eet og andet hos Opitz: „Af en Poet udkræves „synderlig medfødt Artighed, Lærdom og Øvelse. Han skal først „være født Poet og af Naturen have skiønne og sindrige Indfald, et høit Gemyt, kunne tænke ypperlige Ting, om ellers hans „Tale skal have Art, og opløfte sig fra Jorden. Han skal „være af stor Videnskab og Forfarenhed, have læst „mange gode Bøger, og tidt hente sine Greb af de græske og latinske Poeter. Saa at det ikke er nok, at føie Ord og Stavelser „under en vis Lov, og saaledes bringe et Vers tilveie, hvilket er „det ringeste. Thi saadanne, udi hvis Skrifter er hverken Liv eller „Aand, ere ikke mere Poeter, end Sækkepibere og Nøglefiblere ere „konstige Musikantere, Postil- og Catechismus-Læsere, og de, som „rapse Bønner og Psalmer sammen og deraf giøre nye Bøger, „kunne holdes for høilærde Theologi, o. s. v. Jeg vil ikke tale

„om dem, som kunne staae paa een Fod og ramse to hun„drede Vers op — de som ere færdige til alle Bryllupper og „Begravelser med deres Riim, hvilke og strax blive glemte, og „ligesom begravne med de Døde." m. m. — Saaledes gav P. Syv — der for Resten selv skrev hiertelig stive og konstlede Vers, for at give Prøver paa alle Slags „cimbrisk Poeteri" — Leilighedspoesien sit Skudsmaal i Prosa. Dermed slog han den ikke ihiel; den vil leve saa længe som Forfængelighed, Smiger og Hykleri findes i Verden; den trivedes, under andre Former, ligesaa godt i Danmark over hundrede Aar sildigere, da Ewald i et satirisk Øieblik, ypperligt skildrede Leilighedspoeten, hvis Rolle han dog selv ikke sielden paatog sig:

„Vi ønske kun — hos ham kan alting haves;
 Vi frygter — og han skiælver strax derved;
Vi lee — han leer; vi døer — og han begraves;
 Vi gifter os — han døer af Kiærlighed.
Af det, man havde, har og sildig venter,
 Gaaer intet hans Opmærksomhed forbi;
Og Himmel, Jord og alle Elementer
 Har intet, som undgaaer hans Poesie."

Vi saae nylig, at P. Syv var velbekiendt med Opitz, og tog et Indfald om Liigverserne til Laans hos ham; men det var ikke blot i Poetikens Theorie, at den mærkværdige, i sin Tid saa berømte og beundrede slesiske Digter blev til et Mønster i Danmark. Dette var dog i det Hele langt mindre kiendeligt hos Arrebo, som heller ikke engang, da han 1623 gav den første Udgave af sine Davids Psalmer, kunde kiende Opitz, hvis Poesier i den første samlede Udgave udkom 1624. Egentlig var det Søren Terkelsen fra Slutningen af Christian den Fierdes Periode, og Anders Bording fra Frederik den Tredies og Christian den Femtes Regieringstid, der omplantede den, især fra Opitz og den slesiske Digterskole udrundne nyere tydske Poesie til Danmark; nemlig forplantede den, deels (som Terkelsen) ved blotte Oversættelser, deels ved at modtage nogen Indflydelse af dens renere Metrik og rensede Sprogform; og overhovedet ved at lade den Art af tydsk Lyrik indvirke paa det danske Sprog, hvorved den slesiske Skole først igien førte

Poesien fra Folkets Sphære over i de lærde og dannede Classer. Den første Art af silldigere tydsk Poesie eller Rimekonst, Mestersangernes, havde vi, som forhen er viist, efter vor Evne efterfulgt i det 16de Aarhundrede; nu gik man i det syttende ligesaa troligt i den lærde og cultiverede tydske Digterskoles Spor og Ledebaand.

Gangen i den nyere tydske Poesies Udvikling har, naar vi betegne den i sine Hovedtræk, været denne, at efterat den i Middelalderen og i Riddertiden havde blomstret i en ridderlig Digterskole, hvor endogsaa Keisere og Fyrster undertiden fandtes hjemme, trak den sig efterhaanden tilbage fra Hofferne og Adelens Borge, hvor det i Feidetiden blev mere og mere uhyggeligt, uroligt og upoetisk. Poesien indskrænkede sig da til en mindre Kreds af lærdere, og bedre oplærte Adelsmænd eller geistlige Herrer; og den udvidede sig atter fra denne Kreds ved efterhaanden at sprede sig i Borgerstanden, nemlig især dens anseeligere, patriciske Slægter i de frie Rigsstæder (f. Ex. Nürnberg). Her antog den snart igien en anden Art af national og folkelig Charakteer, end den tidligere Ridderpoesie havde havt. Noget lignende see vi ogsaa hos os, naar vi holde Kæmpeviserne ved Siden af det 16de Aarhundredes danske Riimvers og Knittelvers. — Imedens paa den Maade Poesien i Tydskland blev borgerlig i Mestersangen, sank den ogsaa efterhaanden ned til at blive plebeiisk og rimet Prosa; men imidlertid havde der dannet sig en ganske isoleret og unational lærd Poesie, den nyere latinske, der ogsaa kom til Danmark fra Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede; og denne virkede naturligviis i en anden Sphære, og uddannede sig tildeels paa en renere og bedre Maade, end Folkepoesien. Men imellem denne og den lærde Poesie, ligesom imellem Folket selv og den lærde Stand knyttedes en dyb og virksom Forening ved Kirkereformationen og alle dens mægtige Følger. Luther selv stod i Centralpunktet som en Mægler imellem den lærde eller geistlige Dannelse og Folkets Nationalitet og Religiøsitet. Det var Religionen, som knyttede dette Baand, og den religiøse Poesie, Psalmedigtningen, blev ogsaa et Slags poetisk og æsthetisk Foreningspunkt imellem Lærd og Læg,

imellem Adel og Borgerstand. Man har i Danmark, som i Tydskland, Psalmer fra Reformations-Aarhundredet, skrevne eller oversatte baade af Adelige, Geistlige og Borgermænd. Men omsider udtømtes den religiøse Kilde for Poesien. Psalmedigtningen blev svagere i det 17de Aarhundrede, eller den gientog sig i de samme Former. Folket, eller Borgerstanden maatte trække sig tilbage, og Poesien, eller hvad man betragtede som saadan, gik over til den Deel af Nationen, der havde tilegnet sig lærd eller Universitetsdannelse. Endnu i Slutningen af det 16de Aarhundrede og Begyndelsen af det 17de levede i Slesien den sidste bekiendte Mestersanger (Puschmann) og i Danmark havde vi paa samme Tid den forhen nævnte Jacob Madsen Kiøbenhavn. I Slesien fremstod ogsaa den første eminente Konstdigter af den lærde Skole, Martin Opitz, og det var ham, der i sin Tid ganske frigiorde Poesien fra den skolelærde latinske Charakteer, og lagde den første Grundvold til en tydsk Konstpoesie. Men han vandt tillige en saadan Anseelse og autokratisk Myndighed i Digternes Region, at hans Indflydelse, ligesom hans Skoles Charakteer og Virkning strækker sig igiennem en Periode af over 100 Aar, (selv døde han tidligt 1639) saa at sige lige ned til den Klopstockske Periode. I dette hele lange Tidsrum maatte Modsætningen af det Ædle og det Lave, Hoftone og Bondesprog, classisk Lærdom, og en plump, om endog undertiden biærv og national Raahed, idelig føre Strid i Poesien, inden det tydske Folk kunde opnaae den Cultur i Sproget og Forfinelse af Smagen, som behøvedes for at baade den lærde Poesie kunde forædles til de renere Former, som den fremviser i første Halvdeel af det 18de Aarhundrede, og en ny tydsk Nationalpoesie, der hverken var udelukkende Adelsdigtning eller Almuespoesie, hverken isoleret borgerlig eller geistlig, plebeiisk eller lærd Poesie, kunde udvikle sig til den classiske Form, som den i det 18de og Overgangen til det 19de Aarhundrede har tilegnet sig.

Det er gaaet ligeledes til i Danmark; kun med den Forskiel, at Alt her er mere indskrænket, og mindre mangfoldigt; mere efterdannet og efterlignende, mindre originalt, selvstændigt, eiendommeligt i Nationaliteten før i det **19de** Aarhundrede; derfor som oftest

ogsaa mindre udviklet og svagere i poetisk Konstbyttring og Konstform. Hvad Søren Terkelsen, som nylig blev nævnet, udrettede, var at han deels oversatte den prosaiske Deel af den i sin Tid umaadeligt berømte og yndede franske Hyrderoman Astræa (fra Beg. af det 17de Aarhundrede) paa Dansk; og ligeledes i danske Vers oversatte de lyriske Elskovsviser og Hyrdesange, som rigeligt ere indstrøede i denne vidtløftige, nu neppe mere læselige Roman. Men hans Oversættelse var ikke meer end Copie af en Copie; han fordanskede sin Astræa og Viserne deri efter tydske Oversættelser. Terkelsens øvrige Viser ere heller ikke originale; men oversatte deels efter Opitz selv, deels efter sildigere Digtere af dennes Skole, Gabr. Vogtländer og Nedersaxeren Joh. Rist, der var en personlig Ven af Terkelsen. Ligesom nu begge de sidstnævnte af hans Forbilleder høre til de ringere og maadeligere af den Opitziske Skole, saa bliver ogsaa Terkelsens hele Fortieneste af den danske Poesie (som Bording dog i en høiere Grad deler med ham) den, at han bearbeidede Sproget og Metriken, og vænnede det danske Øre noget meer end før til rigtigere lyriske Versemaal, og til bedre at høre og fatte, hvorvidt Versene sluttede sig til de Melodier, hvortil han passede sine Viser. Det var ogsaa især Terkelsen, og med og efter ham Bording, der bidrog betydeligt til at give den danske Nation en anden Smag i Sangpoesien — nemlig den tydske. Fra det saakaldte „Astræas Syngechor", eller Viser efter Astræa og efter tydske Digtere, som Terkelsen særskilt udgav, med Melodierne paa Noder (i 3 Dele, 1648—54) kan man regne en ny Æra i den danske Sangdigtning. Vore gamle danske Folkeviser fik det stærkeste Stød som nationale Sange; de forsvandt herefter meer og mere af de høiere Cirklers Kundskab og af deres Visebøger. Fruer, Jomfruer og „Stadsmøer", eller Kammerpiger og Stuepiger, sang nu af verdslige Viser ikke andet, end hvad Terkelsen og Bording havde bragt i danske Vers.

Men naar Talen er om dansk Digtekonst, da er der endnu langt tilbage, og et alt for betydeligt Savn af dens Aand og dens Skiønhed, for at man skulde kunne sige: den danske lyriske Poesie begynder med Bording. Det er et hæderligt bekiendt, længe agtet

Navn i vor Literatur; det tilhører en med national Lune og Sprogtone begavet dansk Mand, hvis Arbeider ingen kan lade være ulæste, der vil studere vort Sprog, forfølge det til Kilderne, og giøre sig en klar Forestilling om vor Literaturs første Dannelse. Bordings Skrifter ere da, tillige B. Thotts Seneca, Brochmands Huuspostill, og et eller andet mindre Skrift i Prosa, det samme for Midten af det 17de Aarhundrede, som H. Weigeres Reinike, Christian den Tredies Bibel og A. Vedels Saxo ere for Midten af det sextende. — Men en Synsmaade, hvorefter man ikke allene i Bordings Levetid, men endnu langt ned i det 18de Aarhundrede gav ham det høieste Sted paa det danske Parnas[17]), er ikke den, vi nu kunne gaae ud fra. Gram, der ellers, hvor det kom an paa den antike Literatur, og visse Partier af den moderne, var begavet med en sund og rigtig kritisk Evne: har imidlertid, som man af flere Tilfælde seer, været tilbøielig til at bedømme dansk Poesie for eensidigt, enten blot fra den linguistiske Side, eller fra et historisk-kritisk Synspunkt. Saaledes har han, i sin Dom over vore gamle Folkeviser, fordi han med god Grund ikke kunde fordøie, at Nogle vilde giøre dem til sikkre og paalidelige historiske Kilder, i det Hele nedsat dem meer end billigt. Derfor har vel ogsaa Gram kunnet faae saa stor Yndest for Bording, fordi dennes Sprog i det Hele og for sin Tid var reent dansk; fordi han med en synlig Forkiærlighed havde studeret ældre Sprogkilder, og hyppigen, undertiden med nogen Affectation, anvender Ord og Talemaader, der allerede i Bordings Tid vare forældede eller gammeldags; og fordi han overhovedet var levende fortrolig med sit

17) „Den bedste Poet af alle, som indtil denne Dag (1735) have forforskyldt af vort danske Tungemaal." J. Gram. (Fortalen til Bordings samlede Skrifter). Denne Udgaves Historie er ret mærkelig. Allerede to Aar efter Bordings Død (i Jan. 1679) anmeldte Mag. P. Terpager først sit Forsæt, at ville samle og udgive hans Poesier. Siden forberedede Rostgaard en Udgave, og bekiendtgiorde sit Forsæt 1703, og atter 1706. Terpager overlod ham sine Samlinger af Bordingske Vers; og da Værket endelig udkom, med en Fortale af Gram, var Terpager endnu i Live, 56 Aar efter hans første Anmeldelse af 1679.

Fædrelands Nationalitet og prægede den, jævn, men uforfalsket, i sit Sprog og sin Skrivemaade. — Vil man derimod nøiere undersøge, hvilken *poetisk* Charakteer Bording eiede, og om den havde noget af Originalitetens, eller endog Genialitetens Fortieneste: da bliver Resultatet i første Tilfælde meget svagt, i det sidste reent negativt. Bording bidrog til at opdyrke Sproget og bearbeide det for en lyrisk Form; men naar vi endog fuldkommen erkiende hans linguistisk-metriske Fortieneste, berettiger den ham ikke til nogen Plads iblandt originale Digtere i den alvorlige lyriske Poesies Region. Hans positive Værd i den Henseende veier ikke engang saa meget, at man (fra Evnens Side) tør sætte ham over *Arrebo*; endnu mindre tør sætte ham ved Siden af en *Opitz*, *Flemming*, eller andre af den flesiske Skoles fornemste Lyrikere. Jeg maa især nævne disse to som Hovedmænd, fordi deres Arbeider kunne give en klar og fuldstændig Forestilling om, hvor vidt den tydske lyriske Digtning virkelig var naaet allerede i Midten af det 17de Aarhundrede. Man maa vel, især hos *Opitz*, giøre et strengt Udvalg af den store Masse af Vers, han havde produceret, inden han 1639, i sin bedste Kraft, kun 42 Aar gammel, blev bortrevet af Pesten; men da vil man ogsaa allerede hos ham finde Poesiens Aand og Ideernes Liv, i mangen et overraskende skiønt og fiint Forhold til en Form, hvori Tankens høiere Dannelseskraft tidt maa kæmpe med Sprogets endnu ikke poetisk forædlede Overgangstilstand fra djærv Raahed og Kraft, til den finere Glands og rigere Fylde. Høiere endnu i dette ædle Digterpar staaer den samtidige *Flemming*, af Fødsel en Sachser, der ligeledes maatte forlade Livet og Poesien i begges blomstrende Ungdom[18]). I meer end halvandet hundrede Aar efter hans Død har man egentlig ikke forstaaet Flemming som Digter. Man har kun betragtet ham som en heldig Discipel og begavet Efterligner af Opitz, og især roest og fremdraget saadanne af hans Poesier, for hvis

[18]) *Paul Flemming* døde, Aaret efter Opitz, i Hamborg 1640 i sit 31te Aars kun eet Aar efter Hiemkomsten fra det berømte Reisetog med *Olearius*, som Hertug Frederik af Holsteen-Gottorp sendte til Persien.

didactiske Art og Form man i hiin Tid havde mere Smag, end for den rene, umiddelbare Poesie og dens Konstskiønhed. Det var først med det 19de Aarhundrede, og ved Romantikerne (især A. W. Schlegel) at man i Tydskland blev opmærksom paa, hvilken Skat af denne Poesie der allerede i A. 1630—1640 blomstrede hos Paul Flemming. Upaatvivlelig havde Opitz viist ham Veien; og det erkiendte han selv i de skiønne Sonnetter, som han digtede til dennes Minde, da han efter sin Hiemkomst fra Persien erfarede Opitzes Død. Men der var en Genialitet hos Flemming, en Ild i hans Følelse, en Dybde og Inderlighed i hans erotiske Lyrik, hvori man vel sporer hans Studium af Petrark; men uden al ufri Efterligning. Det er overhovedet en selvstændig Digternatur og Digterkraft, en ædel og høi Begeistring, og en rig Aare af poetisk Naturbeskuelse, som udgiør det, hvorved Flemmings Eiendommelighed udmærker sig. Man seer derfor endog i Leiligheds-digte, f. Ex. af den Art, hvoraf han ogsaa efter sin Tids Mode har skrevet en stor Deel — nemlig Bryllupsvers — at han var i Stand til at giøre dette Æmne, med dets forslidte, smudsige og slibrige Tvetydighed, til virkelig Poesie. (F. Ex. i hans „Hochzeits-lied im Sommer", „Ein Hochzeitslied im Frühling", o. fl. a.) Men dette var hans mindste Fortieneste. Den erotiske og elegiske Lyrik, den mandige Følelse af Digtekonstens Adel og den sande Digters Værd; begeistret Kiærlighed til Fædrelandet; Sorg og Smerte over Tydsklands Lidelse, Fornedring og Slappelse; Elskovs dybt glødende Lue, og den stærke, varme, mandige og dog ømme Følelse for Venskabs rene Nydelser — alt dette ligger klart for Dagen i Flemmings Poesie; og denne sieldne, udmærkede Digter i et Sprog, der saa at sige var det eneste levende og fremmede, som man i det 17de Aarhundrede læste og dyrkede i Danmark, havde allerede sluttet sin Bane, da Bording endnu ikke havde begyndt at øve sig og det danske Sprog i nyere Sangformer og Visedigtning [19]).

---

[19]) „Verdslige og Kiærligheds-Viser ere mestendeels giorte i Mandens unge Aar, og i Jylland. Man træffer paa een af dem Aarstallet 1645, som var Bordings 26de Aar; men nogle kunne vel være noget ældre." (Gram's Fortale).

Dog finder man hverken hos ham, eller andre Poeter, noget Spor til, at Flemming i Bordings Tid har været kiendt eller havt Indflydelse og Efterfølgere i Danmark.

De to berømte, her i korte Træk charakteriserede Digtere, som, tilligemed Andr. Gryphius, (en Slesier, f. 1616, død 1664) omtrent udgiøre Kiærnen blandt Stifterne af den tydske Poesie i det 17de Aarhundrede, maae vi kiende, naar vi ville sætte os paa det rette Standpunkt til at bedømme ikke allene Bording, men overhovedet Alt, hvortil man i Danmark kunde bringe det i Poesie giennem hele dette Aarhundrede — vi kunne gierne sige, indtil Holbergs Periode begynder, og med den en anden Maalestok for danske Sprogværker. Der ligger en saa dyb Kløft imellem Poesien, saaledes som den lever i P. Flemmings Digte — om endog stundom i en endnu ikke ret sleben og forædlet Form — og den meer eller mindre gode Sprogprosa, som er Alt hvad man kan rose i den største Mængde af Bordings flydende og nogenlunde correct scanderede Riimværker: at vi her slet ikke tør tænke enten paa Indflydelse, eller Sammenligning. — Men Uliigheden ligger heller ikke blot i begges Vers; den træder ligesaa skarpt og afgiort frem i begges personlige Charakteer, saaledes som denne har præget sig i den danske og den tydske Poets Digtninger. Det gielder ikke allene om Flemming, men maaskee endnu noget mere om Opitz, at der speiler sig en selvstændig Aand, en mandig, af Verden og dens materielle Forhold uafhængig, paa ædel Selvbevidsthed bygget Individualitet i begge Digteres Værker; og det tillige en saadan Aand, som ved videnskabelig Dannelse og alvorlig Kundskabsfylde var i Stand til at gielde og virke noget, ogsaa udenfor Digtersphæren. Hos Bording finder man intet af dette. I den joviale, lystige, livsglade Riimdigter see vi vel ikke nogen almindelig dansk Magister; men dog kun en Mand, der ikke stod over sin Tid, og som ogsaa overhovedet anvendte sit Talent i Tidens Tieneste og efter Tidens Smag. Det var bleven Mode i det 17de Aarhundrede, at foruden Liigprædiken, vilde man ogsaa have Sørgevers, der uddeeltes paa Begravelsesdagen; og foruden Brudetalen, skulde Bryllupsgiæsterne opvartes med rimede

Lykønskninger til Brud og Brudgom, som Leilighedspoeten skaffede tilveie, og hvis matte Indhold i det mindste maatte krydres med det Slags slibrig og tvetydig Skiemt, der ikke sielden gik over til gemeen Smudsighed; og det uden at man i den Henseende giorde stor Forskiel paa Adel og Borgerstand. Begge Slags Vers trykkes i Folio, eller i stor Quartformat; og saaledes havde man den største Deel af Bordings Bryllups- og Liigvers trykte, længe før de efter hans Død bleve samlede. Det var en tydsk Mode; og den vandrede ind i Danmark, med saa meget andet, som man laante hos vore Mønstre paa hiin Side Elben. Maaskee var dog Bording en af de første, som bragte denne Mode i Gang hos os; man kiender i det mindste ikke mange trykte Leilighedsvers af saadan Art, som ere tidligere, end hans. Der kan neppe tvivles om, at det hos ham har været en Erhvervskilde, naar han (efter Evalds Ord)

— „var snart i Flor og snart i Pandser,
Og Taarer kosted ham saa lidt som Blod."

Undertiden har han vel skrevet efter en eller anden god Vens Ønske eller Bestilling; og Honoraret fulgte da efter, som en Skreskienk.

Men forgieves søge vi hos Bording Præget af en Aand, der var giennemtrængt af patriotisk Følelse — der led, ikke blot ved sin egen men ved sit Fædrelands Nød, eller kunde føle dybere, end til Overfladen, hvad der var Danmarks Lidelse og Smerte. Han kunde rime panegyriske Vers til Kongen og Prindserne, og til sine adelige Patroner — han kunde ogsaa, som det hele øvrige Danmark, 1663 udøse Forbandelser over Corfitz Ulfeldt, da man troede paa hans nye, affindige Forræderi; men der findes blandt alle Bordings Vers ikke et eneste, som man kunde kalde egentlig patriotisk. — Det vilde være lige forgieves, om man i Bordings Leilighedsvers vilde søge nogen Frembringelse af virkelig Konstpoesie, noget Spor af den lyriske Aand og Begeistring, der indenfra strømmer ud i Digtet og meddeler det Digterens eget Liv. Hans Poesie er som et Instrument, han har lært at behandle med ugeneert Frihed; han stemmer det op i en vis Tone, og varierer sit givne Thema med mechanisk Færdighed i at lade Versene løbe saa langt, som han

vil; med en Lethed i at støbe Talemaader og i at dreie og vende Sproget i alle Former, hvori man næsten kunde kalde ham en Baggesen fra første Halvdeel af det 17de Aarhundrede. Men naar man ogsaa kan finde, at et Glimt af poetisk Alvor undertiden bryder frem af den let henstrømmende, men klangløse Ord- og Riimslyngning, eller at et Udtryk af dybere Følelse har forvildet sig i et eller andet Liigvers: saa bliver man dog snart overbeviist om, at Følelsen, ligesaalidt som Phantasien, var Bordings rette Element. Dette ville vi ogsaa mindst falde paa, naar vi see, hvor prosaisk mat, hvor langt borte fra ethvert høiere poetisk Udtryk af Sorgen, Bording kunde rime, da han 1658 mistede sin ædle Velgiører, Tage Thott. — Den almindelige Charakteer af Bordings Sørgevers er, at de give os en vis Quantitet geistlige, opbyggelige og moralske Betragtninger, og en dertil nogenlunde afpasset Blanding af Lovtaler og Sørgephraser over den Afdøde; og alt dette i den for Bording eiendommelige Tone, hvori man unegtelig sporer en Indflydelse af Opitz, men som dog maa kaldes national, for saa vidt som Sproget overhovedet er reent, og Udtrykket ægte dansk; det bevæger sig med megen Frihed, men uden Elegants, i lystig Skiemt og tør Lune, som man veed er uadskillelig fra vor Nationalcharakteer, naar den faaer Lov at raade sig selv; det har, naar Bording ikke vil spore sin Pegasus til alt for høie Spring, en vis trohiertig Jævnhed og Oprigtighed, der er den alvorlige Side af den ældre danske Sprogcharakteer, ligesom den upaatvivlelig i sin Tid afpræger Nationens.

Det er altsaa, som vi maa gientage, fra Sprogets, tildeels fra Metrikens Side, og det er for Sproghistorien, langt meer end for Poesiens Historie, at Bordings Vers have deres Interesse og Mærkværdighed. Man kan sige, at fra den Side er deres Samling og Bevaring, som skyldes Terpager og Rostgaard, af meget høi Værdi. Men dersom vi, med vor Dannelse, vor Smag, vor Fortrolighed med alle Nationers og Tidsalderes ædelste Konstprodukter, ville lede om Poesie i Bordings Værker: da bliver Resultatet, at vi neppe ville læse et eneste Sørgevers til Ende, uden at komme til at lee, eller et Brudevers, uden at vi som oftest

forbauses over en vis ublufærdig Raahed i Smagen, selv blandt de høiere Classer, hvorom dog kan siges, at den slet intet havde at giøre med den sædelige Reenhed. Ikke mindre vil det forarge den, som uden at gaae ud af vor Tids Aand og Tone vil læse et Æreverſ af Bording, at finde ham saa tidt krybende i Støvet, da man dog seer, at han i Grunden hverken i Tænkemaade eller Sprog var slap og umandig; ja selv i de Viser, som hans Tid baade yndede og beundrede, mærke vi dog tidt, at Bording ikke blot i Tiden var meer end et halvt Aarhundrede ældre, end Ambr. Stub. — Med nogen Skuffelse paa vor Poesies Vegne, lægge vi da en Bog tilside, som man endnu over halvtredsindstyve Aar efter Bordings Død, i Holbergs kraftigste Manddomstid, berømte som en poetisk Codex, et Skatkammer for dansk Digtekonst. Men nøies vi derimod med at holde os til det ældre danske Udtryk „bunden Stiil", og nøies vi med jævn og reen dansk Tale i saadan Stiil: da ville vi ei allene kunne taale, men finde Behag i et og andet Digt af Bording — især i mangen Begyndelse til et Æreverſ eller Gravverſ; thi deres almindelige Skiebne er desværre den, at blive for lange, for slæbende, trættende, og giennemtrukne af Smiger, Svulst eller Smagløshed, jo mere de strækkes i Længden. Man kan endogsaa tage eet, hvor alle disse Feil i en ret anseelig Grad ere tilstede — og hvor Smigeren kappes med prosaisk Smagløshed, f. Ex. Æredigtet til U. F. Gyldenløve ved hans Hiemkomst 1663. Man venter sig ikke al den Svulst eller den platte Prosa-Smiger, der siden bliver ved at strømme over i meer end halvandet hundrede Vers, naar man læser de første tolv:

„Hvor mangen høi Bedrift og herlig Manddomsprøve
Vill Du bevise vel, o friske Gyldenløve!
  For sig dit Heltemod, din Stridbegierlighed
  Omsider stille kan, og vorde Krigen vred?
Hvor længe vilt du saa den tunge Kyrritz slide?
Hvor længe lyster dig i Spidsen først at ride?
  Hvor længe vilt du dog din Alders bedste Tid
  Udmatte selv udi saa mangen farlig Strid?
Naar faaer en bugtet Krog din blanke Hielm at bære?
Naar skal dit skarpe Sværd, nok mæt af Seir og Ære,
  I Balgen stikkes ind? Naar skal man engang troe,
  At du vil endelig begive dig til Ro?"

Vi maae imidlertid med Hensyn til Smigeren giøre en Bemærkning, der nærmest vedrører Bordings Charakteer. Det var en Svaghed, han ikke hentede alene fra sig selv; den laae i Tidsalderens tiltagende Slaphed og Aandløshed — i dens i Løbet af det syttende Aarhundrede synkende nationale Selvfølelse. Bordings egen Charakteer var vel langt fra at have sin Styrke i mandig Selvstændighed og Frihedslyst; den Mangel og Nød, der i nogle Aar trykkede ham, og som han ikke var oplagt til at afhielpe ved anden Virksomhed, end ved at bruge sin Pen paa den vedvante Maade, drev ham til at skrive Wrevers, rimede Klagemaal og Suppliker baade til K. Frederik III., til Gyldenløve, Rentemester Gabel, og flere. Derimod skrev Bording, i og for sin Tid, med langt mere fri Lune, Jovialitet og Satire, naar han gik over paa den comiske Side; uden dog at være hævet over Tiden, i dens Slappelse, Mathed eller Modløshed, hvormed fulgte baade det bornerede Pedanterie, den smagløse Stivhed og den svulstigt-krybende Smiger, i een Retning; og i en anden, den diærve, men som oftest raae og plebeiiske, ikke sielden plumpe, ja pøbelagtige, og prosaisk-platte Skiemt, og den satiriserende Ironie, der aldrig reent har manglet i Danmark, endogsaa naar det saae mørkest og fattigst ud, baade i Staten og i Literaturen.

Dette kunne vi da kalde den bedre Side af Bordings Charakteer som dansk Riimdigter. Hans Lune og satiriske Ironie var vel meget langt fra at eie den skabende Kraft og den yppige Rigdom, som hos Holberg; men den var dog et svagere Væld af den samme ægte Kilde. Den trænger sig uimodstaaelig frem i Forhold og Situationer, hvor man skulde troe, at den maatte være reent fortrykt og forstummet. I Bordings haardeste Nød, naar hans Muse maatte betle for ham hos Kongen eller hos Rentemesteren, forstaaer han i Grunden bedre, at drive Skiemt med sine daarlige Vilkaar, end at røre Andre til Deeltagelse. Han er i Stand til, i den alvorligste Situation, naar han nærmer sig Kongen selv med et Bønskrift og Klageskrift, at satirisere over den Nød og Trang, hvormed han endnu maa trækkes — længe efter at han troede at kunne love sig Guld og grønne Skove af Kongens naadige Ord

og Løfte. — I Modsætning hertil er Bording, som jeg har sagt, som oftest meer eller mindre mat eller prosaisk, naar han fremtræder som alvorlig Digter; men dog maa det ikke glemmes, at i det mindste hans saakaldte „aandelige Viser" deri giøre en Undtagelse, at de virkelig lægge for Dagen, at der til sin Tid kunde vaagne alvorlig og inderlig Følelse hos Bording paa den religiøse Vei, og at han var i Stand til at udtale en saadan Følelse, om ikke i en aldeles reen Form, saa dog undertiden med et mere correct poetisk Udtryk, end man venter sig hos ham, eller overhovedet i Midten af det 17de Aarhundrede. — Derimod er det allerede af Rahbek bemærket — og det maa gientages som et Beviis mere paa hvor svag og usikker Bordings Smag var i det, som hører til egentlig poetisk Composition: at man undertiden slet ikke kan see paa Begyndelsen af et Vers hos ham, hvorledes han vil ende, og om han enten er i alvorlig eller ironisk Stemning. At der i adskillige af hans Sørgevers kan forekomme Steder, der mere have Anstrøg af humoristisk Lune, end af en elegisk, eller alvorlig Stemning — derpaa kunde gives Exempler nok. Man har endogsaa et Gravvers af Bording, som reent ud er komisk; men det er ogsaa kun et Vers over en „Mundkok"; og maaskee er det (skiøndt det, som andre Sørgedigte, har været særskilt trykt) mere skrevet for at more Kokkens Herre, end for at trøste hans Efterladte. — Ikke mindre paafaldende, er et andet Exempel paa Formløshed, eller Mangel af Bevidsthed om et poetisk Arbeides Organisme, som Bording røber i et af sine meget bekiendte Stykker, hvilket Rahbek ikke allene roser stærkt, men endog har ladet heelt aftrykke: et Poem i Viseform, paa ikke mindre end 59 Stropher; og i denne Form har Bording leveret et Slags komisk Bearbeidelse af Fortællingen i Ovid's Forvandlinger om Phaëtons ulykkelige Fart med Solens Vogn. Ingen venter sig noget sligt af Visens Begyndelse, der snarere bebuder et Spottedigt over Bondestanden:

„See den daarlig Bondegiæk,
Hvor han rider stolt og kiæk,
Som han var af Adel!
Spør du, hvi han er saa gild:
See, han har for Fisk og Sild
Kiøbt sig Hest og Sadel.

Ak, du stibne Bondebreng!
Bedre var, du paa din Eng
 Og paa blanken Bølge
Rærte dig endnu som før;
Dig ei saadan Ære bør,
 Ridderstand at følge.

Rigdom vil alt være viis;
Vaer dig vøg, du giør ei Riis
 Til din egen Rumpe;
Hesten kan i bedste Trav,
Før du tænker, slaae dig af
 I en stiben Sumpe."

Man faaer derimod mangen Overraskelse ved at læse videre i dette Digt, der i det Hele maa forekomme som en Parodie paa Ovids, med den romerske Digters hele glimrende Ordpragt og Farveglands smykkede Fortælling om Phaeton; hvoraf en Deel er gaaet over, men i en undertiden burlesk Tone, som ved Versemaalet bliver endnu mere parodisk, i Bordings lange Vise. Saaledes i den halv høitidelige, halv komiske Beskrivelse over Solpalladset:

„Solens kongelig Pallads
Staaer der, bygt med største Stads,
 Høit paa Stolper lange;
Giort af idel Guld saa rød,
Blinker, skinner som en Gløb,
 Og mon herlig prange.

Dobbeltdørre, viid og stærk,
Kostelig med drevet Værk,
 Aabne stod paa Vægge,
Støbt af Sølvet blank og reen,
Af den hvide Elfenbeen,
 Dørestolper begge.

Porte tolv om Slottet er,
En Drabanter staaer ved hver,
 Med sin Partisane,
Fort i Klæder, rød' og blaa,
Hver sin Maaned passer paa,
 Efter Aarets Bane,

Midt udi den Kongesal
Solen sidder med stor Pral
I sin Purpurkappe,
Paa en Stol og Throne rar;
Idel af Smaragder klar
Er hver Trin og Trappe.

Rundtenom den Throne staaer
Maaneder, med Dag og Aar,
Timer lige lange;
Vaar den unge, deilig nok,
Haver paa sin gule Lok
Krands af Lilier mange.

Nøgen staaer den Sommer der,
Og af Ax en Krone bær;
Høsten er hans Grande,
Vaad og rød af Drueblod;
Vinteren graahærdet stod,
Med en rynket Pande." o. s. v.

Dersom det endog i disse Stropher kunde synes, som Bording vel havde været i Stand til at give en fri Efterligning af Phaetons tragiske Eventyr hos Ovid et Slags Anstrøg af poetisk Alvor: saa blive vi dog, ved at læse videre, snart overbeviste om, at en saadan Tone vilde han ikke holde længe ud. Enten ubevidst, eller med Forsæt, har han omstøbt den romerske Digters mythologiske Fortælling til en Gadevise, hvori han tilsidst, i en heel Deel Stropher, der skulle give Fabelens Moral, ogsaa kommer tilbage til Anvendelsen paa det samme Formaal, som han gik ud fra:

"Derfor, o du Bondemand!
Bliv udi din nedrig Stand
Lad en Anden ride;
Tænk, at den, der aldrig red,
Aldrig faldt fra Hesten ned,
Halsebrud at lide." o. s. v.

Om Schack Staffeldt's Digte

af

H. C. Ørsted*).

Jeg skrev de hermed følgende Blade for nogle Aar siden, det Almindelige, som her staaer foran, sidst. Det var dengang min Hensigt, at bruge disse Blade som Forarbeide til en Afhandling om Schack-Staffeldts Digte; men jeg opgav det snart. Saaledes som disse Optegnelser nu ligge der, taale de egentlig kun at læses i Fortrolighed af den som vil erindre, at de kun flygtigt ere henkastede som Stof til videre Bearbeidning.

Den 19. Nov. 1850.

H. C. Ørsted.

Det Bifald, som endeel skienke Schack Staffeldts Digte, er mere af theoretisk, end praktisk Natur. Man vil neppe kunne nævne et eneste af hans Digte, som har henrevet Folket; heller intet som har indpræget sig saaledes i de fleste Dannedes Hukommelse, at de

*) Faa Maaneder før den geniale Tænkers og Naturforskers Død, da man endnu af hans livsfulde Aandsfriskhed ventede sig mangen ædel Frugt, bad jeg ham meddele mig et eller andet Træk til Schack-Staffeldts Levnet eller Charakteristik, som han mueligen havde bevaret i Erindringen. Ørsted svarede, at hans personlige Berøring med denne Digter kun havde været sparsom og indskrænket; men sendte mig de her, efter Forfatterens egenhændige Haandskrift, aftrykte Optegnelser, tilligemed nogle faa spredte Bemærkninger over enkelte Digte af Staffeldt i den Liebenbergske Udgave, hvoraf et Par Uddrag nedenfor meddeles. Udg.

jævnligt igien vende tilbage dertil, og i Omgang anføre noget deraf. Af alle hans Digte har jeg ikke hørt noget hyppigt anført, uden det over Bahl; men dette er en Efterligning af Oehlenschlægers. Jeg har vel hørt Mange spørge, om dette er vist. Svaret er let: Oehlenschlæger bekiendtgiorde sit Digt over Bahl i Adresseavisen; Schack-Staffeldt ligeledes sit adskillige Dage senere. Da Digtene udkom, gaves der naturligviis ingen Tvivl om dette Forhold. Heller ikke har Nogen, som i sin Tid fulgte Literaturen yttret nogen Tvivl derom *).

Mange paastaae, at Schack-Staffeldt er meget original. Her lader man sig for en stor Deel skuffe ved et Skin. Dersom Originalitet bestod i at være meget forskiellig fra Andre, da kunde Ingen negte ham en afgiort Originalitet; men seer man nærmere til, hvorledes det, man vil kalde hans Originalitet er beskaffet, saa finder man at han henhører til dem, som tilegne sig fremmed Eiendommelighed paa en saa uskiønsom Maade, at de blive meget forskiellige, baade fra dem, de have efterlignet, og fra Alle dem, hos hvilke det Sande og det Sunde har Overvægten. De ere besønderlige, uden at være eiendommelige. Det Eiendommelige maa være udsprunget af Menneskets eget Væsen; det Besønderlige kan let være noget Paataget, og er det som oftest. — Vil man af Schack-Staffeldts Digte danne sig en Forestilling om Digterens Aand og Væsen, saa nødes man til at tænke sig ham som et Menneske, der havde en brændende Begierlighed efter at opsvinge sig til det Høieste; men ingen mægtig aandelig Skabekraft, ingen betydelig Sammenfatningsevne, ingen skarp Dømmekraft. Man finder heller intet Spor hos ham af giennemgribende Kundskab i noget Fag. Man finder ham for Ex. ikke giennemtrængt af Historiens Aand. Mythernes Aand giennemtrænger ham ikke heller; thi den Brug, han giør af Mythen, er kun en udenfra betragtende Tilskuers, ikke den Indviedes.

*) Om Forholdet imellem de to Mindedigte over Bahl, s. „Digteren Schack-Staffeldt, et biogr. Udkast af Molbech", S. 145, hvor ogsaa en i den Anledning af Ørsted berettet Anecdot er meddeelt. Udg.

Nogle ville maaskee sige, at hans Digte have et philosophisk Præg. Jeg negter ikke, at de have et philosophisk Skin; men et philosophisk Præg maa jeg negte dem. Schack-Staffeldt er stærkt berørt af Tidens philosophiske Meninger; men han er ikke giennemtrængt af nogen philosophisk Overbeviisning; heller ikke af nogen religiøs. Man kan kalde ham en fornem Tilskuer, der giør Betragtninger over de Tidsmeninger, han tilegner sig. Hvor han ret kommer frem med sine Tanker og Følelser, der seer man kun Fortvivlelse over en forfeilet Tilværelse. Skiønhedens Verden staaer hos ham afskilt ved en umaadelig Kløft fra den uendelige Tilværelse; den forenende Omfatning, som viser os det Evige i det Endelige, er ham fremmed. Hermed vil jeg naturligviis ikke sige, at han jo hist eller her kan have yttret den; men han er ikke saaledes giennemtrængt deraf, fortrolig dermed, at dette har givet hans Digterværker et Præg. — Jeg vil ikke negte, at en saadan fortvivlet Opfatning ogsaa gaaer igiennem Byrons Digte; men den uhyre aandelige Magt, hvormed han fremstiller saavel Lidenskaberne, som de udvortes Naturforhold, giør ham dog til en stor Digter. Han har ført Fremstillingen af Tvivlen, Vantroen, Sønderrivelsen, til den høieste Klarhed, og viser os dem som giennemtrængende hele Tilværelsen. Hans Vildfarelse er rædsom; men den bærer Præget af en stor Aand, og maa, trods al den Skade, den kan have anrettet, udgiøre et vigtigt Led i den levende Verdensanskuelse, som Enhver, der paa en omfattende Maade deeltager i Tidsalderens Synsmaader, maa danne sig. Ganske anderledes forholder det sig med Schack-Staffeldt. Hos ham skulde det philosophiske Anstrøg være en Hovedfortieneste; og da den Philosophie, eller rettere sagt, Philosopheren, som fremtræder hos ham, kun viser Sønderrevenhed, og i Grunden kun en Halvdigters Sønderrevenhed, men savner Saft og Kraft: saa kunde et Forsvar, hentet fra Sammenligningen, om Nogen vilde forsøge et saadant, ikkun falde ud til hans Skade.

Man vil maaskee sige, at jeg bedømmer Schack-Staffeldt uretfærdigt, og anføre mig mange smukke Steder af hans Digte til at giendrive mig. Jeg svarer hertil, at disse ikke have undgaaet min

Opmærksomhed, og at det, jeg har anført imod ham, ikke skal være en heel Bedømmelse af hans Værd, men kun en Modvægt imod den høiligt overdrevne Ære, man har villet vise ham ved at lade et Selskab til den danske Literaturs Fremme anvende en betydelig Andeel af sine Midler paa en Udgave af hans Værker, som den, det har foranstaltet. En lille Udgave, dannet efter et strengt, men skiønsomt Udvalg, vilde maaskee have ladet sig forsvare, og vilde, hvis det var et Boghandlerforetagende, have noget Krav paa Roes.

Jeg kan vel ikke være uden Frygt for, at jeg, imod min Villie, maaskee kunde være gaaet for vidt i den ugunstige Deel af min Dom over Schack-Staffeldts Værker; men hvis saa er, maa dette udelukkende tilskrives den alt for store Vigtighed, Nogle have tillagt dem. Thi min Dom har været den samme, saa længe jeg har kiendt et tilstrækkeligt Antal af hans Digte; men min Uvillie imod det, som mest adskiller ham fra andre Digtere, er grundet deri, at jeg hos ham finder et fremkonstlet Skin af Tanker og Følelser, som ikke udspringe af en indvortes sund Naturkraft. Hertil kommer Savnet af Sprogfylde, der synes mig at være en Følge af hiin Mangel paa Sandhed i Tænkning og i Følelse. Men selv naar vi vilde bortsee herfra, maatte man dog sige, at hans Sprog ikke har det rette danske Præg; det staaer ogsaa meget tilbage i Velklang og har hyppige Haardheder. — — —

De af Ørsted paa 5—6 Sider tilføiede Anmærkninger til nogle Staffeldtske Digte, vedkomme kun faa Stykker i anden Deel af Liebenbergs Udgave, og deriblandt især „Ynglingen fra Megara“ og „Lina“. I Anledning af det det første bemærkes bl. a.

S. 7. „For at rime paa Grotter, maa Cyperns Beboere ikke blot, imod al Danskhed, kaldes Cyprioter, men endog Cypriotter.“

S. 8. Seent, ved Røie stille og fortrolig,
Ved hans Arm hun træder frem igien.

„Ordet Røie skal være Fornøielse; men dette svenske Ord passer ikke i vor Dansk. De to ved ere her uskiønne.“

S. 9. Blussel Kinden tænder:

„er reent forskruet, i Stedet for at bringe Kinden til at være heed, gløde, man kan endog sige brænde; men „at tænde Kinden, er overfløgtigt sagt“ *).

S. 10. „Slutningen (af „Ynglingen fra Megara“) er aldeles modbydelig. Han lader en vanvittig Sandselyst beholde det sidste Ord, uden ved nogen poetisk Konst at vise den i det rette Lys. Læserens Forstand skal efter Læsningen sige ham, hvad Digteren burde have ladet ham see, at det unge Mennesses Tale er Vanvid. Eller skulde Digteren maaskee selv være af den Mening, at den ved Selvbedrag frembragte sandselige Lyst skulde være mere værd, end al hans forskruede Kløgt? — Dette kan man dog ikke troe. — Det lader til, at Forfatteren, der først har skildret Apollonius, ikke som en Sophist, men som en i Naturens Dybder indviet Mand, der med Indsigt forener Virkekraft, snart igien glemmer dette, og lader Ynglingen ikke modtage andet Indtryk, end af en Sophists Tale. — Jeg vil ikke tale om mangfoldige mindre Feil, tvungne Udtryk, slette Riim, slemme Hiatus, m. m. Saaledes f. Ex. at Begyndelsen af Digtet bringer os til at tænke paa det gamle Grækenland før Christus. Den Lærde maa først af Sammenhængen giette, at det er Apollonius af Tyana, ikke Apollonius af Perga, eller en ubekiendt Sophist af samme Navn, der omtales. Der var ingen poetisk Grund for S. Staffeldt, til at lade os være uvidende herom.“

S. 303. „Lilien og Dugdraaben“: kan gierne kaldes et virkelig skiønt Digt.“

S. 306. „Den unge Digters Klage“: forvirrede Forestillinger om Idealet og om et virksomt Liv; tildeels i haarde Vers.“

S. 333. „Til Vaaren“: et af de mange Udtryk hos Schack-Staffeldt af Digterens Lidelser over et forfeilet Liv; men som saadant er det ret smukt.“

S. 350. „Krigssang for den danske Hær“: med mangen uheldig Efterklang efter Schillers „Reiterlied“, og staaer langt tilbage for dette. Enkelte smukke Udtryk ere laante eller udstrøne. Man finder en Opmuntring til at følge „Frederiks Fiærbusk“, som begynder:

„Bag ham, Kampbrødre, fremad, frem!“

Hvilket Øre kan udholde et saadant Vers?“

S. 193. „Jomfruen og Guden“: En hæslig Efterligning af Goethes „Braut

*) Det er maaskee snarest en Følge af S. Staffeldts Riim-Nød; thi han skulde have et Riim til den foregaaende Linies „brænde“. Udg.

von Corinth". Selv Versemaalet er fulgt. Det skal formodentlig være et Slags poetisk Protest imod det Goethiske Digt; men hvor uklart!"*).

S. 208. „Fossen" kan man kalde et af Staffeldts smukke Digte."

S. 212—241. „Lina". (Om dette „lange Digt" siger Ørsted, at „det har mange smukke Steder; men man føler heelt igiennem, at det er en opdigtet Elskov; og det er fuldt af Alt hvad man kommer i et affecteret Kiærlighedsdigt." Han har udtegnet „nogle af dets uheldige og smagløse Steder; men det indeholder langt flere." Saaledes siger han om Sonetten S. 214: „et Mønster paa Utydelighed!" En anden Sonet, S. 237, kalder han „en hæslig Sammenblanding af Jordisk og Himmelsk;" og om de to Linier:

„Skiøn som Verdens blødende Forsoner,
Aftensolen purpurrød gaaer ned"

mener Ørsted: at „en saadan Jagt efter Lignelser røber Mangel paa den sande Naturglæde." (Man kunde vel tilføie: at det er maaskee et af de vanvittigste Exempler paa dette Slags Jagt, som man kan sige, at Staffeldt tidt foretager, ikke engang i Maaneskin, men i den mørke Nat).

*) Jeg troer, man kan holde sig til Ørsteds første Udtryk: hæsligt; thi stygt og modbydeligt er Indtrykket, som dette Digt efterlader; hvad Staffeldt vilde vove efter Goethe, mislykkedes totalt. Udg.

Capitain Werner H. F. Abrahamson,

en literair-biographisk Skizze.

For noget over hundrede Aar siden kiendtes der i det danske Rige intet til Had eller Uvillie imellem de forskiellige Folkestammer, som styredes af een Konge. Ikke allene Normænd og Danske ansaae hverandre for Landsmænd; men man var i Danmark, og især i Kiøbenhavn, bleven vant til at Tydske ikke betragtedes som Fremmede, naar de havde hiemme i et af den danske Konges Hertugdømmer; og skiøndt man i Holsteen og en stor Deel af Slesvig knap kiendte det danske Sprog meer end til Navnet, vidste man (med Undtagelse af de hertugelig-gottorpske Amter i Holsteen) ikke af anden „Landsherre", end den danske Konge; og man var længe bleven vant til, at holsteenske Adelsmænd og Embedsmænd, foruden en stor Deel andre tydske Familier, fandt sig fuldkommen hiemme i den danske Hovedstad, hvor de ikke allene havde en egen Menighed, tydske Kirker, Præster og Skoler; men hvor de paa den Tid (henimod Midten af det 18de Aarhundrede) kunde finde et Hof, hvor den danske Konge aldrig skrev, og overhovedet til daglig Brug heller ikke talte andet end Tydsk, — og det paa samme Tid, som Ludvig Holberg, født i Bergen, men med dansk og europæisk Dannelse, skabte den første Grundvold til en nyere dansk Literatur, med en saa forbausende Magt og Fremgang, at man ikke allene saae hans fleste Skrifter oversatte paa Tydsk og Hollandsk; men at enkelte af hans Værker banede sig Vei til England, ja endog til Rusland og Ungarn. Man kunde imidlertid neppe formode, at fra Staden Slesvig selv, hvor paa den Tid Alting var, og endnu er tydsk „i Sind og Skind", skulde udgaae en Mand,

der blev en af den danske Nationalitets varmeste Talsmænd, og en af vort Modersmaals ivrigste Dyrkere og Beforbrere i det 18de Aarhundredes sidste Decennier.

Werner Hans Frederik Abrahamson blev født, af tydske Forældre, den 10de April 1744 i Slesvig, hvor hans Fader, Johan Benjamin Abrahamson, var Capitain, ved det daværende „slesvig-holsteenske Regiment Landfolk". Moderens Navn var Louise Juliane Rhewaldt. Begge kalder Sønnen „gode og fornuftige Mennesker, i hvis Charakteer Arbeidsomhed, Orden, Tienstagtighed og jævn Munterhed vare Hovedtræk". Den unge Werner viste sig tidlig lærenem og begavet med god Hukommelse, hvorfor hans Forældre besluttede at holde ham til Bogen; men da begge havde Fordom imod offentlig Underviisning, vilde de ikke sætte Sønnen i Slesvigs Cathedralskole, uagtet denne var bekiendt for at have gode Lærere. Faderen vilde lade ham oplære hiemme i Huset; skiøndt med ringe Evne til at lønne Underviisningen. Denne blev derfor meget maadelig, og gik ikke videre end til Skrivning og Regning, Begyndelsesgrundene i den latinske og franske Grammatik, og lidt Historie og Geographie. Stundom gik halve, ja hele Aar hen, da ingen Lærer kunde faaes til Drengen, som da mest var overladt til sig selv; en eneste, to Aar ældre Søster, vilde ikke tage Deel i hans Moerskab, som bestod i at lege Krig, og al anden Omgang med Jævnaldrende var ham negtet, undtagen under sieldne Besøg med Forældrene i et Par Familier; hans eneste Beskiæftigelse var da at læse paa egen Haand i Faderens tydske Bøger — Romaner, Vers, Lærebøger, moralske Afhandlinger; „kort Alt hvad der saae ud som en Bog, godt og slet imellem hinanden, uden Valg eller Orden." Men blandt de Bøger, som han i disse Aar idelig vendte tilbage til, og aldrig blev kied af, udmærker han selv*) især Robinson Crusoe, den tydske „Albertus Julius", og en Compilation fra det 17de Aarhundrede „Erasmi Francisci

*) I sin korte Levnetshistorie, 1805. (Rahbeks Portraiter med Biographier. 1ste Hefte.)

Schaubühne";*) ligesom af de Digtere, han mest yndede, nævnes Kanitz, Hagedorn, men fornemmelig Gellert. De to sidste især hørte jo ogsaa i Aarene 1750—60 overalt til de mest læste og yndede. Faderen eiede en betydelig Deel andre tydske Digtere i sin Bogsamling; men det bedrøvede ordentlig Sønnen, at han ikke kunde finde dem saa smukke, som han hørte, at de skulde være.

Paa denne Maade forløb den unge Abrahamsons Liv til det 13de Aar, og hvad han indtil den Alder lærte af Andre, blev kun lidet. Med Regning gik det til paa den vel bekiendte Maade, at Exempler bleve opgivne af Læreren Side for Side af en Regnebog; og disse maatte Drengen, uden videre Forklaring, udregne saa godt han kunde, og siden indføre dem i en Bog. Han kom til at skrive en slet Haand, forbi han oftere skiftede Skrivemestere. I Historie og Geographie giorde han ingen Fremgang, da Underviisningen kun bestod i at lade Drengen lære sin Lerie udenad, for at fremsige den i næste Læsetime; og heraf vil Abrahamson forklare, at han fik mere Lede, end Smag for Historien, og at „hans historiske Kundskaber vare svage i hans hele Levetid." Ved Faderens Død 1757 ophørte al Underviisning, da Enken med to Børn var efterladt i fattige Kaar; men heldige Forbindelser udvirkede, at Sønnen, til sin store Glæde (thi Krig og Krigstieneste var Alt hvad han fra de tidligste Aar havde havt i Tankerne) allerede d. 24. Nov. 1757 blev virkelig Landcadet, og i Mai 1758 kom paa Academiet. Her lærte han af Overconducteur Wegener (død 1792 som Generalmajor og Chef for Academiet) Arithmetik med Bogstavregning og Geometrie, samt Grundene til Befæstningskonsten, som var det eneste af anvendt Mathematik, en tilkommende Officeer den Tid skulde lære. I det Franske vandt han, under en god Lærer, Færdighed i at tale og skrive dette

*) „Die lustige Schaubühne allerhand Curiositäten, beschrieben durch Erasmus Franciscus." I—III. Nürnb. 1669—73. (Ny Udgave. sst. 1702.) Forfatteren var en af de største Compilatorer i det syttende Aarhundrede, hvis Skrifter (for saa vidt som de opregnes i Georgi's Bücherlex) udgiøre henved 3500 Ark. Den her omtalte meget vidtløftige Bog er ikke uden en vis Art af eiendommelig Charakteer og Opfindelse.

Sprog; desuden skulde læres Historie, Geographie, Tegning og Artillerie, tilligemed tydske Stiiløvelser, dog uden Grammatik; „men Læremaaden i alle disse Dele var saadan, at den intet kunde frugte.“ Overhovedet var den hele Underviisning for Landcadetterne (indtil 1761, da Oberst Gude blev Chef) med Undtagelse af Mathematik saa usfel, at man nu neppe kan giøre sig en Forestilling derom. I underste Classe indsattes Drenge paa 10 til 12 Aar, der undertiden neppe kunde stave i en Bog, og sad der stundom i 5, 6 Aar uden at lære noget; men straffedes uophørlig med Hug og Sult, fordi de, under en slet Veiledning, intet kunde lære. I de to høiere Classer gik det ikke meget bedre. I Historie f. Ex. havde Cadetterne et Par Timer om Ugen, hvori de fik et Pār Blade af Zopfs Universalhistorie paa Tydsk at lære Ord til andet udenad, paa samme Maade som de læste Pontoppidans Forklaring. Ligesaa behandledes Geographien; og de Stæder, hvis Beliggenhed Læreren forlangte man skulde vise ham, søgte Cadetterne saa længe paa et forslidt Landkort af Homann, indtil de omsider fandt dem, ved Hielp af tykke Blækstreger under Navnene. I Tegning bestod Underviisningen deri, at eet Blad efter det andet af Preislers Værk lagdes for Drengene i underste Classe, hvilket de uden al anden Veiledning maatte tegne efter; og paa samme Maade skulde i de øverste Classer males med Tusk og Vandfarve, ved at copiere et Kobberstykke, som oftest for Vinduet, og siden udmale Copien. For at vise deres Fremgang maatte hver Cadet levere et saakaldet „Nytaarsstykke“; saaledes i øverste Classe en Tegning i Vandfarve paa et Blad i stor Folio, o. s. v. Dermed gik undertiden hele Maaneder hen, da de fleste Tegninger maatte giøres om to, tre Gange. Tilsidst blev det Alt prægtigt indbundet, for høitideligt at overleveres til Kongen — og henlægges. Det danske Sprog kiendte man dengang intet til ved Cadet-Academiet; eftersom „alle militaire Ting behandledes paa Tydsk, fra Elben til Vardøhuus.“ Danske Drenge maatte i 3die Classe stave og giette sig frem i en tydsk Catechismus, der Ord til Ord lærtes udenad; og under Straf var det forbudet at tale Dansk ved Academiet; men, for ikke reent at glemme

Modersmaalet, maatte endeel Cadetter skifteviis om Søndagen gaae i danst Prædiken. Den øvrige Forfatning, Opdragelse og Disciplin ved Cadet-Academiet var ligesaa utrolig slet; Snuds i Værelserne, legemlig Ureenlighed og Usundhed, uanstændig Uorden i Paaklædning, Raahed og Uhøflighed i Opførsel, vare stegne til en saadan Grad, at den omstændelige Skildring deraf, ved en anden Pen end Abrahamsons, maatte synes overdreven og eventyrlig[2]). Næsten ligesaa vidunderlig er Fortællingen om, hvorledes det kunde lykkes en Mand med Aandskraft, Fornuft, selverhvervet Dannelse og fast Villie, at reformere, ja næsten omskabe en i saa høi Grad forfalden og slet organiseret Stiftelse — og at udføre dette, vel ikke paa eengang, men Skridt for Skridt i et Aars Tid, uden voldsomme Midler, mere ved Forstand og Mildhed, end ved Myndighed og Haardhed; med ubøielig streng militair Disciplin, hvor denne skulde være; men overhovedet ved at lade klog Humanitet, vækket Æresfølelse hos Ungdommen, og en giennemgribende Forbedring af alle ydre Betingelser og den hele Behandling, virke det meste. Det var Oberst (siden General-Lieutenant) Gude, der udrettede denne mærkværdige Reform. En udførlig Beretning, hvori Abrahamson, efter den Erindring, han som deeltagende Dienvidne kunde have, har skildret Academiets Tilstand før 1761, og de ved Gude indførte Forbedringer i Underviisning, Opdragelse, Sæder, Levemaade og udvortes Anstand og Politur hos Landcadetterne, hører til de

*) „Med forrevne daglige Klæder, halv barbenede, ilde toede, værre kæmmede, rendte de fleste omkring; her saae man een med en Lap Papir med Smør paa; en Anden, der holdt Munden under Posten for at drikke; Alle (undtagen i Læretimerne og ved Bordet) med Hatten paa Hovedet, til de gik i Seng." — „Uhumskhed voldte Usundhed; især Sygdomme i Huden. Der vare de Cadetter, som plagedes med Udslæt i sex Aar. I „Natkamrene" (Soveværelserne) laae, efter Værelsets Størrelse, fra 4 til 12 eller 14 Cadetter i hvert; to og to saadanne i leiede Senge, de faa undtagne, som havde egen Seng." — „Skieldsord og Eder hørtes af Enhvers Mund; ingen Dag gik hen, uden at et eller flere Par vare i Haarene paa hverandre; og man kunde hver Dag møde Cadetter, med Haaret forpluskret eller med blodige Ansigter og Klæder." o. s. v. (Minerva. III. Bd. S. 281. 82.)

interessanteste blandt de mangfoldige Smaaskrifter og Afhandlinger, man har fra Abrahamsons Haand. *)

Han var heldig nok til endnu at tilbringe tre Aar ved Academiet, efterat det var kommet under Gudes Styrelse. Ikke allene ved Omgang med denne ædle Olding, og ved Læsning af valgte Bøger, vandt han i disse Aar meget i Kundskaber og i Smagens Dannelse; men ved at indtræde i en høiere Afgangsclasse, som Gude 1762 fik oprettet for de fire øverste Cadetter (det hele Antal var den Tid 54), for hvilken Generalen tillige fik udvirket Fænriks Anciennetet, sattes han i Stand til paa flere Maader at fremme sin Dannelse; mere dog ved egen Læsning, end ved Underviisning. Saaledes bragtes han ogsaa i denne Tid, ved et Indfald af en Cammerat paa Academiet, til at ville i Forening med denne lære sig Italiensk, og bragte det derved i det mindste saa vidt i Sproglærens Grundvold, at han et Par Aar sildigere, ved Hielp af Bøger og af sin Kundskab i det Franske, lærte sig at læse italiensk Prosa og lettere Poesie. „Metastasio og Tasso have siden forsødet mig mangen mødefuld Time." Ligeledes gik det ham med det Engelske, da en anden Stuecammerat (daværende Cadet i 3die Classe, siden Capitain Mourier), fik ham overtalt til at lægge sig efter dette Sprog, hvori Abrahamson et Par Aar efter, da han kom til Rendsborg, fik god Øvelse, og blev fortrolig ikke allene med Pope, Thomson, Young og andre af denne Periodes Digtere fra det attende Aarhundrede; men ogsaa med Shakspeare og Milton, hvis Poesie bidrog ikke lidet til at befæste den Smag for høiere og alvorlig Digtekonst, som tidligt dannede sig, og overhovedet blev herskende hos Abrahamson.

Imod hans Ønske, der især gik ud paa at komme til Ingenieur-Corpset, da Befæstningskonsten var den Deel af Krigsvidenskaberne, han fornemmelig havde Lyst til, blev han, efterat have forladt Academiet, den 26. Oct. 1763 ansat som Lieutenant

*). Mindeskriftet over General-Lieutenant Gude (Minerva. III. Bd. 1786. Marts S. 277—306) gaaer egentlig, efter Forf.s Ord, kun ud paa „at fremsætte, hvorledes Gude omskabte Landcadetacademiet."

ved det slesvigske (siden andet jydske) Infanterie-Regiment. Herved kom den unge Abrahamson egentlig kun fra den ene tydske Omgangskreds (ved Academiet i Kiøbenhavn) til den anden, blandt Officererne i Rendsborg, hvor Regimentet laae. Det lader sig let tænke, at Garnisonstienesten og de sædvanlige Adspredelser, for en ung Mand af Abrahamsons Tænkemaade, Dannelse og Aandsretning, ikke kunde strække til at udfylde Tiden, hvoraf han havde fuldt op i Rendsborg til at tilfredsstille sin Læselyst. Her var det fornemmelig den tydske Literatur og Poesie, der blev Maalet for hans Studier. Et fortroligt Venskabsbaand knyttede ham til en ung Mand af Smag og Dannelse, og af ædel Charakteer, den daværende Lieutenant Schleppegrell; bekiendt bl. a. ved et Digt, som Ewald har tilskrevet ham. Et ikke mindre ærefuldt Minde har Abrahamson, fuld af taknemmelig Følelse, sat sin Ven, ved at omtale den Maade, hvorpaa Schleppegrell i et Øieblik, da Nøden var stor, var tilrede med sin Hielp.*) Ved denne Vens gode Bogsamling, og ved Laan hos Andre, blev han bekiendt med Tydsklands hele daværende Digterverden; men tillige med Lessings kritiske Arbeider i de Berlinske „Literaturbriefe", og andre Bøger af æsthetisk og kritisk Indhold. I øvrigt holdt han sig i andre Sprog meest til de engelske Digtere; langt sieldnere læste han de franske; thi han „fandt aldrig nogentid synderlig Smag i franske Digterværker." Efter halvfierde Aars Ophold blev han ligesaa „uventet og uønsket", som han var kommen til Rendsborg, forflyttet derfra til Kiøbenhavn, og ansat (d. 1ste Apr. 1767) ved Artilleriet, uden Hensyn til at han paa Academiet, hvor der ikke læstes andet end Geometrie for Cadetterne, „saa godt som aldeles intet" havde lært af denne Hoveddeel af Krigsvidenskaben. Han maatte søge at hielpe sig selv saa godt han kunde, medens Alt, hvad de yngre Artillerie-Officerer for Resten lærte, var „visse Formiddage om Ugen at arbeide i Fyrværksager paa Laboratoriet." Det var først i A. 1768, at en ung Lieutenant E. G. Mechlenburg (f. i Rendsborg 1742, død 1804 som General-

*) W. H. F. Abrahamson's Efterretninger om sit Levnet. S. 16. 17.

Major) blev ansat til at holde Forelæsninger over Artillerievidenskaben, hvorved han banede sig Vei til siden at blive Lærer ved Artilleriskolen, Capitain, Major og omsider 1792 Commandeur ved Artilleriecorpset. — I øvrigt bragtes Abrahamson desuden, ved Forelæsninger over Algebra og Physik, hvilke han med nogle af sine Cammerater i Vinteren 17$\frac{88}{89}$ hørte hos Kratzenstein, tilbage til sin „gamle Lyst til Mathematiken“, hvorfra han dog, ved andre Omstændigheder i Livet, snart bortkaldtes til en anden Retning for hans Studier og Virksomhed.

Det viste sig end mere i de paafølgende Aar, hvad man ikke utydeligt kan see af endeel Forbud i Abrahamsons Ungdomsliv, at Krigerens Stand, som fra Barndommen var bleven hans Bestemmelse, neppe dog har været den, hvortil han havde været i Stand til at opoffre sig med udelukkende Attraa og udeelt Virken. Allerede i Forældrenes Huus, indtil det 13de Aar, havde Bøger været ham kiære, og Poesien hørt til hans Ungdomslæsning. Denne Lyst, der ogsaa meget tidligt drev ham til selv at prøve paa at skrive Vers, havde vedligeholdt sig hos ham under Cadetaarene, og han fik, som alt er sagt, i Rendsborg, fra sit 19de til det 23de Aar, Leilighed nok til at nære den ved omfattende og alvorlige Studier, især i den tydske og engelske Literatur. Hiemme hos Forældrene i Slesvig havde han, blandt den øvrige rhapsodiske Underviisning, ogsaa lært nogle Elementer af Latin; men det var for længe siden henlagt. I Rendsborg havde en Bekiendt ved Afskeden medgivet Abrahamson i hans Stambog nogle Vers af Ovid; det ærgrede ham, at han ikke forstod dem, og denne Følelse blev Aarsag til, at han strax efter Ankomsten til Kiøbenhavn besluttede at ville lære sig at læse Latin. En Ungdomsbekiendt, som han raadførte sig med, og for hvem han yttrede sin Ulyst til at begynde med latinsk Prosa, foreslog ham at tage Ovids Forvandlinger. Dette giorde han; ved Hielp af Ordbog og Grammatik, og af den store Mængde latinske Gloser, han som Dreng havde lært, lykkedes det ham at kunne forstaae og i tydsk Prosa oversætte de to første Bøger af dette Digterværk. Saaledes begyndte han sit latinske

Sprogstudium, og fortsatte det siden paa anden Maade, saa vidt som han fandt Tarv og Drift dertil. Vigtigere blev det for Abrahamson, at han nu ogsaa i Kiøbenhavn, fra 1767 af, for Alvor begyndte at dyrke det danske Sprog, der endnu var ham fremmedt, da han fra Slesvig kom til Cadet-Academiet, og hvoraf han her ikke lærte mere, end hvad han kunde opfatte ved at omgaaes og i Fritimer at tale med danske Cadetter — thi til andre Tider, eller i Officerers og Læreres Nærværelse, taaltes det ikke, at Nogen talte andet end Tydsk. Nu var det først, at han fik danske Bøger i Hænderne, for Alvor og med stadig Opmærksomhed læste dem, og øvede sig i Talen med indfødte og „ikke alt for germaniserede" Danske. Vi maae antage det som et Beviis paa det naturlige Sprogtalent, Abrahamson uden Tvivl har besiddet, at neppe to Aar vare forløbne, før han allerede kunde vove sit første Forsøg i den danske Poesie. Et til Selskabet for de skiønne Videnskaber indsendt Digt i riimfrie Jamber „Landsfaderen og Erobreren", vandt vel ikke den udsatte Priis (som H. Bull fik), men dog saa meget Bifald, at det, giennemseet af Carstens, 1769 blev trykt i 7de Stykke af Selskabets „Forsøg i de skiønne Videnskaber", og tilkiendtes, som Accessit, en Medaille af 40 Rigsdalers Værdi. Ved at bedømme dette Abrahamsons første bekiendtgiorte Arbeide i det danske Sprog, maae vi erindre os, at det er over 80 Aar gammelt, og tilhører en Tid, da man i Danmark overhovedet kun giorde liden Forskiel imellem oratorisk og poetisk Konst. At Abrahamson, et Par Aar efterat han først alvorligt begyndte at lære Dansk, kunde skrive det saa reent, som vi her i det Hele ville finde, bør ikke oversees; selv om vi derfor dog blive i den Mening, at egentligt Digterkald havde Naturen ikke givet ham.

Det hørte til de militaire Forbedringer, der kom til Udførelse under Christian VII. Regiering og under Struense's Ministerium, endskiønt de tildeels, allerede længe før han fik Magten, vare forberedede og begyndte: at en egentlig Artillerieskole i Kiøbenhavn blev indrettet. Man kan her meget vel, ikke blot paa Kongen, men paa hans enemægtige Cabinetssecretair, anvende Abrahamsons

Ord:*) „Naar man i Fyrsternes Historie tilregner dem alt det Ædle og Gode, der iværksættes i deres Lande og under deres Regiering, som deres eget Værk: da er dette for det meste kun en Magelighed af Historieskriveren, der ikke kan eller gider opsøge den sande Ophavsmand; eller det er Smiger imod Fyrsten og hans Efterkommere. Man veed alt for vel, at mange Regenter som oftest kun ved deres Underskrift befordre de gode Indretninger og Anordninger, som tilveiebringes ved deres Statsbetiente." Saaledes var det her heller ikke Struense, men den af Krigsvæsenet i Danmark, fortrinligen af Artillerie- og Ingenieur-Corpset, høilig fortiente General Huth, som Artilleriskolen skylder sin Organisation, og under hvis Overbestyrelse den vedblev at giøre vedvarende Fremskridt. Man havde vel allerede 1768 villet indkalde Struense's Broder, den da som Forfatter af to meget agtede Lærebøger i Artillerievidenskaben og i Befæstningskonsten bekiendte Professor C. A. Struense ved Academiet i Liegnitz, som offentlig Lærer i denne Videnskab; men han afslog dette Tilbud, for siden at modtage et andet Kald af sin Broder. Derimod ansattes to duelige og ved Reiser og Studier dannede Officerer, Lieutenanterne Krebs og Mechlenburg, som Lærere i Mathematik og i Artillerievidenskab (med et Tillæg af 150 Rdlr. til deres Officeerslønning**); og disse begyndte 1768 deres Forelæsninger, 4 Timer hver Formiddag, for Cadetter og yngre Officerer, i Citadellet, hvor Artillerie-Corpset i nogen Tid var lagt i Garnison. Dette var vel paa en Maade den første Grundvold til en egen Læreanstalt for tilkommende Officerer ved denne vigtige Deel af Hæren; men Indretningen var i sin første Barndom, og til dens mange Ufuldkommenheder hørte bl. a. ogsaa den, at baade Krebs og Mechlenburg, der vare fødte

---

*) Gesch. der königl. Artillerieschule in Kopenhagen. 1780. S. 75.

**) Artilleriecorpset bestod paa den Tid af 20 Compagnier med 24 Premierlieutenanter og 36 Secondlieutenanter; de sidste vare deelte i to Classer, af hvilke den øverste havde 13, den anden 11½ Rdlr. maanedlig. I begge Classer tilsammen kunde en Secondlieutenant gaae en 20—24 Aar, inden han steg en Grad høiere. (Abrahamson a. St. S. 69.)

i Hertugdømmerne, læste paa Tydsk, som desuden var hele Armeens Sprog. Ikke desmindre vare de allerfleste af deres unge Lærlinger og Tilhørere danske og norske, „som ikke forstod et Ord af dette Sprog". Man kan tænke sig, hvad Frugten maatte blive af saadanne Forelæsninger, især for Drenge, der som oftest ikke kunde skrive læseligt, og knap havde lært de 4 Species i Regning; hvilket for det meste var Tilfældet med de Sønner af Artillerieofficerer, der i deres 10de Aar sattes i Nummer som Constabler og Underconstabler, for at kunne med 15 Aars Alder stige til „Underfyrværkere", af hvilke dog de fleste slet ikke ansaae det for en Lykke at forfremmes til Officerer, og derfor brød sig lidet om at udmærke sig ved Flid og Kundskaber. — Med General Huths Ansættelse 1771, som Chef for Artilleriet og Ingenieurerne, begynder den nye Epoke baade for Corpset, og for Skolens Organisation, hvis Skildring i dens Enkeltheder her maa forbigaaes. Vi nævne kun, som nogle af de vigtigste Forbedringer ved dette Institut under Huths Styrelse, at her for første Gang indførtes Examina for Officerer; at 1773 en Hovedforandring foregik i Artilleriecorpset, hvorved Antallet af Compagnier og Officerer indskrænkedes, og Lønningerne forbedredes tilligemed Udsigten til Forfremmelse; og at ligeledes 1773 en Deel af det saakaldte „Giethuus" paa Kongens Nytorv blev indrømmet til Artillerieskole, og til Ophold for Cadetter og Stykjunkere, under Opsyn af en Artillerieofficeer. Vi nøies med endnu at tilføie, til Sammenligning med vore Dages Indretninger, at den hele aarlige Fond, der 1771 bestemtes og ved et d. 3. Jan. 1772 med kongelig Bekræftelse forsynet Regulativ fastsattes til Underviisning ved Artillerieskolen, udgiorde 1000 Rdlr. Heraf tillagdes Capitain Mechlenburg, som Lærer i Artilleriet, 300 Rdlr.; Læreren i Mathematik (Lieutenant Krebs) 200 Rdlr.; en Lærer i Frihaandstegning (Lieutenant Kleve) 100 Rdlr.; en Lærer i Skrivning og Regning 100 Rdlr.; til Anskaffelse af Instrumenter, Landkort m. m., og til at bekoste Underviisning for enkelte Officerer i fremmede Sprog, 150 Rdlr. — Endelig blev Lieutenant Abrahamson i sit 27de Aar ansat som Lærer, saavel i det tydske og danske Sprog, som

i Geographie og Historie med 150 Rdlr. aarlig; og saaledes begyndte i A. 1772 den første offentlige Underviisning i Modersmaalet i Danmark — i det mindste for Krigerstanden — ved en indfødt Slesviger. — Her indtraadte nu Abrahamson i den Stilling og den Embedsvirksomhed, hvortil uden Tvivl baade Anlæg, tidlig Dannelse og en naturlig Drift snarest maatte kalde ham, og som han heller ikke mere forlod i sit efterfølgende Liv. Men paa samme Tid, som det blev hans Kald og Bestemmelse, at virke som Ungdomslærer, begyndte han ogsaa den literaire Virksomhed, hvormed han udfyldte sine Fritimer i en Række af henved 40 Aar. Uagtet han ogsaa i en Deel af denne lange Tid af, og til skrev paa Tydsk, som det Sprog, der var hans oprindelige Modersmaal, gik han dog allerede fra 1771, som ung Forfatter, over til det Danske, hvis Rettighed som Landets Nationalsprog han med patriotisk Iver og en undertiden lidenskabelig Nidkiærhed forfegtede og forsvarede.

Man veed, paa hvor mange Maader den offentlige Stemme i Danmark gav sig Luft, efterat Struense (d. 14. Sept. 1770) ved at ophæve Bog-Censuren og tilstede en fuldstændig Pressefrihed, havde i et Øieblik nedbrudt enhver Skranke, der kunde tøile den Enkeltes Meningsyttring. Overgangen var saa brat og saa pludselig, at Ingen, der har giennemlevet vor Tidsalders Optrin, vil føle mindste Forundring over, at ikke blot for Aandens Frihed, men ogsaa for den gemene Raahed og ublue Frækhed, blev Adgangen aabnet til at sprede sin lønlige og aabenbare Virkning. Abrahamson hørte til dem, der tidligst benyttede denne Frihed; men med al den Sandhedskiærlighed, Moderation og Beskedenhed, som udgiorde Grundtræk i hans Charakteer. Saaledes skrev han allerede 1771 „Tanker om Krigsstanden og dens Forbedring", der ligesaa meget vidne om Abrahamsons tidligt modnede Forstandighed, Dømmekraft og rigtige Blik over Militairvæsenets daværende Forfatning, som om den ærlige Frimodighed, der var ham egen, og hvormed han her skildrer en stor Deel af de Ufuldkommenheder og Misbrug, som fandt Sted ved den danske Armee; især ved den Tids hvervede Infanterie, hvoraf den danske Stat 1771 havde ikke

mindre end 16 Regimenter, hvert paa 14 Compagnier, af hvilke Tropper der allene i Kiøbenhavn laae 6 hele Regimenter i Garnison.

Abrahamsons humane Forslag i dette Skrift gaaer bl. andet ud paa at forbedre den hvervede Soldats usle Kaar, der af 4 Skilling om Dagen ikke allene skulde skaffe sig Føde, men ogsaa Alt hvad han behøvede til daglig at pudse Vaaben og Mundering. Han vilde derfor have Regimenterne nedsatte til det halve Antal med dobbelt Styrke; og antager at 14 Capitainer, 28 Lieutenanter og 28 Corporaler ligesaa godt kunde anføre 1800 Mand som 900; hvori man vel maa give ham Ret. Til at forbedre Officerernes knappe Lønning saae han ingen Udvei, da „Kongens Cassse desuden har Udgifter nok for Krigsstanden." Han mener endog, at de unge Herrer Officerer kunne have godt af ikke at have meer end det „Nødvendigste" i Lieutenants-Aarene; og hvor beskedne hans egne Fordringer vare, kunne vi slutte deraf, at han synes, Lieutenanten egentlig ikke har noget at klage over, naar han, „om alting gaaer som det burde", kan vente sig et Compagnie i en Alder af 40—45 Aar. Men, at det ikke altid gik saaledes, og at Regimentscheferne ikke altid fattedes Indflydelse paa deres undergivne Officerers Forfremmelse, lære vi af Abrahamsons naive Beretning: „Saaledes kiendte jeg een (Lieutenant) som blev foretrukket „en halv Snees af sine Ligemænd, der alle vare bedre, end han; „hvorfor? Han forstod at farve Soldaternes Lædertøi paa en ny „Maneer, saa at det saae ganske artigt ud; dette holdt hans Chef „for en Fortieneste, som burde belønnes. En anden havde samme „Lykke, fordi han tilbød sig at ægte et Fruentimmer, som Obersten „til visse Tider havde fundet at være en vakker Pige." o. s. v. Af dette Slags Bemærkninger har Skriftet flere, og 1771 fandt man endog, at det vilde „læses med Fornøielse, forbi Forfatteren havde stræbet med Tydelighed, Munterhed og Vittighed." Man vil vel snarere endnu erkiende den Berømmelse, Samtidens Kritik tillagde ham, for en menneskekiærlig og fornuftig Patriotisme.*) Men Abrahamsons tidligste Skrift har en anden Fortieneste, som

*) Jvf. Critisk Journal. 1771. S. 261.

det deler med flere af hans sildigere Afhandlinger, og deriblandt med de to, allerede ovenfor anførte. Han holdt sig helst til de factiske Omstændigheder; han fremstillede dem med frimodig, men streng Sandhedskiærlighed; og han gik ud fra virkelige historiske Forhold, fra en sund og klog Moderation, og en human Retfærdighed, i de Ideer og Forslag til Forbedringer, som han fremsatte. Saaledes har endog det lille Ungdomsarbeide, hvori han første Gang fremtraadte som dansk Forfatter, en literair og historisk Interesse, som det ikke deler med ret mange Fostere af den Struenseeske Skrivefriheds-periode.

De første Skridt, Abrahamson havde giort paa den literaire Bane, viste en dobbelt Retning i hans Smag og hans Aandsvirksomhed. Han vilde anvende den Erfaring og Indsigt, han havde erhvervet sig, til Nytte for sine Medborgere overhovedet; han vilde søge at gavne Staten og Folket som populair Forfatter, og det saavel ved at behandle politiske, statsoeconomiske og andre offentlige Anliggender, som ved at berøre Materier, der sloge ind i den practiske Moral og Klogskabslæren. Dette Maal for Anvendelsen af sine Evner og sin Fritid forfulgte han indtil sine sidste Dage; uden at han nogensinde tænkte paa at gielde noget betydeligt, eller at glimre som Forfatter, var det hans høieste eller eneste Maal at gavne. — Men en tidlig Tilbøielighed for Poesie havde ogsaa bragt ham til at forsøge sine Kræfter i danske Vers, endnu inden han var bleven ansat som Lærer i Sproget; hans Fremgang paa Digterbanen blev ikke betydelig, og en vis Eensidighed i Smagen førte ham længere hen noget for vidt i Hyldingen af den Ewaldske Muse. Men hørte Abrahamson end ikke til de mest fremragende æsthetiske Forfattere i vor Literatur, saa vandt han dog et i en lang Række Aar agtet Navn, ved sin Deeltagelse i kritisk og literair Virksomhed, og ved den alvorlige Iver og den varme Kiærlighed, hvormed han talte og forsvarede Nationalitetens Sag. Den Maade, hvorpaa han i Særdeleshed deeltog i Bestræbelsen for at skaffe Ewald og hans usædvanlige Poesie Indgang og Erkiendelse hos et større Publikum i Danmark, har vel bidraget til at bringe ham i en polemisk Stilling til et vist Parti, som gik en anden

Vei i Smagens Rige; men hvad der hos Abrahamson kunde see ud som Partiskhed eller Eensidighed, var uden Tvivl oprindelig kun Yttringen af den Alvor, der herskede i hans Siæl og Aandsstemning. Denne har ogsaa ledet ham til den Følelse og Overbeviisning, at den danske Poesie stod tilbage i den alvorlige, den ideale Retning; og naar endog hans Ungdomsdannelse syntes at maatte fierne ham fra enhver alt for dristig Frihed i æsthetisk Anskuelse og Theorie, saae man ham dog, med sin hele Sandhed og Oprigtighed i Siælen, at hylde den nye Morgenrøde, som frembrød for den høiere lyriske Digtning i Danmark, og at forsvare den med en Begeistring, hvis Kilde giør den agtværdig, og hvis Reenhed ikke kan kaldes i Tvivl.

Med Begyndelsen af Aaret 1772 indtraadte Abrahamson i et Selskab af 10 navngivne, hæderligt bekiendte yngre Lærde og Videnskabsmænd i Kiøbenhavn *), hvis Øiemed var at forestaae Udgivelsen af et almeennyttigt Ugeskrift, der under Titel af „Bibliothek for Nyttige Skrifter" skulde udgaae fra Adresse-Comptoiret, hvilket Institut i nogle Aar havde giort sig fortient ved at besørge tre andre kritiske og blandede Tidsskrifter **) udgivne. Det bekiendtgiordes, (28. Dec. 1771) at disse 3 Blade med Aarets Udgang skulde ophøre, og forenes i et eneste, under ovenanførte Titel. Dette skeete dog ikke med den critiske Journal, der fremdeles udkom i 1772; heller ikke optoges (eller dog kun høist faa) Anmeldelser

*) Planen er undertegnet af følgende (uden Fornavne): Abildgaard (P. C.), Abrahamson; Fabricius (formodentlig J. C, den Tid Prof. i Oeconomien ved Kiøbenhavns Univ.), Hammer (maaskee Evan, Secretair i det norske Rentekammer), Kall, (Abr.) Schov (formodentlig J. Henr. Schou, (der 1772 var Decanus paa Communitetet); Schumacher (Jens Reimert); Trant (Fr. C., der under Struense var bleven Finants-Secretair), Wandal (P. T.) og Zoega (J.) ligeledes fra 1771 Finantssecretair. Den sidste var (i Følge Nyerup) den egentlige Redacteur af Bibliotheket; men skrev intet andet, end en Recension over O. F. Müllers Værk: „Von Würmern des süßen und salzigen Wassers."

**) „Critisk Journal" (ved J. Baden, fra 1767) „Juridiske, medicinske og oeconomiske Tidender", og „Patriotisk Magazin".

og Critiker over udkomne Skrifter iblandt det encyclopædiske og ved Planen uindskrænkede Indhold af Bibliotheket. „Ingen Videnskab, ingen Konst, intet Haandværk, ingen Stand er udelukt; Alt er velkomment fra Alle:" hedder det i 1ste Paragraph; endog Poesier, baade originale og gode Oversættelser, vilde man optage; men hvad her leveredes af begge Dele var lige usselt. Det gik hermed, som det ikke sielden gaaer, naar man sætter sig et alt for stort og omfattende Maal. Bibliotheket, der begyndte med Etatsraad Teilmanns „Forslag til suur Jords Forbedring ved Mergel", og endte med en Beretning paa halvfierde Side „om Kammerforfatningen i Danmark indtil 1720", og „Tanker om Edens Brug og Misbrug" — oplevede ikke meer end den 1ste Aargang. Af det „Selskab", der vilde paatage sig at besørge Bladets Udgivelse, have formodentlig de færreste Medlemmer bidraget noget alvorligt eller betydeligt til at holde det i Live; og den alt for brogede og blandede Mangfoldighed i dets Indhold har maaskee ikke fundet almindeligt Bifald. Abrahamsons Bidrag til Ugeskriftet vare ikke faa, og i flere af dem, man har tillagt ham, gienkiende vi ogsaa hans i sildigere Aar yttrede Meninger og Grundsætninger. Han var allerede 1772 en temmelig ubetinget Forsvarer af Trykkefrihed*); han mener, man maa endog unde „prentede Bagvaskelser" og „Skriftsmøreres" usleste Producter et Sted ved Siden af gode Skrifter, „ligesom man under Myggene et Sted i Naturen, og vil heller imellem taale et Myggestik, end undvære Sommeren". Imod det skrivende „Utøi", og Pressens politiske Udskeielser, anseer han Navngivelse af Forfatter eller Bogtrykker, og begges Ansvarlighed for tilstrækkeligt Middel. Skrifter, som bedømme Regieringens Indretninger, bør taales „naar de ere grundede i Sandhed, og foredrages med Anstændighed og underdaatlig Ærbødighed"; men han holder det for en Lykke, at man 1771 var kortsynet nok til pludseligt at nedbryde enhver Skranke for Pressen (hvorfor Christian VII. fik et Riimbrev fra Voltaire). Abrahamson var vel den første, som udtalte, hvad

*) 1790 udgav han et eget Skrift „Om Trykkefrihed og Presseтvang".

Flere nok have vidst 1772: at Struense d. 14. Septbr. 1770 skrev sin egen Dødsdom, og den 7de Oct. 1771 kom for silde med sin Indskrænkning af Pressens utøilede Frihed.. — „Naar jeg seer paa saadanne Skrifter" („Ny Prøve paa Skrivefrihed", „Juleaftens Feide", „Sandsigeren", „Skrivernes Klage" og fl.) siger Abrahamson, „saa betragter jeg Skrivefriheden som et Sværd, den forrige Administration hvæssede mod sin egen Hals."

Man finder ogsaa allerede i Ugeskriftet fra 1772 tydelige Spor til den Forkiærlighed for dansk Sprog og Nationalitet, som paa en mærkelig Maade maa have udviklet sig hos Abrahamson, fra det første Aar, han som Artillerieofficeer var bleven forflyttet til Kiøbenhavn, og som ikke led Afbræk derved, at han i 1769 og 1770 ved personlige Forhold blev foranlediget til at tilbringe et Aarstid i sin Fødeby Slesvig. Det kan bl. a. bemærkes, at han tidligt er bleven bekiendt med vore gamle Folkeviser*), for hvilke han altid bevarede en stor Interesse. I en af hans kortere Artikler i „Bibl. for nyttige Skrifter" har han yttret sig om „vore gamle saakaldte Kæmpevisers" poetiske Skiønhed, og om Trangen til en ny Udgave. Det er værd at bemærke, at hans Kiærlighed dog ikke var blind, i det han tilføier: „Det forstaaer sig, at jeg her kun taler om de ældre Viser; thi de, som ere skrevne noget efter Begyndelsen af det femtende Aarhundrede, ere næsten allesammen utaalelige." Ganske besynderligt lader det, ved Siden af hans kritiske Sundhed i dette Punkt, at Abrahamson kunde faae, hvad han selv kalder „et Indfald" om de gamle Viser, som dette: „at man paa ny burde optage denne Digtemaade, og anvende den for, med en Slags lystig Lune, at fortælle virkelige Tildragelser, som hænde i vore Tider; omtrent som de Franske bruge deres Vaudeviller." Paa denne Maade,

*) Uden Tvivl vakt til Opmærksomhed paa Nordens Folkepoesie ved Gerstenberg's varme Anbefaling af dens næsten glemte Skat. (I de af ham 1766 udgivne „Schleswigsche Literaturbriefe.") Rahbek (Udv. danske Viser fra Middelald. V. S. 111) kalder Abrahamson „den første, som efter Gerstenberg forsøgte paa at bringe Kæmpeviserne i Erindring."

troer han, „kunde vi erholde meget morsomme smaa Poesier, som kunde være saare nationale." — At han, der selv havde Følelse for de gamle Visers eiendommelige Kraft og Skiønhed, ikke kunde indsee, at et Slags parodisk Anvendelse af deres Form, ligesom overhovedet enhver moderniseret Brug af denne, saa let enten kan blive til modbydelig Affectation, eller kaste en komisk og burlesk Reflex paa den gamle Folkepoesie: var en Forvildelse i Smagen, som han i andre Retninger heller ikke var ganske fri for.

Hvad der i øvrigt fremtraadte som et afgiort herskende Træk i Abrahamsons Charakteer, var en meget levende Deeltagelse i den, i en vis Kreds vaagnede, og længe tiltagende danske Reaction imod tydske Indflydelser paa Regieringen, i Staten, ved Hoffet og i Literaturen, hvilke fra 1730 til 1770 havde virket i forskiellige Grader og Forhold. Vor opvaagnende Literaturs og Critiks Historie i Tidsrummet fra 1770 til 1784 lægger ogsaa denne Reaction tydeligt for Dagen; og Statshistorien viser, hvorledes den under det saakaldte Guldbergske Ministerium begyndte at reise sig til politisk Betydning, bl. a. ved Thronfølgerens Opdragelse, ved Indfødsretten, og ved forskiellige Anordninger til at hæve det danske Sprog. I disse Ideer synes det som Abrahamsons hele aandelige Liv fandt sin Hovednæring, og sin efterhaanden modnede Udvikling. Det usædvanlige i at finde en saa ivrig og energisk Danskhed hos en indfødt Slesviger — at finde hos den unge tydsk fødte, opdragne og dannede Krigsmand, der ogsaa vedblev at skrive i sit egentlige Modersmaal, *) en dansk Patriotisme, som ikke vilde skaane nogen krænkende Yttring af tydsk Overmod og Indbildning i Landet, hvor den dog tog til Takke: dette Særsyn vilde vel finde endeel til sin nøiere Forklaring, hvis Abrahamson selv havde givet os et noget dybere Indblik i hans Ungdomsliv, og i dets indre Historie. Der, hvor vi fra 1771 til 1780 (med hvilket Aar det alminbelige

*) I sig selv vare Abrahamsons tydske Skrifter (jeg regner ikke endeel Oversættelser af danske Bøger) kun faa og (med Undtagelse af et ovenfor anført) ubetydelige. De øvrige henhøre især til Frimurervæsenet, i Aarene 1777—1785.

danske Bibliothek sluttedes med 10de Bind) eller til 1784 (da den alm. Literatur-Journal ophørte) finde Abrahamson virkende i Literaturen, er hans Smag vel endnu ikke renset og dannet nok, til at han som Kritiker kunde have en afgiørende Stemme; men hans danske Aand og Nationalitet er allerede ligesaa kiendelig i denne Periode af hans Liv, som i en silldigere, da han (f. Ex. 1790) ytrede den med en skarp og heftig Polemik imod tydske Indgreb og Overgreb i Landet.*) — Som Kritiker og Æsthetiker manglede A. giennemførte classiske Studier, og skiøndt Lessing og Shakspeare havde lært ham at hylde Naturen og Geniet hos Digteren, var han endnu ikke modnet nok til at skielne imellem Aand og Konstdannelse. Vi finde i hans tidligste kritiske Forsøg**) Spor baade af Læsning, Alvor og Tænksomhed; men Gienstanden var her egentlig i sig selv alt for ynkelig. Man behøver at sætte sig 80 Aar tilbage i Tiden, og giøre sig bekiendt med dens daværende Tone og med Raaheden i de Flyveblade, som ved samme Leilighed udkom, for at finde en Maalestok for Abrahamsons Skrivemaade i disse „Critiske Tanker", hvori han med Logikens, Smagens og Fornuftens Vaaben drog til Felts imod den Skandal, at en Theaterdirecteur og Forfatter af et mislykket Syngespil, N. K. Bredahl's „Thronfølgen i Sidon", vilde hævne sig over en dramaturgisk Recensent, ved at fremstille ham personlig paa Scenen i det usselste Product, som vel nogentid er bragt paa det danske Theater. Abrahamson tog sig ogsaa denne Sag meget alvorligt, som det i Almindelighed var hans Maade. Egentlig spøgende Ironie og Satire vilde aldrig ret lykkes ham; og at den heller ikke hørte til Ewalds Digterkald, uagtet han i sig selv

*) F. Ex. i Stridsskriftet: „Anmærkninger til Stykket i Minervas Januar kaldet: Til Forfatteren af Folkets Røst om Tydskerne." Kbh. 1790. 32 S. 8vo. (Om dette Skrifts Anledning og Aand, jvf. Schack-Staffeldts Biographie, S. 19—22.

**) „Critiske Tanker over Syngespillet: Thronfølger i Sidon, og Efterspillet: den dramatiske Journal". 87 S. 8vo, trykt i April 1772; men tildeels allerede skrevet i Nov. 1771.

baade eiede humoristisk Lune og kunde hengive sig til Munterhed: dette viste Digteren ved denne Leilighed i „de brutale Klappere".

Men hos Abrahamson blev den dramatiske Interesse uadskillelig fra den nationale; han vilde fremfor Alt have det danske Theater hævet til høiere Værdighed, og Anseelse ved at paaskiønne originale Forfatteres og gode Skuespilleres Fortienester. Den Besynderlighed, at det fornemmelig var tydske Officerer, som paa en brutal Maade toge Normanden Bredahls Parti i Theatret imod danske Studenter, der vilde udpibe hans dramatiske Satire over Rosenstand, (Forf. af den „dramatiske Journal") blev ikke uden Indflydelse i den opflammede Strid; og det var ikke Abrahamson allene, der fremstod som ivrig (og for hans Vedkommende ikke uheldig) Forfegter af en fuldkommen lige Frihed til paa den vedtagne Maade at yttre baade Mishag og Bifald i Theatret; det første, som et retfærdigt Forsvarsmiddel, naar Dumhed er dristig nok til at ville „træde Smagens, Velanstændighedens og Naturens Love under Fod", og som et nødvendigt Middel baade „til at udbrede en sundere Smag blandt Nationen, og til at nedtrykke Partiskhed, hvor den vil opløfte sit Hoved." *) Han forsvarer ikke mindre ivrigt den Grundsætning: at „Publicum, eller den Deel deraf, som besøger Skuepladsen, er Herre over den sidste, og over Alle, som høre dertil." Ligesaa fuldt som Dommeren, Læreren paa Kathedret eller Prædikestolen, Feltherren og Soldaten — ere ogsaa Skuespillere og Theatrets Bestyrere Publicums Tienere, og staae det til Ansvar for, hvorledes de røgte deres Tieneste. Men binder man Hænderne paa Publicum i Theatret, da vil snart „dets Anseelse falde; fra Herre vil det synke til Ligemand, Slave og Smigrer."

Et andet Princip med Hensyn til Skuepladsen, som Abrahamsons patriotiske Sind bragte ham til at forsvare i sine tidligste literaire Forsøg, var at Theatret allene skulde være dansk; at Skuespillere, Sangere, og andre Konstnere, som anvendtes i Theatrets Tieneste, (f. Ex. Malere) skulde være indfødte, og ingen Skuespil

---

*) Abrahamsons Critiske Tanker o. s. v. 1772. S. 83. 86.

opføres, uden i Landets Sprog. Den Italienske Opera, som dengang underholdtes paa Hoftheatret, vil han have forviist, fordi den „udenfor Italien fordærver Smagen." Naar han kalder Opera'en „denne store dramatiske Landeplage", og vil bevise, hvorfor den er det: da gaaer han egentlig ud fra sin individuelle musicalske Smag, og fra det saa ofte slet forstaaede, slet anvendte, og i Tonekonsten næsten uanvendelige æsthetiske Princip: at Konsten skal være en Efterligning af det Skiønne og Behagelige i Naturen, der skal fremstille „det Behagelige, og fraskille det Ubehagelige; af ubehagelige Ting skal den derfor kun forestille saadanne, som ved Efterligningen kunne giøres behagelige." (!) Men man kan ved idelig slette Forestillinger af Naturen tilsidst forvænne sin Smag saaledes, at man kan troe at finde Behag i disse — „og denne uheldige Vane, at lade sig nøie med de slette Forestillinger, at finde Behag i ellers ubehagelige Ting, er netop den slette Smag" — og det er den, som bl. a. „kommer Folk til at holde en italiensk Opera for et godt Skuespil"; men: „det vilde jo være latterligt at sige, at Tranbrænderens Lugt bør gielde som Rettesnor for alle andre Mennesker, der faae Ondt af Tranlugten." — At den italienske Opera besøges og finder Bifald, betragter Abrahamson som en Mode, man vil følge for at synes fornem Kiender, og som bliver mere latterlig derved, at saa godt som Ingen af disse Kiendere forstaaer et Ord Italiensk. Toner uden Ord betyde Intet — men dersom man endogsaa lærte sig Sproget allene for Operaens Skyld — hvad hialp det? Componister og Sangere giøre fælles Sag for at „drukne Ordene i en saadan Strøm af Toner, at det maatte være et Ideal af et Øre, der kunde høre 10 Ord i Sammenhæng." Det var A.'s største Forargelse, at man paa den Maade ogsaa forbærvede ham Nydelsen af Metastasios Recitativer. Hans enthusiastiske Beundring for en Digter, „i hvis store Siæl den himmelske Flamme optændte Geniets almægtige Ild", kiender ingen Grændser; og det hører til de charakteristiske Træk hos en i det Hele nordisk-alvorlig Natur, at denne italienske Lyriker, ved Siden af Shakspeare, Milton og Klopstock, havde vundet hans begeistrede Kiærlighed i Ungdommen.

— I øvrigt er det dog ikke allene for Metastasio og for den „gode Smag i Musiken", Abrahamson kæmper i sit stærke Angreb paa den italienske Opera, og tillige paa Balletterne, som ledsagede dem. Han ansaae det overhovedet for en Brøde mod Nationen, en Krænkelse af Folkets og Sprogets Rettigheder, en Hindring for Opblomstring af national Dannelse og Konst: at taale fremmede Skuespil i Landet. Ogsaa i dette Punkt stemmer han meget overeens med Forfatteren af den dramatiske Journal. Abrahamson havde vel neppe det skarpe practiske Blik for den sceniske Konst, eller et saa afgiort Naturanlæg til dens Kritik, som Rosenstand; men i Stiil og Foredrag er han allerede 1771 betydeligt forud for denne, hvis Barbarie og Skiødesløshed i den Henseende (i det mindste i hans dramaturgiske Arbeider) ikke let ville findes overgaaede. Begge vare enige i at sætte Priis paa en renere Smag for dramatisk Poesie og dens Fremstilling paa Theatret, og i at ville arbeide paa at udbrede den hos Nationen; men der var endnu langt tilbage, inden man i Danmark naaede den Grad af æsthetisk Cultur, hvorved man baade kunde tilegne sig en renset og forædlet Smag, og bringe den til Anvendelse i Kritiken af Konstværker. Hos Abrahamson stod vel paa den Tid en patriotisk Følelse for Nationaliteten, for Landets Sprog og Digtekonst, paa et høiere Punkt, end den videnskabelig-kritiske Dømmekraft. Han indsaae klart nok, at der f. Ex. paa Skuepladsen maatte virkes alvorligt for at hæve dens Værdighed, at giøre den uafhængig af fremmed Prunk, og at indskrænke hvad der ødsledes paa italienske Opera'er, udenlandske Sangere og Dandsere, eller franske Skuespillere; *) men naar han troede, det vilde være giort med at afskaffe disse, at oplære indfødte Sangere og Dandsere, dersom man vilde beholde Syngespil og Ballet paa Scenen, og at give de danske Skuespillere en anstændigere Lønning: da oversaae han, at hverken dramatisk Poesie

---

*) S. hans Artikel: „Den vaagne Drømmers anden Drøm" (Bibl. f. nytt. Skr. Nr. 73. 75. — en heel Plan til en Reform og ny Organisation af Theatret; aftrykt anden Gang i Schwartzs Lommebog 1786. S. 85—138.) „Om Syngespil" (Nr. 85—88) og fl.

eller scenisk Konst kan med eet skabes allene ved Penge; og han forudsaae ikke, at der behøvedes en Periode af 30 til 40 Aar, inden vort Theater kunde naae en Uddannelse, hvorved det for en Tid blev i Stand til at kunne maale sig med de bedste i ethvert andet Land.

I Tidsrummet fra 1772 til Aarhundredets Slutning, har Abrahamson ikke ophørt at arbeide i den danske Literatur; og uden at hans Virksomhed i nogen af de Retninger, han fulgte, giorde Epoke, var den som oftest udmærket ved sund, tænksom, selvstændig og frimodig Aand. Om han derfor end ikke opnaaede et stort og berømt Navn, saa havde han det Fortrin for Mange, at han vandt og til sin Død bevarede almindelig Agtelse, baade som Menneske, Borger og Embedsmand, og ved sin literaire Virksomhed. Denne var hos Abrahamson deelt imellem Udgivelsen af grammatiske Lærebøger, hvortil hans Stilling som offentlig Lærer baade i det danske og tydske Sprog gav ham Anledning, Oversættelser af fremmede Sprog, og Deeltagelse i den hele Periodes journalistiske og kritiske Literatur. Det var overhovedet den sidstnævnte Forfattervirksomhed, meer end Udarbeidelsen af større Skrifter, som svarede til Abrahamsons Anlæg og Tilbøielighed.

I Aaret 1775 stiftedes i Kiøbenhavn det danske Literatur-Selskab — et af de literaire Samfund hos os, der længe har hørt til de allermindst bekiendte, da det kun bestod i 6 til 7 Aar, og dets Virken heller ikke var af den Beskaffenhed, at det kunde blive meget navnkundigt. Dets Formaal skulde (i Følge Vedtægterne) være „Alt hvad der henhører til de skiønne Videnskaber, deres Dogmatik, Kritik og Historie, til Moralen, for saavidt den skal røre Hiertet og ikke blot oplyse Forstanden, og til Historien om Mennesket (?), især om de sandselige Følelser, eller (?) den saakaldte Smagens Philosophie." Af denne temmelig besynderlige og uklare Angivelse seer man imidlertid, at dette Selskab omtrent vilde virke til samme Øiemed, som det, henved 15 Aar ældre, der i Begyndelsen kaldte sig „patriotisk", men længere hen i Almindelighed kaldtes (og omsider kaldte sig selv) „Selskabet for de skiønne Videnskaber." Literaturselskabets Stiftere syntes at ville

sætte populair practisk Philosophie, og Psychologie, ved Siden af de saakaldte Skiønne Videnskaber; ligesom det ældre Selskab nævner i sin Fortale, at det vil „udfinde Midler, ved hvilke den hos os saa kiendelig tiltagende Forbedring i Tænkemaaden og Smagen endnu mere kunde befordres." Vil man maaskee antage, at her snarere menes den logiske, end den moralske Tænkemaade: saa seer man dog af Fortalen, at „Selskabet har betragtet et Priisskrift „om Søfartens Oprindelse og Virkning", ikke blot som et Læredigt, men som en „Afhandling om Søfarten"; og derfor ogsaa yttrer, at det havde været ønskeligt, om Forfatteren nærmere havde udviklet „de Fordele, som Seiladsen har tilveiebragt." Af saadanne Synsmaader vil man hos begge Selskaber ikke vente sig nogen klaret Anskuelse af Digtekonsten og dens Frembringelser; og det kan ikke forundre Nogen, der sætter sig ind i de daværende Forhold, at en Digter som Ewald maatte forekomme Smagens Dommere som et altfor regelløst og usædvanligt Phænomen, hvis Cometbane i de skiønne Videnskabers Solsystem man ikke ret kunde finde Rede i; og hvis Poesie man vel ikke vilde forkaste, men som man dog mere af et Slags udvortes Hensyn, end af Overbeviisning, tildeelte en vis Hylding. Dette gielder dog nærmest om „Selskabet for de skiønne Videnskaber", til hvilket, hvad Ewald angaaer, „det danske Literaturselskab" stod i en vis Modsætning. Her blev nemlig denne Digter ikke (som af Luxdorph, Guldberg og Lous) bedømt efter en fattig og prosaisk Smag, eller behandlet med fornem Medlidenhed, som en ved egen Skyld ulykkelig, men begavet Leilighedspoet. I Literatur-Selskabet sattes Ewald i samme Stilling, eller omtrent paa samme Standpunkt, i den danske Poesie, som Klopstock i det bekiendte, noget nær samtidige Göttingske Digtersamfund. Ligesom dettes unge, af Poesie og Begeistring bluesende Medlemmer (Boie, Bürger, Hahn, Hölty, Miller, Stolbergerne, Voss, m. fl.) i Aarene 1772—74 kaarede Klopstock til deres Ideal for tydsk Digtekonst, og dreve Hyldingen for deres Digterfyrste til en Adoration, som man vel kan forklare sig hos en Kreds af geniale Ynglinger i Universitetsaarene, der selv snart indtoge meer eller mindre betydende Pladser paa det tydske Parnas: saa-

ledes blev Ewald i det danske Literaturselskab den Digter, som man ubetinget tilkiendte Høisædet i Danmark; hvis Person og hvis Værker i det mindste en Kreds af Selskabets yngre Medlemmer skienkede en ligesaa udeelt og enthusiastisk Kiærlighed og Beundring, som den, der i Gøttingen 1773 opblussede for Klopstock. Forskiellen var den, at vort danske Literaturselskab ikke blot bestod af unge fyrige Digtersiæle — hvis Fyrighed dog var stærkere, end deres poetiske Gaver; men at det ved Siden af enkelte i en eller anden Retning poetiske Naturer (f. Ex. Abrahamson, H. Sneedorf, P. D. Bast, og nogle fl.) talte adskillige mere prosaiske Hoveder (f. Ex. J. Chr. Schønheyder, Wandal, Sporon, L. Smith, m. fl.), som vist nok ikke kunde dele den stærke Begeistring for Ewalds Aand og Digtekonst, om de endog deelte Høiagtelsen for hans Navn og Fortieneste af dansk Sprog og Poesie.

Abrahamson hørte til Digterens personlige Omgangsvenner, maaskee lige saa nær i hans Fortrolighed, som F. Moltke og Schønheider. Neppe har Nogen overgaaet ham i den Hiertets rene og varme Hengivenhed for Ewald, som denne ogsaa følte og erkiendte*), og som bidrog til at nære og forhøie den Kiærlighed og Beundring for Ewalds Poesie, som Abrahamson lagde for Dagen i kritiske Anmeldelser**) og i mange andre offentlige Vidnesbyrd; og som han deelte med en stor Deel af Ewalds Samtidige. At det gik og maatte gaae i dette Tilfælde, som i saa mange lignende

*) Han nævner 1776 Abrahamson ved en vis Leilighed som en af de Venner, der havde hans fulde Tillid — og nævner ham ved Siden af sin Ungdoms Elskede, Arense Hulegaard, der allerede siden 1763 var gift (s. F. C. Olsen „Digteren Ewalds Liv og Forhold 1770—77, S. 80. og mit Nord. Tidsskrift f. Hist. og Lit. IV. 209.) Hvor sandt og hvor dybt Abrahamson følte for Ewald og hans Digterværker, lærer ogsaa hans Prolog ved Sørgefesten for Ewald, 23. Marts 1781. Schwarz Lommebog. II. 1785. S. 51—55.

**) Abrahamsons vigtigste Bedømmelser af Ewaldske Værker ere hans Rec. af Fiskerne, i Alm. dansk Lit. Journ. 1780. S. 185—204.; af Ewalds samlede Skr. 1. Deel. sammest. 1750. 361—416; af Rolf Krage, og Saml. Skr. 2det Bd. sammest. 1781. S. 336—704; af Harlequin Patriot, i Lærde Eft. 1792 S. 266.

— at ungdommelig Begeistring og Patriotisme opfostrede et Parti, og at dette fandt et Modparti, der kunde gribe den svage Side, som Overdrivelse og Partiansknelse aldrig mangler: dette er hos Ewald ikke meer, end hvad vi selv have kiendt og oplevet med Øhlenschlæger. Abrahamson, der i Forstandens Sphære var rolig og maadeholden, gik derimod, især i yngre Aar, let over til en noget overspændt og lidenskabelig Heftighed der, hvor han lod Følelse og Begeistring for Yndlingsideer beherske hans Stemning. Saaledes var det undertiden med hans Patriotisme og Følelse for den danske Nationalitet; saaledes vel ogsaa med hans Beundring af Ewald. Han havde som Æsthetiker den afgiorte Fortieneste: at han tidlig indsaae den uberegnelige Virkning, en Digter, som Ewald, maatte udøve paa den danske Poesie; han følte maaskee denne Virkning i høiere Grad, end han kunde veie den med en allevegne skarpt og rigtigt dømmende Kritik. Han kunde derfor heller ikke blive vaer, at Lystspillet og den comiske Poesie ikke hørte til Evalds Digternatur. Saa sandsynligt det er, at Ewald kunde have været heldig i den egentlige Satire (hvoraf der f. Ex. findes mange ypperlige Fragmenter i „Harlekin Patriot"), saa lidt kunde hans lyriske Aand og ideale Tankeflugt blive fortrolig med det comiske Dramas Idee, eller med Compositionen af et Lystspil, skikket for Scenen. Dette vilde Abrahamson ikke erkiende; han var derfor ogsaa en ivrig Forsvarer baade af de „brutale Klappere" og af „Pebersvendene". Maaskee var hans overhovedet alvorlige Aand ikke modtagelig nok for den poetiske Ironie og det absolute Komiske; desuagtet har han (1778) givet Beviser paa, at han fra flere Sider forstod Holberg som dramatisk Komiker, uden Fordom og indskrænket Smag bedømte vor gamle Mesters udødelige Lystspil*), og yttrede sig om deres Forestilling paa Scenen efter Grundsætninger, der ere saa sunde og

*) „I hvormeget Smagen endog renses, ville Holbergs Arbeider altid holde sig i deres Priis:" — denne Yttring (i en Rec. over Baggesens Overs. af Niels Klim, Lærde Eft. 1790. Nr. 73) siger hos Abrahamson meget.

rigtige, at de synes at være hentede fra Holbergs egen Natur, og at man kunde ønske, de aldrig vare forviste fra den danske Skueplads *).

Derimod kunde man maaskee nære nogen Formodning om, at Abrahamson ikke satte fuldt saa stor Priis paa det andet komiske Hovedværk af Holberg, hvis Nationalitet og rige Vittighedskilde have bidraget til at gjøre det til en Yndlingsbog for det danske Folk, snart i halvandet hundrede Aar. Der gives en næsten ubemærket eller glemt Recension af Peder Paars (Quartudgaven af 1772), som udentvivl maa tillægges Abrahamson *). Den er mærkelig ved den uforbeholdne Frimodighed, hvormed dens Forfatter siger sin Mening om de Feil, hvori Holberg har gjort sig skyldig i det berømte komiske Digt. Man kunde bl. a. fremhæve, hvad her tilsidst yttres: at „hvad der allermeest savnes hos vor Poet, er det levende poetiske Sprog." Af Rec.s nærmere Forklaring over dette Udtryk synes hans Mening at være den, at Stiil og Udtryk ere for lave og prosaiske i Peder Paars. — Dette og andre kritiske Yttringer staae i Forbindelse med den hele Aandsstemning hos Abrahamson, der drog ham til Klopstock (hvem han 1778 sætter blandt Poesiens Fyrster) og til Ewald, i hvem han ikke allene elskede og beundrede den store Digter, men ogsaa Danmarks Hæder og Stolthed.

---

*) S. hans „Holberg og Londemann, en Samtale i Elysium." Alm. Danske Bibl. IV. Bd. 1778. S. 73—98. Man kan dog ikke sige, at Abrahamson selv, hverken som Forfatter af Poesier, eller som Konstdommer, altid fulgte det strenge Princip, han her lægger Holberg i Munden: „Har Du ikke lært, at de middelmaadige Konstnere just ere de slette? Den, Du kalder slet, fortiener ikke engang Navn af Digter eller Konstner."

**) Kritisk Journal, 1773, Nr. 9. S. 65—72. Abrahamson var Udgiver af denne ene Aargang af Journalen; og Recensionen tillægges ham af Nyerup. Hvad han bl. a. dadler ved P. Paars, er Tautologie i Stilen, „en Feil, hvortil H. især i sine poetiske Skrifter for tidt henfalder;" at H. stundom „alt for længe slider paa et Indfald, og drukner Tanken i en Mængde unødvendige Ord og Talemaader:" at hans Lignelser ikke allevegne ere anbragte paa rette Sted; og at han undertiden udskriver sig selv — hvorpaa Exempler anføres af P. Paars, Comedierne og N. Klim.

Den norske Digter og Æsthetiker, som nylig har skildret det danske Literaturselskabs Aand og Virken, *) har tillagt Abrahamson „en i hver Henseende fremtrædende Plads“ i Selskabet og kaldt ham dets „ivrigste Medlem“. I Følge heraf har han især giort ham, som „dette Selskabs mest udprægede Partimand“, ansvarlig for den Animositet og det uvenlige Sindelag, der en Tid lang fandt Sted imellem de to æsthetiske Partier i Kiøbenhavn, hvilke man vel (efter Selskaberne) faaer at kalde det danske og norske; og af hvilke det sidste repræsenteredes, ikke saameget af det hele saakaldte „norske Selskab“, som af enkelte af dets Medlemmer, eller et Parti, der udgiorde, hvad man kunde kalde den yderste venstre Side i det lystige Samfund af unge, meer eller mindre vittige og begavede Normænd. Naar man endog maa erkiende, at Abrahamson undertiden manglede, eller ikke brugte, det skarpe og klare kritiske Blik i at bedømme Ewalds Digterværker — naar han, som vi alt have sagt, intet vilde vide af, at Evald ikke var kaldet af den komiske Musa, og naar han ikke kunde eller vilde see, at denne Digter undertiden i sin høiere lyriske Flugt havde ladet sig paavirke for stærkt af Klopstocks Aand og Maneer: saa er dette ikke nok til at beviise, at Abrahamson reent skulde have manglet Grund og Anledning til den, undertiden vistnok lidenskabelige, Bitterhed og Vrede, hvormed han forsvarer Ewalds Digternavn, hans Værd og hans Hæder, som den første og ypperste af sin Tids Poeter i det danske Tungemaal. Dersom vi paa den ene Side ikke ville negte, at der fandtes, og under de daværende Tidsvilkaar maatte opstaae et Ewaldsk Parti, der undertiden gik over Grændserne i at ophøie Fuldkommenheden i ethvert af hans Værker: saa er det klart nok, at der paa samme Tid fandtes et Modparti, der uden at forstaae eller erkiende Geniets Kraft hos den første ideale Digter, der var fremstaaet i Danmark, gik ud paa at nedsætte hans poetiske Værd, at dvæle ved hans svage Sider, og stundom at giøre ham og hans

*) J. S. Welhaven „Om Betydningen af det norske Selskabs Opposition mod den Ewaldske Poesie.“ Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litt. 1849. S. 225—290.

Digte til Gjenstand for Latter og Spot. At det sidste er skeet, derom findes saa mange Vidnesbyrd hos Ewalds Forsvarere og Beundrere, baade i det danske Literaturselskabs Periode, og i den silbigere Tid,*) at man ikke kan kalde det i Tvivl, hvis endog saadanne Udfald mod Ewald ikke ere blevne skriftligt bevarede. Man har, paa den historiske Sandheds og Retfærdighedens Vegne, fordret Hentydninger hos Abrahamson, om Modpartiets Spot og Sarkasmer mod Ewald, mortificerede; man vil styrke denne Fordring ved en anden Hentydning til Ewalds „Synder og personlige Svagheder", som hans Biograph skal have „søgt at omgive med Herligheden af hans Fortienester", og at dække Digterens „Skrøbeligheder" med en „Kiærlighedskaabe, der ikke duer til Krigsklædning ved Angreb paa dem, som nærved have seet de blottede Steder." **) — Det er en norsk Digter, der bebreider den danske Biograph: at han 50 Aar efter Ewalds Død vil bruge „Partimandens lidenskabelige Sigtelser, som fuldgyldige Vidnesbyrd"; men selv, endnu 20 Aar senere, falder han saaledes paa en Maade til det samme Misgreb, som Ewalds æsthetiske Modstandere, der undertiden benyttede hine „blottede Steder" til at træffe Digterens Person med Vaaben, som ikke kunde ramme eller saare hans Poesie. At Ewald og Wessel begge forkortede deres Liv ved stærke Drikke, have vi Grund til at beklage; men ikke til deri

---

*) Rahbek, selv Medlem af det Norske Selskab, baade medens det endnu var i Live som poetisk eller literairt Samfund (1793 gav det sit sidste offentlige Livstegn) og medens det kun existerede som Klub (indtil 1813), nævner især „J. Wibes og S. Monrads Sarcasmer mod Alt hvad de i Evalds Arbeider fandt at paa-anke." (Hesperus, VII. Bd. 5. Hefte). A. Boye, hvis interessante Skildring af det norske Selskab i øvrigt er holdt i ganske lyse Farver, ytrer „at Oppositionen mod den herskende, (?) mere udbredte ewaldske Tone ofte antog en høist eensidig og forhadt Charakteer." (Wessels Levnet. S. LXIV). At Oppositionen og dens Sarkasmer (som han tilføier) har havt sin Nytte — vil man derfor ikke benegte. Dette havde ogsaa Baggesens, af Boye i sin Tid stærkt og ivrigt bekæmpede, bittre Satirer og Kritiker over Oehlenschlæger.

**) Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litt. 1849. S. 272.

at søge en Understøttelse for nogen partisk eller eensidig æsthetisk Kritik. At det norske Selskab sendte en Deputation til Ewalds Jordefærd, var til Ære baade for Digteren og for Selskabet; og det kan bestyrke, hvad vi ovenfor have sagt: at det ikke var hele Selskabet, men et Parti blandt dets Medlemmer, som hverken yndede Ewalds Poesie, eller skaanede hans Person; at det har været det sidste, der især vakte Abrahamsons, og andre for Ewald begeistrede Danskes Lidenskab og Bitterhed, er ikke vanskeligt at see. Man saae jo endog, at en samtidig norsk Digter, der stod udenfor baade norske og danske Digterselskaber, og udmærkede sig ligesaa meget ved at gaae sin egen Vei, som ved at nævne og betragte Danmark og Norge under eet, som sit Fædreland — at **Edvard Storm** skrev det fortrinligste af alle de Hæders- og Mindedigte, som Ewalds tidlige Død fremkaldte; at denne Norges ægte, af Musen besjælede Søn ventede sig en Digterkrands af den sandhedselskende Efterslægt

— „fordi med vældig Sang
Han priste ham, hvis Stræng saa høit for Danmark klang";

og at Storm ved flere Yttringer i dette Digt gav tilkiende, hvor forhadt den Tanke var ham, at der gaves Nogen, som vilde lytte til en Røst af

— „Avinds blege Datter,
Hvis Flugt til Evighed forgieves sig udmatter,
Og paa et æret Navn sig derfor kaster hen,
At følges uforskyldt med det til Himmelen."

Man feiler vel ogsaa neppe ved at antage, at andre Yttringer af Storm kunne antages som misbilligende Sideblik, baade til Hadet mod riimfrie Vers („Fabler og Fortællinger". 1782. S. 127) og til Tonen i det norske Selskab; f. Ex. følgende Sted (sammesteds S. 137):

„Var det da ei Umagen værd
At have til en Sikkerhed
Lidt Forraad, samlet til den lange Evighed,
Hvor ei bon-mots og Indfald gielde meer;
Hvor Ingen af en kaad Satire leer,
Men hvor en streng, alvorlig Dommer vil
Udforske, hvad man har brugt Tiden til."

Dersom det er en afgiort Sandhed, at Normanden Storms Hædersdigt over Ewald har opveiet alle anti-ewaldske Sarcasmer og Satirer: saa kan man vel sige, at Abrahamson gierne med mere Rolighed og Moderation kunde have berørt et Forhold, hvori det Parti, han vilde bekæmpe, kun fulgte „et eensidigt og latterligt Had" til usædvanlige poetiske Former *). For at faae Begreb om, hvor vidt dette Had og denne Eensidighed kunde gaae, behøve vi kun at læse Rector S. Monrads Satire: „Damynt, eller den forulykkede Digter" (Poet. Samlinger af det Norske Selsk. 3. Stykke 1793). Dette (saavidt man veed) eneste bekiendte danske Poem af en i øvrigt med classisk Lærdom og Kritik begavet Philolog udmærker sig i andre Henseender ved en mangengang heldig og skarp Ironie, ligesom ved en Diærvhed og Sprogkraft, der passer for Satiren; men man gienkiender ogsaa ham, der i det norske Selskab hørte til Ewalds erklærede Modstandere, og til dem, hvis Spot og Sarkasmer over „Balders Død" bragte Ewalds Venner i Harnisk. Endnu 12 Aar efter hans Død, kunde Monrad ikke tilgive ham, at „den ulykkelige Prøves" Forfatter, den „heldige Digter" (høiere Charakteer kan Ewald ikke faae ved Siden af den adorerede Tullin) vilde spilde sit Rygte ved at skrive „et Syngespil" i riimfrie Vers:

„Thi Adams Sanger jeg i Balder kiender ei."

Et slet Digt, og et Digt uden Riim, ere hos Monrad uadskillelige Egenskaber. Man kan heller ikke negte ham den Upartiskhed, at han ligesaa lidt skaaner andre, og det norske Poeter, der giorde sig skyldige i denne Dødssynd imod Sanggudinden og Poe-

*) Secretair A. Boye, der, som Forfatter af en fortrinlig Biographie af Wessel, har havt nøiere Kiendskab til det norske Selskabs Historie, end nogen Anden (Rahbek selv neppe undtaget) nævner ligefrem „det eensidige og latterlige Had, hvormed det norske Selskab forfulgte Balders Død." Han har tillige oplyst den besynderlige hemmelighedsfulde Forsigtighed, hvormed man, da det, kun som Gienganger existerende Selskab, hvis Historie han med megen Omhu har samlet, omsider 1813 blev opløst, forgjeve for, at en (neppe fuldstændig) Afskrift af dets saakaldte „Vers-Protocol" blev unddraget offentlig Kundskab — ligesom og Originalen reent forsvandt. (Wessels Levnet, 1832. S. 73—76.)

skens Aand — Andre, der utaknemmelige imod Musen, „som med Pomp havde kronet dem til Digter“, have „lønnet Gudinden med Foragt“. Mod en saadan Digter slynger ogsaa Satirikeren sin Vredes Lyn:

„Men Hævn skal Musen faae, og snart dit Vers forsvinde,
Og snart den brede Vei til Lethefloden finde;
Naar da udslettet af mit Minde er dit Blad,
Saa sletter jeg og ud Fortrydelse og Had.“*)

Altsaa — Had og Fordom vare i det mindste paa begge Partiers Side; men der udfordres en ligesaa afgiort Animositet imod det ene Parti, som man har villet tilskrive Forf. af Ewalds Biographie imod det andet, for at tillægge Abrahamson et „blindt og heftigt Had imod det norske Selskab.“ Vi have ikke kunnet opdage noget Sted, hvor han nævner dette Samfund i sin Polemik; den var altid kun rettet imod dem, der „skiøndt Medborgere af een Stat, og talende eet Sprog“ angreb „Ewalds Navn og Rygte.“ **) Dette var Abrahamsons ømme Sted; og naar man da siger, at hans „Yttringer paa Grund af et grovt og ustyrligt Vredesmod“ — at „den Strøm af Bitterheder“, hvori han udgød sin Vrede, nu maa „giøre et overraskende ubehageligt Indtryk paa Læseren“: da give vi gierne det norske Selskabs Forsvarer Ret deri, at de kunne frembringe et saadant Indtryk paa en og anden, endnu 70 Aar efterat de fremkom. Vi mindes vel, hvor „overraskende ubehageligt“ et Indtryk, Baggesens hudflettende og sarkastisk-vittige Satirer over Øhlenschlæger giorde i Øieblikket, da de udgik i Publicum; fordi man, uagtet Vittighedens og Satirens intellectuelle Overmagt, og uagtet Kritiken ofte ikke var uden Sandhed, følte, at der fattedes noget af det, Englænderne kalde „fair play“, paa den vittige Digters Side. Alt, hvad vi derimod kunne sige om Abrahamson, er, at han i en af ædle Kilder udsprungen Lidenskab tog sig Sagen for nær, og ikke altid veiede sine Ord. „Han

*) Vi maae uden Tvivl antage, at det er Pram, (hvis Dramer i riimfrie Jamber „Damon og Pythias“, og „Fingal og Frode“, begge udkom 1790) som Monrad her har for Øie.

**) Recensionen af Ewalds samlede Skr. Alm. d. Litt. Journal. III. S. 337.

og Wessel", siger Rahbek, „hørte hver til sin stridende Kirke, der just ikke gjensidig lod hinandens Smag og Domme vederfares for megen Ret."*) Men baade han, og de, som fulgte ham og deelte hans Varme over Miskjendelsen af Ewalds Digterværd, beholde ligefuldt den Fortieneste, at de have erkiendt og hyldet den Genius, hos hvem Poesien første Gang opluede med en Ild, som ingen tidligere eller samtidig Digter i det danske Sprog eiede. Herimod kommer det meget lidt i Betragtning, at Ewald, der maatte bryde Isen som Lyriker og Dramatiker i Danmark, undertiden foer vild i Smagens Region, og at han, maaskee forledet af Klopstock og det tydske Bardevæsen, (skiøndt original i sin Lyrik) ikke kunde finde den rette Vei i de nordiske Myther. — Har man ikke seet, at ogsaa en norsk Digter kunde dele Abrahamsons Vrede? — at Storm, i stærkere Toner end dennes, og med en poetisk Kraft og Varme, der undertiden hæver sig over Læredigtets Sprog, baade værnede om Ewalds Charakteer, og sang hans Apotheose som „den gode Digter"? — Storm har følt, skiøndt ikke dansk født, hvad det var, som hævede de Danskes Siæl, naar de i den ulykkelige, lidende og ydmygede Værkbrudne hædrede den danske Muses første himmelbaarne Yndling; og hvad Storm, uopfordret, ubelønnet, og knap paaskiønnet som han fortiente, digtede til Ewalds Forherligelse, har overlevet baade det norske Selskab, Samtidens Polemik, og det anti-ewaldske Parties Sarkasmer eller Persiflering. Nu at stride, om denne var beretiget, eller ikke — om den, skiøndt mere privat end offentlig, derved blev mere agtværdig — eller om den ikke havde vundet mere, hvis den havde følt sig stærk nok til at træde mandig og aaben i Skrankerne: er i det mindste her overflødigt.

Hvad Abrahamson angaaer, da vil man uden Tvivl altid finde hans Varme og Begeistring for Ewald i sin Tid mere berømmelig, end man kan finde hans Deeltagelse i det danske Literaturselskabs kritiske, poetiske og literaire Virksomhed af selvstændig Betydning, eller af nogen giennemgribende Indflydelse. Skulde en saadan overhovedet have kunnet indtræde, da maatte dette Samfund i

*) Udv. danske Viser fra Middelalb. V. S. 117.

det mindste have holdt sig ved Siden af Selskabet for de skiønne Videnskaber; eller rettere, have kunnet hæve sig til et høiere Standpunkt, end dette; men snarere det Modsatte fandt Sted. Der viste sig allerede i Selskabets Indretning og Vedtægter en besynderlig Art af smaalig Eneverhed og Formalisme, som ikke kunde føre til store Resultater. Literairhistorien og dens Kritik vil ligesaa lidt dølge Ubetydeligheden af dette Selskabs Virken til Literaturens Fremgang, som den ved ubeføiede Beskyldninger *) vil lade sig skræmme fra en Fremstilling af Forholdet, der hverken støder i Basunen for et Selskab, fordi det kaldte sig „det norske“, eller for et andet, forbi det paatog sig at sørge for den danske Literatur; uden Tvivl med den bedste Villie, men hvortil hverken Kræfterne, eller deres Virken og Anvendelse svarede. — Vi maae nævne de to Tidsskrifter, der vel ikke umiddelbart udgik fra Selskabet, eller ved dets Redaction **); men hvori dog adskillige af dets Medlemmer viste

*) Til saadanne maae vi regne, naar det kaldes „en literairhistorisk Bagtalelse“: at der fandtes de, som forsvarede Ewalds Poesie og hans Eftermæle imod „vittige eller uvittige Indfald, Spot og Persiflage, der ikke engang havde Saft og Kraft nok til at vove sig frem for Dagens Lys.“ (Et Udtryk i Ewalds Levnet, S. 206.) Den norske Æsthetiker vil ikke vide af, at samtidige, trykte Yttringer af Abrahamson, Sneedorff, Storm, Rahbek, m. fl. kunne vidne om, at det historiske corpus delicti, hvis Tilværelse han negter, (nemlig Animositet og Partihad mod Ewalds Poesie og visse af hans Værker) virkelig har existeret; men han tyder tillige hen paa, at Biographen burde have beviist: at hine „ubekiendte Forsmædelser“ virkelig vare uden Salt og Kraft. — Prof. Welhaven synes altsaa dog ikke ganske utilbøielig til at troe paa Existentsen af en antiewaldsk Persiflage; men „Bagtalelsen“ skal bestaae i, at Ewalds Biograph et Par Steder har nævnt det norske Selskab, i Stedet for Medlemmer eller Klubgiæster i dette Selskab; og Welhaven vil tillige betragte det som en Green af Bagtalelsen mod denne æsthetiske Klub, hvis man sagde, at der ikke persifleredes med Salt og Vittighed.

**) Af Forläggeren C. G. Profts Efterskrift til andet Bind (6te Hefte, Jun. 1778) sees det, at han ikke var uden al Indflydelse paa Bibliothekets Form og Udgivelse; og at han havde fundet sig foranlediget til at forlade dem, „som først forestode Bibliotheket, og formaae et andet Selskab til at paatage sig dets Bestyrelse.“ Ved dette Selskab mener han formodentlig kun et Samfund af Udgivere.

sig meer eller mindre virksomme, og blandt dem ogsaa Abrahamson. „Det almindelige danske Bibliothek", hvoraf 10 Bind udkom fra Jan. 1778 til Decbr. 1780, skulde svare til sit Navn ved en meget uindskrænket Mangfoldighed af Indhold, der skulde tillokke Publicum ved at være „baade almeennyttigt og underholdende". Det var saaledes paa en Maade en Forgænger for den nogle Aar silbigere „Minerva"; men holdt sig i lang Afstand fra dette Maanedsskrift, baade i Værd og i Navnkundighed. Saavel den „nyttige" som den „underholdende" Deel af Indholdet maatte for det meste bringes tilveie ved Oversættelser. — Men heller ikke dette Bibliothek vilde savne poetiske Bidrag; det kunde dog neppe rose sig af meer, end at disse (naar man ikke regner nogle faa Ewaldske Digte) en eller anden Gang naaede det Middelmaadige; det sædvanlige er, at de synke under dette, til det Smagløse, eller Ubetydelige og Prosaiske. Iblandt Andre var der et Par af den Tids uheldige Versemagere, P. D. Bast (fra Lolland) og G. N. Nissen (fra Slesvig, en Fætter til vor berømte Archæolog Zoëga), som benyttede det alm. danske Bibliothek til at ville drive Balladepoesiens Ager op paa ny, efter den silbigere engelske og tydske Maneer, baade i Oversættelser og i Originaler. Man veed, hvor daarligt det gik med denne Romanzefabrik, og Rahbek, der ved en „meget uheldig Efterligning af en tydsk Ballade offrede til samme Smag", var — som han selv videre siger — „ligesaa lidt som Nissen, i Stand til at bringe denne Digtart i Yndest hos Publicum" *). Naar han derimod paa samme Sted beretter: „at det virkelig lykkedes det Norske Selskab ved de rige og kraftfulde Strømme af det Latterlige, som det (i sin Klub) udgød over denne og andre litterariske Daarskaber fra den Tid, at giøre en Ende derpaa": da maa man i det mindste sige, at det kun har været „Begyndelsen af Enden"; thi for det første var det Baggesen, der egentlig giorde Ende, mere paa „Ballademesteren" (Nissen), end paa den slette Smag i Romanzedigtning. Der opvorede ogsaa efter Nissen, og efter de „skotske" en heel ny Slægt af uægte Balladesangere, som (ved Siden af enkelte

*) Udv. danske Viser fra Middelald. V. S. 124. 125. og flg.

heldigere Digte af saadan Art) holdt ud lige til Aarhundredets Slutning — eller til Oehlenschlæger, noget hen i det nye, gav den danske Romanze sin Fuldendelse.

Abrahamson, skiøndt han altid beholdt en afgiort Kiærlighed til de gamle Folkeviser, og i Poesien overhovedet mest yndede den alvorlige metriske Aand og Tone, holdt sig udenfor Balladepoesien. Hans versificerede Bidrag i det Alm. danske Bibliothek ere ikke navngivne, og have vel ikke været ret mange; men iblandt dem vil det overraske Enhver, at finde (1778) en rimet Fortælling af komisk Art „Freias Guldkiæde", hvori Abrahamson, der allerede havde begyndt sine Studier af Nordens gamle Sprog, Digtekonst og Gudelære, har villet give et Slags travesterende Bearbeidelse af det smudsige mythiske Eventyr (giemt i Ol. Trygvasons Saga) hvori fortælles, hvorledes Freia, Odins Frille, blev Eier af det kostelige Smykke Brisingamen, som fire Dverge havde smedet. Man kan ikke let tænke sig et Æmne i stærkere Contrast til Forfatterens strenge Alvor i Grundsætninger og Skrivemaade, end et saadant, der langt mere havde passet til en italiensk Novellists eller J. Lafontaines Behandling, end til Abrahamsons. Fortællingen er ogsaa i høi Grad mislykket og stiv; kun Eventyrets Slutning har en vis pudseerlig Naivetet; men hvis denne rimede Fortælling, som ikke er umueligt, har givet Anledning til Baggesens komiske Travestering af Eddamythen om Odins Færd til Jetten Suttung og hans Datter Gunlød: da vil Enhver kunne see Forskiellen imellem vittig Digterspøg og den stive og fremtvungne Pudseerlighed, som kun vidner om, hvor lidt Abrahamson var kaldet og yndet af den komiske Muse. — Saaledes ere overhovedet alle ti Bind af det alm. danske Bibl. et stærkt Beviis paa, hvor langt man endnu i Udgivernes Kreds var tilbage i æsthetisk Smag og Dannelse.*) Det lader sig vanskelig afgiøre, om eller hvormeget Abrahamson i den Henseende har været forud for

*) Man faaer imidlertid ikke heller bedre Tanker om Jac. Badens Smag for Poesie; da det slet ikke har noget Præg af Ironie, hvad han siger: „at man glemmer Alt over den mesterlige Romanze (!) „Freias Guldkiæde" — et Stykke, som Wieland skulde giøre sig Ære af at have forfattet". (Critisk Journal 1779. S. 55.)

de øvrige Medlemmer i Literaturselskabet; og det kan ikke engang lønne Umagen, at ville forsøge paa at oplyse eller giette sig til, hvilke Bidrag i Bibliotheket man kunde tillægge ham.*). Mere Opmærksomhed kan det fortiene, at vi der ogsaa finde det første Vidnesbyrd om, at Abrahamson (efter hans egen Fortælling allerede fra A. 1773) havde med Alvor lagt sig efter det islandske Sprog og dets gamle Literatur, som han vedblev at yndе lige til sin Alderdoms seneste Aar. I sine Levnetsefterretninger (1805) omtaler han den store Interesse, han havde fundet i Sagaliteraturen, der endnu hørte til hans kiæreste Læsning. Han meddeelte i hiint Tidsskrift (1778. 79) en dansk Oversættelse af den gamle og i flere Henseender mærkelige Saga „om Gunlaug Ormetunge og Skialden Rafn".**) Af den tilføiede Forerindring erfarer man, at „Oversætteren ikke har havt Leilighed til at lære det gamle Sprog, der maa læres som et fremmedt, uden ved gientagen Læsning af de faa gamle Skrifter, som haves trykte." Oversættelsen er meget tro; Abrahamson „vilde holde sig til Texten det nærmeste mueligt, og give Originalen ganske som den var". Han har, uagtet han tilstaaer, hvor vanskeligt det faldt ham, giengivet Versene „med største Nøiagtighed i Udtrykkene og Stavelsemaalet"; men kunde ikke nøie følge den islandske Original i dens Assonantser og Stavrim. I øvrigt var Abrahamson vel ogsaa en af de første, der (1778) yttrede sig offentligt paa Dansk om det islandske Sprogs

*) Af en skreven Fortegnelse for Aarene 1775 og 1776, blandt Selskabets Papirer, sees, at Abrahamson, foruden Samtalen imellem Holberg og Londeman, og „Freias Guldkiæde", havde indgivet „3 Stykker om Indfødsretten", en Ode „om Koppeindpodningen", og et Oratorium: „Lovens Fuldbyrdelse". Langt større Frugtbarhed viste Brødrene Troiel og L. Smith.

**) Alm. dansk Bibl. 1778. IV. Bd. S. 276—319. 1779. I. Bd. S. 25—95. Det er (saavidt vides) den første danske Oversættelse af en enkelt islandsk Saga, som er bleven trykt. P. E. Müller har overseet den i Saga-Bibl. I. S. 70), hvor han nævner en nyere Oversættelse af Gunlaugs Saga fra 1812. (Der gives vel en dansk Oversættelse af Eigills Saga, som skal være trykt omtrent 1738, og hører til de næsten forsvundne Sieldenheder; men denne er forfærdiget efter en latinsk Oversættelse. Saga-Bibl. I. S. 129.)

Interesse og Værd, ikke allene for „at gjøre os bekiendte med Forfædrenes Væsen, deres Sæder, Tænkemaade, Skikke og Vedtægter“; men ogsaa til Fordeel for „vort nu brugelige Tungemaal“.

Omtrent paa samme Tid (i Sommeren 1778) indtraf den eneste korte Reise udenfor Danmark, som han i sit hele Liv kom til at gjøre: over Lybek, og giennem det Hannoverske til Wolfenbüttel, hvor han opholdt sig i 6 Uger „belæsset med Forretninger“, som han ikke nærmere angiver. Hvad han saae og erfarede paa denne Reise, der uden Tvivl har været uden egentlig Virkning paa hans Studier og Aandsdannelse, fortalte han i Breve, der trykkes i Alm. D. Bibliothek (Oct. 1779—Sept. 1780.) Disse ere vel i sig selv uden al Betydenhed; men give adskillige Bidrag til Billedet af Abrahamsons Individualitet. Man seer Præget af en vis Eensidighed i Smagen, en vis Indskrænkning i Synsmaaden for fremmede Gienstande, som man omtrent vilde vente sig den hos en Stuelærd, der aldrig havde været udenfor sit Fædreland. Han havde f. Ex. intet Øie for den mærkelige og stærkt udprægede Middelalders-Charakteer i Lybeks Architektur; men finder Husene „fæle og modbydelige“. Abrahamson var en af de faa Danske, der personlig havde kiendt Lessing (tre Aar før dennes Død); men intet kan være mere ubetydeligt, end hvad han beretter om den store Kritiker, og om Bibliotheket, som han forestod. — Aaret efter (1779) havde man i Kiøbenhavn begyndt et nyt Quartalskrift, bestemt allene for Kritik, under Titel af „Almindelig dansk Literatur-Journal.“ Skiønbt den paa Hefternes Omslag kaldes „Tillæg til det almindelige danske Bibliothek“, og udkom hos samme Forlægger, siges der i Forerindringen udtrykkeligt: „at Udgivernes Arbeide staaer i ingen Forbindelse med Bibliotheket, undtagen for saavidt, at det har samme Forlægger og udgives tillige med hiint Skrift.“ Denne Forsikkring har man heller ingen Grund til at kalde i Tvivl; Literaturjournalen staaer paa et meget høiere Trin i videnskabelig Aand og Kritik, end Bibliotheket; i æsthetisk Smag, i Sprogets og Stilens Behandling, kan man heller ikke betænke sig paa at tillægge det kritiske Quartalskrift et afgiort Fortrin for Maanedsskriftet, hvor den prosaiske Sprogform, baade i originale

Bidrag og Oversættelser, ofte behandles med Skiødesløshed eller Stivhed; og hvor de første overhovedet bære Præg af Flauhed og Trivialitet. Literatur-Journalen indskrænkede sig heller ikke, som Maanedsskriftet, til at meddele Bogtitler eller korte Anmeldelser, undertiden i nogle Linier, af udenlandske Skrifter; man vilde af saadanne kun recensere mere vigtige, „som enhver Videnskabsmand i sit Fag vilde holde værd at læse". Man kan ikke frakiende denne kritiske Journal, at den i det mindste havde en alvorlig videnskabelig Tendents, og at den, i de 3 eller 4 Aar, den kunde bestaae, leverede adskillige Recensioner, som man tør regne til de bedre og grundige, i en Tid, der ligger to hele Generationer tilbage. Abrahamson har selv slet ikke omtalt sin Deeltagelse i Journalen, endskiøndt det er afgiort, at han hørte til Medarbeiderne. Ham tilhøre ikke blot de bekiendte Recensioner over tre af Ewalds dramatiske Hovedværker (Adam og Eva, Rolf Krage, og Fiskerne); men uden Tvivl ogsaa Bedømmelsen af Nordahl Bruuns Zarine og Einer Tambeskiælver 1779, S. 50—66) og enkelte andre dramaturgiske Artikler (f. Ex. over Wiwets Comedie „datum in blanco", S. 73—80, og C. Falsens „De snurrige Fættere", S. 192—200). Formodentlig er der flere æsthetiske Recensioner (f. Ex. over Gerstenbergs „Ugolino", 1779. S. 151—174*) og Storms Digt over Indfødsretten, 1780, S. 204—227), som kunne tillægges Abrahamson, ligesom ogsaa en og anden Anmeldelse af islandske Saga-Udgaver, af Snorre Sturleson ved Schøning, af Sandvigs Sange af det ældste Tidsrum m. fl.

Saaledes var Abrahamson virksom i Literaturen og som Kritiker, i meer end et Decennium før 1785 — et Aar, der kan udmærkes i vor Literaturs Historie som det, hvori „Minerva" begyndte, tre Aar efterat Literaturjournalen var ophørt — eller, hvad der udgiør en mere betydende politisk Epoche: Aaret efterat Kronprinds

*) At Shakespeare her omtales, og charakteriseres med høi Berømmelse, kunne vi vente os; at „Götz v. Berlichingen" citeres, og at Goethe nævnes, ved Siden af Gerstenberg, som „udrustet med mange shakespearske Gaver": er ikke allene charakteristisk for Abrahamson, men kan bemærkes som (uden Tvivl) et af de allertidligste Steder, hvor denne Digters Navn forekommer i en dansk Bog.

Frederik traadte i Spidsen for Regieringen. Det nye Maanedsskrift, hvis Hovedudgiver engang i sin Ungdomshidsighed havde behandlet Abrahamson, tilligemed hele „Selskabet“, der udgav det Alm. danske Bibliothek, temmelig ufiint, aabnede sig dog strax for Forfatteren af „den jammerlige Samtale imellem Londemann og Holberg“ *), og Abrahamson blev en stadig og temmelig flittig Medarbeider ligefra 1785 til 1807. Man finder ham der næsten i enhver af de Skikkelser, hvori han som populair Moralist, Satiriker og Politiker fremtraadte — ikke lige heldig i alle; men altid gienfinder man den aabne, ærlige, sandhedselskende Fædrelands- og Friheds-Ven, som imidlertid allerede 1786 var en erklæret Forsvarer af Monarkiet, og som meente: at „republikanske Despoter ogsaa kunde tillade sig himmelraabende Undertrykkelser imod deres Medborgere“; og at de Danske ikke havde Grund til, „at see med Misundelse hen til Stater, hvor Snese Konger herske, i Stedet for een.“ (Min. 3. Bd. S. 187. 193.) Han er overbeviist om, at „Frihed kan gaae Haand i Haand med Souverainetet“; men dens Palladium er da Skrive- og Trykke-Frihed, og disse den danske Nations Herligheder kan Abrahamson i Prosa neppe finde begeistrede Ord nok til at prise — han vil, at Digtere skulde besynge dem, lige saa vel som de besang Indfødsretten. (Min. IV. 1786. S. 800—809.) Det var overhovedet en af de herskende Ideer i et Tidsskrift, der i Perioden fra 1785 til henimod 1799 havde en betydelig Indflydelse paa en udbredt og dannet Læserkreds: at det absolute Monarkie, udøvet i den Aand, og med den Yttringsfrihed, som fandt Sted i Danmark efter 1772, og ikke var svagere efter 1784,

*) Saaledes havde Pram meget ubilligt charakteriseret Abrahamsons bekiendte Dialog, hvori Sandhed og sund Forstand overhovedet førte Pennen — i det han nævner den ved Siden af „Wandals usle Hyklerier“, (her traf han det Rette) og andet smagløst Tøi.“ Pram var bleven forbittret paa Udgiverne af Bibliotheket, der havde henlagt nogle af hans til Prøft indsendte Bidrag, og tilskrev Selskabet et Brev, hvori de kaldtes „uredelige, særdeles smagløse og ueftertænksomme Folk, jammerligere, om mueligt, end Balling selv, til at samle eller forfatte et Maanedsskrift“ m. m. Han blev straffet ved at man lod hans Brev aftrykke, og nævnte hans optagne Bidrag. (Alm. D. Bibl. IV. 1778. S. 346—48.)

var mere gunstig for den borgerlige Frihed, end nogensomhelst aristokratisk eller demokratisk Statsform. Abrahamson, hvis Opdragelse ikke havde været videnskabelig, hvis senere Dannelse havde ført ham mere til literaire og æsthetiske, end til historisk-politiske Studier, befattede sig derfor heller ikke meget med Statskonstens Theorier, eller med dybere politiske Undersøgelser. Med en Aand og Tænkemaade, der var ligesaa giennemtrængt af Humanitet, som behersket af ærlig Patriotisme og Borgersind, forenede han en Alvor og Strenghed i Grundsætninger, der syntes at give disse et Anstrøg af republikansk Frihedssind, tilligemed Udtrykket af den Uafhængighedsfølelse, som kunde tilhøre en saa lidt egoistisk, saa nøisom og tarvelig, al forfængelig udvortes Glimmer og Ødselhed habende Charakteer. Det lader sig derfor ganske naturligt forklare, at han — en erklæret Fiende af Smiger og Hykleri, men en ærlig Tilhænger af monarchisk Lojalitet — fandt en Gienstand for sin Høiagtelse, Beundring og offentlige Hylding i den unge Kongesøn, der i sit 16de Aar, som Regent i saa tidlig en Alder, viste sig som han var: „i Sæder jævn, beskeden, godmodig, deeltagende, ærlig, retfærdig, trofast og uden Spor af Forstillelse; tarvelig i Levemaade, utrættelig i Arbeide, rask i hver Handling og Bevægelse." *) Kronprinds Frederik, der første Gang virkelig gav enhver Undersaat lige fri umiddelbar Adgang til Regentens Person — der atter, efterat man ved Hoffet og i Hofkredsene i hundrede Aar havde hørt det tydske Sprog, meer end Modersmaalet, „mindede Danmarks Konger om, at de skulde være danske, og sætte deres Ære i at være det": kunde ikke andet end fremtræde som et Mønster for Fyrster i den Mands Øine, der fra det Øieblik, hans Sind og hans Tænkning begyndte at modnes, havde følt sig Dansk med Liv og Siæl.

Saaledes blev Abrahamson — og, som man tydeligt seer, ved den samme Nidkiærhed for Ret og Sandhed, den samme Begeistring for Aandens Storhed og Adel, det samme Had til Uretfærdighed og skiult Bagvaskelse, som havde fremkaldt hans undertiden lidenskabelige Apologier for Digteren Ewald — en Forsvarer, meer end

*) C. F. Wegener: Kronike over Kong Frederik VI. S. 10.

en Lovtaler af Danmarks unge Regent. Abrahamson udgav 1787 unævnt nogle Blade, under den Titel: „Thronfølgeren i Gondar, en Fortælling med Undersøgelser", som udsolgtes paa faa Dage, og derpaa blev andengang trykt med et Tillæg: „Fragmenter af Samtaler, som Bilag til Thronfølgeren i Gondar." Dette lille Skrift har et eiendommeligt Præg af Abrahamsons Skrivemaade; kort, skarpt, ofte bittert og bidende, gaaer det uden Omsvøb og Skaansel, uden Konst i Stilen, men med en god Dialektik i Foredraget, ligefrem løs paa Sagen, og siger med klare Ord, hvad Forfatteren mener og troer. At han, med al sin Ærlighed og Sandhedskiærlighed, undertiden falder til lidenskabelig Overdrivelse i Satiren, er kiendeligt, men hindrer ikke Virkningen af det Hele. Man seer vel, at „Thronfølgeren i Gondar" ikke er skrevet for det overvundne, men for det allerede seirende Parti*). Hvad der imidlertid især giver det lille Skrift historisk Interesse er, at det har bevaret enkelte Træk af Kronprindsens Levemaade i hans 19de Aar; og at det, ved mange Hentydninger, og ved en uforbeholden Skildring af endeel Tidsforhold, siger os, at endnu 1787 fandtes der et Parti, som følte sig ilde ved den nye Skik i Regiering og Hofliv; som vare Fiender af Trykkefrihed,**) og ikke yndede de begyndte store Reformer i Landboforholdene; som fandt sig beskaarne i deres formeente Ret til Pensioner og sysselløse Poster eller Hofembeder; og for hvem Kronprindsens simple, tarvelige Levemaade, Ligegyldighed ved Hofpragt, Had til Lediggang, Ulyst til Jagt, Spil og ethvert Slags Adspredelser, var til megen Forargelse. At der fra et saadant Parti, foruden andre skiulte Intriger, ved Hielp af kiøbte Haandlangere udgik Pasquiller og satiriske Kobbere („Skandskrifter og Skand-

*) Sandhed og Retfærdighed maa dog erkiende, at det kun er redelig Overbeviisning, men aldrig egennyttig Smiger, der førte Ordet hos Abrahamson. Han holdt sig her, ligesom i næsten Alt, hvad han skrev indtil 1799, i Anonymitetens Baggrund; og Forfatteren af „Thronfølgeren i Gondar" kom aldrig høiere, end til et ved anstrengende Arbeidsomhed fortient tarveligt Udkomme.

**) „Endeel af de omtalte Mennesker have virkelig anbraget paa Presfefrihedens Ophævelse, og Censurens Oprettelse, men ere afviiste med alle." Thronf. i Gondar. S. 20.

billeder") mod Kronprindsen — fortælles i Skriftet*), og oplyses ved Scener og Skildringer i de tilføiede Samtaler. Det er værd at bemærke, at blandt den Tids „Corsar"-Angreb paa den unge, liberale Regent, vare ogsaa satiriske Billeder, der gik ud paa hans Exerceringslyst. Abrahamsons Forsvar for Kronprinds Frederik i dette Punkt er fra den polemiske Side baade skarpt og heldigt. Prindsens Dadlere, baade i og udenfor den militaire Stand, skaanes ikke; saa lidt som overhovedet Mængden af Hovedstadens Indbyggere, som efter Abrahamson, (der allermindst var det, man kalder galant), vare „saare uvidende, halv mere utaknemmelige, og overordentlig dorske til at skaffe sig rigtig Oplysning om Ting, de ville dømme om." En stor Hob „fine, pyntelige, vittige — og tillige dumme Gonbarer (Kiøbenhavnere) see deres Thronfølger flere Timer hver Dag paa Exerceerpladsen"; men den øvrige Deel af Dagen see de intet til ham. Nu slutte de efter deres egen Logik: „Vor Kronprinds giver intet bestille, uden at exercere." I Stedet for at søge bedre Underretning hos dem, som ere ham nær, og af hvilke de vilde erfare „at meget faa Borgere i Staten anvende deres Tid bedre, end han": gientage de atter: det var at ønske, den Herre ogsaa gav sig af med andet, end Exercisen"; noget, som de finde „under Prindsens Værdighed". Men de samme Personer „fandt det vist ikke under Værdigheden, om han tilbragte sin

*) „Indbyggerne i Gonbar (Kiøbenhavn) i Stedet for, som alt det „øvrige Folk i Landet, at velsigne deres tilkommende Konge — vare ganske „kolde ved hans usædvanlige Egenskaber; ja endeel skiulte Nedrige „drægtige undsaae sig ikke for at udsprede Anekdoter om ham, som skulde „giøre ham ringeagtet og latterlig i Folkets Øine. Ubluheden gik endog „saa vidt, at man i Gonbar selv offentlig solgte Pasquiller paa „den stelbne Prinds — Pasquiller, som vel vare dumme og usle, men dog „kiøbtes med Begierlighed for uforskammet høi Betaling." S. 6. (Jfr. S. 27—31; og flere af Samtalerne.) S. 31 om Publicum i Kiøbenhavn 1787: „Man har i Gonbar paa endeel Aar faaet en utrolig Lyst „til alt det, der kaldes Ondskab mod Folk. De bedste og lærerigste Bøger „sælges ikke; de fleste gode Forfattere maa arbeide uden Giengield for deres „Arbeide. Men et Skrift, i hvor usselt det er, naar det kun indeholder „nogle Stænk af Bitterhed mod en enkelt Person, kiøbes med rasende Be„gierlighed" o. s. v.

Morgen med at jage efter en Hiort, og Aftenen med at lade sig bedrage af en Landet udsuende Bolerske." — Af de faa anførte Steder vil man allerede faae nogen Forestilling om Abrahamsons Skrivemaade og Tone i det, som man kan henregne til publicistisk eller politisk Polemik. Et Par Aar efterat han var fremtraadt som Kronprindsens Forsvarer, fandt han sig kaldet til at tage ivrig Deel i en offentlig Strid, hvor det gialdt den danske Nationalitet i dens Grundvold.

Det havde allerede længe været sporet i Danmark, at der hos endeel af Nationens Ordførere — Digtere, Talere, og politiske Forfattere, især i Hovedstaden — var vaagnet en mere levende Følelse af national Aand og indenlandsk Selvstændighed; af Folkets Krav paa at see denne hævdet ved Regieringen og Statens Tienere; af Sprogets Ret til at agtes og dyrkes, ogsaa af enhver Fremmed, der havde faaet Adgang til Embeder og Værdigheder i Landet. En af disse — udenlandsk, om ikke i Staten, dog i Tungemaal, Dannelse og Tænkemaade — der, med en for ham selv fordærvelig Uklogskab, havde drevet sin Ringeagt for Danmarks Sprog og Nationalitet til det Yderste: fremkaldte ved Ophævelsen af Bogcensuren en Reaction, hvis Udvikling vedvarede efter hans Fald, og til hvis mærkeligste Virkninger hørte Regieringens formelige Overgang til Reactionen ved den berømte Lov om Indfødsretten, der udgik den 29. Jan. 1776. Ved denne, mindre ved sit væsentlige Indhold, end ved sin Tendents, ved den udtalte Aand hos Regieringen, følgerige Lov, steg den allerede i endeel Aar forberedede og yttrede danske Nationalfølelse til en Art af Begeistring, der ikke allene hos Digtere som Ewald og Storm, men hos Talere og Prosaister, udbrød i en Storm af Bifald, Hylding og Lovtaler over en Regiering, hvis Medlemmer eller høiere Ledere fra Begyndelsen af for en stor Deel mere fulgte politisk Klogskab, end subjectiv Følelse eller Interesse for dansk Sprog og Nationalitet. — Hvad Sproget angaaer, da saae man, at allerede under det saakaldte Guldbergske Ministerium maatte Hoffet og den tydske Enkedronning, som var dette Ministeriums Midtpunkt og Centralkraft, søge en Understøttelse for dets efterhaanden noget

mislige og aftagende Popularitet, ved at give Modersmaalet og den indenlandske Literatur en Beskyttelse, som dog allerede var begyndt under Frederik V., og saaledes ældre i sit Udspring, end Perioden fra 1772—1784. — Efterat et nyt Tidsrum for Statens indre Udvikling var begyndt med det sidstnævnte Aars store Forandring, ikke blot i Ministeriet, men i hele Regieringssystemet, udviklede der sig i Aarene 1789 og 1790 en offentlig Polemik over og imod de Tydske i Danmark, og deres, som man fra den ene Side meente, overmodige og utaalelige Ringeagt for dansk Sprog og Nationalitet. Denne Strid (i hvis Begyndelse nogle Omstændigheder ved Feiden, der vaktes 1789 angaaende Baggesens „Holger Danske", Cramers Oversættelse og P. A. Heibergs Parodie af denne Opera, ikke vare uden al Deel) udbrød i lys Lue ved et 1789 udgaaet Flyveskrift: „Folkets Røst om Tydskerne." Men maaskee lidt tidligere (i November 1789) havde Abrahamson aabnet Skrankerne, og brudt den første Landse i „den tydske Feide", ved en Artikel i Brevform („Svar til D. fra Z", en foregiven Oversættelse) i Maanedsskriftet Minerva. Disse fem, sex Blade høre vel til det heldigste i Satirens Form, som Abrahamson har skrevet. I Brevet forsvarer en Tydsker i Danmark sig mod Klagerne over Indgreb og Fornærmelser imod den danske Nationalitet. Den bittre Ironie, som her rammer paa begge Sider, men skarpest paa den danske, er godt vedligeholdt, og Stilen har jævnlig et Slags lettere satirisk Tone, som ikke er almindelig hos Forfatteren. Ikke desmindre har dette Stykke en meget alvorlig Charakteer og Tendents, da det angriber de Danskes ydmyge Beundring af fremmede indbildte Fortrin og Fortienester, deres Forsømmelighed i at erhverve sig Kundskab om Fædrelandet, Uvidenhed i dets Historie og Statskundskab, Ringeagt for indenlansk Literatur og Mangel paa Interesse for Sproget og dets Cultur*); Tilbøielighed til at vrage

*) „Tale vi ikke deres Sprog, giøre vi os ikke engang den Umage, at kunne forstaae det: saa spørg Deres egne Landsmænd om Aarsagen. De kan med det samme spørge dem: hvorfor deres Modersmaal ikke læres grammaticalsk i nogen Skole?" (anf. St. S. 237.)

det Indenlandske, „fra Øllet til Videnskaberne, fra Skolsaalerne til Krigsstanden, fra Skibsfarten til Regieringen" — og til at laste Alt, hvad der tilhører Landets Tilstand, Forfatning og Indretninger. — „Der er ikke", siger den foregivne Tydske, „en tolvaars Pilt, ikke „en tiaars Jomfru i Danmark, som jo veed at tale om slemme „Feil i Statens Styrelse, i Politiet, i Landhuusholdningen, Han„delssystemet, Krigshæren til Lands og Vands o. s. v. — Ingen „Franskmand kan tale ynkeligere om sit Lands nærværende „rædsomme Forfatning, end Deres Herrer og Damer tale „om Deres Land. Naar De nu ikke kan negte, at dette er Tonen, „hvad vil man da fortænke os saa meget, at vi stemme i med, „og at vi som Genier gaae lidt videre, og finde Feil, hvor De „selv endnu ingen fandt?"

Man seer allerede af dette Sted Tonen i det hele ironiske Brev, som vel har havt noget af det Slags Overdrivelse, eller den forstærkede Colorit, der følger med al Satire; men som dog maa antages at give os adskillige historiske Træk til Billedet af den Tids Forhold, og af den i hine Aar udviklede antitydske Aand og vaagnede Nationalfølelse hos mange Danske. Det er tydeligt, at Bevægelsen maa have fundet en Anledning og Næring i endeel tydskfødte Embedsmænds og andre Indbyggeres virkelige Overmod og Indbildskhed, hvorved den danske Nationalfølelse saaredes; men en Hovedgrund laae uden Tvivl i den bekiendte, ikke aldeles aflagte ukloge Ligegyldighed for Landets Sprog og Literatur, hvorved endog den høiere og intelligente Deel af de Tydske i Danmark med en fornem Overlegenhed meente at kunne isolere sig fra deres danske Medborgere; for ei at tale om andre mere krænkende Ytringer af udansk Sind og Tænkemaade hos den mindre dannede og mindre begavede Deel af Hovedstadens tydske Befolkning. Hos Abrahamson var netop den modsatte Aand og Tænkemaade bleven til en stærkt fremtrædende Egenskab. Hvad der hos en tydskfødt, af Naturen meget begavet, ung Adelsmand og tilkommende Digter (Schack Staffeldt), der i en Række Aar ved Cadet-Academiet havde Abrahamson til Lærer, blev en stærkt opblussende, ungdommelig Følelse: det var hos Læreren bleven til en herskende Idee.

Dansk Sprog og Nationalitet vare hos Abrahamson Kiærnen eller Livskilden for hans aandelige Tilværelse og Virken. Enhver Miskiendelse af den danske Nations Værdighed, af Sprogets Ret og Literaturens Adkomst til Agtelse og Beskyttelse, oprørte og forbittrede ham. De Tidens Tegn, der længe havde røbet, at en friere og mere levende Nationalaand og Selvfølelse var paa Veie til at udvikle sig i Danmark, havde ikke undgaaet hans Blik; og man seer, at han hørte til dem, som ansaae det for et nødvendigt Middel til at hæve og styrke denne Følelse, at Folket maatte vænnes til at stole paa sig selv, at giøre Brug af egne Kræfter, og at frigiøre sig for en Afhængighed af fremmedt Formynderskab i Staten, i de sociale Forhold og i Literaturen, der længe havde været alt før kiendelig.

Denne Afhængighed heldede, som man veed, fra gammel Tid med betydelig Overvægt til den tydske Side. Der var vel en kort Tid, efter Midten af det attende Aarhundrede, under Frederik V. Regiering, da fransk Sprog, Literatur og Poesie havde faaet en Yndest ved Hoffet og i de højere Kredse, som begyndte at giøre sig gieldende, i det mindste i Hovedstaden, hvor Mallet (1752) blev udnævnt til Professor i den franske Literatur, udgav i endeel Aar en „Mercure danois", og skrev i sit Modersmaal en Danmarks Historie — hvilken de Franske endnu saa godt som allene læse i Mallets udførlige, med Talent behandlede Arbeide. En anden fransk Schweizer, Reverdil, der efter Mallet (1762) blev Lærer hos Kronprindsen, siden K. Christian VII., og vandt hans Yndest i den Grad, at Kongen 1766 giorde ham til sin Cabinetssecretair, maatte snart vige for Andres Indflydelse og trak sig tilbage til sit Fædreland. Den franske Smag og Tone, der saaledes imellem 1750—70 havde faaet Indgang i en vis Sphære i Kiøbenhavn, tabte sig i det Hele snart, uden anden Eftervirkning end den, som havde begyndt at yttre sig i Poesie, Talekonst og Æsthetik, (især ved Selskabet f. de skiønne Videnskaber) og af den blev der heller ikke ret meget tilbage, efterat den klopstockske Poesie var kommen til Giennembrud hos Ewald; og man efter 1780 mere og mere gik over til at følge tydske Mønstre og Ledebaand i videnskabelige Studier og

Dannelse, i Indretningen af den lærde Skoleunderviisning, i philosophiske og theologiske Systemer, i Poesie og Literatur. Det var besynderligt nok, at Abrahamson, der nærmede sig til at være ultradansk, uagtet han selv havde havt udelukkende tydsk Ungdomsdannelse, aldrig har berørt den overhaandtagende Indflydelse af Tydsklands Literatur og Sprog paa det danske, som dog allerede sporedes hos Ewald, og som jævnt og umærkeligt tiltog hos Digtere og Prosaister, ligesom i Skriftsproget overhovedet, tildeels giennem skiødesløse Oversættere. For Abrahamson synes Phænomenet ikke at have været ret mærkeligt, endskiøndt han dog tidt i Recensioner corrigerede danske Sprogfeil og Germanismer; derimod angreb han, som vi have seet, med Alvor og Heftighed den sociale Tydskhed, der endnu var ved Magt i Staten og i de selskabelige Forhold, og som i det mindste hos endeel Individer i Hovedstaden maa have yttret sig ved taabeligt og krænkende Overmod.

Dette viser sig ogsaa af hiint, ligeledes 1789 fra en ubekiendt Haand *) udgaaede Flyveskrift: „Folkets Røst om Tydskerne", hvorom man ikke med fuld Vished kan sige, om det var tidligere, eller fulgte efter Abrahamsons satiriske Brev i Minerva. Snarest vilde jeg antage, at begge omtrent have været samtidige. Den unævnte Forfatter, der fremtraadte som en Tolk af „Folkets Røst", skrev med Eftertryk og patriotisk Varme; overhovedet med en Diærvhed og Selvfølelse, der blev agtværdig ved sin Rolighed og ved en aaben Erkiendelse af det tydske Folks nationale Værd; paa samme Tid, som Forfatteren skarpt tugter fremmed Hovmod og

*) Det er mig ikke bekiendt, om man nogensteds har Underretning eller Gietning om dets Forfatter. S. 18 siger han om Grev Schulin: „I min spæde Ungdom har jeg seet ham; han kom herind som en stakkels Secretair, og døde som Statsminister. Jeg har aldrig hørt tale om ham uden godt. Ingen har bebreidet ham, at han ikke var født i Danmark. Alle have fortalt mig, at Grev Schulin var meget høflig og venlig, og viste stor Agtelse for Nationen og dens Sæder." Forf. viser sig som en varm Ven af Tode, og giver S. 18, 19 en rigtig Charakteristik af denne mærkværdige Holstener eller Hamborger, som blev „en af vore mest populaire Skribenter"; og om hvem i vore Dage Faa ville mindes, at han har skrevet en af vore bedste, mest nationale og mest yndede Sømandssange.

Indbildskhed, der vil see ned paa en Nation, i hvis Skiød den har ladet sig optage. Man finder i dette Flyveskrift, der i sin Tid vakte saa megen Bevægelse, omtrent samme Resultat, som hos Abrahamson; men ikke dennes Ironie mod indenlandsk Selvfornedrelse. Det var ikke allene Tydskes Ansættelse i Danmark, som frembragte den bittre Stemning; men ogsaa deres ukloge Ringeagt eller Uopmærksomhed for den danske Nationalitetsfølelse og dens voxende Kræfter. „Mange Fremmede og Holstenere, som have Embeder i Kiøbenhavn, giøre ikke det mindste, for at vinde Nationen. De lære ikke Sproget; de studere ikke vor Literatur; de troe kun paa deres Landsmænds Indsigter, og have ingen Tillid til Danskes og Norskes Duelighed. Er det forunderligt, at disse tage Hævn? Kan man fortænke dem i, at de klage over de Fremmedes Indbildskhed? — Skulde vi ikke fortryde paa, om de, der lønnes af Staten, ville haane Nationen i dens egen Hovedstad? — Vi maatte være et nedtrykt, et slavisk Folk, om vi vilde tie til slig Fornærmelse." Saa meget mindre var dette at vente, da det, som denne Forf. antager, var øiensynligt, at Nationens Aand og Kraft i den sidste Tid var styrket og voxet; ligesom baade Sproget, Culturen, Videnskaberne og Smagen i Danmark vare i stigende Fremgang siden Loven af 1776 havde sikkret de Indfødtes Ret, og siden Rigerne fra 1784 havde faaet en Regent, „hvis frie, ædle Tænkemaade har havt stor Indflydelse baade paa Literaturen i Danmark, og paa Nationalcharakteren." — „Siden 1784 nyde vi en Tænke- og Skrivefrihed, saa „uindskrænket, som noget Folk i hele Europa. — Der er i disse „Aar skrevet om Materier, hvorom man tilforn neppe vovede at „tale. Det som Engelænderne kalde public spirit har, liig en „electrisk Ild, udbredt sig i den selskabelige Tone. Nationen tager „Deel i alle Statens Anliggender; enhver siger høit, uden Frygt, „hvad han tænker. Hvo skulde ikke elske en Regiering, der lader „os nyde saa stor borgerlig Frihed?" o. s. v. — I øvrigt er Forf. af „Folkets Røst" meget langt fra at præke et Korstog mod Tydskerne. Han er tvertimod meget billigt og forsonligt stemt imod disse, og ulige mildere, end imod „vore Pseudo-Patrioter", der oppuste

„hiint ubesindige Had til Fremmede, hine rasende Fordomme, hvorved man uden Forskiel vil nedsætte al fremmed Fortieneste." Saaledes slutter han sig til Tyge Rothe, der allerede 12 Aar tidligere (i hans Skrift: „Om Indfødsretten"; 1777) havde, skiøndt i et haardt Sprog, i en udansk, affecteret Stiil, udtalt mangen sund og fornuftig Tanke om Nationalhad og Nationalstolthed; og han yttrer tilsidst sin Afsky og Foragt for „ondskabsfulde Mennesker, der ville opirre fredelige Borgere mod hverandre, og misbruge Navnet af Kiærlighed til Fædrelandet for at forstyrre Indbyggernes Lykke."

Der fulgte (uden Tvivl fra den tydske Side), paa dette Skrift en yderligere Formaning til Sindighed og Billighed („Til Forfatteren af Folkets Røst", o. s. v. Minerva 1790. Jan. S. 50—59), hvori der overhovedet lægges Berømmelse nok paa dets unævnte, som her menes norske (?) Forfatter. En og anden utidig og svagt begrundet Yttring om det Roesværdige i at anvende gode og dygtige Kræfter i Staten og Bestyrelsen, uden noget Hensyn paa Fødested, at „Viisdom og Smag kiender ingen anden Indfødsret, end at være grundet paa Indsigt uden Fordom", m. m. vakte en Storm af Angreb paa denne Minerva-Artikel. Et af de voldsomste, i sin Lidenskab næsten fanatiske af disse („Tanker i Anledn. af det i Minerva for Jan. 1790 indeholdte Stykke" o. s. v.) var ikke allene rettet mod Tydskfødte i Danmark; men imod den danske Regiering, og fortiener egentlig kun Opmærksomhed, som et tilstrækkeligt Beviis paa, at man 1790, under det absolute Monarkie havde saa fuldstændig en Presfefrihed *), at

*) Det er ikke blot enkelte Misbrug eller Feil af Regieringen, der klages over i dette Flyveskrift; men den angribes i sit System og i sin hele Udøvelse. At „Finantserne gaae en skiæv Gang, og forværres Aar for Aar"; at Staten trykkes af udenlandsk Gield, og Folket af voxende Skatter og Paalæg — at der i 60 Aar ikke er aflagt Regnskab for Statens Indtægter og Udgifter — at Millioner ere opoffrede til Oprettelsen af en holsteensk Bank, uden andet Resultat end Vexelcoursens Forværrelse — at Handelen er i Synken, og Havnene næsten tomme; Borgeren forarmes, og de smaa Kiøbstæder gaae til Grunde o. s. v. — dette er nogle af de Bebreidelser, som her med den skarpeste Dadbel lægges en Regiering til Last, hvis

vore Demokrater nuomstunder maaskee hellere vilde benegte, end tilstaae dette Factum, dersom ikke Kiendsgierninger vare dem imod.

Abrahamson var ogsaa iblandt dem, der greb til Vaaben imod Minervas Artikel om „Folkets Røst", og det i et særskilt polemisk Skrift, („Anmærkninger til Stykket i Minerva's Januar" o. s. v. Kbh. 1790), som Udgiveren af dette Maanedsskrift maaskee har fundet noget for skarpt og bittert. Imidlertid har dette Skrift virkelig historisk Interesse, da det, naar man fradrager hvad der i Stiil og Udtryk maa skrives paa Affectens Regning, indeholder adskillige Bidrag til Tidsskildringen, der kunne betragtes som authentiske. Abrahamson har tilstrækkeligt blottet de svage Sider i hiin Artikels Indhold, Forfatterens tvetydige Grundsætninger, og deres ikke meget heldige Fremstilling. Den alvorlige Diærvhed, hvormed han taler, ikke allene for Indfødsretten, men for de Indfødtes Ret, i det mindste ved Siden af Udlændinger, er hos en saa ærlig og sandhedselskende Mand som Abrahamson, en Omstændighed, der har betydelig Vægt i Forholdenes Betragtning. Man vil finde en og anden Stræng berørt, hvis Misklang er os kun alt for vel bekiendt fra langt silbigere Tider; der kan heller ikke siges det mindste imod, at Abrahamson for 60 Aar siden gav „vore tydske Medborgere det Raad": at „vænne sig af med de Unoder, som afvende de danske Medborgeres Hierter fra dem; at lægge Vind paa Beskedenhed og Høflighed, at vænne sig til dansk Sprog og danske Sæder, og at blande sig mere med danske Folk — med eet Ord, lade os see, at de følte sig indlemmede i den danske Stat."

Men „la medaille avait son revers" — Sagen havde en anden, lige alvorlig Side. Angreb paa Tydskerne i Danmark maatte nærmest og for største Deel ramme Holstenerne, og hos disse kunde endeel af de i Striden brugte Yttringer ikke andet end vække ubehagelige Følelser. De, som ikke blot reiste sig til Forsvar for

betroede Mænd ved Statsroret „hidtil med rolige Dine beskue Folkets Nød, uden at giøre noget Skridt til Forandring." Med al den Overdrivelse, heri kan findes, maa Enhver tilstaae, at Constitutionen af 1849 ikke har givet Ordet i Danmark større Frihed, end det allerede havde under Monarkiet 1790.

dansk Nationalitet, men førte Angrebet mod „den tydske Leir" i Danmark — eller egentlig i Kiøbenhavn: syntes (hvis man endog vilde antage, at de i Alt øvrigt havde brugt Forstand og Besindighed) at glemme, eller neppe at ændse: at den danske Stat havde tydske Lande, og den danske Konge tydske Undersaatter, som ikke kunde udelukkes fra den fælles Hovedstad. Man kan ikke sige Abrahamson fri for, at uagtet han giør Undtagelser for „vore tydske Medborgere", har han ved mangen Lellighed dog i sin patriotiske Nidkiærhed ikke altid tilstrækkeligt veiet og betænkt, hvorledes Nationalitetsforholdet maatte stille sig for disse Medborgere i det danske Statssamfund. Med desto større Skarphed og Diærvhed blev dette fremhævet og behandlet i en dansk Afhandling*) „Om Holstenerne", hvis Optagelse i Minerva er et ærefuldt Vidnesbyrd om en retfærdig Upartiskhed og Agtelse for Meningsfrihed og Trykkefrihed, der staaer langt høiere, end vore nuværende Partiblades modsatte Egenskaber. I Minerva lod man uden nogen Tvang eller Undertrykkelse ved Redacteur-Censur, „den anden Part blive hørt"; og Fremtidens historiske Prøvelse har derved faaet Leilighed til at sammenligne Besværinger og Grunde for disse, fra begge Sider. Der er noget i høi Grad agtværdigt i den Ordets Frihed, som man 1790 i den danske Hovedstad, i det mest agtede, mest populaire og mest frisindede danske Tidsskrift, tilstod en Forsvarer af tydske og norske Statsdeles og Medborgeres Ret til at behandles lige med de danske. Men den Aabenhed, den alvorlige og uforbeholdne Frimodighed, hvormed det her skete, var ogsaa langt mere værd, end det fra Holsteen udgaaende Indlæg i Striden, som man omtrent paa samme Tid fik at læse i et tydsk Literaturblad**). Her møder man det samme Sprog af hovmodig Overlegenhed og haanende Medlidenhed, der bidrog saa meget til at vække og nære de Spirer til Had og

*) Det vil ikke være let at giette sig til Forfatteren af den mærkelige Artikel, i hvilken et og andet Udtryk i Sproget tyder hen paa, at han har været tydsk født, og Indholdet paa, at han var fra Hertugdømmerne.

**) En Skrivelse „fra Altona", 21. Mai 1790. Allgemeine Litt. Zeitung 1790. Intellig. Blatt. Nr. 113.

Animositet, som Egoisme, Egennytte, Fordomme, national Indskrænkning og national Stolthed paa begge Sider gav videre Næring.

Efterat man saaledes i Minerva havde givet Adgang for en holstensk Stemme, som i en anstændig Tone fremstillede Stridspunktet, — om end ikke uden synlig politisk Censidighed *), saa dog, i Henseende til Striden imellem de to Nationaliteter, i det Hele fra et forstandigt og over den crasse Nationalfordom ophøiet Synspunkt: fandt dette Tidsskrifts almindeligt agtede Udgiver, Normanden Pram, det paa Tiden, at forsøge en Mægling i den uhyggelige Strid, der sattes i Bevægelse ved nogle af de samme Elementer, som man i vore Dage har seet benyttede af Statsforrædere og Agitatorer til at fremkalde en Borgerkrig. Det synes virkelig, at Pram, ved den Grundighed, Rolighed og retfærdige Humanitet, hvormed han drøftede den Materie, der var opblusset til en Partisag, har bidraget endeel til at bringe et Slags Ligevægt, og for en Tid ogsaa en Stilstand i Striden tilveie. Det var beklageligt nok, at han i A. 1790 maatte begynde sin Undersøgelse: „Om der er nogen Grund til den Uvillie, der skal være imellem Danske og Tydske?" med den Tilstaaelse, at en saadan virkelig fandt Sted imellem de to

*) Afhandlingen „om Holstenerne" gaaer allerede dengang ud fra den samme phantastiske Theorie, der siden er udflydt af saa mange tydske Blækhorn: om et existerende særegent „Statslegeme" i de to Hertugdømmer, af en saa besynderlig Art, at dets ene Halvdeel (Holsten) „formedelst Nexus imperii germanici" tilhørte et fremmedt Rige; den anden var „væsentlig forenet med Holsten" — men ogsaa paa samme Tid adskilt derfra som Deel af en tredie Stat, nemlig den danske — hvis Monark 1790 regierede ligesaa absolut og souverain i Holsten og Slesvig, som i Danmark og Norge. En statsretlig Confusion — som man i A. 1848—50 ypperligt forstod at benytte til at forvirre fremmede Regieringers og Statsstyreres Omdømme, da man tænkte at stille den danske Stat ved Holsten og Slesvig — see vi saaledes udtalt paa Dansk, og midt i Kiøbenhavn, allerede 1790. Man kan da heller ikke undres over, at en i øvrigt moderat og mod Danmark ikke fiendtlig sindet holstensk Forfatter, der taler snart om Hertugdømmerne „som eget Statslegeme", snart som Statens „tydske Provindser", ikke kunde faae den i vore Dage saa tidt opkogte Prægravations-Idee ud af sit Hoved.

Nationer *). Han tilføier endvidere: „Vi have nævnt Uvillie; det er et vaklende, ubestemt Udtryk. Jeg mener, at det, uden Smiger eller Sminke, indeholder Misundelse, eller Foragt, eller Had, eller noget af disse tre smukke Egenskaber tilsammen.“ Naar en Forfatter af Prams Egenskaber, med lige Kiærlighed til sit Fædreland Norge, og til det Land, hvor han havde modtaget sin Aandsdannelse, og fundet sit Hiem, sin huuslige Lykke, sin Virksomhed som Statsborger, Skribent og Digter, saaledes fremstiller Forholdet, som det var i Danmark 1790: da kan man vel ikke tvivle om, at hiin „Uvillie“ mod de Tydske har havt Grunde og Anledninger, der maae søges saavel i historiske Omstændigheder, som i begge Nationers almindelige Charakteer; men man kan heller ikke være blind for, at Aarsager, der havde deres naturlige Udvikling af en vis Periodes naturlige Forhold, have været benyttede og forstærkede ved uædle Lidenskabers Ophidsning, eller ved en vildledet Patriotismes Overdrivelse. Naar en dansk Forfatter, der selv med Ironiens skarpe Lud havde skolbet „Tydskeriet“, og med sin Satires Svøbe hudflettet den Tids tydske Vindmagere og Jesper Oldfuxer i Danmark, („Virtuosen“, af P. A. Heiberg; 1789) fandt sig kaldet til at tage den tydske Capelmester Schultz i Forsvar mod uretfærdige Beskyldninger og partiske Angreb; **)

*) „Det er almindeligt blandt næsten alle Classer af vort Folk, overhovedet ikke at mene vel om Tydskere; hvorved dog ikke forstaaes Folket i Almindelighed; men kun Mængden af dem, som leve blandt os. — Jeg hører eenstemmigen af dem, som have levet blandt Tydskere i deres Hiem, at de ligesaa lidt lide os, eller i Almindelighed tale ligesaa lidt godt om hvad der bærer Navn af dansk; og dette er Tonen i den tydske Provinds, som staaer under Regiering med os.“ (Minerva, 1790. II. S. 70.)

**) „Ogsaa et Par Ord i Anledning af Skriftet „Aarsagen, Hensigten og Virkningen“ (det blev tillagt Abrahamson; men han vedkiendte sig det ikke) af P. A. Heiberg. (Minerva. 1790. II. S. 391 flg.) Oluffen havde allerede (sammest. S. 256—272) skarpt tilbageviist og med stor Indignation tugtet „det yderlig uværdige Angreb“ paa Schultz, som udgaaet fra „den Pseudo-Danskhed, hvis Vægt enhver Fornuftig og Fordomsfri allerede kiender.“

naar han ved den Leilighed siger sine Landsmænd de haarde Ord: „At mishandle en værdig Mand, blot fordi han er en Tydsker, er, især i denne patriotiske Parforce-Jagts-Epoke, en pøbelagtig Nederdrægtighed“: da vil man ikke kalde det i Tvivl, at Pram har erhvervet sig en sand og betydelig Fortieneste, ved sin rolige Undersøgelse, sin videnskabelige, logisk-klare og historisk begrundede Udvikling af de politiske og sociale Forhold imellem Statens danske og tydske Indbyggere, hvorved han paa den ene Side viste de historiske Aarsager og Anledninger til, at i ældre og nyere Tider mange tydske Familier vare indkomne i Danmark, og der naturaliserede; paa den anden Side, ved at fremstille Tilstanden, som den nu var, beviste, „at Danske og Tydske, hver med særegne berømmelige Egenskaber og en agtværdig Nationalitet, intet have at misunde hverandre, intet at ringeagte hverandre for.“ Det var Prams værdige og humane Yttringer om det under visse Forhold og Betingelser Falske og Skadelige i at ville hindre Fremmedes Indvandring i et Land — om de Fordele, Danmark har havt af enkelte udmærkede Mænd af tydsk Fødsel — om begge Nationers Fortienester, og om den Selvfølelse, hvormed vi kunne erkiende vort eget Værd, uden at forringe Andres: det var en saadan Tale, der især bragte Blodet i Kog hos den ovenfor anførte Holstener i Altona. „Det er dog alt for gal en Daarskab, hvormed denne Forfatter [i Minerva] med latterlig Indbildskhed blæser sig op imod de Tydske.“ — „Kan man andet end smile, naar man seer, at han vil nævne den danske Literatur ved Siden af den tydske? Man veed, hvordan det gaaer den, der saa længe aander paa et Speil, til han ikke kan see sit eget Billede.“

Det var et Sprog, som dette, man paa den Tid i Danmark kaldte, „at tydske“; og det var Udtryk i denne haanlige Tone, der forbittrede mangen Dansk, som ikke havde Prams aandelige Overlegenhed, til at møde dem med et ligegyldigt Smiil*); iblandt

*) En eller anden Tydsker sendte ham, efterat hiin Afhandling var udkommen, nogle anonyme Linier paa Dansk, med Overskrift: Pæte, non olet, lige udmærkede ved Taabelighed, og ved Pøbelgrovhed. Pram lod dem, uden et eneste Ord til Svar, aftrykke i Minerva. Jun. 1790. S. 390.

disse var paa en Maade ogsaa Abrahamson. Det var godt for ham selv, og neppe til Skade for den danske Sag, at han synes efter 1790 at have trukket sig tilbage fra Deeltagelse i en Polemik, hvis Frugter ikke altid vare sunde og velgiørende, og hvori hans Nidkiærhed og Heftighed stundom skader Udtrykkets Vægt og Foredragets Ro. Striden om Tydskhed og Tydskeri i Danmark, som baade i Tidshistorien og i Abrahamsons literaire Liv og Virksomhed fremtræder med endeel Betydning, fik nu desuden en Afleder i Bondefrihedssagen, og blev glemt over Kronprindsens Giftermaal, de jydske Herremænds Klage, og Actionen mod Grev Lüttichau. Den førstnævnte Begivenhed veed man, var ikke i Alles Smag; men den unge Regent var den Tid paa den høieste Pynt af sin Popularitet; svage Stemmer fra et Parti, som ikke var uden politiske Støtter, døvedes strax af den almindelige nationale Jubel. Abrahamson stod ikke tilbage i at dele den, og med den samme ærlige Overbeviisning, som ledede hans Pen, da han 1787 blev Kronprindsens Forsvarer imod Miskiendelse, Spot og Bagvaskelse, fremtraadte han 6 Aar senere som Lovtaler paa „Frederik den Mageløses Fest".*) Man bør ikke altid eller nødvendigt med dette Udtryk forbinde Begrebet om overdreven Roes, saalidt som om Smiger eller Hykleri. Lovtaler ere ikke Historie; men den, der holder sig strengt til Sandheden i at skildre og berømme det Gode hos en Mand af sande Fortienester og af ædle Egenskaber — var det endog en Konge eller Kongesøn — kan Ingen dadle, naar han indskrænker sig hertil, helst ved en Leilighed, som den, der fremkaldte Abrahamsons Tale. Der er meget Smukt i den Charakteristik, han der giver af Kronprindsen: man seer, at Følelsens Varme og Sandhed har virket heldigt paa Stilen i denne Deel af Talen. Abrahamson havde vel neppe været ubekiendt med Forholdene i Kiøbenhavn og ved Hoffet, som de vare i Aarene 1770 og 1771 (det sidste af disse Aar levede han i Hovedstaden); og Enhver, som havde kiendt hiin Tids

*) Tale paa Kronprindsens Fødselsdag, og Underretning om Artillericorpsets Høitidelighed, d. 28. Jan. 1793. (Minerva. 1793. I. S. 74—93.)

Ryggesløshed og vilde Forstyrrelse, kunde let henrives til Beundring af en Fyrste som Frederik, „Folkets Ven".

Abrahamson maae vi hverken tænke os som videnskabelig Militair, eller som en Mand, hos hvem den literaire Virken var Hovedsag; dette blev altid hans Lærerpost ved Artilleriskolen og Cadet-Akademiet, hvor ingen Green af den egentlige Krigsvidenskab, men fra 1771 Sprog og Geographie, fra 1780 ved Academiet „Philosophie og de skiønne Videnskaber", tilligemed den danske og tydske Stiil, vare de ham overdragne Lærefag. Ved Landcadetterne blev han 1780 Professor L. Smiths Eftermand, og læste der først over Psychologie efter en af Smith forfattet Lærebog, som Abrahamson kalder „ypperlig"; over Logiken efter et Compendium, som han selv maatte udarbeide; ligesom han ogsaa, da han fandt „Lidenskaberne" for løst behandlede af Smith, selv skrev et Udkast til den psychologiske Lære om Lidenskaberne, hvilken han foredrog baade for Cadetterne, og undertiden privat for andre Tilhørere. Efter nogle Aar fandt man, at de tilkommende Officerer snarere behøvede at vide noget af Naturlæren, end af Logik og Psychologie; og han blev da befalet, i Stedet for denne Underviisning, at læse over Bastholms saakaldte „Philosophie for Ulærde"; hvoraf omtrent kan erfares, hvad man paa den Tid tænkte sig som Maalet for en Officeers Indsigt i Naturvidenskaben. Denne, tilstaaer han selv, var ham da ligesaa fremmed, som tilforn Tænkelæren og Siælelæren; men det kom ham til Gode, som han siger, at hans Læsning fra Ungdommen af havde været rhapsodisk; og „ved Hielp af en god Hukommelse havde han samlet sig et saadant Forraad af Ideer, at han ikke var reent fremmed i det, som han saaledes nødtes til at drive, og lettere kunde orientere sig deri." — Man spører virkelig i endeel af Abrahamsons Smaaskrifter, vel ingen dybere Videnskabelighed, men et ikke almindeligt Forraad af Indsigter og praktisk Kundskab, i Forening med sund Tænkning, Menneskekundskab og en ædel og reen Moral. Herom vidner bl. a. de Bidrag, han i en heel Række af Aar leverede til Ugebladet „Borgervennen" (fra 1796 indtil 1810, da han fratraadte Bestyrelsen for Understøttelses-Selskabet, der endnu udgiver dette Blad).

Det vil endog, naar man efter et halvt Aarhundredes Forløb læser en og anden af disse, selv af Samtiden lidet bemærkede, for længe siden glemte Artikler, overraske at finde saa megen Jævnhed og Klarhed, tilligemed en vis Originalitet, i Abrahamsons Foredrag, forenet med en sand Frihedsaand, en Patriotisme, der ikke hykler eller smigrer for nogen Stand eller Borgerclasse, fornem eller ringe, rig eller fattig, lærd eller ulærd; men tillægger Enhver lige Forpligtelse til, i og efter sin Stilling, at have det Heles Vel for Øie, og at virke med Troskab hver i sit Kald til at gavne Medmennesker og Medborgere, for at opfylde den Bestemmelse, som er fælles for hvert Medlem af et Statssamfund. At Nøisomhed, Tarvelighed, Huuslighed, Omsorg for Børneopdragelsen i Familien, Afhold fra Luxus og overdreven Forlystelsessyge — hørte til de Egenskaber, han altid anbefalede og indskærpede: vil man forud kunne vente sig. Abrahamson havde for sin Tid et afgjort Anlæg til det virkelig populaire Foredrag, og det lykkedes ham undertiden i en betydelig Grad. Hvad der manglede ham til at blive Mester i denne Stillart, var maaskee ikke saameget Læsning og Studium af classiske Forfattere i de gamle og nyere Sprog, som det var en Mangel paa levende Phantasie, ligesom paa den Frihed, Lethed og Bøielighed i Aanden, der vanskelig erhverves eller bevares af den, hvis Kald fordrer, at han daglig, baade aandeligt og legemligt, maa udtrættes ved Skoletimer og anden Underviisning. At man derfor, ved Siden af Eiendommelighed, jævnlig finder en vis Stivhed og Tørhed i Abrahamsons Stiil, og at han (især i tidligere Arbeider) ikke kunde naae den Smag og Dannelse i dansk Prosa, som bl. a. Rahbek, Baggesen, og tildeels Pram besad i Tidsrummet imellem 1784 og 1800: kan saameget mindre undre os, som Abrahamsons hele Forfattervirksomhed mere var ham en Hvilesysel, end et udeelt Formaal for Livets Stræben og Aandens Yttring.

Naar man i øvrigt maa finde adskilligt af det, han saaledes meddeelte, ubetydeligt og ephemerisk — bl. a. i hiint Ugeblad, der egentlig kun blev udgivet for et velgiørende Øiemed, og hvortil Bidragene ansaaes som et Slags Pligtarbeide: saa vil man derimod i en sildigere Af-

handling af Abrahamson (fra A. 1798) kunne see en temmelig afgiørende Prøve paa, af hvad Art og Omfang hans Anlæg og Evner som populair Forfatter og Stilist vare, og i hvilken Kreds hans Forsken og Eftertanke over Menneslægtens Bestemmelse og Verdenslivets Udvikling have bevæget sig. Abrahamson havde i A. 1799 med Baggesen, J. K. Høst, Nyerup, Pram og Flere deeltaget i Stiftelsen af „det skandinaviske Literaturselskab“ *); og „det første Stykke, jeg der oplæste — siger han — var en Afhandling under Titel af de store Problemer, hvori vistes, at Sædernes Forbedring er det eneste Middel til at skaffe Lovene Kraft i en Stat.“ Denne Grundsandhed, som Statsstyrere og practiske Statsmænd i lange Tider oversaae i Historien, indtil de i det mindste ved dyre Erfaringer maatte lære, at Stater og Nationer, ligesom Individer, undergraves ved Umoralitet, uden at Cultur og Civilisation allene redder dem — denne Sandhed har staaet klart for Abrahamsons aandelige Syn og for hans sunde, uforvirrede, om end ikke dybsindige Tænkning. Efterat han i den omtalte Afhandling har opregnet visse til en Tid almindeligt yndede Opgaver, hvormed Lærde og Ulærde brød deres Hierner (Guldmageri, Perpetuum mobile, Cirkelens Quadratur, Universalmedicin, o. s. v.) giennemgaaer han endeel i sildigere Tider fremkomne store politiske

*) Man finder afvigende Angivelser af det skandinaviske Literaturselskabs Stiftere og Stiftelsesaar. Nyerup (Lit. Lex. I. 280) og Erslev (Dansk Forf. Lex. I. 724) angive Baggesen, J. K. Høst, Nyerup og Pram; og udelukke Abrahamson. Denne siger selv: „1797 tog jeg Deel i det skandinaviske Literaturselskabs Oprettelse.“ Men dette Aarstal er ikke rigtigt, naar Talen er om Selskabets Oprettelse, og Ideen til denne udgik ogsaa først fra de ovennævnte Fire, ligesom den første Anledning til at stifte en saadan Forening fra Høst; endskiøndt Baggesen i to Breve til Reinhold omtaler Selskabet som det af ham „vorzüglich“ og „ursprünglich errichtete“, og hvis Organisation ogsaa skyldtes ham. (J. Baggesens Briefwechsel. 1831. II. S. 149. 165.) At Selskabet første Gang samledes den 5. Oct. 1796 hos Baggesen paa Regentsen, og at dets stiftende Medlemmer vare 12 (hvoriblandt Abrahamson) hvilket Antal siden ved Valg blev fordoblet: sees af J. K. Høsts Erindringer. 1835. S. 41. 42; og af Baggesens Biographie ved A. Baggesen. II. S. 175.

Problemer, som nu saa at sige reent have fortrængt de tidligere, mindre practiske, mindre i Menneskeslægtens almindelige Udvikling indgribende. Abrahamson regner dertil bl. a. Trykkefriheden, Yppigheden, Rettens Pleie, Tvekampen, Barnemord (tilligemed Spørgsmaalet om offentlig Ukydskhed som Gienstand for Politie) og endelig Regieringsform, og i Anledning heraf Laugsvæsen og offentlige Examina. Abrahamson har vist nok ikke paataget sig, at ville i en Afhandling paa 4—5 Ark besvare Problemer, hvorom der er skrevet hele Bibliotheker; men den Maade, hvorpaa han undersøger og udvikler deres Indhold, eller en stor Deel af dettes Forgreninger i en Mængde underordnede Materier og Spørgsmaal, vidner om, at disse Blade hos ham vare Frugten af en lang og alvorlig Grublen. De kunne regnes for et af de interessanteste og mest charakteristiske af Forfatterens Smaaskrifter; de have tillige Præget af en i silbigere Aar opnaaet større Fuldkommenhed i den stilistiske Form.

Foruden den her berørte Deeltagelse i flere af Tidens og Dagens offentlige Anliggender, var Abrahamson (som allerede er berørt) længe, og lige til et Par Aar før hans Død, en flittig Medarbeider i kritiske Blade; men særdeles i de „Kiøbenhavnske lærde Efterretninger" og den „Danske Literaturtidende"; (omtrent fra 1789 til 1810.) Han recenserede her baade originale Poesier, Oversættelser af Romaner og andre Skrifter, linguistiske Arbeider (f. Ex. Sporon om danske eenstydige Ord), enkelte Theaterstykker (f. Ex. Virtuosen af P. A. Heiberg. 1790. Nr. 49), Skrifter af populairt Indhold, til Literaturens Historie, og til Dagens Literatur, m. m. Hele Mængden af hans Bidrag til dette Blad vilde det nu neppe være muligt at udfinde for de tidligere Aar, da han vel undertiden, men ikke altid, betegnede dem ved forskiellige, bekiendte Mærker *). Æsthetiske Artikler leverede han især i tidligere Aargange efter 1789, da længere hen Rahbek og Andre afløste ham. Imidlertid

*) Efter 1799 ere de, ligesom de øvrige Artikler i Literaturtidenden, undertegnede med Recensentens Navn, indtil 1809, da der ved Rescript af 23. Jul. 1809 blev bevilget dette Blad Anonymitet.

skrev han endnu i sin Alderdom, fire Aar før sin Død, den bekiendte Recension over Oehlenschlægers „nordiske Digte", hvormed han dog endnu ikke tog Afskeed med Literaturen og Kritiken. Maaden, hvorpaa den kritiske Veteran betragtede tre af Digterens ypperste Værker, vil man finde meget afvigende fra Oehlenschlægers egen, som han giorde Rede for i et Svar til Recensenten *). Man vil saaledes ikke uden Forundring finde, at Abrahamson fattedes Sands for den antik-naive Behandling af eddiske Myther i „Thors Reise"; han vilde heller have Indholdet behandlet i travesterende Maneer, i spøgende Tone (hvorpaa han selv for 30 Aar siden havde givet en uheldig Prøve) og han vilde foretrække den Wielandske Form, f. Ex. i „Der neue Amadis", for det Versmaal, Oehlenschlæger her med saamegen Virkning overførte fra „Heldenbuch". Poesien og Skiønhederne i „Balder hiin Gode" har Abrahamson heller ikke kunnet fuldkommen tilegne sig, og han er ligesaalidt her, som i „Thors Reise", gaaet ind i Digterens Idee og Hensigt: at betragte Æmnet fra et antikt Synspunkt, og behandle det i en mythisk Tragedie. Derimod er det ikke undgaaet Abrahamson, hvor lidt egentlig denne Tragedie selv kan siges at svare til den æsthetiske Udvikling af dens Idee og Plan, som Øhlenschlæger gav i sin Fortale. Abrahamson antog med god Grund, at „de allerfleste, om ikke alle Læsere" ikke vilde tage Notice af Digterens Forklaring, at hans Tragedier indeholde „baade den moralsk-didactiske og

*) Denne Antikritik („Svar paa Capit. Abrahamsons Recension over mine nordiske Digte"; Kbh. 1808. 95 S. 12) er vel ikke, hvad Oehlenschlæger kaldte den „en æsthetisk Afhandling"; men hører dog til det, han skrev i Prosa, som endnu vil læses med Interesse. Øhlenschlæger har sluttet sit Forsvar, der ogsaa heelt igiennem vedligeholder en værdig Tone, med at forsikkre „den værdige Fader Gleim i vor Literatur om sin mest ubetingede Høiagtelse og Velvillie." Paa den første Side har han dog tydeligt, men med en vis Fiinhed, giengivet Indtrykket, som den „Omtale af hans Arbeider ved en Veteran paa det danske Parnas, hvilken han betragtede som en Ære," havde efterladt hos ham. „Roser Oldingen ham endog blot til Nødtørft, og peger mere paa det Manglende, end paa det Præstérede: da er dette en Oldingsroes, saa vederqvægende med al sin Indskrænkning, som en lunken Solstraale i den sene Høst."

den phantasierige Betragtning af den objective Natur"; men at de vilde ligefrem „betragte Digtet som en dramatiseret eddisk Mythe"; ligesom han vedkiender sig Betragtningen af Mythernes historisk-episke Oprindelse som den overhovedet gieldende, eller rimeligste. At Abrahamson ikke manglede det skarpere Blik for enkelte Omstændigheder og Anstød, baade i Digterværket og i Mythen selv, viser denne Recension. Saaledes har han bemærket den Art af Modsigelse, der fra Edda er gaaet over i Tragedien: at uagtet Hel naturligviis ikke fordrer Jotuners eller Jetters Graad for at udløse Balder fra Dødens Rige, angives dog den Omstændighed, at Loke (skiøndt en Jotun baade paa fædrene og mødrene Side) negtede at ville græde over Balder, som Aarsag til, at han ikke blev frelst fra Helheim. Af Recensionen over Hakon Jarl seer man, at denne historiske Tragedie har Abr. overhovedet bedst forstaaet, og som Følge deraf fundet mest Behag i; men han har ikke skaanet Oehlenschlægers Germanismer og udanske Udtryk, der støde endnu meer end ellers i en Tragedie, som Balder *).

Man maa i øvrigt vel sige om Abrahamsons Bedømmelser over poetiske Arbeider, at han overhovedet var mere heldig i at kritisere det Enkelte i Stiil og Udtryk, end han var det som æsthetisk Smagsdommer i Almindelighed — eller i at fastsætte og bedømme en Digters Aand, et Digts poetiske Charakteer og Værdi. Til Exempel herpaa kan nævnes Recensionen over Haftes Poesier (L. Eft. 1790, Nr. 9), hvor han tillægger denne frugtbare, men svagt begavede, selv i sin Tidsalder maadelige og kraftløse Poet en ufortient eller overdreven Berømmelse, bl. a. for „en høi Grad af Opfindelse"; og roser en af hans lange og kiedsommelige elegiske Ballader i 60 Stropher: „Thyrilds Gravhøi". Dette maa tildeels forundre os hos en Mand, som dog i sin Tid, meer end mange Andre, havde været i Stand til at fatte og paa-

*) Abrahamson mener endog, at denne Tragedie bærer kiendelige Mærker af at være skreven i Tydskland, som Digteren i sin Fortale beretter. Oehlenschlæger vilde forsvare baade Rhytmerne eller Versbygningen (i hvilket Punkt han uden Tvivl i det Hele har giendrevet sin Recensent) og sine Sprog-Feil og Skiødesløsheder i Balder, hvori han i de fleste Tilfælde var meget uheldig.

skiønne Idealpoesiens Aand hos Ewald. Derimod er det paa en vis Maade overraskende, i Abrahamsons Charakteristik af Wessel som komisk Digter, (L. Efterr. 1790, S. 114 o. flg.) at finde et Beviis paa, at han, uagtet sin egen Alvorsaand og sin høie Beundring for Klopstock og Ewald, var saa langt fra at have nogen Fordom imod ægte komisk Lune og Digteraand, at han ikke allene erkiendte „den store Fylde af komisk Genie" hos Wessel, og hvormegen Konst der var nedlagt i Kiærlighed uden Strømper; men ogsaa med megen Skiønsomhed bedømte den ypperlige Prolog fra Fredensborg 1780, som et Værk, „hvori Wessels Lune og Vid sees i sin fulde Glands." Der fattes heller ikke adskillige grundede Bemærkninger i Bedømmelsen af de komiske Fortællinger (blandt hvilke han, og det med Føie, sætter „Gaffelen" høiest); men ligesom han her i det Hele er, om ikke streng, dog alvorlig som Kritiker, saaledes viser han en Lemfældighed i Bedømmelsen af Lystspillet „Lykken bedre, end Forstanden", der uden Tvivl mest har sin Grund i den godmodige Mening: at Kritiken maa, om ikke oversee, dog overbære med Svagheder og Misgreb hos den geniale Digter.

Til de i flere Henseender interessante tidligere Recensioner af Abrahamson hører, foruden den forhen anførte af Peder Paars i Quartudgaven, ogsaa Anmeldelsen af den Baggesenske Oversættelse af Niels Klim (L. Eft. 1790. Nr. 23). Vi see, at han virkelig har fattet en stor Deel af den sine Samtidige i Danmark vidt overlegne Forfatters Genialitet i et af Holbergs mest udmærkede Arbeider, hvis originale og træffende Satire endnu er meget langt fra at være forældet. Sytten Aar senere, i en fremrykket Alder, havde Abrahamson endnu Lyst, Iver og Flid til at giennemgaae den hele Række af Holbergs Comedier i en udførlig Anmeldelse af Rahbeks Udgave (I—V. Deel. Kbh. 1801—1805. L. Efterr. 1807. Nr. 28—33). Endskiøndt vi her ikke maae søge en almindelig Charakteristik af Holberg som komisk Digter, eller af hans Comediers nationale Eiendommelighed, og skiøndt man savner en Kritik af denne Udgaves skiødesløse Behandling fra Textens og Correcturens Side: vil man dog finde, at Recensenten ikke allene til enhver af Comedierne har meddeelt Hovedresultatet af Rahbeks

Bemærkninger og Excurser; men nu og da en Yttring af egne Meninger og Domme, hvori man gienkiender Abrahamsons sædvanlige Selvstændighed og Frimodighed baade i Roes og Dadel. Saaledes f. Ex. kan han ikke finde meget at rose ved Melampe, endog som Parodie betragtet; dette Arbeide af Holberg taaler ingen Sammenligning med „Kiærlighed uden Strømper", saalidt som med Holbergs egen „Ulysses"; at Suhm (ikke Rahbek) har roest Versene i Melampe, gielder intet; „thi den æsthetiske Smag hos vor ellers med Rette berømte Suhm var ei saadan, at den kan bruges til Authoritet;" de hyppige prosodiske Feil i Holbergs Alexandrinere „giøre os snart kiede af at læse hans Vers, og lade os længes efter hans Prosa, i hvor skiødesløs den stundom er." — Vi kunne, ved Siden af dette Bidrag til den Holbergske Literatur, nævne en anden literairhistorisk Recension af betydeligt Omfang fra Abrahamsons sildigere Aar: Anmeldelsen i Lærde Efterr. 1805, 1807 og 1809 af Nyerups og Rahbeks „Bidrag til den danske Digtekonsts Historie", i Middelalderen, og indtil Tullins Tid. Dette hele Værk har han ligeledes med megen Flid giennemgaaet, og ved at omtale enhver af de her behandlede danske Versemagere, ikke sielden fundet Sted og Leilighed til at yttre egne Anskuelser, eller meddele en og anden kritisk og historisk Bemærkning, undertiden ogsaa et eller andet godt Indfald. Om vi ikke nu kunne overalt være enige med Recensenten, finde vi dog ogsaa her ved mange Leiligheder Tegn til en upartisk og sund Dømmekraft, der ikke blindt gik i Andres Ledebaand. Vil man f. Ex. prøve dette ved Abrahamsons, ikke just i eet og Alt med Rahbeks Yttringer overeensstemmende Meninger om Arrebo, Bording, Reenberg, Kingo, Stub, o. fl., da vil man uden Tvivl i det Hele finde ham paa den rette Vei; ligesom han tilsidst (L. E. 1808. S. 806. 807) overhovedet charakteriserer de danske Poeter før 1759 som ikke meer end Rimere, der undertiden vel kunne give Læseren „morsom Snak, og vittige eller snurrige Indfald"; men hvoraf knap nogen, hvis det ikke skulde være Stub, var fri for „den dræbende Snaksomhed, som er det, der meest støder i vore ældre metriske Skrifter." Den korte Charakteristik, Abr. har givet over Kingo (L. E. 1807.

S. 197. 98) fortiener uden Tvivl endnu at udmærkes som noget af det mest træffende, der er sagt om den baade af Samtid og Eftertid meget roeste Psalmedigter.*) — I Anledning heraf bør det heller ikke forbigaaes, at Abrahamson (i A. 1790—97) som Medlem af en dertil nedsat Commission deeltog i Revision og Udarbeidelse af den authoriserede nye Psalmebog, hvortil han selv har leveret adskillige Psalmer. At man engang satte dette Arbeide for høit, og siden fra et vist Standpunkt har villet berøve det al Værdi, vil ikke ophæve Historiens rigtigere Dom: at man dog i det Hele valgte de rette og duelige Mænd til Arbeidet; og at disse i Psalmernes Udvalg og Bearbeidelse fulgte Principer, der ofte ikke saameget tilhørte dem selv, som Tidsalderen. — Hvad Abrahamson angaaer, da var han, som vi have seet, mere Kritiker, end Digter. Hans egne alvorlige Poesier bære ikke Præg af lyrisk Begeistring, snarere af en reen og varm Følelse for det Gode, for den høiere Moralitet og Religiøsitet. Saaledes have hans Viser og muntre Sange mere tør Lune og Ironie, end Jovialitet og lystig Humor. Hans undertiden temmelig skarpe og bidende Satire, og hans Had til al Kryben, Forfængelighed og Lykkejagt, har indgivet ham den meget bekiendte, endnu yndede Vise med Overskrift: Norma morum. („Min Søn, om du vil i Verden frem.") Ikke mindre Popularitet og længe udholdende Yndest vandt et Par af hans Krigs- og Folkesange i Anledning af Slaget paa Kiøbenhavns Rhed 1801. („Vi alle dig elske, livsalige Fred"; og „Være Fred med Eder alle, dem vi saae i Kampen falde.")

Imedens Abrahamson saaledes lige til sine sidste Leveaar (endnu 1812 oversatte han Gleims „Halladat, eller den røde Bog")

*) „Det synes at Kingo især var oplagt til at udtrykke Følelser — naar han virkelig havde dem; men at han ikke var ofte virkelig følende, og da ikke havde den Gave, at sætte sig ind i en Følelse; tillige at han lagde for meget an paa et, i hans Tanker, poetisk Udtryk, som hans yppige Indbildning [Indbildningskraft] rundeligt forsynede ham med; men hvorover da Følelsen qvaltes ved Udtrykket. Da nu ogsaa alle Ord, ædle og uædle, forstaaelige og uforstaaelige, alvorlige og pudseerlige, ere ham lige kiære: saa er Følgen, at Læseren hos ham hvert Dieblik gaaer over fra Behag til Mishag; ja bliver ikke uden Anstød." o. s. v.

vedligeholdt en stadig Virken som Literator, Kritiker, populair Forfatter og Oversætter, forsømte han hverken de Sprogstudier, der stode i nærmest Forbindelse med hans Lærefag, eller en anden Yndlingssyssel, som formodentlig hans tidlige Kiærlighed til Nordens gamle Tungemaal, til Sagaliteraturen og Middelalderens danske Folkeviser, har bibraget til at give ham Smag for; jeg mener nordisk Archæologie eller Oldtidsvidenskab. Han var en af de første hos os, der igien bragte det næsten henlagte Runestudium paa Bane. Langebek, med hans flittige, omhyggelige Archivtegnere, Abildgaard og Hilfeling, havde vel virket endeel, baade for denne og flere Grene af dansk Archæologie; men Tanken om at frede vore Monumenter, at samle danske og nordiske Oldsager, og ved Hielp af deres Samling at oplyse dem, tilhører det 19de Aarhundredes Aand, saaledes som den levede hos Nyerup, Abrahamson, B. Thorlacius. Hos den førstnævnte Hædersmand, hvis Beskedenhed saa ofte bragte ham til at træde personlig tilbage for Andre, var Ideen oprindelig vaagnet; at fremstille den i fuldskabt Skikkelse, var et Værk til Danmarks Ære, der behøvede meer end en Menneskealders Arbeide, og var forbeholdt en Thomsens uovergaaede Evne, Kiærlighed, praktiske Aand og Virkekraft. Nyerup var den, som i Begyndelsen af Aaret 1806 første Gang udtalte det Ønskelige i, at Danmark maatte faae et Museum for nordiske Oldsager, og som i sit „Oversyn af Fædrelandets Mindesmærker fra Oldtiden“ (Kiøbenh. 1806) udførligt fremstillede Planen for et saadant, med en oplysende Udsigt over alle de Gienstande, som kunde indbefattes under den nordiske Archæologie. Allerede her nævner han S. 56 Abrahamsons „patriotiske Nidkiærhed for vore Oldsager, og hans fortræffelige antiquariske Arbeider, som hiemle ham Ret til den høieste Plads blandt vore nordiske Oldgrandskere.“ Hvis Nyerup her, i Paaskiønnelse af Abrahamsons levende og varme Kiærlighed for Sagen, vel var noget for stærk i sine Udtryk, og hvis vi maae erkiende, hvor langt videre dette Studium er bragt i nogle og fyrretyve Aar: saa bliver derved Abrahamsons Berømmelse, som en af de Mænd, der brøde Isen, og lagde Grundvolden til den siden opførte Bygning, ligesaa usvækket,

som den Hæder, der vil følge Nyerups Eftermæle, — en Mand, der med reen patriotisk Begeistring, med ufortrøden, uegennyttig Iver, virkede indtil sin Død for et af sine kiæreste Formaal, og naar han kunde see det yndet og fremmet, gierne overlod Navn og Hæder til Andre. I Forsommeren 1807, imedens truende Skyer allerede havde leiret sig i Danmarks politiske Horizont, for snart at udbryde i et fordærveligt Uveir, lykkedes det Nyerup (uden Tvivl især giennem Overhofmarskal Hauch og daværende Professor F. Münter) at bevirke Oprettelsen af den kongelige Commission for at „bevare og anvende (?) til offentlig Brug de i Danmark og Norge værende Oldsager", af hvilken Abrahamson (tilligemed Hauch, P. J. Monrad, F. Münter, B. Thorlacius og Nyerup) blev Medlem. Hans Virksomhed i denne Commissions Møder, under det nordiske Museums første Organisations-Periode, var ikke ubetydelig. Som antiquarisk Forfatter og som Runolog virkede han i forskiellige Retninger; baade ved Oversættelser af islandske Sagaer, (Skandinav. Lit. Selskabs Skrifter 1800. I. og II. 1805. I.) ved mythologiske Afhandlinger („Om Thor og Odin" og „om Thors Hammer-Tegn" sammest. 1802 og 1810) Forklaringer over endeel Runeindskrifter (Antiquariske Annaler, 1ste Bd. 1812) og ved den interessante, efter alle daværende Skrifter over Runemonumenter med Flid udarbeidede Afhandling over Runeindskrifternes Indhold og Mærkeligheder, der først udkom nogle Aar efter Forfatterens Død. (Antiquar. Annaler. II. S. 85—156). Det var et Skrift, hvorved Abr. allerede den Tid oplyste, at disse private og for Historien uvigtige Gravskrifter, dog, foruden det linguistiske Udbytte, ikke ere ganske uden Betydning for Nordens Culturhistorie, eller til Kundskab om Forfædrenes Tænkemaade, Sæder og Huusliv. Om endog Resultatet heraf, i Følge Runeskrifternes Natur, maatte blive indskrænket til en snever Kreds af Forhold og Gienstande: er dog ogsaa dette Skrift, et af Abrahamsons sidste, ikke blot Vidnesbyrd om Oldingens Arbeidsomhed indtil Livets Ende; men det er et Beviis mere paa det rigtige og forstandige Blik, hvormed hans praktiske Sands ogsaa i antiquariske Undersøgelser giorde sig gieldende.

En indre Retning til det nærmest Foreliggende, til Folkets umiddelbare Tarv, og til det i den videste Kreds Gavnlige, havde ogsaa hans Virken som Lærer i Modersmaalet og i det tydske Sprog ved to militaire Institutter. Abrahamson var ikke lærd Sprogforsker; men man maa ogsaa sige, at han kun sielden hengav sig til unyttige og sprogforvirrende Særheder, i Stavemaade eller Skrivebrug.*) Hans Maal var fra tidlige Aar et høiere: at arbeide for Erkjendelsen af Modersmaalets Værd, for det danske Sprogs Cultur, for dets rigtige og færdige Brug i Almindelighed, og hos den militaire Stand især. Hans Virken i denne Retning indtraf netop i den Periode, hvori Sproget skulde indsættes i sin naturlige Rettighed. Den danske Sprogunderviisning trængte til en alvorlig og kraftig Talsmand, hvis Ord og hvis Paamindelser understøttedes af egen Duelighed og Sprogfærdighed. Abrahamson havde fra sin første Fremtræden som dansk Forfatter talt Modersmaalets Sag, og forsvaret dets Adkomst til Beskyttelse og Forfremmelse ved offentlig Underviisning;**) hans Fortienester i den Kreds og den Stand, hvori han virkede som Lærer, vare betydelige. Som Kritiker og Recensent af en stor Deel danske Skrifter, originale og oversatte, glemte han aldrig at fremhæve og revse Uvidenhed, Feil og Ukyndighed

---

*) I Stavemaaden havde han i silbigere Aar antaget en og anden Egenhed, som ikke var befeiet; f. Ex. at ville udelukke Diphthongen øi af det danske Sprog. Tidligere havde han ogsaa foreslaaet et Tegn for Vocallyden aa; men opgav selv snart at benytte det, da ingen Anden optog det. I Skrivemaaden af fremmede Ord var han heller ikke fri for at helde til det barbariske og radbrækkende Forvandlingssystem; skiøndt han heri var ligesaa lidt consequent, som Andre.

**) Endnu 1789 klagede han over Mangel og Forsømmelse i den Henseende. I Aaret 1790 meener han: man maa være tilfreds med, at „de tydske Virtuoser, som jævnlig kommer her tilflyvende, ikke forstaae Dansk"; „de vilde ellers faae en Bebreidelse mere at giøre os — og det som værst er, en velforskyldt. Thi vi selv behandle vort Sprog med en mageløs Skiødesløshed; næsten alle vore Bøger, især vore uendelige Oversættelser, vidne derom. Vor Retskrivning er vaklende; vi lade det gaae Aar ud og Aar ind, og ere lige glade derved." (Borgervennen. 8de Aarg. S. 383.) Dette hører til de mange Yttringer af Abrahamson, som ikke ere forældede.

i Sprogets Brug; han var i sin Tid, tilligemed Nyerup, en Skræk for slette og skiødesløse Oversættere; men han har neppe tænkt sig for 60 Aar siden, at man, endnu et halvt Aarhundrede efter hans Død, skulde i Danmark alt for tidt finde Anledning til at ønske sig en Abrahamson for vore Dage.

Som Lærer ved de høiere militaire Skoler havde Abrahamson baade det danske og tydske Sprog til Gienstand for sin Underviisning, og denne skulde meddeles baade danske og tydskfødte Cadetter. Selv tilhørte han saa at sige begge Sprog; men det var dog den danske Grammatik, han fornemmelig lagde sig efter at bearbeide, og han var i nyere Tid, eller overhovedet, den første, der troede at kunne anvende Nordens gamle Stammesprog paa vort nyere Tungemaals grammaticalske Theorie *). Han begyndte med at omarbeide to tydske Lærebøger i den danske Grammatik, Lange's og Tode's. Den første (Kbh. 1801. 705 S. 8.) var allerede saa godt som et originalt Arbeide; „der blev af Lange næsten intet mere tilbage, end Navnet paa Titelbladet." (L. Eft. 1802. S. 66.)

I sine sidste Leveaar foretog Abrahamson sig at samle sine egne Optegnelser og Bemærkninger til dansk Sproglære og Sætningslære, og meddele dem i Form af en udførlig og praktisk Haandbog, nærmest bestemt (ligesom de nylig anførte Omarbeidelser) til Brug for Tydske. Vi kunne vel overhovedet ikke antage, at det vil lykkes Nogen, der ikke er Indfødt — og blandt Indfødte neppe Nogen, der ikke har det Talent eller Naturanlæg, som ogsaa behøves til at danne sig en reen og sikker Sprogtact — at fremstille et Sprogs Grammatik i fuldkommen correct og feilfri Skikkelse. Abrahamson kunde det heller ikke; hans „dänische Sprachlehre für Deutsche" har enkelte Feil, baade i Formlæren og Syntaxen, (som i øvrigt Ingen siden Høysgaards

*) „Jeg har i dette Arbeide vel benyttet mine Forgængere; men altid beflittet mig paa, ikke af dem at optage noget, eller tilføie noget efter egne Iagttagelser, uden det, som jeg efter omhyggelig Prøvelse, og med nødvendigt Hensyn paa det gamle skandinaviske Stammesprog, fandt overeensstemmende med det danske Sprogs Aand." („Versuch einer vollständigen dänischen Sprachlehre für Deutsche, mit kritischen Bemerkungen." Kopenh. 1812. 799 S. 8. Vorrede.)

Tid har behandlet med den Omsorg og Udførlighed, som han); men disse Feil ere neppe mange flere, end man kan finde dem i en stor Deel af de sammenskrevne og udskrevne danske Grammatiker, hvoraf en Legion er fremkommen efter Abrahamsons Tid; (vi maae erindre, at den eneste originale, Dichmanns, var tolv Aar ældre) og disse maatte egentlig lettere undgaae Feil, da de kun lidt have indladt sig i Syntaxens vanskeligere og finere Detail. I det Hele hylder Abrahamson (som ogsaa hans egne Ord sige os) ingen anden grammaticalsk Grundlov, end Sprogets, d. e. Folkets Brug, og dens rigtige Anvendelse; hvor han i denne feilede, var det imod Vidende og Villie. En Recensent, der ikke gled hen over dette Arbeides Mangler, erklærede derfor (og det endeel Aar efter Forfatterens Død): „at disse Mangler ingenlunde ere af den Beskaffenhed, at de i mærkelig Grad formindske Bogens store Brugbarhed." (Dansk Lit. Tidende, 1819. Nr. 5.) Heller ikke maae vi ved dette Arbeide, eller ved en og anden Yttring af Abrah. forledes til at antage, at han som Sproglærer i Modersmaalet troede, at alting var giort med Grammatiken og dens Skelet af Regler, indhyllet i et Liigklæde af Undtagelser. Hans Methode var praktisk; han drev paa Sprogøvelser, og Læsning af gode Sprogmønstre; og han hørte uden Tvivl til dem, som med ringe Ordforandring vilde have anvendt paa Modersmaalets Sprogpinere og grammatiske Pedanter, hvad en dansk, classisk dannet Lærd i Abrahamsons Tid (1790) lod Horats sige til ukaldede Oversættere af de Gamle:

„Hisset ved Tartarus' Indgang en Ø af Stygiske Bølger
Rundt omskylles; dens Navn i den underjordiske Verden
Er de Grammatikers Ø; den blev de Fortolkeres Bopæl,
Som kun dvæled ved Ord og Phraser, og smagløse qvalte
Sprogets Aand i Syntax og pedantisk SmaalighedS Regler.
Vandrer did, og forsoner med dem de fortørnede Muser!"

Den „fuldstændige danske Sproglære" var Abrahamsons sidste Værk; „han læste de sidste Correcturark paa Sottesengen og dets Fødselsdag blev hans Dødsdag." Dette giver os et sandt og klart Billede af Oldingens hele Liv, der var opoffret til ufortrøden, samvittighedsfuld Flid i et møisomt, trættende Kald, til Læsning og

Forskning i Hviletimerne, til ufortrøden Bestræbelse for at anvende enhver Evne og Aandskraft, der var ham givet, til gavnende Virksomhed. Dennes Løn søgte han kun i Pligternes Opfyldelse, i et stille Huuslivs Glæder, i en ved nøisom Tarvelighed uafhængig og utrængende Tilværelse *); i Omgang med den ham betroede Ungdom, og med en ikke meget stor Kreds af ligesindede Venner. Uagtet den Alvor og Strenghed, som han overholdt, og som hans Udvortes bar Præg af, viste han sig blandt de Unge, for hvilke han ikke blot var Lærer, men ogsaa Opdrager, hverken barsk, sær, eller haard. Retfærdighed, streng Upartiskhed og Sandhed i hans Charakteer erhvervede ham deres Tillid og Agtelse; hans Godmodighed og uforstyrrelige Sindsro vandt ethvert reent ungdommeligt Hierte. Om han saaledes end ikke kunde regnes til sin Tids Ypperste, eller til de geniale og meest udmærkede Forfattere i Danmark, saa hørte han dog til dem, hvis Tal aldrig er stort — til dem, som et heelt Liv igiennem blive deres Grundsætninger troe; hvis Skrifter ere Gienbilledet af deres Siæl og Charakteer; og hvem Sandheden kan give det Vidnesbyrd, at de, med en Uegennyttighed, der saa at sige forsmaaede enhver Vei til at giøre Lykke, have levet for Andre, for Fædrelandet, meer end for sig selv. Faa af Samtidens bekiendte Mænd i Danmark have forladt Verden med et mere agtet Navn, et mere hæderligt Rygte, end Abrahamson. Strax efter hans Død (d. 22de Sept. 1812) tildeelte en Mand, hvis Lærdom, Humanitet og ædle Tænkemaade gav hans Stemme Vægt, ham det Vidnesbyrd: „At hans virksomme Aand giennem meer end et halvt Aarhundrede kraftigt

*) Abrahamson havde omsider 1785 naaet at blive Stabscapitain af Artilleriet. 1787 skulde et af to ledige Compagnier i dette Corps tilfalde ham; men han søgte da sin Afskeed, fordi han, med en svagelig Legemsbeskaffenhed, troede sig mindre skikket til den active Krigstieneste, end til sit Lære-Embede paa Cadet-Academiet, hvilket han ogsaa meget ugierne vilde forlade. (Levnets-Efterretn. S. 29. 30.) Han erholdt sin Afskeed, med Capitains Charakteer, og fik aldrig nogen høiere; 1799 blev han derimod tillige ansat som Inspecteur ved Academiet, hvor han erholdt Bopæl. Af Kronprindsen modtog han 1801 en Guldbaase for „Krigssangene i Anledning af den anden April"; og blev Ridder af Danebrog 28. Jun. 1809.

Tid har behandlet med den Omsorg og Udførlighed, som han); men disse Feil ere neppe mange flere, end man kan finde dem i en stor Deel af de sammenskrevne og udskrevne danske Grammatiker, hvoraf en Legion er fremkommen efter Abrahamsons Tid; (vi maae erindre, at den eneste originale, Dichmanns, var tolv Aar ældre) og disse maatte egentlig lettere undgaae Feil, da de kun lidt have indladt sig i Syntaxens vanskeligere og finere Detail. I det Hele hylder Abrahamson (som ogsaa hans egne Ord sige os) ingen anden grammaticalsk Grundlov, end Sprogets, d. e. Folkets Brug, og dens rigtige Anvendelse; hvor han i denne feilede, var det imod Vidende og Villie. En Recensent, der ikke gled hen over dette Arbeides Mangler, erklærede derfor (og det endeel Aar efter Forfatterens Død): „at disse Mangler ingenlunde ere af den Beskaffenhed, at de i mærkelig Grad formindske Bogens store Brugbarhed." (Dansk Lit. Tidende, 1819. Nr. 5.) Heller ikke maae vi ved dette Arbeide, eller ved en og anden Yttring af Abrah. forledes til at antage, at han som Sproglærer i Modersmaalet troede, at alting var giort med Grammatiken og dens Skelet af Regler, indhyllet i et Liigklæde af Undtagelser. Hans Methode var praktisk; han drev paa Sprogøvelser, og Læsning af gode Sprogmønstre; og han hørte uden Tvivl til dem, som med ringe Ordforandring vilde have anvendt paa Modersmaalets Sprogpinere og grammatiske Pedanter, hvad en dansk, classisk dannet Lærd i Abrahamsons Tid (1790) lod Horats sige til ukaldede Oversættere af de Gamle:

„Hisset ved Tartarus' Indgang en Ø af Stygiske Bølger
Rundt omskylles; dens Navn i den underjordiske Verden
Er de Grammatikers Ø; den blev de Fortolkeres Bopæl,
Som kun dvæled ved Ord og Phraser, og smagløse qvalte
Sprogets Aand i Syntax og pedantisk Smaaligheds Regler.
Vandrer did, og forsoner med dem de fortørnede Muser!"

Den „fuldstændige danske Sproglære" var Abrahamsons sidste Værk; „han læste de sidste Correcturark paa Sottesengen og dets Fødselsdag blev hans Dødsdag." Dette giver os et sandt og klart Billede af Oldingens hele Liv, der var opoffret til ufortrøden, samvittighedsfuld Flid i et møisomt, trættende Kald, til Læsning og

Om den Holbergske Literatur,
og afd. Translateur C. J. A. Philipsens Fortienester af samme.

Den nationale Literaturhistorie har i vore Dage, der hvor den dyrkes med Alvor og finder et fædrelandsk sindet Publicum, med fortrinlig Omhu henvendt sig til at samle biographiske og bibliographiske Oplysninger, vedkommende Landets ypperste Digtere og mest udmærkede Forfattere. Saadanne har man faaet i Spanien over Cervantes, i Italien over Dante, i England over Shakspeare; i Frankrige over Moliere, Lafontaine, Bossuet, Fenelon, Madame Sevigne, Voltaire, Rousseau og flere. Tydskland har, i Særdeleshed hvad Goethe angaaer, ikke staaet tilbage. Literaturen over denne Digter, — der engang var kommen saaledes for Had blandt Tydsklands Demokrater, at det gik indtil Forfølgelse og uvittig Forhaanelse, men efter nogle Aars Forløb hævedes til lige Forgudelse, som i hans Ungdom — er efter hans Død i henimod 20 Aar voret til et ikke ubetydeligt Bibliothek. — Vort Fædreland har meer end een Digter, hvis Bibliographie, eller Efterretning og Oplysning om det, som vedkommer hans Værker, og om det, som i Anledning af disse og af hans Levnet er skrevet, vil være et ikke let eller ubetydeligt Arbeide at bringe i Stand. Dette gielder dog fremfor Alt om Holberg; deels fordi et Aarhundrede allerede er forløbet siden hans Død; deels fordi endnu ingen dansk Forfatter, Oehlenschlæger undtagen, har været saa navnkundig og agte og ingen hidtil saa hyppigt oversat i flere europæiske Sprog, som Holberg. Det sidste har man vel i Almindelighed vidst; man har kiendt det, som ved et Sagn; men til hvilken Grad Holberg har eiet udenlandsk Navnkundighed — meer

endog, end han selv vidste eller kunde vide af — dette er man ikke før i de sidst forløbne Aar siden kommen til Kundskab om. Denne skyldes en yngre, sprogkyndig Literator — den 1848 ved en tidlig Død bortrykkede Translateur C. J. A. Philipsen. I en Række Aar havde han, med den stille og udholdende Flid og Iver, der udgaaer fra et indvortes Kald og ægte Kiærlighed, og med ikke ringe Bekostning, anlagt den betydeligste Samling til et „Holbergsk Bibliothek", som nogensteds hidtil har existeret. Ved egne Reiser, og ved Brevverling, var det ogsaa lykkedes ham at blive bekiendt med en Mængde Oversættelser af Holbergske Skrifter, som hidtil havde undgaaet alle vore Bibliographer, og selv at komme i Besiddelse af en rig Skat af disse. Først efterat hans Holbergske Bibliothek var voxet op til over 200 Bind, begyndte Philipsen at tænke paa en Bearbeidelse af sine bibliographiske Samlinger. I 1847 lod han trykke som Manuskript et Prøvehefte af „Den Holbergske Literaturs Historie og Bibliographie." 70 S. i stor Octav. Dette Værks Hensigt skulde være „at levere en saavidt mueligt fuldstændig historisk og critisk Udsigt over alle endnu existerende Udgaver og Oversættelser af Holbergs Skrifter, tilligemed en Fremstilling af den Indflydelse, de havde ved deres Fremtræden; deels ved at fortrænge tidligere Værker af lignende Natur; deels ved at angive nye Retninger i denne vor Literaturs første Epoche." — Forf. kunde da med Grund sige, at Værket „ikke skulde være en blot bibliographisk Fortegnelse over den Holbergske Literatur"; men, „hvis det lykkedes, ogsaa kunne giøre sig Haab om at interessere enhver dannet Læser og Ven af den danske Literatur." At Forfatteren, hvis han havde levet, virkelig havde opnaaet det Maal, han vilde stræbe efter: tør man ikke tvivle om, efter det, han i sit Prøvehefte har præsteret. Værket maatte, anlagt efter denne Maalestok, være voxet til en betydelig Størrelse; men det vilde ogsaa have sikkret sin Forfatter en ærefuld Plads iblandt europæiske Bibliographer. Prøveheftet kan, fra den egentlig historisk-bibliographiske Side, uden Ubeskedenhed, sættes ved Siden af en Querards Arbeider i Frankrige; vi kunde ikke let finde nogen høiere Berømmelse at give det. Om det

derimod skulde synes, at Indledningen, der bl. a. berører de Forhold og Omstændigheder i Livet, som betingede Holbergs ikke meget tidlige Forfatter-Virksomhed, er falden kortere ud, end nogle Læsere maaskee vilde vente sig: da maa det ikke oversees, at Forf. kalder den „foreløbig", og saaledes kun meddeelt i den trykte Prøve af Værket, der ikke var bestemt til Offentlighed, og allerede er bleven en stor literair Sieldenhed.

I denne Prøve meddeles først (I.) Efterretning om de 3 Udgaver (1711, 1728 og 1707) af Holbergs første Skrift: „Introduction til de Europæiske Rigers Historier"; og (II.) to Udgaver (1713 og 1757) af „Anhanget" til denne Introduction, hvilket Holberg vilde have udført i 5 Parter, men hvoraf aldrig meer end den første udkom. Vi læse her Holbergs ret charakteristiske Fortaler til begge disse Skrifter (hvilke Philipsen dog synes tilbøielig til at lade Holbergs Navn hæve noget høiere, end deres egentlige Værd kan medføre); hvori han bl. a. viser sig noget for skarp imod den bekiendte Joh. Hübners „Historische Fragen", som var en vidtløftig og noget tør, men for sin Tid ikke slet Compilation. Noget pudseerlig klinger Holbergs for en Deel rigtige Bemærkning i Fortalen til „Anhanget": „Hvad sig anbelanger Stilen, da har jeg beflittet mig paa en reen Dansk, og sielden (?) indført fremmede Ord, naar jeg har kunnet finde forstaaelige Danske, undtagen her udi Fortalen. Vel er sandt, at man kan exprimere sig udi de fleste Materier uden at forskrive fremmede Gloser fra andre Steder; men endeel fremmede Ord ere ligesom naturaliserede her udi Landet, saa at man nuomstunder hart ad ikke kan undvære dem, uden at man vil kalde nogle gamle Ord fra Landflygtighed igien, som have været meer end hundrede Aar af Moden, og derudover ere blevne ganske uforstaaelige."

Herpaa følger af (IX.) „Den danske Skueplads" et Fragment, der behandler 4. Jeppe paa Bierget. — Forfatteren har, som vi see, valgt en af Comedierne, der fortrinlig kunde sætte ham i Stand til at vise Rigdommen af den Holbergske Literatur og af hans Materialier til at oplyse den. Endog fortrolige Kiendere af denne Literatur ville forbauses ved den Udbredelse, som denne i alle

Folkeclasser yndede Comedie, har fundet ved Pressen, baade i og udenfor Danmark. Uden at tale om de 14 her i Landet deels fuldendte, deels paabegyndte Udgaver af samtlige Comedier, opregnes og beskrives her 5 i Danmark trykte særskilte Udgaver af „Jeppe paa Bierget", hvilket neppe engang udgjøre hele Antallet af saadanne. Desuden har Forf., deels efter eget Dieſyn, deels efter andre Bibliographers nøiagtige Angivelse, beskrevet 27 forskiellige Udgaver af svenske Oversættelser af den enkelte Comedie, og een russisk, ved Andr. Nartoff, trykt i St. Petersb. 1766. Den Samme har ogsaa oversat Henrik og Pernille, Plutus, og Artaxerxes. Tilsidst handles om tydske, hollandske og franske Oversættelser af „Jeppe paa Bierget", hvilke dog kun findes i Udgaver af samtlige Comedier.

Forfatterens indledende Bemærkninger over „Jeppe paa Bierget" (S. 31—43) udtømme vel ikke det rige Stof, som denne nationale Comedie frembyder, ved de forskiellige Synspunkter, hvorfra dens, tildeels ikke let opløselige, komiske og satiriske Ironie kan betragtes; men Indledningen indeholder dog en og anden hidtil forbigaaet, eller ikke nok fremhævet dramaturgisk og kritisk Bemærkning. Den vilde læses med Interesse af enhver Ynder af Holbergs udødelige komiske Muse.

Saa meget man maa beklage, at et uventet Dødsfald 1848 berøvede os Frugten af Philipsens i mange Aar anvendte Samlerflid, en fuldstændig Bibliographie over den holbergske Literatur: saa er det dog heldigt og glædeligt, at i det mindste hans Samlinger til et fuldstændigt Holbergsk Bibliothek ikke efter hans Død aldeles bleve overgivne til en sørgelig Adsplittelse. I Følge mundtlige Yttringer af den Afdøde, at han, efter Fuldendelsen af sit Værk, havde bestemt sin holbergske Bogsamling for det store kongelige Bibliothek, ved hvilket han i fem Aar havde været ansat som Amanuensis, tilbød hans Broder, Hr. Grosserer F. P. W. Philipsen, efter hans Død denne Samling som Gave til Bibliotheket. Det havde vel været ønskeligt, at et saadant Vilkaar var sat for denne Gave: at hele Samlingen skulde forblive urørt og udeelt ved Bibliotheket. Imidlertid fandt denne Stiftelses Bestyrelse det passende, kun at

modtage den Deel af Donationen, der indeholdt Udgaver af Holbergske Skrifter, eller deres Oversættelser, som det Kongl. Bibliothek ikke allerede eiede. Man tør imidlertid formode, at den Grund og Anledning, som den Philipsenske Donation har givet, ikke vil vorde ubenyttet. Et i saa høi Grad sømmeligt Monument for Holberg, som den paa eet Sted forenede Samling af hans Skrifter i alle deres Udgaver og Oversættelser, tilligemed Alt hvad der er skrevet om og i Anledning af Holberg, vil være en sand national Prydelse for det Kongelige Bibliothek — ja en saadan, som enhver Dansk saa at sige maa vente sig, at finde der; ligesom et passende Sidestykke til den kunde være en lignende fuldstændig Samling af Oehlenschlägers Værker, og hvad der hører til samme.

Det er i hvert Tilfælde en Pligt, at bevare Erindringen om en saa værdifuld Gave, som den, det Kongelige Bibliothek skylder Hr. Grosserer Philipsens patriotiske Tænkemaade; siden den Rosencronske Donation af Hielmstiernes Bibliothek, har det ikke modtaget nogen Gave af større nationalt Værd. Det vil ogsaa være mangen Elsker af Holberg og hans Muse kiært, at finde et nyt Beviis paa, hvormeget denne Forfatter i og uden for Danmark var agtet og paaskiønnet. Vi tilføie derfor kortfattede Titler af de Holbergske Skrifter, som det Kongelige Bibliothek ikke forhen eiede, og hvormed det ved bemeldte Donation blev beriget. Det vilde have været til Oplysning ved denne Fortegnelse, om den kunde være suppleret med Titlerne paa de øvrige Udgaver af Holbergs Arbeider, som her mangle, og som Bibliotheket derimod allerede besad. Men dette Arbeide maa være forbeholdt en tilkommende Leilighed.

---

a) Danske Originaludgaver og Eftertryk af Holbergske Skrifter:

1. Den danske Skueplads 1—3 Tome: trykt paa Forlæggerens egen Bekostning. (Dertil: 6te og 7de Tome, trykte 1753. 54.) 2 Bind.
2. Samme Bog. En anden Udgave, uden Aarstal. 2den og 4—7de Tome. 5 Bind.
3. Samme Bog: et nyere Eftertryk, uden Aarstal. 3. 4. 5. 6 og 7. Tome. 4 Bind.

4. Don Ranudo. Kiøbenh. Berling. 1745. Originaludg.
5. Samme. Kiøbenh. hos Mengel. 1745. (Uretmæssig Udg. ældre end den foregaaende.)
6. 7. 8. Jeppe paa Bierget. (Særskilt Udgave.) Kiøbenh. Höpfner. 1763. — Samme. Kbh. 1778. — Samme. (Eftertryk.) Haderslev. 1796.
9. Peder Paars. 1—3 Bog. Trykt i dette Aar. (Uden Trykkested.)
10. Samme Bog. 1—4. Bog. Trykt i dette Aar. (Ud. Trykkested. Med Træsnit, og forskiellig fra foregaaende.)
11. Samme Bog. 1—4 Bog. Trykt i dette Aar. (Lidet forskiellig fra foregaaende.)
12. Samme Bog. 1—4. Bog. Trykt i dette Aar. (Et nyere Aftryk.)
13. Nicolai Klimii Iter subterraneum. Hafn. & Lipsiæ. Mengel. 1745.
14. Niels Klims Reise under Jorden, o. s. v. overs. paa Danſk. 2det Oplag. Kiøbenh. Mengel. 1745.
15. Epistolæ ad Virum perillustrem. Francof. & Lips. 1736.
16. Epigrammatum Libri VII. Hafn. & Lipsiæ. Wenzel. 1749.
17. Idem Liber. Hafn. & Lipsiae. (sine anno.) Nr. 72.
18. Heltes sammenlignede Historier, o. s. v. 1. 2. Tome. Kiøbenh. 1739. (Første Udgave.)
19. L. Holbergs Epistler, deelte udi tvende Tomer. Tom. 1. 2. Kiøbenh. 1758. (Nyere Aftryk.)

b) Svenske Oversættelser af Holbergske Værker:

20. Den pantsatte Bondedrängen, öfwersat. Stockholm. 1759. — Samme; andra Uppl. Stockh. 1778.
21. Erasmus Montanus, öfwersat. Wästerås. 1756. — Samme: andra Uppl. sammest. 1778.
21. Lust-Spel om Fattigdom och Högfärd. (Don Ranudo.) Wästerås. 1780.
22. Don Ranudo, Öfwers. efter Kotzebue och Holberg. Stockh. 1820.
23. Mäster Geerdt Westphaler, eller then prat-sjuke och mång-talige Barberaren. (I 5 Acter.) Stockholm 1737.
24. Henrik och Pernilla, öfwersat af H. Sandström. Upsala 1836.
25. Jean de France. Öfwersättn. Stockholm. 1744.
26. Jeppe Nielsson på Berget. Fahlun. 1812. — Samme. Stockholm. 1828. — Samme. Jönköping. 1832. — Samme. Lund. 1833. — Samme. Westerwick. 1839. — Samme. Norrköping. 1845. — Samme. Sundswall. 1846. (7 Udgaver.)
27. Plutus. Öfwersättn. Westerås. 1781.
28. „Hasenskräk, eller Storskrytaren". Norrköping. 1755. (En Omarbeidelse af Jacob von Tybo.)

29. Abracadabra. Öfwersättning af H. Sandström. Stockh. 1845.
30. Peder Pårs: öfwersatt af E. Z. P. Stockholm. 1750.
31. Sedoläraude Fabler; Öfwersättning. (Linköping 1764.)
32. Vald Samling af Fabler efter Holberg. Stockholm. 1837. — Samme: Andra Uppl. Stockh. 1843.
33. Holbergs Betänkande om Historien; öfwers. Stockh. 1749.
34. Stora och namnkunniga Mennisskiors Lefvernes-Beskrifningar; öfwers. 1. och 2. Samling. Stockh. 1755. 1756. (Deriblandt Nogle af Holberg.)
35. (Holbergs) Samling af nammkunnige Damers Lefvernes Beskrifn. 1—3 Del. Stockholm. 1781—1785.
36. Kunskap om Naturens Lag och Folk-Rätten, af Holberg. öfwers. Westerås. 1789.

c) Tydske Oversættelser af Holbergske Værker.

37. Dänemarkische und Norwegische Staats- und Reichshistorie, übersetzt von F. G. Voss. Copenhagen. 1730. 4.
38. Der Trunkenbold, (Jeppe paa Bierget) bearbeitet von A. v. Kotzebue. (Almanach dramat. Spiele. 3r Jahrg.) Berlin. 1805.
39. Das arabische Pulver, bearbeitet von Kotzebue. (I hans „Neue Schauspiele". 16r Bd.) Lpz. 1810. — Samme Comedie. (I hans „Dramatische Werke". 33r Th. ib. 1828.)
40. Don Ranudo di Colibrados, bearbeitet von Kotzebue. Neue Aufl. Lpz. 1836. 8.
41. Nicol. Klims Unterirdische Reise. Deutsch übers. 3te Aufl. Copenhagen. (Mengell.) 1748.
42. Samme Bog. Frankfurt am M. 1753.
43. Samme Bog. Neue Aufl. Copenh. und Lpz. (Pelt.) 1753.
44. Samme Bog. Kopenh. und Lpz. 1780.
45. Metamorphosis, oder Verwandlungen, a. dem. Dän. übers. Kopenh. u. Leipz. (Rothe.) 1746.
46. Historie und Thaten großer Helden. Übers. 1. 2 Th. Copenh. 1753.
47. Beschreibung der Handelsstadt Bergen. 1. 2. Th. Copenh. u. Lpz. 1759.
48. Moralische Gedanken, übers. von Reichard. Leipz. 1744.
49. Vermischte Briefe. 1—5. Theil. Copenh. u. Lpz. 1749—55.
50. Herodiani Römische Historie, nach Holberg, übers. von Detharding. Copenh. 1747.
51. Holbergs Lebens-Beschreib. aus dem Latein. übers. (Epistolæ ad virum perillustrem.) 2te Aufl. Copenh. u. Lpz. 1754.

d) Hollandske Oversættelser.

52. Blyspelen van Lod. Holberg, uit het Hoogduitsch vertaalt. I—VI. Deel. Amsterdam. 1747—68.

53. Blyspeelen. 1. Deel. Tweede Druk. Amsterd. 1768.
54. Don Ranudo, v. Kotzebue; door Fokke. Amst. 1804.
55. Onderaardsche Reis van Claas Klim. Derde verbeterde Druck. Amsterd. 1778. *)
56. Inleiding ter algemeene Historie, van L. Holberg. Amsterdam. 1779.
57. Geschichten van groote Helden, &c. 1. 2. Deel. Amsterdam. 1748—69.
58. De Levensbeschryvingen van groote Helten, &c. Amst. 1757.
59. Geschichten van groote Heldinnen. 1. 2. Deel. Amst. 1782.
60. De Deense Wysgeer &c. (Holbergs moralske Tanker) 1. Deel. Nieuwe Uitg. Amst. 1765. 2de Deel. ib. 1754.
61. Verzameling van Brieven door L. Holberg. 1—5. Deel. Amst. 1768.
62. Levensbeschryving van L. Holberg. Amst. 1765.

e) Franske og engelske Oversættelser

63. Voyage dans le monde sousterrain, par Nic. Klim. trad. en Franç. Copenh. & Leips. (Pelt.) 1766.
64. Samme Bog. Overs. paa Fransk. (Voyages imaginaires. Tome XIX.) Amsterd. 1788.
65. Pensées, ou reflexions morales, de L. Holberg, trad. par de Parthenay. Tome. 1. 2. Londres 1753.
66. Introduction to universal history, by L. Holberg; translated by Sharpe. London 1755.
67. The same book. A new Edition, by Radcliffe. Lond. 1787.

---

*) Dette er vel (naar vi ei ville regne den Baggesenske Quartudgave) fra Typographiens Side omtrent den ziirligste, eller meest passende Udgave af N. Klim, som i noget Sprog haves. Kobberne ere nye, men kunde være bedre. Overhovedet er der ingen Artikel af Holbergs Skrifter, hvis Literatur (næst Comediernes) er saa interessant, som Niels Klim. I Conf. Raad Werlauffs „Biographiske Noticer" (den danske Udg. af 1841, S. 290–319) opregnes og for det meste beskrives, foruden 4 Udgaver af den latinske Original, omtrent 29 Oversættelser i forskiellige europæiske Sprog, fra 1741—1841. Her mangler endnu den 3die hollandske Udgave 1778; den 3die franske Udgave af 1766; en ny (anden) Udg. af E. G. Wolffs tydske Overs. (Lpz. 1847) og en russisk Oversættelse af N. Klim ved Steph. Savitzkii. Petersb. 1762, hvorved Artiklernes Antal bringes til 33. Til den Werlauffske Literatur-Notice over saadanne „literariske Frembringelser fra en følgende Tid, hvortil Motivet paa en eller anden Maade er laant af N. Klim," maa føies: „Levensbeschryving en sleutel tot de beroemde onderaardsche Reise van Klaas Klim, door hemzelven beschreven" &c. Amsterd. (trykt før 1778.)

f) Russiske og ungerske Oversættelser.

68. Den forvandlede Bondedreng, oversat paa Russisk; forkortet og forsynet med Anmærkninger af Artillerie-Capit. Jac. Koselski. 2 Dele. St. Petersborg. 1768. 66.
69. Den forvandlede Bondedreng, oversat af det Tydske (paa Russisk) af A. N. (Andr. Nartoff.) St. Petersb. 1765.
70. Plutus, Comedie i 5 Acter, oversat (paa Russisk) af A. Nartoff. St. Petersb. 1765.*)
71. Et Bind med Tre holbergske Comedier, oversatte paa Russisk. St. Petersb. 1761.
72. Udtog af Holbergs Verdenshistorie, i Spørgsmaal og Svar. Af Latin oversat paa Russisk af Ivan Barkow. St. Petersb. 1766. 8.
73. Danmarks Historie af Holberg, oversat paa Russisk, forkortet og forsynet med Anmærkninger af Jac. Koselski. 1. 2. Deel. St. Petersb. 1765. 66.
74. Klimius miklósnak Föld Alatt való &c. (Niels Klim, oversat paa Ungersk.) Pósonban (Presburg) 1783. 8. (med Kobbere.)

Bibliotheket erholdt desuden i denne Samling et Par enkelte Dele, som fattedes i Holbergske Skrifter; og en kort „Levnetsbeskrivelse af Holberg," ved M. C. Hansen. Christiania. 1838. Hele Antallet af den skienkede Samling udgiør omtrent 112 Bind.

C. Molbech.

*) Paa det Kongel. Bibliothek findes, foruden de ovenfor angivne, følgende russiske Oversættelser af Holbergske Comedier: Henrik og Pernille, oversat af A. Nartoff. Petersb. 1765. Plutus, oversat af samme. (omtr. 1760.) Artaxerxes, overs. af samme. (omtr. 1760.) Don Ranudo af Holberg, overs. af Ivan Kropotof. Moskwa. 1774. Don Ranudo, Kotzebues Bearbeidelse, overs. paa Russ. Moskwa 1825.

Mindesord

over

J. L. A. Kolderup=Rosenvinge,

Conferentsraad, Ridder, Dr. og Professor i Lovkyndighed ved Kiøbenhavns Universitet;

født den 10. Mai 1792; død 24. Aug. 1850.

Oplæst i den danske historiske Forenings Aarsmøde, d. 31. Jan. 1851,

af

C. Molbech.

Quicquid ex eo amavimus, manet mansurumque est in animis hominum.
Tacitus.

Det er ikke mange Ord, de, som her skulle siges om en Mand, hvis Værd og Fortienester allerede paa et andet Sted have fundet en bedre Tolk*), og dennes Tale, der udgik fra Viisdoms og Venskabs lige ædle Kilder, fundet sin Gienklang i deres Siæle, der kiendte den Afdøde, og kunde vurdere ham. Men endnu lever dog Rosenvinges Minde i mangen større og mindre Kreds i Danmark, der med videnskabelig Aand, eller med Borgersind og fædrelandsk Virksomhed, har sluttet sig om et fælles høiere Formaal. Saaledes ogsaa i et Samfund, der har giort Historiens Videnskab, historiske Arbeider og Undersøgelser, som nærmest vedrøre vort Land, til Maalet for sin Deeltagelse og sin Samvirken. Skulde vi vel i dette Samfund kunne glemme, at en saa betydende, for Statens og Folkets Historie lige vigtig Green af samme — den danske Retshistorie — skylder Rosenvinge, at den

*) Mindeskrift over Rosenvinge, meddeelt i det Kongel. Danske Videnskabernes Selskabs Møde, d. 1ste Novbr., af Selskabets Præsident Geh. Conferentsraad A. S. Ørsted, Ridder af Elefanten, Storkors af Danebrog, m. m. (Trykt i Oversigterne over Selskabets Forhandlinger. 1850. Nr. 7. S. 97—124; og deraf særskilt aftrykt.)

første Gang blev opfattet og fremstillet i videnskabelig Form, og med en dybere, bestandig mere udviklet og fremskridende Forskning i dens Elementer og dens oprindelige Kilder? — Nei! hvis endog Tidens Skiffelse maaskee alt for let og alt for snart vil kaste Ligegyldigheds Skygge over dette Minde af en Mand, der satte sin Ære i at leve for sit Fædreland, sit Kald og sin Videnskab, uden at gaae ufri, eller uden fast og fuld Overbeviisning, i Sporet af laante Meninger — saa maa dog den historiske Forening i Danmark, dersom den vil svare til sit Navn og sit Diemed, vedkiende sig at ville bevare og overgive til en retfærdig Fremtid Erindringen om Rosenvinges Fortieneste af den historiske Disciplin, der nylig blev nævnt. Det er den, der skal oplyse og fremstille, hvorledes Regenternes Lovgivning har staaet i Forbindelse og Samklang med Statslivets og Folkelivets Udvikling; naar og hvorledes de givne Love ere Udspring af oprindelig Vedtægt, eller Afledning af fremmede Retssætninger; og til hvilken Grad Lovgivningen har fremmet Harmonien imellem Folkets Aand og almindelig Humanitet, — eller, hvorledes den, ved at afvige fra den rette Midtvei, ved at ville fremskynde Udviklinger, der ikke vare naturlige og eiendommelige for Nationen, har ført den ud fra sin egen Bane, og saaledes enten standset eller forhastet Udviklingen af Folkets naturlige Velfærd og indvortes Kraft.

Rosenvinge havde tidlig erkiendt disse Videnskabens betydende, for Retslæren og Folkehistorien lige vigtige Egenheder. I henimod 40 Aar (fra 1812) dyrkede han uafbrudt den danske Lovhistorie, og arbeidede for dens Oplysning og dens Studium, ikke blot som Universitetslærer (fra 1815), men som Udgiver af denne Histories vigtigste Kilder, og Forfatter af mange grundige Undersøgelser og Afhandlinger til dens Oplysning. Hvad her først og især bør nævnes, er dette: at den oprindelige Fortieneste af at have skaffet denne Green af dansk Lovkyndighed Indgang i Fædrelandet og i den nordiske Retsvidenskab overhovedet, tilhører Rosenvinge, ved Siden af Kofod-Ancher. Hvad denne meget fortiente Lærde i sin Tid var for det 18de Aarhundrede, det blev vor tabte Medborger for det nittende. Vi kunne sige

det med saa meget mere Grund, som man vel tør tillægge ham, eller hans Foredrag som Universitetetslærer, (fra 1819) og hans første Lærdomsprøver, de to vigtige Afhandlinger for Licentiat- og Doctorgraden (1815 og 1817) hvori han paa Latin fremstillede Læren om Nævninger og Mededsmænd (consacramentales) hos vore Forfædre, ligesom hans vigtige Afhandling om Hiemmelsret (Vindicationsret) efter vore gamle Love, en Indflydelse, der har fremkaldt Forordningen af 26. Jan. 1821. Denne indsatte Retshistorien som et eget Undervisningsfag i det juridiske Studium, og som Gienstand for juridiske Candidaters Prøvelse. Herved blev et Fremstød givet til dette Fags videnskabelige Liv og Dyrkning, hvilket i det mindste meddeelte sig til adskillige udmærkede Studerende blandt den yngre Slægt. At Danmark, hvor Lovenes og Lovgivningens egentlige Historie allerede for henved 100 Aar siden i Kofod Ancher havde eiet en ægte og grundig Forsker, heller ikke paa det senere Tidspunkt i vort Aarhundrede, har været tilbage for England eller Frankrige, hvor Retshistorien netop i de sidste Decennier har fundet udmærkede videnskabelige Bearbeidere — at vor danske Lovhistorie, hvis factiske Stof tillige har vundet saa store Berigelser, er bleven til en Videnskab: dette skylde vi fornemmelig Rosenvinge, hans varme Kiærlighed til denne Deel af Retslæren, hans utrættelige Iver i at bearbeide den. Han lagde Grund til dens Studium og Foredrag ved Universitetet, og han lettede Veien dertil ved en Haandbog i den danske Retshistorie; særdeles dens anden, omarbeidede Udgave, „hvis rige, i kiærnefuld Korthed sammentrængte (og overalt ved Anførelse af gamle Lovsteder oplyste) Indhold skyldes et omhyggeligt Kildestudium" *).

Denne Haandbogs Værd og Fortienester have ogsaa udenlandske Retslærde fuldelig erkiendt; en af disse, Professor Homeyer i Berlin, giorde den ved en Oversættelse bekiendt i Tydskland. Vi kunne da med Rette sige, at det skyldes Rosenvinge, ved Siden af Jac. Grimm, at den danske, ligesom Nordens Retshistorie i

*) A. S. Ørsted: Oversigten over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, 1850. Nr. 7. S. 104.

Almindelighed, har fundet Adgang til det historiske Lovstudium i Tydskland — ja endog i Holland; hvortil den Afdødes mangeaarige Venskabsforbindelse med en af det sidstnævnte Lands lærde Lovkyndige, Prof. Holtzius, ikke lidt har bidraget. Et tidligere, kun ved sørgelige politiske Forhold afbrudt fortroligt Bekiendtskab med Rosenvinge gav ogsaa den lærde slesvigske Lovkyndige, Dr. og Professor J. L. A. Michelsen i Jena, den første Anledning til hans Studium af danske og nordiske Retskilder, hvoraf den tydske Literatur har seet flere fortienstlige Frugter.

Men ligesom man vel kunde sige, at Retshistorien, og Fædrelandets i Særdeleshed, var ligesom et Middelpunkt, hvorom Rosenvinges Studier, Forskninger og literaire Virksomhed som dansk Retslærd fortrinligen bevægede sig: saaledes maa vi tilføie, med en saa meget dybere Beklagelse af hans alt for tidlige Bortgang, at han endnu stod midt i hiin Virksomheds Udøvelse, midt i et endnu langt fra ikke udtømt Stof af historiske Kilder til den danske Retsforfatning, som det var hans uafbrudte og kiæreste Syssel — ved Siden af saa mange andre — at tilegne sig og at bringe for Lyset, til Benyttelse for andre Dyrkere af dansk Historie og Lovkyndighed. Et af de vigtigste Arbeider, et af de berømmeligste Mindesmærker, som hans ivrige og utrættede Virkelyst har efterladt os, var Samlingen af gamle danske Herredags- og Landstingsdomme: et Værk, om hvis Fortieneste og Vigtighed for den danske Rets- og Forfatningshistorie fra det 15de og 16de Aarhundrede, der kun vil være een Stemme hos sagkyndige Mænd. Det er en Kildesamling for denne Deel af Danmarks Stats- og Culturhistorie, hvis Stof ikke allene for en stor Deel er nyt, tilforn enten ubekiendt, eller ikke udgivet; men tillige af en saa uforfalskelig authentisk Natur og Charakteer, som nogen historisk Kilde vel kan besidde. En Samling af imellem 5 og 600 originale gamle Retskiendelser, der for største Deel indeholde baade en kort Fremstilling af Sagernes Behandling for Retten og af Domslutningens Motiver, er saaledes ikke blot i høi Grad oplysende for hine Tiders Lovgivning, Rettergangsmaade og Retspleie; men den giver tillige et rigt Udbytte for Historieforskningen; og maaskee er

en af Værkets vigtigste Fortienester den: at det endnu tydeligere, end mangen Samling af Diplomer og Documenter, maa overtyde enhver upartisk Forsker om Nødvendigheden af nøiagtigere at kiende Historiens oprindelige Kilder, inden man i Fortællingen fremstiller dens Resultater, eller tildeler Tidsaldere, Statsforhold, Stænder, indvortes Forfatning, Retspleie og andre Elementer af et Folks indre Historie, deres Stempel, eller underkaster dem en afgiørende Dom. — Vi kunne ikke andet end beklage, at først vort Fædrelands Katastrophe i 1848 og de Forhold, den medførte, siden en med hvert Aar tiltagende Svagelighed, standsede Rosenvinge i et med saa stort og værdifuldt Udbytte begyndt Foretagende, som det uden Tvivl var hans Formaal at fortsætte giennem en stor Deel af det 16de Aarhundrede. Det er ikke blot Lovkyndighedens, men ogsaa Historiens Dyrkere og Venner, som med Erkiendtlighed maa paaskiønne Fortienesten af den Deel af det store og møisommelige Arbeide, som det blev ham forundt at udføre.

Det kan ikke høre til Øiemedet, her at gaae videre i Skildringen af den Afdødes literaire Virksomhed i det hele Omfang af den Videnskab, som fra tidlige Aar af Tilbøielighed havde været hans Hovedfag, og som blev det endmere ved hans Kald og Embedsstilling. Trækkene af hans Fortienester i denne Retning ere allerede udkastede ved den berømte, af Danmark høit fortiente Forfatters Haand, hvis Adkomst dertil er ligesaa overveiende, som hans Evner. Dersom jeg endog kun vilde opregne de vigtigste af det betydelige Antal af særskilte Afhandlinger og Undersøgelser i den fædrelandske Retsvidenskab og Retshistorie, som Rosenvinge i 35 Aar har bekiendtgiort, eller med nogle Ord omtale de af ham udgivne Lærebøger i forskiellige Grene af den danske Retsvidenskab: da vilde ogsaa dette være overflødigt, efterat Rosenvinges Fortienester ved disse og andre juridiske Skrifter allerede ere omtalte og vurderede af en Mand, hvis Navn er nok for at give hans Domme Vægt. Heller ikke kan man vente sig, at jeg vilde gaae ind paa en Fremstilling af hans dobbelte Embedsvirksomhed som offentlig Lærer ved Universitetet, og som Medlem af denne Høiskoles og af de lærde Skolers Styrelse. Dette er et Kald, der

tilhører Biographien; og vi have i den Afdøde eiet en Mand, som atter giver os Anledning til at beklage paa Historiens Vegne, at intet af dens Hovedfag i Danmark er mindre dyrket og mere forsømt, end den egentlige Levnetsbeskrivelse, om man endog tildeels vil undtage den literaire Biographie. Han var netop en af de Charakterer, hvis Egenheder og hvis Udvikling gjennem et mangesidig bevæget, betydende og indholdsrigt Liv, saavel i de ydre Verdensforhold, som i Menneskets indre Tilværelse, vilde give Biographen et ædelt og lønnende Stof. At jeg nævner dette i vor Samfundskreds, er netop paa sit rette Sted; thi dette Selskab er stiftet til at virke for historisk Videnskab og Konst i deres hele Udstrækning, saavidt de nærmest vedrøre og kunne anvendes paa vort Fædreland, uden Indskrænkning til nogen Tidsalder. Men det har ogsaa fra sin Oprettelse foreskrevet sig som et Hovedformaal: at virke for den danske Biographie, hvor en overordentlig stor Masse af ubearbeidet Stof venter paa Forskeren og den fortællende Fremstillers Flid og Konst — og hvad her kunde udrettes, naar Stoffet finder de rette Mestere, derom have vi, endog for en fjern Tidsalder og med Skulte, ja efter Anseelse kun ringe og sparsomme Kilder, et talende Vidnesbyrd i Anders Vedels, med sielden Kiærlighed og Omhu, og med et overraskende rigt Udbytte, udførte Levnetsbeskrivelse.

Den Dag kan maaskee ogsaa oprinde, da vor afdøde Medborger vil finde en begavet Aand, for hvem Livsbilledet af Rosenvinges ædle Siæl og elskelige Personlighed vil aabenbare sig, ligesom Billedet af den udstrakte videnskabelige og borgerlige Virksomhed, hvortil enhver Dag af det Liv var indviet, hvis Traad maatte briste i en Alder, som endnu kunde love ham en Række af kraftige og virksomme Aar. Det er vel heller ikke lidet eller ubetydeligt, det Stof, som en saadan Biograph vilde finde i Samtidens Minder og i hidtil bevarede skriftlige Efterladenskaber, Familiens hellige Eiendom, som vi haabe, den urørt vil overgive Efterslægten. Men ikke saa let vil det skiønne Billede af den Hedengangnes, med en sielden Forening af aandige og elskværdige Egenskaber begavede Natur, som lever hos hans fortrolige og nærmere Venner, i sin

fulde Friskhed og Sandhed, gaae over til efterkommende Tider. Man vil agte og paaskionne hvad han har virket for sin Videnskab; man vil erkiende hans aldrig trættede Flid, hans redelige Stræben og ufortrødne Virksomhed, hans gode Villie og uegennyttige, selvopoffrende Menneskekiærlighed, som han helst dulgte, eller aldrig tænkte paa at tilregne sig; men som røbede sig selv giennem hans hele handlende Liv. Man vil nævne berømmelige Aandens og Hiertets Egenskaber hos Rosenvinge; man vil maaskee endog, hvis mangen endnu skiult eller mindre tilgængelig Kilde aabner sig, finde Vidnesbyrd, der ville fordrive og udslette Skygger, som Miskiendelse, Fordom eller Partiskhed, vilde kaste paa en eller anden Side af hans Charakteer. Men ikke saa let vil man opfatte denne i sin Heelhed og Reenhed, eller giengive dens Omrids med Livets hele Farveglands, og fremhæve alle de ædle og indtagende Træk, som dannede dens eiendommelige Organisme — uden et fortroligt Kiendskab og en længere Tids personlige Omgang.

Rosenvinge havde ikke blot en i høi Grad indtagende, elskværdig Personlighed; han var en Charakteer af sielden Reenhed og Inderlighed; ikke mindre udmærket ved Siælsadel og ægte Humanitet, end ved en meget udstrakt og mangesidig Dannelse — især vel fra den historiske og æsthetiske Side; men heller ikke fremmed for de speculative og philosophiske Studier, hvilke han dog altid fortrinlig byggede paa den religiøse Grundvold, der hos ham var ligesaa sand og alvorlig, som den var dybt indgribende i hans Tænkemaade og Grundsætninger. Hiin Dannelse var ingenlunde blot den, hvormed saa mange nøies — en saadan, der kun naaer til Livets Overside, eller betragtes som et Slags behageligt aandeligt Krydderi, til Afverling og Hvile efter Arbeidets og Forretningslivets egentlige, solide Virksomhed. Hos Rosenvinge havde Aandsdannelsen efterhaanden giennemtrængt den hele Intelligents; og hvis han i sit Hovedfag, eller der, hvor denne Dannelse ikke var anvendelig, lagde den tilside for en strengere Tankeform og et methodisk Foredrag af Videnskabens Læresætninger, eller af de historiske Facta: saa hengav han sig i sine Hviletimer til Studier og Læsning i Oldtidens og de nyere Tiders classiske Værker, i et saadant Omfang og med

et saa rigt og omfattende Udbytte af Kundskab og Fortrolighed med ypperlige, udmærkede og gode Forfatteres Aandsværker, som maatte vække Forundring hos Enhver, der ikke kiendte den overordentlige Lethed, hvormed hans Siæl modtog og tilegnede sig Frugten af Læsning og Studier. I en saadan ægte og fleersidig videnskabelig og æsthetisk Dannelse kunne vi sige, at Rosenvinge var, iblandt de Lærde i hans Fag, en Sieldenhed, og det ikke blot i vort Fædreland. Enhver som i noget længere Tid havde nydt hans Omgang, maatte let og snart blive overbeviist om denne Egenskab hos ham. Ved et mere fortroligt Kiendskab vilde man tillige erfare, hvor meget af denne Dannelse han holdt tilbage hos sig selv; eller hvor lidt det laae ham Magt paa, at ville udmærke sig eller glimre, enten ved sine personlige Naturgaver, eller ved nogen Indsigt, noget Talent, der laae uden for hans Videnskab, hans Fagstudier, eller de literaire Arbeider, som hørte til disses Omraad.

Dersom saaledes En og Anden af hans fortrolige Venner endog havde vidst, at han i en noget yngre Alder havde været i Stand til at kunne udarbeide en meget heldig tydsk Oversættelse af et berømt dansk Mesterværk i den komiske Poesie (Wessels „Kiærlighed uden Strømper“:) saa vilde dog selv disse ikke let have tænkt sig det muligt, at Rosenvinge i sine allersidste Leveaar, naget af dyb Hiertesorg over Tabet af en uforglemmelig Hustru (1846), ængstet ved Bekymring over truende Udsigter i Fremtiden, ikke blot i Fædrelandet, men i en større Verdenskreds, og med en Livskræfterne tærende langsom Sygelighed, kunde søge Adspredelse og Hvile for Sindet ved saa vanskeligt et Arbeide, som det, at oversætte spanske Dramer af Calderon i danske Vers. Jeg nævner dette Arbeide, som han selv knap omtalte for Nogen, fordi det kan give et afgiørende Vidnesbyrd om aandelige Evner og om en dybere, mangesidigt dannet Intelligents hos Rosenvinge, som ei kunde være overraskende for dem, der, som jeg, have kunnet følge hans Liv i dets Udvikling, endogsaa før det Aar, da han, forberedet ved grundig Underviisning af en udmærket Lærer, som ung Student begyndte sine Universitetsstudier. Allerede paa den Tid havde han ikke blot

Kundskaber nok til at glimre ved de offentlige Prøvelser; men han havde vundet en tidlig Kiærlighed og Smag for Grækernes og Romernes classiske Literatur, som ikke forlod ham; som i Ungdommen og hans hele Liv igiennem var den faste Underbygning for hans Studier af de nyere Literaturer og af alle de Videnskabsfag, hvormed Rosenvinge efterhaanden blev fortrolig.

En talrig og vid Kreds, baade i og udenfor Fædrelandet, have kiendt Rosenvinges Lærdom og det rige Maal af Indsigt i juridisk, historisk, politisk Videnskabelighed, han havde tilegnet sig. Mange i denne Kreds have havt Leilighed til at overbevises om den især i Norden sieldne Forening af en saadan Lærdom, og af en dyb og omfattende videnskabelig Dannelse, med Skiønhedssands og Konstsmag, med en Lethed og Behagelighed i selskabelig Omgang, og et Talent til at kunne bevæge sig i de forskielligste Verdenscirkler, som erhvervede ham det sarlige Held, at være lige søgt og yndet i alle Selskabslivets Skikkelser — sarligt, siger jeg; thi et saa udmærket Talent for Verdenslivet, som Rosenvinge besad, maatte undertiden bringe den lærde, den ædelt dannede Mand i Berøring med nogle af hine Forhold og Skikkelser, som han egentlig var langt ophøiet over. Vi ville finde det naturligt, at en Mand, som fra sin tidlige Ungdom havde levet ligesaa meget iblandt Mennesker af alle Classer, som iblandt Bøger — og som i enhver dannet Selskabskreds, ligefra Hoffets til det jævne Borgerlivs, medbragte sin elskværdige Godmodighed, sin Finhed, og sin Lethed i at føie sig efter den selskabelige Underholdnings Charakteer — kunde fristes til at give efter for en Lyst til selskabelige Glæder, som under visse Forhold mere adsprede Siælen, end nære dens høiere Kræfter. Dog tage de meget feil, som maaskee gierne i dette Talent have villet finde en Anledning til at nedsætte Rosenvinges sande og ægte aandelige Værdi. Man kan erindre dem om et historisk Exempel hos os selv, skiøndt det maa betragtes i Lyset af heelt andre Tidsforhold. En af de lærdeste Mænd, Danmark nogentid har eiet, Hans Gram, hvis Lærdoms Rygte og Frugter naaede saa vidt som den videnskabelige Cultur i Europa, deelte, efter sin Tids Maade, med Rosenvinge Naturanlæg og Drift til at bevæge sig i enhver

dannet Livskreds; han søgtes i de høieste og fornemste, som paa den Tid kunde aabne sig for den Lærde i Kiøbenhavn — og for Gram var dette alle, endog de fremmede Ministres, paa Kongens nær. — Men ligesom hos Gram, saaledes stod ogsaa hos Rosenvinge Aand, Lærdom, Intelligents og Charakteer over det Talent og den Dannelse, som det høiere Selskabsliv giør Fordring paa; og hines Selvstændighed og Uafhængighed vidste han der, hvor det gialdt, at hævde og forsvare, saa godt som Gram. Dette kunde han saa meget mere, da hans Charakteer i sin indre Adel og Reenhed var ligesaa urørt og uplettet ved nogetsomhelst Livsforhold, som hans Individualitet i sin inderste Grund hvilede paa en elskværdig, naiv Naturlighed og paa den reneste Moralitet. Verdenslivet, og Hovedstadens saakaldte „Selskabelighed", hvortil han, ved Siden af en ualmindelig og beundringsværdig Arbeidsomhed, opoffrede en Deel af sin Tid, og hvortil han med Talent og Tilbøielighed hengav sig, uden at bortgive sig, kunde heller ikke svække eller forvanske hiin Reenhed og naive Sandhed i Charakteren, der hos Rosenvinge bevarede sig med sielden Friskhed og Styrke indtil hans sidste Dage. Herom kunne de bedst aflægge Vidnesbyrd, der havde nøiere kiendt ham i enhver Livsalder, lige fra den, da han, som tidlig modnet, med finere Dannelse begavet Yngling, ikke mindre udmærkede sig ved den elskværdigste Aabenhed, Naturlighed og Hiertelighed, indtil de Aar, da Rosenvinge, efter en længe, med indvortes og udvortes Lykke rigt begavet Tilværelse, efterhaanden maatte tømme mangen bitter Skaal af Livets Sorger og Lidelser. Og disse udrandt ikke blot af hans eget Hiertes blødende Saar; af et Tab, der knuste hans Livs Harmonie, ved at sønderrive det Kiærligheds- og Troskabsbaand, som med dyb Inderlighed knyttede ham til sin Ungdoms Elskede, til en Hustru af høi Siælsadel, af den reneste, qvindelige Charakteer. Ikke meget over et Aar efterat det uoprettelige Tab rammede ham, oplevede han den sidste Verdensrystelse, hvis Eftervirkninger endnu, som en underjordisk Ild, udhule Jorden under Staternes Grundvold. Rosenvinges Blik var klart nok til at see meget af den skiulte, dæmoniske Magt, som virkede i disse tragiske Optrin, og for hvilken saa mangen ædlere Begeistring og

Kjærlighed til borgerlig Frihed, til Ret og Sandhed, er bleven Offeret. Hans menneskkjærlige Aand, hans christelige Sind, hans varme og redelige Hjerte, hans rene, af ingen egoistisk Lidenskab, af ingen politisk Smitte berørte Patriotisme, følte endnu dybere de Lidelser, han som Menneske og Borger deelte med den Slægt, den Tidsalder, han tilhørte, end dem, som nagede hans egen Tilværelse, og langsomt undergrove hans Levekraft. Men, hvorledes endog Skiebnen vendte sig, og hvormangen mørk Sky der drog op i hans Horizont — aldrig kunde Livets indre Kilder i hans Bryst, Sandhed, Kjærlighed og Tro, hentørres; altid bevarede han Hjertet ungdomsfriskt, kjærligt, deeltagende, aabent for ædle Følelser og skjønne Indtryk; Aanden lys, livfuld, stærk imod Fordommens og Egoismens Fristelser, ligesaa urokkelig fast i religiøs Overbevisning, som i en ædel Humanitets og en opklaret Patriotismes Grundsætninger.

Dette er Egenskaber, hvis Erkiendelse og hvis Hæder den ædle Mand har medtaget i Graven. Lad Partiers Mening maaskee ville svække og forringe hans Værd og Fortienester — forgieves vilde man dog søge at berøve ham den Roes: at han i Siælsadel var sielden som Menneske, i mangesidig, høiere Dannelse og ægte Humanitet sielden blandt lærde Videnskabsmænd; at han var Gud, Konge og Fædreland tro indtil sin Grav; og at han som dansk Borger, med en Aandsfrihed, som tilhører Manden, fulgte den Sandhedsrøst, der lød i hans Indre, men ligesaalidt i noget Forhold svigtede Pligtens Bud, som han overhørte Kjærlighedens Røst, eller som han ophørte at elske Danmark med ædel Ungdomsvarme.

Elleve danske Riddervisor fra Middelalderen; meddeelte efter gamle Haandskrifter.

Forord.

Det kan her gientages, hvad jeg for nogle Aar siden ved en Leilighed yttrede: at „den rigeste Deel af danske Viser fra Middelalderen have vi og vore Forfædre kiendt og læst allerede siden Anders Vedels og Peder Syvs Dage (1591 og 1695;) men at Sandvig og Nyerup dog foregede det gamle Forraad med ikke faa Viser, og deriblandt med enkelte, der høre til de ypperste, som gives." Om de hidtil utrykte danske Viser fra Middelalderen er det endnu min Mening, at ligesom Vedel for halvtredie hundrede Aar med Udvalg samlede sine „hundrede Viser", og senere den under Navn af „Tragica" bekiendte Fortsættelse, som han efterlod utrykt: saaledes kunde den, der efter ham vil høste paa Visernes Ager, følge Vedels Mønster, ved helst at meddele det Gode og det Bedste. — Dog maae det ikke glemmes, at utrykte Viser kunne meddeles med forskielligt Hensyn; „ikke udelukkende for Folkepoesiens Skyld; „men ogsaa for den nationale Culturhistorie, eller for at berige en „af Kilderne til umiddelbar Anskuelse af Familie- og Selskabslivet; af „huuslige Forhold, Begreber om Ære og Kiærlighed, om Sædelighed, Troskab, „Ret og Retfærdighed, og andre moralske Ideer — eller deres Modsætninger „— hos Forfædrene i Middelalderen, eller i Danmarks og Nordens saakaldte „Riddertid." Den største Deel af de hidtil utrykte Viser, som kunne fremdrages af endnu slet ikke, eller kun ufuldkomment benyttede Kilder, vil befindes at være af den her angivne Classe; færre ere af saadan Art, at de fortrinligen have deres Betydning og Værd ved en afgiort og herskende poetisk Charakteer. Men „Poesie, Sprog og Historie have hver sin Deel i Visernes Indhold." Uden at ville sige, „at Udbyttet paa Enhvers Lod er lige rigt", kan man undertiden finde det lennende fra et mere prosaisk Synspunkt, om det endog er ringe og fattigt fra det poetiske. Naar man ikke netop vil skære det hele Visestof over een Kam, eller betragte dem alle som „mageløse Minder om det danske Folks nationale Kraft og Herlighed" i den Middelalder, man

ellers ofte nok charakteriserer som Overtroes, Adelstyrannies og Bondetrældoms Tidsalder; naar man ikke vil ophøie enhver gammel Folkevise, hvori der synges om „hvorledes adelige Herrer og Fruer kom i Brudeseng, med eller imod Brudens Villie“, til et uvurdeerligt poetisk Klenodie — da vil man, ogsaa blandt de hidtil utrykte danske Ridderviser, finde endeel, der fortiene Opmærksomhed, meer end fra det blot literair-philologiske Synspunkt. Disses betydeligste Interesse, udenfor dette Synspunkt ligger fornemmelig deri, at de stundom kunne meddele os nye Træk og Situationer til Fremstillingen af den danske og nordiske Balladepoesie, i dens virkelige indvortes Charakteer, og i adskillige, tildeels besynderlige og overraskende Forhold i Adelens Huus- og Familieliv; thi udenfor dette gaaer Riddervisernes Stof ikke. — Det maa saaledes forekomme Enhver, som med sundt Omdømme betragter disse Visers Beskaffenhed, underligt, naar man vil lære os, at de ere ligesom et Speil, hvori man kan see ikke allene „Folkets ydre Levevilkaar og Levemaade; men ogsaa dets hele aandelige Udvikling og indre Liv“ o. s. v. (s. ovenfor S. 161. 62.) Naar vi fraregne det langt ringere Antal af historiske og mythisk-eventyrlige Viser, høre alle de øvrige til Ridderviserne, i hvis Fremstilling hverken Geistlige, Borgere eller Bønder fremtræde handlende med poetisk Liv. Det er et for disse Viser særegent, historisk Phænomen; men man har da vanskeligt ved at see, hvori deres patriotisk-begeistrende Kraft for vore Dages demokratiske Forhold, skal ligge. — Imidlertid savne vi endnu ganske en Charakteristik, som den ovenfor omtalte, der ogsaa maatte bidrage til kritisk at oplyse Historien af vor Middelalders Folkepoesie. Da nu nærværende Bind af disse Samlinger begyndte med Undersøgelser over Visernes Beskaffenhed i de ældre haandskrevne Samlinger, og deres Udgivelse efter samme: ville vi slutte det med Prøver af nogle (saavidt vides) hidtil ubekiendte og utrykte danske Ridderviser, hvis Tid uden Tvivl overhovedet falder imellem anden Halvdeel af det 14de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Deres Udbytte for Poesien vil i det Hele findes ringere, end det, som de kunne have til videre at opklare hiint Billede af Riddervisernes Charakteer og af den Tidsalders Tænkemaade, Sæder og Familieliv i Adelstanden, som de tilhøre.

C. Molbech.

1.

Jomfru Elverrun.

1. Det var Ebbe hin Unge, han havde de Døttre fem,
Fire da haver han mandegivet, den femte er Jomfru end.
Det er saa fauert om Sommeren.

2. Fire da haver han mandegivet, den femte er Jomfru end;
Hun hedder Jomfru Elverrun, hun er den venest' af dem.

3. Det var Herre Peder, han havde de Sønner to,
De lokked saa mangen stolt Jomfru, de giver dem ikke Tro.

4. Det var Lave Pedersen, han beder sadle Heste:
„Vi vil ride til Ebbes Gaard, hans Datter vil jeg giæste."

5. „Han haver saa veen en Datter, hende agter jeg at giæste;
Jeg lover hende paa min christelig Tro, jeg vil hende aldrig fæste.

6. Det var Lave Pedersen, kom der ridend' i Gaard,
Ude stod Stolten Jomfru, hun børster sine favre Haar.

7. „Her staaer i Jomfru Elverrun, vil I være min Kiære,
Hveren Finger, der I haver, de skal det røde Guld bære."

8. Du ride bort, Lave Pedersen, jeg vil dig aldrig troe,
Ret aldrig lever du saa god en Dag, du Vold over mig skal faae.

9. Du lokked Stolten Blidelill, du lagde hende i din Arm,
Hveren Dag, det Østen dages, da bær hun for Dig Harm.

10. Du lokked og Stolten Ingelill, Sorrig bær hun for dig:
Du ride bort, Lave Pedersen, den Sorg hænder aldrig mig.

11. Lave han vendte sin Ganger omkring, han red saa vred af Gaarde:
„Lever vi baade i fire Aar, da skalt du græde fuld saare."

12. Det stod saa i Maaned, og det stod saa i to:
Ikke turde Stolten Jomfru bort til Kirken fare [gaae.]

13. Det var om en Paaske, saa hellig var den Tid;
Det var Stolten Elverrun, hun vilde til Kirken ride.

14. Hendes Fader fik hende Svende fem, som hende skulde vogte og giemme:
„Du skynd dig, min kiære Datter snarlig fra Kirken og hiem.“

15. Det var Jomfru Elverrun, hun kom i grønnen Lund,
Her møder hende Lave Pedersen udi saa snar en Stund.

16. Det var Lave Pedersen, han tog hendes Hest i Mile:
I være velkommen, Jomfru Elverrun, og her saa vil vi hvile.

17. „Rid bort, Lave Pedersen! og giør mig ingen Qvide:
Vilde Du mig for Æren love, jeg vil dig Jomfru bie.“

18. „Midt i min Faders Abildgaard, der stander en Steenstue;
Der pleier jeg og mine Møer hver Nat i at sove.“

19. „Du binde din Hest ved Lindeqvist, du gaae saa listelig fram,
Du lade det ikke min Fader høre; han kiender saa vel din Gang.“

20. Hør du Stolten Elverrun, du est en Rosensblomme:
Lad du mig i Aften ind; saa vissélig vil jeg komme.

21. Bort red Stolten Jomfru alt paa sin Ganger graa;
Det vil jeg for Sandingen sige, saa hiertelig hun loe.

22. Hiem kom Jomfru Elverrun i sin Faders Gaard;
Det var hendes kiære Fader, han ude for hende staaer:

23. Velkommen, min kiære Datter, hvi haver du biet saa længe?
Jeg fik dig fem raske Mænd, som dig skulde følge hiem.

24. „I fik mig de Svende fem, som mig skulde vogte og giemme;
Mig mødte Lave Pedersen med tredive raske Hofmænd.“

25. „Det voldte mig Lave Pedersen, han reed mig imod,
Herre Gud give ham Laster og Skam, og bie det aldrig Bod.“

26. „Han binder sin Hest ved Lindeqvist, han gaaer saa listelig fram;
I ligge da vaagen, min kiære Fader, og vogte paa hans Gang."

27. For gik Jomfru Elverrun, med Tugt og faure Sind,
Efter hende gik hendes Fader, med dragen Sværd under Skind.

28. Silbig om den Aften, der Regen den faldt paa,
Da kom Lave Pedersen ridend' paa Ganger graa.

29. Han bandt sin Hest ved Lindegreen, han gik saa listelig fram;
Vaagen laae hendes Fader, han agted saa vel hans Gang.

30. Det var Lave Pedersen, han klapper paa Døren med Skind:
Du statt op, Allerkiæreste min, du lade mig snarlig ind.

31. „Ingen haver jeg Stævne hid til mit Buur sat:
Saa mænd ved, Lave Pedersen, du kommer ikke ind i Nat."

32. Vilt du ikke stolt Elverrun snarlig til Døren gaae,
Da skal jeg og mine Mænd selv løfte Døren af.

33. Det var Lave Pedersen, han løfted Døren af;
Det var Ebbe hendes Fader, han hug ham Haanden fra.

34. Det var Lave Pedersen, og han sprang til sin Hest:
Det var Jomfru Elverrun, hun er en Jomfru bedst.

35. Nu rider Lave Pedersen, han haver ikke foruden een Haand,
Og end bær Jomfru Elverrun med Ære sit Jomfrunavn.

* * *

(Karen Brahes Haandskrift. 144. Jvf. S. 12 ovenfor.)

De nyere Afskrifter, i Dorthe Thotts og Magdal. Barnewitzes Visebøger (s. ovenfor S. 42. 44.) ere uden al Værdi. Den første har kun 23 Vers; den mangler saaledes ikke mindre end 13; og deriblandt hele 9 efter hverandre (V. 13—21), hvorved Visen bliver reent usammenhængende og uforstaaelig.

2.

Ovelill og Tovelill.

1. Ovelill og hans Brødre tre,
For Kongens Vrede saa komme de.
Selv tvinget haver hun ham.

2. Det var ikke for anden Sag,
End Kongen vilde hans Hustru have.

3. Tovellille svøber hun sig i Skind,
Hun ganger i Loft for Kongen ind.

4. Min ædelig Herre, vil I mig love,
At Ovelill maa Fred i Landet have?

5. Længe stod Kongen og tænkte derpaa,
Hvor han kunde Tovelille godt Andsvar faae.

6. Tovelille stig, vilt du mig love,
Denne Nat alt hos mig at sove?

7. Denne her Nat hos mig at sove,
Saa maa Ovelill Fred i Landet have.

8. „Jeg haver mig saa dannis en Mand;
Førft saa vil jeg raade med ham.“

9. Tovelill svøber hun sig i Skind,
Hun ganger i Loft for Ovelill ind:

10. „Ovelill! og vil I mig love,
En Nat hos vor Konning at sove?“

11. „En Nat hos vor Konning at sove,
Siden maa I Fred i Landet have?“

12. Det svared Ovelill, for han var vred:
„Een Nat, og ret aldrig meer."

13. „Skalt du nu til Kongen gaae,
Da drag ikke dit røde Guld paa."

14. Tovelill hun ganger til Skrine,
Som [hendes] Guld det ligger i Linne.

15. Hun drog Guld ud over Guld,
Alle hendes Fingre dem sætte hun fuld.

16. Hun giorded sig med en Silkesnor,
Det Guldet og Perler de stod paa Jord.

17. Tovelill hun svøbte sig udi Skind,
Hun ganger i Loft for Kongen ind.

18. Tovelill ind ad Døren treen,
Kongen han staaer hende op igen.

19. Kongen klapper paa Hyndet blaa:
Vilt du, Tovelill, hvile her paa?

20. „Jeg er ikke træt, jeg er ikke mod,
En liden Hvile hun er vel god."

21. Hvad heller vil vi i Høieloft sove?
Heller I vil drikke Miød i Siddestue?

22. „Først vil vi i Høieloft sove,
Siden vil vi drikke Miød i Siddestue."

23. Aarle om Morgenen, det var Dag,
Tovelill kræv'de sin Morgengave.

24. Det fik Tovelill, for hun var veen,
Tømmerby og Tømmerby Leen.

25. Tømmerby og Tømmerby Leen,
Og Ovelill Fred i Landene fik.

* * *

(Den thottske Visebog i Hierteform. 73. Anders Vedels Visebog. II. p. 74; ordret. Jvf. Anne Urops Visebog Nr. 61).

Denne Vise forekommer ordlydende eens, i en af vore ældste Visebøger fra Midten af 16de Aarhundrede (den Thottske i Hierteform) og i Anders Vedels Visebog; begge ere af de vidløftigste og mærkeligste, der haves (s. Historisk-biographiske Samlinger. I. S. 10. 31). Dette viser, at man har havt den, i sin eiendommeligt naive Form, som den her findes aftrykt, fra den tidligste Tid, da man samlede og afskrev Visebøger i Danmark. Man finder derimod væsentligt det samme Indhold, men anderledes, vidtløftigere og med en anden mere moralsk Udgang i et tredie, vel udstyret Haandskrift, formodentlig fra Slutningen af XVI. Aarhundrede: (Nr. 61 i Anne Urops Visebog. S. ovenfor S. 34.) Her er det Søsteren, Stolt Mettelil, som Kongen har Lyst til og for hendes Skyld komme hendes tre Brødre i Kongens Vrede. Hendes Fæstemand, Unge Hr. Ove Magnussen, er med Kongen i Leding; og Brødrene sende Søsteren fra Jylland til Fyen. Kongen faaer Tidende herom, og giver alle sine Mænd Hiemlov, undtagen Hr. Ove, som Kongen lader fængsle.

"De bunde Hr. Ove i Taarnet ned,
Saa saare gav sig Stolt Mettelill derved."

Kongen lader hende hente til sig, og giør hende samme Forslag, som i den her aftrykte Vise; hun vil det ikke, med mindre Fæstemanden giver sit Minde dertil.

„Stolt Mettelill tager over sig Kaaben blaa,
Saa monne hun sig til Taarnet gaae."

„Hør I, Herr Ove, vil I det love?
Danerkongen han vil hos mig sove."

Stolt Mettelille synes neppe at have ventet sig det Svar, hun faaer af sin Fæstemand: „Een Nat, heller og to — At vi med Fred udi Landet maa boe." Hun gaaer derpaa sørgende for Danerkongen ind":

„Stolt Mettelill græd, og Hænderne vred:
„Min ædelig Herre, giør mig ingen Meen."

„Jeg beder eder for eders kongelige Ære,
I lade Herr Oluf i Freden være."

Kongen er dobbelt ædelmodig, og opfylder begge hendes Bønner: „imedens du est din Fæstemand saa tro." Svendene maa lade Hr. Ove og de tre Brødre ud af Taarnet; og tilsidst faaer endnu Stolt Mettelill, „for hun var veen", baade „Ribe og Ringsted Lehn" — skiøndt hun ikke kunde „kræve sin Morgengave."

---

21. 22. **Siddestue.** (Paa det første Sted i Haandskriftet (a) **Sedestoffue**; paa det andet Sted: **Sedestue.** Ordet kan vel neppe være noget andet end „Siddestue," hvorved jeg har tænkt mig et Udtryk, der svarede til det engelske Sitting-room.

24. 25. „**Tommerby** Leen". Dette Navn forekommer oftere i utrykte Viser, og er formodentlig et opdigtet Sted.

3.

Det tvungne Ægteskab.

---

1. Saa liden var Blidelild, Eriks Datter, der hende faldt Fader fra,
Hun var sig saa liden, der hun monne Stiffader faae.
Saa kold da falder der Rimen.

2. Det var Blidelilds Stiffader, sidder over sit brede Bord,
Han taler om Blidelild Eriks Datter saa mangt et ærligt Ord.

3. Det var Herr Ellie Bunde, han boer sig ude ved Aa,
Han var Beile til den Mø, han var ikke agtet at faae.

4. Det var Herr Ellie Bunde, han beder lægge Sadel paa Hest:
„Jeg vil mig ride op ad Land, hin rige Herr Erik at giæste."

5. Det var Herr Ellie Bunde, han kom der ridend' i Gaard,
Ude staaer rige Herr Erik, han var vel svøbt i Maard.

6. „Vær Velkommen Hr. Ellie Bunde, vær velkommen i min Gaard,
Den brune Miød, den klare Viin skal være for eder uspart.

7. Beholder I selv eders brune Miød, og saa eders klare Viin,
Giver mig Jomfru Blidelild, som er kiær Stifdatter din.

8. „Da gak du dig i Stuen ind, og drik baade Miød og Viin,
Men jeg gaaer mig i Høieloft, og raader med Stifdatter min."

9. „Her sidder du, Stolten Blidelild, og kiære Datter min,
Dig bedes Herr Ellie Bunde, rige Beile din."

10. Det svared Blidelild Eriksdatter, hun svared ham af svar Nød:
„I give mig ikke den gamle Mand, jeg sørger mig selv til Død."

11. „Giver mig ikke den gamle Mand, jeg vil ham ikke have;
I give mig heller i Kloster ind, jeg bliver der alle mine Dage."

12. „Med min Sax og med min Søm kan jeg der fuld vel vinde;
Jeg kan baade skære og sye, og spinde det Silketvinde."

13. Du kan langt bedre i Bundens Bo, og mere med Ære vinde:
Han holder hver Dag over sit Bord baade Møer og høviske Qvinde.

14. Svared det hendes kiære Moder udi det Fløiel blaa:
„Det er ham Hagen Bendictsen, det al din Hu til staaer."

15. Det er ham Hagen Bendictsen, der al min Hu til staaer —
„Var han end her i Aften, du skulde ham dog aldrig faae."

16. Mælte hendes kiære Moder, hun svared et Ord saa brat:
„Du skal sige Ja til den gamle Mand, du est ham for langen jæt."

17. „Alt om du fælder Taarer under dit Hovedguld,
Du lade ham aldrig mærke, at du vil ham være uhuld."

18. Det svared Blidelild Eriksdatter, hun fældte saa modige Taare:
„Baade nu og allentide da tvinger I mig saa saare."

19. Saa tog de Blidelild Eriksdatter, fulgte hende i Stuen ind,
De gav hende Hrr. Ellie Bunde imod all hendes Ja og Mind'.

20. Det var Blidelild Eriksdatter, hun ind ad Døren treen,
Det var Herr Ellie Bunde, han stod hende op igien.

21. Det var Herr Ellie Bunde, han tog hende i sin Arm:
Han gav hende en Krone af røde Guld, dertil et rødt Guldbaand.

22. De bød til hendes Bryllup det bedste Folk de kunde faae;
De bød hin liden Kirsten og hendes Døttre baade.

23. Ind kom liden Kirsten og stedes hun for Bord:
„Mindes I, Blidelild Eriksdatter, hvor Talen var i Fior?"

24. „Mindes I, Blidelild Eriksdatter, hvor Talen var i Fior?
Det var ham, Hagen Bendictsen, som I haver lovet eders Tro."

25. Saa giørlig jeg det mindes, som det havde været igaar;
De have nu givet mig den gamle Mand, det er imod al mit Raad.

26. Det er ham, Hagen Bendictsen, som jeg haver lovet min Tro;
Han giorde det af god Villie sin, løste ind min fædrene Jord.

27. Saa drak de det Bryllup, i fulde Dage ni;
Saa saare græd Blidelild Eriksdatter, hun græd i alle di.

28. Drukke de det Bryllup, i fulde Dage fem;
Saa saare græd Blidelild Eriks Datter, for hun skulde følges hiem

29. Det var hendes kiær' Moder, hun tog stolt Blidelild at lære:
„Først du kommer i Herr Bundes Bo, du tænk paa Dyd og Ære."

30. „Kommer dig Sorrigen i Hu, og er dit Hierte uglad:
Dog skalt du med mange Ædeling baade skiemte og tale.

31. „Kommer dig Sorrigen i Hu, og giøres dit Hierte vee,
Dog skalt du med mange Ædeling baade lege og lee."

32. Det mælte Blidelild Eriksdatter, saa hiertelig monne hun sørge:
„Mig skal ret aldrig saa ilde lide, det nogen skal det kunne spørge:"

33. Det var Hagen Bendictsen, han kom fra Leding hiem;
Saa stærke var de Tiding', der hannem gik da igien."

34. Det var Hagen Bendictsen, red i sin Søsters Gaard,
Ude staaer liden Kirsten, svøbt var hun i Maar.

35. „Her stander du liden Kirsten, og kiære Søster min;
Hvor lider Blidelild Eriksdatter, er hun ei mandgiven end?"

36. Det svared liden Kirsten under sit Skarlagen-Maar:
De haver hende givet saa gammel en Mand, mod al hendes Raad.

37. Det var Hagen Bendictsen, han red i den Frues Gaard;
Ude stod Herr Ellie Bunde, han var vel svøbt i Maar.

38. „Her staaer I, Herr Ellie Bunde, I er vel svøbt i Skind:
Hvor er Blidelild Eriksdatter, som før var Kiæreste min?

39. „Gaaer I eder i Stuen ind, med Tugt og gode Sinde:
Der finder I Blidelild Eriksdatter, hun spinder Silketvinde."

40. Det var Hagen Bendtsen, han ind af Døren treen:
Det var Blidelild Eriksdatter, hun staaer hannem op igien.

41. „Mindes I, Blidelild Eriksdatter, hvad talet var i Flor?
Jeg meente, I havde mig lovet, I vilde mig give Eders Tro."

42. „Vil I nu, Blidelild Eriksdatter, følge mig til fremmede Land?
Da vil jeg slaae Herr Ell' Bunde ihiel, og stille eder ved den Harm."

43. „Hielp mig Gud Fader i Himmerig, som jeg det ikke vil;
Den samme Gud, Os sammen kom, han kan os bedre abskille."

44. Siden var de sammen i Vintre, og de var sammen i Ni,
Stolt Blidelild daglig Sorrig bar, hun bar det vel i di.

45. Den første Tid derefter kom, det var alt om en Vaar,
Det var Herr Elli Bunde, han fik saa stærk en Sot.

46. Det var Herr Elli Bunde, fik Sot og syg han laae;
Saa stolt var Blidelild Eriksdatter, hun gik ham til og fra.

47. Det mælte Herr Elli Bunde, ham tykte det være stor Harm:
„Gud naade dig, Blidelild Eriksdatter, vi havde ikke sammen et Barn."

48. Svared det Blidelild Eriksdatter, hun smiler under Skind:
„Saa rige da bliver eders Frænder; men Skaden den er min."

49. Det var Herr Elli Bunde, han satte sig Skind for Knæ:
Saa gav han Blidelild Eriksdatter baade Guld og Fæ.

50. Gav han Blidelild Eriksdatter femten Snekker paa Vande,
Saa gav han Blidelild Eriksdatter femten Gaarde i Lande.

51. Saa gav han Blidelild Eriksdatter, gav hende Møller syv;
Det gav han stolten Blidelild, for hun havde været hans Viv.

52. Han gav hende de røde Guldbaand, dertil et Guldskrud,
Det gav han Blidelild Eriksdatter, for hun havde været hans Frue.

53. Gav han hende de Guldbaand, og de var flere end ni;
Det fortrød hans rige Frænder, de vilde ikke have undt hende di.

54. Han gav hende de Guldringe, baade hoviske og bolde:
„Mindes mig, Stolten Blidelild, naar jeg ligger under sorten Muld."

55. Det var Herr Elli Bonde, han vendtes til Sengestæl;
Saa favrlig skifted Verden udi den samme Tale.

56. Ind saa kom den lidel Smaadreng, og sagde han da saa:
„Nu ringer det for Herr Elli Bunde, han boede hei ude ved Aa."

57. Saa glad var Hagen Bendictsen, han slog det Tavlebord sammen.
„Herre Gud forbarme sig over hans Siæl, men nok da var han gammel."

58. Det var Hagen Bendictsen, red i den Frues Gaard,
Ude stod stolten Blidelild, og svøbt var hun i Maar.

59. „Her stander i Stolten Blidelild, min Kiæreste, under Ø!
Vil I mig nu Enke love, imen I maatte ikke Mø?"

60. Hør I det Hagen Bendictsen, følger mig i Høieloft ind;
Jeg raader med Fader og Moder, om det er med deres Minde.

61. Ind kom Blidelild Eriksdatter, saa smal som en Lilievand:
„Hvad raader I mig, kiære Fader min, mig beder Hagen Bendictsen?"

62. Det svared hendes kiære Moder, forinden hendes Skarlagen smaa:
„Saamænd, du min kiære Datter, saa vel skalt du hannem faa."

63. Stolt Blidelild smiler under Skind, hun til sin Moder saae:
„Alt er det Hagen Bendictsen, I sagde jeg skulde aldrig faae."

64. Saa hellig da var den Søndag, den Lilie hun blev fæst;
Maanedsdag derefter kom, bød de til Bryllupskost.

65. Nu lever Stolten Blidelild, hun haver forvunden sin Harm;
Saa haver og Hagen Bendictsen, hun sover udi hans Arm.
Saa kold da falder den Riim.

* * *

(Karen Brahes Haandskrift. Nr. 51.)

4.

Jomfruen, som faaer Kongens Søn af England.

1. Her boer en Frue for Sønden Riis,
Hendes Datter bedes Beile med Ære og Priis.
Og der kunde Ingen binde mig.

2. Hende bad til alt saa byrdig en Mand,
Det var Kongens Søn af Engelland.

3. Saa sendte han hende det første,
Det var en guldbunden Børste.

4. Saa sendte han hende det Andet,
Det var en guldbunden Kande.

5. Det tredie det var Guldringe ni,
Eftoven godvillig stod skreven i bi.

6. Han sendte hende de Nattergale,
De kunde saa herlig for Fruer tale.

7. Han sendte hende et andet i Løn,
Skarlagens Klæder, og de vare grønne.

8. Han sendte hende en Mantel blaa,
Og røde Guld i Sømmen laae.

9. Den Ridder var saa dydefuld,
Saa sendte han hende en Krone af Guld.

10. Han sendte hende en hængendes Karm,
Derfor bar mangen stolt Jomfru Harm.

11. Han sendte hende de Gangere graa,
De kunde saa vel for Karmen gaae.

12. Det mælte hans Moder saa hovisk en Frue:
„Hvad mon den Ridder kunde af dig stue?"

13. „Hvad monne den Ridder vilde af dig have,
Men han sender dig saa rige Gave?"

14. Den Herre han vil ikke andet have,
End Hæder og Ære, for alle sine Gave.

15. Hendes Moder sendte ham et Andet igjen,
En Snekke, var af det hvide Hvalsbeen.

16. „I beder den Herre nu baade segle og roe;
Ret aldrig faaer han min Datters Tro."

17. „I beder den Herre nu baade segle og fare,
Ret aldrig faaer han den Jomfrues Tale."

18. Hiem kom de Kongens Mænd, de sagde saa:
„Ret aldrig maa I den Jomfru faae."

19. „Hendes Moder beder eder baade segle og roe,
Ret aldrig faaer I den Jomfrues Tro."

20. Den Herre han vredes da ved de Ord,
Han slog Guldtavel neder ad Bord.

21. Den Herre han tager de Guldringe ni,
Han lader sig smede en Flugt af di.

22. Den Herre satte sig i Fiederham,
Saa fløi han over til Jomfruens Land.

23. Han fløi over saa bredt et Hav,
Der var Nat, og ret aldrig Dag.

24. Han fløi over saa bred en Steen,
Som aldrig Solen over skeen.

25. Han satte sig paa Jomfruens Bürsbrand,
Saa fauerlig og der han sang.

26. Ud kom Jomfruen, saa hvid som Liin:
Christ give det, at du varst min.

27. Christ give, Fuglen, det du varst min,
Du skulde ikke drikke foruden Viin.

28. Du skulde ikke drikke foruden Viin,
Og ikke sove uden i Armen min.

29. Ud gik Jomfruen, saa smal som Vaand,
Hun lokked ad Fuglen med hviden Haand.

30. „Christ give, Fuglen, at du varst tam,
Da skulde jeg sende dig til Engelland.

31. „Jeg vilde dig sende til England ind,
Jeg vilde dig give Allerkjæresten min."

32. Hun satte sig paa Jorden ned,
Fuglen den fløi i Jomfruens Skiød.

33. Hun tog hannem op, hun bar hannem ind,
Hun bredte under hannem det fineste Liin.

34. Der Fuglen han ind i Buret kom,
Der kasted han af sin Fiederham.

35. Han kasted af sig sin Fiederham:
„Min Jomfru, nu er Fuglen tam."

36. Saa snarlig hun den Herre kiendte,
Den Jomfru blegned i hviden Kind.

37. „Jeg beder eder for vor Herres Navn,
I giøre mig hverken Last eller Skam."

38. Jeg vil aldrig giøre eder enten Last eller Skam,
Om I vil mig følge til Engelland.

39. Den Jomfru rakket hannem hviden Haand:
„Jeg følger eder gierne til Engelland."

40. Han satte hende i sin Fiederham,
Saa fulgtes de baade til Engelland.

41. Hendes Moder (da) hun den Tidende fro,
Saa saare hun græd, hendes Hænder hun slog.

42. Den Frue hun græd, sine Hænder hun vred:
Hun fik sin Datter aldrig mere at see.

43. Den Frue hun kom til Engelland hiem,
Baade Fruer og Møer gaaer hende igien.

44. Den Herre han holdt saa vel sin Tro,
Saa hæderlig lod han sit Bryllup boe.

45. Han tog den Jomfru udi sin Arm,
Han gav hende Guldkrone og Dronningenavn,

46. Den Herre sendte hendes Moder tilbage igien
Snekken, som var af det hvide Hvalsbeen.

47. „Beder hende nu selv baade segle og roe:
Hun er en hvid Lilie.
Den Jomfru hun haver mig givet sin Tro.
To favre Fieder af Guld var alle de Lænker.

48. I beder hende nu selv baade segle og fare:
Hun er en hvid Lilie.
Hver Dag vilde jeg med min kiæreste Ven tale.
To favre Fieder af Guld var alle de Lænker.

* * *

(Karen Brahes Haandskrift. Nr. 51.)

V. 25: Burebrand: (i Haandskriftet Burre brand.) Formodentlig Fløien, Fløistangen, paa Jomfruens Buur, eller en fremstaaende Tind eller Gavlspids paa Huset.

5.

Herr Knud af Gulland.

1. Det var Knud af Gulland, han ind til Engelland foer,
Fæsted han Jomfru Ameby, hun var en Spædel klar.
Utak saa havde han.

2. Saa vandt han op sit Silkesegl, satte op forgyldene Fløi,
Saa seiled de til Gulland i mindre end Maaneder tre.

3. Det var Knud af Gulland, han styrer sin Snekke for Land,
Hans Moder og hans Søstre to, de stod paa hviden Sand.

4. Det var Jomfru Ameby, hun treen der først paa Land,
Hans Moder og hans Søstre to, de række hende hviden Haand.

5. „Skam faae du unge Knud, Sønnen min, du haver ikke Mø udvalgt;
Du haver ført mig til mit Land, alt saa led en Trold."

6. I tier qvær, kiære Moder! I siger ikke slig:
Hun haver nok baade Guld og Sølv, hun giører os Alle rig'.

7. „Vel haver hun baade Guld og Sølv, det fører hun til stor Bram;
Du fører hende aldrig til det Sted, Du faaer jo for hende Skam."

8. Det saa svared de Lilievand, hans vene Søstre to:
Skulde nu denne sorte Mø være vor Broders Frue?

9. „Er jeg nu saa underlig, det jeg kan ikke være hans Lige,
Da fører mig til min Faders Land, han monne mig aldrig svige."

10. De toge fra hende hendes Guldkrone, Guldringe af hviden Haand,
De satte hende i en liden Baad, de stød hende ud fra Land.

11. Alt sad hun saa sørgelig, saa ene for inden den Stavn;
Hun bad Gud Fader i Himmerig, han vilde selv styre hende fram.

12. Hun bad Gud Fader i Himmerig vilde være hendes Styresmand;
Saa fik hun Børen hin blide, ind til Engelland.

13. Det var Jomfru Amedy, hun kom der dragend' for Land:
Hendes Fader og hendes Brødre syv, de staaer paa hviden Sand.

14. Velkommen, Jomfru Amedy, og kære Datter min,
Hvi kommer du saa haadelig [hjem] fra Giftelandin?

15. „Fordi kommer jeg saa haadelig fra mit Giftelandog hid,
For Svenden han var beilevaand, og Jomfruen var ikke hvid.

16. De toge fra mig Guldkrone, Guldringe af hviden Hand,
De satte mig i en liden Baad, de sføb mig ud fra Land."

17. Est du dig nu saa underlig, maatt du ikke være hans Lige,
Dine Brødre skal fare til Gulland, det skal fast efter svide.

18 „Skal I nu, mine Brødre syv, alt fare til Gulland ind,
Da skal I intet spare, foruden Allerkiæreste min."

19. Det var Jomfruens syv [Brødre], toge dragen Sværd i Hænde,
Saa rider de sig at brænde igiennem alt Gulland.

20. Saa brændte de op baade Qvinder og Børn, at der kunde ingen komme ud,
Da bad Jomfru Amedy: Sparer hin unge Herr Knud.

21. Det var Knud af Gulland, han faldt for hende i Knæ:
Jeg beder eder for den vældige Gud, at I vil forlade mig Vrede.

22. „Havde nu ikke eders Moder mig saa saare forsmaaed,
Da vilde jeg med Eder paa Gulland have boet."

23. Det svared Junker Herre Knud, han var ikke meget glad:
Det haver nu kostet min Moders Liv, for hun vilde skille os ad.

24. Hør I det, Jomfru Amedy, vil I give mig eders Tro?
Eder skal ret aldrig at skade blive de Dage jeg leve maa.

25. Frem ganger Jomfru Amedy, saa smal som Lilievaand,
Saa gav hun Junker Herre Knud sin Tro med hviden Haand.
Utak saa havde han.

* * *

(Karen Brahes Visebog. 18.)

V. 14. 15. haadelig: med Vanære, spottelig. (Af Haad, Spot.)
— 16. Beilevaand: (i Haandskriftet: boddelwaand) kræsen, vanskelig som Beiler.

6.

Stiffaderen dræber sin Hustrues Sønner.

1. Saa vel hei!
Stolt Mettelild boer sig ude ved Aa,
Og hende rider Beile baade til og fra.
Saa saare da sørger Stolt Ellen.

2. Og hende rider Beile baade til og fra,
Hiin rige Herr Peder han giør og saa.

3. Til hende rider Beile paa høien Hest;
Hiin rige Herr Peder, han haver hende giest'.

4. Mine Sønner de ere baade lidel og smaa,
Jeg vil dem ikke saa tidlig Stiffader faae!

5. Han svor om alt det Jorden kunde bære,
Han vilde dem aldrig Stiffader være.

6. „Jeg skal eders Sønner for Fader være,
Til de selv kan Skiold i Leding bære.

7. Stolt Mettelild gav Herr Peder sin Tro,
Og saa lod han sit Bryllup boe.

8. De var ikke sammen, uden Maaneder tre,
Han vilde hendes Sønner hverken høre eller see.

9. Herr Peder svøber sit Hoved i Skind,
Han gaaer i Loft for Stolt Mettelild ind.

10. Hør I, Stolt Mettelild, min Hiertenskiære,
Skal ikke eders Sønner Hofmænd være?

11. „Mine Sønner ere baade liden og unge,
De kan ikke bære deres Brynier tunge."

12. Kan de ikke Skiold i Leding bære,
Da skal de dem to Skibmænd være.

13. Men de kan ikke Heste ride,
Da skal Snekken under dem skride.

14. De Børn voxed op af deres Moders Skiød:
Herr Peder han det saa saare fortrød.

15. Herr Peder han lader bygge et Skib;
Der kom ret aldrig paa Vandet slig.

16. Det var forgyldt mellem begge Stavn,
Der stod skrevet Jomfru Marri hendes Navn.

17. Mersene var' af det hvide Sølv,
Og Fløiene var' af det røde Guld.

18. Seilene var' af Silke smaa,
Hver anden Dug var guul, hver anden var blaa.

19. Det var for uden med hvide Hvalsbeen,
Det var for inden med Spool og Brændesteen'.

20. De til Stranden uddroge,
Deres Anker og deres Tove.

21. Stolt Ellen, hun fulgte sine Sønner til Strand,
Guldet skinned over deres hvide Haand.

22. Stolt Ellen bød gode Nat Sønner sin',
Saa stride da randt hende Taare paa Kind.

23. Stolt Ellen hendes Sønner i Skibet treen;
Hun befoel dem Jesus Maries Søn.

24. Herr Peder han stød hendes Sønner fra Land,
Saa satte han Ild i Fremmerstavn.

25. De lagde dem baade neder at sove:
De vaagned, da stod Skibet i brandende Lue.

26. Der kom Veir og Vesten-Vind,
De blæste de Liig for Østen ind.

27. Herr Peder han ganger ud med den Strand,
Da drev Ligene paa hviden Sand.

28. Han tog Guldringene af hviden Haand;
Han grov dem neder udi den Sand.

29. Det stod vel saa i otte Aar
Stolt Ellen aldrig sine Sønner saae.

30. Stolt Ellen hende randt Taare paa Kind:
„Herre Gud raad vel for Sønnerne min'!"

31. Herr Peder skulde til Senge gaae,
Da blev først Stolt Ellen de Guldringe vaer.

32. „Hør I, Herr Peder, kiære Herre min,
Hvor fik I eder de Guldring'?"

33. Saa fik jeg mig de Guldringe ni,
Min Moder [hun] gav mig alle di.

34. „Dog aldrig jeg de Guldringe saae,
Siden mine Sønner havde dem paa."

35. Ti qvær, Stolt Hyldelild, du sig ikke saa,
Saa mangt er Guld hinandet liig.

36. Stolt Ellen gaaer baade ud og ind,
Saa saare da rinder hende Taare paa Kind.

37. Stolt Ellen gaaer til Ørke,
Hun drager i Silkesærke.

38. Hun drager i sin Silkesærk,
Saa saare monne hendes Hierte værke.

39. Stolt Ellen skulde til Senge gaae,
Hun tog med sig de Knive smaa.

40. Den første Søvn Hr. Peder han fik,
Stolt Ellen ud af hans Arme gik.

41. Og hun drog Kniv under hviden Liin,
Saa slog hun sig i Hierte sin.

42. Herr Peder vaagner, og op han saae,
Det kolde Blod op under ham stod.

43. „O vy! Stolt Ellen, Allerkiæreste min,
Saalidet vidste jeg af Sorgen din.

Saa vel hei!

44. Herr Peder var den Død vel værd,
Han stak sig selv ihiel paa sit eget Sværd.
Saa saare sørger stolt Ellen!

* * *

(Karen Brahes Visebog. 161.)

7.

Voldtægt og Opreisning.

1. Der boer en Frue i Siælland, hun haver Gods udi Skaane,
Hun spænder Guldbratzen for sit Bryst, hun tager ikke Guld at laana.
Vel er den Svend, der Jomfruen vel vandt.

2. Hun spotted saa mangen velbyrdig Svend, baade fattige og rige,
Og mest ham, Tyge Hermandsen, han vilde hende Spotten vide.

3. Det var Tyge Hermandsen, han beder sadle sin Hest:
„Og jeg vil ride mig op ad Land, den spodske Frue at giæste."

4. Det var Tyge Hermandsen, han kom der ridendes i Gaard,
Ude stod Stolten Mettelille, hun var vel svøbt i Maard.

5. „Hør I stolten Fru Mettelille, alt hvad jeg siger eder:
Er eders Fader hiemme, I dølger det ikke for mig."

6. „Hvor er eders Møer, og hvor eders Svende, som eder skulde vogte og giemme?
Hør I, Stolten Mettelille, hvi staaer I her saa ene?"

7. Mine Svende de ere ad Tinge, mine Møer paa Marken at skære:
Hør I, Tyge Hermandsen, og hvad da vil i here?

8. Det giorde Tyge Hermandsen, alt for hendes megen Hovmod:
Jeg vil det for Sandingen siger, han voldtog den Jomfru god.

9. „I lade det aldrig nogen Mand spørge, at eder er vorden Meen;
I spotte aldrig [mere] mig, eller nogen fattig Svend."

10. Det var Tyge Hermandsen, han red saa glad af Gaard:
Efter stod Stolten Frue, hun vred sine Hænder saa saare.

11. Det var Stolten Fru Margret, hun kom fra Kirken hiem,
Og det var hendes kiære Datter, hun stander hende op igien.

12. Det var hendes kiære Datter, hun stander hende op igien:
„Hør du min kiære Datter, hvad er dig gangen til Meen?"

13. „Hør Du min kiære Datter, hvad er dig gangen til Meen?
Hvi ere vore Døre af Hængsler, vor Gaard med Heste omrendt?"

14. Thi ere vore Døre af Hængslet løst', vor Gaard med Heste omrendt:
Her var Tyge Hermandsen, han giorde mig Last (og) Meen.

15. „Du tie qvær, kiære Datter min, og siig du ikke saa;
Spørger det Tyge Hermandsen, han spotter (dig) over Maade."

16. Det fik Stolte Mettelild, alt for hendes spodske Ord,
I syv Aar sad hun sorrigfuld, alt over hendes Faders Bord.

17. „Det var Tyge Hermandsen, og lader han spørge til,
Alt om hun stolten Fru Mettelild sin Spot forlade vil.

18. „Alt om hun vil sin Spot forlade, det vil jeg gierne høre;
Eller om hun monne sit røde Guld bære, holde sig som andre Møer?“

19. Ikke bær hun sit røde Guld, som hun var vant at giøre;
Ikke lader hun nogen fattig Svend Spotten af sig høre.

20. Det var Tyge Hermandsen, han tænker paa megenÆre;
Fæsted han Stolten Mettelild til sin Hiertenskiære.
Vel er den Svend, der Jomfruen vel vandt.

* * *

Karen Brahes Haandskrift. 141. D. Thotts Visebog. A. Sør. Vedels Visebog. II. Bl. 156.

Afskriften i Dor. Thott's Visebog er, paa et Par Ord nær, som give bedre Læsemaader, ordlydende den samme, som i Karen Brahes. And. Vedels Visebog har derimod en meget afvigende, ringere og ufuldstændig Text, som han i de første 8 Vers havde begyndt at rette og udfylde. Der faaer Visen ogsaa en anden Ende, da Tyge Hermansen lader den voldtagne Jomfru stode, frier til Stolt Sidselild, og gifter sig med hende.

8.

Sønnen forgiver sin Moder.

1. Herr Peder han red sig under Ø;
Ud med den Strand.
Han fæsted Stolt Ingelild, saa veen en Mø.
Ved Aaen, der løber under Skoven.

2. De førte Bruden i Hr. Peders Gaard,
Den klare Viin var der uspart.

3. De drak Bryllup i Dage tre,
Med den største Lyst, nogen Mand vil see.

4. Der gik en Dands udi den Sal,
Der dandser Fruer, Jomfruer og Ridder' alle.

5. Herr Peder han i Dandsen treen,
Han tog sin Brud ved hviden Haand.

6. „Hør du stolt Ingelild, unge Brud min,
Du qvæd en Vise for Brudgom din."

7. Den Brud begyndte en Vise at qvæde:
De glædte dem alle i Salen var.

8. Det mælte hans Moder, hun sagde saa:
„Hvem er den Ridder, som Harpen slaaer?"

9. Det er ikke Harpe, eller Harpelyd:
Det er eders Søn hans unge Brud.

10. „Er det min Søn, hans unge Viv,
Da skal det boe hende et stakket Liv."

11. „Lever jeg til i Sommer om Høst,
Alt skal jeg omvende hendes favre Lyst."

12. Det lider fast ad Vor Fruedag i Høst,
Stolt Ingelild tager til at tyknes for Bryst.

13. Stolt Mettelild gaaer ud i Mark,
Hun læser op de Urter stærke.

14. Hun tog de gule, hun tog de blaae;
Hun tog de værste, der hun kunde faae.

15. Hun syded de Urter med Edder i Viin,
Hun bar dem i Kost for Stolt Ingelild ind.

16. Du drikke nu Ingelild Datter min;
Det er udaf vor nyblanded' Viin.

17. „Det er Fastedag i Dag,
Jeg der ikke af drikke maa.“

18. Der faster i hvem som faste vil,
Alt skal du mig dog drikke til.

19. „Jeg vil ikke drikke udaf Eders Viin,
Fornden mig beder det Herre min.“

20. Drikker du ikke af dette Viin,
Da skyer jeg dig Vrede af Sønnen min.“

21. „Langt heller vilde jeg drikke [min Død]
Før jeg vilde bære min Herres Vrede.

22. Stolt Ingelild tog Hornet i hviden Haand,
Saa saare hende Taarer paa Kinde randt.

23. „Christ give; min Herre det vidste:
Mit unge Liv jeg ikke miste.“

24. Ude staaer Herr Peder i Skarlagen smaa:
Begges der' Ord dem lyder han paa.

25. Herr Peder han ind af Døren sprang;
Han tog det Horn af Stolt Ingelilds Haand.

26. Han tog det Horn fra hende med List:
Kiære Moder, I skal nu drikke først.

27. „Det er Fastedag, i Dag,
Der faster alle Spædel klar.“

28. „Der faster alle Vive,
Som Sønner have i Live.“

29. I lader dem faste, som faste vil;
Kiære Moder, I drikker Stolt Ingerlild til.

30. Hun lagde Hornet til Munden, og af hun drak;
Saa falst et Hierte i Brystet sprak.

31. Herr Peder han stod og saae derpaa,
Hans Moder hun død paa Jorden laae.

32. Stolt Ingelild taler udaf stor Nød:
O vy! Herr Peder, eders Moder er død.

33. „Langt heller seer jeg min Moder er Liig,
End dig, Stolt Ingelild, Allerkiæreste min."

34. De lagde Stolt Mettelilds Liig i Jord;
Ud med den Strand:
Stolt Ingelild haver alt hendes Gods i Vold:
Ved Aaen, der løber under Skoven.

* * *

Karen Brahes Visebog. 65. (Jvf. Nyerups Udv. D. Viser. CLX. III. S. 376.)

9.

Hertugen og hans Brud dræbes af hans Slegfred.

1. Der kom et Skib fra Fenedie,
Der var saamangen stolt Jomfru i.
Flere udi Lunden, end jeg kan sige Eder alle af.

2. Der var i de Jomfruer fem,
Kongens Datter var en af dem.

3. Der var inde de Jomfruer ni,
Kongens Datter var en af di.

4. Saa brat kom Bud for Hertugen at gange:
„Her er saa høvisk en Jomfru for Land.

5. „Da sadler mig min Ganger rød,
Jeg vil selv ride, og skue den Mø.“

6. Den Herre drog i sin Skiorte skiøn,
Trøien den var af Silke grøn.

7. Bukkeskinds Støvle drog han paa Been,
Forgyldene Spore spændte han igien.

8. Slig var den Herres Selering,
Som Linde-Orm var vreden omkring.

9. Slig var Ridderens Sadelbue,
Som hin røde brændende Lue.

10. Slig var Ridderens Mile,
Som Solen, hun gaaer til Hvile.

11. Slig var den Herre, der han udred,
Som Dragen, ind i Bierget skred.

12. Hans Slegfred stod og saae derpaa,
Ret aldrig skal du den Jomfrue faae.

13. Den Ridder rider ad Stranden fram,
Jomfruen rækker ham hviden Haand.

14. „I vær velkommen, Jomfru baade faver og fiin,
Og vil I være Allerkiæresten min?“

15. „Jeg det aldrig giøre kan,
Før jeg kommer til min Faders Land.“

16. Hør I det, min Jomfru skiøn,
Alt skal I mig følge til Slottet hiem.

17. Der blev Silke paa Jorden bredt;
Den Jomfru med ham til Slottet red.

18. Gulvet det var med Aamur strøed,
Og Bænken var med Skiarlug bredt.

19. Dugene de vare af Ageruld,
Og Fadene vare af røden Guld.

20. De Stolper var af det hvide Rav,
Og Bielkerne udskaarne i forgyldte Bogstave.

21. Paa Gulvet (?) der stander en Perle saa ny,
Den var sat omkring med Guld saa rød.

22. Der hænger omkring Guld-Mullinger ni,
Silke-Haandklæder følger [med] alle di.

23. Der var de store Vorlys optændt,
Stod for den ædelig Herre og brændte.

24. Hans Slegfred hun stod og saae derpaa:
„Jeg skal det vende, alt om jeg maa."

25. Hun lod det Viin med Edder blande,
Ind for den ædelig Herre at sende.

26. Det skeete end før Midienat,
Den Herre han var paa Baaren lagt.

27. Det skeete end, før oprandt Sol,
Den Jomfru lagde sit favre Maal.

28. Hun lagde sit Maal, det var stor Nød;
Uskyldig saa maatte den Lilie døe.

29. Hertugens Broder taler til Svende to:
„I lader en Ild paa Marken boe."

30. Hertugens Broder, han var saa brad,
Han lod brænde den Slegfred den samme Dag.
Flere i Lunden, end jeg kan sige Eder alle af.

* * *

(Karen Brahes Visebog. 59.)

V. 8. Selering. I Haandskriftet: Sielle ring.

V. 18. **Skiærdug.** I Haandskriftet: Sköffucrdug.
— 21. „**Paa Gulvet** stander“: Snarere vel: paa Bordet. (I Haandskriftet: paa Guoldit.)
— 22. **Guld-Mullinger:** Mullug, Mulve, en Skaal, et Bækken, Vaskefad, e d.

10.

Herr Carl og hans Fæstemø.

1. Det var Ungen Herre Carl, han skulde af Landet fare,
Han fik Herr Thor, sin Broder, sin Fæstemø at tage vare.
Sin Jomfru forglemmer Svenden aldrig.

2. Hør du ret, Thor min Broder, jeg troer dig allerbedst:
Vilt du mig min Fæstemø forvare, den Jomfru, som jeg haver fæst?

3. Vilt Du hende vogte og giemme, imen jeg er af Land,
Saa hende skal intet at skade blive, den høviske Lilievand?

4. Jeg skal hende fuld vel vogte, jeg skal hende fuld vel giemme,
Saa hende skal aldrig nogen Mand faae, førend du selv er hiemme.

5. Det var Ungen Herr Karl, han foer af Landet ud,
Igien sad den stolte Jomfru med Suk og Sorrig i Hu.

6. Han havde ikke ude af Landet været foruden en stakket Tid,
Det spurgte Herre Tidemand, han agted at giøre ham Svig.

7. Det var Herre Tidemand, han beder lægge Sadel paa Heste,
Jeg vil ride mig op ad Land, Herr Carls Jomfru at giæste.

8. Det var Herre Tidemand, han kom der ridend' i Gaard,
Ude stod Herre Peder, han var vel sovbt i Maar.

9. Her staaer I, Herre Peder, I er en Mand saa fiin,
Vil I give mig eders Datter til Allerkiæreste min?

10. Det jeg vilde eder min Datter give, da maa I hende ikke have;
Jeg haver hende givet hin unge Herr Carl, det angrer mig alle mine Dage.

11. „Ikke lyster mig at love en anden Svends Fæstemø;
Jeg haver det for Sandingen spurgt, Herr Carl at han er død."

12. „Jeg passer ikke om hin unge Herr Carl, jeg vil ham aldrig Fod fravige;
Herr Peder giver mig eders Datter, om jeg maa være hendes Lige."

13. Frem da gik Hr. Peder, han var en Mand saa brav;
Saa gav han bort sin Datter, spurgte hende ikke selv til Raad.

14. Ind kom hendes kiære Moder, og sagde for hende de Ord:
Nu haver din Fader dig Hr. Tidemand givet, han er en Ridder god.

15. Det svarede liden Kirsten med Angest og sorrigfuld Hu:
„Hvad skal jeg da svare hin unge Herr Carl, som jeg haver givet min Tro?"

16. „Herr Carl han er af Landet ude, du seer hannem aldrig mere;
Herr Tidemand haver baade Slot og Leen, han kan dig holde med Ære."

17. Jeg agter ikke om Herr Tidemand, ikke heller hans megen Rige;
Hr. Carl saa haver jeg givet min Tro, jeg vil hannem aldrig svige.

18. Hun kunde hverken æde eller drikke, saa mangefold var hendes Qvide,
Førend hun fik et lønligt Bud, Hr. Thord de Tiding' at sige.

19. Det var liden Kirsten, hun sendte Hr. Thord saa Bud:
„Min Fader haver mig Hr. Tidemand givet, det er mig saare imod.

20. „Du bede Hr. Thord, han tænke derpaa, alt hvad han loved sin Broder,
Om han kan finde der Lempe til, og frelse mig ved den Vaande."

21. Det svarede ungen Hr. Thord, der han de Tidinge fraa:
Vil Herre Gud jeg lever, han skal hende aldrig faae.

22. Kommer jeg ikke om Løverdag, da er jeg meget seen,
Da skal jeg komme om Søndag, og føre ham Bruden hiem.

23. Bed hende æde, og bed hende drikke, og være i Huen fri;
Jeg skal hende ved den Angest stille, alt om mig undes Liv.

24. Saa redte de vel Bryllup, og vel i Dage ni,
Alt stod Bruden sorrigfuld i allesammen bi.

25. Alt da sad den unge Brud saa sorrigfuld over Bord,
Det var ungen Herre Thord, red i den Bryllupsgaard.

26. Det var ungen Herre Thord, red i den Bryllupsgaard;
Det vil jeg for Sandingen sige, der yppedes en Leg saa haard.

27. Slagen blev Herr Lidemand, det var en ynkelig Færd,
Og fangen blev hin unge Hr. Thord, det var den Herre ikke værd.

28. Bruden sidder paa Brudebænk, hun græder udaf stor Nød,
Hun græd mere for Hr. Thord var fangen, end for Hr. Lidemand var død.

29. Malte det Brudens Moder, med Angest og megen Meen:
„I spænder nu Heste for Karmen, med Sorrigen saa fare vi hiem."

30. Det svared Hr. Lidemands Moder, i Raadet var hun ikke seen:
„Jeg haver endnu en anden Søn, den giver vi Bruden igien.

31. Det da svared den unge Brud, og svared hun for sig:
„Net aldrig skal Hr. Lave leve den Dag, det han faaer Vold over mig."

32. I Gaar var jeg en unge Brud, idag er jeg en sorrigfuld Enke;
Jeg vil ikke saa i Arve gaae: I tør det aldrig tænke."

33. Det svarede hendes Fader, han var en Mand saa haard:
„Det skal ikke altsammen gaae efter dit eget Raad."

34. Frem gik Herre Lave, var klædt i Skarlagen smaa:
„Herr Peder giver mig eders Datter, men min Broder ikke leve maa."

35. Frem gik Herre Peder, og giorde han da saa;
Han gav sin Datter den anden Broder, imod hendes eget Ja.

36. Det mælte liden Kirsten, saa stor da var hendes Vaande:
„Det være vor Herre forklaret, det Herr Carl skulde fare af Land.

37. „Fangen er unge Herre Thord, Hr. Carl han er af Land,
Nu veed jeg ikke den i Verden til, og der mig hielpe kan.“

38. Hendes Moder bad spænde Heste for Karm, de skulde fare hiem;
Lever vi til Maanedsdag, vi komme saa glade igien.

39. Stolt Mettelild med sine andre Jomfruer, de syer med Silke og Guld,
Foruden liden Kirsten, hendes Hierte var sorgefuld.

40. Det var Stolten Fru Mettelild, hun taler til Datter sin:
„Hør du det liden Kirsten, hvi falmer saa Kinden din?

41. „Hør du min kiære Datter, du lade bortfare din Qvide:
Herr Lave han er den rigeste Ridder, der er i dette Rige.“

42. Jeg agter ikke om Herr Lave, ikke om hans megen Rige,
Herr Carl haver jeg i Hiertet kiær, jeg vil hannem aldrig svige.

43. Vel maa I mig føre og til Herr Lave hiem,
Men aldrig skal jeg levende komme udi hans Brudeseng.

44. Du tie qvær, min kiære Datter, og sig du ikke saa;
Alt skal du med Hr. Lave leve, baade glad og fro.

45. Det svarede liden Kirsten, hun var ikke meget glad:
„Før jeg skulde love Hr. Lave, da vilde jeg ikke leve Maanedsdag.“

46. Det var ikke derefter Dage foruden fem,
Da kom ungen Herre Carl selv i Landet hiem.

47. Det var ungen Herre Carl, red i sin Moders Gaard,
Ude stod hans kiære Moder, hun var vel søgt i Maar.

48. „Vær velkommen, Unge Herre Carl, og kiære Sønnen min,
Du faaer nu saa stor en Harm for Allerkiæresten din.“

49. Alt saa skulde jeg spørge, jeg veed ikke hvilken først:
Er min Broder fangen, og er min Jomfru fæst?

50. „Tiding skal jeg dig sige, endog det er svar Harm:
Det er din skiønne Jomfru, har sovet i Hr. Tidemands Arm.

51. Tiding skal jeg dig sige, som jeg giorde ikke gierne:
Din Kiæreste hun er Enke, din Broder sidder fangen i Jern.“

52. „Hør du det, min kiære Søn, jeg siger dig halve større Meen:
Det er hin unge Hrr. Lave, haver fæst din Brud igien“.

53. Haver Hr. Lave min Kiæreste fæst, for han vil giøre mig Harm,
Net aldrig skal han leve den Dag, hun sover udi hans Arm.

54. „Hør du det, min kiære Søn, du lad det ikke forlænge,
Du sende hin liden Kirsten Bud, at du est kommen hiem.“

55. Er min Kiæreste nu Enke, da staaer hun end til at faae,
Og er min Broder fangen, dertil bliver manget godt Raad.

56. Herr Carl sendte Liden Kirsten Bud, bad hende hverken sørge eller qvide;
„Jeg skal selv til hendes Bryllup komme, alt om mig vindes Liv.“

57. Saa glad blev Liden Kirsten, der hun monne Tidende fraa;
„Raade nu Gud Fader i Himmerig, hvad Ende den Leeg vil faae!“

58. Herr Carl han kunde hverken æde eller drikke, ikke Søvn om Natten sove,
Førend han fik løst sin Broder af Jern, og vundet den stolte Jomfru.

59. Det var om en hellig Søndag, de Præster baade læste og sang:
Bort red Herre Carl, han løste sin Broder af Fange.

60. Det skeete om den samme Dag, førend Folket gik tilbords,
Det var ungen Herre Carl, red til den Bryllupsgaard.

61. Selv var han, Herr Lave, alt over det brede Bord,
Det da var den unge Brud, hun fik saa frit et Mod.

62. Tak have liden Kirsten, saa vel holdt hun sin Tro;
Hun tog Herr Carl udi sin Arm, saa fulgte hun hannem derfra.

63. Tak have ungen Herre Carl, for han havde Riddersmod;
Saa førte han hjem Allerkiæreste sin, hennem baade til Glæde og Ro.
Sin Jomfru glemmer Svenden aldrig.

* * *

(Karen Brahes Visebog. 130. Dorthe Thotts Visebog.)

V. 32. „I Arve gaae“: efter D. Thotts Visebog. I Karen Brahes Haandskrift læses: Jeg will icke saa y aarye gaae.

V. 36. (forkæret, klaget, forklaget.) I det gamle Haandskrift læses: „Thet syo y wor Herre forkiærtt“. I D. Thotts Visebog: „Det er alt vor Herre forkiæret.“

11.

Jomfru Søborg og Herr Adelkind.

1. Søborg var sig saa liden en Maard,
Saa tidlig faldt hende Moder fra.
Lad fare bort Angest.

2. Hun blev født en Aftensmaal,
Hendes Moder var død før opranbt Sol.

3. Der de lagde hendes Fader i Grav,
Da ringed de for hendes Moder i Stad.

4. Der de lagde hendes Fader i Jord,
Da ringed de for hendes ældste Bro'er.

5. Til Kirke førte de det Liig,
Og efter bar de det Barn saa riig.

6. Det faldt sig da saa vel i Lag,
Dronning Ellen kom til Kirke samme Dag.

7. Der hun kom til Stætte,
De høie Liigbaare hende mødte.

8. „Hvem er os det lidele Kind
Saa rig, er kommen idag til Kirke ind?"

9. Den lidele Kind hun heder Sisborg,
Saa tidlig haver [hun] faaet Hiertesorg.

10. Idag møder til Kirke de Lige,
De ere dennem saa rige.

11. Saa sorrigfuld svared de Fruer:
Sisborg haver nu mist Fader og Moder.

12. De er nu alle døde,
Som hende skulde baade klæde og føde.

13. Det mælte Dronningen under Skind:
„Da giver I mig det lidele Kind.

14. Fostermoder gav hende at die;
Og Dronningen lærte hende selv at sye.

15. Hun lod hende fostre i Vintre ni,
Hun blev den veneste, nogen Mand vilde see.

16. Op vorte Sisborg saa veen en Maard,
Hendes Lige var ikke i Dronningens Gaard.

17. Dronningen gaaer sig til Bure,
Hun lærer Sisborg saa prude.

18. Kom hid, Sisborg, og sid hos mig,
Saa vel med Æren da lærer jeg dig.

19. Du vogte dig vel for Mundeglam;
Saa giøre du ogsaa for drukken Mand.

20. Du vogte dig vel for Nattegang,
Du giør' ikke Aftensstævne for lang.

21. Vogte dig og for Herr Adelkind,
Enddog han er kiære Sønnen min.

22. Alt om han een Nat hos dig sover,
Siden han dig ret aldrig troloner.

23. Enddog du er en Jomfru skiøn,
Da er han en vældig Kongesøn.

24. Det svared Sigborg hiin snilde:
„I lærer mig altfor silde."

25. Stat op, Sigborg, og klæd du dig,
I Dag skal du til Kirke med mig.

26. Det mælte Søborg med stor Qvide:
„Jeg haver saa ondt for inden min Side."

27. „I farer til Kirke, og for mig beder,
En anden Tid vil jeg følge eder."

28. Dronningen til Kirken drog,
Og Søborg maatte i Steenstuen gaae.

29. Hun sætte sig paa det Hynde rød,
Saa mangefold klaged hun sin Nød.

30. Hun føder en Søn, baade favr og hvid,
Herr Adelkind er han saa liig.

31. „Christ give, jeg havde nu saa fuld tro en Ven,
Mit Bud vilde bære for Herr Adelkind."

32. Det svarede den falske Terne:
Jeg bærer Eders Bud saa gierne.

33. Da bed ham det giøre for Æren sin,
Give mig en Drik af hans Viin.

34. Bort gik den Terne, klapper paa Døren med Skind:
Staaer op, Herr Adelkind, lader mig ind.

35. Her sidder I Herr Adelkind over eders Bord,
Siøborg, eders Kiæreste, haver sendt eder Ord.

36. Hun ligger sig i sin Steenstue ned,
Hun haver en Datter baade sort og led.

37. Hun haver en Datter baade sort og led,
Vor Hundedreng er hun saa liig.

38. Svared Herr Adelkind med Tugt og Ære:
„Det Barn vil jeg ret aldrig forsvære."

39. „Men i des sortere min Datter hun er,
Desmere af røden Guld skal hun bære."

40. Hun bad I skulde giør' et for eders Dyd,
Give hende at drikke udaf eders Viin.

41. Der Adelkind gaaer sig til Tønde,
Det klare Viin lod han udrinde.

42. „Du bed hende lægg' af de Dyner saa graa,
Hun maa vel sove paa Bolstre blaa."

43. „Du bed hende drikke af Vinet saa,
Det al hendes Sorg skal sig forgaae."

44. „Jeg vil selv snart hen til hende ride,
Siden skal hun aldrig sørge eller qvide."

45. Den Terne hun var saa svigefuld,
Det klare Viin det drak hun ud.

46. Hun tog igien det Vand saa kold,
Hun bar det i Loftet for Siøborg saa bold.

47. Der haver I et Horn med Vand,
Herr Adelkind eder aldrig bedre and.

48. Han bad, I skulde af Vandet drikke,
Og al eders Sorg [dermed] opvække.

49. Han bad eder lægge af de Dyner saa graa,
I maatte vel sove i bare Straa.

50. De vidste ikke andet, end de var ene twaa,
Ude stod Herr Adelkind, lytted derpaa.

51. Herr Adelkind slog sig for sit Bryst:
„Du lig nu Hierte, du tænke vel tørst."

52. Dronningen kom fra Aftensang hiem,
Saa stærke Tidende kom hende igien.

53. „Sisborg er i vor Steenstue gangen,
Saa skiøn en Søn der haver hun fangen.

54. Han er sig baade fauer og hvid,
Han er Hr. Adelkind saa liig."

55. Dronningen svøber sit Hoved i Skind,
Hun gaaer i Bure for Sisborg ind.

56. Dronningen ind ad Døren treen,
Sisborg blegned om hviden Kind.

57. Dronningen hende klapper ved hviden Kind,
„Du sørge ikke Sisborg, Datter min."

58. „Siig mig Sisborg, under hviden Liin,
Hvem er Fader ad Sønnen din?"

59. Det svared Sisborg med sorrigfuldt Sind:
„Det er hiin unge Herr Adelkind."

60. „Gud naade mig", sagde Sisborg under Ø,
„Det min Fader saa tidlig skulde bort fra mig døe."

61. „Havde jeg havt Fader og Moder i Live,
Da havde jeg aldrig timet den Qvide."

62. „Nu vil jeg sørge mig selv til Døde,
Christ signe min Søn fra Sorrig og Møde.

63. Dronningen klapper hende ved hviden Kind:
„Du sørge ikke Siøborg, Datter min."

64. „Min Søn skal enten ægte dig,
Heller han skal aldrig have Moder i mig."

65. „Alle der mig monne tiene med Ære,
De skal dig alle til Tieneste være."

66. „Det skal alt efter din Villie gaae,
Jeg vil dig selv for Moder staae."

67. Dronningen slaaer over sig Skarlagen smaa,
Til Herr Adelkind lyster hende at gaae.

68. Da hun kom til Borgeled,
Herr Adelkind han stod derved.

69. „Hør du Herr Adelkind, Sønnen min,
Hvi stander du her om Nattetid?"

70. „Hvi stander du her saa vred i Sind,
Men du bær dragen Sværd under Skarlagen Skind?"

71. Jeg staaer her [ude] og vogter,
At Tyve skal ikke stiæle min Datter.

72. Enddog min Datter hun er fort,
Jeg vil ikke, Tyve skulle stiæle hende bort.

73. „Du tie qvær, Herr Adelkind, du sige ei saa,
Det er en Søn, Stolt Søborg hun har."

74. „Det er en Søn, er høvisk og hvid,
Dig selv, Hr. Adelkind, er han saa liig."

75. „Han haver Kors imellem Hærde,
En Konge saa skal han være."

76. „Han haver Kors paa høire Fod,
Al vor Angest den raader han Bod."

77. „Jeg beder dig Hr. Adelkind, [illegible] min,
At du vil ægte Søborg, Datter [illegible]

78. „Enddog hun haver ikke Frænder rige,
Da er hun selv dannis og dydelig."

79. Huld gierne jeg det giorde,
Om jeg for Eder det torde.

80. „Saa gierne giver jeg mit Minde dertil,
Du ægte Stolt Søborg alt naar du vil."

81. Hr. Adelkind slog over sig Skarlagenskind,
Saa fulgtes de baade for Søborg ind.

82. Herr Adelkind ind ad Døren treen,
Søborg hun vendtes til Væggen igien.

83. Han klapper hende ved hviden Kind:
„Hvi er I saa vred, Allerkiæreste min?"

84. „Jeg veed vel, den Terne har forvendt mine Ord;
Min Hiertenskiære, hvi vilde I hende troe?"

85. Det fik den Terne alt for hendes Ord,
Levende blev hun da sat i Jord.

86. Herr Adelkind tager Siøborg i sin Favn,
Han gav hende Guldkrone og Dronningenavn.
Lad fare bort Angest.

* * *

Karen Brahes Haandskrift 50. Sophie Sandbergs Visebog.
Stockholmske Haandskrift; jfr. ovenfor S. 43.

V. 5, 8, 10. rig, rige. Man maa upaatvivlelig her tænke sig et andet gammeldansk Ord, end rig, (rikr, potens, dives.) Det er vist nok det samme ryg, som forekommer (tilligemed Subst. Ryglik) hos Henr. Harpestreng; s. Glossar. S. 189. (Isl. Hrygd, Sorg, Bekymring; hryggia, bedrøve; hryggr, sorgfuld, bedrøvet.)

— 26—29, som mangle i Karen Brahes Visebog, ere her optagne af det Stockholmske Haandskrift.

— 51. Her læses i Karen Brahes Haandskrift: „Thu leg nu, Hiarthet, thu thenke well thörst."

T4

